

**T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**XVII. YÜZYILIN İLK YARISINDA OSMANLI-
HABSBURG DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ
VE OSMANLI DİPLOMASİSİ**

Doktora Tezi

**MAHMUT HALEF CEVRİOĞLU
ORCID NO: 0000-0002-0079-8134**

İZMİR-2021

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**XVII. YÜZYILIN İLK YARISINDA OSMANLI-
HABSBURG DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ
VE OSMANLI DİPLOMASİSİ**

Doktora Tezi

MAHMUT HALEF CEVRİOĞLU
ORCID NO: 0000-0002-0079-8134

DANIŞMAN: PROF. DR. CAHİT TELCİ

İZMİR-2021

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum ‘‘XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-Habsburg Diplomatik İlişkileri ve Osmanlı Diplomasisi’’ adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

05/05/2021

Mahmut Halef CEVRİOĞLU

ÖZET

Doktora Tezi

XVII. YÜZYILIN İLK YARISINDA OSMANLI-HABSBURG DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ VE OSMANLI DİPLOMASİSİ

Mahmut Halef CEVRİOĞLU

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

1526 yılında Macaristan'ın Kanuni Sultan Süleyman tarafından fethi ile ciddiye kazanan Osmanlı-Avusturya münasebetleri, neredeyse üç asır boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun en yoğun uluslararası meşguliyeti olacaktı. XVI. yüzyıl boyunca Avusturya Habsburgları aleyhine ilerlediği söylenebilecek bu mücadelede, iki taraf arasında 1606 yılında imzalanan Zittvatorok Antlaşması ile yeni bir denge sağlanmıştı. Bu denge üzerine kurulu Osmanlı-Avusturya ilişkilerine odaklanan mevcut çalışmada, XVII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlılar ve Habsburglar arasında vukubulan siyasi-askeri-diplomatik gelişmeler mercek altına alınacaktır.

Çalışmanın öncelikli amacı, yerli ve yabancı kaynakları kullanarak Osmanlı İmparatorluğu'nun Safevilerle mücadeleye, Avusturya Habsburgları'nın ise Otuz Yıl Savaşları ile meşgul olduğu dönemde birbirlerine karşı izledikleri politikayı anlamlandırmaktır. Bu meyanda çalışmanın merkezine Sultan IV. Murad'ın hükmüne denk gelen 1623 ilâ 1634 yılları arasındaki sınır müzakereleri ve büyükelçilik teatileriyle yoğun olan dönem yerleştirilmiş, böylece savaşın olmadığı bir dönemde ilişkilerin nasıl seyrettiğini aydınlatmak hedeflenmiştir.

Çalışmanın ikinci bir gayesi de genel geçer yargılarla ele alınmış Osmanlı diplomasi pratiklerinin hususi bir kesitini detaylı incelemek olmuştur. Bu meyanda XVII. yüzyılın ilk yarısında genel olarak Osmanlı diplomasisinin nasıl işlediği farklı kategoriler altında, hem dönemin Avrupa sefaretnameleri hem de Osmanlı

kayıtları bir araya getirilerek ve özellikle Avusturya örnekleri vurgulanarak mercek altına alınmıştır. Keza yine Yeniçağ Osmanlı diplomasi tarihinin nispeten gözardı edilen bir alanı olan, Osmanlı taşrasındaki ve karşı başkentlerdeki diplomasiyi anlamak adına Osmanlı Budin'i ve Viyana'daki diplomatik çerçeve tasvir edilmiştir.

Üçüncü bölümde ise ilk iki bölümün kurmuş olduğu kronolojik, kurumsal ve kavramsal bağlam içerisinde bir vaka analizi yapılmıştır. Literatürde nispeten yeri olsa da Osmanlı tarihçiliği kapsamında daha önce değerlendirilmiş olmayan 1628-29 tarihli Hans Ludwig Kuefstein büyükelçiliği detaylı olarak ele alınmıştır. Bu bölümde ayrıca Kuefstein ile mübadele edilen Recep Ağa'nın Viyana'daki günlerine de eğilerek ikili ilişkilerin gözardı edilen bir diğer zaviyesine de odaklanılmıştır.

Nihayetinde mevcut çalışma 1606 Zıtvectorok Antlaşması'nı takip eden dönemde Osmanlı diplomasisinin Habsburglar'a müstesna bir yaklaşım sergilediğini iddia etmektedir. Ayrıca, savaş ve kriz odaklı ikili ilişkiler haricinde de karşılıklı münasebet ve diplomasiinin nasıl işlediğini hem taşraya hem de merkeze odaklanarak sorgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı-Habsburg ilişkileri, Yeniçağ diplomasisi, Sultan IV. Murad, 17. yüzyıl, Otuz Yıl Savaşları (1618-1648)

ABSTRACT

Doctoral Thesis

Doctor of Philosophy (PhD)

**Ottoman-Habsburg Diplomatic Interactions and the Ottoman Diplomacy
during the First Half of the Seventeenth Century**

Mahmut Halef CEVRİOĞLU

İzmir Katip Çelebi University

Graduate School of Social Sciences

Department of History Program

Dramatically escalating in the aftermath of the Battle of Mohacs (1526), the tension between the Ottomans and the Austrians would claim the utmost importance in Ottoman foreign relations for almost three centuries. Throughout the sixteenth century, the struggle seemed to continue in favour of the Ottomans until the Treaty of Zsitvatorok (signed in 1606) set up a balance between the two parties. Built upon the background of this balance, the present study will seek to highlight political, military and diplomatic developments taking place between the Ottomans and the Austrian Habsburgs during the first half of the seventeenth century.

The primary aim of this work is to understand the bilateral relations between the Ottomans and the Habsburgs at a time period when the former were tied by the hostilities with the Safawids, while the latter found themselves enmeshed in the Thirty Years War. In that line, the period between 1623 and 1634, which corresponded to Sultan Murad IV's reign (r. 1623-1640), is chosen to scrutinise the busy traffic of diplomatic exchanges and border negotiations in the absence of large scale warfare.

The second target of the study is to present in detail a specific aspect of the early modern Ottoman diplomacy (with a limited time frame and with separate examples from a variety of European states) that has traditionally been dealt with in rather generalising terms: the actors and dynamics of Ottoman diplomacy during the

first half of the seventeenth century are analysed on the basis of European embassy reports and Ottoman fiscal evidence, with a particular focus on the Habsburg examples. Furthermore, further underrated areas of early modern Ottoman diplomacy, that is, the diplomacy conducted in the Ottoman province of Buda and the Habsburg capital (Vienna), are also depicted.

The third chapter is a case study built upon the chronological, institutional and conceptual contexts of the first two chapters. Even though the existing literature provides enough of references for the Istanbul embassy of Hans Ludwig Kuefstein in 1628-29, it is studied in detail for the first time within the scope of Ottoman history. This chapter focuses also on Recep Ağa (the Ottoman counter ambassador exchanged with Kuefstein) during his days in Vienna in order to bring into light a neglected aspect of bilateral relations, that is, the Ottoman envoys in Europe.

Ultimately, the study at hand asserts that the Ottoman diplomacy subjected the Habsburgs to an exceptional treatment in the aftermath of the 1606 Zsitvatorok Peace Treaty. While doing so, it also questions the functioning of diplomatic interactions beyond conflict- and crisis-ridden bilateral relations by focusing on both the provinces and the centres.

Keywords: Ottoman-Habsburg relations, early modern diplomacy, Sultan Murad IV, seventeenth century, the Thirty Years War (1618-1648)

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
GİRİŞ.....	1

1. Kapsam, Yeni Diplomasi Tarihi ve Literatür	1
2. Kaynaklar	18
3. Osmanlı-Habsburg Diplomasisi	28
4. XVII. Asrın İlk Yarısında Osmanlılar: Safevi Mücadelesi ve Diğerleri... 42	

BİRİNCİ BÖLÜM

SULTAN IV. MURAD DÖNEMİ OSMANLI-HABSBURG DİPLOMATİK

İLİŞKİLERİ (1623-1634)

1.1. KURZ VON SENFTENAU’NUN ELÇİLİK DÖNEMİ (1623-1625)	47
1.2. İKİ SULH DÖNEMİ (1625-1627) VE SONRASI	55
1.2.1. Garmat Muahedesi (1625)	55
1.2.2. Betlen’in Sefer Hazırlıkları	65
1.2.3. Sön Muahedesi (1627)	75
1.2.4. Betlen’in Vefatını Müteakip Gelişmeler	86
1.3. KONT PUCHHEIM – RIDVAN AĞA ELÇİLİKLERİ (1634).....	96

İKİNCİ BÖLÜM

XVII. YÜZYILIN İLK YARISINDA OSMANLI DİPLOMASİ PRATİKLERİ

VE HABSBURGLARLA KARŞILIKLI DİPLOMASİ

2.1. XVII. YÜZYILIN İLK YARISINDA OSMANLI DİPLOMASİSİ	109
2.1.1. Osmanlılar’da Protokol	110
2.1.2. Elçiler İçin İlk Hazırlıklar	111
2.1.3. Elçilerin Güzergâhları	114
2.1.4. İstanbul’a Giriş	117
2.1.5. İstanbul’da İlk Karşılaşmalar	121
2.1.6. Sadrazamın Huzuruna Kabul	124

2.1.7. Padişahın Huzuruna Çıkış	128
2.1.8. Elçilerin İkâmetgâhları	141
2.1.9. Elçilerin Tayinatları	146
2.1.10. Osmanlı Diplomasisinin Asli Memurları	156
2.1.11. Diplomatika Zaviyesinden Sultan IV. Murad'ın Nâmeleri	162
2.2. ORTA AVRUPA'DA OSMANLI-AVUSTURYA DİPLOMASİSİ	166
2.2.1. Sultan IV. Murad Döneminde Viyana'da Osmanlı Elçileri	168
2.2.2. Budin Vilayeti ve Sınır Diplomasisi	181

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BARON HANS LUDWIG KUEFSTEIN-RECEP AĞA SEFARETLERİ (1628-1629)

3.1. SEFARET YOLCULUKLARI	208
3.1.1. Sefaretin Başlangıcı	211
3.1.2. Büyükelçi Mübadelesi	224
3.1.3. Budin'e Geçiş ve Huzura Kabul	227
3.1.4. Recep Paşa'nın Viyana'ya Girişi	236
3.1.5. Kuefstein'in Devam Yolculuğu	240
3.1.6. Büyükelçi Recep Paşa'nın Viyana'daki İlk Günleri	246
3.2. BARON HANS LUDWIG KUEFSTEIN'İN İSTANBUL GÜNLERİ	250
3.2.1. Şehre Giriş	250
3.2.2. Sadaret Kaymakamıyla Görüşme	255
3.2.3. Sultanın Huzuruna Çıkış ve Sonrası	258
3.2.4. Kuefstein'in İstanbul Temasları	266
3.2.5. Rudolf Schmid'in Gelişi	298
3.3. RECEP PAŞA'NIN VİYANA GÜNLERİ VE DÖNÜŞ YOLCULUKLARI... 312	
3.3.1. Recep Paşa'nın Viyana'daki İzleri (1629)	312
3.3.2. Eve Dönüş Yolculukları	323
GENEL SONUÇ	335
KAYNAKÇA	341
EKLER	368

KISALTMALAR LİSTESİ

ASVe	: Venedik Devlet Arşivi
bkz.	: bakınız
Bnf	: Fransa Milli Kütüphanesi
BOA	: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı, [Başbakanlık] Osmanlı Arşivi
DT	: Türkçe Belgeler Fonu (Venedik)
f.	: Varak
FHKA	: Maliye Arşivi (Avusturya)
HHStA	: Hanedan-Saray-Devlet Arşivi (Avusturya)
HKR	: Saray Harp Şurası (Avusturya, Harp Arşivi)
KA	: Harp Arşivi (Avusturya)
KHG	: <i>Kronijk van het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht, Serie V, Deel 2</i>
KK.d	: Kamil Kepeci Defterleri
MAD.d	: Maliyeden Müdevver Defterler
MTT	: Magyar Történelmi Tár
NA	: Hollanda Devlet Arşivleri
OeStA	: Avusturya Devlet Arşivleri
OöLa	: Yukarı Avusturya Eyalet Arşivi
ÖNB	: Avusturya Milli Kütüphanesi
SG	: Staten Generaal (Hollanda Devlet Arşivleri, 1.01.02)
TNA	: Milli Arşivler (İngiltere)
TSMA	: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi
TUK	: Türkçe Belgeler Fonu (Avusturya Devlet Arşivleri, HHStA)
V.Disp.G	: Dispacci di Germania (Avusturya Devlet Arşivleri, HHStA)

GİRİŞ

1. Kapsam, Yeni Diplomasi Tarihi ve Literatür

Kapsam

Yeniçağ diplomasi tarihi kapsamında değerlendirilebilecek mevcut çalışma, XVII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı ve kısmen Habsburg diplomatik uygulamalarını masaya yatırmayı ve Osmanlı-Habsburg siyasi ilişkilerinden bir kesiti (1623-1634) ele alarak ikili ilişkilerdeki siyasi tarih boşluğunu kapamayı amaçlamaktadır. Ayrıca, kısmen kültürel tarihin alanına giren ‘yeni diplomasi tarihi’ne ilişkin temalar da bu çalışmada kendine yer bulacaktır.

Literatür taramasında değinileceği üzere, 1606-1620 arası Osmanlı-Habsburg literatürü Almanca yazında ele alınmış olduğundan, bir devam niteliğinde Sultan IV. Murad dönemi ikili ilişkilerine odaklanmak makul görülmüştür. Bununla birlikte, üst sınırın 1634 olarak belirlenmesi de diplomatik ilişkilerin yoğunluğuyla ilintilidir: 1624, 1627, 1628-29 ve 1634 yıllarında devletlerin birbirlerine göndermiş oldukları elçilerin değerlendirilmesi öncelikli amaçtır. Bunun haricinde 1625 ve 1627’de sınırda imzalanan muahedeler ve bunların müzakere süreçleri de bu diplomatik ambiyası zenginleştirmiştir. 1634 ila Sultan İbrahim devrine denk gelen 1641 arası benzer bir diplomatik yoğunluk yaşanmadığı görülmektedir. Bu sebeple de çalışmanın ilk bölümdeki kapsamı 1623-1634 sürecindeki on iki yıllık dönemdir.

Çalışmaya bir nevi kronolojik bağlam kazandıran bu kısmı biraz detaylı yazmak gerekli görülmüştür. Çünkü, örneğin daha XIX. yüzyıl başında ünlü Avusturyalı tarihçi Joseph von Hammer tarafından değinilen on iki yıllık ikili ilişkiler, dokuz sayfada hızlıca işlenmiştir.¹ Öyle ki Hammer kendinden sonraki pek çok mufassal tarih yazarı gibi sadece Osmanlı-Habsburg ilişkilerini ve temas

¹ Joseph von Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches, Fünfter Band: 1623-1656*, Peşte: C.A. Hartleben’s Verlage, 1829, ss. 25-26, 91-97, 181-183.

alanlarını değil, genel olarak Osmanlı harici ve dâhili siyasetini gözetmeye çalıştığından, ilgi çekebilecek detayları atlamak zorunda kalmıştır. Mevcut çalışmada (Hammer'in temele aldığı Venedik ve Avusturya raporlarını takviye etme adına) Hollanda, Fransa, İngiltere ve sair arşivlerden elyazması/matbu diplomatik evrak ve Osmanlı arşiv kayıtları birleştirilerek bu on iki yıllık süreç işlenmiştir.

İkinci bölümde ise genel itibarıyla diplomasi pratiklerine eğilmek amaç edinilmiştir. Bu çerçevede öncelikle İstanbul'da işleyen diplomasi mekanizması ve aktörlerine eğilmek icap eder. Zira XVII. yüzyılın herhangi bir döneminde Osmanlı diplomatik uygulamalarını aydınlatan bir çalışma olmadığından, Sultan IV. Murad dönemi İstanbul diplomasisini çalışmak, yüzyılın ilk yarısında boş kalmış bir alanı kapamak manasına gelir. Avrupa'nın belli başlı tüm devletlerinin temsil edilmesi adına erişilebilen kaynakların seçimi ne yazık ki sadece bir sultanın hüküm süresine sığmamıştır. Hal böyleyken 1610'lardan 1640'lara kadar Lehistan, Moskova, İsveç, İngiltere, Fransa, Hollanda, Venedik, Dubrovnik, Erdel, Kırım ve bilhassa Avusturya elçilerinden örneklerle diplomasi uygulamaları kıyaslamalı bir şekilde incelenmiştir.

Yine bu bölüm altında Budin'de sınır diplomasisi ve Viyana'da Osmanlı elçilerine uygulanan muamele kurumsal anlamda ele alınmıştır. Özellikle bu iki husus, Osmanlı tarih yazımında şimdiye kadar çok üzerinde durulmayan mevzulardır. Gerek İstanbul'da, gerek Orta Avrupa'da uygulanan diplomasiyi inceleyerek, sonraki dönemlerde yapılacak çalışmalarda mukayese için bir referans noktası oluşturmak hedeflenmiştir.

Üçüncü ve son bölümde ise ilk iki bölümde oluşturulan tarihi ve kurumsal bağlama bir vaka analizi oturtulmaktadır. 1628-29 yıllarında gerçekleşen ve Avrupa tarih yazımının hep tek taraflı (Habsburglar perspektifinden) ve tek zaviyeli (Merkezi Avrupa ülkelerinin kaynakları kullanılarak) olarak ele aldığı, Avusturya soylusu Baron Hans Ludwig Kuefstein'in büyükelçiliği yeni bir yaklaşımla incelenmiştir. Buradaki başlıca iki hedeften ilki, Kuefstein sefaretinin bir karşılıklı büyükelçi mübadelesi olmasından ötürü Viyana'ya giden Recep Paşa'nın Habsburg başkentinde başından geçenlere de odaklanmaktır. İkinci hedef ise Baron Kuefstein'in Osmanlı İmparatorluğu'nda geçirdiği günleri sadece kendi

sefaretnamesi değil, Osmanlı ve sair Avrupa kaynakları temelinde de destekleyerek/kıyaslayarak işlemektir.

Çalışmanın genelinde, basılı ya da yazma halindeki diplomatik materyal genel anlatıyı şekillendirmiştir. Bununla birlikte daha az konuşkanlık sergileyen Osmanlıca evraktan da (özellikle maliyeyi ilgilendirdiği ölçüde) yapılan tasvir ve sunulan argümanları teyit etmek adına istifade edilmiştir. Ayrıca, anlatının genelinde hem merkeze hem de aslında yeni bir trendi temsil eden ve ikili ilişkilerin kalbinin gerçekte attığı çepere odaklanmak esastır.

Yeni Diplomasi Tarihi

XX. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte diplomasi tarihi çalışmaları farklı bir seyre girmiş, eski siyasi olay anlatısı ve devlet adamı odaklı tahliller bir kenara bırakılmıştır. Bu meyanda ilk adım olarak, Garret Mattingly'nin 1955'te yayınladığı *Rönesans Diplomasisi* başlıklı kitabının yeniçağ diplomasi tarih yazımı için bir referans noktası teşkil ettiği söylenebilir.² Ancak yine de Mattingly'nin kitabında vurguladığı noktalardan ikisi, ardından gelen araştırmacılar için büyük tartışmaya sebebiyet vermişti: Bunlardan ilki, modern devlet sisteminin ikamet elçiliklerinin kurulmasıyla ilişkilendirilmesidir. Bununla bağlantılı olarak da modern diplomasi başlangıç noktası olarak ilk daimi elçiliklerin açıldığı on beşinci yüzyıl ortası İtalyan devletlerine işaret edilmiştir.³

Mattingly'nin çizdiği temel şema, ardından gelen Donald Queller veya M. S. Anderson gibi tarihçiler tarafından benimsenmişse de,⁴ yukarıda bahsettiğimiz iki temel sorundan ötürü 2000'li yıllarda Mattingly'nin modasının geçtiğini görmekteyiz. Her şeyden önce Mattingly'nin savunduğu şekilde modern diplomasi ve devlet sisteminin öncelikle İtalya'da başlayıp ardından Alpler'in kuzeyine yayılarak bir Kıta Avrupa'sı olgusu hâline gelmesi fikrinin oldukça Avrupa merkezli bir yaklaşım olduğu aşikârdır. Ayrıca, daimi elçiliklerin ilk defa on beşinci yüzyıl

² Garrett Mattingly, *Renaissance Diplomacy*, New York: Dower Publications, 1988. Özellikle 30-39 arası sayfalarda diplomasi uygulamalarının detaylıca ele alınması dikkate değerdir.

³ Mattingly, *Renaissance Diplomacy*, s. 47.

⁴ M. S. Anderson, *The Rise of Modern Diplomacy, 1450-1919*, Harlow, Essex: Longman, 1993 ve Donald Queller, *The Office of Ambassador in the Middle Age*, Princeton, N.J.: Princeton Uni. Press, 1967'den aktaran John Watkins, "Toward a New Diplomatic History of Medieval and Early Modern Europe", *Journal of Medieval and Early Modern Studies*, 38:1 (2008), 1-13, s. 1-4.

ortasında yaygınlaşması da tam olarak gerçeği yansıtmamaktadır. Daha net belirtmek gerekirse, Osmanlı tarihi üzerine çalışmalarıyla ün kazanmış Daniel Goffman'ın işaret ettiği üzere öncelikle on beşinci yüzyıl İtalyan yarımadası üzerinde zaten Osmanlı etkisinin hissedildiği bir dönemdi. Bu da ister istemez modern devlet sisteminin oluşumunda Osmanlılar'ın da pay sahibi olduğunu ifade etmektedir.⁵

Goffman'ın daha önemli iddiası ise, İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethinin hemen ardından Venedik ve Ceneviz'e verilen ahidnameler kapsamında bu İtalyan şehir devletlerinin Galata'daki tebaalarını koruma altına almış ve bunu pekiştirmek için de temsilciler tayin etmiş olmalarıdır. İşte bu temsilcilerin Osmanlı toprağında edindikleri ve “modern dünyanın diplomatik sisteminin en önemli özellikleri olan daimi temsil hakkı, diplomatik dokunulmazlık ve mütakabiliyet gibi” hususlardaki tecrübeleri aslında İtalya'ya örnek teşkil etmişti.⁶ Kısacası Osmanlı perspektifinden bakıldığında, Mattingly'nin tezi pek tutarlı gözükmemektedir.

Aslında Goffman'ın Mattingly'ye yönelik eleştirileri, Avrupa tarih yazımında da bir bakıma eş zamanlı olarak gelişen “yeni diplomasi tarihi” literatürünün genel izleklerini teşkil etmektedir. John Watkins “Ortaçağ ve Yeniçağ Avrupa'sının yeni bir diplomatik tarihine doğru” başlıklı makalesiyle (dergi giriş yazısı) ilk defa 2008 yılında *yeni diplomasi tarihi* kavramını dile getirirken, iki bahis üzerinden Mattingly'yi eleştiriyordu. Öncelikle, Mattingly Ortaçağ'dan Yeniçağ'a geçerken diplomasinin dinî karakterden derhal seküler bir boyuta geçtiğini ve ardından İtalya üzerinden Avrupa'ya yayıldığını düşünerek, diplomasinin gelişimine oldukça çizgisel bakıyordu. Bu da haliyle Mattingly'yi (ve dolayısıyla Queller'i) teleoloji tuzağına düşürüyordu. Watkins'e göre Mattingly'nin ikinci hatası da, modern diplomasinin gelişimini incelerken sadece Avrupa'yı merkeze almasıydı.⁷

⁵ Daniel Goffman, *The Ottoman Empire and Early Modern Europe*, Cambridge: Cambridge UP, 2006, s. 185.

⁶ Daniel Goffman, *The Ottoman*, s. 186.

⁷ John Watkins, “Toward a New Diplomatic History of Medieval and Early Modern Europe”, *Journal of Medieval and Early Modern Studies*, 38:1 (2008), 1-13, s. 3-4. Aslında Toby Osborne 1997 yılında kaleme aldığı makalesinde, 1990'ların başından beri “Lucien Bély ve Daniella Frigo gibi tarihçilerin ‘yeni’ diplomasi tarihi olarak tasvir edilebilecek” farklı bir yaklaşım izlemeye başladığını belirtmiştir, Toby Osborne, “In the service of Savoy: Abbate Alessandro Scaglia (1592-1641)”, *The Court Historian*, 2:3, 29-38, s. 29. Bu eserler için bkz.: Lucien Bély, *Espions et ambassadeurs au temps de Louis XIV*, Paris: Fayard, 1990 ve Daniela Frigo, *Principe, Ambasciatori e “Jus Gentium”*. *L'Amministrazione della politica estera nel Piemonte del settecento*, Roma: Bulzoni, 1991 .

Leiden Üniversitesi (Hollanda) hocalarından Maurits Ebben ve Louis Sicking, 2014 yılında kaleme aldıkları makalede Watkins'ten mülhem bir şekilde Mattingly'nin eskidiğini belirttikten sonra, yeni diplomasi tarihinin şu üç karakteristiğine değindiler: Evvela onlar da diplomasi gelişimindeki Ortaçağ-Yeniçağ teleolojisinin bırakılması gerektiğine dikkat çekip, modernite öncesi her dönemin kendi içinde değerlendirilmesi gerektiğini vurguladılar. İkinci olarak, devlet dışı aktörlerin de (şehirler/belediyeler veya dini örgütler) artık diplomasi konusu olduğunu belirttiler. Üçüncüsü, Goffman'ın zamanlamaya dair getirdiği eleştiriyi hatırlatacak şekilde, modern diplomatik temsilin Rönesans İtalya'sında değil de, İtalya'ya model teşkil edecek olan Bizans diplomasiyle başladığını iddia ettiler.⁸ Kısaca özetlemek gerekirse, Mattingly'nin 1955 yılında resmi devletler, İtalya coğrafyası ve on beşinci yüzyıl sacayakları üzerine inşa ettiği sistem, artık yeni diplomasi tarihi literatürü tarafından reddedilmektedir.

Peki, yeni diplomasi tarihi bizlere yeni olarak ne sunmaktadır? Öncelikle bu yeni akımın, sınırları belirlenmiş net bir metodoloji olmaktan ziyade diplomasi tarihine farklı ve disiplinlerarası yaklaşımların bir araya getirilmesini ifade eden bir çatı kavram olduğuna dikkat çekmeliyiz. Diplomasi tarihi çalışmalarının ortak mesaiye girdiği branşların çatısı altında kültür tarihi, sosyal tarih, iktisat tarihi, dil-edebiyat tarihi ve hatta cinsiyet tarihi gibi alanlar bulunmaktadır. Ayrıca, bu çerçevede teşrifat, casusluk, istihbarat veya yazılı-sözlü iletişim gibi konular da artık diplomasi odağında yer almaya başlamıştır.

Bütün bu geniş yelpaze mevzulara eğilebilmek adına yeni diplomasi tarihi, bürokrasi ve dış politika odaklı eski anlatıyı geride bırakılıp, aktör odaklı bir rotaya girmiştir. Öncelikli olarak elçilerin gündelik yaşamları, ekonomik-kültürel uğraşları, evsahibi ülkelerde kurabildikleri sosyal rabitalar veya kendilerinin gerek ailevi gerek hami-mahmi bağları (patronaj) gibi araştırma alanları artık diplomasi çalışmalarının merkezindedir.⁹ Ancak resmi anlamda diplomatik temsilcilerin dışında, gayriresmi diplomatik araçların da merceğe alınması yeni diplomasi tarihinin belki de en

⁸ Maurits Ebben ve Louis Sicking, "Nieuwe diplomatieke geschiedenis van de premoderne tijd: Een inleiding", *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 127/4 (2014), 541-552, s. 542-543.

⁹ Tracey A. Sowerby, "Early Modern Diplomatic History", *History Compass*, 14:9 (2016), 441-456, s. 444-5, 448; Erik Thomson, "For a Comparative History of Early Modern Diplomacy", *Scandinavian Journal of History*, 31:2 (2006), 151-172.

önemli yeniliklerindedir. Bu meyanda tercümanlar, casuslar, tüccarlar, sanatçılar, misyonerler ve mühtediler gibi siyasi/toplumsal gruplar, devletlerarası ilişkilerin bir unsuru oldukları ölçüde yeni diplomasi tarihinin birer parçası olmaktadır.¹⁰

Diplomasinin bu nispeten gölgede kalmış yeni uğraş alanlarını aydınlatmak için ise, kullanılan kaynak havuzunun genişletilmesi gerekmiştir. Helsing ve Holm'un dikkat çektiği üzere, yalnızca diplomatik arşivlere (elçi raporları ve idarecilerin kaleme aldığı resmi talimatlar) bakmak, araştırmacıları sadece devletlerarası ilişkilere dair soruların cevaplanabileceği kısıtlı bir alana itmektedir. Ayrıca, elçi raporlarının, kariyer kaygısı yaşayan elçilerin kendi lehlerine çarpıtılmış olarak üretilmiş olması riski her zaman söz konusudur. Bu yüzden yeni diplomasi tarihinin izlediği metodoloji, diplomatik arşivlerin aile arşivleriyle kıyaslanarak ele alınmasıdır. Başka bir deyişle diplomatik arşivlerdeki resmi belgeler, aile evrakı arasında bulunan elçi günlükleri ve elçilerin yazmış oldukları gayriresmi mektuplar/yazışma ile mukayese edilerek okunmalıdır. Böylece resmi söylemin dışında, diplomatik araçların gerçek nüfuzunun daha iyi algılanabildiği bir kapı açılmaktadır.¹¹ Pek tabii Osmanlı tarihi açısından herhangi bir “diplomatik arşiv”den bile bahsetmek mümkün değilken, aile arşivleri ya da diplomatik günlükler bulmak tamamen ihtimal dışıdır. Yine de Osmanlı tarih yazımının çetrefilleri bir yana, aktör odaklı yaklaşımın yeni diplomasi tarihinin en mühim özelliklerinden biri olduğu muhakkaktır.

Aktörlerde olduğu gibi, yeni diplomasi tarihi çalışılan coğrafyada da genişlemeye gitmiştir. Tremml-Werner ve Goetze, yeni çalışma alanının Avrupa kıtasından sömürgelere kaydığını ve böylece kültürlerarası diplomasiinin görünürleşmeye başladığına işaret etmişlerdir. Avrupa'nın “diğer” olarak nitelendirdiği kültürlerle karşılaşma anlarını çalışmak, *Avrupa'nın üstünlüğü* genel kabulünü de sorgulamaya imkân tanıyan yeni bir ufuk açmıştır.¹² Keza benzer bir gelişmenin Akdeniz'de de yaşandığını söyleyebiliriz: Son zamanlarda Osmanlı Devleti ve Garp Ocakları ile Avrupalı devletler arasındaki etkileşimi inceleyerek

¹⁰ Birgit Tremml-Werner ve Dorothée Goetze, “A Multitude of Actors in Early Modern Diplomacy”, *Journal of Early Modern History*, 23 (2019), 407-422, s. 408-411.

¹¹ My Helsing ve Sophie Holm, “Tidigmodern utrikespolitik som kulturhistoria? En presentation av forskningsfältet 'new diplomatic history'”, *Historisk Tidskrift för Finland*, årg 100 (2015:4), 549-560, s. 555-556.

¹² Birgit Tremml-Werner ve Dorothée Goetze, “A Multitude of Actors”, s. 418.

dinlerarası diplomasiyi ele alan çalışmalar gözle görülür bir artış göstermiştir. Artık Müslümanları da Yeniçağ Akdeniz'inin diplomasi ve ticarete ilgi duyan aktörler olarak görmek gerektiğine kanaat getirilmiştir.¹³

Genel özelliklerini belirttikten sonra yeni diplomasi tarihi çerçevesinde yapılmış çalışmaları detaylandırabiliriz. Ancak, geçtiğimiz yirmi hatta otuz yıl zarfında kaleme alınmış gittikçe büyüyen cesim bir literatürün çalışmalarına tek tek işaret etmek mümkün olmadığından, bu literatürün en azından Osmanlı tarihçiliğine temas eden belli başlı temsilî niteliği haiz çalışmalarına değinebiliriz.

Kültürel-antropolojik bağlamda yeni diplomasi tarihçiliği yazınının en fazla üzerinde durduğu hususlardan biri Osmanlı idaresinin izlediği teşrifat uygulamalarıdır. Gerek sultanların huzura kabul merasimleri gerekse Osmanlı idarecileri ve Avrupalı temsilciler arasındaki hediye değiş-tokuşları bu meyanda sıkça ele alınan konulardır. Gülru Necipoğlu'nun, Topkapı Sarayı'nda adeta kutsal bir sessizlik içinde yapılan sultan huzuruna kabul seremonilerine yer verdiği eseri referans çalışma olarak kabul edilegelmiştir.¹⁴ Ancak son yıllarda huzura kabulde gerçekleşen ritüel, elçilere verilen hilatlar ve bunların Avrupalı elçiler tarafından algılanışı gibi konular daha derinlemesine incelenmiştir.¹⁵ Çalışmamızın ikinci bölümünde bu huzura kabul seremonileri detaylıca ele alınacağından, yeni diplomasi tarihinin bu alana getirdiği yaklaşımlar bizim için de yol gösterici niteliktedir.

Bu doğrultuda değinilmesi gereken bir diğer başlık ise hediye değişimidir. Özellikle Almanca akademik yazında Osmanlılar ve Habsburglar arasında gerçekleşen hediye değiş-tokuşuna odaklı çalışmaları, yeni diplomasi tarihi penceresinde değerlendirmek mümkündür. Peter Burschel, Harriet Rudolph ve Hedda Reindl-Kiel gibi isimlerin materyal kültür çerçevesinde kaleme aldıkları

¹³ Maartje van Gelder and Tijana Krstić, "Introduction: Cross-Confessional Diplomacy and Diplomatic Intermediaries in the Early Modern Mediterranean", *Journal of Early Modern History*, 19:2-3 (2015), 93-105, s. 95.

¹⁴ Gülru Necipoğlu, *Architecture, Ceremonial, and Power: The Topkapı Palace in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, Cambridge, Massachusetts and London, England: the MIT Press, 1991, s. 96-110.

¹⁵ Florian Kühnel, "Ein Königreich für einen Botschafter. Die Audienzen Thomas Bendishs in Konstantinopel während des Commonwealth", Peter Burschel ve Christine Vogel (ed.) *Die Audienz: Ritualisierter Kulturkontakt in der Frühen Neuzeit*, Köln-Weimar-Viyana: Böhlau Verlag, 2014, 125-160; Stefan Hanß, "Udienza und Divan-ı Hümayun. Venezianisch-osmanische Audienzen des 16. und 17. Jahrhunderts", Peter Burschel ve Christine Vogel (ed.) *Die Audienz*, 161-220; Ina Timmermann, "Gesandtschaftszeremoniell zwischen Konfliktlösung und Konfliktproduktion. Die Berichterstattung über die 'türkische' Gesandtschaft in Wien und Prag 1609", Bernhard Jahn, Thomas Rahn, Claudia Schnitzer (ed.), *Zeremoniell in der Krise. Störung und Nostalgie*, Marburg, 1998, s. 89-96.

tetikleri, diplomatik hediyeleşmenin kültürler arasında ne gibi farklarla algılandığına işaret etmektedir.¹⁶

Teşrifat ya da hediye değişimi kadar yaygın olmasa da, kültür tarihinin bir yansıması olarak diplomasinin dil (daha ziyade çeviri) ve edebiyat ile kesişim noktaları da mercek altına alınmıştır. Claudia Römer'in Avrupa dilleri ve Türkçe arasında yapılan çevirileri aydınlatan çalışması; Natalie Rothman'ın Osmanlı topraklarında görev alan dragomanların Türkçe'den yaptıkları çevirilere odaklanan makalesi ve Alastair Hamilton'ın Fransa büyükelçiliğinin Doğu Akdeniz'den topladığı yazmalara ilişkin kitap bölümü çığır açıcı katkılardır.¹⁷

Sosyal tarih perspektifinden bakıldığında, yeni diplomasi tarihi yaklaşımının Osmanlı İmparatorluğu'na gönderilmiş elçilerin sosyal statülerini, seçim süreçlerini ve patronaj ilişkilerini ele aldığını görmekteyiz.¹⁸ Bunlardan daha yaygın olan ise, elit sosyalleşmesi olarak değerlendirilen, Avrupalı diplomatların gerek kendi aralarında gerek Osmanlılar'la sosyalleşme süreçlerinin (*sociability*) çalışılmasıdır.

¹⁶ Hedda Reindl-Kiel, "East is East and West is West, and Sometimes the Twain Did Meet: Diplomatic Gift Exchange in the Ottoman Empire", Colin Imber ve diğerleri (haz.), *Frontiers of Ottoman Studies: State, Province, and the West*, vol. 2, Londra ve New York: I.B. Tauris, 2005, 113–23 ve aynı yazar "Symbolik, Selbstbild und Beschwichtigungsstrategien: Diplomatische Geschenke der Osmanen für den Wiener Hof (17.-18. Jh.)", Arno Strohmeyer ve Norbert Spannenberger (haz.), *Frieden und Konfliktmanagement in Interkulturellen Räumen, Das Osmanische Reich und die Habsburgermonarchie in der Frühen Neuzeit*, Stuttgart: Franz Steiner, 2013, 265-82; Harriet Rudolph, "The Material Culture of Diplomacy. The Impact of Objects on the Dynamics of Habsburg-Ottoman Negotiations at the Sublime Porte (1530–1650)", Gunda Barth-Scalmani, Harriet Rudolph ve Christian Steppan (haz.), *Politische Kommunikationen zwischen Imperien: Der diplomatische Aktionsraum Südost- und Osteuropa*, Innsbruck-Wien-Bozen: Studien Verlag, 2013, 211-238 ve aynı yazar "Ökonomische Grundlagen der habsburgisch-osmanischen Diplomatie im 16. und beginnenden 17. Jahrhundert. Ein Problemaufriss", Arno Strohmeyer, Norbert Spannenberger (haz.), *Frieden und Konfliktmanagement in interkulturellen Räumen*, 239-263; Peter Burschel, "Der Sultan und das Hündchen: Zur politischen Ökonomie des Schenkens in interkultureller Perspektive", *Historische Anthropologie: Kultur, Gesellschaft, Alltag*, 15/3 (2007), s. 408-421.

¹⁷ Claudia Römer, "Contemporary European Translations of Ottoman Documents and Vice Versa (15th-17th centuries)", *Acta Orientalia Hung.*, 61 (2008), 215-225; E. Natalie Rothman, "Dragomans and 'Turkish Literature': The Making of a Field of Inquiry", *Oriente Moderno*, 93 (2013), 390-421; Alastair Hamilton, "'To Divest the East of All Its Manuscripts and All Its Rarities.' The Unfortunate Embassy of Henri Gournay de Marcheville", Alastair Hamilton, Maurits H. van den Boogert, Bart Westerweel (ed.), *The Republic of Letters and the Levant*, Leiden: Brill, 2005, 123-150.

¹⁸ Zsuzsanna Cziráki, "Making Decisions at the Imperial Court in Vienna Related to the Election Procedure of the Resident Ambassador Simon Reniger von Reningen (1649-1666) in Constantinople", *Archivum Ottomanicum*, 33 (2016), 91-98; Tobias P. Graf, *The Sultan's Renegades: Christian-European Converts to Islam and the Making of the Ottoman Elite, 1575-1610*, Oxford: Oxford UP, 2017.

Ayrıca, bilhassa on sekizinci yüzyılda Viyana'daki Osmanlı diplomasının işleyişine dair de gelişmekte olan bir litaretürden söz etmek mümkündür.¹⁹

Resmi görevle Osmanlı başkentini ziyaret eden diplomatlar haricinde, gayri resmi mahiyette diplomasiye dâhil olan araçlar da belirttiğimiz gibi bu yeni çalışma alanının merceği altına alınmaktaydı. Bu kategoride akla ilk olarak dragomanlar gelse de, son yıllarda istihbarat çalışmalarına duyulan ilgi artmıştır.²⁰ Aslında istihbarat, ya da başka bir yaklaşımla, casusluk üzerine yapılan çalışmalar, ihtida, çok-dillilik veya çok-kültürlülük gibi alanlar üzerinden Akdeniz havzasının toplumsal geçişkenliğini ön plana çıkarmaktadır.

Yeni diplomasi tarihinin takdim ettiği yaklaşımlar, mevcut çalışmanın özellikle ikinci ve üçüncü bölümlerinde ele alacağımız hususlar için yol gösterici niteliktedir. Ancak, yine de dikkat çekmemiz gerekir ki Avrupa tarih yazımının kullanabildiği zengin kaynak grubundan Osmanlı tarihçilerinin yoksun olması, yeni diplomasi tarihi perspektifinden çalışmalar yapmayı zorlaştırmaktadır. Daha net bir ifadeyle, Yeniçağ Osmanlı diplomasi tarihini çalışanlar için diplomatik fonlar, aile arşivleri ya da diplomat günlükleri gibi kaynak grupları bulunmaması, araştırmamızı İstanbul'daki Avrupalı elçilerin tecrübelerine daha fazla ağırlık vermeye mecbur etmiştir.

Literatür Taraması

Tezin büyük bir kısmında gözlemleyeceğimiz Osmanlı dış ilişkileriyle ilgili kaleme alınmış çalışmaları, mevcut literatür taraması kapsamında üç kategori altında değerlendirebiliriz. Bunları XVII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı devleti ile Avrupalı devletler arasında gerçekleşen ikili ilişkiler; aynı dönemde Osmanlı diplomasi

¹⁹ Arno Strohmeyer, "Internationale Geschichte und Ernährungsforschung: Verwendungsformen und Funktionen des Kaffees in der Habsburgisch-Osmanischen Diplomatie (16.-18. Jh.)", B. Haider-Wilson, W. D. Godsey, W. Mueller (ed.), *Internationale Geschichte in Theorie und Praxis*, Viyana: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2017, 613-633; John-Paul Ghobrial, *The Whispers of Cities: Information Flows in Istanbul, London, and Paris in the Age of William Trumbull*, Oxford: Oxford UP, 2013; David Do Paço, "Comment le café devint viennois: Métissage et cosmopolitisme urbain dans l'Europe du XVIIIe siècle", *Hypothèses* 2011, 343-353.

²⁰ Ella-Natalie Rothman, *Brokering Empire. Trans-Imperial Subjects between Venice and Istanbul*, Ithaca ve Londra: Cornell UP, 2012; Emrah Safa Gürkan, *Sultanın Casusları: 16. Yüzyılda İstihbarat, Sabotaj ve Rüşvet Ağları*, İstanbul: Kronik, 2017; János Szabados, "Ih awer beflaise mih, daß ih sie beidte zue nahbarn mahen khan. - Die Karriere des deutschen Renegaten (Hans Caspar) in Ofen (1627-1660) im politischen und kulturellen Kontext – Teil I, Doktora Tezi, Szeged Üniversitesi, Szeged 2018.

uygulanmasına dair değerlendirmeler ve son olarak sınır diplomasisini ele alan tetkikler olarak sıralayabiliriz.

a. İkili İlişkiler

XVII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı İmparatorluğu ile Avrupa devletleri arasındaki ikili ilişkileri genel olarak değerlendiren temel monografiler, daha çok yabancı tarihçiler tarafından geçen asırda kaleme alınmış gibi gözükmektedir. XVII. yüzyılın ilk yarısına odaklanan ve Avrupa arşivlerine dayalı temel eserlerin yazımı kırk yıl kadar önce tamamlanmıştır. Bu meyanda Gérard Tongas'nın bu dönemde İstanbul'daki Fransa büyükelçiliğine odaklanan 1942, Gunnar Hering'in İstanbul'daki Ortodoks patrikliği ve Avrupa siyasetine eğilen 1968, Peter Meienberger'in İstanbul'daki Avusturya elçiliğini ele alan 1973 ve Alexander De Groot'un Hollanda büyükelçiliğini değerlendirdiği 1978 tarihli çalışmaları zikredilmelidir.²¹

Daha yakın tarihlerde Osmanlı tarihçiliği içinden de ikili ilişkilere odaklanan siyasi tarih çalışmaları göze çarpmaktadır. Victor Ostapchuk'un 1622-1628 tarihleri arasında Osmanlı kuzey sınırına odaklanan doktora tezi²² ve Özer Küpeli'nin doğu sınırına eğilen monografisi²³ büyük ölçüde mevcut tezin izleğiyle örtüşmektedir. Keza Suraiya Faroqhi'nin uzun soluklu makalesi de Osmanlı-Venedik ilişkilerinde benzer bir iz bırakmıştır.²⁴ Bu çalışmalar Osmanlı sınırlarının daha çok ticari ve askeri mahiyetiyle ilgilenmiş, mevcut çalışmanın ana konusu olan diplomasi tarihine bir katkıda bulunmayı amaçlamamışlardır.

Zikredilen bu çalışmalar haricinde doğrudan XVII. yüzyıl Osmanlı-Habsburg ikili ilişkilerine dair büyük kısmı Merkezi Avrupa menşeli pek çok çalışma da

²¹ Gérard Tongas, *Les relations de la France avec l'Empire Ottoman durant la première moitié du XVIIe siècle et l'Ambassade à Constantinople de Philippe de Harlay, Comte de Césy (1619-1640)*, Toulouse: F. Boisseau, 1942; Gunnar Hering, *Ökumenisches Patriarchat und Europäische Politik 1620-1638*, Wiesbaden : Franz Steiner Verlag, 1968; Peter Meienberger, *Johan Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn als kaiserlicher Resident in Konstantinopel in den Jahren 1629-1643*, Bern: Herbert Lang & Peter Lang, 1973; Alexander Hendrik De Groot, *The Ottoman Empire and the Dutch Republic: A History of the Earliest Diplomatic Relations 1610-1630*, Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten, 1978.

²² Victor Ostapchuk, *The Ottoman Black Sea frontier and the relations of the Porte with the Polish-Lithuanian Commonwealth and Muscovy, 1622-1628*, Harvard University, The Graduate School of Arts and Sciences, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Massachusetts 1989.

²³ Özer Küpeli, *Osmanlı-Safevi Münasebetleri (1612-1639)*, İstanbul: Yeditepe, 2014.

²⁴ Suraiya Faroqhi, "The Venetian Presence in the Ottoman Empire (1600-1630)," *The Journal of European Economic History* 15 (1986), 345-384.

kaleme alınmıştır. Mevcut çalışmanın odaklandığı 1606 sonrası döneme dair, (kronolojik olarak gidilirse) ilk olarak Rudolf Neck'in 1606-1618 arası Avusturya Sarayı'nın Osmanlılara yönelik politikasını incelediği doktora tezine dikkat çekilebilir.²⁵ Neck bu çalışmasında dönemin Habsburg idaresinin (bilhassa hükümet başvekili konumunda olan Melchior Klesl'in) geliştirdiği teknikleri, 1606 Zitvatorok Antlaşması'nı müteakiben sınırdaki köylerin hangi tarafa vergi ödeyeceği sorununu; bu sorun için oluşturulan komisyonları; İstanbul-Budin-Viyana üçgeninde seyahat eden elçileri ya da Osmanlılara gidecek hediye heyetinin nasıl terkip edileceği gibi konuları işlemektedir. Neck'in ardından ise Rudolf Heinisch'in iki makalesiyle 1618'den 1620'ye Osmanlı-Habsburg ilişkilerini masaya yatırdığını görmekteyiz: Heinisch çalışmasında Otuz Yıl Savaşları'nın başlamasıyla karışan Merkezi Avrupa sahnesini, Protestan devletlerin temsilcilerinin Osmanlılar'dan yardım isteyişini ve nihayetinde İstanbul'daki Habsburg elçilerinin bu yardım talebine karşı manevralarını anlatmaktadır.²⁶ Hem Neck'in hem de Heinisch'in makaleleri 'yüksek siyasete' odaklandıklarından, Osmanlı-Habsburg diplomasi uygulamalarına eğilme ihtiyacı duymamışlardır.

Bu durumda 1606 ila 1620 arası siyasi/diplomasi tarihin Avusturya arşiv kaynaklarına dayanarak yeniden ele alındığı söylenebilir. Benzer şekilde Sultan İbrahim döneminde (1644-1645) İstanbul'a gerçekleşen Avusturya büyükelçilik misyonu da hem Georg Wagner'in²⁷ hem de Petr Štěpánek'in²⁸ ilgisini cezbetmiştir. Yazarlar çalışmalarında Avusturya Büyükelçisi Czernin'in İstanbul'da giriştiği müzakerelerin başarısıyla, sefere çıkacak Osmanlı ordusunu Avusturya üzerine değil de Venedik'e karşı yönlendirip yirmi beş yıl sürecek olan Girit Seferi'nin başlamasına vesile oluşlarını işlemişlerdir. Sonuç olarak ise 1620 ile 1644 arasındaki

²⁵ Rudolf Neck, *Österreichs Türkenpolitik unter Melchior Klesl*, Doktora Tezi, Universität Wien, Viyana 1948.

²⁶ Reinhard Rudolf Heinisch, "Habsburg, die Pforte und der böhmische Aufstand (1618-1620)", *Südost Forschungen* 33 (1974): 125-165 ve "Habsburg, die Pforte und der Böhmisches Aufstand (1618-1620): II. Teil", *Südost Forschungen* 34 (1975), 79-124.

²⁷ Georg Wagner, "Österreich und die Osmanen im Dreißigjährigen Krieg. Hermann Graf Czernins Großbotschaft nach Konstantinopel 1644/45", *Mitteilungen des Oberösterreichischen Landesarchivs*, 14 (1984), 325-392.

²⁸ Petr Štěpánek, "War and Peace in the West (1644/5): A Dilemma at the Threshold of Felicity?", *Archiv orientální* 69.2 (2001), 327-340; Petr Štěpánek, "Correspondence and Diary Related to the Second Embassy of Count Hermann Czernin to Constantinople in 1644/1645", *Archiv orientální*, 66 (1998), 385-394.

dönemin henüz ele alınmadığı; ayrıca, bütün bu zikredilen Osmanlı-Habsburg ilişkilerine ait çalışmaların tamamıyla Osmanlı kaynaklarını hiçe saydıkları da bir gerçektir.

b. XVII. Yüzyıl Osmanlı Diplomasi Uygulaması ve Osmanlı-Habsburg Diplomasisi

İkili ilişkilerin siyasi tarihindeki boşlukları doldurmaya çalışmak kadar, dönemin Osmanlı diplomasi uygulamalarını değerlendirmek de bu tezin odağında yer almaktadır. Bu hususta Avrupa devletlerinden gelen olağanüstü ve mukim elçilerin İstanbul'da görmüş oldukları muamele kademe kademe ele alınacaktır. Bu açıdan, öncelikle, Bertold Spuler'in basılı Avrupa kaynaklarına dayanarak tüm Yeniçağ Osmanlı diplomasisini ele almaya gayret ettiği çalışmasının, alan için öncü eser olduğu söylenebilir. Ancak Spuler'in üç asrı bir bütün gibi görme hatasına düştüğü gözlemlenmiştir.²⁹ Benzer bir durum, doğrudan 'Osmanlı' ve 'diplomasi' mefhumlarını yan yana getiren daha geç tarihli Hüner Tuncer³⁰ ya da Onur Kınılı³¹ gibi araştırmacıların monografilerinde de gözlemlenebilir. Zira her ne kadar Osmanlı diplomasisi bu çalışmalarda dönemlere ayrılmışsa da, ne Yeniçağ Osmanlı diplomasisi tek başına değerlendirilmiş, ne de ele alınan dönemlerin içinde etraflı bir muayene yapılmıştır. Hatta A.N. Yurdusev'in editörlüğünü yaptığı ve biraz daha iddialı olduğu düşünülebilecek çok-yazarlı (ve bol atıflı) *Ottoman diplomacy: conventional or unconventional?* başlıklı kitabı dahi bu top-yekûn yaklaşımdan kurtulabilmiştir denemez.³²

Mübahat Kütükoğlu'nun XVIII. yüzyılda elçilerin gördüğü muameleyi ele aldığı çalışması, sistematik arşiv kaynakları ve Yeniçağ içerisinde tek bir yüzyılı merceğe almasıyla Türkiye'de bir referans eser niteliğindeyse de, teması çalıştığımız dönemden bir asır sonrasına denk gelmektedir.³³ Bununla birlikte, daha yeni

²⁹ Bertold Spuler, "Die Europäische Diplomatie in Konstantinopel bis zum Frieden von Belgrad (1739) 2.Teil", *Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven, Neue Folge*, Bd. 11, H. 2 (1935), 171-222.

³⁰ Hüner Tuncer, *Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2010.

³¹ Onur Kınılı, *Osmanlı'da Modernleşme ve Diplomasi*, İmge Kitabevi, 2006.

³² A. Nuri Yurdusev (haz.), *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?*, New York: Palgrave Macmillan, 2004.

³³ Mübahat Kütükoğlu, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Fevkalâde Elçilerin Ağırlanması", *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi-Ercüment Kuran'a Armağan 1-2* (1989), 199-231.

tetkiklerde dahi ‘Osmanlı idaresinin tayinat sisteminin tek taraflı olması’³⁴ ya da ‘İstanbul’a gelen elçilerin XVII. yüzyıl ortasına kadar Elçi Hanı’nda ikamet etmesi’³⁵ gibi yanlış yönlendirici yorumlar yapılmaya devam etmektedir. Ya da 1700 yılında İstanbul’a gelen Avusturya elçisi (Wolfgang) Graf von Oettingen’in sadece Osmanlıca kaynaklara dayanarak isminin “Gurrok (Azok) Ebutenker” şeklinde zikredilmesi gibi hatalar da aynı niteliktedir.³⁶ Bunlar da ister istemez Osmanlı diplomasi pratiklerinin her dönemde ayrı ayrı ve hem Osmanlı hem Avrupa arşiv malzemesinin bir araya getirilerek çalışılması gerektiğine işaret eder.

Bu kategori altında Osmanlı-Habsburg ilişkileri kapsamında diplomasi uygulamasının, Merkezi Avrupa tarihçiliği çerçevesinde nasıl ele alındığına da değinmek gerekir. Öncelikle Karl Nehring’in 1608-1609 yıllarında İstanbul’a gönderilen Avusturya elçisine ilişkin çalışması öne çıkmaktadır. Nehring’in tetkiki, hem bir barış anlaşmasının nasıl imzalanıp tasdiklendiğine (Zitvatorok) hem de bir hediye elçiliği heyetinin nasıl teşekkür ettiğine dair oldukça detaylı bilgi sunmaktadır.³⁷ Ancak gerek bu çalışmada Osmanlı kaynaklarının kullanılmaması, gerekse İstanbul’da işleyen diplomasiin mercek altına alınmaması bir noksan teşkil etmektedir.

XVII. yüzyıl Avusturya-Osmanlı diplomasisine dair kuşkusuz en yetkin yazar (yukarıda da değindiğimiz) Peter Meienberger olmuştur. Meienberger’in 1973’te kaleme aldığı *Johan Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn als kaiserlicher Resident in Konstantinopel in den Jahren 1629-1643*[1629-1643 Yılları Arasında İstanbul’daki Avusturya Mukim Elçisi Johan Rudolf Schmid]³⁸ başlıklı eser her ne kadar İstanbul’da görev almış bir mukim elçinin nihai raporunun neşri olsa da, yazarın Avusturya arşiv kaynaklarına dayanarak kaleme aldığı uzun giriş yazısı alanın etkili etütlerinden biridir. Yazar hem Osmanlı-Habsburg diplomatik ilişkilerinin

³⁴ Selim Hilmi Özkan, *Osmanlı Devleti ve Diplomasi*, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2017, s. 134.

³⁵ Gökhan Erdem, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sürekli Diplomasi’ye Geçiş Süreci*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara 2008, s. 147, 162; Seçil Curavcı, *Vezir-i A’zamın Diplomatik Yetkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli 2019, s. 128; Selim Hilmi Özkan, *Osmanlı Devleti ve Diplomasi*, s. 138.

³⁶ Uğur Kurtaran, "Karlofça Antlaşması’ndan sonra İstanbul’a gelen yabancı elçilerin ağırlanması ve yapılan harcamalar", *Tarih Araştırmaları Dergisi* 37.63 (2018), 331-370, ss. 340, 342, vs.

³⁷ Karl Nehring, *Adam Freiherrn zu Herbersteins Gesandtschaftsreise nach Konstantinopel: Ein Beitrag zum Frieden von Zsitvatorok (1606)*, Münih: R Oldenbourg Verlag, 1983.

³⁸ Peter Meienberger, *Johan Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn als kaiserlicher Resident in Konstantinopel in den Jahren 1629-1643*, Bern: Herbert Lang & Peter Lang, 1973, 1-100.

genel bir vechesini sunmuş hem de İstanbul'da işleyen diplomasi pratiklerine dair 1970'li yıllarda toplayabildiği kadarıyla oldukça geniş bir kaynak havuzundan beslenerek genel bir fikir verebilmiştir. Ancak yine de yazarın Osmanlı kaynaklarını (özellikle mali kayıtları) kullanamayışı Avusturya temsilcilerinin İstanbul'da diğer Avrupa temsilcilerine kıyasla ne kadar farklı bir muamele gördüğünü tam olarak açıklamasına engel olmuştur.

Buna benzer bir sıkıntıyı yine Osmanlı-Habsburg ilişkilerinin hem diplomatik hem de kültürel boyutuna değinen Karl Teply de yaşamıştır. Her ne kadar Teply'nin iki tarafın olağanüstü görevle gönderilen sefaret heyetlerine uygulanan teşrifat üzerine çalışmaları aydınlatıcı olmuşsa da, Osmanlı başkentinde devreye giren diplomasi mekanizmasını ne yazık ki sadece Habsburg elçi raporlarına bağlı kalarak inceleyebilmiştir.³⁹ Yine de Meienberger'in ve Teply'nin çalışmalarının (yazarların Osmanlıca okuyamamalarına ve eserleri 1990 öncesi gibi erken tarihlerde yazmalarına rağmen) oldukça tatmin edici olduğu belirtilmelidir.

2000'li yıllarda Avrupa tarih yazımında tekrar bir ilgi artışı olduğu gözlemlenmiştir. Mesela Arno Strohmeyer⁴⁰ ve Zsuzsanna Cziráki⁴¹ gibi isimler 1623-1666 arası İstanbul'daki Avusturya temsilciliğinin kültürel tarihini değerlendirmişlerdir. İki yazar da oldukça başarılı bir şekilde Habsburg

³⁹ Karl Teply, *Kaiserliche Gesandtschaften ans Goldene Horn*, Stuttgart: Steingrüben, 1968; K. Teply, "Evliyâ Çelebi in Wien", *Der Islam; Zeitschrift für Geschichte und Kultur des Islamischen Orients*, 52 (1975) 125-131.

⁴⁰ Arno Strohmeyer, "Politische Leitvorstellungen in der diplomatischen Kommunikation: Kaiserliche Gesandte an der Hohen Pforte im Zeitalter des Dreißigjährigen Krieges", Christoph Kampmann, Maximilian Lanzinner, Guido Braun ve Michael Rohrschneider (haz.), *L'art de la paix. Kongresswesen und Friedensstiftung im Zeitalter des Westfälischen Friedens*, Münster, 2011, s. 409-439; Arno Strohmeyer, "Kategorisierungsleistungen und Denkschemata in diplomatischer Kommunikation: Johann Rudolf Schmid zum Schwarzerhorn als kaiserlicher Resident an der Hohen Pforte (1629–1643)", Gunda Barth-Scalmani, Harriet Rudolph ve Christian Steppan (haz.), *Politische Kommunikationen zwischen Imperien: Der diplomatische Aktionsraum Südost- und Osteuropa*, Innsbruck-Wien-Bozen: Studien Verlag, 2013, s. 21-29; Arno Strohmeyer, "Religion-Loyalität-Ehre: "Ich-Konstruktionen" in der diplomatischen Korrespondenz des Alexander von Greiffenklau zu Vollrads, kaiserlicher Resident in Konstantinopel (1643-1648)", *Adel und Religion in der frühneuzeitlichen Habsburgermonarchie: Annäherung an ein gesamtösterreichisches Thema*, Viyana: Böhlau, 2017, 165-181; Arno Strohmeyer, "Der Dreißigjährige Krieg in der Korrespondenz des kaiserlichen Residenten in Konstantinopel Johann Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn (1629-1643)", Michael Rohrschneider ve Anuschka Tischer (haz.), *Dynamik durch Gewalt?: Der Dreißigjährige Krieg (1618-1648) als Faktor der Wandlungsprozesse des 17. Jahrhunderts*, Münster: Aschendorff, 2018.

⁴¹ Zsuzsanna Cziráki, "Language Students and Interpreters at the Mid-seventeenth-century Habsburg Embassy in Constantinople", *Theatrum historiae*, 19 (2016), 27-44; Zsuzsanna Cziráki, "The Memory of Authority-Notes on the Grave of a Habsburg Ambassador in Constantinople from the Year 1654", *Archivum Ottomanicum*, 35 (2018), 31-45.

diplomatlarının iç dinamikleri, personel seçim süreçlerini ve İstanbul'dan Viyana sarayına yazdıkları mektupları eleştirel olarak ele almıştır. Ancak yaklaşımları mekanik ve daha çok Habsburg zihniyetini yansıtacak biçimde olmakla, Türkçe kaynaklara da erişemediklerinden olsa gerek ki çalışmalarında Osmanlı kültürüne dair çok bir emare gözlemlenememiştir.

Yine 2000'li yıllarda akademik sahneye çıkan ve üretken bir Macar araştırmacı Gábor Kármán'ın Osmanlı-Habsburg-Erdel üçgeninde İstanbul diplomasisini ele aldığı monografi ve makalelerine değinilebilir.⁴² Kármán özellikle "Sovereignty and Representation: Tributary States in the Seventeenth-Century Diplomatic System of the Ottoman Empire" başlıklı makalesiyle XVII. yüzyılda Avrupa diplomatlarının Osmanlı başkentinde temsil yetlerini gerek hukuki gerek fiziksel (ikametgâh) boyutlarıyla oldukça kapsamlı olarak işlemişse de, yazarın yaklaşımı genellikle Erdel odaklı kaldığından Osmanlı-Habsburg ilişkileri geri plana itilmiştir. Keza Kármán'ın da şimdiye kadarki çalışmalarında Osmanlıca kaynaklara erişememesi söz konusudur.

Peter Burschel, Hedda Reindl-Kiel ve Harriet Rudolph'un kültürel diplomasiye eğilen çalışmalarının, Osmanlı-Habsburg diplomatik ilişkilerinin özellikle hediyeleşme boyutuna eğilmelerinden ötürü önemli olduğuna değinmiştik. Özellikle Hedda Reindl-Kiel'in Osmanlıca kaynaklardan da etkili biçimde istifade etmesi, çalışmalarını şimdiye kadar zikrettiğimiz pek çok Avrupalı araştırmacıdan ayırmasına yardımcı olmuştur.⁴³

c. Sınır Diplomasisi

İsim olarak 'sınır diplomasisi' Osmanlı tarih yazımında yeni gibi gözükse de, kavram olarak Osmanlı-Avrupa ilişkilerinin bir tarafında her daim yer almıştır. Osmanlı-Habsburg ilişkileri özelinde de mercek altına aldığımız dönemin (XVII. yüzyılın ilk yarısı) referans eseri István Hiller'in ilgili çalışması olmuştur.⁴⁴ Yazarın

⁴² Gábor Kármán, "Grand Dragoman Zülfikar Aga", *Archivum Ottomanicum*, 35 (2018), 5-30; Gábor Kármán, "Sovereignty and Representation: Tributary States in the Seventeenth-Century Diplomatic System of the Ottoman Empire", *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, Leiden: Brill, 2013, 155-85; Gábor Kármán, *A Seventeenth-Century Odyssey in East Central Europe: The Life of Jakab Harsányi Nagy*, Leiden: Brill, 2016.

⁴³ Yeni Diplomasi Tarihi alt başlığına bkz.

⁴⁴ István Hiller, *Palatin Nikolaus Esterházy: Die ungarische Rolle in der Habsburgerdiplomatie 1625 bis 1645*, Viyana-Köln-Weimar: Böhlau Verlag, 1992.

çalışması, bir Habsburg soylusu olan ve Habsburg egemenliği altındaki Macaristan'ın 1625-1645 yılları arası genel valiliğini yapan Miklos Esterházy'nin yürüttüğü serhat diplomasisini, valinin Osmanlılara yönelik politikasını, Viyana sarayı ile irtibatını ve şahsen kurmuş olduğu istihbarat ağını detaylı bir şekilde değerlendirir. Her ne kadar Hiller de konuyla doğrudan alakalı olan Osmanlı kaynaklarını ya da Türkçe literatürü kullanamasa da, Budin sınırının öte yakasında kalan Habsburg Macaristan'ına dair canlı bir tablo çizer.⁴⁵

Sınır diplomasisinin önemli hususlarından biri olan barış anlaşmaları ya da sulh yenilemeleri de araştırmacıların ilgisine mazhar olmuştur. Ernst D. Petritsch XVI. ve XVII. yüzyılda iki devlet arasında imzalanan barış anlaşmalarını genel çerçevesiyle değerlendirmiştir. Petritsch anlaşmaların maddelerini, bu maddelerde zamanla gerçekleşen değişimleri ve anlaşmaların oluşturulduğu sınır müzakerelerini değerlendirmiştir. Avusturya Devlet Arşivleri'nde uzun yıllar görev yapmış olan Petritsch'in Osmanlıca bildiğine şüphe yoksa da, yaptığı genel değerlendirmeler Avusturya Arşivi'ndeki belgelerle sınırlı kalmıştır.⁴⁶

Barış anlaşmaları kapsamında anılması gereken yakın tarihli ve son derece mühim bir çalışma ise yerli bir araştırmacı tarafından kaleme alınmıştır. Özgür Kolçak'ın 1664 yılında Osmanlı-Habsburg tarafları arasında serhat bölgesinde

⁴⁵ Yazarın diğer çalışmaları da Osmanlı-Habsburg ilişkileri açısından önemlidir, István Hiller, "Frieden und Feindbild: Habsburgische Verhandlungsstrategien mit dem osmanischen Reich in der Frühen Neuzeit (1568-1697)", Rudolf Kropf, Margarete Wagner (haz.), *Si vis pacem ...? Bemühungen um Frieden und Friedenssicherung im pannonischen Raum vom Mittelalter bis zur Gegenwart: Tagungsband der 17. Schlaininger Gespräche 1997 (22. - 25. September 1997)*, Eisenstadt: Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland, 2011, 45-55; ve "Feind im Frieden. Die Rolle des Osmanischen Reiches in der europäischen Politik zur Zeit des Westfälischen Friedens", *Historische Zeitschrift*, Beihefte 26 (1998), 393-404.

⁴⁶ Ernst D. Petritsch, "Grenz- und Raumkonzeptionen in den Friedensverträgen von Zsitvatorok und Karlowitz", Norbert Spannenberger and Szabolcs Varga (haz.), *Ein Raum im Wandel: Die osmanisch-habsburgische Grenzregion vom 16. bis zum 18. Jahrhundert*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2014, 39-52. Yazarın Osmanlı-Habsburg ilişkileri üzerine diğer çalışmaları için bkz.: Ernst D. Petritsch, "Vom Tribut zum Ehrengeschenk: Friedensbemühungen zwischen Hamburgern und Osmanen im 16. und 17. Jahrhundert", Rudolf Kropf, Margarete Wagner (haz.), *Si vis pacem ...? Bemühungen um Frieden und Friedenssicherung im pannonischen Raum vom Mittelalter bis zur Gegenwart: Tagungsband der 17. Schlaininger Gespräche 1997 (22. - 25. September 1997)*, Eisenstadt: Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland, 2011, 65-77; Ernst Petritsch, "Interkulturelle Diplomatie zwischen Habsburgern und Osmanen: Fragen und Probleme (16. - 18. Jahrhundert)", Birgit Tremml-Werner, Eberhard Crailsheim (haz.), *Audienzen und Allianzen: Unterkulturelle Diplomatie in Asien und Europa vom 8. bis zum 18. Jahrhundert*, Viyana: Mandelbaum, 2015, 184-200; Ernst D. Petritsch, "<Der Türke> als Feindbild? Zu den diplomatischen Beziehungen zwischen Hamburgern und Osmanen", Thomas Kolnberger ve Ilja Steffelbauer (haz.), *Krieg in der europäischen Neuzeit*, Vienna: Mandelbaum Verlag, 2010, 406-425.

imzalanana anlaşmayı masaya yatıran makalesi, Türkiye’de iki tarafın arşiv malzemesine dayanarak hazırlanan nadir çalışmalarındandır.⁴⁷ Yazarın XVII. yüzyılın ikinci yarısında “Osmanlı-Habsburg diplomatik ilişkilerinin doğasında tedrici ama kararlı bir dönüşüm” yaşandığı iddiası mevcut çalışmamız için özellikle önemlidir.

Ayrıca, Türkiye’de Yeniçağ Osmanlı-Habsburg diplomasisinin muhtelif dönem ve özelliklerini ele alan araştırmacıları da unutmamak gerekir. Özellikle XVIII. yüzyıl Osmanlı-Habsburg askeri-diplomatik ilişkilerine eğilmiş olan Hakan Karagöz ilk akla gelen isimlerdendir. Karagöz’ün Avusturya’ya gönderilmiş bir Osmanlı elçisi olan Mustafa Hattı Efendi’ye dair monografisi, (Avusturya arşiv kaynaklarına dayanılarak) yazılmış az sayıda çalışmadan olduğu için önemlidir.⁴⁸ XVIII. yüzyıl Osmanlı-Habsburg askeri-diplomatik ilişkilerinde yine iki tarafın kaynaklarını da yetkinlikle kullanıp özellikle sınır bölgesine odaklanan Ömer Gezer’in tercüman Temeşvarlı Osman Ağa üzerine yaptığı çalışmalarının da serhat diplomasisinin önemli bir boyutunu mercek altına aldığına işaret edilmelidir.⁴⁹

Yine Türkiye’de konuya ilişkin çalışmalar üretmişler arasında şu isimler sayılmalıdır: XVIII. yüzyıl Osmanlı-Avusturya ilişkilerine odaklanan Ali İbrahim Savaş,⁵⁰ XVII. yüzyılda Viyana’ya giden Osmanlı elçilerine dair öncü çalışmalar kaleme almış olan Murat Uluskan⁵¹ ve Yeniçağ Osmanlı-Habsburg ilişkilerine dair Osmanlıca kaynaklar üzerinden çalışmalar yapan Uğur Kurtaran.⁵²

⁴⁷ Özgür Kolçak, "XVII. Yüzyıl Osmanlı-Habsburg Diploması Tarihine Bir Katkı: 1664 Vasvar Antlaşması'nın Tasdik Sürecine Dair Yeni Bulgular", *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 22.43 (2017), 25-88.

⁴⁸ H. Karagöz, *Habsburg Gözüyle Bir Osmanlı Elçisi: Mustafa Hattı Efendi'nin Viyana Günleri (1748)*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2014.

⁴⁹ Ö. Gezer, "XVIII. Yüzyılın Başında Osmanlı-Habsburg Sınırında Veba", Burcu Kurt ve İsmail Yaşayanlar (haz.), *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Salgın Hastalıklar ve Kamu Sağlığı*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2017, 72-83; Ömer Gezer, "Temeşvarlı Osman Ağa-Esir, Tercüman ve Yazar", *Türkbilig/Türkoloji Araştırmaları Dergisi* 35 (2018), 73-88.

⁵⁰ Ali İbrahim Savaş, "XVIII. Asırda Osmanlı-Avusturya İlişkileri", *Askeri Tarih Bülteni* 32 (1992), 23-54; A.İ. Savaş, *Viyana Sefaretnamesi/Mustafa Hattı Efendi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.

⁵¹ Murat Uluskan "Avusturya İmparatoruna Gönderilen Hediyeler (1665-1699)", Emine Gürsoy Naskali-Aylin Koç (haz.), *Hediye Kitabı*, İstanbul: Kitabevi Yay, 2007, 72-82 ve Murat Uluskan, "Bir Osmanlı Elçisinin Yolculuk Hazırlığı: İbrahim Paşa'nın 1699 Avusturya Elçiliği", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 20 (2008), 251-275.

⁵² Uğur Kurtaran, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Siyasi İlişkileri", *Tarih Okulu Dergisi* 17 (2014), 393-419; U. Kurtaran, "XVIII. Yüzyılda Osmanlık Devleti İle Avusturya Arasındaki Ticaret Antlaşmaları ve Yaşanan Değişimler (1718-1791)", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9.2 (2016), 743-769.

Daha net bir değerlendirme yapmak adına belirtmek gerekir ki Osmanlı-Habsburg ilişkileri son otuz yıllık süreçte yerli tarihçiler tarafından ilgi görmeye başlamıştır. Hele ki hem Avusturya hem de Osmanlı arşivlerini birden kullanan çalışmaların yoğunlaşması ancak son on yılda söz konusu olmuştur. Bu yeni ve mütevazı başlangıç çerçevesinde XVII. yüzyılın ilk yarısına henüz dikkat çevrilmediği başka bir gerçektir. Bu meyanda mevcut çalışma Osmanlı-Habsburg ilişkilerinin Türkiye’de henüz ilgi görmemiş bu dönemine odaklanarak bir boşluğu kapamayı amaçlamaktadır.

XVII. yüzyılın ilk yarısındaki Osmanlı-Habsburg diplomatik etkileşiminin tek başına değerlendirilmesi çok anlam ifade etmeyeceğinden, bu ilişki Osmanlıların dönemin diğer Avrupalı devletlerle olan rabıtası çerçevesinde değerlendirilecektir. Özellikle Osmanlı diplomasi pratiklerinin ele alındığı bölümde XVII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı diplomasisinin nasıl bir mekanizma ile işlediği Hollanda, İngiltere, Fransa vs. gibi devletlerin elçileri üzerinden resmedilecektir. Bu genel resmin sunduğu bağlam içerisinde ise, Osmanlı-Habsburg ilişkilerinin ne derece farklılık gösterdiği tartışılacaktır. Mevcut çalışma 1606 Zitvatorok Antlaşması sonrasında gelen dönemde Osmanlı-Habsburg diplomasisinin farklı ve daha kurumsal bir boyuta büründüğünü iddia etmektedir. Osmanlı elçilik heyetlerinin Viyana’ya yanlarında hediye götürmeleri, sınırda gerçekleşen büyükelçi mübadelelerinde eşzamanlı bir protokol işlemesi endişesi, elçilere verilen nafakalarda bir mütakabiliyet izlenmesi ve İstanbul’da görev alan Avusturya daimi elçisinin nafakasının kısmen Osmanlılar tarafından karşılanması gibi hususlar üzerinden bu kurumsal ya da diplomatik nezaketin, Osmanlı-Habsburg diplomatik etkileşimine sair Osmanlı-Avrupa ilişkilerine kıyasla farklı bir boyut kazandırdığı savunulacaktır.

2. Kaynaklar

Arşiv ve Kütüphane (Yazma) Kaynakları

XVII. yüzyılın ilk yarısı Osmanlı siyasi tarihini çalışmanın kendi içinde hem avantaj hem de dezavantaj içerdiği bir gerçektir. Çünkü umut bağlanabilecek kimi kaynaklar sessizliğe bürünürken (mesela mühimme defterlerinin önceki dönemlere göre daha eksik olması), yenilerinin devreye girmesi söz konusu olmuştur.

Nihayetinde mevcut çalışmada yerli ve yabancı dökümantasyon birlikte tetkik edilerek bir denge sağlanmaya çalışılmıştır.

Osmanlıca Arşiv Belgeleri: Öncelikle, Osmanlı siyasi tarihinin vazgeçilmez kaynaklarından birini teşkil eden ve XVI. yüzyılın ikinci yarısı için yetmiş dört defterle güzel bir seri yakalayan Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde mahfuz *mühimme defterleri*, XVII. yüzyılın ilk yarısında (kayıplardan ötürü) beşte bir oranına inmektedir. Hal böyleyken tezin siyasi tarih kısmının ele alındığı 1624-1634 dönemine denk gelen sadece üç mühimme defterinin (83 nolu [1626-1628]; 84 [1629-1631] ve 85 [1630-1632]) elimizde kalmış olması gerçek bir hayal kırıklığıdır. Ana seri dışındaki mühimme parça ve zeylleri ile *Kamil Kepeci* fonu altındaki *ahkâm defterleri* de ne yazık ki benzer şekilde bu dönem Osmanlı-Habsburg ilişkilerine dair sessiz kaldıklarından, bunlardan da istifade etme şansı olmamıştır. Keza Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin *müteferrik evrak* fonlarından da (*Cevdet, İbnülemin, Ali Emiri ve Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi*) tek tük karşımıza çıkan belgelerden yeri geldikçe faydalanılmışsa da, bunların da Sultan IV. Murad dönemi Osmanlı-Avusturya ilişkilerine dair sistematik bilgi akışı sağlayacak nitelikte olmadığı aşikârdır. Bu durumda ikili ilişkilere dair siyasi tarih anlatısının Osmanlı tarafını aydınlatabilecek resmi kayıtlarının ne yazık ki noksan kaldığı bir gerçektir.

Öte yandan, Osmanlı arşiv dökümantasyonu, ilginç bir şekilde maliyeye ilişkin fonlar altında bir nebze olsun yüz güldürmektedir. Gerek Kamil Kepeci gerek Büyük Ruznamçe fonu altındaki *hazine muhasebe defterleri* (ya da *ruzmançe defterleri*), İstanbul'a gelmiş neredeyse her elçiyi ülkesinin adıyla zikretmekte ve (çoğu zaman isabetli) tarihleriyle birlikte kendileri için yapılan harcamaların tür ve miktarını kaydetmektedir. Keza diplomasi haricinde, Osmanlı devlet adamlarına yapılan inamlar, huzura kabuller ve vüzera ile hazine arasındaki nakit akışı da bu defterlere yansdığından, mühimmelerin eksikliğinde siyasi tarihe dair kimi detaylar ruznamçe defterlerinin satır aralarından çıkmaktadır. Bu defter serisinin 1624-1634 arası dönemde fasıllarla da olsa siyasi-diplomatik tarihe ışık tutarak mühimmelerin boşluğunu bir nebze kapadığı muhakkaktır.

Hazine ruznamçe defterleri kadar devamlılık arz edecek şekilde günümüze ulaşmış olmasalar da, bu defterlerdeki verilere kısmen paralel olarak ilerleyen yan seriler de mevcuttur. Yine Kamil Kepeci ve Büyük Ruznamçe ile Sadaret ve

Maliyeden Müdevver fonları altında yer alan *teşrifat* ve *hilat defterleri*, ruznamçelere göre biraz daha fazla detay sunabilmektedir. Gerek siyasi tarih gerekse diplomasi pratiklerinin incelendiği kısımlarda bu defterlerden istifade edilmiştir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi haricinde de Osmanlıca kaynaklardan istifade etme şansımız olmuştur. Avusturya Milli Kütüphanesi'nin *yazmalar* kısmında yer alan ve Budin'in 1686 yılında Avusturyalıların eline geçmesiyle buraya intikal etmiş onlarca Osmanlıca defter arasından mevcut çalışmaya katkısı olan tek tük belge çıkmıştır.⁵³ Ancak daha önemlisi, ne yazık ki ne mühimme defterlerinde birer suretine ne de Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde orijinallerine rastlayamadığımız *nâme-i hümayûn*, sair mektup ve muahede maddelerinin yer aldığı Avusturya Milli Arşivleri bünyesindeki *Türkische Urkunden* (Türkçe Vesaik)⁵⁴ fonu olmuştur. Her ne kadar 1630'lu yıllara dair büyük bir eksiklik gözlemlense de, bir önceki on yıla tarihli Osmanlıca belgeler mevcut çalışmaya katkıda bulunmuştur.

Avrupa Vesikaları: Arşiv (ve yazma) evrakının 'karşı taraf'taki muadili ise, Osmanlı tarihi bakımından XVII. yüzyılın ilk yarısının avantajlı tarafını temsil etmektedir. Şöyle ki, gerek 1610 yılında Avusturya kapıkethüdalığının (1593-1606 *Uzun Savaş*'ının ardından) yeniden tesisi, gerekse 1612 yılında artık Hollanda Cumhuriyeti Birleşik Vilayetleri (Nederlanda) daimi temsilciliğinin ihdas edilmiş olması, İstanbul merkezli bilgi dağıtımını şüphesiz artırmıştır. Avrupa arşivlerinde mahfuz düzenli (ve elçi görevi bitiminde yazılan nihaî) elçi raporları, gerek siyasi-diplomatik tarihe gerekse diplomatik uygulamalara dair bol veri sunmaktadır.

Bu durumda XVII. yüzyılın ilk yarısında, 1612 yılından itibaren, düzenli olarak İstanbul'dan haber yollayan en aşağı altı diplomatik temsilcilik bulunduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan kronolojik olarak ilki olan Venedik balyoslarının raporları (*dispacci*) tümüyle değilse de kısmen yayınlanmıştır. XIX. yüzyıl sonunda Macar araştırmacılar, Erdel Beyi Gabor Betlen'e ilişkin Venedik raporlarını bir araya getirmiş ve 1613-1629 yılları arasında İstanbul'dan yollanan *dispaccinin* de Erdel ve Avusturya meselelerine eğilen paragraflarının transkripsiyonunu (çevirime yazı)

⁵³ Budin'in Osmanlılar'ın elinden çıkmasıyla Avusturya'da kalan belgelere dair, bkz.: Claudia Römer, "Savaş Ganimeti Olarak Arşiv Belgeleri: Osmanlı-Habsburg İlişkilerinin Olağanüstü Bir Veçhesi", Dejanirah Couto (haz.) *Harp ve Sulh: Avrupa ve Osmanlılar*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010, 237-242.

⁵⁴ Österreichisches Staatsarchiv, Haus- Hof- und Staatsarchiv, Türkische Urkunden.

yapmışlardır. Bu meyanda Macaristan bölgesinden İstanbul'a gelen haberler ve Osmanlı başkentine gelen Avusturya, Erdel veya Habsburg karşıtı kuvvetlerin elçilerine dair bilgi bulmak mümkün olmuştur.⁵⁵

Düzenli olarak İstanbul'dan rapor alan ikinci devlet olarak da Fransa'yı görebiliriz. Ele aldığımız Sultan IV. Murad döneminin tamamında Fransa Büyükelçiliği makamını Kont Césy (g. 1619-1640) doldurmuş ve gönderdiği nispeten okunaklı raporlardan (*dépêches*) 1620-1631 aralığını kapsayanlar Fransa Milli Kütüphanesi'nin dijitalleştirme projesi kapsamında çevirimiçi erişime açık hale gelmiştir. Aynı durum, 1631-1634 arası İstanbul'a atanmış olan Kont Marcheville'in raporlarının suretleri için de geçerlidir.⁵⁶

Osmanlı Devleti ile ilişkileri bu dönemde ticari boyuttan çok da öteye geçmeyen İngiltere Krallığı'na yollanan raporları da anmamız gerekir. 1621 ila 1628 yılları arasında İstanbul'da bulunan Büyükelçi Sir Thomas Roe'nun mektup ve raporlarının (*dispatches*) çok büyük bir kısmı daha XVIII. yüzyılın ilk yarısı gibi erken bir tarihte zaten neşredilmişti.⁵⁷ Ancak 1628 yılından sonra gelen elçi Peter Wyche'in raporları için ise, Londra'daki Milli Arşivler'in *State Paper Office, 97: Turkey* fonuna danışmak gerekmiştir.⁵⁸

Bahsedildiği üzere 1612 yılından itibaren İstanbul'da mukim elçilik bulunduran Hollanda Cumhuriyeti'nin temsilcisi ise, başkentte Fransa elçisi Kont Césy gibi uzun soluklu varlık gösteren Cornelius Haga olmuştur. Cornelius Haga'nın 1612 yılında şehre gelişinde tuttuğu günlük neşredildiği gibi,⁵⁹ düzenli olarak gönderdiği raporlardan (*brieven*) iki yıllık dönemi kapsayanlarının da transkripsiyonu

⁵⁵ Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen cum Venetorum Republica*, Budapeşte: A. M. Tud. Akademia, 1886, 449-787. Ancak, ne yazık ki 1629-1634 arası raporları Venedik Devlet Arşivi'nden temin etmek nasip olmamıştır.

⁵⁶ Bibliothèque nationale de France, Département de Manuscrits, Manuscrit Français 16150, 16151, 16153 ve Marcheville'in rapor suretleri için Ms Français 7093. Bu yazmalara www.gallica.fr sitesi üzerinden ulaşmak mümkündür.

⁵⁷ Thomas Roe, *The Negotiations of Sir Thomas Roe, in his Embassy to the Ottoman Porte, from the Year 1621 to 1628*, S. Richardson (ed.), Londra, 1740. Bu raporlar bir yüksek lisans tezi kapsamında Türkçe'ye de çevrilmiştir, bkz.: Ahmet Büyükkaksoy, *İngiltere'nin İstanbul Elçisi Thomas Roe'nun Diplomatik Yazışmaları: 1621-1628*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2012.

⁵⁸ The National Archives, State Paper Office, 97. İngiltere Milli Arşivleri'nden fotoğraflamış olduğu fonlardan ilgili kısımları tarafıma sağlayan Ömer Gezer'e (Hacettepe Üni.) bu vesileyle de teşekkürlerimi sunarım.

⁵⁹ Cornelius Haga, "Memoriael", K. Heeringa, *Bronnen tot de Geschiedenis van den Levantschen Handel: Eerste Deel 1590-1660*, 'S-Gravenhage: Martinus Nijhof, 1910, 206-255.

yapılmıştır.⁶⁰ Haga'nın dönemin stilistik Hollanda alfabetiyle hükümetine gönderdiği raporlarının geri kalan kısmı da Hollanda devlet arşivlerinde mevcuttur.⁶¹ Bunun dışında gerek İngiltere arşivinde gerekse sair yazma ve basılı kaynaklarda Haga'nın Avrupa'nın muhtelif yerlerindeki tanıdıklarına gönderdiği mektupları bulmak mümkündür.⁶²

Bağımsız devletlerden ziyade, Osmanlı haraçgüzar devletlerinin de düzenli olarak kendi devletlerine İstanbul'dan raporlar göndermeleri söz konusuydu. Diğerlerini bilemesek de, Erdel Beyliği'nin İstanbul'daki daimi temsilcilerinin hükümetlerine göndermiş olduğu raporlar daha on dokuzuncu asırda yayınlanmaya başlamıştır.⁶³ Ancak dil engelinden ötürü (Macarca) bu neşirleri kullanmak mümkün olmamıştır.

Avusturya Vesaiki: Elbette Habsburg-Osmanlı ilişkilerini çalışmak için ilk müracaat edilecek mecra Avusturya Devlet Arşivleri'nden (Österreichisches Staatsarchiv) biri olan Hanedan-Saray-Devlet arşividir (*Haus- Hof- und Staatsarchiv*).⁶⁴ Bu arşivde yer alan devletlerarası ilişkiler genel fonlarından biri olan Türkei I, Turcica 109-113 arasındaki kartonlar,⁶⁵ Avusturya Habsburg hanedanlığı ile ilişkilerinde 1623-1634 tarihleri arasında Osmanlı İmparatorluğu'na dair muhtelif evrakı içermektedir. Kronolojik olarak dizilip varak numarası verilmiş kimi orijinal kimi ise suret ya da taslak olan bu belgeler Almanca, Latince, İtalyanca, İspanyolca, Fransızca ve

⁶⁰ Cornelius Haga, "1631-1633: Brieven van Cornelis Haga aan de Staten-Generaal," *Kronijk van het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht, Serie V, Deel 2*, Utrecht: Kemink en Zoon, 1867, s. 370-455.

⁶¹ Nationaal Archief, 1.01.02 (Staten Generaal), 6888-6903. Bu evrak arasından 6899 ve 6900 (1628-1630) kodlu kartonlardan Cornelius Haga'nın raporlarının dijital görüntülerini tarafıma ulaştıran Macar Bilimler Akademisi'nden Gábor Kármán'a teşekkürlerimi arz ederim.

⁶² The National Archives, State Paper Office, 97 altında Cornelius Haga'nın, görev süresi bittikten sonra İstanbul'u terk eden İngiltere elçisi Thomas Roe'ya gönderdiği İtalyanca mektupları; Bavyera Eyalet Kütüphanesi yazmalarından Clm 10369 altında da Camerarius'a gönderdiği Latince mektuplar bulunabilir.

⁶³ Sándor Szilágyi, *Levelek és okiratok I. Rákoczy György keleti öszeköttetése történetéhez*, Budapeşte: Knoll, 1883 ve Sándor Szilágyi, Áron Szilády, *Török-Magyarkori Állam-Okmánytár, I: Okmánytár, IV*, Peşte: Magyar Tudományos Akadémia, 1869.

⁶⁴ Sağladığı altı aylık yurt dışı doktora araştırma bursu (YUDAB) ile Avusturya arşivleri ve milli kütüphanesinde 2018-2019'da çalışma yapmama imkân veren Yükseköğretim Kurulu'na (YÖK) teşekkür ederim. Ayrıca, süreçte yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Claudia Römer, Prof. Dr. Cahit Telci ve Dr. Öğr. Üyesi Özgür Kolçak'a da minnettarım.

⁶⁵ Österreichisches Staatsarchiv, Haus- Hof- und Staatsarchiv, Diplomatie und Außenpolitik vor 1848, Staatenabteilungen, Außerdeutsche Staaten, Türkei, Türkei I Turcica der Reichshofkanzlei/ des Hofkriegsrats (1521-1740), Turcica 109-113.

Macarca olmakla birlikte, Almanca olanları Yeniçağ'a has yazı biçimi olan *Kurrentschrift* ile kaleme alınmıştır.

Genel itibariyle bunları tasnif edecek olursak, İstanbul'daki Avusturya Kapıkethüdası Sebastien Lustrier (g. 1624-1629) ve halefi Rudolf Schmid'in (g. 1629-1643) İstanbul'dan yazmış oldukları düzenli raporları (*Bericht* ya da *Brief*); 1623-24'te İstanbul'a gönderilen elçi Kurz von Senftenau, 1628'de gönderilen Hans Ludwig Kuefstein ve 1633'te yollanan Kont Puchheim'in nihai raporları (sefaretnameleri) ve ilgili mektupları;⁶⁶ son olarak da sınır bölgesinden Budin valilerinin göndermiş oldukları mektupların tercümelerini içermektedir. Bunlar dışında daha az sayıda olmakla beraber Viyana'ya giden Osmanlı elçilik heyetlerinin ve Macaristan sınırındaki Habsburg idarecilerinin mektupları ile Osmanlı İmparatorluğu'nda olan bitene dair İstanbul'dan gelen el yazısı haberler de (*aviso*) Turcica fonları altında yer almaktadır. Ancak, burada dikkat çekilmesi gereken bir husus, mühimme defterlerinin kaderini paylaşacak şekilde XVII. yüzyılın ilk yarısındaki Turcica kartonları sayısının, XVI. yüzyılın ikinci yarısındakilerin ancak yarısına denk gelecek şekilde düşüş sergilediğidir.

Bu arşivde yaptığım araştırma sırasında karşılaştığım hoş bir sürpriz ise, yine devletlerarası ilişkiler genel fonunda yer alan Venedig altfonunda, *Dispacci di Germania* serisine denk gelmek olmuştur.⁶⁷ Asılları tıpkı İstanbul'dan yollanan raporlar (*dispacci da Costantinopoli*) gibi Venedik Devlet Arşivi'nde bulunan bu belgeler, Yeniçağ süresince Viyana'da mukim Venedik temsilcilerinin hükümetlerine gönderdikleri raporlardır (*dispacci*). XIX. yüzyılın ikinci yarısında Venedik'e yollanan bir komisyonca, bu seri altında tüm ciltlerin (330) el yazısı deşifreleri yapılmış ve Viyana'ya yollanmıştır. Mevcut çalışmanın dönemi itibariyle bilhassa

⁶⁶ Viyana idaresinin Osmanlı Devleti ile ilişkilerinde sefaretname yazdırma geleneği asırlık bir tecrübeyi yansıtmaktaydı. Antal Gevay (*Urkunden und Actenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Österreich, Ungern und der Pforte im XVI. und XVII. Jahrhunderte*, Viyana: A. Strauss, 1840) tarafından 1528-1540 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'na yollanmış Habsburg elçilerinin sefaretnameleri neşredilmiştir. Bu neşriyat içinden 1528, 1530, 1532, 1533, 1534, 1535 tarihli Habsburg seferatnameleri, tarafımca *Onaltıncı Yüzyılın İlk Yarısında Akdeniz Haber Trafiğinde Osmanlı İmparatorluğu [AHTO]* (TÜBİTAK 1001: 113K655) başlıklı proje kapsamında Türkçe'ye çevrilmiştir. Projede yer almama imkân tanıyan Hocam Zeynep Nevin Yelçe'ye ve mesai arkadaşım Ela Boz'a arkadaşlıkları için teşekkürlerimi sunarım.

⁶⁷ Österreichisches Staatsarchiv, Haus- Hof- und Staatsarchiv, Diplomatie und Außenpolitik vor 1848, Staatenabteilungen, Außerdeutsche Staaten, Italienische Staaten, Venedig, Dispacci di Germania 1541-1788; Rubricarii di Germania 1558-1699.

Viyana Sarayı'nın Otuz Yıl Savaşları'ndaki ahvaline dair detaylı bilgiler sunan bu raporlar, hem Habsburg-Osmanlı siyasi ilişkilerine hem de Viyana'ya giden Osmanlı elçileri Recep Ağa (1628-29) ve Rıdvan Ağa'ya (1633-34) dair verdikleri bilgiler bakımından önemlidir.

Avusturya Devlet Arşivleri'nin ikinci bir ayağı olan Maliye Arşivi de (*Finanz- und Hofkammerarchiv*), kısmen diplomasi pratikleri bakımından konuyu aydınlatmaktadır. Bu arşivin, Viyana'ya gelen Osmanlı elçileri ve İstanbul'a gönderilen Habsburg elçileri ile ilgili harcamaları kimi zaman detaylara da yer vererek anlatan *Reichsakten*⁶⁸ (dosya biçiminde) ve *Hoffinanz Österreich: Protokollen*⁶⁹ (özet ciltleri şeklinde) fonlarından istifade edilmiştir. Maliye Arşivi ile aynı binada bulunan Harp Arşivi (*Kriegsarchiv*) altındaki Saray Harp Şurası belge özetleri de (*Wiener Hofkriegsrat: Bücher/Protokolle*)⁷⁰ yine ikili ilişkilerin askeri ve diplomatik vechelerini anlatan hap bilgiler içermektedir.

Bu zikredilen arşiv ve tasnifler haricinde, sair Avrupa arşiv ve kütüphanelerinden evraka da yeri geldikçe müracaat edilmiştir. Avusturya, Macaristan ve Çekya merkez ve taşra arşivlerinde muhtelif dillerde Osmanlı-Habsburg ilişkilerine dair doküman bulunduğu bir gerçek ise de, yukarıda zikredilen arşiv-kütüphane depolarında mahfuz belgeler mevcut çalışma kapsamında sistematik olarak başvuru alanlardır.

Dönemdaş Anlatılar

Gazeteler ve Havadis Derlemeleri: XVII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı (ve genel olarak Avrupa) siyasi tarih yazımını zenginleştirecek şekilde devreye giren ikinci bir kaynak grubu ise basılı gazeteler olmuştur. Asır başında düzenli aralıklarla ve basılı olarak yayılmaya başlayan gazete akımından Viyana da nasibini almıştır.⁷¹

⁶⁸ Österreichisches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, Sonderbestände-Sammlungen und Selekte, Sammlungen und Selekte, Reichsakten.

⁶⁹ Österreichisches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, Alte Hofkammer, Hoffinanz Österreich, Geschäftsbücher Hoffinanz.

⁷⁰ Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Zentralstellen, Wienerhofkriegsrat, Hauptreiche, Bücher (1557-1848).

⁷¹ Ne yazık ki daha önce de dikkat çekildiği üzere basılı gazete uygulamasının Osmanlı tarihçiliği açısından tek taraflı kalmasından (yani XIX. yüzyıla kadar Osmanlıların kitlesele manada matbaa kullanmamasından) ötürü, İstanbul'dan Avrupa'nın nasıl algılandığını görmek mümkün değildir, bkz.: John-Paul Ghobrial, *The Whispers of Cities: Information Flows in Istanbul, London, and Paris in the Age of William Trumbull*, Oxford: Oxford UP, 2013, s. 11-12.

1622'den itibaren *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*⁷² adı altında dağıtılmaya başlanan gazete, tıpkı Venedik elçilerinin raporları gibi Habsburglar'ın Avrupa mücadeleleri, idarecilerin ahvali ve şehirde olup biten olayları anlatmaktadır. Osmanlılarla ikili ilişkiler ve kısmen taraflar arasındaki elçilik değişimleri de bu gazetede yer almaktadır.

Daha genel bağlamda, Avrupa'nın muhtelif şehirlerinde basılan ve gerek Viyana'dan gerekse İstanbul'dan haber veren gazetelere de danışılmıştır. Almanya'da *Continuation der Augspurger Zeitung* ve *Wochentliche Ordinari Zeitung*, Hollanda'da Jan van Hilten'in neşrettiği *Courante uyt Italien ende Duytschlandt, &c.* ve 1631'den itibaren Renaudot'nun Paris'te çıkarttığı (*Recueil de Gazettes*) bunlara örnektir. Gazetelerin çoğunlukla haftada bir neşrediliyor oluşu, (doğrusuyla yanlışıyla) sistematik bir şekilde bilgi akışını takip etmeye imkân vermektedir.

Gazeteler haricinde, geriye dönük olarak haberlerin toplanıp bir araya getirilmesi ardından neşredilen havadis derlemeleri anlatıya daha küçük ölçekte yardımcı olmaktadır. Bu döneme ışık tutan başlıca iki havadis derlemesi *Theatrum Europaeum* ve *Mercurius Gallobelgicus*'tan⁷³ daha çok ikincisine referans verilmiştir.

Osmanlı Tarihleri: XVII. Yüzyıl Osmanlı tarihçilerinin kaleme aldığı umumi tarihlerde Osmanlı Devleti'nin barış dönemlerinde Habsburglarla münasebetlerine ya da diplomasi pratiklerine dair oldukça teferruatlı bilgiler bulunduğunu söylemek mümkün değildir. Bilindiği üzere hanedan, siyasi ekâbir ve İstanbul odaklı düşünen vakanüvisler, pek de görme imkânı bulamadıkları yabancı diplomatlara ya da muharebe durumunda bulunmadıkları devletlere, maslahatlarına ya da sınır ahvaline hâliyle çok da ilgi göstermemişlerdir. Yine de dönemin kronik yazarlarını tanıtmakta fayda var.

⁷² Tamamı günümüze intikal etmemiş olan bu gazeteler için bkz.: <https://bremen.suub.uni-bremen.de/zeitungen17/periodical/titleinfo/818466>

⁷³ Gotthard Arthus (Danskli), *Mercurii Gallobelgici Succenturiati, sive Rerum in Galli et Belgico Potissimum...*, Frankfurt: Sigismund Latomus, 1613; *Theatrum Europaeum*, Frankfurt a/M, 1635.

Bu vekayiname müelliflerinin başında önemli Osmanlı yazarlarından birisi olan Kâtip Çelebi ve Türkçe *Fezleke*'si gelmektedir.⁷⁴ Her ne kadar yazarın bu metin döneme büyük ölçüde şahit olmasından ötürü XVII. yüzyılın ilk yarısı siyasi tarihi için en temel metin olarak görülebilecekse de, *Fezleke*'nin sağladığı veciz ve özetleyici bilginin ne yazık ki elçi raporları ya da sair arşiv evrakına kıyasla eksik olduğu bir gerçektir. Ayrıca, Kâtip Çelebi'nin Safevi mücadelesi esnasında doğu seferlerine katılmış olması da bu dönemde şehre gelen Habsburg elçilik heyetlerinin çoğunu zaten göremediği, batı sınırındaki gelişmelerden uzak olduğu ve dolayısıyla da bunlardan bahsedemediği manasına gelmektedir.⁷⁵ Aynı noksanı, Kâtip Çelebi'nin batı literatüründen çevirtip derlediği *Târih-i Frengi Tercümesi* adlı eserinde de bulmaktayız.⁷⁶

Kâtip Çelebi'yle çağdaş bir diğer vakanüvis olan Peçevi İbrahim Efendi ise, her ne kadar isminin belirttiği üzere Macaristan coğrafyasına aşina olsa da, muasırıyla aynı kaderi paylaşmıştır. Kâtip Çelebi gibi doğu seferlerine katılmış olan Peçevi, ne yazık ki ağırlıklı olarak ele aldığımız 1623-1634 döneminde batı sınırı ya da Osmanlı-Habsburg ilişkilerine tamamen sessiz kalmaktadır. Yine de Uzun Savaşlar (1593-1606) ve Erdel Beyi Gabor Betlen'e dair 1613-1620 yılları arasında verdiği bilgiler açısından önemli bir müelliftir.⁷⁷

Yine bu dönemde yaşamış müelliflerden Mehmet Halife (*Tarih-i Gilmanî*), Abdurrahman Hibrî Efendi (*Defter-i Ahbâr*), Karaçelebi-zade Abdülaziz (*Ravzatü'l-Ebrar*), Hasanbeyzade (*Tarih*) ve Solakzade'nin (*Tarih*) de ne yazık ki diplomasi ya da Habsburg-Osmanlı ilişkilerine ilgi duyduğu söylenemez. Yine çağdaşlarından, adeta gün-gün atama ve vakaları aktararak detaylı bir tarih sunan Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi ise diğerlerinden öteye geçerek Avusturya elçilerine birer cümle

⁷⁴ Zeynep Aycibin, *Kâtip Çelebi, Fezleke (Tahlil ve Metin)*, Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007. Bu çalışma kitaplaştırılmıştır, Kâtip Çelebi, *Fezleke [Osmanlı Tarihi (1000-1065/1591-1655)]*, c. I-II, nşr. Zeynep Aycibin, İstanbul: Çamlıca, 2016.

⁷⁵ Gottfried Hagen, *Bir Osmanlı coğrafyacısı işbaşında: Kâtip Çelebi'nin Cihannümâ'sı ve düşünce dünyası*, İstanbul: Küre Yayınları, 2015, 34-37, 47.

⁷⁶ Kâtip Çelebi, *Târih-i Frengi Tercümesi*, (haz. İbrahim Solak), İstanbul: Palet, 2010, 217-225.

⁷⁷ Beyhan Dinç, *Peçevi tarihi (250b-284a metin, dizin, özel adlar sözlüğü)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2005; Melek Metin, *Peçevi tarihi: edisyon kritiği Bağdat nüshası:(284-317 metin, dizin, özel adlar sözlüğü)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2006; Zuhâl Kayayurt, *Peçevi tarihi (317b-351a Metin, Dizini Özel Adlar Sözlüğü)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2005.

ayırılmış, ancak Peçevi'ninkine benzer şekilde batı cephesine sadece erken tarihlerde (Uzun Savaşlar ve Betlen'in 1618-1620 seferleri) değinmiştir.⁷⁸

Çağdaş olarak göremesek de bu döneme dair yazmış olan belki de Yeniçağ'ın en meşhur Osmanlı vekayinüvisi Naima Mustafa Efendi,⁷⁹ zaten kendisi de belirtmekten çekinmediği üzere pek çok bilgiyi Kâtip Çelebi'nin *Fezlekesi*'nden kopyalamıştır. Bu meyanda Naima Tarihi'nin de mevcut çalışmaya katkısı olmuştur denemez.

Genel tarihler haricinde düşünülecek olursa, konuyla doğrudan ilgili tek bir özel tarih de mevcuttur. Nergisi'nin dönemin Budin Valisi Murteza Paşa'yı övmek adına yazdığı *El-vasfû'l-kâmil fî-ahvâli l-vezîri l-'âdil* başlıklı eseri iki yıldan az bir süreyi kapsasa da oldukça mühim malumat sunar.⁸⁰ Eserin önemi, odağına Osmanlı serhatlerinden birini alması bakımından nadir eserlerden sayılmasından da ileri gelmektedir. Gerek paşanın Budin'deki valilik faaliyetlerini, gerekse Habsburg Macaristan'ına 1626 yılında gerçekleştirmiş olduğu akını ele almasından ötürü *El-vasfû'l-kâmil* çalışmamız için ehemmiyet arz etmiştir.

Habsburg Tarihi: Mevcut çalışma kapsamında bir adet Habsburg Sarayı menşeli tarih de kullanılmıştır. XVII. yüzyılın ilk yarısında Habsburg hükümdarı olan II. Ferdinand'ın biyografisi olarak bilinen *Annales Ferdinandeï*, 10. ve 12. ciltleri arasında Habsburg-Osmanlı ilişkilerine yeri geldikçe temas etmektedir. Biyografinin yazımına daha II. Ferdinand hayattayken başlandığı için, yazarı C. Khevenhiller'in çoğu olaya ilk elden tanık olması eserin değerini artırmaktadır. 1634-1640 yılları arasında hazırlanan eserde Osmanlı dış siyasetine dair Viyana Sarayı'na ulaşan haberlerle birlikte, doğrudan İstanbul'a gönderilen elçilik heyetlerine dair bilgiye rastlamak mümkündür. Khevenhiller Habsburg arşivlerini kullanma yetkisine sahip olduğundan ötürü, büyükelçiler Kuefstein ve Puchheim'in Osmanlı

⁷⁸ Abdülkadir Efendi, *Topçular Kâtibi Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi (Metin ve Tahlil)*, I-II, (haz. Ziya Yılmaz), Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003.

⁷⁹ Naima Mustafa Efendi, *Tarih-i Naima, II*, (haz., Mehmed İpşirli), Ankara: TTK Yayınevi, 2007.

⁸⁰ Bu eserin iki farklı neşri bulunmaktadır: Fahri Oluk, *El-Vasfu'l-Kamil fi Ahvali Veziri'l-Adil Adh Yazma Eserin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış YL tezi, Kayseri Üniversitesi – Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, Kayseri 2007; ve Nedim Zahirovic, *Murteza Pascha von Ofen zwischen Panegyrik und Historie: Eine literarisch- historische Analyse eines osmanischen Wesirspiegels von Nergisi (El-vasfû l-kâmil fî-ahvâli l-vezîri l-'âdil)*, Frankfurt am Main: Peter Lang, 2010.

başkentindeki misyonları sona erdikten sonra geriye bıraktıkları sefaretname ve ilişkili evrakı birinci elden görme ve eserinde kullanma imkânını elde etmiştir.⁸¹

Belge Derlemeleri: İçerdikleri resmi yazışmalardan ötürü siyasi tarihe şüphesiz katkısı büyük olan belge derlemelerinden/mecmualardan da kısmen istifade edilmiştir. Öyle ki, Feridun Bey Münşeati (*Mecmua-yı Münşeati Feridun Bey, İkinci Cilt*), Osmanlı-Habsburg-Erdel ilişkilerine dair dönemimizi kapsayan tek belge koleksiyonu olmuştur denebilir. Bununla birlikte, dönemin bir diğer önemli derlemesi olan IV. Murad'ın Hutut-ı Hümayun'u,⁸² Osmanlı-Habsburg ilişkilerine ağırlıklı olarak ancak I. Ahmed ve II. Osman dönemlerinde değindiğinden, bu eserden faydalanmak mümkün olmamıştır.

Genel bir değerlendirme yapacak olursak, çağdaş kaynakların sadece burada zikredilenlerle sınırlı olmadığını ifade etmek gerekir. Döneme ait, neşri yapılmış ancak mevcut çalışmada yukarıda zikredilen materyal kadar sık müracaat edilmeyen mektup derlemeleri, sefaretnameler ve seyahatnameler de ihtiyaç belirdikçe kullanılmıştır. Bu nadir olarak istifade edilen kaynaklara metin içinde ve kaynakçada gerektiği gibi işaret edildiğinden, bu derleme, sefaretname ve seyahatname gibi eserleri burada tek tek ismen anmaya gerek yoktur.

3. Osmanlı-Habsburg Diplomasisi

Osmanlılar'ın yabancı devletlerle ilişkilerinde bir “enstrüman” olarak diplomasieye sıkça başvurdukları yadsınamaz bir gerçektir.⁸³ Özellikle on altıncı yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı dış ilişkilerini algılama biçiminde yaşanan bir kırılmayla, dış siyasette temel konumda bulunan genişlemecilik fikri yerini daha yoğun bir diplomasi kullanımıyla mevcut toprakları korumayı hedefleyen görüşe bırakmıştır. Hatta aynı dönemde Avrasya genelinde bir “barış duyarlılığı” yaşanmaya

⁸¹ Franz Christoph Khevenhüller, *Annalium Ferdinandeorum Tom X-XII*, Leipzig: M.O. Weidmann, 1724-1726.

⁸² Önder Bayır, *IV. Murad'ın Hatt-ı Hümayunları*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1994.

⁸³ Harriet Rudolph, “The Ottoman Empire and the Institutionalization of European Diplomacy, 1500–1700”, Marie-luisa Frick ve Andreas T. Muller, *Islam and International Law*, Brill Nijhoff, 2013, 161-183, s. 169-170.

başladığı da söylenmiştir.⁸⁴ Dolayısıyla on yedinci yüzyılda da aynı diplomatik anlayışın muhafaza edildiği düşünülebilir.

Osmanlı idaresinin kurmuş olduğu diplomatik münasebetlerin en önemli unsurlarından biri olan eşitlik (mütekabiliyet/parity/parität) açısından yaygın görüş ise, Osmanlı idaresinin 1699 Karlofça Antlaşması'na kadar batılı devletlerle diplomatik eşitliği kabul etmediği yolundadır. Her ne kadar bu görüş 1606 Zitvatorok Antlaşması'nın Osmanlılar ve Habsburglar arasında bir eşitlik algısı oluşturmaya başladığına dikkat çekse de, Osmanlılar'ın bu eşitliği doksan üç yıl boyunca benimsemedikleri tezini son kertede savunmaktan geri durmamıştır.⁸⁵ Ancak mevcut çalışmanın iddiası bu görüşe tersten yaklaşmakta ve Osmanlılar'ın 1606 sonrasında istemeye istemeye de olsa Habsburglar'la diplomatik eşitliği benimsediklerini iddia etmektedir.

Pek tabii Osmanlılar ve Habsburglar arasındaki diplomatik eşitliğin nasıl oluştuğunu işlemeye başlamadan önce, çalışmanın odağında yer alan 1623-1634 yılları öncesinde cereyan eden iki taraflı diplomasi niteliğini irdelemek gerekir. Habsburg-Osmanlı ilişkilerinin duayenlerinden sayılabilecek Ernst Petritsch'e göre Viyana Sarayı'na ilk Osmanlı elçileri 1496 (ya da 1497) gibi erken bir tarihte gönderilmiş, başka bir uzman Teply'nin dikkat çektiği üzere ilk Habsburg elçileri de aynı yıllarda (1497) İstanbul'a yollanmıştı.⁸⁶ Kısaca Osmanlı-Habsburg diplomasisinin on beşinci yüzyılın son yıllarında ilk temaslarının başladığı yaygın görüştür. Ancak bu münferit örnekleri bir kenara bırakacak olursak, iki taraf arasındaki düzenli diplomatik temasın başlaması 1526 Mohaç Meydan Muharebesi sonrasında gerçekleşecektir.

⁸⁴ Güneş Işıksel, *La politique étrangère ottomane dans la seconde moitié du XVIe siècle: le cas du règne de Selim II (1566-1574)*, s. 269-270 [Bu çalışma ayrıca kitap haline de getirilmiştir, Güneş Işıksel, *La diplomatie ottomane sous le règne de Selim II: paramètres et périmètres de l'Empire ottoman dans le troisième quart du XVIe siècle*, Paris-Louvain-Bristol: Peeters, 2016]; Zahit Atçıl, *State and Government in the Mid-Sixteenth Century Ottoman Empire: the Grand Vizierates of Rüstem Pasha (1544-1561)*, Yayınlanmamış Dokt. Tezi, The University of Chicago, Chicago, Illinois, s. 176.

⁸⁵ Rifa'at Ali Abou-El-Haj, "Ottoman Attitudes Toward Peace Making: The Carlowitz Case", *Der Islam*; 1974 (51), 131-137, s. 131; Harriet Rudolph, "The Ottoman Empire and the Institutionalization of European Diplomacy, 1500-1700", s. 169-170.

⁸⁶ Karl Teply, "Türkische Gesandtschaften nach Wien (1488-1792)", *Österreich in Geschichte und Literatur* 20 (1976), 14-32, s. 17; Ernst D. Petritsch, "<Der Türke> als Feindbild? Zu den diplomatischen Beziehungen zwischen Hamburgern und Osmanen", Thomas Kolnberger ve Ilja Steffelbauer (ed.), *Krieg in der europäischen Neuzeit*, Vienna: Mandelbaum Verlag, 2010, 406-425, s. 409.

Mohaç'ta Osmanlıların zaferi ve Macaristan Kralı II. Layoş'un ölümüyle Ortaçağ Macaristan Krallığı sona ermiş, Macaristan idaresi (kral ve soylular zümresi) neredeyse tümüyle çöküntüye uğramıştı. Akabinde gelen iktidar mücadelesinde soyluların bir kısmı Habsburg hanedanından Ferdinand'ı kral olarak görmek isterken, kalanlar Sultan Süleyman'ın favorisi olan Yanoş Zapolya'yı takip etmeye hevesliydi. Sonuç olarak bu iki rakip kral eski Macar Krallığı üzerinde on beş yıl boyunca hâkimiyet mücadelesi verdiler.⁸⁷ Mücadelenin diplomatik ayağı ise, Habsburg yönetiminin iki yıl sonra 1528'de elçileri Janos Hobardanez ve Sigismund Weichselberger'i, Ferdinand'ın Osmanlılar tarafından kral olarak tanınması gibi beyhude bir taleple İstanbul'a göndermesiyle başlamaktadır.⁸⁸

1528 sonrasında neredeyse her yıl İstanbul'a olağanüstü misyonla Habsburg elçileri yollanmıştır denebilir. Bu dönemde suriçi İstanbul'da çeşitli hanlarda yarı mahpus vaziyette tutulan Habsburg elçilerine Osmanlı ihtişamı hususi olarak gösterilerek, gözleri korkutulmaktaydı.⁸⁹ Habsburg elçilerinin tabi tutuldukları diplomatik uygulamayı ise Petritsch genel hatlarıyla tarif etmiştir: Elçiler Topkapı Sarayı'nda sultanın huzuruna kabul edilip itimatnamelerini ve getirdikleri hediyeleri sunmakta, ardından da sultana hitaplarını gerçekleştirmektelerdi. Huzura kabul sırasında sultanlar konuşmamakta, ancak elçiler huzura kabul sonrası devlet meselelerini Osmanlı erkânıyla görüşmektelerdi. Büyük ölçüde müzakere partnerleri Divan'daki vüzera olan elçilerin görüşmeleri haftalar sürebilmekteydi. Görüşmeleri başarılı geçerse, elçiler bir kez daha sultan huzuruna kabul edilip ilgili cevap mektuplarını ve hilatlarını alarak ülkelerine dönmektelerdi. Görüşmelerde alınan kararlar (mesela Osmanlılar ve Habsburglar arasında bir sulh bağlanması), Osmanlı

⁸⁷ Gábor Ágoston, "Macaristan'da Osmanlı Fethi ve Osmanlı Askeri Serhaddi", *Osmanlı'da Savaş ve Serhad*, İstanbul: Timaş, 2013, s. 184; Feridun M. Emecen, "Büyük Türk'e Pannonia Düzlüklerini Açan Savaş: Mohaç, 1526", Özlem Kumrular (ed.) *Muhteşem Süleyman*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007, s. 45-92; Pál Fodor, "Ottoman Policy Towards Hungary, 1520-1541", *Acta Orientalia Hung.*, 45:2/3 (1991), 271-345.

⁸⁸ Anton C. Schaendlinger, "Die Osmanisch-Habsburgische Diplomatie in der ersten Hälfte des 16. Jhdts.", *Osmanlı Araştırmaları*, IV (1984), 181-196.

⁸⁹ M. Halef Cevrioğlu, "Habsburg Elçilerinin Gözünden 1530'larda İstanbul," Feridun M. Emecen, Ali Akyıldız ve Emrah Safa Gürkan (haz.), *Osmanlı İstanbulu V*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2018, s. 153-164.

idaresi tarafından serhat valilerine ve komşu ülkelerine duyurulduğu gibi Habsburglar tarafından da kamuya duyurulurdu.⁹⁰

Osmanlı ordularının 1529'da Viyana'yı kuşatmaları ve 1532'de Alaman Seferi'ne çıkmaları gibi askeri hamleleri Macaristan meselesinde taviz vermek istemediklerine işaret ediyor ve Habsburglar'ın birbiri ardına Osmanlı idaresine yukarıda bahsettiğimiz üzere elçiler göndermesine sebebiyet veriyordu. 1533'te İstanbul'a gelmiş olan Habsburg elçisi Hieronymus von Zara, Habsburglar adına bir ateşkes elde etmeyi başarmışsa da iki tarafın Macaristan meselesinde nihai bir uzlaşmaya erişmesi mümkün olmamıştır. Hatta Osmanlı idaresinin Macaristan Kralı olarak desteklediği Zapolya'nın ölümü üzerine Osmanlılar, 1541'de daha etkili bir şekilde Macaristan'a müdahale etme kararı verdi: Macaristan bir kez daha fethedildi ve Budin merkezli bir beylerbeylik kuruldu.⁹¹

1543'te Sultan Süleyman bir kez daha Macaristan tarafına sefere çıkmış, ertesini yıl sultanın yokluğunda Osmanlı paşaları Macaristan'ın hâlâ Habsburg elinde kalan kısmında mücadeleye devam etmiştir. 1544'ten itibaren Habsburg tarafının yolladığı elçiler aracılığıyla kısa süreli ateşkesler bağlanmışsa da, Osmanlı-Habsburg ilişkileri adına bu dönemdeki en önemli gelişme 1546'da Gerhard Veltwyck'ın Osmanlı idaresi nezdine yollanması olmuştur. Habsburg elçisi Veltwyck'a "Osmanlı [toprak] taleplerini olabildiğince para taahhüdüyle geçiştirme" talimatı elçi tarafından başarıyla uygulanmıştı: Habsburglar 13 Haziran 1547'de Osmanlı tarafından beş yıllık bir barış temin etmiş oluyor, karşılığında Macaristan'da sahip oldukları topraklar için Osmanlı idaresine yıllık 30000 duka (altın) ödemeyi kabul ediyorlardı.⁹²

Haziran 1547'de Edirne'de imzalanmış olan bu ilk yazılı barış anlaşmasıyla diplomatik ilişkiler için adeta anayasa niteliğinde bir düzenleme yapılmış oluyordu.

⁹⁰ Ernst D. Petritsch, "Vom Tribut zum Ehrengeschenk: Friedensbemühungen zwischen Hamburgern und Osmanen im 16. und 17. Jahrhundert", s. 67; aynı yazar, "Zeremoniell bei Empfängen habsburgischer Gesandtschaften in Konstantinopel", Ralph Kauz, Giorgio Rota ve Jan Paul Niederkorn (ed.), *Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im mittleren Osten in der frühen Neuzeit*, Viyana, 2009, 301-322.

⁹¹ Pál Fodor, *İmparatorluk Olmanın Dayanılmaz Ağırlığı*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2016, s. 111; Anton C. Schaendlinger, "Die Osmanisch-Habsburgische Diplomatie in der ersten Hälfte des 16. Jhdts.", s. 184-185.

⁹² Anton C. Schaendlinger, "Die Osmanisch-Habsburgische Diplomatie", s. 190-191.

Bu anlaşma sonrasında Habsburglar Osmanlı nezdinde daimi bir temsilci buldurmaya başladılar. Ayrıca, Osmanlılara her yıl ‘hediye’ olarak göndermeyi kabul ettikleri 30000 altın ile bir bakıma Osmanlı üstünlüğünü resmen tanımış oluyorlardı. 1548 ila 1592 arasında bu meblağın yirmi yedi defa Osmanlılara ödenmesinden, her ne kadar Habsburglar’ın yüzde yüz yükümlülüklerini yerine getirmedeği çıkarımını yapsak da, Osmanlı üstünlüğünü gerek siyasi gerekse diplomatik olarak kabul ettiklerine şüphe yoktur.⁹³

1547’den sonraki Osmanlı-Habsburg ilişkilerinde yine önceki dönemde olduğu şekilde tek taraflılık devam etmiştir. Öyle ki Habsburglar’ın İstanbul’da açmış oldukları daimi temsilciliğe karşılık olarak Osmanlılar Viyana’da benzer bir uygulamaya girişmemiştir. Ayrıca, Viyana’dan ‘hediye’ getiren ya da sair mevzuları tartışmaya gelen elçilere karşılık olarak, muhataplarına karşı herhangi bir yükümlülüğü olmayan Osmanlıların İstanbul’dan Habsburg Sarayı’na gönderdiği elçilerin sayısı çok daha azdır. Kısacası 1592’ye kadarki dönemde de Osmanlı-Habsburg ilişkilerinin seyrini daha çok İstanbul (ya da genel bağlamda Osmanlı idaresi) belirlemiştir denebilir.⁹⁴

Pek tabii 1547’de anlaşmanın imzalanmasıyla sorunlar nihayete ermiyordu. Habsburg idaresinin 1551’de Macaristan’a müdahale etmesiyle Osmanlılar tekrar askeri harekâta girişti. 1547’den beri İstanbul’da ikamet etmekte olan ilk Habsburg mukim elçisi Johan Maria Malvezzi de hapse atıldı.⁹⁵ Bu gerilim sonucunda 16. yüzyıl ortasında Macaristan Krallığı üçe bölünmüş oluyordu: Artık Macaristan’ın batı ve kuzey kısımları Habsburg hanedanlığı kontrolündeki Kraliyet Macaristan’ını; merkezî ve güney Macaristan Osmanlı eyaletlerini (Budin ve 1552’den sonra

⁹³ Ernst D. Petritsch, “Vom Tribut zum Ehrengeschenk: Friedensbemühungen zwischen Hamburgern und Osmanen im 16. und 17. Jahrhundert”, Rudolf Kropf ve Margarete Wagner (haz.), *Si vis pacem ...? Bemühungen um Frieden und Friedenssicherung im pannonischen Raum vom Mittelalter bis zur Gegenwart: Tagungsband der 17. Schlaininger Gespräche 1997 (22.-25. September 1997)*, Eisenstadt: Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland, 2011, 65-77, s. 66-69; aynı yazar, “Der habsburgisch-osmanische Friedensvertrag des Jahres 1547”, *Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs*, 38 (1985), s. 49-80.

⁹⁴ Ralf C. Müller, “Der umworbene ‘Erbfeind’: Habsburgische Diplomatie an der Hohen Pforte vom Regierungsantritt Maximilian I. bis zum ‘Langen Krieg’—Ein Entwurf”, Marlene Kruz ve diğerleri (haz.), *Das Osmanische Reich und die Habsburgermonarchie*, Viyana: Oldenburg, 2005 (*Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, 48, Ergänzungsband), s. 251-279.

⁹⁵ Robyn Dora Radway, *Vernacular Diplomacy in Central Europe: Statesmen and Soldiers between the Habsburg and Ottoman Empires, 1543-1593*, Doktora Tezi, Princeton University, 2017, s. 83.

Temeşvar) ve kuzeydoğuda kalan arazi de Osmanlı himayesini benimseyen Erdel Beyliği'ni (1556) teşkil edecekti.⁹⁶

Bu noktada belki de Osmanlı-Habsburg diplomasisini daha iyi anlayabilmek için sınır ahvaline daha derinlemesine bakmak gerekir. XVI. yüzyıl ortasına değin bir tampon bölge vazifesi gören eski Macar Krallığı artık ortadan kalktığından,⁹⁷ Osmanlılar doğrudan Habsburg hanedanlığına bağlı topraklara sınır komşusuydular. Osmanlı tehdidini doğrudan hissetmekte olan Habsburg Harp Şurası [*Hofkriegsrat*], çoğu modern mimari yöntemlerle tasarlanmış müstahkem mevki ve şehirlerden mürekkep bin kilometre kadar uzunlukta bir sınır hattı oluşturmaya girişti.⁹⁸ Ancak, bu hattın sınırı bir makas gibi kesemediği de aşikârdır,⁹⁹ zira her iki taraftan da serhat valileri tarafından sınır ötesi akınlar düzenlenmekteydi. Küçük çapta yağmalar, fidye için esir yakalama ve kimi zamanlar da kuşatmaları kapsayan bu harekâtlara modern literatürde “küçük savaşlar” [*Kleinkrieg*] adı altında rastlamaktayız.¹⁰⁰ Zikredilen harekâtlar on altı ve on yedinci yüzyıllarda iki taraf arasındaki gerginliğin ve gerek serhat gerek merkez hükümetlerin gündeme getirdiği şikâyetlerin asli gündem maddeleri olarak görülebilir.¹⁰¹ İşte tam da bu noktada ikili diplomasinin talî bir vechesi olan *sınır diplomasisinin* devreye girdiğini görmekteyiz.

⁹⁶ Pál Fodor, s. 128, 135; Bekir Sıtkı Baykal, *Yeni Zamanda Avrupa Tarihi, II. Cilt, 1. Kitap: Otuz Yıl Savaşı Devri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988, s. 15.

⁹⁷ Arno Strohmeyer, “Krieg und Frieden in den habsburgisch-osmanischen Beziehungen in der Frühen Neuzeit”, *Die Türkei, der deutsche Sprachraum und Europa. Multidisziplinäre Annäherungen und Zugänge*. Institut für Geschichte der Universität Hildesheim. Arbeitskreis Europäische Integration. Historische Forschungen. Veröffentlichungen 10. Viyana, Köln, Weimar: Böhlau, 31-50, s. 45.

⁹⁸ Gabor Agoston, “Doğu Orta Avrupa’da İmparatorluklar ve Savaş, 1550–1750: Osmanlı – Habsburg Rekabeti ve Askeri Dönüşüm”, *Osmanlı’da Strateji ve Askeri Güç* (2012, İstanbul), 169- 212, s. 186.

⁹⁹ İlk defa 1699’da Karlofça Antlaşması’nı müteakiben Habsburg ve Osmanlı tarafları arasında çizgisel bir sınır oluşturulacaktı. Ernst D. Petritsch, “Interkulturelle Diplomatie zwischen Habsburgern und Osmanen: Fragen und Probleme (16.-18. Jahrhundert)”, Birgit Tremml-Werner, Eberhard Craillsheim (haz.) *Audienzen und Allianzen: Unterkulturelle Diplomatie in Asien und Europa vom 8. bis zum 18. Jahrhundert*, Viyana: Mandelbaum, 2015, 184-200, s. 194.

¹⁰⁰ Gabor Agoston, “Macaristan’da Osmanlı - Habsburg Serhaddi (1541-1699): Bir Mukayese”, *Osmanlı’da Savaş ve Serhad*, İstanbul, 2013, 203–224, s. 204.

¹⁰¹ Géza Pálffy, “The Border Defense System in Hungary in the Sixteenth and Seventeenth Centuries”, László Veszprémy ve Béla K. Király (ed.), *A Millennium of Hungarian Military History*, Boulder: Social Science Monographs, 2002, s. 111-135; aynı yazar, “The Origins and Development of the Border Defence System against the Ottoman Empire in Hungary (up to the Early Eighteenth Century)”, Géza Dávid ve Pál Fodor (ed.), *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe: The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest*, Leiden: Brill, 2000, 3-69; aynı yazar, “The Habsburg Defense System in Hungary against the Ottomans in the Sixteenth Century: A Catalyst of Military Development in Central Europe”, Brian J. Davies (ed.), *Warfare in Eastern Europe, 1500–1800*, Leiden-Boston: Brill, 2012, s. 35-61; aynı yazar, *The Kingdom of Hungary and the*

Merkezden uzakta kalmaları hasebiyle padişahın belirli bir inisiyatif tevdi ettiği serhat valileri, bu tarz sınır ötesi akınlarla bozulması muhtemel olan sulhü korumaya çalışıyorlardı. Yapılan akınlara dair Habsburg tarafının şikâyetlerini çoğu zaman ilk olarak sınır valileri dinliyordu. Ayrıca serhat valileri, Osmanlı sınırından içeri giren diplomatların ağırlanması, iaşe ve konaklamalarının karşılanması ve koruma eşliğinde Osmanlı topraklarına gönderilmesi gibi hususlara karar vermekteydiler. Komşu devletlerle sınır tahdidi veya sınır anlaşmazlıklarının çözümü gibi konularda da yetki yine sınır paşalarına devredilmekteydi. Tabi sınır paşalarının yetkisi ne kadar geniş olursa olsun, dış ilişkilerde son karar mercii İstanbul'daki merkezi idare olmaktadır.¹⁰²

Bayerle'nin dikkat çektiği üzere Budin valileri bu meyanda Osmanlı-Habsburg sınırındaki en mühim diplomatik aktör haline geliyordu. Budin paşaları, Viyana ile on altıncı yüzyıl ortasından itibaren düzenli irtibat tesis ettiler. 1541-1556 arası Latince sürdürülen bu irtibat, Latince bilen kâtip sayısının azalması nedeniyle zamanla Macarca gerçekleşmeye başladı. Hatta Budin Valisi Arslan Paşa'nın Ekim 1565'te Habsburg İmparatoru II. Maksimilyan'dan "bundan sonra siz Majesteleri bana yazarken Macarca yazınız, zira burada Latince yazıyı anlayan çok az kişi var" şeklindeki ricası, yerel dilde diplomasi (vernacular diplomacy) miladı olarak kabul edilmiştir.¹⁰³ Özetlemek gerekirse, Budin'in bir Osmanlı vilayeti olmasıyla birlikte, Viyana ile İstanbul arasında işleyen diplomasi yanı sıra Viyana-Budin arasında Habsburg ulakları ve Osmanlı çavuşları aracılığıyla çalışan ikinci bir diplomatik kanal daha oluşmuştu. Pek tabi bu durum, önceliğin hâlâ Viyana-İstanbul aksında olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

İstanbul'daki ilk Habsburg daimi temsilcisi Johan Maria Malvezzi'nin hapse atıldığını belirtmiştik. Malvezzi nihayetinde hapis hayatından kurtulup Avusturya'ya

Habsburg Monarchy in the Sixteenth Century, Boulder, Colorado: Social Sciences Monographs, 2009 içerisinde 2. ve 3. bölümler; Mark L. Stein, *Osmanlı Kaleleri: Avrupa'da Hudut Boyları*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007 içerisinde özellikle birinci bölüm.

¹⁰² Güneş Işıksel, *La politique étrangère ottomane dans la seconde moitié du XVIe siècle: le cas du règne de Selim II (1566-1574)*, s. 80-81; Özgür Kolçak, "Sınır Diplomasinden Saltanat Elçiliğine: Bir 16. Yüzyıl Diploması Hikâyesi Yahut Marcus Scherer/Hidayet'in Esrarlı Sergüzeşti", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. 39, sayı 67 (2020), 139-214 Ömer Gezer, "Temeşvarlı Osman Ağa-Esir, Tercüman ve Yazar", *Türkbilgi/Türkoloji Araştırmaları Dergisi* 35 (2018), 73-88.

¹⁰³ Gustav Bayerle, *Ottoman Diplomacy in Hungary: Letters from the Pashas of Buda, 1590-1593*, Bloomington: Indiana University, 1972, s. 5; Robyn Dora Radway, *Vernacular Diplomacy in Central Europe: Statesmen and Soldiers between the Habsburg and Ottoman Empires, 1543-1593*, s. 163.

dönmüşse de, 1554'te tekrar Osmanlı başkentine görevlendirildiği vakit yolda vefat etmişti. Malvezzi'nin yerine gönderilen elçi ise, meşhur *Türk Mektupları*'nın yazarı Belçikalı diplomat Ogier Ghislain de Busbecq olmuştu.¹⁰⁴ Busbecq'in 1562'ye kadar Osmanlı nezdindeki görevini taçlandıran ise, o yıl Osmanlı idaresinden elde ettiği sekiz yıl mühletli barış anlaşması olmuştur. Busbecq'e 1562 yılında Avusturya'ya dönüş yolunda Osmanlı elçisi İbrahim Bey ve elli kişilik maiyeti eşlik etti.¹⁰⁵

Sultan Süleyman devrinin son yıllarına gelen 1562 sonrası dönemde, Avusturya daimi elçisi olarak Busbecq'in yerini Albert von Wys almıştır. 1566 yılında Süleyman'ın son seferiyle (Zigetvar) bozulan sulh, 1568 yılında Sokollu Mehmed Paşa ve Habsburg olağanüstü elçisi Anton Verantius'un ana dillerinde (Boşnakça) gerçekleşen on dört celselik görüşmelerle tekrar sekiz yıllık süreyle bağlandı.¹⁰⁶ 1569'da Wys'ın görev başında vefatı üzerine de yerine daimi temsilci olarak Karl Rym atanmış, o da yerini 1573'te David Ungnad'a bırakmıştır.

David Ungnad'ın elçiliği iki açıdan Osmanlı tarihçiliğine önem arz eder: Bunlardan ilki, Ungnad elçilik heyetinde yer alan vaiz Stephan Gerlach'ın, 1573-1578 yılları arasında İstanbul'da günlük tutmuş olmasıdır.¹⁰⁷ Ayrıca David Ungnad, Aralık 1574'te Osmanlı idaresiyle tekrar sekiz yıllık bir sulh imzalamaya kadir olmuştur. 1578'de Ungnad makamını, İstanbul'daki altıncı Habsburg daimi temsilcisi olan Joachim von Sinzendorff'a bırakmıştır.¹⁰⁸ Sinzendorff'un da Ungnad'a benzer bir şekilde kfilesinde, Osmanlı izlenimlerini kağıda aktarıp bir seyahatname yazan papaz Salomon Schweigger yer almaktaydı.¹⁰⁹ Entelektüel

¹⁰⁴ Ogier Ghislain de Busbecq, *Türk Mektupları: Kanuni Döneminde Avrupalı Bir Elçinin Gözlemleri (1555-1560)*, çev. Derin Türkömer, İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2005.

¹⁰⁵ Harriet Rudolph, "Türkische Gesandtschaften ins Reich am Beginn der Neuzeit-Herrschaftsinszenierung, Fremdheitserfahrung und Erinnerungskultur. Die Gesandtschaft des Ibrahim Bey von 1562", Marlene Kruz ve diğerleri (haz.), *Das Osmanische Reich und die Habsburgermonarchie*, Viyana: Oldenburg, 2005 (*Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, 48, Ergänzungsband) 295-314, s. 297-298.

¹⁰⁶ Bertold Spuler, "Die Europäische Diplomatie in Konstantinopel bis zum Frieden von Belgrad (1739) 3. Teil", *Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven* 11/3/4 (1935), 313-366, s. 325; Robyn Dora Radway, *Vernacular Diplomacy in Central Europe*, s. 92.

¹⁰⁷ Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü (1573-1576) 1. Cilt*, çev. Türkis Noyan, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006 ve Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü (1577-1578) 2. Cilt*, çev. Türkis Noyan, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007.

¹⁰⁸ Sinzendorff'a dair güncel bir çalışma için, bkz.: Robyn Dora Radway, "The Captive Self: The Art of Intrigue and the Holy Roman Emperor's Resident Ambassador at the Ottoman Court in the Sixteenth Century", *Journal of Early Modern History*, 22 (2018), 475-499.

¹⁰⁹ Salomon Schweigger, *Sultanlar Kentine Yolculuk, 1578-1581*, çev. Türkis Noyan, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2014.

uğraşları sayesinde Gerlach ve Schweigger'ın tarihi önemlerinin, yanlarında geldikleri Habsburg elçilerini gölgede bıraktığına şüphe yoktur.

Sinzendorff'u yedinci Habsburg daimi temsilcisi olarak 1580-1584 yılları arasında Johann von Preyner takip etmiş ve Preyner 1583'te Osmanlılar ile Habsburglar arasında barışı yeniletebilmiştir. 1591'de Habsburglar ve Osmanlılar arasında bağlanan sulh, 16. yüzyılda iki tarafın imzaladığı son anlaşma olmuştur.¹¹⁰ 1593'te Bosna civarında huzursuzluk baş gösterince Habsburg daimi temsilcisi Friedrich von Kreckwitz ve hanehalkı önce ikâmetgahlarına hapsedilmişler, ardından da sefere çıkan ordunun peşi sıra Rumeli'ne sürüklenmişlerdir. Kreckwitz'in iddia edildiği üzere maruz kaldığı kötü muameleden dolayı Belgrad'da vefatıyla 16. yüzyıl Osmanlı-Habsburg diplomatik temasları sona ermiştir denebilir.¹¹¹

Osmanlıların batıda girişmiş olduğu önceki mücadelelerin her birinden daha uzun sürmüş olan *Uzun Savaşlar*'dan (1593-1606) Osmanlı kazançları (Eğri ve Kanije vilayetleri) görece mütevazıydı. Askeri olarak bu alışlagelmedik bir durumdu. Aynı durum diplomatik olarak da kendini gösterecekti: *Uzun Savaşlar* sırasında gerek daimi temsilcilik gerekse olağanüstü misyonlar akamete uğramıştı; ancak, savaşlar sonunda imzalanan Zıtvectorok Antlaşması (1606)¹¹² içerdiği siyasi yaptırımlardan ötürü Osmanlı-Habsburg diplomasisi açısından da yeni bir döneme, hatta bir kırılma noktasına işaret ediyordu.¹¹³ Öncelikle, Zıtvectorok Antlaşması'nın tarafsız kabul edilen bir bölgede (Macaristan'da), iki tarafın göndermiş olduğu delegeler tarafından yapıldığına dikkat çekmek gerekir ki on yedinci yüzyılın devamında yapılacak on anlaşmadan yedisi bu şekilde gerçekleşecekti.¹¹⁴ Ayrıca, XVI. yüzyıldaki anlaşmaların aksine artık sulhlar beş ya da sekiz yıllığına değil, yirmi yıllık mühletle bağlanacaktı. Dahası ve belki de en önemlisi, Osmanlı sultanları

¹¹⁰ Robyn Dora Radway, *Vernacular Diplomacy in Central Europe*, s. 259.

¹¹¹ Julia Kolm, "Kommunikation und Diplomatie" *Die habsburgische Gesandtschaft in Konstantinopel von 1583-1593*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Universität Wien, Viyana 2017 s. 24-25.

¹¹² Osmanlılar tarafından 1608'de verilen ahidnamede bu antlaşma "Jitve Boğazı'nda söyleşilüp" verilen metin şeklinde geçmektedir, bkz.: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA], A.DVN.DVE.d [Düvel- i Ecnebiye Defteri] 057/1, s. 5.

¹¹³ Harald Heppner, "Der lange Türkenkrieg (1593-1606)-Ein Wendepunkt im habsburgisch-osmanischen Gegensatz," *Osmanlı Araştırmaları*, 2.2 (1981), 133-146, s. 144.

¹¹⁴ Bu anlaşmaları Petritsch sıralamaktadır, 1606 Zıtvectorok, 1608 Uyvar, 1618 Komaron, 1625 Garmat, 1627 ve 1642 Sön ve 1664 Vasvar. İstisnai olarak başkentlerde imzalananlar ise 1615 Viyana ile 1649 ve 1681 İstanbul'du, Ernst D. Petritsch, "Vom Tribut zum Ehrengeschenk: Friedensbemühungen zwischen Hamburgern und Osmanen im 16. und 17. Jahrhundert", s. 74.

Habsburg hükümdarlarını *Çasar*, yani *İmparator* olarak tanıyıp diplomatik olarak iki tarafın eşitlendiğini kabul ediyorlardı. Benzer şekilde Osmanlılar, artık Habsburglar'la karşılıklı hediye elçilikleri değişmekle yükümlü hale gelmişlerdi. Son olarak, Osmanlılar yıllık 30000 altın 'hediye' haklarından, bir defaya mahsus olarak 200000 altın ödenmesi karşılığında feragat ediyordu.¹¹⁵ Uzun lafın kısası, Osmanlıların diplomatik olarak dayattıkları tek taraflılık artık sona ermişti.

Bu yeni dengeyle başlayan diplomatik uygulamada ise yukarıda belirtildiği üzere ağırlıklı olarak barış görüşmeleri serhat bölgesinde yapılıyordu. Genel itibarıyla bir Latince bir de Türkçe (Osmanlıca) olarak hazırlanan *temessükler* (mühürlü anlaşma metinleri) iki tarafın tercümanları tarafından kontrol edilip, delegeler tarafından karşılıklı imzalanmaktaydı. Ardından bir Habsburg elçisi Latince temessükü Osmanlı Sarayı'na, Osmanlı temsilcisi de Türkçe temessükü Habsburg Sarayı'na götürmekteydi. Temessüklerin hükümdarlar tarafından onaylanmış versiyonları (*ratificatio/ahidname*) da, tarafların büyükelçileri ile karşılıklı saraylara gönderilmekteydi.¹¹⁶

Nihayetinde iki tarafın birbirleriyle büyükelçilik mübadelesi yapabilmeleri ilk defa 1608 senesinde gerçekleşecekti. Habsburg tarafından Adam Herberstein 1608'de İstanbul'a yollanmış, karşı elçi olarak Ahmet Kethüda ise yüz elli kişilik maiyetiyle 1609'da geri dönüş yolundaki Herberstein'a İstanbul'dan Viyana'ya doğru eşlik etmişti.¹¹⁷ Osmanlı elçilik heyetinin bu kadar kalabalık bir grupla Viyana'ya girmesi diplomatik açıdan bir miladın başlangıcı sayılabilir. Diplomatik olarak tarafların birbirilerine eşit sayılmaları açısından elçilerin taşıdıkları ünvanlar da önem arz ettiğinden ötürü, Habsburg tarafı kendi gönderdiği kontların ya da baronların karşılığı olarak artık Osmanlılar'ın sıradan *çavuşları* elçi olarak göndermelerini istemiyor, daha yüksek rütbeli memurları başkentlerinde büyükelçi

¹¹⁵ Rudolf Neck, *Österreichs Türkenpolitik unter Melchior Klesl*, Doktora Tezi, Universität Wien, Viyana 1948, s. 42-57. Ödeme için, aynı eser, s. 63-64.

¹¹⁶ Ernst D. Petritsch, "Vom Tribut zum Ehrengeschenk: Friedensbemühungen zwischen Hamburgern und Osmanen im 16. und 17. Jahrhundert", s. 74.

¹¹⁷ Karl Vocelka, "Die diplomatischen Beziehungen zwischen den Habsburgern und dem Osmanischen Reich in der Frühen Neuzeit", Birgit Tremml-Werner ve Eberhard Crailsheim (haz.), *Audienzen und Allianzen: Unterkulturelle Diplomatie in Asien und Europa vom 8. bis zum 18. Jahrhundert*, Viyana: Mandelbaum, 2015, 171-183, s. 177; Ina Timmermann, "Gesandtschaftszeremoniell zwischen Konfliktlösung und Konfliktproduktion. Die Berichterstattung über die 'türkische' Gesandtschaft in Wien und Prag 1609", *Zeremoniell in der Krise*, s. 89-96.

olarak görmeyi talep ediyordu. Bu yüzdendir ki mesela 1617’de Viyana’ya elçi olarak gönderileceği zaman Ahmet Kethüda’ya, görev süresi boyunca Kanije Beylerbeyi payesi verildiğini görmekteyiz.¹¹⁸

Zitvatorok Antlaşması sonrasında gelen dönemde Osmanlı nezdindeki Habsburg diplomasisini diğerlerinden ayıran bir diğer unsur da, İstanbul’daki temsilciliğin mahiyetiydi. Zitvatorok’un maddelerinden biri olan karşılıklı büyükelçi değişimi, aslında İstanbul’da yeniden açılacak mukim temsilcilğe ek bir diplomatik temsil katmanı oluşturuyordu. Yani, maslahatlarını sadece uzun yıllar İstanbul’da kalan daimi temsilcileriyle gören İngiltere, Hollanda ve kısmen Fransa ve Venedik’in aksine, Habsburglar hem daimi temsilci hem de birkaç yılda bir olağanüstü temsilci göndereceklerdi.¹¹⁹ *Uzun Savaşlar* ile başlayan dönemde Habsburgların bu tarz iki kademeli diplomatik temsili; Osmanlıların sınırda anlaşma imzalamayı kabul etmeleri ve muhatap bir devlete büyükelçi ile hediye göndermekle mesul olmaları gibi sebepler, XVII. yüzyıl Osmanlı-Habsburg ilişkilerini Osmanlıların diğer devletlerle olan ilişkilerinden farklı kılmaktadır.

Sonuçlarını yukarıda özetlediğimiz Zitvatorok Barış Antlaşması, bir dizi tamamlayıcı ya da yenileyici antlaşmayı ardında getirip, Viyana ve İstanbul arasında gidip gelen bir diplomatlar trafiği oluşturmuştur. Çünkü 1606 Zitvatorok metinleri, Osmanlı ve Habsburg taraflarında farklı şekilde formüle edildiğinden, hem Habsburg hem de Osmanlı tarafını karşılıklı olarak tatmin edecek nihai bir antlaşma metninin oluşması yıllar sürecekti.¹²⁰

1608’de İstanbul’a gönderilmiş olan Habsburg büyükelçilik heyetine (Herberstein) verilen ahidname, durumu daha da karmaşıklaştırmıştı. Herberstein’a verilen Osmanlıca metin, maddeleri Osmanlı tarafının lehine olacak şekilde ayarlanmıştı. Bunun çok da farkına varmadan geri dönüş yoluna çıkan Herberstein’a bahsettiğimiz üzere Osmanlı büyükelçilik heyeti (Ahmet Kethüda) eşlik etmişti. Osmanlı büyükelçisi 1609 yılının Kasım ayında imparatorun (kaiser) huzuruna

¹¹⁸ Sándor Papp, “Osmanische Funktionäre im Informationsnetz des kaiserlichen Residenten in Konstantinopel Simon Reniger (1649-1666)”, *Chronica*, 19 (2020), 24-41, s. 33.

¹¹⁹ Gábor Kármán, “Sovereignty and Representation: Tributary States in the Seventeenth-Century Diplomatic System of the Ottoman Empire”, *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, Leiden: Brill, 2013, 155-85, s. 161.

¹²⁰ Gustav Bayerle, “The Compromise at the Zsitvatorok”, *Archivum Ottomanicum*, VI (1980), 5-54.

çıkmişti. Ancak, Herberstein'in getirdiği maddelerin çarpıtılmış olduğu farkedilince, imparator Osmanlı büyükelçisini rehin tutup daha düzgün bir ahidname isdar ettirmesi için baskı yapmaya başladı. Sonuç olarak, Sultan Ahmed'in Habsburg taleplerine daha uygun bir metin onaylaması umuduyla 1610 Bahar'ında yeniden bir elçilik heyeti (Bonomo, Negroni ve Starzer) İstanbul'a yollandı.¹²¹

İstanbul'a varan heyet içinden Michael Starzer, sonraki on iki yıl boyunca İstanbul'daki daimi Avusturya elçisi olarak kalacaktı: İstanbul'daki Habsburg mukim temsiliyeti böylece yeniden başlıyordu. Ancak Starzer'in yanında gelmiş olan Bonomo ve Negroni isimli elçiler yeni bir ahidnameyle Viyana'ya dönmüşlerdi. Bir süre sonra bu ahidname metninde de Habsburglar'ın orijinal metin olduğunu düşündükleri versiyondan sapmalar olduğu keşfedilmişti. Bunun üzerine Negroni 1612 Mayıs'ında pek çok hediyeyle yine İstanbul'a yollandı. Negroni'nin diplomatik misyonu bir yıldan fazla sürecek zahmetli bir süreçti.¹²²

Andrea Negroni 1613 yılı başında İstanbul'a geldiğinde Osmanlı idaresinin asli derdi Safevilerle olan mücadele idi. Ancak, Habsburg ve Osmanlı sarayları arasındaki gerilimi ise Erdel meselesi teşkil ediyordu. Zitvatorok Antlaşması'nın altıncı maddesi gereği Habsbuglar'ın Erdel Beyliği üzerindeki hakkının tanınmış olması gerektiğinden, Negroni bu iddiaları yenilemeyi amaçlıyordu.¹²³ Pek tabii Osmanlı idaresi bu durumdan hiç hoşnut olmadığı gibi, 1613'te Erdel Voyvodası seçilen Gabor Betlen'in (h. 1613-1629) Habsburg karşıtı hareketleri de kendisinin bir "Osmanlı valisi" gibi algılanmasına sebebiyet veriyordu.¹²⁴ Nihayetinde Negroni yanında bir Osmanlı çavuşu eşliğinde ve Erdel meselesinde ilerleme kaydedmeden 1614 Mayıs'ında Avusturya'ya dönmüştü.

Negroni'nin yanında Avusturya'ya gelip görüşmelerde bulunan Osmanlı elçisi, beraberinde hediye getirmediği için kaiser tarafından huzura kabul dahi edilmemişti. Hediye konusunun ciddiyetini anlayan Osmanlı idaresinin aldığı

¹²¹ Rudolf Neck, *Österreichs Türkenpolitik unter Melchior Klesl*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Viyana Üniversitesi, Viyana 1970, s. 66-68.

¹²² Rudolf Neck, "Andrea Negroni (Ein Beitrag zur Geschichte der österreichisch-türkischen Beziehungen nach dem Frieden von Zsitvatorok)", *Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs*, Bd. 3, 1950, 166-195; P. Štěpánek, "Zitvatorok (1606) ve Vasvar (1664) Anlaşmaları Arasında Orta Avrupa'da Osmanlı Siyaseti", *Türkler*, IX, s.730-737.

¹²³ Bertold Spuler, "Die Europäische Diplomatie in Konstantinopel bis zum Frieden von Belgrad (1739) 3. Teil", *Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven* 11/3/4 (1935), s. 313-366, 330.

¹²⁴ Rudolf Neck, *Österreichs Türkenpolitik unter Melchior Klesl*, s. 94-97.

tedbirler üzerine 1615 Mayıs'ında 136 kişilik bir maiyetle Osmanlı elçisi Ahmet Kethüda yanında hediyelerle Viyana'ya geldi. Rudolf Neck'in belirttiğine göre 1615 elçilik heyeti, Osmanlılar'ın Habsburglara gönderdiği ilk hediye heyeti olmaktaydı.¹²⁵ Heyetin başındaki Ahmet Kethüda ve tercümanı konumundaki Gaspar Graciani iki yıla yakın bir süreyi anlaşma bağlamak için Avusturya'da geçireceklerdi.¹²⁶

14 Temmuz 1615'te iki taraf arasında anlaşmaya varılarak yeni bir metin oluşturulmuştu. Bu metinde iki taraf da Erdel meselesine hiç dokunmama yoluna gitti. Bu anlaşmanın getirdiği yeniliklerle Cizvit tarikatının Osmanlı topraklarında faaliyete geçmesine izin veriliyor, ilk defa ticarete dair maddeler (% 3 gümrük vergisi hakkı) ve konsolosluk hakları gündeme getiriliyordu. Viyana'da imzalanan ilk anlaşma olmasıyla tarihi bir önem kazanan metnin, öncelikle Osmanlılar tarafından tasdik edilip (*ratificatio*) ahidname haline getirilmesi gerekmektedir. Bu da bir Habsburg elçilik heyeti İstanbul'a gidip geri dönerken, Ahmet Kahya ve Graciani'nin Viyana'da beklemesi manasına geliyordu.¹²⁷

İstanbul'dan beklenen ahidnamenin gelmesi üzerine, kaiser de kendi adına anlaşma metnini Aralık 1615'de tasdik etmişti. Ancak bu sefer de Habsburg tarafının kendi metninden tatmin olmaması söz konusu olduğundan, 1616 yılına girildiğinde Viyana'da ikinci kez Osmanlı delegeleri ve Habsburglar arasında görüşmeler başladı. 5 Mayıs 1616'da bu sefer İstanbul'dan gönderilmiş ahidname temele alınarak oluşturulmuş yeni bir metin kaiser tarafından tasdik edilerek süreç sonuca bağlandı. Zitvatorok'un imzalanmasından on yıl sonra nihayetinde iki tarafın da içine sinecek şekilde bir anlaşma taraflarca tasdiklenmiş oluyordu.¹²⁸

Sulhün bağlanması bir elçilik yollanmasını icap ettirdiğinden, 1616'da Osmanlı temsilcisi Ahmet Kâhya Avusturya'yı terk ederken Habsburg tarafını temsilen Herman Czernin von Chudenitz İstanbul'a yollanmıştı. Czernin'in misyonu, Osmanlı-Avusturya diplomasisi bağlamında elçinin yaptığı şu gafla meşhur olmuştu: Ağustos 1616'da İstanbul'a maiyetiyle birlikte girerken Czernin mızıkça ekibine

¹²⁵ Rudolf Neck, *Österreichs Türkenpolitik unter Melchior Klesl*, s. 116.

¹²⁶ Petr Štěpánek, "Zitvatorok (1606) ve Vasvar (1664) Anlaşmaları Arasında Orta Avrupa'da Osmanlı Siyaseti", *Türkler*, IX, s. 730-737.

¹²⁷ Rudolf Neck, *Österreichs Türkenpolitik unter Melchior Klesl*, s. 130-142.

¹²⁸ Rudolf Neck, *Österreichs Türkenpolitik unter Melchior Klesl*, s. 145-157.

davul-borazan çaldırıp sancak sallandırmıştı. Bir tarafında Hristiyanlık'ı temsilen çarımha gerili İsa ve diğer tarafında Habsburgların arması olan çift başlı kartal yer alan sancağın Müslüman Osmanlı başkentine girerken açılması, haliyle bir krize sebebiyet vermişti. Sancak krizi yüzünden Osmanlı idaresinin aklında iyi yer edecek Czernin heyetinin kâtiplerinden Adam Wenner'in bir sefaret günlüğü tutmuş olması da bu misyonun ikinci önemli tarihi özelliğidir.¹²⁹

Czernin'in görevini yine de başarıyla tamamlayıp eve döndüğü 1618'de Osmanlı-Habsburg sınırında iki tarafın delegelerinin bir araya gelerek oluşturduğu komisyonların faaliyeti sonucu Komaron Antlaşması imzalanmıştı. Bu anlaşma ile artık sınırdaki köyler sorununun çözülmesi öngörülüyor (Estergon civarındaki altmış köy Osmanlılara vergi ödeyecek, ancak Habsburg tarafına bunlar için 1000 Gulden ödenecekti) ve iki tarafın birbirinin sınırı yakınında yaptırmış olduğu palankaların tespit edilip yıkılması için dört ay süre veriliyordu. Son madde ise bu anlaşmayı mühürletmek için yeni bir Habsburg elçisinin İstanbul'a gönderilmesi yönündeydi.¹³⁰

Ludwig von Mollard 1618'de bu amaçla yola çıkan Habsburg elçisi olmuştu. Ancak Mollard'ın elçiliği Otuz Yıl Savaşları'nı (1618-1648) başlatacak olan Bohemya'daki isyana müsadif olmuştu. Habsburg İmparatorluğu'na isyan eden Bohemya'ya, 1619'da Erdel Beyi Gabor Betlen de destek çıkmış ve sefer ganimetlerinden biri olarak Habsburglar'dan kopardığı Vaç [Vác/Waitzen] Kalesi'ni ertesi yıl Osmanlılara teslim etmekten geri durmamıştı.¹³¹ Betlen'in bu askeri girişimleri aralıklarla 1623 senesine kadar kimi zaman Osmanlı askerlerinin de desteğiyle devam edecekti. Haliyle Mollard'ın İstanbul'daki misyonu da genel itibarıyla sınırda aidiyeti tartışmalı olan Vaç Kalesi gibi istihkâmın Avusturya'ya iadesini elde etmeye çalışmak olmuştu.

Mollard'ın ardından 1620 yılında İstanbul'a gelmiş olan Cesare Gallo ise, Habsburglar'a isyan eden Bohemya-Erdel bloğuna Osmanlılar'ın olası bir yardımda

¹²⁹ Adam Wenner, *Türkisches Reisebuch von Prag aus biss gen Constantinopel,...*, Nürnberg: Simon Halbmayer, 1622 ve tercümesi için Crailsheimli Adam Wenner, *Padişahın Huzurunda: Elçilik Günlüğü, 1616-1618*, çev. Türkis Noyan, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2011.

¹³⁰ Rudolf Neck, *Österreichs Türkenpolitik unter Melchior Klesl*, s. 214-215.

¹³¹ Martin Zeiller, *Newe Beschreibung der Königreichs Ungarn und darzu gehöriger Landen, Stätten und Vornembster Örtther*, Ulm: Balthasar Kühnen, 1646, s. 274-276.

bulunmasını engellemeye çalışıyordu.¹³² Nihayetinde gerek 1620 Kasım'ında Habsburglar'ın Bohemya isyanını bastırması, gerekse Gallo'nun çabaları sonucu Osmanlılar herhangi bir şekilde Bohemya asilerine yardım etmemiştir.¹³³ Gallo 1622 yılında Avusturya'ya döndüğünde ise yanında Osmanlı hediyeleriyle gelen elçi Ahmet Bey bulunuyordu.¹³⁴ Ahmet Bey ve heyetinin geri dönüşüyle başlayan sürece çalışma kapsamında daha detaylı olarak değineceğiz.

Özetlemek gerekirse Zitvatorok Antlaşması, Emecen'in deyişiyle "Osmanlı diplomasisindeki yeni bir kırılmayı" oluşturmuş ve yeni "bir teamülün yerleşmesi[ni]" gerçekleştirmişti.¹³⁵ Bu anlaşma ile Osmanlı-Habsburg diplomasisinin tek taraflılığı sona eriyordu. Uzun Savaşlar'da Osmanlılar'a bir önceki yüzyıla göre askeri olarak daha kuvvetli olduklarını ispatlayan Habsburglar, bu yeni siyasi-askeri dengenin sembolü olarak Osmanlılar'la diplomatik mütakabiliyet hakkını elde etmişlerdi. Bu mütakabiliyetin tesisi için de Osmanlı diplomasisinin Habsburglar'la olan ikili münasebetlerde daha kurumsal bir yaklaşım izlediğini görmekteyiz.

4. XVII. Asrın İlk Yarısında Osmanlılar: Safevi Mücadelesi ve Diğerleri

On yedinci yüzyılın ilk yarısında Osmanlı-Avrupa ve bilhassa Osmanlı-Habsburg ilişkilerine odaklandığımız bu çalışma, gerek siyasi gerekse diplomatik olarak Osmanlı uluslararası ilişkilerine bütüncül bir yaklaşım sergilemekten geri duracaktır. Ancak ele alacağımız dönemde Osmanlı-Avusturya münasebetleri nispeten barışçıl ve diplomatik kanallar üzerinden cereyan ederken, Osmanlı merkezi ve taşra orduları seferden geri durmuyordu. Sultan IV. Murad'ın hükmüne (1623-1640) denk gelen dönemde Karadeniz havzası, Doğu Anadolu-Irak, Suriye, Yemen ve hatta Anadolu coğrafyaları, Osmanlı merkez, taşra ve bağımlı devlet kuvvetlerinin operasyon sahası hâline gelmişti.

¹³² Bertold Spuler, "Die Europäische Diplomatie in Konstantinopel bis zum Frieden von Belgrad (1739) 3. Teil", s. 332.

¹³³ Reinhard Rudolf Heinisch, "Habsburg, die Pforte und der Böhmisches Aufstand (1618 - 1620): II. Teil", *Südost Forschungen*, 34 (1975), 79-124, s. 119-120.

¹³⁴ *Theatrum Europaeum*, Frankfurt am Main, 1662, Yıl 1622, s. 678-679.

¹³⁵ Feridun Emecen, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, s. 386.

Şüphesiz ki Safeviler'e karşı yapılan savaşlar, Osmanlılar'ın on yedinci asrın ilk yarısı boyunca en fazla kaynak aktardığı mücadele olmuştur. 1578-1590 arası gerçekleşen Osmanlı-Safevi mücadelesi, Osmanlı lehine denilebilecek sonuçlarla tamamlanmıştır. Ancak Safevi hükümdarı Şah Abbas (1571- 1629), Osmanlılar'ın Avusturya'ya karşı uzun yıllardır sürdürmekte oldukları Uzun Savaşlar'ı (1593-1606) fırsat bilerek, 1603'te askeri müdahaleye kalkıştı. Neticesinde de Tebriz, Nahcivan ve Revan gibi merkezler Osmanlılar'ın elinden çıktı. Kayıplarını geri elde etmeye yönelik başarısız girişimlerden sonra, Osmanlı idaresi 1612 yılında masaya oturup Safevilerle barış imzalamayı tercih etti.¹³⁶

1615'te başlayan Osmanlı operasyonları 1618'de (Serav Antlaşması) nihayete ermişse de bölgede yine de nihai bir barış sağlanmış değildi. 1623'te Şah Abbas tekrar taarruza geçip nihayetinde Bağdad'ı da Osmanlılar'dan aldı. Bu tarihten sonra Osmanlılar amansızca Bağdad'ı almak için uğraştılar ve on yedi yıl boyunca fasılalarla Safeviler'e karşı asker yolladılar. Önce 1625-26'da Osmanlı ordusu Bağdad'ı başarısız şekilde kuşattı. Ardından 1630'daki kuşatma da amacına ulaşamayınca, Sultan IV. Murad meseleyle şahsen ilgilenip 1635'te Osmanlı ordusuna önderlik etti.¹³⁷

Sultan Murad 1635'teki seferiyle Revan'ı ve ardından Tebriz'i Osmanlı hâkimiyetine kazandırdıysa da, devasa Osmanlı ordusu bölgede fazla durmadı: 1636'da Revan tekrar Safevi kuvvetlerinin eline geçti. Yine de Sultan Murad'ın 1638'deki Bağdad kuşatması semere verdi ve şehir yeniden kati surette Osmanlı kontrolüne girdi. 1639'da Safeviler ve Osmanlılar arasında imzalanan Zuhab (Kasr-ı Şirin) Antlaşması ile Osmanlı seferleri sona erdiği gibi Sultan Murad'ın hükmünün başlamasıyla elden çıkmış olan Bağdad, sultanın hükmünün ve ömrünün sonuna yakın Osmanlılar'a geri dönmüş oluyordu.¹³⁸

Bu bakımdan Sultan Murad'ın dış politikasını büyük ölçüde Safevi mücadelesinin belirlediği söylenebilir. Defalarca bölgeye Osmanlı ordusunu komuta

¹³⁶ Metin Kunt, "Siyasi Tarih", Metin Kunt, Sina Akşin, Ayla Ödekan, Zafer Toprak ve Hüseyin G. Yurdaydın (ed.), *Türkiye Tarihi 3: Osmanlı Devleti 1600-1908*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1990, 11-69, s. 15.

¹³⁷ Selim Güngörürler, *Diplomacy and Political Relations between the Ottoman Empire and Safavid Iran, 1639-1722*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Georgetown University, Washington (DC) 2016, s. 7.

¹³⁸ Rhoads Murphey, *Osmanlı'da Ordu ve Savaş, 1500-1700*, çev. Tanju Akad, İstanbul: Homer, 2007, s. 27-28; Selim Güngörürler, *Diplomacy*, s. 8.

etmek üzere serdarlar gönderildiği gibi, 1635'ten sonra sultan da iki defa şahsen çatışma alanına intikal etmişti. Çalışmanın odağındaki 1623-1634 arası dönemde haliyle sınır bölgesinden, bilhassa da serdarlardan gelen haberler Osmanlılar'ın asli gündemini oluşturuyor ve İstanbul idaresinin Avrupa siyasetini dolaylı olarak belirliyordu.

On yedinci asrın başından itibaren Osmanlı idaresinin ciddi ölçüde canını sıkı bir diğer husus ise Kazak akınlarıydı. Kırım, Lehistan ve Rusya arasındaki kontrolü güç bölgede yaşayan Kazak kabileleri, şayka adı verilen küçük teknelerle Karadeniz'in gerek kuzeyindeki gerekse güneyindeki Tatar ve Osmanlı topraklarına deniz akınları düzenliyorlardı. Kili, Kefe, Trabzon ve Sinop gibi liman kentlerinin yanı sıra; 1615, 1620 ve 1624'te İstanbul kıyılarına kadar inmeleri Kazak tehdidinin ne kadar ciddiyet kesbettiğini göstermekteydi.¹³⁹ 1637'de Kazaklar'ın Azak'ı işgal edip 1642'ye kadar elde tutabilmeleri de aynı ciddiyete işaret etmektedir.

Kazak sorununun çözümü için Osmanlılar hem defalarca Karadeniz'e donanma çıkarmış hem de gerektiğinde Balkanlar'ın kuzeyine askeri operasyonlar düzenlemişlerdir. Ayrıca, Kazaklar resmi olarak Lehistan'a tabi olduklarından, Osmanlı Devleti ve Lehistan her sulh yenilediğinde Kazak akınlarının dizginlenmesi talep edilmiştir. Kısaca Sultan IV. Murad şahsen bu konuya eğilmese de, gerek eyalet askerlerinin seferber edilmesi gerekse Osmanlı diplomatik gündeminde yer etmesi hasebiyle Kazak akınları Osmanlı siyasetini etkileyen unsurlardan bir diğeri olmuştur.¹⁴⁰

Karadeniz'in kuzeyine Osmanlı kaynaklarının sevk edilmesine sebebiyet veren tek sorun Kazak akınları değildi. Osmanlılar'a tabi Kırım Hanlığı'na 1624'te yeni bir yönetici atanmasına karşı çıkan eski III. Mehmed Giray ve kardeşi Şahin Giray, İstanbul idaresine isyan etmişlerdi. Kazaklar'ın da desteğini alan kardeşler 1629'a kadar isyanlarını sürdürmüşse de, sonunda isyanları bastırılmıştır.¹⁴¹ Yıllar

¹³⁹ Mehmet İnbaşı, "Osmanlı-Lehistan Harplerinde Sefer Yolu ve Menziller (XVII. Asır)", Volodimir Melnik, Mehmet Alpargu, Yücel Öztürk, Ferhat Turanlı ve Muhammed Bilal Çelik (ed.), *Türkiye-Ukrayna İlişkileri, Kazak Dönemi (1500-1800)*, İstanbul: Çamlıca, 2015, 267-300, s. 272.

¹⁴⁰ Dariusz Kołodziejczyk, *Ottoman-Polish Diplomatic Relations (15th-18th Century): An Annotated Edition of 'Ahdnames and Other Documents*, Leiden-Boston-Köln: Brill, 2000, s. 129-158.

¹⁴¹ V.Ostapchuk, *The Ottoman Black*, s. 23-165.

sonra, 1635'te dönemin Kırım Hanı da benzer şekilde başarısız bir isyan girişiminde bulunmuş ve iki yıl sonra Sultan IV. Murad'ın emriyle idam edilmiştir.¹⁴²

Bunun haricinde, 1620'lerde başlayan Zeydî isyan sonucu 1635'te Yemen büyük ölçüde Osmanlı kontrolünden çıkmıştır.¹⁴³ Ayrıca, aynı sene Lübnan bölgesinde uzun süredir yerel güç odağı olarak nüfuzunu artıran Ma'anoğlu Fahreddin isyanı sona erdirilmiştir.¹⁴⁴ Bunların yanı sıra 1620'lerin büyük kısmında Abaza Mehmed Paşa ve sair Celâli isyanlarının işleri İstanbul idaresi için karmaşık hâle getirdiği muhakkaktır.

Pek tabii Anadolu'daki isyanlar haricinde, saltanat merkezi İstanbul'da da siyasi karışıklıklar yaşanmaktaydı. Gerek yeniçeri-sipahi isyanları, gerekse bunlarla ittifak halinde olan saray-içi hizipleşmeler istikrarsız bir siyasi ortama sebebiyet veriyordu. Bilhassa 1623-1632 yılları arasını kapsayan ve Sultan IV. Murad'ın sahne arkasında kaldığı ilk on yıllık dönemde bu istikrarsızlık kendini çok net hissettirmişti.¹⁴⁵

Özetlemek gerekirse Osmanlı merkezi idaresinin Avusturya'yla münasebetlerini incelediğimiz 1623-1634 döneminde Osmanlı dış politikası genel itibariyle doğu ve kuzey sınırlarında gerilim yaşamaktaydı. Pek tabii aşağıda işleyeceğimiz konuların (Avusturya ile diplomatik görüşmeler, elçi değişimleri ve sulh yenilemeleri) her birinin bilhassa Osmanlı-Safevi savaşlarının gölgesinde kaldığına dikkat çekilmelidir. Sonuç olarak, 1606 Zitvatorok Antlaşması ile Girit Savaşı (1645-1669) arasındaki dönemde alınan dış politika kararları (ve hususi olarak Avusturya ile sulhu koruma isteği), Osmanlı kaynaklarının Karadeniz'de,

¹⁴² Andrii Zhyvachivskiyi, "The Role of Bakhchisaray and Kefe in Ottoman-Polish Relations in the First Half of the 17th century", Hacer Topaktaş ve Natalia Krolikowska (ed.) *Türkiye-Polonya İlişkilerinde "Temas Alanları" (1414-2014) Uluslararası Konferansı Bildiriler Kitabı*, Ankara: TTK, 2017b, 503-522, s. 512-518.

¹⁴³ İdris Bostan, "Yemen-Osmanlı Dönemi", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 43, İstanbul, 2013, 406-412, s. 490-410.

¹⁴⁴ Feridun Emecen, "Fahreddin, Ma'anoğlu", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1995, c. 12, 80-82.

¹⁴⁵ Dönemin gündelik siyasetinin nasıl oluştuğunu gösteren detaylı bir çalışma için bkz., Günhan Börekçi, *Factions and Favorites at the Courts of Sultan Ahmed I (r. 1603-17) and His Immediate Predecessors*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, The Ohio State University, Columbus 2010; genel olarak XVII. yüzyıl Osmanlı siyasetini anlatan bir monografi için ise Baki Tezcan, *The Second Ottoman Empire: Political and Social Transformation in the Early Modern World*, New York: Cambridge UP, 2010.

Azerbaycan-Irak'ta, Suriye'de, Yemen'de, Anadolu'da ve hatta İstanbul'da iç ve dış tehditlere karşı kullanılıyor olduğunun bilinciyle alınıyor olmalıydı.

BİRİNCİ BÖLÜM

SULTAN IV. MURAD DÖNEMİ OSMANLI-HABSBURG

SİYASİ İLİŞKİLERİ (1623-1634) VE DİPLOMASİ

1.1 KURZ VON SENFTENAU'NUN ELÇİLİK DÖNEMİ (1623-1625)

Sultan IV. Murad'ın tahta geçişi diplomatik ilişkilerden ziyade iç bunalımların belirleyici olduğu bir siyasal ortamda gerçekleşmişti. Erzurum Valisi Abaza Mehmed Paşa, Sultan II. Osman'ın intikamını almak için Anadolu'da yeniçeri avı başlatmıştı. Bu olayın İstanbul'a on iki gün mesafedeki Karahisar'ı tehdit edecek kadar büyümesiyle huzursuzlanan İstanbul yeniçerileri, bir an önce hazırlıklara başlayıp silaha sarılmak istemekteydiler. Ancak yeniçeriler, devleti o esnada yönetmekte olan Sultan I. Mustafa'nın (ikinci hüküm: 1622-1623) akli dengesinden şüphe etmelerinden ötürü başlarında kararlılık gösterebilecek yeni bir lider de aramaktaydılar. Sadrazam, şeyhülislam ve sair birkaç önde gelen idareciden oluşan hizbin bu gerginliği fırsat bilerek Sultan Mustafa'yı tahttan indirmeleriyle henüz on bir yaşındaki Sultan Murad iktidara getirilmiş oldu.¹⁴⁶

Öte yandan aynı dönemde Habsburg Hanedanlığı da bir o kadar sıkıntılı bir dönemden geçmekteydi. Katolik mezhebine mensup Habsburg hükümdarlığına karşı Bohemya'da Protestanların 1618'de çıkardığı isyan çabucak büyümüş ve hatta asiler saflarına Osmanlılar'a bağlı haraçgüzar bir devlet olan Erdel'in hükümdarı Gabor Betlen'i de (h. 1613-1629) katmışlardı. 1619 yılında Protestan kuvvetler Habsburg

¹⁴⁶ Bibliotheque nationale de France (BnF), Ms Français 16150, f. 203a: "Au Roy du 10 Septembre 1623": "... ilz s'assemblèrent en leur camp et les spahis dans la place de devant Sultan Suleyman ou après avoir proposé qu'il falloit que la Gr. Vizier, le Janissre Aga et toute la milice sortir de Constantinople pour aller contre l'Abaza. Chacun se separa, mais Ilz se rassemblèrent sur le soir et concluront qu'avant toutes choses il estoit nécessaire de sçavoir qui estoit leur Empereur pour luy remonstrer l'estat des affaires de cet Empire et entendre quelle espoir son intention..." IV. Murad'ın cülûsunu ve genel olarak iktidarını Osmanlıca kroniklere ağırlık vererek işleyen şu biyografiye danışılabilir, Abdülkadir Özcan, *IV. Murad : Şarkın Sultanı*, İstanbul : Kronik Yayınları, 2016, s. 15-20.

başkenti Viyana'yı kuşatacak kadar güçlenmişlerdi. Lakin bir yıl içerisinde durum tamamen değişmiş ve Kasım 1620'de Protestan kuvvetlerin lideri olan Pfalz elektörü Friedrich'in ordusu feci şekilde mağlup edilmişse de, sair Protestan Alman prensleri bu sefer Katolik Habsburglara karşı sahaya ordularını sürmüşlerdi. 1625-1629 arası Danimarka, 1630-1635 arası İsveç ve 1635-1648 yılları arasında hem İsveç hem de Fransa Krallıkları da Habsburglar ve müttefiklerinin ordularına karşı savaşmaya başlayacaklar, nihayetinde otuz yıllık savaş dönemi Habsburglar'ın mağlubiyetiyle ve 1648 yılında Vestfalya Barışı'nın imzalanmasıyla sona erecekti. Kısaca 1623 yılında, aynı zamanda Kutsal Roma-German İmparatoru (Kaiser) olan Habsburg hükümdarı II. Ferdinand (h. 1619-1637) dikkatini ve kuvvetini, otoritesini tanımayan Protestan prenslerin ordularıyla mücadeleye odaklamaktaydı.¹⁴⁷

Sultan IV. Murad'ın tahta çıktığı 1623 yılı içerisinde hâlihazırda bir Osmanlı-Habsburg diplomatik teması vuku bulmaktaydı. 1622'nin ekim ayında sulhün yenilenmesi için Kaiser Ferdinand nezdine Viyana'ya yollanan bir Osmanlı elçisi (Ahmet Bey), Avusturya'da uzun bir süre geçirmişti.¹⁴⁸ Dönemin Avusturya'daki Papalık temsilcisine göre, Osmanlı, alışlageldiği şekilde "basit bir çavuş" yerine yüksek paye sahibi bir elçi görevlendirmişti. Ayrıca bu elçinin herhangi bir Habsburg elçisi Osmanlı İmparatorluğu'na girmeden evvel Avusturya'da bulunması, Kaiser'e diplomatik bir başarı kazandırmıştı. Ancak Osmanlı elçisi de, 1623'ün haziran ayında İstanbul'a yollanması için Habsburg elçisi seçilmesini talep etmişti.¹⁴⁹ Ayrıca, ilk seçilen ve daha önce İstanbul'daki idare tarafından sevilmediği bilinen bir elçiyi (Cesare Gallo) beğenmeyip, yerine başka birinin nasb edilmesi hususunda ağırlığını

¹⁴⁷ Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) ile ilgili kapsamlı ve güncel sayılabilecek bir eser için bkz.: Peter H. Wilson, *The Thirty Years War: Europe's Tragedy*, Cambridge, Massachusetts: The Belknap (Harvard University) Press, 2009.

¹⁴⁸ Ekim 1622'de Osmanlı elçisinin Viyana'ya vardığı Budin valisine bildirilmişti, bkz.: [Österreichisches Staatsarchiv] OeStA, [Kriegsarchiv] KA, [Hofkriegsrat Prokoll] HKR P, 248, f. 311a, 4 Oktober 1622: "Bassa Veziero Budensi, mit Erinderung der Ankhunft des Legathen Ahmet Beeg nacher Wien".

¹⁴⁹ Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen cum Venetorum Republica*, Budapeşte: A M. Tud. Akademia, 1886, s. 277: "Di Viena li 10 Giugno 1623": "...Quanto piu l'Ambasciatore Turco sollecita l'espeditone dell'Ambasciata di qua, et a quest' effetto è stato anche questa mattina all' audientia da Sua Maestà..."

koymuştu. Nihayetinde de Habsburg temsilciliği görevine, Baron Kurz von Senftenau tayin edilmişti.¹⁵⁰

Avusturya elçisi Kurz ve Osmanlı elçisi, 1623'ün temmuz ayı ortasında Viyana'dan ayrılıp yola çıkmışlardı.¹⁵¹ Komaron'da yedi hafta bekledikten sonra 4 Eylül'de tekrar yola koyulup, 22 Eylül'de de Budin üzerinden Belgrad'a varmışlardı.¹⁵² Yolculuk her ne kadar sıkıntısız geçse de bu kısa süreçte bütün diplomatik teşebbüsü gölgede bırakabilecek değişiklikler de vukubulmuştu. Viyana'daki Venedik elçisi 7 Ekim'de şunları not etmekteydi: Osmanlı sınır birliklerinin Novigrad tarafına kadar akınlar yaptığı ve Bosna valisinin Erdel Beyi Gabor Betlen'e yardım ettiği gergin bir ortamda Sultan Murad'ın önceki ay tahta çıktığı haberi çoktan Viyana'ya ulaşmıştı. Bu sırada Habsburg elçisi, Osmanlı'nın yaptığı akınlardan dolayı Budin paşasına bir şikâyet yazısı yollamış; ayrıca Viyana Sarayı'ndan, kendi ifadesiyle "sessiz sakin" tahta çıkan yeni sultanın ve sadrazamın ismiyle tanzim edilmiş yeni itimatnameler istemişti.¹⁵³ Nihayetinde Kurz von Senftenau, uzun konaklamalardan ötürü yaklaşık dört ay süren yolculuğun ardından, genç hükümdar Sultan IV. Murad'ın hüküm sürdüğü İstanbul'a gelmişti (9 Kasım 1623).

1623'ün kasım ayında Senftenau İstanbul'a resmi merasimle giriş yapmıştı. Ancak, şehre giriş merasiminde 1616 yılında Habsburg elçisi Czernin'in yaptığı şekilde Roma kartalını dalgalandırmak istemesi¹⁵⁴ küçük çaplı bir krize yol açmıştı. Bu talebi reddedilen Senftenau,¹⁵⁵ yine de şehirdeki sair elçilerin ve ahalinin katıldığı

¹⁵⁰ Joseph Müller (haz.), "Carlo Caraffa Vescovo d' Aversa, Relatione dello stato dell'imperio e della Germania fatta dopo il ritorno della sua nuntiatura appresso l'imperatore 1628", *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen* 23, (1860), 101-450, s. 309-310.

¹⁵¹ Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum...*, s. 280. : "Di Viena li 15 Luglio 1623." Budin Paşa'sına elçi Kurz'un varacağına dair Viyana'dan çıkan itimat yazısı 1 Ağustos'ta kaleme alınmıştı, bkz.: OeStA, KA, HKR P, 250 (Registratur 1623), f. 325b.

¹⁵² OeStA, [Haus-, Hof-, und Staatsarchiv] HHStA, Türkei I, Turcica 109-3, f. 15a-16a: "3.X.1624".

¹⁵³ Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum...*, s. 290. : "Di Viena li 7 Ottobre 1623"; OeStA, KA, HKR P, 249, f. 457a, "6 Oktober 1623": "Herr Hanß Jacob Khurz Orator an der Ottomanischen Portten, schreibt aus Griechisch Weissenburgg, von 24 7br: von seinen ankhunfft, mit Einschluß etlicher avisa, Item Pr: umb Fertigung des Credenz Schreiben an den neuen Sultan und Vezier Bassa. HHStA, Türkei I, Turcica 109-3, f. 17b: "3.X.1624".

¹⁵⁴ Czernin heyetinden Kâtip Wenner'in günlüğünde, Avusturya sancağının dalgalandırılmasına izin verdiği için çavuşbaşının mazul edildiği not edilmiştir, bkz.: Adam Wenner, *Türkisches Reisebuch von Prag aus biss gen Constantinopel...*, Nürnberg: Simon Halbmayer, 1622, s. 50.

¹⁵⁵ BnF, Ms Français 16150, f. 221 b: "Au Roy 22 Novembre 1623": "L'ambr de l'Empr arriva icy le 9 de Novembre et faysant son entrée dans Constantinople avec les ceremonies ordinaires a tous ambrs

bir kalabalıkla, “saygıda kusur görmeden” karşılanmıştı. Şehre girdikten sonra uzun bir süre yeni itimatnameleri gelmediği için kaygılı bir bekleyiş yaşamışsa da, neyse ki huzura kabulünden iki gün önce Sultan Murad’ın adına hazırlanan kâğıtlar gelmişti.¹⁵⁶ Kurz’un İstanbul’daki görüşmeleri ağırlıklı olarak serhat paşalarının faaliyetlerinin kısıtlanmasına odaklanıyor, elçi bu hususta hüküm isdar edilmesini talep ediyordu. Ancak, 1619 yılında Erdel Beyi’nin Habsburglar’dan alıp Osmanlılar’a devrettiği Vaç Kalesi’nin istirdadı konusunda Kurz’un ısrarcı olması da işi yokuşa sürmekteydi. Nihayetinde barışın tesisi için meselenin Budin paşasıyla görüşülmesine karar verilmişti.¹⁵⁷ Bununla birlikte serhat paşalarına güz boyunca olduğu gibi Betlen’e akınlarında yardımcı olmamaları için İstanbul’dan gönderilen bir emir de elçinin yüreğine bir sürelik su serpmiş olmalıydı.¹⁵⁸ Nihayetinde Erdel Beyi Gabor Betlen’in 1624’ün mayıs ayında Habsburglarla barış imzalamasıyla, Macaristan serhaddinde gerginlikler bir kez daha yatışmıştı.¹⁵⁹

Her ne kadar askeri operasyonlar bir derece yatışmış olsa da, İstanbul’daki diplomatik faaliyetler özellikle de Erdel ekseninde olmak üzere son hızla devam etmekteydi. Avrupa’daki Habsburg karşıtı koalisyon, Betlen’in fırsatçılığında işlerine yarayabilecek bir kapı görmüşlerdi. İlk olarak, Katolik Fransa’nın 1624’te yeni Kraliyet Şurası reisi olan Kardinal Richelieu, ülkenin dış politika yönelimini

il voublut faire porter devant luy l’Enseigne de l’Empr par un page, en que le chaoux bachy et un Ambr Turc qu’y revenait d’Allemagne avec luy empescherent; et nonobstant tantes raisons ou exemples du passé, il fallut ployer l’Aigle et le mettre dans un carrosse dequoy l’ambr se playnoit sensible...”

¹⁵⁶ HHStA, Türkei I, Turcica 109-3, f. 17a: “3.X.1624”.

¹⁵⁷ BnF, Ms Français 16150, f. 266 b: “Au Roy du 28 Apvril 1624”: “L’ambr de L’Empr ne s’expedie point encore et sa négociation est jusque present remise au Bacha de Bude...” Fransız elçisi Césy’nin konuyla ilgili ne kadar doğru bilgiye sahip olduğundan emin olamasak da, Césy’nin İstanbul’da yaklaşık beş yıldır Fransa’yı temsil ettiği elçilik dragomanlarından bilgi temin ettiği düşünülebilir.

¹⁵⁸ BnF, Ms Français 16150, f. 269 b: “28 Apvril 1624”: “Depuys avoir commancé cette despesche i’ay appris qu’on a envoyé un courrier de cette Porte au Bacha de Buda et au prince de Transilvanie pour faire entendre que l’intention du grand Sgr seroit plutôt d’accommoder aimablement les différents de L’Empr et du Transilvain que de se voir engagé a une protection qu’y le pourront insensiblement porter a une querre ouverte avec l’edit Empr. Juges, Monsieur, s’y ce langage ne doit pas donner a pançer au Prince de Transilvanie, qui a pour compaignon le Bacha de Bude plus amy du repos que de toute aultre chose.”

¹⁵⁹ Joseph von Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches, Fünfter Band: 1623-1656*, Peşte: C.A. Hartleben’s Verlage, 1829, s. 25. Ayrıca, Andrea Schmidt-Rösler, “Princeps Transilvaniae-Rex Hungariae? Gabriel Bethlens Außenpolitik zwischen Krieg und Frieden,” Duchhardt (Heinz), Peters (Martin) (ed.), *Kalkül-Transfer-Symbol. Europäische Friedensverträge der Vormoderne, Mainz, Publication of Institut für Europäische Geschichte Mainz, Beiheft online 1* (<http://www.ieg-mainz.de/vieg-online-beihefte/01-2006.html>), 2006, 80–98, s. 92.

değiştirip mezhepteşleri olan Habsburglara karşı cephe almaya karar vermişti.¹⁶⁰ Buna paralel olarak İstanbul'daki Fransa mukim elçisi Comte de Césy de, Betlen'i tekrar Habsburg topraklarına karşı harekât için tahrik edip karşılığında maddi yardım taahhüt etme emri almıştı.¹⁶¹

İngilizler de Betlen'e karşı olumlu bir yaklaşım benimsemişlerdi: Kralları I. Charles'ın İspanyol Habsburglarından biriyle evlenme isteği İspanya Kralı tarafından reddedilince, İngiliz dış politikası da Habsburglar aleyhine döndü. İngiltere'nin İstanbul'daki mukim elçisi Sir Thomas Roe da Betlen'i desteklemesini emreden bir talimat mektubu almıştı.¹⁶² Hatta İngiltere Kralı 1624 yılının ilk aylarında yazdığı bir mektupta elçi Roe'dan, Betlen'e emir yollanıp Habsburglara karşı mücadelesine devam etmeye zorlanması yönünde Sultan Murad'ı ikna etmesi beklenmekteydi.¹⁶³ Hollanda/Nederlanda [Birleşik Vilayetler] mukim elçisi Cornelius Haga ise, temsil ettiği ülkesinin çoğunluğu gibi Kalvinist olan Erdel Beyi Betlen'i hâlihazırda uzun süredir desteklemekteydi. Bu noktadan sonra Hollanda, Fransa ve İngiltere temsilcileri İstanbul'da Betlen lehine Habsburg İmparatoru (Kaiser) II. Ferdinand'a (h. 1619-1637) karşı çalışan ortak bir cephe kurmuş oluyordu.

Bu diplomatik cephenin en göze çarpan faaliyeti, 1625 yılında İspanyol Kralı IV. Felipe adına Napoli yöneticisi tarafından gönderilen elçinin Sultan IV. Murad'a erişiminin engellenmesi olmuştur. Giovanni Battista Montalbano adlı elçinin amacı İspanyol Habsburgları ile Sultan arasındaki ilişkileri uzun bir aradan sonra yoluna koymak için bir anlaşma yolu aramaktı. Daha önce de düşük kademe diplomatik görevlerle İstanbul'da bulunmuş olan Montalbano, bu gelişinde Avusturya elçiliği bünyesinde çalışan bir kâtip kisvesine bürünmüştü.¹⁶⁴ Ancak, Montalbano'nun

¹⁶⁰ “Kraliyet Şurası ilke değiştirdi” cümlesinin Fransa dışındaki diplomatik temsilcilere yollanan ilk talimatlarda yer aldığı rivayet edilir. Bkz.: Comte de Saint- Priest, *Mémoires sur l'Ambassade de France en Turquie*, Paris: Philo, 1877, s. 71.

¹⁶¹ Comte de Saint-Priest, a.g.e., s. 72.

¹⁶² Johann Willhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Cilt 4*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2011, s. 274.

¹⁶³ Riksarkivet [RA], Oxenstiernska samlingen Axel Oxenstierna av Södermöre//E 724 (Reg. 3549): Jacob Spens'in 24.02.1624 tarihli mektubu: “S. Rex Magnæ Britanniae ad legatum suum, qui Constantinopoli residet, serio scripsit, vt imperatori Turkarum persuaderet literas ad Bethleemum Gaborem mittere, per quas iubeat, ne pacem cum imperatore ineat, sed vt bellum magis serio contra imperatorem quam antea continuaret.”

¹⁶⁴ Thomas Roe, *The Negotiations of Sir Thomas Roe, in his Embassy to the Ottoman Porte, from the Year 1621 to 1628*, S. Richardson (ed.), Londra, 1740, s. 422: “To Sir Edward Conway, July 28th 1625.”

girişimleri, bir hükümden anladığımızı göre, “İspanya Kralları kadim düşman” olduğundan ve barış girişimleri olsa olsa sultanın dostlarına (Venediklilere) kötülük etme amaçlı olarak değerlendirilebileceğinden ötürü reddedilmişti. Hükümün sonraki satırlarında, Osmanlı yönetimi Dubrovnik idaresine benzer herhangi bir İspanyol inisiyatifine mahal vermeyi, yani başka bir İspanya elçisinin Dubrovnik üzerinden İstanbul’a geçişine müsaade edilmesini yasaklamıştır.¹⁶⁵ Ancak, aşağıdaki satırlarda işleyeceğimiz üzere Montalbano’nun görevindeki başarısızlığın Osmanlıların tutumu kadar İstanbul’daki uluslararası koalisyonunun çabasının bir ürünü olduğu da göz ardı edilmemelidir.

1627 yılında kaleme aldığı *relazione*sinde Venedik balyosu Giorgio Giustinian, kendisiyle birlikte Fransa, İngiltere ve Hollanda elçilerinin de iki yıl önceki İspanyol barış girişimlerinden endişe ettiklerini belirtmektedir. Kendi hükümetlerinden gelen talimatlar çerçevesinde hep birlikte Venedik balyosuyla teşriki mesaiye giriştiler ve Osmanlı idaresini İspanyol elçisini göz ardı etmeye ikna ettiler. Hatta Giustinian’a olası bir Osmanlı-İspanya sulh antlaşmasını engellemek için dört bin sekinelik bir bütçe dahi ayrılmıştı. Dönemin sadaret kaymakamına hediye ettiği beş altı kaftandan sonra Giustinian “sadece Montalbano’nun teşebbüsünü engellemekle kalmayıp, önerilerini sunmak için padişahın huzuruna bile kabul edilmesine müsaade ettirmemekte” muvaffak olmuştu.¹⁶⁶ Fransa elçisi Kont Césy de yine 1627 yılında kaleme aldığı bir takrirden Montalbano’nun geldiği dönemi hatırlatıp “ne müteveffa kaymakamdan ne de şeyhülislamdan dahi huzura kabul alamadığını” ifade etmektedir.¹⁶⁷

Osmanlı idaresinin Habsburglara karşı negatif tutumu, bu dönemde Otuz Yıl Savaşları’nın alt mücadele alanlarından biri olan İtalyan yarımadası üzerinde, Valtellina Buhranı çerçevesinde de kendini göstermişti. Milano’daki İspanyol saltanat vekili, İtalya’nın kuzeyindeki Valtellina geçidini işgal ederek Fransa ve

¹⁶⁵ BOA, MAD.d 6004, s. 125: “Dubrovnik Begleri’ne hüküm ki,... geçen sene İspanya’ya tâbi Anabolu hakimi tarafından südde-i sa’adetime adam gelüb, İspanya Kralı südde-i sa’adetim ile sulh ve salah murad edündüğün i’lam eyledikde, İspanya Kralları kadimi düşman olduğundan ... istida’ası makbul- ı hümayunum olmayub, redd olunmuş idi... Evasıt- ı şa’ban 1035 [8-17 Mayıs 1626]”

¹⁶⁶ Maria Pia Pedani-Fabris, *Relazioni di Ambasciatori Veneti al Senato, Volume XIV Costantinopoli Relazioni Inedite (1512-1789)*, Padova: Aldo Ausilio, 1996, s. 581: “... non solo resto interrotta la trattazione, ma anche fatto partir da Constantinopoli il Montalbano senza haver voluto admetterlo alla sua presenza, né dato orecchio alle sue proposte...”

¹⁶⁷ BnF, Ms Français 16150 (II), f. 625a: “Au Roy du 15 febvrier 1627 [Césy’den Fransa Kralı’na, 15 Şubat 1627]”.

Venedik arasındaki iletişim hattını kestiğinde, bölgedeki Venedik çıkarları önemli derecede zedelenmiş ve Venedik Cumhuriyeti silahlı çatışmaya girme kararı almıştı. Sonuç olarak da, Faroqhi'nin belirttiği üzere, "Venedik Osmanlı toprağından sekban toplamak için sultandan icazet talebinde" bulunmuştu.¹⁶⁸ Osmanlı yönetiminin cevabı 1625 şubat ayında Mora, Delvine, İşkodra ve Bosna valilerine kendi rızalarıyla ücret karşılığı savaşacak askerlerin toplanmasına izin verilmesi olmuştur.¹⁶⁹ Kısaca Osmanlılar Valtellina Krizi'ne doğrudan olmasa da, Venedik Cumhuriyeti'ne yaptıkları İspanyol Habsburgları karşıtı yardımıyla dolaylı olarak müdahil olmuşlardır.

Bu yıllardaki paralel bir gelişme de İsveç Kralı Gustaf Adolf'un (h. 1611-1632) Betlen aracılığıyla Sultan IV. Murad'ın dostluğu arayışında olduğunu bildirmesidir.¹⁷⁰ Her ne kadar İsveç Kralı büyük olasılıkla Habsburglar'dan ziyade Lehistan'a karşı bir ittifak arayışında olsa da, Erdel Beyi'nin aracı olarak kullanılması Betlen'in bu dönemde Avrupa politikası bağlamındaki önemini gözler önüne sermektedir. Bu meyanda 1625'ten sonra başlayan dönemin hem Osmanlılar hem de Erdel açısından oldukça hareketli olduğunu belirtmemiz gerekir.¹⁷¹

¹⁶⁸ Suraiya Faroqhi, "The Venetian Presence in the Ottoman Empire (1600-1630)," *The Journal of European Economic History* 15 (1986), ss. 345-384, 357.

¹⁶⁹ BOA, MAD.d 6004, s. 113: "Bosna beglerbegisine ve Bosna'da olan kadılara hüküm ki, ... taht-ı eyalet ve kazanız ahalisinden kendü ihtiyarlarıyla Venediklü'ye ücret ile hizmetlerine varmak murad edenlere kimesne mani' ve mezahim olmayub..." S. Faroqhi, MAD.d 6004 numaralı bu defteri zikredilen makalesinde ayrıntılı olarak ele almaktadır.

¹⁷⁰ *Münşeat-ı Feridun Bey, C. II*, s. 365: "Macar Kralı Betlen Gabor tarafına ısdar buyrulan name-i hümayunun suretidir": "...İşveçkiye Kralı ve bunlarla yekdil ve yek-cihet olagelmiş nice hükkam ve eyalet ve memleket sahibleri ..." Tarihsiz bu mektubun 1626 içinde kaleme alınmış olması kuvvetle muhtemeldir.

¹⁷¹ Betlen'in Otuz Yıl Savaşları'nın ilk yıllarında kesbettiği öneme dair Balazs Sudar, "Iskender and Gabor Bethlen. The Pasha and the Prince", *Europe and the 'Ottoman World'. Exchanges and Conflicts (Sixteenth to Seventeenth Centuries)*, ed. G. Kármán ve R. G. Paun, İstanbul: The Isis Press, 2013, s. 141-170.

1.2 . İKİ SULH DÖNEMİ (1625-1627) VE SONRASI

1.2.1. Garmat Muahedesi (1625)

Öncelikle, yukarıda değindiğimiz üzere Habsburg elçisi Kurz von Senftenau'nun sulhü yenileme girişimlerinin boşa çıkması nedeniyle, Habsburg ve Osmanlı haneleri arasında tekrar bir sulh arayışına girişildiğine dikkat çekmeliyiz. Zıtvectorok sulhünün tesisinden yaklaşık yirmi yıl sonra gerçekleşecek olan yeni girişim, 1606'da olduğu gibi sınır mahallinde temessükler düzenlenmesi üzerine şekil alacaktı. Ancak tarafların bir araya gelmesi ve metinlerin hazırlanması süreci oldukça sancılıydı. İstanbul'da uzun yıllar Habsburg elçiliği yapmış Michael Starzer'in 1624'te Budin'den belirttiğine göre, daha büyükelçi Senftenau İstanbul'dan ayrılmadan önce Budin beylerbeyine İstanbul'dan emirler gitmiş, sulhün uzatılması gerektiği belirtilmişti.¹⁷² Mart 1624'te Viyana'ya ulaşan Dragoman (Michael) Starzer ve yanında getirdiği Osmanlı çavuşu, Sultan Murad, sadrazam ve Budin valisinden bu doğrultuda birer mektup da getirmişlerdi. Ayrıca çavuş, tıpkı İstanbul'daki elçiye söylendiği gibi sulh meselesinin sınırdan halledilmek üzere Budin beylerbeyine havale edildiğini belirtmişti.¹⁷³

Osmanlı çavuşu çok geçmeden sınır delegelerinin seçilmesini talep etmiş, Bosna valisinin sınırdaki palankalar için görevlendirilebileceğini ifade etmişti. Viyana idaresinin hoşuna giden bir gelişme de ne çavuşun ne de getirdiği mektupların Gabor Bethlen'den bahsetmemeleriydi. Bilakis çavuş, Gabor Bethlen'e Osmanlı idaresinin bir daha (Sultan Mustafa zamanında olanın aksine) yardım etmeyeceği sözünü veriyordu.¹⁷⁴ Çavuş bu teklifleri sunduktan sonra Habsburg idaresi kendi içinde durumu tartışmaya başlamış ve Vaç'ın kendilerine verilmesinde ısrarcı olmaya ve daha önce Osmanlılarla mükâleme etme konusunda tecrübe kazanmış Kont Michael Adolph von Althan'ı görevlendirmeye karar vermişti.

¹⁷² Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen cum Venetorum Republica*, s. 329: "Di Viena li 9 Marzo 1624": "perchè il Storzer Dragomano, che è a Buda, scrive esser venuto ordine dalla Porta a quel Bassà di dover egli trattar questo negotio, ordinando il Gransignore, che acquieti, perchè si vuole la pace in Constantinopoli, et che pero in breve si sarebbe posto esso Storzer in camino per qua con un Ciaus et un bei, per trattar questa compositione."

¹⁷³ Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen*, s.331: "Di Viena li 16 Marzo 1624": "et aggionse poi, che intorno ai negotii, le trattationi erano rimesse nel Bassà di Buda."

¹⁷⁴ Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen*, s.333: "Di Viena li 23 Marzo 1624":

Temmuz 1624'te Viyana'ya ulaşan haberler İstanbul'daki elçi Kurz von Senftenau'nun çoktan yola çıktığı ve yakında Budin'e varacağı doğrultusundaydı. Senftenau'nun varışıyla da müzakereler başlayabilecekti.¹⁷⁵

Viyana'daki Venedik elçisi Marco Antonio Padavin, 1624 ağustosunun son günü yazdığı raporunda Macaristan Krallığı'ndan memurların gelip, Osmanlılarla müzakere etmesi için Kont Althan'a verilecek talimatları danışmak istediklerini belirtmektedir. Habsburg elçisi Senftenau artık Budin'e varmış olduğundan yakında başlaması gereken müzakerelerde, Osmanlıların "önceki ahidnameler uyarınca geri vermeleri gerekirken hala teslim etmedikleri Vaç"ın önemi büyüktü. Eylülün son on gününe girildiğinde artık Budin beylerbeyi Kaiser Ferdinand'ın temsilcilerinin gelmesi gerektiğini bildirmiş ve kendi delegelerinin de Büyükelçi Senftenau ile yola çıkacağını belirtmişti. Habsburg delegeleri Kont Althan ve Kont Tržački Tuna üzerinden Macaristan'a ilerleyip, orada Miklos Esterházy ve sairleriyle buluşup görüşmeler için beklemeye başlayacaklardı. Viyana'da mukim Venedik elçisi, tekrar Vaç'ın istirdadının ve benzer mevzuların masaya yatırılacağını belirtiyor, ancak iki tarafın da mevcut durumlarından ötürü Habsburg hükümdarları Rudolf (1552-1612) ve Matthias (1557-1619) dönemlerinde imzalanan şartlar dışındaki taleplerin sonraya bırakılacağını belirtiyordu. Ayrıca, bir prestij nişanesi olarak 300 süvari ve 500 piyade de Kont Altan'a hududa kadar eşlik edecekti. Son olarak, Kaiser'in bu sulhe Gabor Betlen'in müdahale etmesini istememesinden ötürü Erdel Beyi'nin içerlemiş vaziyette olduğunu iletliyordu.¹⁷⁶

Ekim ortasında Kont Althan'ın Viyana'dan başlayan yolculuğu sona erip, Macar-Osmanlı serhaddinin yaklaşık on kilometre civarına vardığı haberi Viyana'ya ulaşmıştı. Ancak yine de Budin Beylerbeyi Mehmed Paşa henüz toplanma vaktini kesin olarak tayin etmediğinden görüşmeler başlamamıştı.¹⁷⁷ Bununla birlikte paşa, artık İstanbul'dan Viyana'ya dönüş yolunun büyük kısmını tamamlayıp Budin'e varmış bulunan Habsburg büyükelçisi Senftenau'yu adeta mahpus tutmaya karar vermişti. Paşa elçinin salıverilmesi için Habsburg idaresinden bir miktar para talep ediyordu. Habsburgların bu husustaki itirazlarına da, elçinin Budin'de "iyi muamele

¹⁷⁵ Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen*, s.351: "Di Viena li 27 Luglio 1624":

¹⁷⁶ Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen*, s. 353.

¹⁷⁷ Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen*, s. 355: "Di Viena li 12 Ottobre 1624".

görüyor” olduğu şeklinde yanıt vermekteydi.¹⁷⁸ Ekim ayı sonunda Budin’den Komaran’a müzakere yerini belirlemek için gelen Osmanlı temsilcisine de Kont Althan’ın adamları tahmin edilebilecek cevabı vermişlerdi: Büyükelçi Kurz von Senftenau bırakılmadan önce müzakerelerin başlaması düşünülemezdi.¹⁷⁹ Osmanlıların yirmi gün kadar süren ısrarı sona erip kasım ayında büyükelçi Senftenau’yu serbest bıraktıklarında elçinin ilk işi Komarom’a varıp müzakerelerin artık başlaması gerektiğine dair Viyana’yı bilgilendirmek oldu.¹⁸⁰

Viyana’daki Venedik temsilcisinin Habsburg otoriteleriyle yaptığı görüşmeden anladığı kadarıyla sınır müzakereleri aralık ayı girdiğinde hala başlayabilmiş değildi. Bu sefer Kont Althan’ın Budin Beylerbeyi Mehmed Paşa’nın seçtiği delegelerin diplomatik mütakabiliyet sağlayamadığından şikâyetçi olması müzakerelerin yoluna taş koyuyordu. Kont Althan, paşanın seçtiği adamların rütbelerinin düşük olduğunu fark edince, paşa hiyerarşik olarak daha yukarıda birilerini yollamadan masaya oturmayaacağını söylemişti.¹⁸¹ Neyse ki mütakabiliyet krizi bir hafta içinde Kont Althan’ın hoşuna gidecek Osmanlı idarecilerinin seçilmesiyle çözüldü: Venedik elçisinin Viyana’dan bildirdiğine göre Osmanlı diplomatik heyeti, “İki yıl önce [Viyana’ya] elçi olarak gelen” Mehmed¹⁸²; mazul Kanije Paşası ve onlar kadar yüksek kademedeki iki-üç kişiden müteşekkil olarak belirlenmişti. Ancak bu sırada Kont Althan’ın bildirdiğine göre iki tarafın da canını sıkıran bir olay gerçekleşmiş ve İstanbul’dan gelen emirler uyarınca Erdel Beyi Gabor Betlen’in de antlaşmaya dâhil edilmesine karar verilmişti. Habsburg tarafının bu hususta sıkıntısı Gabor Betlen’e güvenmiyor, işleri karıştırmamasından çekiniyor olmalarıydı. Venedik’in raporuna göre ise Osmanlı tarafında da Budin Beylerbeyi

¹⁷⁸ Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen*, s. 357: “Di Viena li 26 Ottobre 1624” ve s. 359: “Di Viena li 2 Novembre 1624.”

¹⁷⁹ OeStA, HHStA, Österreichische Akten, Niederösterreich 9: “Wien den 30 Oktobris 1624”: “...eine der Herr Graf von Althans hingegen geanthworth, daß zuvohr drist Ihre Kayl: Mayl: dero Ambasn. Herrn Kurz (Weiln derselbe seine Ambasc.a ahn der Porten schon verrichtet.) wiederumb freyherauf ziehen zulassen, und ehender die *tractation* nit fort zustellen begeheten; darauf der Türgg sich zwahr entschuldigt, Er seyn disfals wegen des H. Kurzen Persohn und seiner heraufbraiß etwaß zu reden nichts befelcht wuste aber wohl, das derselbe biß her immerzer zu *de dignitate* underhalben, und gar *commodé tractirt* wehre”

¹⁸⁰ Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen*, s. 360: “Di Viena li 16 Novembre 1624”

¹⁸¹ Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen*, s. 361: “Di Viena li 7 Decembre 1624”

¹⁸² Venedik temsilcisi muhtemelen Ahmet Kethüda’yı kast ediyor.

Mehmed Paşa, kendi itibarının bu yeni gelişmeyle sarsıldığını düşünmekte ve dolayısıyla da sınırları gerilmekteydi.¹⁸³

İstanbul'daki Fransa büyükelçisi Césy'nin kralına yazdığı kadarıyla, bu kararın çıkmasında kendisinin ve Erdel temsilcisinin etkisi belirleyici olmuştu. Elçilerin baskıları üzerine gerek Budin Beylerbeyi'ne gerekse Gabor'a mektup yazılıp, Gabor Betlen'in dilediği üzere antlaşmaya dâhil edileceği iletilmişti.¹⁸⁴ Gabor'un bu dönemde ayrı ayrı hem Kaiser Ferdinand'ı hem de Sultan Murad'ı sulhü uzatmaktan alıkoyma yönündeki çabaları başarısız olunca bu yola saptığı düşünülebilir.

Sınır müzakerelerinin başlangıcını geciktiren bir sonraki engel ise Kont Althan'ın 1624 aralık ve 1625 ocak aylarında muzdarip olduğu beklenmedik hastalık olmuştu.¹⁸⁵ Üstelik iki tarafın delegelerinin nerede buluşacaklarına dair uzlaşmazlık da başka bir sorun teşkil etmişti: Heyetlerin yerleşebilmeleri için birbirlerine yarım fersah mesafede iki ayrı köy bulunmalıydı. Ayrıca, Viyana'dan belirtildiğine göre Habsburglar'ın Betlen'in müdahil olmasından duydukları rahatsızlık da hala geçmemişti.¹⁸⁶ Ancak şubat ayına girildiğinde Osmanlı heyetinin Zsámbék'te ve Habsburglar'ın da Tata'da bulunduğu; ayrıca, görüşmelerin bu iki yer arasında bir köyde yapılmasına karar verildiği haberi Viyana'ya ulaşmıştı.¹⁸⁷ Mart 1625'te müzakere masasında oturan taraflar, artık işi ciddiye almış gözüküyorlardı. Zira Betlen'in İstanbul'daki baskılarına (ve muhtemelen sadaret kaymakamına verilen hatırı sayılır bir meblağ rüşvete) binaen Budin Beylerbeyi'ne giden "görüşmeleri askıya alma" emri, Mehmed Paşa tarafından ciddiye alınmamış¹⁸⁸ ve temessükler 26 Mayıs'ta (1625) imzalanmıştı.

Müzakere sürecine dair Osmanlı tarafından sadece Kâtip Çelebi şu bilgiyi sunmaktadır: Sulh bağlamak için mutlak vekâlet talep eden Budin Valisi Sofu Mehmed Paşa'ya vekâlet verilip, Vaç veya başka hiçbir kaleden feragat etmemesi

¹⁸³ Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen*, s. 361: "Di Viena li 14 Decembre 1624."

¹⁸⁴ BnF, Ms Français 16150: "Au Roy du 16^e Febr. 1625."

¹⁸⁵ Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen*, s. 363: "Di Viena li 28 Decembre 1624" ve s. 364: "Di Vienna li 4 Genaro 1625."

¹⁸⁶ Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen*, s. 364: "Di Viena li 1 Febraro 1625."

¹⁸⁷ Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen*, s.364: "Di Viena li 15 Febraro 1625."

¹⁸⁸ BnF, Ms Français 16150 (II), f. 397b: "De la depesche du 16^e de May 1625" ve f. 405b: "Au Roy du 5^e Juin. 1625."

buyrulmuştur.¹⁸⁹ Neyse ki Osmanlı kronikleri dışında da gelişmeleri aydınlatan kaynaklar bulunmaktadır: Görüşmeler için hazırlık yapıldığı sıralarda Habsburglar tarafından Betlen'e yollanmış bir elçinin Erdel beyinden duydukları bir nebze durumu aydınlatılabilir: Betlen'e göre Habsburg delegeleri Osmanlılar nezdinde aşağılayıcı ve belki de imkânsız şartlar öne sürüyorlardı. Bunlardan ilki Osmanlılar'dan tazminat talebiydi ki, Osmanlılar kendileri de zaten aynı beklenti içerisindeydiler. İkinci husus esirlerin serbest bırakılması idi; ancak, Betlen'e göre bunların zaten bir kısmı ya ölmüş ya da deniz ötesi topraklara taşınmıştı. Son husus ise sıkça bahsi geçen Vaç'ın Habsburglar'a istirdadı gibi asla çözülemeyecek bir mesele idi.¹⁹⁰

Nihayetinde sınırda hazırlanan muahede metinlerine baktığımızda, antlaşmada garantör¹⁹¹ olarak Erdel Beyi Betlen Gabor'u temsilen gelen elçilerin Mihály Tholdalagi, Tamás Borsos ve Farkas Kamuthy olduklarını görüyoruz. Bu elçilerin (beyhude de olsa) amaçları, Betlen'in önceki akınlarında Krallık Macaristan'ından kaydı hayatla elde ettiği yedi nahiyeyi ölümünden sonra da Erdel'de tutabilmek adına antlaşma metnine hükümler ekletmekti.¹⁹² Büyük ihtimalle Osmanlılar sulhü sağlayabilmek adına antlaşma metinlerine bu hususları koymaktan vazgeçtiler.

Habsburg tarafına geçecek olursak, yukarıda da bahsettiğimiz üzere Kont Michael Adolph von Althan'ın hem 1606 Zitvatorok hem de 1615 ve 1616 yıllarında Viyana'da varılan mutabakatlarda yer alan imzasını burada da bulabiliriz.¹⁹³ İkinci imzayı atan Macar asilzadelerinden Kont Miklos Esterházy ise antlaşma metninin imzalanmasından birkaç ay sonra Krallık Macaristan'ı Genel Valiliğine atanacaktır. Üçüncü sırada gelen kişi ise görüşmelere sonradan katılan Baron Jacob Kurz von

¹⁸⁹ Zeynep Aycibin, *Kâtib Çelebi, Fezleke (Tahlil ve Metin)*, Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007, s. 733.

¹⁹⁰ Sándor Szilágyi, *Erdélyi Országgyűlési Emlékek VIII (1621-1629)*, Budapeşte: A. M. Tud. Akadémia, 1882, s. 262. "Relatio Joannis Also-Lindvay cursoris ad principem Bettlen expediti," Mayıs 1625: "Dicebat etiam, quod postulata commissariorum indigna et impossibilia sint. Primo ut de damnis satisfactionem praestent Turcae; ... secundo quod captivos reddat et restituat libertati... tertio quidem quod Vaczium repetatur sibi probari dummodo modus suae Matti suppeteret..."

¹⁹¹ Friedrich Krüner, "Bethlen Gabor, Fürst von Siebenbürgen", *Historische Zeitschrift* 58/1 (1887), 1-37, s. 31.

¹⁹² Dávid Angyal, "Gabriel Bethlen", *Revue Historique* 158 (1928), s. 19-80, 55.

¹⁹³ Lajos Fekete, *Türkische Schriften*, s. 3, 14, 17.

Senftenau'dan başkası değildir.¹⁹⁴ Eski Hırvat Banı Kont Nikola Tržaćki, Baron Sigismund Gállér ve Macaristan Kralı Yasal Temsilcisi (*Königliche Personalis/királyi személynök*) Mozes Cziráky de Habsburg tarafından antlaşmayı imzalayan diğer üç zadedgândı.

Osmanlı tarafından katılan grubu teşkil edenler, bir kısmını yukarıda zikrettiğimiz serhat bürokrasisinin önde gelen isimleri olan altı kişilik bir heyetti. Bunlardan Budin Alaybeyi Seyid Bayram ve eski Novigrad Sancakbeyi olan Derviş Bey'in heyette ne gibi bir rol oynadıklarını henüz bilemiyoruz. Eğri Beylerbeyi olarak ismi geçen Ahmed Paşa ise 1609'dan beri sürekli olarak Viyana'ya Osmanlı elçisi olarak gönderilen Ahmet Kethüda'dan başkası değildi.¹⁹⁵ Budin Müftüsü İsa Efendi'nin dini otoriteyi temsilen orada bulunması makuldür; zira 1606 Zitvatorok metninde de selefi Habil Efendi bu görevi üstlenmiş gözükmektedir.¹⁹⁶ Ancak Budin Defterdarının kethüdası sıfatıyla mühür basmış Mustafa'nın, 1608 sulh delegasyonunda yer alan Budin Tımar Defterdarı Mustafa ile aynı kişi olup olmadığından emin değiliz.¹⁹⁷ Garmat temessükündeki altıncı isim eski Kanije Beylerbeyi Yahya Paşa'nın ise sınır bölgesinde aktif ve daha önce Budin paşalarından birine (muhtemelen Sofu Mehmed Paşa'ya) kethüdalık yapmış olan Yahya olduğunu düşünebiliriz.¹⁹⁸

Kısa süre önce muhtemelen görüşmelere katılabilmesi için terfi-i rütbe edilen Eğri Beylerbeyi Ahmed Paşa'nın ve sabık Kanije Beylerbeyi Yahya Paşa'nın aslında serhat tecrübelerinden ötürü delegasyona dâhil edildikleri aşikârdır. Özellikle Ahmed Kethüda'nın (Paşa) hiç yoksa on beş yıldır Habsburg Sarayı'yla içli dışlı olması,

¹⁹⁴ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 110, f. 224a: "23 Şubat 1625": "... Herrn Hanns Jacoben Kurzen, Freyhern hiemit in gnaden an zu zaigen: Er habe sich zuerindern, welchemassen er nach hievor zu der Türkischen Tractation nacher Comorn deputiert und verordnet worden, weilen dann durch die anwesende Kayl: Commissarios bemelter Tractation berait ein Anfang gemacht, dahero die Notturfft ervordert, daß auch Er Herr Kurz sich zu Verrichtung derselben alda zu Comorn gegenwertig bekünde..."

¹⁹⁵ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 109 (Konv. 3), f. 191-192 (1624). Ayrıca Ahmet Kethüda (Kahya), 1606'da Zitvatorok'u imzalamış ve uzun yıllar Budin valiliği yapmış olan Kadızade Ali Paşa'nın kethüdasıydı, bkz.: Gustav Bayerle, *The Hungarian letters of Ali Pasha of Buda: 1604-1616*, Budapeşte: Akadémiai Kiadó, 1991, s. X.

¹⁹⁶ Lajos Fekete, *Türkische Schriften aus dem archive des Palatins Nikolaus Esterházy 1606-1645. Im Auftrage des Fürsten Paul Esterházy*, Budapeşte, 1932, s. 6.

¹⁹⁷ Karl Nehring, *Adam Freiherrn zu Herbersteins Gesandtschaftsreise nach Konstantinopel: Ein Beitrag zum Frieden von Zsitvatorok (1606)*, Münih: R Oldenbourg Verlag, 1983, s. 19.

¹⁹⁸ Gábor Kármán, "Paşa'nın Eli Öpülür mü?": Budin'de Erdel Elçileri," *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 24, (2013), s. 69-99, s. 82-83.

temessüklerin altında Budin paşasının karşı taraftaki mevkidaşı sayılabilecek Krallık Macaristan'ı Genel Valisi (Palatinos) Szaniszló Thurzó'nun (g. 1622-1625) da mührü olmadığına dikkat çekilmelidir. Bu bağlamda Budin Beylerbeyi Sofu Mehmed Paşa'nın da (g. 1623-1626) müzakerelere memur edilmiş olduğu halde makamının itibarını göz önüne alıp bir bahane göstererek katılmaması anlam kazanacaktır. Sonuçta bu Osmanlı diplomasisi için ender bir durum da değildi. Zira asrın sonunda Karlofça Muahedesi (1699) hazırlanırken, dönemin sadrazamı da kendisine verilen tam salahiyyeti, sulh delegasyonunun başı tayin ettiği Reisülküttab Rami Mehmed Efendi'ye devretmişti.²⁰¹

Nihayetinde hazırlanmış olan antlaşma metninin içeriğine gelecek olursak, yedi maddeden ilkinin Zitvatorok ve Beç Antlaşmalarını tekrar tasdik ettiğini, ikincisinin ise yukarıda sıkça bahsi geçen Vaç meselesi olduğunu görüyoruz. Vaç ile benzer bir durumda olan Bolondvar Kalesi'nin de mülkiyeti meselesinin bu görüşmelerde de bir sonuca bağlanamayıp, iki tarafın elçilerinin başkentlerde bu mevzuları görüşmesine karar verilerek çözümün ertelendiğini anlıyoruz. Üçüncü madde Hırvat sınırının tayin ve münazaa sebebi kalelerin ahvalini belirlemek için Bosna Beyi ve sabık Hırvat Banı Kont Tržački'nin görevlendirilmesini buyurmaktaydı. Dördüncü madde iki tarafa verdikleri vergiden şikayetçi olan Macar köylerin durumuna kulak vermek için Habsburg tarafından Miklos Esterházy'nin, Osmanlı tarafından ise Eğri Beylerbeyi Ahmed Paşa'nın görevlendirilmelerini öngörüyordu. Beşinci madde bütün bu muhaddidlerin bir sonraki kasım ayında bir araya gelmelerini; altıncı madde iki tarafın esirlerinin salıverilmesi hususunun Kont Althan ve Budin Beylerbeyi arasında görülmesini şart koşmaktı ve son madde ise beylik sözlerle önceki ihlallerin unutulup yeni antlaşmanın yürürlükte kalmasını temenni ediyordu.²⁰²

Genel bir değerlendirme yapacak olursak, yedi maddeyle öncekilerden oldukça kısa bir metin oluşturan antlaşma hükümleri, gerek askeri gerek iktisadi kaygılarla sınır tayini üzerine yoğunlaşmıştır. Ancak, sulhün bağlanması asıl

önceki paragrafta bahsi geçen Yahya Paşa'nın hem Erdel Beyi'yle derin bir hukukunun olduğuna hem de ertesi yıl Eğri Beylerbeyliği yaptığına da değinilmektedir, s. 82.

²⁰¹ Rifa'at Ali Abou-el-haj, *The Reisülküttab and Ottoman Diplomacy at Karlowitz*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Princeton University, 1963, s. 21.

²⁰² Antal Gevay, *Az 1625-diki Majus 26-dikan költ Gyarmati Békekötés'...*

toplanma amacı olmasına rağmen, bu barışın kaç yıl sürmesinin planlandığı metne not düşülmemiştir. Antlaşma miadındaki belirsizliğin yanı sıra, ticari ilişkilere, karşılıklı hediye ve elçi teatisine dair hiçbir atıf da yer almamaktadır.²⁰³ Ayrıca, herhangi bir sınır tayini yapılmadığına dikkat çekilebilecekse de, Faroqi'nin belirttiği üzere zaten düzenli ticari ilişkilerin on sekizinci yüzyıla kadar söz konusu olamadığı Habsburglar ve Osmanlılar arasında çizgisel bir sınır, 1699 gibi (Karlofça Antlaşması) geç bir tarihe kadar çekilmeyecekti.²⁰⁴ Sonuçta, her ne kadar Garimat müzakereleri yaklaşık iki ay sürmüş gözükse de,²⁰⁵ nihai metin adeta kendi iç işlerine yoğunlaşmak isteyen iki tarafın da baştan savma hazırlamış olduğu bir girişim izleniminden kendini kurtaramamaktadır.

Bunlarla birlikte, antlaşma temessüklerinin iki tarafın nihai tasdiklerini kesp etmesi de büyük sorunlar teşkil etmiş gibi gözükmektedir. Habsburg tarafından ele aldığımızda nihai ratifikasyonun ancak ertesi yıl gerçekleştiğini görmekteyiz.²⁰⁶ Ancak, Osmanlı tarafından metnin herhangi bir süreçte tasdiklenip ahidnameye dönüştürüldüğü ise tamamen şüphelidir. Zira önceki ve sonraki pek çok ahidnameyi ihtiva eden Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki Nemçeli Ahidname Defteri'nde 1625 tarihli herhangi bir antlaşmaya işaret eden bir girdi yer almamaktadır.²⁰⁷

Budin Beylerbeyi'nden İstanbul'a 8 ya da 9 Haziran gibi sulhün bağlandığına dair haber getiren bir ulağın, İstanbul'daki diplomatik camiayı telaşa vermesinden de olayın gelişimine dair bir izlenim elde etmek mümkündür. Öyle ki, Fransa, İngiltere,

²⁰³ Viyana Sarayı'nın 1616 ila 1628 arasında tasdik ettiği antlaşma metinleri o dönemde basılmıştır, bkz.: *Series Conditionum et Pacificationis Articulorum Quae sub Divi Rudolphi...*, Viyana: Rath 1628. Bu neşrin bir nüshası dijital erişime Regensburg, Staatliche Bibliothek –999/Caps. 50(6 koduyla açıktır.

²⁰⁴ Suraiya Faroqi, "Chapter 5: Making War and Peace: Fighting Gift-giving and the Delineation of Borders", *A Cultural History of the Ottomans*, Londra ve New York: I.B.Tauris, 2016, 118-145, s. 139-140.

²⁰⁵ Franz Christoph Khevenhüller, *Annalium Ferdinandeorum Tom X*, Leipzig: M.O. Weidmann, 1724, s. 720: "Dahin noch zu den vorigen Commissarien den 19. Martii der Graf Renibaldo von Colalto, und der Kurtz geschickt worden. Und ist der Esterhasi den 28. May nach Wien kommen, mit Aviso, daß der Friede geschlossen sey..." Mevcut eserin yazarı olan Khevenhüller, Avusturya Habsburgları hizmetinde sadece deneyimli bir diplomat ve üst düzey bürokrat olarak çalışmakla kalmayıp, ayrıca 1634'ten itibaren Kaiser II. Ferdinand'ın icazetiyle mevcut eserin yazımına girilerek bir nevi imparatorluk resmi vakanüvisi de olmuştur.

²⁰⁶ *Series Conditionum et Pacificationis Articulorum Quae sub Divi Rudolphi...*, s. 43: "Harum Testimonio litterarum manu nostra subscriptarum, & sigilli nostri Cæsarei impressione munitarum. Datum in Civitate nostra Vienna, vigesima sexta die Mensis Martij, Anno Millesimo Sex centesimo vigesimo sexto." [26 Mart 1626].

²⁰⁷ BOA, A.DVN.DVE.d [Düvel- i Ecnebiye Defteri] 057/1.

Hollanda ve Venedik elçileri, Budin Beylerbeyi'nin kendisinden beklenen barışı askıya alması iken bir sulh metni imzalamış olmasından bilcümle rahatsız olmuşlardır. Fransız elçi Césy derhal sadaret kaymakamından bir görüşme talep edip mevzuu gündeme getirdiğini not etmektedir.²⁰⁸ Kaiser II. Ferdinand ile padişah arasında sulh bağlanmasına son derece içerleyen Fransa elçisine, sadaret kaymakamı şöyle cevap vermiştir: Ferdinand'ın “padişahla dostluk veçhile değil de Erdel Beyi'ni kendine karşı silaha sarılmaktan men etme adına zaman kazanmak için masaya oturduğunun, bu sayede de Osmanlıların dostlarına [Erdel Beyi'ne] karşı savaşabilmek” arzusunda olduğunu farkındaydı.²⁰⁹ Bu farkındalık çerçevesinde Osmanlıların müzakerelere girişmesinin sebebi ise Osmanlı merkez ordusunun doğuda Safevilere karşı seferde olmasıydı. Dolayısıyla Osmanlı idaresi Macaristan sahnesini sakin tutmak istemekteydi. Kısaca Osmanlı tarafının Habsburglarla sulh tesis etmeyi kabul etmesi bir politika değişimi değil, konjonktürün dayattığı bir zorunluluktur. Hatta bu doğrultuda sadaret kaymakamı Césy'ye doğu cephesinden gelen mektuplardaki hayırlı haberleri gösterip, bir yıl içinde Osmanlılar'ın Safeviler'i yenerek üzerlerindeki yükten kurtulacakları yönünde göz kırpyordu.²¹⁰ Böylece Fransız elçiye, birkaç yıl sonra Osmanlılar'ın tekrar Habsburg aleyhine sefere hazır olacağına işaret etmiş oluyordu.

Bu konuşmalardan çıkarabileceğimiz üzere sahiden de ne Habsburglar ne de Osmanlılar aslında gerçek bir sulhü imzalama arayışı içinde değillerdi. Hatta gerek Avrupalı diplomatlar gerekse Erdel Beyi, Osmanlı idaresine sulhü uzatmamak için büyük bir baskı uygulamaktaydı. Sonucunda çok kapsamlı bir antlaşma metninin oluşturulmadığı görüşmelerin iki ay sürmesinde de muhtemelen Budin Paşası Sofu Mehmed'e verilen oyalama emri etkili olmuştu. Sahiden Osmanlı tarafının müzakereler için planlanan mahalle teşrifatı bile yukarıda da işlediğimiz üzere

²⁰⁸ BnF, Ms Français 16150, f. 407a-409a : “Au Roy du 22 de Juing 1625”.

²⁰⁹ BnF, Ms Français 16150, f. 407b : “Au Roy du 22 de Juing 1625” : “... et madiousta quil scavoit tres bien que l'Empr desiroit de traiter avec le grand Sgr non par amitié mays pour gaygner temps et empescher que le Prince de Transilvanie ne prenne les armes contre luy affin que l'edit Empr puyse tourner toutes ces forces contre les amys de cette Porte...”

²¹⁰ BnF, Ms Français 16150, f. 408b.

öngörülenden bir ay geç gerçekleşmişti.²¹¹ Belki de iki tarafın da temessükleri niyetten ziyade zaruretten imzaladıklarını düşünmek yersiz olmayacaktır.

Temessüklerin imzalanmasındaki amil etken ne olursa olsun, Kaiser II. Ferdinand'ın Mart 1626'da tasdik ettiği antlaşma²¹² ağustos ayında İstanbul'a getirildiğinde karşısında büyük bir koalisyon durmaktaydı. İngiliz elçi Sir Thomas Roe Viyana'dan getirilen metnin imzalanmasını engellemek için elinden geleni yaptığını not düşmektedir.²¹³ Keza Venedik balyosu Giustinian da Viyana ve İstanbul sarayları arasındaki yakınlaşmayı engellemek için amansızca mücadele ettiğini belirtmiştir.²¹⁴ Osmanlı idaresinin, Sultan IV. Murad tarafından tasdik edilecek bir 'ahdnameyi mukim elçi Lustrier'e değil de Viyana'dan hususi olarak gönderilecek bir elçiye emanet etmek isteği de zaten Avusturya elçisini şüphelendirmişti.²¹⁵ Zira Lustrier de 'ahdnamenin ısdarına ayak diredilmesinin ardında Erdel, İngiltere ve Hollanda elçiliklerinin bulunduğunu zannetmekteydi.²¹⁶ Nihayetinde elimizdeki tüm işaretler 1625'in mayıs ayında taraflar arasında mutabık olunan Garmat muahedesi metninin Osmanlılar tarafından onaylanıp ahidname haline getirilmediği, kısaca 1626 yılında miadı dolacak olan sulhün resmi olarak uzatılmadığı yönündedir.

1.2.2. Betlen'in Sefer Hazırlıkları

Hükmü olmayan Garmat metnine yine de istediği maddeleri eklemeyen Gabor Betlen, arayışlarını daha geniş bir yelpazeye yaymaya karar vermiştir.

²¹¹ Khevenhüller, *Annalium Ferdinandeorum Tom X*, s. 719: "und sind die Kayserl. Commissarii den 19. Februarii nach Tottis angelanget. Als sie aber daselbst etliche Tage gewartet, und die Türckischen Commissarii an dem von beyden Theilen verglichenen Orthe nicht erschienen, ..."

²¹² Kaiser II. Ferdinand'ın emriyle hazırlanmış Latince bir tasdik taslağı hâlâ "Conventio Gyarmathiensis Anno MDCXXV" başlığı altında devlet arşivlerinde mahfuzdur, bkz.: OeStA, HHStA, [Türkische Urkunden] TUK 7a, Ratification des Gyarmather-friedens dem Mai 1625 durch K. Ferdinand II, dato Wien, :/Lat. Absch/: 26 März 1626.

²¹³ Thomas Roe, *The Negotiations of Sir Thomas Roe...*, s. 543, 545.

²¹⁴ Pedani-Fabris, *Relazioni di Ambasciatori Veneti al Senato*, s. 609: "... sin che io mi fermai alla Porta, d'impedir ogni conclusione di pace tra l'imperadori predetti, ..."

²¹⁵ Lustrier'in 1626 Kasım'ında belirttiğine göre Osmanlı yönetimi bu teccid-i sulhu yeni bir barış olarak görmekte ve Zitvatorok Muahedesi'nin on ikinci maddesi uyarınca barışın pekiştirilmesi için önce Avusturya tarafının bir büyükelçi göndermesini talep ediyordu, Richard Trampler (haz.), *Correspondenz des Cardinals Dietrichstein mit dem Hofkriegsrats-Präsidenten Collalto*, Viyana: Alfred Hölder, 1873, s. 84-85.

²¹⁶ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 110, f. 72b: "Constantinopl den 31 Aug: Anno 1626": "... nicht desto weniger, zumallen sonderlich dißen Landen bey überhäufften Veindten, alß den Betlen, Engellender, und Holländischen Potshafftern niemallen recht zu trauen..."

Avrupalı Protestan siyasalarla kurmak istediği koalisyon için kıtanın bir ucundan diğerine elçi ve ulak göndermeyi güç ve tehlikeli bulduğundan, İstanbul'daki temsilcisinin aracılığına yönelmiştir. Betlen öncelikle önerilerini Fransız, Venedik, Hollanda ve İngiliz daimi elçilerine sundu.²¹⁷ Büyük bir Avrupa ittifakı çerçevesinde Habsburg İmparatoru II. Ferdinand'a karşı savaş alanına sürmeyi vadettiği 40.000 asker karşılığında, aylık 40.000 ekü talep etmekteydi. İstanbul'daki daimi elçiler taahhüdü makul ancak meblağı abartılı buldular. Hal böyle olunca İngiliz elçi Roe, Betlen'e İstanbul'da herhangi bir antlaşma arayışına girmeyip, ittifak kurmak istediği prenslerin başkentlerine tek tek elçi gönderirse daha etkili sonuç alacağını belirtti.²¹⁸

Betlen'in sapsamak istediği kısa yol böylece kapanıp Avrupa'ya yollamak için diplomat arayışına girmişken, bir yandan İstanbul'daki temsilcileri Osmanlı idaresiyle de görüşme başlatmışlardı. Hedefleri, aynı zamanda Osmanlıların dostları da addedilebilecek Habsburg karşıtı prenslerle Betlen'in koalisyon kurmasına Sultan'ın icazet vermesini sağlamaktı. Bu konuya dair sadaret kaymakamı bir divan tertip etmiş ve karşıt görüşlü vezirleri kulak ardı ederek Betlen'in temsilcisine "şifahen" şunları söylemişti:

"Efendine gidip de ki, şayet Osmanlıların da dostu olan Alman prensleriyle kadim teşrikini ve ittifakını idame ettirir ve kavi bir muhaberat tesis ederse; Divan'dan beş yıl evvel verilen tasdike binaen ortak düşmanlara karşı yardım ve iane ederse, Sultan haz duyacaktır: Ve bu sözler efendinin gayesine iktifa edecek bir teminatır."²¹⁹

Bir kez daha, Osmanlı merkezi yönetimi Betlen'e planları için icazet verip herhangi bir resmi vesika hazırlamaktan kaçınmıştır. Yine de Sultan'ın bu sözde tasdiki, Protestan prenslerle somut bir antlaşma arayışı içinde olan Betlen için gerçekten iç ferahlatıcı olmalıydı. Hâlihazırda Betlen bu doğrultuda adımlar atmıştı- ne de olsa İstanbul'daki müzakerelerden makul bir sonuç almak mümkün

²¹⁷ Dávid Angyal, "Gabriel Bethlen," s. 57; Betlen'in diplomatlarıyla ilgili, Gábor Kármán, "Gábor Bethlen's Diplomats at the Protestant Courts of Europe," *Hungarian Historical Review*, 2/4, (2013), s. 790-823.

²¹⁸ Angyal, a.g.e., 57.

²¹⁹ Roe, *The Negotiations of Sir Thomas Roe...*: "To Sir Edward Conway, 28 May 1625," s. 401. Buradaki "beş yıl evvel" tabiriyle yapılan referans 1620/1 yılları arasında İstanbul'a gidip gelen Habsburg karşıtı Çek ve Macar konfederasyonu elçilerine verilen, ancak devamı getirilmeyen vaattir. Bu elçilerin ziyareti bir teşrifat defterine de yansımıştır: BOA, KK.d 666, s. 389: "Be-cihet- i teşrif- Nafaka- yı mekulat ve meşrubat- ı ilçıyan- ı Macar ve Erdel ve Çeh 'an 19 Ca sene 1029 [22 Nisan 1620] ila 25 Ca sene- i m[ezkur] 'an hıthane dade-fermude ba-ferman- ı 'alempenah bi't-taleb- i Rıdván Çavuş, tercümanü'l- mübaşir. Yevm 7, der-vakt 13.349 [akçe]."

gözüküyordu. Betlen'in temsilcileri 1625 eylülünde Berlin'e ulaşip Protestan Brandenburg Elektörü'nün kız kardeşi Katrin'i efendisi için istemekteydiler. Bu sayede Betlen, İsveç Kralı Gustaf Adolf'la aynı aileye evlenip, Avrupa'nın önde Protestan liderlerinden biriyle bacanak oluyordu.

Betlen'in yolladığı bu elçiler arasından Yüzbaşı Matthias Quadt, Berlin'den Nienburg'a (Kuzey Almanya) devam etti ve Protestan davasını desteklemek adına Almanya'ya sefere çıkmaya hazırlanan Danimarka Kralı IV. Kristian ile Betlen arasında bir antlaşma bağlamak için müzakerelere girişti. Zira IV. Kristian Habsburg doğu sınırından bir saldırı başlatabilecek olan Betlen'in desteğini sağlamak için oldukça istekliydi.²²⁰ Kasım 1625'te Yüzbaşı Quadt, Protestan kuvvetlerin temsilcilerinin ortak bir harekâtla Habsburg İmparatoru'na karşı sefere hazırlanmak için ittifak görüşmelerine oturduğu Hollanda'ya (Lahey) ulaştı. Quadt, Betlen'in Protestan prenslerinden ittifak ve yardım talebine karşılık, Habsburg veraset topraklarına karşı taarruza geçme taahhüdünü sunmaktaydı.²²¹ Uzun müzakerelerden sonra Danimarka, İngiltere ve Hollanda Cumhuriyeti arasında bir ittifak bağlanmıştı; Betlen de talep ettiği aylık 40.000 guruşluk meblağın verileceği taahhüdünü almıştı. Bu plan doğrultusunda, Protestan koalisyon kuvvetleri Habsburg nüfuz alanına batıdan ve kuzeyden saldırıya geçerken, Betlen de Habsburg doğu cephesinden sürpriz bir saldırı başlatmalıydı.²²² İstanbul'daki Hollanda daimi temsilcisi Cornelius Haga, parayı Betlen'e ulaştırmaktan sorumlu olacaktı.²²³ Yine de Yüzbaşı Quadt'ın bütün müttefik kuvvetlerin başkentlerine gidip Betlen'in bu ittifaka (Lahey İttifakı) alınması için gerekli imzaları toplaması uzun sürecekti. Öyle ki ancak 1627'nin şubat ayında Erdel bu ittifakın resmi bir üyesi haline gelebilecekti.²²⁴

Daha önce zikrettiğimiz üzere Betlen'in Berlin'deki elçileri ise aradan geçen süre zarfında evlilik anlaşmasını ayarlamayı başarmış ve evlilik planı, mutluluk dileklerini yollayacak olan Sultan Murad'ın da onayını almıştı: 1626'nın şubat

²²⁰ Roe, s. 504. Lord Conway'den Roe'ya, 20 Nisan 1626.

²²¹ M.G. Schybergson, *Underhandlingarna om en Evangelisk Allians, åren 1624-1625*, Helsingfors: J. C. Frenckell & Son, 1880, s. 80-81.

²²² Angyal, s. 60; Roe, s. 503.

²²³ Alexander H. De Groot, *The Ottoman Empire and the Dutch Republic: A History of the Earliest Diplomatic Relations 1610-1630*, Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten, 1978, s. 173.

²²⁴ Gábor Kármán, "Gábor Bethlen's Diplomats at the Protestant Courts of Europe," *Hungarian Historical Review*, 2/4, (2013), s. 790-823, 800.

ayında Kaşa'da (Košice) yapılan düğüne hem Sultan Murad hem de Kaiser Ferdinand temsilci ve hediyelerini irsal etmişlerdi.²²⁵ Sultan'ı temsilen kalabalık bir maiyetle gelen paşa, iki güzel koşumlu at ve on üç kıymetli hilat getirmişti. Sair prens ve kralların temsilcilerinin de yer almasıyla düğün kalabalık ve itibarı yüksek bir katılımla gerçekleşmişti.²²⁶ Derinlemesine baktığımızda ise, Erdel'in yeni prensesi olan Brandenburglu Katrin'le evliliği aslında Betlen'e bir zevceden ziyade Protestan kuvvetlerle yeni bir rabıta kurmasına yardımcı olacak siyasi prestij manasına geliyordu.²²⁷

Tahmin edilebileceği üzere düğünden sonra Betlen tekrar siyasete atılmıştı. İstanbul'daki Avrupalı daimi elçiler koalisyonunun kendisine enikonu arka çıktığından bir kez daha emin olmuştu. Fransız elçi Comte de Césy kazasker ve sadaret kaymakamı gibi üst mevkilerden isimleri hâlihazırda “kazandıklarını” düşünmekteydi. Hatta İspanyol Habsburglar'ıyla mutabakat arayışı içinde olan (Sultan Murad'ın kayınbiraderi) Bayram Paşa'nın Mısır valiliğine atanmasını da, yollarında duran büyük bir engelin kaldırılması olarak görmekteydi.²²⁸ Betlen'in İstanbul idaresinden istediği yardımı alacağına kani olan Césy, Budin beylerbeyinin kendisine askeri olarak destek çıkması için ellerinden geleni yaptığını da not etmekteydi.²²⁹ Césy'nin bu iddialarda bulunurken kendisini kandırmadığını söyleyebiliriz: Mayıs 1626'da Erdel'de bulunan bir İsveç elçisi, o sıralarda Budin Beylerbeyi Sofu Mehmed Paşa'yı temsilen gelen Solnok Sancakbeyi Muharrem Bey'in, Erdel Hâkimi Betlen'le bir harekât planı tartıştığını not düşmektedir.²³⁰

²²⁵ Friedrich Krüner, “Bethlen Gabor, Fürst von Siebenbürgen,” *Historische Zeitschrift*, 58/1, (1887), s. 1-37, 33.

²²⁶ Anonim, *Le triomphe admirable observé en l'aliançe de Bethleem Gabor, prince de Transilvanie, avec la princesse Catherine de Brandebourg...*, Paris: Jean Martin, 1626. Kármán, paşanın daha önce değindiğimiz ve o sırada Eğri Beylerbeyi olan Yahya Paşa olabileceği ihtimalini öne sürmektedir, bkz.: G. Kármán, 'Paşa'nın Eli Öpülür mü?': Budin'de Erdel Elçileri,” s. 82.

²²⁷ Andrea Schmidt-Rösler, “Princeps Transilvaniae-Rex Hungariae?...”s. 94.

²²⁸ BnF, Ms Français 16150 (II), f. 506a-b : “Mr. De la Ville-aux-clerics du 4 de May 1626” : “... Oultre le Kadilesker que nous avons gaygné ces jours passés, il doit partir aujourdhuy un Vizir nomé Bayram Bacha beau frere du grand Sgr quy s'en va gouverner du Cayre pour troys ans lequell travailloit puysamment dans le Sarrail pour acheminer la payx des Espagnols avec cette Porte...”

²²⁹ BnF, Ms Français 16150 (II), f. 509b : “Au Roy du 18° de May 1626”

²³⁰ Th. Westrin, “Philip Sadlers beskickning till Siebenbürgen 1626,” *Historisk Tidskrift*, 10, (1890), Stockholm, s.169-175, bkz. s. 174: “... Magni Vezyrii Budensis Legatus Muhazim Beg Solnokcensis advenerat. Qui induncta [sic] sibi a Porta Othomanica servitia Principi ad id sollenni diplomate instructo offerbat et quit [sic] exercitui suo iam iam ad sexaginta millium militum instructo mandare velit rogabat ...”

Betlen'in İstanbul'daki temsilcisi 1626 yazı ortasına doğru İngiliz elçi Roe'nun da yardımını elde etmişti. Elçi, Betlen'in Budin beylerbeyinin Erdel sınırlarını müşterek bir askeri harekâtla koruma talebini sunmasına yardımcı olacaktı. Aynı zamanda, "Erdel Beyi'ne Divan'ın kadim dostlarıyla ittifak kurup [onlara] mülaki olmasını teşvik edecek bir mektup elde etmek" için de şansını zorlayacaktı.²³¹ Mutat olduğu üzere Roe durumu önce Hollanda elçisi, ardında da Venedik balyosuyla görüştüktan sonra Osmanlı yetkililerine başvurdu.²³² İngiliz elçi, Sadaret Kaymakamı (Topal) Recep Paşa'nın bu taleplerin ikisine de temmuz ayı sonunda olumlu yanıt verdiğini yazmaktadır.²³³ Roe'nun daha geç tarihli bir mektubunda ise Budin valisine resmi olarak verilen emirlerin hududu korumak, "düşmanı eğlendirmek" ve Betlen'le muhabere tesis etmek olduğunu yazmaktaydı. Ancak yine de Kaymakam Recep Paşa, Budin beylerbeyinin "ola ki [Ferdinand] imparatorun kuvvetlerine karşı bir koz eline geçerse kullanmasını" ve böylece "Sultan'a makbul bir hizmette bulunma fırsatını kaçırmamasını" tembihlediğini söylemekten geri durmamıştır.²³⁴ Bir kez daha, batı cephesine yönelik resmi Osmanlı tutumu, merkezi idarenin el altından benimsediği eğilime göre farklılık göstermiştir. Yine bir kez daha, bir yanda barışı muhafaza ederken öbür yandan Habsburg gücünü kırma arzusu resmi ve fiili politikaların ayrışmasıyla sonuçlanmıştır.

Sadaret kaymakamının cevabı Betlen'in beklentilerini yeterince karşılamaktaydı. Zaten Osmanlı idaresinin rızası olsun ya da olmasın, 1626 yazı itibarıyla Betlen harekete geçmek zorundaydı. Zira Protestan kuvvetleri Habsburg ve müttefiklerine karşı yıl içerisinde iki defa mağlubiyete uğramış olduğundan, Betlen'in geriye kalan tek kurtuluş umudu olarak Habsburg mevrus topraklarına karşı sefere çıkması gerekmektedir.²³⁵ Erdel Voyvodası, ağustos ayı başında Krallık Macaristan'ına karşı saldırıya geçti ve planlandığı üzere Danimarka Kralı IV. Kristian'ın subayları olan adaş Protestan komutanlar Saxe-Weimar Prensi Ernst ve General Ernst Mansfeld'i kuvvetlerini birleştirmek için beklemeye başladı.

²³¹ Roe, s. 529.

²³² Roe, s. 559.

²³³ Roe, s. 537. Budin beylerbeyi sınırı gözetleme ve ancak Erdel sınırları düşman (Habsburglar) tarafından ihlal edilirse harekete geçme emri almıştı.

²³⁴ Roe, s. 560, Lord Conway'e, 22 Eylül 1626.

²³⁵ Paul Douglas Lockhart, *Denmark 1513-1660. The Rise and Decline of a Renaissance Monarchy*, Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 267.

Saxe-Weimar ve Mansfeld açısından ise, öte yandan, peşlerinde bir Habsburg ordusuyla düşman topraklarından geçip Betlen'e ulaşmak hiç kolay iş değildi. Bavyera'ya kadar ulaşan haberlere göre Habsburg Generali Wallenstein piyadeleriyle kendilerini kovalarken, önlerinde de Macaristan Genel Valisi Esterházy'nin ordusu yolu kesmekteydi.²³⁶ Protestan generaller içine düştükleri sıkıntılı durumdan ötürü, kendileriyle Nógrád'da [Tr. Novigrad] buluşacak olan Betlen'i tamamen göz ardı edip geride bırakmış oldukları Bohemya'ya dönmeyi bile düşündüler. Komutanlar her ne kadar nihayetinde hedeflerinden sapmış olmasalar da yol üzerinde verdikleri mücadelelerle büyük kayıplara uğradılar ve kendilerinden önce Betlen'le kuvvetlerini birleştiren Budin Beylerbeyi Murteza Paşa (g. 1626-1630) oldu.²³⁷

Bir önceki görev yeri olan Bosna beylerbeyliğinde de hudut muhafızlığı yapmış olan Murteza Paşa, 1626 yazı sonlarında Sofu Mehmed Paşa'nın füceten vefatını müteakip Budin beylerbeyliğine atanmıştı. Fransa elçisi Césy'nin bu gelişmeye dair yorumu ise "Sultan'ın Budin idaresine tayin ettiği paşa, bütün imparatorlukta bulunabilecek en tehlikeli ve huzursuz komşudur" olmuştu.²³⁸ Avusturyalı meslektaşısı Lustrier ise Mehmed Paşa'nın ölüm haberinin 28 Ağustos'ta İstanbul'a geldiğini belirtip, yerine geçen Murteza Paşa'nın gözünü kan bürümüş savaş yanlısı bir insan olarak bilindiğini ve yanındaki Bosna ordusuyla Bethlen'e yardım edeceğinden korktuğunu ifade etmiştir.²³⁹

Adeta elçileri doğrularcasına Murteza Paşa'nın makamındaki ilk faaliyetlerinden biri askeri harekâta girişmek olmuştu: Kont Althan'ın sınırdan (Komoron) Habsburg Harp Şurası'na bildirdiğine göre Murteza Paşa makamına

²³⁶ OeStA, HHStA, Kriegsakten, Kriegsakten in genere 53, Bavyera Herzog'u Maximilian'ın 22 Eylül 1626 tarihli mektubu: "Es ruckht aber ihme Mansfelder der Khay: General Herzog von Friedland, mit seiner Armada auf dem Fuß nachen, so ist auch der Ungarische Palatins mit etlichn Tausend mann zur Feld und ihme entgegen gelogen"

²³⁷ Bu sefere ait Osmanlı kroniklerinden bilgi veren Kâtip Çelebi (*Zeynep Aycibin, Kâtib Çelebi, Fezleke (Tahlil ve Metin)*, s. 770, 777) ve ondan aktaran Naima (*Naima Mustafa Efendi, Tarih-i Naima, II*, s. 607, 617) olmuştur.

²³⁸ BnF, Ms Français 16151, f. 178b : "A M. de Bethune du 6 Septembre 1626."

²³⁹ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 110, f. 72a-b: "Constantinopl den 31 Aug: Anno 1626": "Diweilen aber den 28. Dito von des Mehemet Bassa gewesten Visiers zu Ofen Todtfall unentraute Zeitung angelangt, und der Murtasa Bassa in Bosna an iezo Succesor benebes erwidert... auf dass inmitlst bedachter Murtasa Bassa, mit bey sich habenten Bosnischen Khriegsvolckh deß Betlen unaufherenten Antreiben nach, einen Streif in Eur. May: angranzenden Lender unversehens fürnemben... und wessen Er Murtaza Bassa alhie für einen bluetgirig streitbaren und deß Betlen grossen Freundt ausgebenen Man..."

yerleştikten sonra Osmanlı birliklerini yanlarında toplarla birlikte Estergon'a yığmıştı.²⁴⁰ Ardından da yaklaşık 15.000 kişilik bir serhat ordusuyla Krallık Macaristan'ını eylül ayı içerisinde yağmaya başlamış ve Betlen kendisine katılmadan hemen önce Nógrád'ı kuşatmaya girişmişti. Betlen'den gelen haber üzerine de Yeni Palanka'ya (Drégelypalánk) yürüyerek kuvvetlerini birleştirmişlerdi.

Öte yandan Habsburg İmparatoru'na bağlı 14.000 neferlik bir yardım kuvveti 6 Eylül'de Krallık Macaristan'ı sınırlarını geçerek,²⁴¹ ay sonunda Murteza ve Betlen'in birleşik kuvvetlerine yaklaşmaktaydı. İki tarafın kuvvetleri 30 Eylül'de Yeni Palanka'da karşı karşıya geldi. Ancak coğrafi koşulların Betlen'i daha avantajlı bir konuma yükseltmesinden ötürü Habsburg komutanı Wallenstein doğrudan bir taarruz başlatmaktan çekindi ve Betlen'in bir gecelik ateşkes teklifini derhal kabul etti. Betlen'in ateşkes talebini açıklamak için, Wallenstein'in etkili piyade ateşine karşı kendi süvarilerinin dayanmayacağı endişesi üzerinde durulabilir.²⁴² İki taraf arasında gerçekleşen ufak çatışmaları Murteza Paşa Budin'deki kaymakamına aktarırken, kendilerinin iki kaybına karşılık Habsburgların yüz zayıtı bulunduğunu belirtmekteydi.²⁴³ Nihayetinde herhangi büyük çaplı bir meydan muharebesi olmadan Osmanlı-Erdel birleşik kuvvetleri Krallık Macaristan'ında kalan Seçen'e (Mac. Szécsény) çekilip General Mansfeld'i beklemeye başladılar.²⁴⁴ Bu sırada Wallenstein komutasındaki Habsburg ordusu da Tyrnau'ya doğru çekilmekteydi.

Meydan muharebesinden ziyade akınlar şeklinde ilerleyen mücadelede Betlen, hâlihazırda hastalık ve açlıkla boğuşan²⁴⁵ ve geri çekilmekte olan düşman birliklerini yıpratmaya odaklanmıştı.²⁴⁶ 23 Ekim'de Mansfeld ve Saxe-Weimar,

²⁴⁰ OeStA, KA, HKR Prot 255, f. 427a: "17 September 1627": "Graf Adolf von Althan, schreibt auß Comorn von 15 Septbr: dass der Bassa auß Bossna zum Vesier an des verstorbenen zu Ofen confirmirt worden, und das die Türggen bey Gran Stuekh überführen"; ve f. 430b.

²⁴¹ Nedim Zahirovic, *Murteza Pascha von Ofen zwischen Panegyrik und Historie: Eine literarisch-historische Analyse eines osmanischen Wesirspiegels von Nergisi (El-vasfü l-kâmil fi-ahvâli l-vezîri l-âdil)*, Frankfurt am Main: Peter Lang, 2010, s. 55.

²⁴² Angyal, 65-66.

²⁴³ Fekete, *Türkische Schriften*, Belgeler # 10 ve # 11 (s. 38–39). İki mektup da 1 Ekim 1626 tarihlidir. Belge # 10 "Bujuruldi Murteda Pasas an den Nöbetdzi in Vac": "... Nemçe taburu ile mukabele olundukta meydan üzerimizde kalub ve hala Seçan altında olub, ol mahalde oturub..."

²⁴⁴ Fekete, *Türkische Schriften*, Belge # 11: "... Mançfel ki Çeh askerinin serdarıdır, geldiği birle Nemçe taburunun üzerine varılır."

²⁴⁵ Habsburg Generali Wallenstein sefer sırasında ve sonrasında defalarca yiyecek sıkıntısından yakınmıştı, bkz: OeStA, KA, HKR Prot 255, f441b, 455b, 456a (October-November 1626).

²⁴⁶ Angyal, s. 66. Betlen'den gelen haberler 16 Ekim'de Gran Nehri geçilirken Habsburg kuvvetlerine hem can hem de esir olarak büyük zayıt verildiği yönündeydi: "Deo iuuante, habuerunt conflictum

hırpalanmış ordularından kalanları Betlen'e yetiştirdiler.²⁴⁷ İki müttefik ordunun birleşmesinden bir hafta kadar sonra Betlen'in kuvvetleri, biri albay diğeri de Wallenstein'in topçu kumandanı olmak üzere Habsburg subaylarından ikisini ele geçirmeyi dahi başarmışlardı.²⁴⁸ Yaptıkları akınlarla Wallenstein'ı çileden çıkaran Erdel ve müttefik güçleri, Macar topraklarında Habsburg gücünü geçici olarak kırmaya böylece muvaffak olabildiler. Yine de Avrupa üzerinde kendisinden başka direnen bir Protestan ordusu kalmadığından ötürü savaşı devam ettirmesi Betlen'e çok bir çıkar sağlamayacaktı.²⁴⁹ Murteza Paşa da pek çok esir elde etmiş ve Krallık Macaristan'ı topraklarını yağmalamaya devam ederek Habsburg maden ve darphanelerinin bulunduğu Karmusbane'ye (Slovak. Kremnica) çekilmişti.²⁵⁰ Zaten sefer nihayete ermeden Mansfeld de komutasında kalan askerlerini ve toplarını Betlen'in emrine bırakıp, Murteza Paşa'nın tayin ettiği adamlar eşliğinde yalnız elli altmış askeriyle Venedik'e doğru yola çıkmıştı.²⁵¹

Habsburg ordularına karşı kazanılan bu ufak zaferler başlangıçta İstanbul'da çok olumlu yankı buldu. Roe'nun aktardığına göre ekim sonunda serhat bölgesine üç hilat yollanmıştı: "Biri Gabor, biri Murteza ve diğeri de Wallenstein'in ricatini kovalayan Eğri Beylerbeyi Mehmed Paşa'ya."²⁵² Ancak kasım ayından itibaren Divan durumun ciddiyetini kavramıştı: Fransa elçisinin belirttiğine göre Osmanlı idaresi Habsburg İmparatoru'na karşı bir savaşa sürüklenmekten ziyadesiyle çekinmekteydi.²⁵³ Hatta Césy, Osmanlı merkezi idaresinden Murteza Paşa'ya giden

maximum cum exercitu Valstenii, penes fluuium qui vocatur Gran, die 16. Oct. Cæsi sunt ex militibus Cæsarianis plurima, et multi captiui: quos captiuos iterum omnes decollauerunt." Roe, *The Negotiations of Sir...*, "Letter of Tho. Bursos, resident in Constantinopoli," s. 572.

²⁴⁷ Nedim Zahirovic, *Murteza Pascha von Ofen*, s. 86, dipnot 270.

²⁴⁸ Khevenhüller, *Annalium Ferdinandeorum*, s. 1286.

²⁴⁹ Angyal, s. 67.

²⁵⁰ Nedim Zahirovic, *Murteza Pascha von Ofen*, s. 175; Fahri Oluk, *El-Vasfu'l-Kamil fi Ahvali Veziri'l-Adil Adli Yazma Eserin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış YL tezi, Kayseri Üniversitesi – Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, 2007, s. 92: "... Karmûsbâne dedikleri mahalle ki, Çâsârın me'adin-i azîmesi ve darbhanesi olduğu mevzi'-i ma'rufdur".

²⁵¹ Archivio di Stato di Venezia [ASVe], Documenti Turchi [DT] # 1342: "... dostumuz Mançfel hazretleri bir kaç bin asker ile vakit ve zamanında imdada gelüp ve askerini İslam'a mu'avenet için karuşub ... üzerinde olan askerini bu canibde kiral-ı müşarünileyh hazretlerinin yanında alıkoyub, ve kendüsü bi-nefsihi ol canibe varub...Evasıt-ı Safer 1036 [kasım başı 1626]". Bu ve fon altındaki diğer belgelere arşivin internet üzerinden erişime açık sayfalarından ulaşılmıştır.

²⁵² Roe, s. 579.

²⁵³ BnF, Ms Français 16150 (II), f. 594a : "Au Roy du 2me de Novembre 1626" "...deux choses quy touchent à cette Porte, l'une est l'extrême crainte qu'ont ces gens cy de fayre quelque action quy les

bir emirde, kendisine ne pahasına olursa olsun Habsburglarla barış teklifine yanaşması gerektiğinin belirtildiğini de duymuştu. Çünkü Safevilerle girişilen mücadele Osmanlıların Macaristan'da ikinci bir cepheye sürüklenmesine olanak tanıyordu.²⁵⁴ Hakikaten de Osmanlı doğu cephesinde durum kötüleşmekte, Bağdat'a doğru yola çıkan kuvvetler başarısız bir seferin ardından geri çekilmekte ve zayıf vermekteydi. Sonuç olarak da Sadrazam Hafız Ahmed Paşa [g. 1625-1626] azledilip yerine daha önce de sadrazamlık yapmış olan Halil Paşa [g. 1626-1628] tekrar getirilmişti.²⁵⁵

Aralık ayının ortalarında Murteza Paşa'ya Macaristan'daki harekâtını durdurması emredilince paşa tekrar Budin'e döndü.²⁵⁶ İngiliz temsilci Roe'nun aktardığına göre her ne kadar sadaret kaymakamı Murteza'nın agresif sınır siyasetini tasdik ediyor olsa da, "Şeyhülislam ve ekabirden pek çoğu şarkta işler karışırken yeni bir savaş fikrine homurdanmış, bu yüzden de Murteza'ya geri çekilmesini buyuran bir hüküm yazmak zorunda" kalmıştı.²⁵⁷ Osmanlı idarecilerinin iki cephede birden savaşa tahammülü olmadığı muhakkaktı.

Murteza'nın harekâttan çekilmesi Betlen'i de seçeneksiz bırakmıştı. Betlen en iyi seçeneğinin Kaiser Ferdinand'la bir antlaşma imzalamak olduğunu fark etti (20 Aralık 1626, Bratislava Sulhü) ve böylece Habsburglara karşı giriştiği üçüncü ve son seferi de nihayete erdirmiş oldu. Her ne kadar Protestan tebaanın siyasi ve dini hürriyetini garantileyerek diplomatik bir başarı elde etmiş olsa da, Betlen'in hırsını yatıştırması tam olarak mümkün olmamıştı. 1627'de Murteza Paşa'ya yazdığı bir mektupta Osmanlı birliklerinin harekâttan çekilmesine köpürüyor ve öfkesini "İstanbul'daki ulema efendiler"den çıkarıyordu. Öyle gözüküyor ki Betlen,

puisse mettre à la guerre avec l'Empereur, et l'autre, la prodigieuse avarice qui possède tous les ministres de ce Sgr, ..."

²⁵⁴ BnF, Ms Français 16150 (II), f. 598b-599a : "Au Roy du 16 Novembre 1626."

²⁵⁵ Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 3, s. 164.

²⁵⁶ Murteza Paşa Habsburg kuvvetleriyle ateşkes imzalamak için bir "vire kağıdı" gelmeden ayrılmayı düşünmediğini belirtti, bkz.: Fekete, Vesika # 12, s. 42 ve s. 251 (Murteza Paşa'nın Macar Genel Valisi Esterhazi'ye 11 Aralık 1626 tarihli mektubu). Devamındaki gelişmeler, *Münşeat-ı Feridun Bey*, C. II, s. 372. "Macar Kralı [Bethlen Gábor] tarafından Sadr-ı a'zam tarafına takdim olunmuş olan namenin tercümesi suretidir" (Karmusbane'de 36 Rebiü'l-evvelinin 25. Günü [14 Aralık 1626] yazılmıştır): "...eğer isterseniz Murteza Paşa'nın ol canibe şimdiki halde varması her vechile asandır ki anın gitmesiyle, Nemçe'den bir dürlü zarar olmaz, zira birbirlerine kavi vire kağıdların verüb almışlardır."

²⁵⁷ Roe, s. 616. [Roe'nun mektubu] "To the Lord Cornway," 17/27 Şubat 1627.

şeyhülislamın Murteza'nın seferine muhalif olduğundan haberdar bulunmaktaydı.²⁵⁸ Her halükarda Betlen'in de seferini sona erdirmesi makul bir hareket olmuştu: Danimarka Kralı'nın ancak şubat 1627'de İstanbul'a varan 40.000 guruşluk ödemesi dışında, Protestan kuvvetlerin Betlen'e göndermeyi taahhüt ettiği para yollanmamıştı.²⁵⁹ Yukarıda belirttiğimiz üzere, Yüzbaşı Quadt'ın Lahey İttifakı üyelerinden Erdel'i resmen bir müttefik olarak tanımaları adına imzaları toplamayı çok geç bitirmiş olması da Betlen'in ellerini bir ölçüde bağlamaktaydı.

Murteza Paşa açısından da bu sefer, kendi döneminde göze çarpan sınır ötesi akınların hem ilki hem de sonuncusu olmaktaydı. Dönemin tımar ruznamçe kayıtlarında dikkatimizi çektiği üzere, Murteza Paşa komutası altındaki yararlılık göstermiş askerleri ödüllendirirken, harekâta genel itibarıyla "Gabor Betlen imdadı" seferi olarak değinilmektedir. Yine kaynaklarda geçen "Tabor muharebesi" de muhtemelen 30 Eylül 1626 gecesini Wallenstein'in kuvvetleriyle karşılaştıkları ufak çatışmaları kast ediyor olmalıdır.²⁶⁰ Sonuç olarak, Budin Paşasının girişmiş olduğu Erdel Beyi'ne yardım harekâtı, kendileri farkında olmasa da fiili olarak Osmanlı kuvvetlerinin Otuz Yıl Savaşları'na dolaylı katılımı manasına gelmiş oluyordu.

Macar serhatti bir ölçüde sessizliğe kavuştuktan sonra İstanbul'daki diplomatik faaliyetin yine dinamizm kazandığını görmekteyiz. Mart 1627'de Betlen'in temsilcileri, Erdel Prensesi Brandenburglu Katrin'in Erdel Beyliğine varis

²⁵⁸ *Münşeat-ı Feridun Bey, C. II*, s. 368. "Macar Kralı Betlen Gabor tarafından Budun Muhafızı Murteza Paşa tarafına gelen mektubun tercümesi suretidir": "... Heman hazretinize Dersa'adet'ten birkaç def'a emirler gelüb, mefhumunda Nemçe ile olan barışığı başa çıkarub muharebeden feragat edesin diyü ferman- ı 'ali sadır olmuş, ... ve gördük ki siz min- ba'd Nemçe üzerine 'asker çekmekten havf üzere olduğunuz ve barışığa mübaşeret eylediniz. Biz dahi gelen evamir- i şerife mütâba'at edüb, cümle fikrimizi ve reyimizi barışmak semtine döndürdük". Aynı eser, s. 369. "Zira fırsat elimize girüb, meydan bizde kalub, Nemçe'ye her vechile galib olmuşken muharebeden feragat olub barışasız deyü evamir- i şerife varid olmağla böyle olmuşdur. İstanbul'da 'ulema efendilerin kârı emr- i dine müte'allik olan nesneyi görmek iken, 'asker ve ceng ahvali ma'lumları değil iken, bu makule umura karışub müdahale ile 'ulema efendilerin bila- faide olan ikdamlarından böyle hal olmuşdur." Bu mektubun içeriğine Kâtip Çelebi de dikkat çekmektedir, bkz.: Zeynep Aycibin, *Kâtip Çelebi, Fezleke (Tahlil ve Metin)*, s. 786.

²⁵⁹ BnF, Ms Français 16150 (II), f. 628b-629a : "Au Roy du 20 Fevrier 1627": "... et Revenant au Prince de Transilvanie, hier fut desbourcé pres de 40 mille thaller par l'ambr de Holande sur une l're de change que Mess.s les Estats luy ont envoyée pour payer au Resident dudt Prince de la part du Roy de Danemarc..."

²⁶⁰ BOA, MAD.d 113, f. 8a: "[fi 12 Recep 1039/ 25 Şubat 1630]...Betlen Gabor imdadı seferinde ve Tabur muharebesinde yarar hidmette bulunduğ..." ya da BOA, DFE.RZ.d 482, s. 37 [fi 27 M 1038]. Başka bir kayıt 1623 yılında Erdel'e yapılan yardıma da değinmektedir: BOA, DFE.RZ.d 482, s. 484: "[fi 16 C 1038] ... timara mutasarrıf olan 'Ömer, 1032 tarihinde memur olduğu Betlen Gabor imdadı seferinde ve 1033 senesinde memur olduğu Budun muhafazasında ve 1035 senesinde memur olduğu Betlen Gabor imdadı seferinde sancağı 'askeri ile bayrağı altında mevcut bulunmayub..."

seçilmesi için Osmanlı yönetiminden bir ahidname almayı başarmışlardı. Osmanlı perspektifinden bakınca, Betlen'in oğlu bulunmadığından ötürü halefi olarak eşini tahta yerleştirmek istemesi makul görünmüş olmalıydı.²⁶¹

1.2.3. Sön Muahedesi (1627)

Doğu cephesine kaynak ve dikkatlerini odaklamış olan Osmanlıların elinden bundan daha fazlasını Betlen'e sunmak gelememekteydi. 1625'te imzalanan Garmat Muahedesi Osmanlılar tarafından (yukarıda bahsettiğimiz üzere) tasdiklenmemiştir. Dahası, İstanbul'daki Avusturya daimi temsilcisi de sadaret kaymakamına baskı uygulamakta ve Murteza Paşa'nın 1626 yılı harekâtlarının barış ihlâli manasına geldiğini hatırlatmaktaydı.²⁶² Gerçi Osmanlılar durumun ciddiyetinin farkına varmışlardı: 1627 yazında Murteza Paşa'nın memurları, serhat bölgesindeki Sön'de (Szöny) Habsburg temsilcileriyle sulhü görüşmekteydiler.²⁶³ Osmanlı kroniklerinde yalnızca Kâtip Çelebi'nin *Fezleke*'sinde (ve ondan neredeyse birebir aktaran *Naima Tarihi*'nde) bu muahedeye dair bilgi bulmak mümkündür. Öyle gözüküyor ki Kâtip Çelebi muahede metninin bir kopyasını bir şekilde ele geçirip aşağıda göreceğimiz anlaşma maddelerini harfiyen eserine aktarmış ve Osmanlı tarafından imzalayan kimseleri de ismen zikretmiştir. Ancak, ikili ilişkilere daha tafsilatlı eğilmek açısından Sön görüşmelerine de biraz daha yakından bakmak faydalı olabilir.²⁶⁴

1627'nin şubat ayında, yani Betlen'in önceki aralık ayında Kaiser Ferdinand ile Bratislava sulhünü akdetmesinin üzerinden çok uzun bir süre geçmeden, Osmanlı ve Avusturya idarecileri sulhün uzatılması için hazırlıklara girişmişlerdi. İstanbul'daki Venedik elçisi Giorgio Giustinian'ın belirttiğine göre Murteza Paşa İstanbul'a haber yollayıp aralarında Budin Müftüsü İsa'nın da bulunduğu beş

²⁶¹ *Mecmua-yı Münşeat-ı Feridun Bey*, s. 359: "Macar Kralı ve Erdel Hâkimi Betlen Gabor'un ehline Erdel Hükümeti ihsanıyla isdar buyrulan name-i hümayun suretidir (8 Mart 1627):" "...kendünün oğlu olmamağla Erdel Vilayeti'nin hükümet ayan ve erkanları üzere üç milletin rey ve ittifakıyla ... kendünden sonra Erdel Hükümeti müşarünileyha Brandiburgi Katlin Ason himmet 'avakibuha bi'l-hayra tevcih ve 'inayet edüb...bu 'ahdname-i hümayunu verdim."

²⁶² Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 4, s. 310-317.

²⁶³ Fekete, *Türkische Schriften...*, s. 256'da Murteza Paşa'nın Macar Genel Valisi Esterházy'ye Yaz 1627 tarihli mektubu yer almaktadır.

²⁶⁴ Zeynep Aycibin, *Kâtip Çelebi, Fezleke (Tahlil ve Metin)*, s. 784-786 ve ondan aktaran Naima Mustafa Efendi, *Tarih-i Naima, II*, s. 628.

delegeyi Kaiser'in adamlarıyla görüşmesi için görevlendirdiğini söylemişti.²⁶⁵ Viyana'daki Venedik elçisi Marc Antonio Padavin'in belirttiğine göre Habsburg heyeti de hareketlenmiş ve mart ayı içerisinde Komarom'a geçmişti- yanlarında görüşmeleri el altından yürütmesi beklenen Kont Althan da bulunmaktaydı.²⁶⁶ Nisan ortasına gelindiğinde ise Murteza Paşa direkt kont Althan'a yazıp görüşmelerin artık başlamasını talep etmişti.²⁶⁷ Bu durumda görüşmelerin beş aya yakın sürdüğünü söyleyebiliriz.

Nihayetinde imzalanmış olan temessük metinlerine dönecek olursak, bir önceki (1625) görüşmelerde olduğu gibi Erdel'i temsilen daha önce de görev almış olan Mihály Tholdalagi mevcut bulunmaktaydı. Ancak öncekinin aksine Tholdalagi bu müzakerelerde tek başına yer almış gibi görünmektedir. Genel itibarıyla sulhe imzacı taraflardan gönderilen temsilci sayısı da azalmıştır. Kaiser Ferdinand'ı temsilen gelenler arasında ilk sırada Vaç Piskoposu István Sennyey yer almaktadır ki, önceki müzakerelerde dini niteliğiyle ön plana çıkan bir şahsiyet bulunmadığından bu husus düşündürücüdür. Ardından Habsburg Harp Şurası [*Hofkriegsrat*] başkan vekili (*Vizepräsident*) Baron Gerhard von Questenberg yer almaktadır. Üçüncü sırada ise Macaristan Genel Valisi Miklos ile aynı sülaleden gelmekte olan Baron Daniel Esterházy bulunmaktadır. Dördüncü ve son sırada ise Macaristan Kralı Yasal Temsilcisi (*Königliche Personalis/királyi személynök*) Péter Koháry'nin, selefi Mozes Cziráky'nin yerini aldığını görmekteyiz.

Osmanlı tarafından gönderilen beş temsilcinin tamamı sınır bölgesinde aktif görev almakta olan memurlardır. Budin Azaban Ağası el-Hacc Cihan Ağa, 1626 seferlerinden önce Betlen'le görüşmeler yürütmüş olan Solnok Sancakbeyi Muharrem, Estergon Sancakbeyi Ahmed ve yine 1626 seferleri sırasında denk geldiğimiz Eğri Beylerbeyi Mehmed askeri-idari kademeyi temsil etmektedir. Budin Müftüsü İsa da 1625 temessükündeki yerini muhafaza etmiştir.²⁶⁸ Tam yetki

²⁶⁵ Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen cum Venetorum Republica*, s. 704: "Dalle Vigne di Pera il di 13 Marzo 1627": "Da Mortesà sono avvisi della deputatione del Mufti di Buda con altri quattro Commissarii per la sua parte per trattar con quelli dell'Imperator..."

²⁶⁶ Lipót Óváry, *Diplomatarium...*, s. 444-445.

²⁶⁷ Lipót Óváry, *Diplomatarium...*, s. 445: "Di Viena li 14 Aprile 1626": "Il Bassà di Buda scrive al Conte d'Altam et insta, perchè s'incominci il trattato di pace.."

²⁶⁸ 1627 Sön Muahadesi'nin temessükleri de Gévay tarafından neşredilmiştir: Antal Gévay, *Az 1627-dik Evi September 13-dikan költ Szönyi Békekötés' Czikkelyei, Deakul, Magyarul és Törökül*, Viyana,

(*başvekil-i mutlâki*) ile müzakereleri idareye atanmış olan Budin Beylerbeyi Murteza Paşa ise temessükün imzasında mevcut bulunmamaktadır. Böylelikle, yine 1625 Garmat Muahedesinde olduğu gibi iki tarafın da sınır muhafazasından sorumlu en üst yetkililerinin görüşmelerde yer almadığını belirtmeliyiz.²⁶⁹

Murteza Paşa'nın Esterházy'ye ağustos 1627'de müzakereler esnasında Budin'den yazmış olduğu mektuptan sürecin nasıl işlediğine dair bir fikir elde etmek mümkündür. Mektupta belirttiğine göre paşa Budin'den hiç ayrılmamakta, Habsburg temsilcilerine adamı İsmail Çavuş'u maddeleri görüşmek için yollamaktaydı. Habsburg tarafından ise Miklos Esterházy'nin kâtibi Gáspár Tasi aynı git-gel görevini ifa etmekteydi.²⁷⁰ Murteza Paşa karşı tarafın isteklerini büyük ölçüde olumlu bulmakta, ancak elçi teatisi ve Vaç'ın Habsburglara istirdadı hususlarında son derece çekingen gözükmekteydi.²⁷¹ Yine de temmuz-ağustos ayları boyu devam eden görüşmeler nihayet tarafların mutabık oldukları meseleler üzerinde uzlaşıp, mutabakata varamadıklarında ise *status-quo*'yu korumayı tercih ederek 13 Eylül 1627'de temessükleri oluşturmalarıyla sona erdi.

Nihai antlaşma metni bu sefer on bir maddeden oluşmakta, ancak büyük ölçüde Garmat Muahedesindeki hususları tekrar etmekteydi. Göze çaracak en büyük fark, dördüncü maddede 2 Ocak 1628'in elçi ve hediye değişimi için açıkça tayin edilmiş olmasıdır. Keza yedinci madde de barışın yirmi beş yıl süreyle uzatıldığını belirtmekteydi. Bu iki maddeyi bir olarak ele aldığımızda, antlaşmanın yürürlüğe girmesinin bu sefer şansa bırakılmadığını, kısaca Garmat'ta yapılan ihmallerden ders çıkarılmış olduğunu söyleyebiliriz. Vaç (ve Bolondvar) meselesi de

1837. Ágoston'un dikkat çektiğine göre Müftü İsa Efendi muhtemelen hukuk bilgisinden ötürü görüşmelerde ön plana çıkartılmış ve temessükte de ilk sıraya mührü bastırılmıştı. Gábor Ágoston, "Muslim Cultural Enclaves in Hungary under Ottoman Rule", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 45.2/3 (1991), 181-204, s. 195.

²⁶⁹ Temessük metninde Murteza Paşa'nın görevlendirildiği yazılmakta iken, bu durumun Macar Genel Valisi Miklos Esterházy için geçerli olmadığını söylememiz gerekir. Kısaca belirtmek gerekirse, Osmanlı merkez yönetimi Murteza'yı görüşmelere başvekil tayin etmiş, ancak Murteza aynı durumun karşı taraf için söz konusu olmadığını görünce protokolde denklik kaygısı gütmüş ve nihai temessükü imzadan çekinmiş olabilir. Bu durumu belki de Murteza Paşa'nın sağduyulu bir yaklaşımla merkez idaresinin kusurunu kapaması olarak algılayabiliriz: Muahedenin matbu Osmanlıca metni, Gévay, *Az 1627-dik Evi September 13-dikan...*, s. 19-24.

²⁷⁰ Osmanlı kayıtlarında Gáspár Tasi'nin 1629 yılında da yine Budin ve genel vali arasında gidip geldiğine dair emare bulunmaktadır: BOA, MAD.d 7339, s. 26: "(Şaban 1038/Nisan 1629): Be-cihet-i in'am-ı Tasi Gaspar ki 'an canib- i Palatinos amed, dade-fermude."

²⁷¹ Fekete, *Türkische schriften...*, s. 49.

status-quo korunarak çözülmüş ve nihai kararın büyükelçiler vasıtasıyla iki tarafın başkentlerinde verilmesi öngörülmüştü.²⁷² Aslında daha muahede maddelerinin bağlandığı ay içerisinde barış sürecinin henüz yeni başladığını ve Viyana kamuoyunun 12 Ocak 1628’de gerçekleşmesi beklenen büyükelçi mübadelesinin akabinde bu büyükelçiler vasıtasıyla “her şeyin görüşülüp nihaî olarak karara bağlanacağı” farkında olduğunu söyleyebiliriz.²⁷³

Sulhün bağlanması eylül ortasında Viyana’dan gelen bir habere göre iki tarafı da çok sevindirmişti. Hem Osmanlı hem de Habsburg tarafının sınır birlikleri, barışı kutlamak adına kalelerinden tebrik atışları yapmışlardı.²⁷⁴ Barış haberi İstanbul idaresine ise Murteza Paşa’nın kethüdası aracılığıyla eylül ayı bitmeden ulaştırılmıştı.²⁷⁵ Şimdi ise sırada mutabakata varılmış bu metinlerin iki tarafın düşük rütbeli elçileri tarafından diğerinin başkentine götürülmesi vardı.

Macar István Balogh, Habsburg *internuntiusu* olarak seçilmişken aynı vazifeyi Osmanlılar nezdinde Mehmed Bey yerine getirecekti.²⁷⁶ Mehmed Bey’in kim olduğu konusunda çok bir fikrimiz yoksa da, Habsburg temsilcisi Balogh’un Krallık Macaristan’ında yer alan Tata Kalesi’nin idarecisi olduğunu Viyana’da bulunan Venedik elçisinden öğrenmekteyiz. Ayrıca, ekim başında Mehmed Bey’in başını çektiği yetmiş kişilik Osmanlı heyeti hediye olarak getirdikleri atlarla Budin’den ayrılırken, Balogh da Habsburg tarafının hediyeleriyle çoktan yola çıkmıştı.²⁷⁷

²⁷² Gévay, *Az 1627-dik Evi September 13-dikan...*, s. 19-24.

²⁷³ *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*, vom 25 September/Anno 1627

²⁷⁴ *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*, vom 18 September/Anno 1627.

²⁷⁵ BOA, KK.d 667, s.11: “Hil’at ... bera-yı Mehmed Çavuş, kethüda-yı Mirmiran Murteza Paşa, vezir der muhafaza-ı Budun (fi 17 Muharrem 1038 [28 Eylül 1627])”; ayrıca Venedik balyosu Sebastiano Venier de haberi getiren kişiye hilat giydirildiğini belirtmektedir: Lipót Óváry, *Diplomatarium...*, s. 716: “Dalle Vigne di Pera li 2 Ottobre 1627”: “Il portator di simili novelle e stato vestito publicamente in Divano...”

²⁷⁶ J. von Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches, Bd. 5*, Viyana: Hartleben, 1829, s. 97.

²⁷⁷ OeStA, HHStA, [Venedig, Dispacci di Germania] V.Disp.G 68/69, s. 45: “Di Vienna li 2 Ottobre 1627, ”: “... Il Turco, che si aspetto da Buda, non è ancora comparso, ma si attende di giorno in giorno in questa Citta, viene con settanta persone, et porta alcuni Cavalli a presentare, non anderá dietro a Cesare, ma da Commissary lasciati qui sará esperito in pochi giorni. All’incontro é partito di qua per Buda per dia lá a Constantinopoli il governatore di Papa [*sic*] con regali pure, per andar d’ambe le parti in un istesso tempo del pari.”

Osmanlı temsilcisi Mehmed Bey ve maiyeti, 5 Ekim’de Viyana’ya varmıştı. Şehirdeki Venedik temsilcisine kulak verecek olursak, elçi Mehmet önceki iki günü şehir dışında bekleyerek geçirmiş, zira bir büyükelçi edasıyla giriş yapmak istemişti. Ancak Habsburg idaresi tarafından kendisinin bu ünvana sahip olmadığı hatırlatılmış ve yine bu yüzden de daha az kalabalık bir maiyetle giriş yapması söylenmişti. Mehmed Bey ise cevaben, Sultan’ın memurlarının her yerde kendi onuruna yakışır şekilde tavır ve davranış sergilemesi gerektiğini belirtince, Habsburg idaresi de kendi hükümdarlarının onuruna gölge düşürmemek adına tüm maiyeti şehre kabul etmişlerdi. Osmanlı heyeti yaklaşık on gün Viyana’da kaldıktan sonra Kaiser II. Ferdinand’ın huzuruna kabul edilebilmek için Prag’a yollanmıştı²⁷⁸ ve anlaşma maddelerinde öngörülen elçi mübadelesi gerçekleşene kadar uzun bir süreyi burada geçireceklerdi.²⁷⁹

Macar topraklarından İstanbul’a gitmesi gereken Balogh’un ise önünde hâlâ uzun bir yol bulunmaktaydı. Edirne kadısına 10 Ekim 1627’de yazılan bir hükümde, Edirne mukataa gelirlerinden bir kısmının Avusturya elçisine ayrılması istenmektedir.²⁸⁰ Osmanlıların tabiriyle “elçi-i küçük” olarak anılan Balogh için 9 Kasım tarihinde ödemesi yapılan lojmandan da (ikametgâh) anladığımız kadarıyla, elçinin İstanbul’a yolculuğu yaklaşık iki ay sürmüştü.²⁸¹ Ayrıca, Balogh yolculuğunu tek başına gerçekleştirmemiş, kırk kişilik maiyetinin yanı sıra beraberinde Budin Beylerbeyi Murteza Paşa’nın pek çok adamı da yer almıştır.²⁸² Padişahın huzuruna 16 Kasım günü el öpmeye kendisinden önce Budin Müftüsü İsa, Murteza Paşa’nın kapıcıbaşı Osman ve tercüman Mustafa çıkmışlardır.²⁸³

²⁷⁸ *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*, vom 16 October/Anno 1627.

²⁷⁹ OeStA, HHStA, V.Disp.G 68/69, s. 49: “Di Vienna li 9 Ottobre 1627”.

²⁸⁰ BOA, Ali Emiri, IV. Murad 8-776: “. . . canib-i Nemçe Kralı tarafından sulh ve salah için gelüb Asitane-i Sa’adetime müteveccih olan elçinin Edirne’den İstanbul’a varınca menazil ve merahilde ve her konakda kendüye ve adamlarına ve davarlarına lazım gelan zad ve zevadeleri her konakta tedarik ve ihzar olunması mühimmat-ı din ü devletten olmağın . . . ve ne mikdar akçe lazım gelirse taht-ı kaza ve müfettişliklerde vaki’ mukata’at malından alub harc ve masraf ettiresin.” (29 Muharrem 1037)

²⁸¹ BOA, KK.d 667, s. 19: “Selh-i Safer 1037: Harc-ı döşeme-i hane-i elçi-i küçük-i Nemçe der vakt-i averde-i haber-i sulh. . .”

²⁸² Bnf, Ms Français 16150 (II), f. 728b : “Au Roy du 28 Novembre 1627”. Hollanda elçisi Haga ise Hırvat ve Macarlar’dan oluşan maiyetinin yirmi kişi olduğunu belirtmektedir, bkz. : [Nationaal Archief] NA, 1.01.02 [Staten Generaal] SG, 6899, “Constant, den XIII Novemb[r]is] 1627”.

²⁸³ BOA, KK.d 667, s. 20. Huzura çıkanlar arasında Murteza Paşa’nın kapı kethüdası Mehmed Çavuş ve başka bir Osman Çavuş daha bulunmaktadır, ancak bunların Budin’den geldiklerine dair bir çıkarımda bulunamıyoruz.

Bahsettiğimiz üzere aynı gün (16 Kasım 1627) Avusturya diplomatik heyeti, küçükelçi (*internuntius*) Balogh,²⁸⁴ daimi elçi Sebastien Lustrier, elçilik maiyetine dâhil olan beyzadeler ve sair görevliler olmak üzere el öpmek için teşrifata kabul edilmiştir. Ayrıca, getirmiş oldukları değerli metallere ibrik, kupa ve tepsi gibi yirmi parçalık hediye de o gün Sultan IV. Murad’a sunulmuştur.²⁸⁵

Balogh’un İstanbul’daki müzakereleri pek de pürüzsüz geçmiş denemez. Hollanda elçisi Haga’nın belirttiğine göre gelen muahede maddeleri Divan’da tartışılmış ve sınır bölgesinde müzakere edilenlerin dışında mevzuların görüşülmesinin ahidname isdarını geciktireceği cevabı küçükelçiye verilmişti.²⁸⁶ Hatta Balogh, sadaret kaymakamı ile yaptığı görüşmelerde de münakaşa yaşamış ve bununla ilgili Hollanda elçisi sulhün pek de iyi niyetlerle bağlanmadığı yorumunu yapmıştı.²⁸⁷ Ancak kaymakamın tavrı çok geçmeden yumuşamış ve Osmanlı idaresi süreci hızlandırmaya ikna olmuştu.²⁸⁸

Nihayetinde Balogh’a verilen ahidnamenin maddelerine dair kaymakamın büyük bir mahremiyet sergilediği Hollanda elçisinin raporlarına yansımıştır. Yine de Haga’nın tahmini, anlaşmanın barış zamanı sınırda yapılan kalelerin derhal yıktırılması ve Estergon Kalesi’ne bağlı ancak sınırın Habsburg tarafında kalan köylerin Osmanlılara teslim edilmesi üzerine yoğunlaşmış olması gerektiği doğrultusundaydı. Haga’nın merak ettiği bir diğer önemli nokta da Erdel Beyi Betlen’in kayd-ı hayatla devraldığı yedi nahiyenin Osmanlılar tarafından bu anlaşmaya dâhil edilip edilmediğiydi: Zira Kaiser II. Ferdinand’ın buna asla izin

²⁸⁴ Burada dikkat çekmemiz gerekir ki, *internuntius* tabiri yüzyılın sonlarında olduğu gibi kapı kethüdalarına verilen ya da başka örneklerde ortaelçi olarak kullanılan diplomatik aracıya işaret etmemektedir. Maliye kaydında gösterildiği üzere, *internuntius* bu dönemde hususi olarak “küçükelçi”ye karşılık gelecek şekilde kullanılmaktadır.

²⁸⁵ BOA, KK.d 667, s. 21: “Teşrif be-elçi-i küçük-i Nemçe, haber-i sulh averde ve hâlâ dest-bus-ı Padişâhi-kerde...”. Ayrıca NA, 1.01.02 SG, 6899, “Constant, den XXVII Novemb[ris] 1627”: “Den Gedeputeerden ofte *nuntius* vanden Keyser heeft publicque audientie by den Grooten Heer gehad, ende een present van twintich hooge vergulde overdede coppen gebracht”.

²⁸⁶ NA, 1.01.02 SG, 6899, “Constant, den XXVII Novemb[ris] 1627” (İkinci mektup).

²⁸⁷ NA, 1.01.02 SG, 6899, “Constant, den XI Decemb[ris] 1627”

²⁸⁸ NA, 1.01.02 SG, 6899, “Constant, den XI Decemb[ris] 1627” (İkinci mektup): “dat den nuntius van Duytschen Keyser op voorleden Saterdach met den Cahimacham bynae in rupture gecomen was, daechs daeraen groote officien tot een accommodement gedaen, ende den Cahimacham van een vredehandlinge tusschen den Duytschen Keyser ende de Duytsche Vorsten geïnformeert ende daerhalven tot acceleratie van vrede gepersuadeert soude hebben”

vermeyeceği bir gerçekse de, Osmanlıların da Erdel'i kendi eyaletleri olarak gördüğünden bu konuda taviz vermek istememeleri söz konusu olabilirdi.²⁸⁹

Haga'nın spekülasyonları ne olursa olsun, ahidname nihayetinde aralık ayı içerisinde hazırlanmıştı. Osmanlılar tespit edebildiğimiz kadarıyla 160.000 akçe değerinde hediye de hazırlamış ve bunlar Osmanlı büyükelçisi olarak atanan Recep Ağa ile birlikte Balogh'un yanına verilmişti.²⁹⁰ Osmanlı tarafı Balogh'un ulaştırdığı temessükü bu sefer tasdikleyip 1628'e girmeden ahidname haline getirmişlerdir.²⁹¹

Bu sıralarada Avusturya'da bulunan Mehmet Bey'e dair hükümetini bilgilendiren Viyana'daki Venedik elçisi ise, Mehmet'in Kaiser nezdinde iyi muamele gördüğünü belirtiyordu. Ayrıca, Osmanlı başkentine gitmesi gereken Habsburg büyükelçisi hazırlanıp yanına konmadığı sürece de, Avusturya'yı terk etmeyeceğini ifade etmişti.²⁹² Bu sırada da Habsburg Küçükkelçisi Balogh uhdesinde Osmanlı ahidnamesini ve Sultan IV. Murad'ın nâme-i hümayunlarını bulunduran bir Osmanlı memuruyla aralık ayı sonlarında İstanbul'dan ayrılıp, yola koyulmuştu.²⁹³

Balogh İstanbul'u terk ettikten sonra doğruca Habsburg topraklarına giremeyip, çok uzun bir süreyi Osmanlı Macaristan'ında bekleyerek geçirmiş

²⁸⁹ NA, 1.01.02 SG, 6899, "Constant, den XXVII Decemb[ris] 1627": hier insteert men dat alle nieuwe fortification van des Keyzers zyde staende de voorige treves gemaect datelyck gedemolieert, ende eenige dorpen sorterende onder de jurisdictie van Strigonia aende Turcken overgelevert mochte werden, twelck tusschen de commissarissen geacordeert is geweest, dat gedeputeerdenen van wederzyde zoude vergelychen. Daer is oock groote dispute gevallen, om den Prince van Transilvanie met syne landen ende Domeinen, die jegenwoordich besit, expressis verbis in dese vrede te begrypen, daertoe den Keyser geensins wil verstaen, noch beloenen den selvigen met te molesteren, ten syden Grooten Heer oock reciprocque toesegginge wil doen, welch de Turcken vreempt voorroept, om dat sy de Provintie van Transilvanie haer selven toeeygenen, ende meenen dat Ostenrycxsche Princen daerinne int minste niet hebben te seggen."

²⁹⁰ BOA, KK.d 667, s. 24-27. Ayrıca, Bnf, Ms Français 16150 (II), f. 737b : "Au Roy du 27 Decembre 1627."

²⁹¹ BOA, A.DVN.DVE.d 057/1, s. 9-14. Ahidname tarihi olarak "Evahir-i Şehr-i Rebiü'l-ahire sene 1037" verilmiştir ki 29 Aralık 1627-7 Ocak 1628 aralığına tekabül etmektedir. Ancak orijinal nüshada tarih "Evahir-i şehr-i Rebiü'l-evvel" olarak verilmiştir ki, bu da 1627 aralık ayının ilk on gününe denk gelmektedir. Venedik temsilcisinin 28 Aralık'ta "uzun uğraşlar nihayetinde Kaiser'e yollanmış olan ahidnamenin Türkçesi"ni elde edebilmesi, Evahir-i Rebiülevvel'in doğru tarih olduğunu teyit etmektedir, bkz.: Lipót Óváry, *Diplomatarium...*, s. 726. Sonuç olarak Habsburg *internuntius*'u huzura kabul edildikten sonra iki hafta içinde temessük tasdiklenip ahidname haline getirilmiş gibi görünmektedir. Orijinal (IV. Murad tuğralı) nüsha için, bkz.: OeStA, HHStA, TUK 7a, A. 227 / 1628 Diploma del Gran Sig.re Sultan Murat nella quale ratifica di Verbo ad verbum il trattato... .

²⁹² OeStA, HHStA, V.Disp.G 68/69, s. 82: "Di Praga li 27 Novembre 1627".

²⁹³ NA, 1.01.02 SG, 6899, "Constant, den XXVII Decemb[ris] 1627": "Den Nuntius vanden Keyser is voor eenige dagen vertrocken, ende in syne compangie een Siaus, aenden welcken de brieven vanden Grooten Heer met de articulen vande Vrede versgelt mede syn gegeven"

gözükmektedir: Budin defterdarlığının düştüğü nota göre mart ayında üst düzey serhat memurları ve keza İstanbul'dan gelen Recep Ağa'ya (Paşa) hilatlar dağıtılırken, Balogh'a da görece kıymetli iki hilat giydirilmişti.²⁹⁴ Ancak, Balogh'un Osmanlı sınırında bekleyişi, Habsburg tarafının Osmanlılar'ın hazırlanmakta olduğu ahidnameye defalarca değişiklik istemesinden ötürü yaklaşık sekiz buçuk ay sürmüştür.²⁹⁵ Baharın ve yazın tamamını Budin vilayetinde geçiren Balogh, 31 Ağustos 1628'de Estergon'a geçtikten iki gün sonra Kaiser II. Ferdinand'ı vardığına dair bilgilendirdi.

Bu sırada, gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra İstanbul'dan ahidnamenin nihai halini getiren kişi, Şahin Ağa isimli bir Osmanlı memuruydu.²⁹⁶ Ahidname Estergon'a vardığı zaman, Murteza Paşa ve Budin müftüsünün de oraya gelip ahidnameyi mühürledikleri bilinmektedir: Ahidname şimdi Viyana'ya yollanacak, böylece dördüncü maddede ön görülen büyükelçi değişimi başlayabilecekti.²⁹⁷ Yoluna devam eden Şahin Ağa 9 Eylül'de Viyana'ya ulaştı ve elçi değişimine geçilmesini talep etti.²⁹⁸ Sön Muahedesi böylece Ferdinand tarafından da ertesi gün tasdik edilerek yürürlüğe girmiş oldu.²⁹⁹ Her ne kadar süreç pürüzsüz işlemiş gibi gözükse de, 1627'nin eylül ayında imzalanan temessükler elçi teatisini 12 Ocak

²⁹⁴ BOA, MAD.d 7339, s. 4: (16 C 1037/22 Şubat 1628).

²⁹⁵ BOA, MAD.d 7339, s. 15: "(Fi 2 Safer 1038/1 Ekim 1628): El-masraf: Baha-yı mekulat ve meşrubat-ı Bâlık İştvan, elçi-i Çasar-ı Nemçe der vakt 'an Asitane-i Sa'adet amed ...: Bera-yı mekulat ve meşrubat-ı m. 'an 15 Ca sene 1037 ila gayet-i C sene-i m. dade, yevm 225" ve "Bera-yı mekulat ve meşrubat ki der Estergon dade, yevm 26."

²⁹⁶ "Internuntius István Balogh'un Kral Ferdinand'a Mektubu, Estergon, 3 Eylül 1628," *Magyar Törtenelemi Tar*, 50, Budapeşte: Magyar Tud. Akadémia, 1902, s. 423. Bu esere bundan sonra *MTT* şeklinde atıfta bulunulacaktır. Burada dikkat çekilebilecek bir husus da bahsi geçen Şahin Ağa'nın, belki de Murteza Paşa'nın güvenilir (ve daha geç tarihli diplomatik misyonlarda da istihdam edilen) kapı ağalarından biri olan Şahin Ağa olabileceğidir. Bkz., BOA, MAD.d 15998 kodlu Temeşvar muhasebe defterindeki H. 1038 (yaz 1628-yaz 1629) tarihli kayıt, s. 9: "Nafaka-yı Şahin Ağa 'an bevaban-ı Murteza Paşa" ve BOA, KK.d 1826, 9 Nisan 1634 tarihli girdi, s. 29: "Harc-ı rah-ı Şahin Ağa, 'an ağayan-ı der-i Murteza Paşa, der vakt-i reften be-canib-i vilayet-i Kral-ı Leh."

²⁹⁷ "Vezir Murteza'dan II. Ferdinand'a Mektup, Estergon, 3 Eylül 1628", *MTT*, 50 (1902), s. 424: "la quale mandiamo col Schiahin Aga, sigillata con nostro sigillo, et quello del S. Mufti. Si che lodato il sig. Iddio non resta piu difficulta veruna, supplichiamo pero V.M. Ces. che in conformita della sua benigna promessa vogli commandare che siano mutati gl'Ambas."

²⁹⁸ "II. Ferdinand'ın Büyükelçi Kuefstein'a mektubu, 10 Eylül 1628", *MTT*, 50 (1902), s. 427: "Ferdinand etc. Wier erinnern dich hiemit gndst, dass der alherogeschikte Schiaia Aga neuliger tages alhier angelangt samt der Copey der zu Seön geschlossenen friedens Capitulation, und hierauf die abwechslung vermög des gemachten schluss beider Oratoren begehrt."

²⁹⁹ *Series Conditionum et Pacificationis Articulorum Quae sub Divi Rudolphi...*, s. 55.

1628'e tarihlendirirken, bu öngörünün ancak 26 Eylül 1628'de fiiliyata geçmesi,³⁰⁰ Balogh'un Budin'de bekleyişinde de gördüğümüz üzere sekiz buçuk aylık bir gecikme yaşandığını ifade etmektedir.

Baron Hans Ludwig von Kuefstein, muahedenin dördüncü maddesi uyarınca tayin edilen Habsburg büyükelçisi seçilmiş ve hâlihazırda Viyana'dan yola çıkmıştı (1628 Temmuz sonu). Viyana'ya önceki eylül ayında ilk Sön temessükünü taşımış olan Mehmed Bey de ona eşlik etmekteydi.³⁰¹ Buluşma noktasına (Estergon-Komarom arası) ilerleyen elçilik maiyetine, Macaristan Genel Valisi (Palatinos) Miklos Esterházy'nin temsilcisi Martin Szombathely de katıldı. Szombathely'ye verilen gizli talimatlardan anlaşıldığı üzere genel valinin tüm çabası Betlen'in Erdel Beyliği'nden uzaklaştırılması üzerine odaklanmaktaydı: Zira Betlen, Esterházy'nin gözünde iki taraf arasında cari sulhü durmadan tehlikeye atan bir baş ağrısıydı.³⁰² Genel Vali Esterházy, Murteza Paşa'nın Betlen'le iki yıl önce giriştiği müşterek operasyona da gönderme yaparak, paşanın "komşularının bulanık sularında balık avlamaması" yönünde tembihlenmesini de istemekteydi.³⁰³ Kısaca değerlendirmek gerekirse, Habsburg serhat komutanı gizli talimatlar yoluyla sınır ötesindeki mevkidaşını amirine şikâyet etmeye çabalıyordu.

Yukarıda da belirtildiği üzere sınır üzerinde büyükelçi değişimi 26 Eylül 1628'de gerçekleşti. Ardından Murteza Paşa, Büyükelçi Kuefstein'ı 29 Eylül'de Peşte civarında huzuruna kabul etti. Öte yandan Osmanlı büyükelçisi olarak tayin edilmiş ve payesinden ötürü yüklü miktarda yol harçlığı alan Recep Paşa³⁰⁴ ise 21

³⁰⁰ Olga Nefedova, *Heritage of Art Diplomacy: Memoirs of an Ambassador*, Milan: Skira, 2013, s. 59.

³⁰¹ Nefedova, *Heritage of Art Diplomacy*, s. 59. Ayrıca, BOA, MAD.d 7339, s. 17: (Fi 19 Ra 1038/13 Kasım 1628) "Harc-ı rah-ı Solaki Mustafa Beg ve Mehmed Beg ki ba-Elçi-i Kebir be-Asitane-i Sa'adet reften"

³⁰² György Pray, *Gabrielis Bethlenii Principatus Transsilvaniae Coaevis Documentis Illustratu, Vol II*, Peşte: J.T. Trattner, 1816, s. 176 (Vesika # LVIII: Ad Martinum Szombathely 17 Sept 1628): "His stantibus, animadversionem aliquam in hunc hominem esse debere, multum interest, ne post etiam lites aliquas, et controversias inter duos Imperatores moveat."

³⁰³ Pray, *Gabrielis Bethlenii Principatus Transsilvaniae...*, s. 180: "Cum autem sciamus, modernum Vezirium Budensem esse unum ex illius amicis, et illius fouere partes, ille etiam sedulo commoneatur, ne causae illius patrocinetur, dignum videtur, verum unanimi consensu causam promoveat omnimode, imo, ne etiam more solito, aqua turbata, ut dicitur, confiniarii piscentur."

³⁰⁴ BOA, MAD.d 7339, s. 14: "(21 Safer 1038/20 Ekim 1628) Be-cihet-i mekulat ve meşrubat ve mühimmat-ı saire-i Recep Paşa ki ba-umur-ı sulh 'an Asitane-i Sa'adet amed ve be-canib-i Beç reften ma'a mesarif-i mühimmat-ı hod..."

Ekim'de Viyana ulaştı.³⁰⁵ Önünde çok daha uzun bir yol olan Kuefstein İstanbul'a ancak 25 Kasım'da hediyeleriyle birlikte varabilecekti.³⁰⁶ İstanbul'da çok da keyifli günler geçirmeyen Kuefstein'a Osmanlıların yeni bir ahidname imzalama gereği duymadığı ve sınıra dair gerekli düzenlemelerin Murteza Paşa ile görüşülmesi gerektiği söylenmişti.³⁰⁷ Her ne kadar bu gelişmeler Macaristan serhaddindeki sorunların çözüldüğü manasına gelmese de, nihayetinde her iki taraf da barış antlaşmalarını tasdik edip gerekli merasimleri icra etmiş oluyordu. Teorik olarak miadı dolmak üzere olan barış, bu vesilelerle yirmi beş yıl daha uzatılmıştı.

Dikkatlerini artık başka noktalara odaklamaya çalışacak olan Osmanlılar, batı cephelerini böylece güvenceye almış oluyorlardı. Ayrıca, yine 1628 yılında Lehistan Kralı III. Sigismund'un (1566-1632) Sultan Murad'a hitaben yazdığı bir nameden anladığımız kadarıyla Osmanlılar Lehistan'a karşı da sulhün haleb görmeyeceğine dair güvence vermişlerdi.³⁰⁸ Böylelikle artık şark meselesi tam anlamıyla halledilebilirdi. Asi Abaza Mehmed Paşa 1628'de itaat altına alınmış ve Fransa elçisinin belirttiğine göre enişterleri damat paşaların etkisinde kalan Sultan Murad, askerlerin dinlenmesine müsaade etmeden Sadrazam Hüsrev Paşa komutasında orduyu 1629'da tekrar İran'a muharebeye yollamıştı.³⁰⁹ Bundan böyle Osmanlılar'ın şark cephesine yoğunlaşacakları aşikârdı. Venediklilere, Kuzey İtalya'da Habsburglara karşı kullanmaları için 1629'da Osmanlı toprağından sekban toplama

³⁰⁵ Nefedova, *Heritage of Art Diplomacy*, s. 55. Burada zikredilen Recep Paşa, İstanbul'dan aralık ayında hediyeler ve geri dönüş yolundaki Habsburg elçilik heyetini takip eden Recep Ağa olmalıdır.

³⁰⁶ Estergon Viyana arası yaklaşık 200 km. kadar, sınırdan Osmanlı başkentine olan mesafe takriben 1.300 km. idi. Abdülkadir Efendi, *Topçular Kâtibi Abdülkâdir (Kadri) Efendi Tarihi (Metin ve Tahlil)*, I-II, s. 903'te Kuefstein'a değinilmektedir: "Elçiler Nemçe'nin ve Erdel kırallarından ve Leh'den ve Moskov'dan Asitane-i Sa'adet caniblerine pişkeşleri keşide idi".

³⁰⁷ Lipót Óváry, *Diplomatarium...*, s. 743: "Dalle Vigne di Pera li 20 Gennaru 1628 [1629]"

³⁰⁸ Tatar ve Kazak akınları iki komşu devlet arasındaki asli gerginliği teşkil ediyordu. Mektup için bkz.: Ossolinski Milli Enstitüsü, MS II. 209, (Łac. XVII w. K. zapis. 588. Mf BN.[*Acta vice et cancellariatus regni illustrissimi et reverendissimi domini domini Iacobi Zadzik, episcopi Culmensis et Pomesaniae, anni 1626, 1627, 1628*]), 318'-321', 321: "Quod sicut Nobis gratim iucundumque accidit ita persuasum habemus Serenitatem Vestram in reliquum tempus nihil intermissuram quo nulla pacis et amicitia labefactanda faederumque et pactorum violandorum ansa et occasio ex parte Serenitatis Vestrae praebentur. Tartarique inprimis debita custodia et severitatibus a depredationibus Ditionum Nostrarum prohibeantur quibus si id promereri ex prae...? antiquorum pactorum voluerint usitatum stipendium ex gratia et libertate Nostra Regia dari mandabimus Cosacosque vicissim compecsemus et si quid per illos contra Pacta et pacem mutuaque vicinitatis iura peccatum fuerit severe castigabimus ne aliquis in rebus pacta et faedera sancte et sincere manutenebimus."

³⁰⁹ BnF, Ms Français 16153, f. 124b-125a: "Au Roy du 4 Febrier 1629." Césy'nin belirttiğine göre damat paşalar kendisinden haz etmedikleri Hüsrev Paşa'yı başkentten uzak tutmak için ordunun sefere çıkması yönünde baskı uygulamaktaydılar.

izni verilmesi dışında Osmanlılar bir süre daha Habsburg karşıtı faaliyette bulunmayacaklar³¹⁰ ve hatta sulhü muhafaza etme adına Kaiser Ferdinand'dan İspanya'ya yardım etmemesini isteyeceklerdi.³¹¹

Sön barışının, gerek Betlen'in Krallık Macaristan'ına müdahalesinin gerekse de Osmanlı serhaddindeki huzursuzluğunun (kısa süreli de olsa) sonuna işaret ettiğini söyleyebiliriz. İngiltere elçisi Thomas Roe'nun belirttiği üzere artık Protestan davası adına Betlen'den umulabilecek herhangi bir şey kalmamıştı. Erdel Beyi 1626 Aralık ayında imzalamış olduğu antlaşmanın kazançlarıyla tatmin olmak zorunda kalmış³¹² ve devamında gelen yıllarda sahiden de Habsburg Macaristan'ına karşı herhangi bir askeri harekâta girişmemiştir. Hatta 1628-1629 döneminde ilgisinin, bacanağı İsveç Kralı ile müttefik olarak Lehistan'a karşı savaşa tutuşma planlarına kaydığını söylemek yerinde olacaktır.³¹³ Daha pratik olarak değerlendirdiğimizde, Betlen silaha sarılıp Habsburg karşıtı girişimlerde bulunsa dahi kendisine destek çıkabilecek herhangi bir Protestan kuvvet artık bulunmamaktaydı. General Mansfeld 1626'da Venedik'e gitmek için çıktığı yolculuğu Bosna'da vefat ederek tamamlamış ve Danimarka Kralı IV. Kristian'ın Almanya'daki varlığı da Habsburg generali Wallenstein'in ordularını çevreleyip imha etmesini takiben sona ermişti. Betlen

³¹⁰ Mantua Krizi esnasında gerçekleşen bu talep ve izin için bkz.: Leipzig MS, B. or. 137, 2a: "Venedik baylosu bu kullarına gelüb, bu devlet-i 'aliyyenin kadimi düşmanı olan İspanya Kralı'nın Frengistan içinde Venedik Beglerinin memleketlerine karib ümera- yı nasaradan Duka Mantuva nam Beg ile 'adaveti olmagla külli 'asker cem' edüb ... Venedik askerine galebe ederse zararları Memalik-i Mahruseye sirayet edüb niçe fitne ve fesada ba'is olması mukarrerdir... Venedik Begleri'nin adamları varub 'asker yazmak murad eylediklerinde mabeynde mün'akid olan müsälaha ve dostluk müktezasinca ihtiyarlarıyla yazılıb gitmek isteyenlere kimesne mani' olmayub, ruhsat verilüb ... Evahir- i Saferü'l- hayr, sene 1039 [ekim ortası 1629]". Bu askerlere (bu durumda Arnavut süvarileri) dair sair kaynaklarda da bilgi bulmak mümkündür, bkz.: NA, 1.01.02 SG, 6900, "Caeran, 11 Ekim 1630": "den Keyser, wyens meeste Crychsvolck, naer venighe notabele plunderinghen int landt van Wrescia aengerecht, ende eene Compagnie Albanoische Ruyters vant garnison van Villafranca geslaghen te hebben, wederom naer het Montferraet is vertrocken...". Hollanda Milli Arşivi çalışanlarına, Venedik'ten Hollanda'ya yazılan tavrilerin kopyalarını sağladıkları için teşekkür ederim.

³¹¹ ASVe, DT # 1364: "bu muhibbinize ve Bosna Eyaleti'ne mutasarrıf olan Vezir Mehmed Paşa dostunuza ___ emirler gönderüb her veçhile tarafınıza imdad olunması ve Nemçe Çasarı tarafına tenbih olunub İspanya'ya yardım virdirmemesini emr eylemekle bu dostunuz ve Vezir Mehmed Paşa muhibbiniz Çasar'a mektup yazub zinhar İspanya tarafına yardım virmeyüb sulh ve salah içinde sa'adetlü padişahımız hazretlerinin dostlarına dost olmağın... diyü ziyadesiyle yazmışızdır..." Budin Valisi Hasan Paşa mühürlü bu belge 14 Ra 1040 [21 Ekim 1630] tarihlidir.

³¹² Roe, *The Negotiations of Sir Thomas Roe...*: "To the Lord Conway, Constantinople 22 Feb 1627," s.764:

³¹³ Sandor Szilágyi, "Gabriel Bethlen und die schwedische Diplomatie," *Ungarische Revue* 2 (1882), 457-488, s. 472: Betlen'in İstanbul'daki temsilcisi, efendisinin Lehistan tacına adaylığına Osmanlı idaresinin icazetini talep etmekle görevlendirilmişti.

1629'un kasım ayında vefat ettiğinde zaten aklında Habsburg karşıtı bir hareket bulunmamaktaydı.

1.2.4. Betlen'in Vefatını Müteakip Gelişmeler

Betlen'in durumunun kötüleştiği haberi gerek İstanbul'da gerekse Orta Avrupa'da kaçınılmaz bir şekilde hareketliliğe sebebiyet vermişti. Öncelikle 1629'un ekim ayı sonlarına doğru Sadaret Kaymakamı bu haberlerin doğru olup olmadığını kontrol etmek için Erdel'e bir çavuş yollamıştı.³¹⁴ Her ne kadar bir ay sonra İstanbul'a ulaşan haberler Betlen'in iyileşme ihtimali olduğunu vurgulamaktaysa da, Macaristan Genel Valisi Miklos Esterházy Erdel Beyi'nin vefatını askerlerini seferber ederek beklemeye başlamıştı.³¹⁵ Acı haberler ise 2 Aralık'ta İstanbul'a ulaşmış ve kasım ortasında Betlen'in hayata gözlerini yumduğunu İstanbul'daki idareciler öğrenmişlerdi.

İstanbul'a ulaşan habere göre, Betlen'in vefatını bildiren Erdel menşeli mektupta Prenses Katrin kendisine birkaç yıl önce vaat edildiği gibi Erdel Beyliği payesi verilmesini rica etmekteydi.³¹⁶ Hatta Gabor Betlen vefatından önce hükümet alametleri olan sancak ve asayı geri Sultan Murad'a yollamıştı.³¹⁷ Bu husus üzerine görüş bildiren Divan, Prenses Katrin'in Sultan Murad ve Erdel Diyeti'nden izin almadan evlenmemesi ve fiili idareci olarak Gabor'un kardeşi olan Istvan Betlen'in *gubernator* (yönetici) olarak tayin edilmesi koşulları karşılığında Prenses'e istediği payenin verildiğini ifade etti.³¹⁸

Yeni idarecinin tayini ne kadar sıkıntısız gerçekleşiyor gibi gözüксе de, Betlen'in kayd-ı hayat şartıyla Erdel'e dâhil ettiği (ve Yedi Nahiye olarak adlandırılan) toprakların tekrar Habsburg Macaristan'ına iadesi hususuna ne Erdel ne de Osmanlı yönetimi hala eğilmemişlerdi. Bilakis, İstanbul'da dolanan dedikodular Sultan IV. Murad'ın bu toprakları kendi himayesine aldığı ve serhat paşalarına haber gönderip gerekirse Erdel'e yardım yollamalarını emrettiği doğrultusunda idi. Ayrıca,

³¹⁴ BnF, Ms Français 16153: "Au Roy du 28 d'Octobre 1629."

³¹⁵ BnF, Ms Français 16153, f. 240b: "Au Roy du 24 Novembre 1629" : "et que le Palatin de le pays la avoit deja d'asses bonnes forces sur pieds. Il y a apparence que ce sera pour s'en aider au cas que l'edt Prince vienne a mourir, ainsy que i'en ay deja faut entendre quelque chose a Vre Mté."

³¹⁶ BnF, Ms Français 16153, f. 245b-246a: "Au Roy du 9 Decembre 1629."

³¹⁷ *Wochentliche Ordinari Zeitung/Anno 1629, 50*: Wien den 5 October.

³¹⁸ BnF, Ms Français 16153, f. 245b-246a: "Au Roy du 9 Decembre 1629."

bu topraklardaki Protestanlar Osmanlı desteğini ararken, Katolikler de Kaiser'den yardım istemekteydiler. Daha da kötüsü, Kuefstein ve Recep Paşa elçilik teatisi her ne kadar tamamlanmış olsa da, sınırdaki tartışmalı köylerin vergileri meselesi hala çözülmediğinden Osmanlı ve Habsburg haneleri arasındaki barış tam anlamıyla yürürlüğe konmuş sayılmazdı.³¹⁹

Kont Césy'nin 14 Şubat 1630'da kralına bildirdiğine göre Habsburg kuvvetleri artık Betlen'e terk edilmiş topraklara girip “köy ve nahiyelerin büyük kısmını” geri almışlardı.³²⁰ İki ay içerisinde yedi nahiyeden sadece üç tanesinin 200-300 guruş karşılığında Erdel'e bırakıldığının, geri kalanların Habsburglara geçmiş olduğu haberi gelmişti.³²¹ Bütün bunların yanında, kendini yeni prens ilan etme hırsını güttüğü iddia edilen *gubernator* Istvan Betlen ile Prenses Katrin arasında peyda olan kıskançlık Erdel halkını ikiye bölmekteydi. Osmanlı idaresi her ne kadar müteveffa Gabor Betlen'in topraklarının Habsburglara bu kadar çabuk geri bırakılmasından dolayı içerlemiş olsa da, ülkede olan bitene müdahale etmek konusunda da isteksiz görünmekteydi.

13 Ağustos'ta Fransa elçisi Césy'nin aktardığı üzere kısa süre önce Erdel Dieti toplanıp Prenses Katrin'e uymasını istedikleri çeşitli şartlar sunmuşlar ve bunlara uyulmadığı takdirde meşruiyetini tanımayacaklarını belirtmişlerdi.³²² Nihayetinde gerek Alman asıllı olması gerekse Katolik eğilimleri bulunmasından ötürü Katrin üzerindeki baskı git gide artmış ve tahttan feragate zorlandığında yerine Istvan Betlen yeni Erdel beyi seçilmişti. Prenses Katrin de kendisine çeyiz olarak verilmiş olan Fogaraç Kalesi'ne kapanmıştı. Césy, Divan'ın hâlihazırda seçilmiş olan Istvan Betlen'i mi yoksa Gabor Betlen'in has komutanlarından ve arkasında sekiz-on bin kişilik bir kuvvet toplamış olan György Rákóczi'yi (Rakoçi) mi Erdel Beyi olarak tanınması gerektiğini değerlendirmek adına toplandığını belirtmiştir.³²³

Césy'nin aldığı bilgiye göre Osmanlı idaresi Istvan Betlen'in seçimini onaylamıştı. Ancak Erdel'deki ikiye bölünmüşlük yatışmamış ve Diet 1630 kasım ayında tekrar toplanmıştı. Erdel zümrelerinin Betlen ve Rakoçi arasında yaptığı

³¹⁹ BnF, Ms Français 16153, f. 259b, 268a: “Au Roy du 9 Janvier & 26 Janvier 1630”

³²⁰ BnF, Ms Français 16153, f. 273b: “Au Roy du 14 Febr 1630.”

³²¹ BnF, Ms Français 16153, f. 296b: “Au Roy du 16 Avril 1630.”

³²² BnF, Ms Français 16153, f. 340a: “Au Roy du 13 d'Aoust 1630.”

³²³ BnF, Ms Français 16153, f. 362b-363b: “Au Roy du 27 d'Octobre 1630.”

seçim Rakoçi'nin (h. 1630-1648) lehine sonuçlandığında, Osmanlılar bu durumdan rahatsız olmalarına rağmen itirazda da bulunmamışlar: Seçim öncesinde üzerinde biri Istvan Betlen diğeri Rakoçi adına olmak üzere iki onay mektubunu, galip kim olursa ona teslim etmek üzere yollamışlardı.³²⁴ Hatta Rakoçi'ye onay mektubunu teslim eden Budin Paşası Hasan'ı tebrik dahi etmişlerdi.³²⁵ Bu gelişme üzerine tabii ki Habsburg tarafı da seyirci kalmamış ve Macaristan Genel Valisi Esterházy de birliklerini Timiş Nehri kıyısında teşkilatlandırmaya girişmişti.³²⁶ Bu gelişmelerde ötürü Habsburglar ve Osmanlılar arasındaki sallantılı barış sürecinin zedeleneyeceğinden şüphe duyan Fransız elçi, yine de ne sadaret kaymakamının ne de Sultan Murad'ın kayınbiraderleri olan paşaların İran cephesini erken kapatıp Avrupa'da yeni bir savaşa sürüklenmeye hiç istekli olmadıklarını not etmeden geçmemiştir.³²⁷

Uzun süredir beklenen yeni Erdel elçisi İstanbul'a 1631 baharı başında vardığında iyi haberler getirmişti: Habsburg Genel Valisi Esterházy sınıra yığıldığı askerleri ilerletmemiş, hatta geri çekmişti. Yine de Erdel Beyi Rakoçi Budin, Eğri, Kanije ve diğer paşaların gerektiği takdirde kendisine yardım etmelerini, zira Kaiser Ferdinand'ın Erdel içinde çok destekçisi olduğundan ötürü iç karışıklıklardan korktuğunu belirtiyordu. Césy Osmanlı idaresinin bu talebe hemen cevap vermekten çekindiğini, ama yine de Kaiser açıkça Erdel'e saldırmadığı sürece Safevilerle savaşma fikrini raftan kaldırmayacaklarından cevabın pozitif olmayacağını düşünmekteydi.³²⁸ Sahiden de nihayetinde Erdel elçisine söylenen “şayet Kaiser bir girişimde bulunursa Budin, Eğri ve Kanije paşalarının gerekirse müdahale edebilecek kadar adamlarının bulunduğu” olmuştur. Ancak Césy'nin aktardığı üzere Tatar Hanı'nın destek kuvvetlerinin o yıl gönderilme ihtimali olan iki mecradan birinin doğal olarak Safevi cephesiyken öbürünün düşük ihtimalle de olsa Erdel'i savunmak

³²⁴ István Bársony, “Les types d'intronisation en Transylvanie,” Klára Papp ve János Barta (haz.) *The First Millenium of Hungary*, Debrecen : Multiplex Media, 2002, s. 161-171,166.

³²⁵ 85 Numaralı Mühimme Defteri: 1040-1041 (1042) <Özet-Transkripsiyon-İndeks>, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2002, s. 152-153: “22 C sene 1040[26 Ocak 1631].”

³²⁶ BnF, Ms Français 16153, f. 387b: “Au Roy du troysiesme jour de l'an 1631.” Ayrıca, BnF, Ms Français 7093, f. 370a-372a: “De Constantinople ce premier Decembre 1630 & due quatriesme Janvier 1631.”

³²⁷ BnF, Ms Français 16153, f. 395b-396a: “Au Roy du 19 Janvier 1631.”

³²⁸ BnF, Ms Français 16153, f. 411a-b: “Au Roy du 5 de mars 1631.”

üzere Macaristan olması,³²⁹ Osmanlı idaresinin bu hususta duyarsız olmadığını göstermektedir.³³⁰

Erdel'deki iktidar değişimini böylece özetleyerek bir kenara bırakıp daha geniş uluslararası çerçeveye bakacak olursak, Habsburg-Osmanlı dinamiklerine tam bu dönemde yeni aktörler de müdahil olmaktadır. Betlen'in vefatından bir süre önce İsveç Kralı II. Gustaf Adolf hâlihazırda savaşmakta olduğu Lehistan'a karşı destek bulabilmek adına Doğu Avrupa'ya temsilciler göndermeye başlamıştı. Bu amaçla Wollmar Farensbach adlı bir diplomatı Venedik ve Budin üzerinden Erdel'e yollamış, ancak Farensbach İstanbul'a gitmesi gerektiğini öğrendiğinde seyahati göze alamamıştı.³³¹ Yine aynı dönemde ve aynı amaç doğrultusunda, bu sefer Betlen Gabor'un görevlendirdiği iki Fransız diplomat da (Charles de Talleyrand ve Jacques Roussel) kendilerini İstanbul'da bulmuşlardı.³³² Jacques Roussel'a 1629'un temmuzunda Sadaret Kaymakamı Recep Paşa'nın verdiği mektuplarda Osmanlılar'ın İsveç'in dostluk girişimlerinden memnun kalacağı ifade edilmekteydi. Ayrıca paşa, Sultan'ın İsveç Kralı'na teveccühünü kazanmak için elinden geleni yapacağını vaadediyordu.³³³ Ancak Osmanlıların dostu olabilmek için İsveç Kralı'nın hususi elçiler ve mektuplar göndermesi gerektiği belirtiliyordu.³³⁴ Roussel mektupları İsveç Kralı'na 1630 yazında ulaştırdığında ise İsveç Lehistan ile çoktan sulh imzalamış, İsveç Kralı Protestan davasının yeni şampiyonu olarak Habsburglara karşı savaşmak için ordusuyla Almanya'ya çıkmıştı. Tam bu sıralarda Viyana'daki Venedik temsilcisinin belirttiğine göre zaten Habsburg idaresi de İsveç'in İstanbul'a bir temsilci gönderdiğinin farkındaydı ve Osmanlı ordusunun İsveç'in kışkırtmasıyla

³²⁹ BnF, Ms Français 16153, f. 417a-b: "Au Roy du 22 de mars 1631."

³³⁰ Topçular Kâtibi'nin aktardığına göre o yıl 30.000 Tatar askeri gemilerle Samsun'a nakledilmişti, Abdülkadir Efendi, *Topçular Kâtibi Abdülkâdir (Kadri) Efendi Tarihi (Metin ve Tahlil)*, II, (haz. Ziya Yılmazer), Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003, s. 965.

³³¹ Sandor Szilágyi, "Gabriel Bethlen und die schwedische Diplomatie," s. 482-484.

³³² Gábor Kármán, "Gábor Bethlen's Diplomats at the Protestant Courts of Europe," s. 806-808.

³³³ Riksarkivet [RA], Turcica 98, "Dat. Constantinopoli in fine Lunæ Silcade, anno 1038": "Ego divina gratia favente hoc efficiam ut á Potentissimo Imperatore nostro ita excipiat et honoretur, sicut dignitati et amicitiae Matis Vræ conveniet..." Bu vesileyle İsveç Devlet Arşivi'nden gerekli belgeleri temin eden arşiv görevlisi Jans Mispelaere'ye teşekkürlerimi sunarım.

³³⁴ RA, Turcica 98, "Traduttione del Turco in Italiano della lettera scritta dal Caimacan Regep Passa al Re di Suezia": "Percio lei nosto amico, se l'aggradisce entrare nel numero et società delli amici di questa fulgente Porta, mandara li Suoi Ambri con le sue lettera, denotando il suo sincero amore et leal animo"

Safevi mücadelesini sona erdirip nispeten daha yakın olan Avusturyalılara karşı savaşa girmesinden çekinmekteydi.³³⁵

Tıpkı Danimarka Kralı IV. Kristian'ın beş yıl önce Habsburg saflarının arkasından Gabor Betlen'in yardımını almaya çalıştığı gibi, İsveç Kralı Gustaf Adolf da aynı siyaseti takip ederek yeni Erdel Beyi'nin askeri desteğini aramaktaydı. İsveç Kralı Gustaf Adolf Erdel'e destek talebiyle elçi gönderdiğinde, Erdel Beyliği'ni yukarıda da belirttiğimiz üzere artık Rakoçi deruhde etmekteydi. Rakoçi'ye gönderilecek bu misyon için Gustaf Adolf'un diplomatik bir aracı seçmesi gerektiğinde, tercihi 1625-1629 arasında fasılalarla Erdel'de çeşitli askeri ve diplomatik görevlerde bulunmuş olan temsilcisi Paul Strassburg olmuştu. Strassburg'un Erdel idarecileri, müteveffa Erdel Beyi Gabor Betlen ve eşi Brandenburglu Katrin ile kurmuş olduğu sağlam ilişki, şüphesiz ki elçi seçilmesinde Roussel'in Kaymakam Recep Paşa'dan getirmiş olduğu davet mektubundan daha etkili değerlendirilmiş olmalıydı. Özellikle Brandenburglu Katrin İsveç Kralı'nın baldızı olduğu ve yeni Erdel Beyi Rakoçi'ye karşı çeyiz toprakları için mücadele halinde olduğundan, İsveç Kralı duruma el atmalıydı. Bu vesilelerle Erdel ve İstanbul'a *internuntius* olarak gönderilecek olan Paul Strassburg'un resmi görevi Brandenburglu Katrin'in çeyizi olurken, asli vazifesi Erdel Beyi Rakoçi'nin Habsburg İmparatoru Ferdinand'a karşı askeri harekâta girişmesi için ikna edilmesi ve bu doğrultuda Osmanlılar'dan izin alınması olacaktı.³³⁶

Strassburg nisan 1631'de yolculuğuna kesin olarak başlamadan önce dahi İsveç Kralı Gustaf Adolf Osmanlıların eninde sonunda Habsburglara karşı saldırıya geçeceklerine dair umut beslemekteydi. Zira Osmanlıların şark cephesinde zaferler kazandığını işitmişti ve kısa sürede batıya yönelecekleri çıkarımında

³³⁵ Sebastien Venier, "V. Bericht des Sebastian Venier über seinen Aufenthalt beim Reichstage zu Regensburg, 1630," Joseph Fiedler (haz.) *Die Relationen der Botschafter Venedigs über Deutschland und Österreich im siebzehnten Jahrhundert: I. Band – K. Mathias bis K. Ferdinand III*, Viyana: K.K. Hof- und Staatsdruckerei, 1866, s. 129-179, 165.

³³⁶ Johann Adlzreiter, *Annalium Boicae Gentis, Partis III*, Münih: Johann Wilhelm Schell, 1662, s. 286. "... misit ad Ragozium Transsylvanum, ea specie, quasi legateretur ad componendas sororis Gabriellis Bethlemi viduæ, cum Ragozio, controversias, re autem vera, ut, si qua posset, Transylvanum ad capiendam adversus Cæsarem arma, Gustavi verbis concitaret: atque exinde proficisceretur Constantinopolim, simile quid tentaturus apud Turcam, exploraturus saltem, quid de Suecico bello, rebusque a Gustavo gestis Turca sentiret."

bulunmaktaydı.³³⁷ Muhtemelen Hüsrev Paşa'nın 1629 seferinin başarılı geçip 1630 yazında Bağdat'ın kuşatmasına başlandığı haberi İsveç Kralına ulaşmıştı. Ancak, daha 1630-1631 kışı sona ermeden kuşatma terk edilmiş ve Osmanlı ordusu Mardin'e kadar geri çekilmişti.³³⁸ Bununla birlikte yeni Erdel Beyi Rakoçi de Kaiser Ferdinand'ın temsilcileriyle Krallık Macaristan'ında bulunan Kaşa'da (Kosice) masaya oturmuş ve sınır anlaşmazlıklarını hallederek Erdel ile Habsburglar arasında bir anlaşmaya varmaya uğraşmaktaydı.³³⁹

Yine de görüşmelerin pürüzsüz ilerlediğini söylemek yersiz kaçacaktır. Zira Césy'nin belirttiğine göre İstanbul'dan Macar sınır paşalarına gönderilen emirler, Rakoçi'ye herhangi muhataralı bir durumda yardım edebilmek adına askerlerini hazır tutmalarını tembih ediyordu. Bir İsveç elçisinin yolda olduğu haberlerinin kulağına çalındığını belirten Césy, gerek İsveç Kralının gerekse başka bir Protestan prensin çok rahat Rakoçi'yi harekete geçirebileceğini düşünmekteydi: Hem Kaiser'e düşman hem de Kalvinist olduğu için Rakoçi'nin her türlü Habsburg karşıtı hareketine Osmanlıların müsaade edeceğine dair de Césy'nin şüphesi yoktu.³⁴⁰

Kaymakam Recep Paşa, Habsburg mukim elçisine gerekirse Rakoçi'ye askeri yardım verileceği tehdidini savurduğunda, neyse ki Rakoçi ve Kaiser Ferdinand bir mutabakata varmayı başarmışlardı.³⁴¹ 3 Nisan 1631'de imzalanan Kaşa Antlaşması ile Rakoçi artık Ferdinand tarafından da Erdel Beyi olarak tanınmaktaydı.³⁴² İstanbul'dan çıkan bir habere göre temmuz 1631'de serhat paşalarına verilen emirler de böylece iptal edilmişti.³⁴³ Bu çerçeveden bakıldığında hem Osmanlı merkezi idaresi hem de Erdel Beyi Habsburglar ile barış imzalamış durumda olmaktaydı.

³³⁷ *Rikskanslerens Axel Oxenstiernas Skrifter och Brefvexling. Senare Afdelningen, Första Bandet (K. Gustaf II Adolfs Bref och Instruktioner)*, Kongl. Vitterhets- Historie och Antiquitets Akademien: Stockholm, 1888, [RAOSB II:1], Vesika # 476, s. 656: "Kraldan Başvekil [Kaşçılar] Axel Oxenstierna'ya," Ribnitz den [8] Oktober 1630": "effter som alle aviser confirmera, att, endoch Turken i Asien hafver stoor lycka och framgång, så är han likvel på then sijdan mehra till fridh inclinerad..."

³³⁸ Topçular Katibi, Osmanlı ordusunun birkaç gün Bağdad'ı toplanla dövdükten sonra, Kasım 1630'da ordunun muhasarayı terk ettiğini belirtir, Abdülkadir Efendi, *Topçular Kâtibi Abdülkâdir (Kadri) Efendi Tarihi (Metin ve Tahlil)*, II, s. 953; BnF, Ms Français 16153, f. 424a-b: "Au Roy du 4 d'avril 1631."

³³⁹ BnF, Ms Français 16153, f. 432a-b: "Au Roy du 19 d'avril 1631."

³⁴⁰ BnF, Ms Français 16153, f. 445a-b: "Au Roy du 21 de May 1631."

³⁴¹ BnF, Ms Français 16153, f. 449a: "Au Roy du 4 de Juin 1631."

³⁴² Béla Köpeczi, *Kurze Geschichte Siebenbürgens*, Budapeşte: Akademiai kiado, 1989, s. 328-9.

³⁴³ *Recueil des Gazettes de l'année 1631*, Paris : Bureau d'Adresse, 1632: De Galata, le 26. dudit mois de Juillet 1631.

Teorik olarak sulhe hâlel getirebilecek herhangi bir durum söz konusu olmasa da, kurulmuş olan siyasi dengenin Erdel prenslerinin genel itibarıyla “çıkarıcı” tutumlarından ötürü çok nazik olduğu da bir gerçektir.

Bu nezaketi keza İstanbul’daki Hollanda elçisi Cornelius Haga da doğrulamaktaydı: Rakoçi’nin sulhe imzalamasının üzerinden bir yıl geçmemişti ki, eylül 1631’de Habsburg kuvvetlerine karşı kazandığı Breitenfeld zaferi ile Avrupa’da namı büyüyen İsveç Kralı’na adamlarını gönderip ittifak arayışına girişmişti.³⁴⁴ Rakoçi aynı zamanda İstanbul’daki mukim elçisini de harekete geçirip Haga’dan Osmanlı idarecilerini Habsburglara karşı ayaklandırması için talepte bulunmaktaydı. Zira temsilcisini sadaret kaymakamıyla görüştürmüş, Habsburgların Osmanlı aleyhine sözde planlarına dair bir muhtıra dahi sundurmuştu. Erdel temsilcisi Sultan Murad’ın Habsburglara saldırması için çok iyi bir fırsat elde ettiklerini belirtiyor ve İsveç elçisinin Erdel’den yola çıkmış olduğu ve kısa süre içinde İstanbul’a varacağı haberini yayıyordu.³⁴⁵ Nihayetinde İsveç elçisi Paul Strassburg da 1632’nin nisan ayında İstanbul’a vardı.³⁴⁶

İsveç elçisine doğal olarak Erdel heyeti eşlik etmekte, bir ölçüde iki grup da aynı talepleri öne sürmekteydi. Erdel temsilcisi Mayıs sonunda geri Erdel’e yollandığında,³⁴⁷ Erdel Beyi Rakoçi’nin Osmanlılardan istediği yardımı alacağı teminatını yanında götürmüştü.³⁴⁸ Ancak bu ifadenin yazılı değil de sözlü bir teminat olduğunu, böylece Divan’ın baştan savma nitelikte bir cevapla Erdel elçisini geçiştirdiğini farz etmek daha temkinli bir yaklaşım olacaktır. İsveç temsilcisinin

³⁴⁴ Cornelius Haga, “1631-1633: Brieven van Cornelis Haga aan de Staten-Generaal,” *Kronijk van het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht, Serie V, Deel 2*, Utrecht: Kemink en Zoon, 1867, s. 370-455. İstanbul’da 1612-1639 arası görevde bulunan Hollanda mukim elçisi Cornelius Haga’nın kendi hükümetine yazdığı raporlardan iki yıllık kesitin transkribe edildiği bu kaynağa, bu noktadan sonra yayın organının kısaltması olan *KHG* olarak atıfta bulunacağız. 20 Aralık 1631 tarihli ilgili referans s. 376’da bulunmaktadır.

³⁴⁵ [Archive des Ministère des Affaires Étrangères] AMAE, [Archives Diplomatiques] AD, [Correspondance Politique] CP, Turquie 4, f. 263a: “De Constantinople 16e de Mars 1632”. Fransa Dış İşleri Bakanlığı Arşivi’nden ilgili fonların dijital görüntülerini tarafıma sağlayan Güneş Işıksel’e (İstanbul Medeniyet Üni.) çok teşekkür ederim.

³⁴⁶ *KHG*, “Constantinopolen den 10^{en} April 1632”: “Den Ambassadeur des Conincx van Sweeden, den heer Paulus Straesburch, is gisteren hyer gearriveert... Ick acht, dat het principaelst motyff van sijn coempst js de saecke van Princesse en om daerbeneffens oock de versoecken van Prince van Transilvanie te secunderen. “

³⁴⁷ BOA, KK.d 1823, s. 128: “Harc-ı rah-ı Yusuf Ağa müteferrika, der vakt-i reften ma elçi-i Erdel (fi 12 Za 1041).”

³⁴⁸ *KHG*, s. 400, “Constant: den 10^{en} Junij 1632”: “D’Ambassadeurs van Transilvanie sijn met contentement vertrocken, ende den heere Prince Racockzy sal van deese sijde nae sijn begeeren ende versouck geassisteert werden...”

durumu ise oldukça garipti: Osmanlı Devleti ile İsveç Krallığı arasında herhangi bir siyasi ittifak kurulmamış, ya da Erdel'in Habsburg karşıtı harekâtlarına izin verileceğine dair resmi bir belge kendisine teslim edilmemişti. Osmanlı idaresi sadece İsveç'in dostluğunu kabul etmekle yetindiğini belirtmişti. Yine de Haga'nın yorumuna göre kendisine pek şaşalı bir veda seremonisi düzenlenerek, İsveç Kralı'nın Habsburg karşıtı zaferlerine yakışır bir hareket sergilenmişti.³⁴⁹

Strassburg temmuz 1632'de İstanbul'dan ayrılıp Erdel'e döndüğü sıralarda da Rakoçi'nin İstanbul'daki baskısı devam etmekteydi: Habsburg Macaristan'ındaki soyluların kendisini Ferdinand'a karşı harekete geçmeye davet ettiğini söylüyor, Sultan Murad'dan serhat paşalarını yardımına yollamasını talep ediyordu.³⁵⁰ Ancak Divan'ın temkinli tutumu İsveç Kralı ile Kaiser Ferdinand arasında gerçekleşmekte olan mücadelede kimin galebe çalacağından emin olamadan kendini bağlayacak bir karar vermesine müsaade etmiyor, Osmanlılar Erdel Beyi'ne gidecek sözcüyü İstanbul'da oyalıyordu.³⁵¹ Bunun üzerine Rakoçi doğrudan Budin beylerbeyine yazıp, kendisinden sadrazamı ikna etmesini istemiştir. Aracılık görevini kabul eden Budin valisi de sadrazama Almanya'daki savaşın İsveç Kralı lehine ilerlediğini, Habsburg mukim elçisinin İstanbul'da yaydığı yalan haberlere itibar edilmemesi gerektiğini bildirmiştir. Haga'nın belirttiğine göre bu dahi İstanbul'daki Osmanlı idarecilerinin, İsveç kati surette üstünlüğü ele geçirmeden evvel kesin bir karar almama doğrultusundaki tavrını değiştirememiştir.³⁵²

İstanbul'dan Hollanda ve Fransa'ya giden haberler Rakoçi'nin yine de bir bakıma tatmin edildiği doğrultusundadır. Herhangi bir angajman emri olmasa da Osmanlı sınır paşalarına ordularını hazır tutma kararı 1632 yılı sonlarına doğru yollanmıştı: Kışın soğuğuna rağmen birlikleri seferberliğe hazır tutulmalı ve Rakoçi ile sıkı irtibat halinde olmalıydı.³⁵³ Bu sırada Viyana'dan Roma'ya giden haberler

³⁴⁹ KHG, s. 405, "Constant: den 10^{en} Julij 1632": "maer nu geschiet, eensdeels om de grandezze vande Ottomannische Keysers toonen, ten deele, overmits de seer groote estime, diemen maeckt vande Con. Mat van Sweeden, wiens dappere daden en victorien jegens het machtich Huys van Oostenrijck hyer met de aldergrootste verwonderinge verstaen werden."

³⁵⁰ KHG, s. 415, "Constant: den 7^{en} Augusti 1632."

³⁵¹ KHG, s. 416, "Constant: den 21^{en} Augusti 1632."

³⁵² KHG, s. 422, "Constantinopolen den 15^{en} Novemb 1632."

³⁵³ KHG, s. 423, "Constantinopolen den 15^{en} Novemb 1632." Öte yandan 1633 yılının *Gazette*'i bu emri İran cephesinde meşgul Osmanlıların karşı darbe korkusuyla ilişkilendirmiştir, bkz.: *Recueil des Gazettes Nouvelles et Relations de toute l'Année 1633*, Paris: Bureau d'Adresse, 1634, s. 81: "(Fevrier 1633) Le Grand Seigneur pour éviter le contrecoup de la guerre qu'il a fait en Perse a commandé a

de, Habsburg başkentinin sahiden bir İsveç-Erdel-Osmanlı ittifakından korkmakta olduğunu belirtiyordu.³⁵⁴ Ancak çok geçmemişti ki Osmanlı idaresinin temkinli tutumunun yerinde olduğu ortaya çıktı. 16 Kasım 1632’de gerçekleşen Lutzen Muharebesi’nde İsveçliler kralları Gustaf Adolf’u kaybetmişlerdi. İsveç orduları dağılmamış ve savaşı devam ettirmişse de, liderlerinden mahrum bir şekilde savaşmak zorunda kalmışlardı. Haberler kasım sonuna varmadan Viyana’ya,³⁵⁵ 27 Aralık’ta ise İstanbul’a ulaşmış ve Venedikliler tarafından kesin surette 11 Şubat 1633’te doğrulanmıştı.³⁵⁶

Habsburg mukim elçisi Rudolf Schmid’in İsveç Kralı’nın vefatından duyduğu sevince karşılık, İstanbul’daki sair elçiler müthiş bir hüzne bürünmüştür ki bu his “vezirler ve sair başka Türkler” tarafından da paylaşılmıştı.³⁵⁷ Macar sınırında ise, 1632 sonbaharında Budin ve Temeşvar paşalarıyla İsveç elçisinin irtibata geçmiş olduğunu bilip bundan endişelenen Habsburglar, adeta kralın ölümüyle rahatlamış olduklarını göstermek için Uyvar ve sair kalelerden üç gün boyunca kutlama topu atırıp nispet yapmışlardı.³⁵⁸ Osmanlı dış politikası açısından düşünüldüğünde ise, İsveç Kralı’nın ölümü Macar serhaddini aşır Habsburglar’a karşı doğrudan bir savaş açma ihtimalinin de ortadan kalkması manasına gelmekteydi.³⁵⁹ Haga’nın 1633 yazında yaptığı ilginç bir yorum Osmanlı idaresinin, Gustaf Adolf’un ölümü üzerine Protestan hükümdarlar ve Habsburglar arasında sulhün tesis edilip, Osmanlı karşıtı yeni bir cephe açılmasından korktuğunu ifade etmektedir.³⁶⁰ Fransa’ya ulaşan haberlere göre Osmanlı idaresi İsveç Kralı’nın ölümünden sonra Viyana’ya bir

tous ses Bachats & Gouverneurs des frontieres, mesmement vers la Hongrie, de les munir & se tenir prets.”

³⁵⁴ Rotraud Becker (haz.), *Nuntiaturlberichte aus Deutschland, nebst ergänzenden Aktenstücken-Vierte Abteilung Siebzehnten Jahrhundert: Band 5 Nuntiaturl des Ciriaco Rocci. Ausserordentliche Nuntiaturl des Girolamo Grimaldi (1631-1633)*, Berlin/Boston: De Gruyter, 2013, s. 447: “Rocci an Barberini Wien, 1632 September 18: ... Si teme grandemente che, ad istanza del re di Svetia, il principe di Transilvania si possa hora muovere ai danni dell’Ungheria, con venir spalleggiato da Turchi e Tartari. Iddio vi ponga la sua santa mano!”

³⁵⁵ OeStA, HHStA, V.Disp.G 76, s. 195: “Da Viena li 27 Novembre 1632, Ant. Antelmi”.

³⁵⁶ KHG, s. 428, “Constant: den 21^{en} Febr. 1633.”

³⁵⁷ KHG, s. 428, “Constant: den 21^{en} Febr. 1633.”

³⁵⁸ OeStA, HHStA, V.Disp.G 76, s. 216: “Da Viena li 21 Decembre 1632, Ant. Antelmi”: “... doppo il successo della battaglia l’Imp:e, quel che non ha commesso in alcuna altra parte de suoi stati, di far far per tre giorni continui, in Giavarino, et altre fortezze di quel confine, continue salve d’artiglieria.”

³⁵⁹ Paul Ricaut, *Histoire des trois derniers Empereurs des Turcs, Depuis 1623 jusqu’a 1677. Traduite de l’Anglois du Sr. Ricaut. Tome Premier*, Paris: Louis Billaine 1683, s. 70.

³⁶⁰ KHG, s. 442, “Constantinopolen den 1^{en} Augusti 1633.”

haberci gönderip, Macaristan'da sulhü muhafaza etmeyi istediklerini dahi belirtmişlerdir.³⁶¹ Kuvvetle muhtemeldir ki bu kararda Safevi cephesindeki olumsuz gelişmelerin belirleyici bir etkisi olmuştur.

Bu süreçte Rakoçi'nin faaliyetlerine de anlam vermek güç görünmektedir. 1633'ün ilk yarısı boyunca İsveç'e toplu ödeme karşılığında askeri yardımda bulunmayı vaat ederken, ikinci yarısında ise Kaiser ile antlaşma yolları aramaktaydı. Öncelikle, Rakoçi'nin 18 Mart 1633'te İstanbul'a ulaşmış olan ulağı, Gustaf Adolf'un ölmüş olduğunu doğrulamakla birlikte, İsveç ve Protestan müttefiklerinin ordularının Almanya'da hala dikkate değer bir güce sahip olduklarını belirtmekteydi. Bu meyanda da Habsburglara darbe indirmek için çok uygun bir zaman yakaladıklarını söylüyor ve Sultan Murad'ı yardım yollaması için ikna etmeye çalışıyordu.³⁶² Ancak bir yandan Kaiser Ferdinand'la yaptığı görüşmelerde de istediğine yakın bir teklif almış, Krallık Macaristan'ındaki Munkacs şehrinin kendisine bırakılmasını kabul ettirebilmişti.³⁶³ Nihayetinde Ferdinand'la 28 Eylül 1633'te Eperjesi Antlaşması'nı³⁶⁴ bağlamasında bu teklif ve Osmanlı yönetiminin Avusturya ile yakınlaşma başlatması etki göstermiş olmalıdır. Son olarak, Erdel Beyi'nin eylül ayından itibaren iç karışıklıklarla ilgilenmeye başlaması üzere Haga'nın "artık Erdel Beyi'nin Kaiser'le savaşmak gibi kendi eyaleti dışındaki maslahatlara dalabileceğine inanmıyorum" yorumu haklı çıkmıştır.³⁶⁵

Gerek Venedik balyosunun gerekse 1633 yazında tekrar İstanbul'a gelen İsveç elçisinin nihai raporlarına baktığımızda, aslında Osmanlı idaresinin batı cephesine yönelik tutumunu oldukça net ifade ettiğini görmek mümkündür. Balyosun belirttiğine göre Tabanıyassı Mehmed Paşa Strassburg'a eğer Osmanlılar'ın elleri boşta olsa Kaiser'e karşı savaşmaya istekli olabileceklerini, ama şimdi Habsburg tarafından bir provokasyon yapılmadığı sürece böyle bir karar alınamayacağını

³⁶¹ *Gazette (l'Année 1633)*, s. 121, "(Mars 1633)."

³⁶² *KHG*, s. 431, "Constant: den 8^{en} Marty 1633:" "... deselve animeren om de goede occasie niet te verliesen ende van sijne sijde geen minder genegentheyt als te voeren toonende, om met believeen ende assistentie van den Turckschen Keyser Sultan Amurath, sijn voorgenomde dessein als noch jnt werck te stellen"; AMAE, AD, CP, Turquie 4, f. 304a, "De Constantinople le 22 Mars 1633".

³⁶³ Samuel von Pufendorf. *Commentariorum de Rebus Suecicis Libri XXVI*, Ultrajecti [Utrecht]: J. Ribbium, 1686, s. 114: "interea Cesarei tractatus cum ipso orsi erant, quibus convenerat, ut Ragozius ipsis Catharine Betleni vidue pecunias ac supellectilem traderet, Mungacium vicissim jure hæreditario recepturus, Strasburgio frustra renitente."

³⁶⁴ *MTT* 8, (1861), s. 252-259.

³⁶⁵ *KHG*, s. 454, "Constant: den 24^{en} September 1633."

söylemişti.³⁶⁶ İsveç temsilcisi ise Osmanlıların batı cephesinde uzun süredir savaşmadıklarından Avrupa askeri teknolojisinin daha üstün olduğundan çekiniyor olduklarını ve maslahatlarını diplomasiyle görmeyi tercih ettiklerini aktarmaktadır. Ayrıca kendisine net olarak Bağdat alınmadan Safevilerle asla sulh bağlanmayacağı ifade edilmişti.³⁶⁷

Yukarıda belirttiğimiz üzere Osmanlılar'ın Viyana'ya yolladığı elçi Habsburglar tarafından hoş karşılanmıştı. Ferdinand elçiye hediyeler verip, iki devlet arasındaki sulhü tekit ederek uzatmak için İstanbul'a büyükelçi yollayacağı sözünü vermişti.³⁶⁸ Tabii karşılık olarak Osmanlılar'ın da büyükelçi gönderip sınırda mübadeleye hazır olmalarını talep ediyordu.³⁶⁹ Habsburglar'ın sözlerini tuttuğunu, Budin beylerbeyi de yaz başında Habsburglar'ın kendi büyükelçilerini (Graf Johann Rudolf von Puchheim) seçtiğini İstanbul'a bildirerek göstermekteydi.³⁷⁰

1.3. Kont Puchheim – Rıdvan Ağa Elçilikleri (1634)

Haga Osmanlıların yaz boyu Almanya'daki gelişmeleri takip ederek kendi taraflarından büyükelçi olarak kimin gideceğini tartıştığını ve nihayetinde müteveffa Sadaret Kaymakamı ve Sadrazam Recep Paşa'nın kâhyası olan Rıdvan Ağa'nın³⁷¹ seçildiğini aktarmaktadır. Ayrıca, kâhyaya "bir önceki antlaşmaya mutabiken" Paşa payesinin verildiğini de eklemiştir.³⁷² Haga Osmanlı büyükelçisinin payesini tam

³⁶⁶ Nicolo Barozzi ve Guiglelmo Berchet, "Relazione di Constantinopoli del Bailo Giovanni Cappello, 1634," *Relazioni Degli Stati Europei Lette Al Senato Dagli Ambasciatori Veneziani Nel Secolo Decimosettimo. Vol 1, Parte 2*, Venedik: Naratovich, 1872, s. 60.

³⁶⁷ Paul Strassburg, "Relatio de Byzantino Itinere ac negotiis in Ottomanica Aula peractis, nec non de statu ac facie Orientalis Imperii, qualis erat circa Ann. MDCXXXIII," Friedrich Sylburg (ed.), *Catalogus codicum Graecorum mss. olim in Bibliotheca Palatina, nunc Vaticana asservatorum*, Frankfurt, 1702, 185-226, s. 223.

³⁶⁸ *Gazette (l'Année 1633)*, s. 153, "(Avril 1633)."

³⁶⁹ AMAE, AD, CP, Turquie 4, f. 305a-b: "De Constantinople le dernier d'Avril 1633": "Le Siaux de Buda envoyé du Bassa à Vienne, en estant revenu icy, rapporte, que l'Empr. avoit fait eslection de quelques Ambrs Extraord:res vers cette Porte, et que partant l'on doibe faire le mesme par deça pour en vertu des derniers capitulations, et se rencontrer sur la frontiere,..."

³⁷⁰ *KHG*, s. 441, "Constantinopolen den 1^{en} Augusti 1633." Topçular Katibi Abdülkadir Efendi elçinin geldiğini bildirmiştir, bkz.: Abdülkadir Efendi, *Topçular Kâtibi Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi (Metin ve Tahlil)*, II, s. 997.

³⁷¹ Osmanlı kayıtlarında da bu kethüdalık ilişkisine rastlamak mümkündür: BOA, D.BRZ.d 20683, s. 195, "Fi 8 R 1038 [5 Aralık 1628] Rıdvan Ağa, kethüda-yı kaymakam". Avusturya arşivinde bir kayıt Rıdvan Ağa'nın sekiz yıl kâhyalık yaptığını belirtmektedir, OeStA, HHStA, Türker I, Turcica 113 (Puchheim-Beylage), f. 178a: "otto anni continuosi ha servito de Chiaia Regep Bassa..."

³⁷² *KHG*, s. 442, "Constantinopolen den 1^{en} Augusti 1633."

olarak belirtmese de, belki de dönemin tevcih defterine Temeşvar Beylerbeyi olarak kaydedilen Rıdvan Ağa'nın, bu kimse olduğuna kanaat getirmeliyiz.³⁷³ 20 Ağustos 1633'te yazdığı raporunda Haga, Osmanlı büyükelçisinin birkaç gün önce iki müzeyyen at, iki acem halısı, birkaç top kıymetli kumaş ve "Levant'a has" değerli emtia ile İstanbul'dan ayrılıp Viyana'ya doğru yola çıktığını belirtmiştir.³⁷⁴

16 Kasım'da Viyana'dan yollanan bir haber, Osmanlı büyükelçisinin bir süre önce Budin'e ulaşmış ve bunun üzerine mevkidaşı Kont Puchheim'ın da harekete geçmiş olduğunu aktarıyordu.³⁷⁵ Puchheim 31 Aralık 1633'te Kaiser Ferdinand'dan icazet aldıktan sonra da yüzden fazla "kırmızılara bürünmüş" hizmetkârıyla 2 Ocak 1634'te Viyana'dan ayrılmıştı.³⁷⁶ 1628'de gerçekleşmiş olduğu gibi yine sınır üzerinde elçi teatisinin vukubulması gerekmektedir. Aynı ayın 19'unda, hâlihazırda kendisini beklemekte olan Osmanlı mevkidaşı Rıdvan Paşa (Ağa) ile 1627 yılında müzakerelerin yapılmış olduğu Sön civarında, "üç ok ile işaretlenmiş" mahalde elçi değişimini gerçekleştirdi. İlk olarak Estergon Beyi tarafından karşılanan Puchheim'a Budin'e kadar eşlik edildi ve ayın 23'ünde Budin Valisi Musa Paşa'nın huzuruna davet edildi. Beş gün daha Budin'de kalıp paşayla sınır ötesi akınların çözümüne dair pek de verimli geçmeyen görüşmelerde bulunduktan sonra Osmanlı başkentine doğru yola çıktı.³⁷⁷

Puchheim Budin'de bulunduğu sırada, Rıdvan Ağa çoktan Habsburg başkentine varmış ve 26 Ocak'ta (1634) Viyana halkının meraklı bakışları arasında şehre girmişti. At sırtındaki ağa ve yüz kişilik maiyetine, kendilerine sınırdan beri muhafızlık yapan Macar bölükleriyle beraber, Viyana belediye başkanı, asilleri ve saray temsilcileri kalabalık bir grupla eşlik etmekteydi.³⁷⁸ Böylece kalabalık bir heyetle şehre giren Osmanlı elçisi, suriçi şehri geçip Leopoldstadt varoşundaki

³⁷³ BOA, Cevdet Dahiliye 6095, f. 17a: "Eyalet-i Temeşvar: Eyalet-i mezbure, sabıken Bostancıbaşı olan Rıdvan Ağa'ya sadaka olunmuştu, fi 28 S 1042 [3 Eylül 1633]. Ba-hatt-ı hümayûn". İlginç bir şekilde, 1665'te Viyana'ya gönderilen Kara Mehmed de bir bostancıydı, ancak kendisine verilen paye "Rumeli Beylerbeyi" olmuştu, bkz.: Özgür Kolçak, "Habsburg Elçisi Walter Leslie'nin Osmanlı Devlet Yapısına Dair Gözlemleri (1665)," *Tarih Dergisi*, 54 (2011), 55-89, s. 58.

³⁷⁴ KHG, s. 443, "Constant: den 20^{en} Augusti 1633." Habsburg İmparatoru'na yazılacak namenin masraf kaydı 16 Ağustos'ta yapılmıştır, bkz.: BOA, KK.d 667M, s. 117: "Be-cihet-i kise-ha-yı name-i Kral-ı Nemçe".

³⁷⁵ *Gazette (l'Année 1633)*, s. 501, "(Decembre 1633)."

³⁷⁶ *Gazette (l'Année 1634)*, s. 41, "(Février 1634)."

³⁷⁷ Franz Christoph Khevenhüller, *Annalium Ferdinandeorum Tom XII*, Leipzig: M.O. Weidmann, 1726, s. 1400-1407.

³⁷⁸ *Gazette (l'Année 1634)*, s. 65, "De Vienne, le 1. Février 1634."

ikametgâhına yerleşti.³⁷⁹ Yaklaşık bir aylık bekleyişin ardından, 19 Şubat'ta Rıdvan Ağa, Osmanlı sultanının aksine kendisini tüm huzura kabul merasimi boyunca ayakta bekleyen Kaiser II. Ferdinand'a, Sultan IV. Murad'ın mektuplarını ve hediyelerini takdim etti.³⁸⁰

Öte yandan, Kont Puchheim Budin'den ayrıldıktan sonra neredeyse iki ay daha yolculuk etmek durumundaydı.³⁸¹ Fransız elçiliğinin belirttiğine göre Puchheim İstanbul'a 25 Mart'ta varmış ve 4 Nisan'da padişahın huzuruna kabul edilmiştir.³⁸² İstanbul'a vardıklarında, muhtemelen sadaret kaymakamıyla olan ilk görüşmede, Puchheim ve heyetinin asgari altı üyesine hilat hediye edildiğini söyleyebiliriz.³⁸³ Büyükelçilik vazifesiyle geldiğinden ötürü Puchheim'a "elçi-i büzürg" payesiyle hitap eden Osmanlı kaynaklarından, rütbesine yaraşır şekilde nispeten yüksek bir meblağ olarak günlük 10.000 akçe ödeme yapıldığını görmekteyiz.³⁸⁴ Mart sonundan mayıs sonuna kadar Osmanlı merkez idaresi tarafından masrafları karşılanan³⁸⁵ Puchheim ve heyeti şerefine mayıs ayında bir ziyafet de verilmişti ki, bu padişahın icazet için el öptükleri güne denk geliyordu.³⁸⁶ Keza heyetin Osmanlı Devleti'nden ayrılmadan önce sadaret kaymakamından en az sekiz hilatla daha onurlandırıldığını da biliyoruz.³⁸⁷ Özetlemek gerekirse Osmanlı hazinesinin Puchheim heyetine yaptığı

³⁷⁹ Karl Teply, "Türkische Gesandtschaften nach Wien (1488-1792)", *Österreich in Geschichte und Literatur*, 20 (1976), s. 14-32, 21.

³⁸⁰ *Gazette (l'Année 1634)*, s. 109, "De Vienne, le 23. Février 1634": Osmanlı tarafının hediyeleri habere göre güzel koşumlu dört at, sırmalı kumaşlar ve Osmanlı-Acem kilimleri idi.

³⁸¹ BOA, KK.d 667M, s. 198, "12 Şaban 1043" (11 Şubat 1634) : Budin Valisi Musa Paşa'nın katibine ve İstanbul'daki kapı kethüdasına, Kont Puchheim'im gelişini haber verdikleri için iki hil'at hediye edilmişti.

³⁸² BnF, Ms Français 7093, f. 386a: "De Pera le 5^e jour d'Avril 1634."

³⁸³ BOA, KK.d 667M, s. 217 ve BOA, KK.d 1826, s. 31, (25 Ramazan 1043/ 25 Mart 1634), tarihli satın alım kaydı toplam 59.000 akçe değerinde üç farklı çeşit 19 hil'ata işaret etmektedir (El-mübaya'a 'an yed-i Yasif yehudi der bâb-ı paşa bera-yı elçi-i Nemçe ...). 28 Mart günü ise Puchheim, maiyeti ve kendisini Budin'den getiren ağalar da dahil olmak üzere toplam on üç kişiye paşa kapısında hilat inam verilmiştir, bkz.: BOA, KK.d 667M, s. 221. Khevenhüller sadaret kaymakamıyla görüşmenin 29 Mart'ta gerçekleştiğine dikkat çekmiştir, Khevenhüller, *Annalium Ferdinandeorum Tom XII*, s. 1413.

³⁸⁴ BOA, KK.d 1826, s. 23, (5 Şevval 1043) ve Khevenhüller, *Annalium Ferdinandeorum Tom XII*, s. 1411.

³⁸⁵ BOA, KK.d 1826, s. 115 (24 R 1043/24 Mart 1634: lojman döşeme için) ve s. 75 (1634 Mayıs sonuna değin nafaka) ilk ve son harcamalardır.

³⁸⁶ BOA, KK.d 1826, s. 59: "Bera-yı Ziyafet-i elçi-i Nemçe, el-vaki' fi 17 Za sene 1043 [15 Mayıs 1634], 10.000 akçe", ve BOA, KK.d 667M, s. 241. Aynı kayıta, bir gün önce Nemçe Kralı için yazılacak ve *mektubi efendiye* teslim edilen mektup masrafının kaydı da yer almaktadır.

³⁸⁷ BOA, KK.d 1826, s. 80, 24 Za 1043 [22 Mayıs 1634]; ve BOA, KK.d 667M, s. 244'te 13 hil'at kaydedildiğini görmekteyiz.

ödemelerden, merkezi idarenin bir büyükelçinin hak edeceği cömertliği sergilemeye çalıştığını söyleyebiliriz.

Kont Puchheim'ın İstanbul'daki vazifesi, önceki yıllarda İsveç Krallığı'yla irtibata geçtiği bilinen Budin Beylerbeyi'nin azlini; Zıtvatorok'un on beşinci maddesi gereği Habsburglar'a vergi ödemesi gereken serhat köylerinin artık kendilerine terkini ve sınır ötesi akınlara dair düzenlemeleri temin etmektir.³⁸⁸ Bununla birlikte, Rakoçi ile henüz araları düzelmiş olduğundan, Kaiser Ferdinand Erdel meselesi ile ilgili derinlemesine görüşülecek bir durum olduğunu düşünmüyordu. Tabii şayet Osmanlılar Rakoçi'yi indirip yerine Rumeli Hisarı'nda rehin tutulan Moses Székely'yi³⁸⁹ taçlandırmayı düşünüyorlarsa, Puchheim itirazlarını gündeme getirmeliydi.³⁹⁰ Puchheim'ın bir yandan resmi talimatları gereği Osmanlılar ile barışın tesis ve teminine uğraşırken, diğer yandan da kendisine verilen gizli talimatlar uyarınca Safevilerle el altından bir ittifak arayışına girmesi beklenmekteydi. Ancak Puchheim o dönemde hiçbir Safevi temsilcisiyle karşılaşmamış olduğundan bu görevi kendisinden sitayişle bahsettiği Habsburg daimi elçisi Schmid'e teslim etmekle yetinecekti.³⁹¹

Puchheim 4 Nisan'da huzura kabul edildikten kısa bir süre sonra,³⁹² Osmanlılar'ın bir müddet daha dikkatlerini Habsburglar'dan uzak tutacakları yeniden aşikâr oldu. Sultan IV. Murad, işaret ettiğimiz üzere, belki de ağabeyi II. Osman'a özenerek bir süredir sınır çatışmalarının yaşandığı Lehistan'a şahsen sefere girişmek

³⁸⁸ Joseph von Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches, Fünfter Band*, s. 181.

³⁸⁹ BOA, KK.d 1826 nolu defterde s. 130, 135, 159 ve başka pek çok yerde Székely'ye bir mahkuma göre azınsanamayacak bir meblağ (günde 200 akçe) geçimlilik ödendiği görülebilir. Mesela, s. 159: "Be-cihet-i nafaka-yı mekulat ve meşrubat-ı bezgade-i Erdel der mahbus-ı Kal'a-yı Cedid-i Boğazkesen, vacib-i şehri S[ifer] sene 1044, el-vaki' fi 5 Ra sene- i minhu [28 Eylül 1634], ... fi şehri-kamile 6.000 akçe."

³⁹⁰ Khevenhüller, *Annalium Ferdinandeorum Tom XII*, s. 1395.

³⁹¹ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica Kr. 113-4 (Geheim-Relation des Grafen Hans Rudolf von Puchheim, [n. 10], 1634.09.14), f. 365a: "Allergnädigster Herr; Euer. Röm: Kayhe: Mayth; Haben mir auf miteles ainen Gehaimben Instruction in Zifferis allergndgt. anbevohlen, dahin zu trachten, wir mit Persia, als welche Cronn mit der Ottomanischen Portten in stetter Aemulation und Unvormehren begrifen, eine Gehaimbe tractation getroffen werden mögen."

³⁹² BOA, KK.d 667M, s. 224, 5 Şevval 1043 (4 Nisan 1634). Burada verilen ayrıntılı dökümden Puchheim'a bir, Nemçe kapukethüdası Schmid'e bir, Puchheim'ın tercüman ve kethüdarına üç, elçilik heyetiyle gelen zadegana dört ve sair maiyete sekiz hilat verildiğini görmekteyiz. Ayrıca, Budin kapı kethüdasına, Budin valisinin adamlarına ve elçilik heyetine hizmet eden çavuşa da dört hil'at giydirilmiştir. Ancak, Ağa-yı Mir-miran-ı Vilayet-i Nemçe sıfatıyla hilat alan kişinin kim olduğunu anlamlandıramadık.

niyetiyle nisan ayında İstanbul'dan ayrılıp, Edirne'ye doğru yola çıkacaktı.³⁹³ Bu amaç doğrultusunda (hem Bosna, hem Özi hem de Budin'de görev almış olmasından ötürü) Osmanlı serhaddinin hem batı hem de kuzeyinde sınır meselelerine vakıf olan Murteza Paşa, bir süredir faaliyet göstermekte olduğu doğu seferinden geri merkeze çağrılmıştı.³⁹⁴ Her ne kadar 5.000'in üzerinde yeniçeri de Sultan Murad'a eşlik etmek üzere seferber edilmişse de,³⁹⁵ Osmanlı idaresi şansını diplomasiden yana da denemek niyetindeydi. Zira Puchheim'ın Sultan huzuruna kabulünün ardından, Murteza Paşa elçiyi yanında Habsburg mukim elçisi Rudolf Schmid ile birlikte ağırlamış ve Abaza Mehmed Paşa'nın, diğer pek çok vezirin itirazına rağmen Sultan Murad'ı Lehistan'a karşı savaşa sürüklediğini belirtmişti. Bu meyanda da Puchheim'a Lehistan ve Osmanlılar arasında arabuluculuk yapıp yapamayacağını sormuştu. Puchheim ne yazık ki konuya vakıf olmadığını belirttiği gibi efendisinden böyle bir emir almadığından yardımcı olmayacağını söyleyerek özür dilemekle yetinmişti.³⁹⁶

Lehistan elçisi Aleksander Trzebiński de kendi açısından farklı bir alternatif görmüş olamayacak ki, Murteza Paşa'dan kısa bir süre sonra Puchheim'ın yanına gelip Divan nezdinde yardımını istemişti. Keza Murteza Paşa'nın dediklerine benzer bir şekilde, sıkıntının Abaza Mehmed Paşa'nın başına buyruk hareketinden kaynaklandığını ve İstanbul'a geliş yolculuğunda kendisi tarafından oyalandığını da belirtiyordu.³⁹⁷ Sultan Murad nezdinde gördüğü kötü muameleyi de Abaza Paşa'ya

³⁹³ *Courante uyt Italien ende Duytschlandt, &c. 1634 No 16*, Amsterdam: Jan van Hilten, 22 Aprilis Anno 1634, s. 2: "Wt Augsburg den 6 April [1634]: ... Item/ dat den selben Soldan den Krijgh teghens Polen heeft doen publiceren ende ... sal personelijck na Adrianopel reysen om den Krijgh naerder te wesen."

³⁹⁴ Tahsin Gemil, "La Moldavie dans les Traités de Paix Turco-Polonais", *Revue Roumaine d'Histoire*, Tome XII (1973-4), 687-714, 707. Milewski'nin belirttiğine göre 1627 görüşmelerinde maharetli bir diplomat olduğunu ispatladığından ötürü Murteza Paşa 1630'da da Silistre'ye atanmış ve Lehlilerle o sene imzalanan sulhte önemli rol oynamıştı. Burada da Şahin Ağa isimli bir Osmanlı memurunun iki taraf arasında elçilik yaptığını görmekteyiz, bkz.: Dariusz Milewski, "Negotiations instead of War: Polish-Ottoman Diplomatic Contacts in 1627-1630", *Türkiye-Polonya İlişkilerinde "Temas Alanları" (1414-2014) Uluslararası Konferansı Bildiriler Kitabı*, Ankara: TTK, 2017, 229-250, s. 243-247.

³⁹⁵ BOA, KK.d 1826, s. 92: 27 Haziran 1634 tarihli kayıt, padişaha eşlik etmeleri için İstanbul'dan 4145 ve doğu seferinden gelen 1.400 yeniçerininin Lehistan seferine tayin edildiğini belirtmektedir.

³⁹⁶ Khevenhüller, *Annalium Ferdinandeorum Tom XII*, s. 1419.

³⁹⁷ BOA, TSMA [Evrak] E 813 - 40: "[28 Temmuz 1634] Hala Lih Kralı olan Vladislav, Şahin Ağa ile Rikab-ı Hümayun'a Gönderdiği Namenin Tercümesidir": "...Hala sulh ve salaha mugayir vaz' ve harekete müşarunileyh Abaza Paşa sebep oldu. Lakin sulhü karışdurup ve memleketimiz fukarasına çok yaramaz işler eyledi ve elçimizi hayli zaman eğlendirüb Asitane-i Sa'adet'e giç ulaştırı. Ve

bağlayan Leh elçi,³⁹⁸ Avusturya ve Lehistan hanedanlarının yakınlığından dem vumuştur. Nihayetinde de Lehistan elçisinin kendisinden aracılık yapması ve sıkıntısını yazılı bir arizayla da Murteza Paşa'ya aktarması talebine, Puchheim gerekli emirlere sahip olmadığından ötürü isteksiz olarak da olsa olumlu yanıt vermiştir.

Puchheim'in huzura kabulünden iki gün sonra, 6 Nisan'da, Murteza Paşa iki elçiyi de yanına çağırıp Sultan IV. Murad'ın Kırım, Eflak, Boğdan ve Erdel Beylerine emirler gönderdiğini belirtti. Her ne kadar, vezirlerin bir kısmı savaşa karşı olsa da, Sultan vasallarına savaşa hazır olma ve kendi askerlerine de toplanma emri vermişti. Puchheim'in herhangi bir etki gösteremediği meselede artık tek umut, talep edilecek olan maddelere Lehistan'dan olumlu yanıt alınması yoluyla savaştan kaçınmaktı.³⁹⁹ Nihayetinde 9 Nisan'da Davudpaşa sahrasında toplanmış olan orduya Puchheim da yirmi gün kadar sonra Edirne'de katılacaktı.⁴⁰⁰ Lehistan elçisi ise, kendisine teslim edilen mektuplar ve Murteza Paşa'nın adamı Şahin Ağa ile birlikte daha uzun bir yola çıkıp Lehistan'a Osmanlı taleplerini görüşmeye gidecekti.⁴⁰¹

İstanbul'da kalan devlet erkânına mektuplarını ulaştırıp kendileriyle vedalaşan Puchheim, 9 Mayıs'ta vardığı Edirne'de, kaymakam Bayram Paşa⁴⁰² ile Osmanlılar ve Habsburglar arasındaki sınır ihlalleri meselesine bir kez daha

kadimden elçilere olagilen ri'ayeti itdirmeyüb taraf-ı hümayunlarından murad üzere cevap alınmadan bu canibe gönderdi..."

³⁹⁸ Bu tatsız huzura kabul merasimi gerçekten de Dariusz Kołodziejczyk'in bahsettiği üzere genel kaniya yerleşen izlenimden farklı gerçekleşmiş gibi gözükmemektedir, bkz.: D. Kołodziejczyk, "Semiotics of Behavior in Early Modern Diplomacy: Polish Embassies in Istanbul and Bahçesaray", *Journal of Early Modern History* 7/3-4 (2003), 245-256, 245-246. Zira Khevenhüller'de belirtildiğine göre Sultan IV. Murad'ın sert çıkışı üzerine Lehistan elçisinin cevap yetiştirmesi bir kenara dursun, odadaki tercüman dahi korkudan donup kalmıştı, bkz.: Khevenhüller, *Annalium Ferdinandeorum Tom XII*, s. 1420. Sultan Murad'ın eli kılıcında elçiye savurduğu tehditleri Habsburg daimi elçisi de nihai raporlarından birinde aktarmıştır, bkz.: Peter Meienberger, *Johan Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn als kaiserlicher Resident in Konstantinopel in den Jahren 1629-1643*, Bern: Herbert Lang & Peter Lang, 1973, s. 252.

³⁹⁹ Khevenhüller, *Annalium Ferdinandeorum Tom XII*, s. 1419-1421.

⁴⁰⁰ *Courante uyt Italien ende Duytschlandt, &c. 1634 No 22*, s. 2: "Wt Constantinopolen den 6 April [1634]: Den Ambassadeur van den Duytschen Keyser is alhier aengecomen, ende heeft gisteren audientie in Divano ghehadt, sal op Saterdagh neffens die van Polen, met den Grooten Heere vertrecken..."

⁴⁰¹ BOA, KK.d 1826, (9 Nisan 1634), s. 29: "Harc-ı rah-ı elçi-i Kral-ı Vilayet-i Leh der vakt-i reften be-canib-i vilayet-i hod."

⁴⁰² Anlaşılacağı üzere Bayram Paşa orduyla sefere gelen rikab kaymakamı olarak hizmet verirken, İstanbul'daki Sadaret Kaymakamı olarak Kenan Paşa bırakılmış oluyordu. Khevenhüller, *Annalium Ferdinandeorum Tom XII*, s. 1420.

eğilmiştir.⁴⁰³ Bayram Paşa'nın otağında geçen görüşmelerde iki taraf karşılıklı sıkıntılarını dile getirmiş ve Puchheim Osmanlı merkez idaresinin neden hala ciddi bir tavır takınmadığını sormuştur. Bunun üzerine paşa, benzer sınır itaatsizliklerinin engellenmesine Kaiser Ferdinand'ın yeterli gücü ve isteğinin olup olmadığını sormak gibi ters bir cevap vermiştir. Puchheim ise efendisinin sadece kendi memurlarını değil, kral ve prensleri bile kontrolü altında tutabildiğini belirtmiştir. Ayrıca, bu tarz ihlallerin önlenmesi için Habsburg tarafından bir ortak komisyon kurulması önerildiğini söylemiş ve Osmanlıların bu öneriyi kulak ardı etmemesini rica etmiştir. Bayram Paşa'nın cevabı ise Budin Beylerbeyi'nin bu komisyonun oluşumunu sağlaması için gerekli emirleri alacağı olmuştur. Bunun iki tarafın da huzuru için gerekli olduğunu vurgulayan Puchheim yazılı vermiş olduğu şikâyetlere yazılı cevaplar talep ederek huzurdan ayrılmıştır.⁴⁰⁴

Kaymakamla görüşmeden bir gün sonra, 11 Mayıs 1634'te, Puchheim proaktif bir tavır sergileyek, Budin Valisi Musa Paşa'nın Edirne'de bulunmakta olan temsilcisiyle yüz yüze görüşmüştür. Musa Paşa'nın önceki yıl İsveç'le gerçekleşen muhaberatından ötürü cezalandırılmayı hakettiğini ve sadrazamın da bu konuda bir söz verdiğini belirtmiştir. Gerçekten de 1634 yazında Musa Paşa Budin Beylerbeyliği'nden alınacaktı. Tabii bunda gerçekten Puchheim'in mi başarılı olduğu, yoksa hâlihazırda üç yıldır aynı makamda hizmet etmekte olan paşanın -temsilcisinin de belirttiği üzere- "zaten birkaç ay ya da en fazla bir yıl daha aynı mevkide kalıp" sonra başka bir yere atanmayı beklediği gerçeğinin mi belirleyici olduğu bilinmemektedir.

Her halükarda Bayram Paşa ile yapılan görüşme etkili olmuş olacak ki ayın 13'ünde Sultan'ın tercümanı Puchheim'a gelip gerek şifahi gerek yazılı olarak dile getirilmiş olan şikâyetleri Türkçe'ye çevirip bir taslak hazırlamıştır. Ertesi gün kaymakamı temsilen gelen ufak bir heyet şikâyetlerin dikkate alındığını ve en kısa sürede bir cevap verileceğini belirtmiştir. Ancak, heyet sınır bölgesinde Habsburg askerlerince ahidnameye mugayir tamir edilmiş pek çok istihkâm bulunduğunu söyleyince Puchheim kendisinin Osmanlılarca yapılan benzer ihlallere dair daha uzun bir liste çıkarabileceğini söylemiştir. Son olarak tarafsız bir komisyonun

⁴⁰³ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 113-2, f. 100a.

⁴⁰⁴ Khevenhüller, *Annalium Ferdinandeorum Tom XII*, s. 1432-1433.

kurulmasının bu sebepten önemli olduğunu vurgulamıştır. Osmanlı heyeti Puchheim'in cevabına daha fazla itiraz etmemiş ve aynı gün kendisine ertesi gün veda için huzura kabul edileceği de söylenmiştir. Bunun üzerine de Puchheim, Murteza Paşa ile irtibata geçmiş ve hala alamadığı yazılı cevap için ısrarcı olmuştur. Nihayetinde talep ettiği cevaplar gece yarısı eline geçmiştir.⁴⁰⁵

Hepsine ayrı ayrı cevap verilmiş on altı madde büyük ölçüde sınır ahalisinden alınan vergilerin, muahede karşılığı inşa ve tamir edilen tahkimatların ve sınır ötesi askeri operasyonların hukuksuzluğu üzerine yoğunlaşmıştır. Osmanlı idaresi, kuvvetle muhtemelen, muvazzaf Budin Valisi Musa Paşa'nın o sırada ordugâhta bulunan temsilcisi ve keza değindiğimiz üzere Edirne'de bulunan sabık Budin Valisi Murteza Paşa'nın tecrübelerine dayanarak verdiği cevaplarda büyük ölçüde yapılan haksızlıkları kabul etmiş ve sınır komutanlarına gerekli emirlerin verileceğini bildirmiştir. Yine de siyasi mülahazalar ve durumun ne derin bir çıkmaza girdiğine dair birkaç maddeye özel olarak bakmakta fayda var. Sekizinci maddede Puchheim “evvelki akdedilen sulhlerde tüm akın ve yağmaların yasaklanmasına rağmen, yine de Osmanlıların dalgalanan bayraklarla sınırlarına hücum etmeye devam ettikleri ve ele geçen bayrakların hala [Habsburgların] ellerinde olması” gibi sıkıntılı bir duruma temas etmiştir. Buna verilen cevapta aynı durumun Krallık Macaristan'ındaki askerler için de söz konusu olduğu ve Macaristan Genel Valisi'nin yapılan şikâyetlere kulak vermediği ve askerleri kontrol altında tutmak için hiçbir önlem almadığı olmuştur.⁴⁰⁶

Daha önce temas edilen meselelerden biri olan Vaç istihkamının akıbetinin, teşkil edilecek komisyon tarafından belirlenmesini öneren on beşinci maddeye Osmanlıların cevabı çok net olmuştur: “Bu mahal Bolondvar'a mukabil verilmiştir ve böylece karara bağlanmış bir mesele olmasından ötürü daha fazla müzakereye lüzum bulunmamaktadır.” Son maddede yer alan “bu tarz anlaşmazlıkların, idraki kuvvetli ve tam salahiyyete sahip delegeler seçilerek giderilmesi” önerisine de yine Osmanlı tarafı olumlu ancak iğneleyici bir cevap vermiştir. “Bütün bu meseleleri görüşmek için çok defalar Divan'ın tam yetkili adamları gönderilmiş, ancak sizin Macar delegeleriniz hiçbir zaman tatmin olmayıp her daim engel teşkil

⁴⁰⁵ Khevenhüller, *Annalium Ferdinandeorum Tom XII*, s. 1435-1436.

⁴⁰⁶ Khevenhüller, *Annalium Ferdinandeorum Tom XII*, s. 1437-1438.

etmişlerdir.”⁴⁰⁷ Kısaca özetlemek gerekirse bu görüşmelerde herhangi bir sulh teçdidi ya da ahidname isdarı olmadığı gibi Puchheim’in itirazlarına da büyük değişimler vaad eden tatmin edici herhangi bir cevap verilmemiştir. Hem bu görüşmelerden hem de devamında gelen süreçten anlaşıldığı üzere Puchheim’in misyonu bir düzenleme getirmeyip, iki devlet arasındaki *status-quo*’nun korunduğunu göstermiştir.

Yazılı cevaplar artık eline geçmiş olduğundan geri dönüş hazırlıklarına başlayabilecek olan Puchheim, 16 Mayıs’ta Sultan IV. Murad’ın, 27 Mayıs’ta ise Kaymakam Bayram Paşa’nın huzuruna çıkarak veda icazetini almıştır. 1 Temmuz’da Budin’e varıp paşayla yine sınır ihlalleri üzerine “kısmen verimli” görüşmelerde bulunmuştu. Ocak ayında, diplomatik misyon başladığı zaman, sınırda yapılan elçi değişiminin, geri dönüş yolunda da tekrarlanması gerekmektedir. Bu sebeple Puchheim bir süre daha Budin’de bekleyip, 23 Temmuz’da Viyana’dan dönmekte olan Türk elçisi Rıdvan Ağa ile buluşmak için yola çıkmıştır.⁴⁰⁸ 25 Temmuz’da yapılması planlanan elçi teatisi için Zitvatorok’un imzalandığı Almas mahalline yakın bir yer seçilmişti. İki tarafın da aynı anda sınırı geçmesine odaklı diplomatik takıntıya gerekli özen gösterilip herkes kendi efendisinin itibarını kurtardıktan sonra Puchheim yoluna devam edip 30 Temmuz’da Viyana’ya vardı.⁴⁰⁹

Evine döndükten yaklaşık bir ay sonra (eylül 1634) oluşturduğu gizli nihai raporda Puchheim’in belirttiğine göre, Kaiser Ferdinand rahat bir nefes alabilirdi; zira Osmanlılar’dan yana kaygı duyması gereken bir durum bulunmamaktaydı. Osmanlı kuvvetleri daha yeni Lehistan’a karşı bir sefere girişmiş olmakla beraber kendilerini göğüs göğse mücadeleyle karşılamaktan ziyade manevralarla yıpratmaya çalışan Safevilerle boğuşmaktalardı. Puchheim’in varsayımı da (tıpkı yukarıda değindiğimiz ve aynı 1634 yılı içerisinde metinlerini kaleme alan Venedik ve İsveç elçilerinin belirttiği gibi) Safevi meselesi devam ettiği sürece Osmanlıların Habsburglara karşı bir savaşa girişmeyeceğini ifade etmekteydi.⁴¹⁰

⁴⁰⁷ Khevenhüller, *Annalium Ferdinandeorum Tom XII*, s. 1441-1442.

⁴⁰⁸ *Gazette (l’Année 1634)*, s. 397, “(Septembre 1634).”

⁴⁰⁹ Khevenhüller, *Annalium Ferdinandeorum Tom XII*, s. 1444-1445.

⁴¹⁰ OeStA, HHStA, StAbt, Türkei I, Turcica 113-4, f. 365b-366a: “... sintemahl sehr glaublich, solang gedachter Khrieg continuirt, dass mit Euer Maytt die Porthen den Frieden erhalten werde...”

Puchheim bu satırları yazdığı sıralarda Sultan Murad Lehistan'la sulhün bağlanmasını müteakip Edirne'den İstanbul'a dönmüş,⁴¹¹ Puchheim'in de belirttiği üzere aklındaki öncelikli meseleyi halletmeye odaklanmıştı: 1635 yılında doğu cephesine yönelerek Revan Seferi'ne çıkmış ve 1639'a kadar Osmanlıların dikkati burada yoğunlaşmıştır. Öte yandan Habsburglarla olan temaslar da, diplomatik ilişkilerin keskin bir ivme kazanacağı Sultan İbrahim (1640-1648) dönemine kadar gölgede kalmıştır.⁴¹² Bu meyanda Puchheim-Rıdvan elçiliklerinin Sultan IV. Murad dönemi için büyük ölçüde diplomatik ilişkilerin son faaliyeti olduğunu söyleyebiliriz.

Sonuç

Osmanlı-Habsburg ilişkilerine dair yukarıda detaylı olarak değindiğimiz on iki yıllık kesitin (1623-1634), gerek Osmanlı iç siyasetine gerekse Orta Avrupa hariç Osmanlı dış politikasının önemli ve hacimli bir kısmına değinmediği doğrudur. Alanın otoriter isimlerinden birinin dikkat çektiği üzere belirtmek gerekir ki, dönemin Osmanlı-Avrupa ilişkileri çerçevesinde başlıca sorunu yeterince vurgulamadığımız Kazak akınları problemiydi. On yedinci yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti'nin Karadeniz kıyısındaki pek çok yerleşimine önemli derecede hasar veren bu akınlar, 1642'ye kadar Osmanlı kuzey sınırının en büyük problemi haline gelmiş ve Erdel'in dış politikasında başına buyruk davranışlar sergilemesiyle aynı ciddiyete sahip bir sorun teşkil etmişti. Nihayetinde hem Erdel'in yukarıda değindiğimiz Habsburg karşıtı akınları hem de zikrettiğimiz Kazak akınları, Osmanlı kuzeyini çevreleyen tampon bölgesini tehlikeye atmaktaydı.⁴¹³

Yine yukarıda yeterince vurgulayamasak da, Habsbugların bu dönemde en büyük derdi Avrupa içerisinde, bilhassa Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu üzerinde nüfuzlarını muhafaza edebilmektir. Otuz Yıl Savaşları (1618-1648)

⁴¹¹ BOA, TSMA D 2008 kodlu kıyafet listesinden takip edebildiğimize göre Sultan IV. Murad'ın ağustos 1634'te İstanbul'a dönüşü gerçekleşmişti, bkz., f. 2a: "Sene 1044 Mah-ı Safer'inde Edirne'den dönüş oldukça iç hazineden tış hazineye teslim olunan esvabdır. "

⁴¹² İstisna olarak Bağdad'ın fethini tebrik etmeye gelen küçükkelçi Baron Kinsky'nin 1639'daki ziyaretini gösterebiliriz, bkz: Bertold Spuler, "Die Europäische Diplomatie in Konstantinopel bis zum Frieden von Belgrad (1739) 3. Teil", *Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven* 11/3/4 (1935), s. 313-366, 334. Osmanlı kayıtlarında da Kinsky'ye günde bin akçe tayinat bağlandığı not düşülmüştür, bkz.: BOA, [İbnülemin Hariciye] İE. HR 2-233: (27 Ca 1049/25 Eylül 1639).

⁴¹³ İbrahim Metin Kunt, "17. Yüzyılda Osmanlı Kuzey Politikası Üzerine Bir Yorum", 112-114.

süresince Habsburg Hanedanlığı önce Protestan hükümdarlara, 1630'dan sonra da kendileri gibi Katolik Fransa'ya karşı savaşmak zorunda kalmışlardı. Kısaca yukarıda değindiğimiz on iki yıllık süreçte Habsburg İmparatoru II. Ferdinand hem dini hem siyasi karakteri olan bir gerilimi bertaraf etmekle meşguldü.

Genel bir değerlendirme yapacak olursak, yukarıda temas ettiğimiz dönemde Osmanlılar ile Habsburglar arasında iki kez sulh için temessük imzalanıp, sınırda iki kez büyükelçi teatisi gerçekleşmiş ve olağanüstü görevle İstanbul'a dört Habsburg elçisi gelmiş; ancak hudut ihlalleri ve sınıra asker yığma pratikleri de eksik olmamıştır. Gerginliğin sürekli barışı uzatmaya dair diplomatik teşebbüslerle azaltıldığı bu süreçte Osmanlıların önceliği Safeviler'le savaşa verirken Avusturya Habsburglar'ının ise Otuz Yıl Savaşları'nı teşkil eden muharebelere odaklanmaktaydı. Osmanlılar açısından bu çelişkili durumu iki açıdan sorgulamak gerekebilir. İlk olarak, Osmanlılar neden bu sıkıntılı vaziyetinde Avusturya Habsburglar'ına nihai bir darbe vurmaktan çekinmişlerdi? İkinci ve tezat soru ise, eğer amaç Habsburglar'a karşı top-yekûn bir savaş değilse Bosna ve Budin valilerinin sınır ihlalleri ya da askeri teyakkuz uygulamalarına niye merkezi otorite göz yummuştur?

İlk soruya cevap verecek olursak, İran seferleri, Kazak akınları, Celali isyanları ve değinmediğimiz pek çok iç siyaset çatısında altında birleştirilebilecek sebepten ötürü Osmanlı idaresinin fazlaca meşgul olduğu aşikârdır. Ancak Osmanlı dış politikasına biraz daha içeriden yaklaşmak gerekirse, siyasi hiziplerin ve hızlı sadrazam değişimlerinin yaşandığı böyle karışık bir dönemde istikrarlı bir politika izlenememesi de bir o kadar belirleyici olmuştur. Kısaca ifade etmek gerekirse, Köhbach'ın da dikkat çektiği üzere Otuz Yıl Savaşları döneminde Osmanlı idarecileri Habsburglara saldırmak adına genel olarak bir fikir birliğine sahip değillerdi.⁴¹⁴ Bu duruma, yukarıda belirttiğimiz üzere Gabor Betlen'in 1626'daki seferine önce destek verilmesi, ardından da ulemanın buna karşı çıkması berrak bir örnektir. Ayrıca, Štěpánek'in de belirttiği gibi belki de Osmanlı kronik ya da fermanlarındaki saldırgan ve yüksek perde tavırların sadece retorik olarak algılanıp,

⁴¹⁴ Markus Köhbach, "Warum beteiligte sich das Osmanische Reich nicht am dreißigjährigen Krieg?", W. Leitsch ve T. Stanislaw (haz.), *Polen und Österreich im 17. Jahrhundert*, Vienna: Böhlau, 1999, 277-294, 292.

padişah ya da yönetici kesimin sahih niyetini göstermediği düşünölmelidir. Böylece “Osmanlıların Orta Avrupa’daki varlığının imparatorluğun genişleme hevesi tarafından tayin edilmediğinin mümkün olduğunu” idrak edip,⁴¹⁵ Osmanlı idaresinin salt yayılmacı bir tavır takınmaktan ziyade hariçten gelen etkilere tepki olarak dış politikasını şekillendirdiğini düşünmemiz gerekir.

Kanımızca 1634’teki Lehistan Seferi’ne de Abaza Mehmed Paşa’nın müsebbip olduğu karmaşa yüzünden çıkılıp, mevzu diplomatik yollarla halledilince seferin iptal edilmesi de bu “reaksiyoner” yaklaşımın bir göstergesi olarak görölmelidir. Zira on altıncı yüzyılın ortasında artık Osmanlılar çok cepheli savaşlara giremeyeceklerini anlamış⁴¹⁶ ve Işksel’in bahsettiği üzere II. Selim devrinde başlayan bir algı değışimiyle dış politikada agresif siyaset yerini daha yoğun bir şekilde diplomatik yöntemlerin kullanımına bırakmıştı.⁴¹⁷ Bu doğrultuda 1625 Sön Muahedesi imzalanırken Osmanlı sınır bölgesinde tecrübeli kişilerin tercih edilmesi, keza 1627’deki (Garmat) tecrübesine binaen 1630 ve 1634 yıllarında Murteza Paşa’nın Lehistan’da sulhü tesis etmek için istihdam edilmesi gibi örnekler sahiden de Osmanlı idaresinin sorunları diplomatik yollarla çözmek istediğine işaret etmektedir.

Öte yandan, sorduğumuz ikinci soruya cevaben de denebilir ki, sınırların tel örgüler ya da mayın tarlalarıyla korunmayıp esir ticaretinin ciddi bir gelir kapısı olduğu böyle bir dönemde, devletlerarası antlaşmalara körü körüne sadık kalmak serhat halklarının değıl, ancak merkezi idarelerin önceliğı olabilirdi. Faroqi’nin tam da bu dönemde Osmanlı-Venedik ilişkilerini ele aldığı çalışmasında tartışmaya açtığı üzere, sınır idarecileri ahidname şartlarını ihlal edip eski gaza ruhunu uyandırdığında, muhtemelen kendilerini formalite icabı azarlayacak olan merkezi otoritenin hoşuna giden faaliyetlerde bulunmuş oluyorlardı.⁴¹⁸ Bu meyanda, İstanbul’un sınır ötesi akınlara dair aynı müsamahakâr yaklaşımı, Budin ve Bosna

⁴¹⁵ P. Štěpánek, “Zitvatorok (1606) ve Vasvar (1664) Anlaşmaları Arasında Orta Avrupa’da Osmanlı Siyaseti”, *Türkler*, IX, 730-737, s. 733.

⁴¹⁶ Pál Fodor, *İmparatorluk Olmanın Dayanılmaz Ağrlığı*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2016, s. 144-146.

⁴¹⁷ Güneş Işksel, *La politique étrangère ottomane dans la seconde moitié du XVIe siècle: le cas du règne de Selim II (1566-1574)*, s. 269-270.

⁴¹⁸ S. Faroqi, “The Venetian Presence in the Ottoman Empire (1600-1630)”, s. 347, 383.

paşalarına karşı sergilemiş olduğu da düşünülebilir. Nihayetinde işler Osmanlı merkezi ordusunu Safevi cephesinden Balkanlar'a kaydırmayı gerektirecek kadar büyümediği müddetçe yerel idarecilere müsaade edilebileceği düşünülmüş olabilir.

Yeri gelmişken merkezi ordu ile ilgili belirtilmesi gereken bir durum da, Otuz Yıl Savaşları döneminde Osmanlılar'ın Avrupa askeri sahnesinden uzak kaldıkları için muharebe alanına dair teknolojik ve teşkilata mahsus gelişmelerden geri kaldıkları doğrultusundaki yorumdur.⁴¹⁹ Her ne kadar Osmanlı merkezi ordusunun 1650'lere kadar Orta Avrupa'ya girmeyeceği bir gerçekse de, yukarıda gösterdiğimiz üzere Osmanlıların hâlihazırda sürekli sınır ötesi çatışmalara girdiklerinden ötürü Habsburg garnizon kuvvetlerini tanıdıkları unutulmamalıdır. Ayrıca, yine anlattığımız üzere 1626 senesinde Osmanlı askerleri Habsburg garnizonlarından fazlasını görmüş, Budin Valisi Murteza Paşa'nın birlikleri karşılarında Otuz Yıl Savaşları'nın ünlü Habsburg komutanlarından biri olan General Wallenstein'ı bulmuşlardır. Kısaca, iddia edildiğinin aksine, Osmanlılar sınırlarının hemen öte tarafında cereyan eden "Otuz Yıl Savaşları"ndan tamamen bi-haber" kalmadığı gibi bu savaşa dolaylı olarak müdahil de olmuşlardır.

Toparlamak gerekirse, Osmanlı-Habsburg sınırı bu dönemde büyük çaplı bir savaştan azade olsa da sınır ötesi akınlara son vermek mümkün olmamıştır. Bu çatışma ve gerginliğin gölgesinde gerek sınır müzakereleri gerekse başkentlerdeki elçi trafiği yoğun bir diplomatik atmosfer inşa etmiştir. İkinci bölümde bu yoğun trafiğin İstanbul'daki kurumsal boyutu ele alınarak Osmanlı-Habsburg diplomatik münasebetlerinin haiz olduğu ayrıcalık incelenecektir. Ayrıca, kısaca ve Budin'de iki tarafın birbirlerini tabi tuttıkları diplomasi uygulamaları da sıradaki bölümün konusunu teşkil etmektedir.

⁴¹⁹ Jean-Louis Bacqué-Grammont, "L'État ottoman et la guerre de Trente Ans, les dommages à long terme de la neutralité", *Cahiers balkaniques*, 41 (2013), 267-270.

İKİNCİ BÖLÜM

XVII. YÜZYILIN İLK YARISINDA OSMANLI DİPLOMASİ PRATİKLERİ VE HABSBURGLARLA KARŞILIKLI DİPLOMASİ

2.1. XVII. YÜZYILIN İLK YARISINDA OSMANLI DİPLOMASİSİ

Çalışmamızın bu bölümünde Osmanlı diplomasi pratiklerine ve Osmanlı diplomasisinin IV. Murad dönemindeki mekanizmasına eğilmeye çalışacağız. Yabancı elçiler ve Osmanlı diplomasisinde yer alan memurlar bu bölümün temel aktörlerini oluşturmaktadır. Bu bağlamda somut veriler ortaya koyup betimsel bir çalışma oluşturmak da bu bölümün asli hedefidir.

Osmanlı diplomasisine dair muhtelif betimleyici çalışmaların bu konuyu çokça kurcaladığı gerçektir. Ancak gerek yerli gerek yabancı literatürde yer edinmiş hatrı sayılır sayıda çalışmanın bütün Yeniçağ'ı bir bütün olarak ele alma eğiliminde olduğu da ayrı bir hakikattir. Hâlbuki on beşinci yüzyıldan on dokuzuncu asıra kadar geçen dönemde hem evrensel düzlemde hem de Osmanlı özelinde diplomasi anlayışının ya da uygulamalarının sabit kalması mümkün olamaz. Bu nedenle mevcut bölümün hususi bir dönemi aydınlatarak, topyekûn değerlendirmeler içinde kaybolan detayları yakalayabilmesi ve diplomasi kurumunu “kendi adına araştırması”⁴²⁰ temenni edilmektedir.

Teorik çerçevede gerek Garret Mattingly'nin 1955 tarihli *Rönesans Diplomasisi* başlıklı kitabının⁴²¹ öncü rolüne, gerekse XXI. yüzyılda bu eserin kabullerine tepki olarak gelişen ve diplomasiye daha kültürel yaklaşımlar sergileyen “Yeni Diplomasî Tarihi” akımına değinmiştir. Ancak, hediye değiş tokuşuna, huzura

⁴²⁰ Linda Darling, *Gelir Artışı ve Kanuna Uygunluk: Osmanlı İmparatorluğu'nda Vergi Toplanması ve Maliye Yöntemi, 1560-1660*, İstanbul : Alfa, 2019, s. 17'de Darling maliye sisteminin işleyişi için benzer bir yaklaşım gerekliliğine dikkat çeker.

⁴²¹ Garrett Mattingly, *Renaissance Diplomacy*, New York: Dower Publications, 1988. Özellikle 30-39 arası sayfalarda diplomasi uygulamalarının detaylıca ele alınması dikkate değerdir.

kabullerdeki merasime ve genel olarak diplomatların yaşamına (mali durumları, edebi uğraşları ve günlük faaliyetleri vs.) odaklanmayı gaye edinen bu akım, aslında Osmanlı tarihi açısından çok da yeni değildir. Zira daha XIX. yüzyılın ilk yarısında Alman şarkiyatçı Bertold Spuler'in Yeniçağ Osmanlı diplomasisine eğildiği hacimli çalışmasının “diplomatik muamelat” (Die diplomatischen Gebräuche) kısmı, bu konuların nüvesine literatürün oluşumundan yaklaşık yarım asır önce gündeme getirmekteydi.⁴²² Spuler'in belki de tek noksanı, basılı kaynaklara dayanarak seçtiği örnekler arasında üç asırlık Osmanlı diplomasi uygulamasını bir bütün olarak görmesiydi denebilir.

Spuler'den de mülhem olarak pek çok alt başlık altında ele alacağımız bu bölümde, her ne kadar odağımız yine IV. Murad dönemi olsa da, yeri geldikçe on yedinci asrın ilk yarısından (1612-1642 arası otuz yıllık bir dönemden) ilgili örneklerle de yer verilecektir. Ancak en baştan, incelemeye alacağımız her devlet elçisi, her Osmanlı kurumu ya da aktörünün tarayabildiğimiz arşiv belgeleri ya da telif eserlerde simetrik olarak yer almadığını belirtmek gerekir. Özetle, bu bölümün gerek kronolojik gerekse kategorik boşluklarla oluşturulduğunu ifade etmemiz gerekir.

2.1.1. Osmanlılar'da Protokol

Gerek Yeniçağ gerekse modern dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun protokol meselelerine ilişkin kullandığı terim “teşrifât” idi. Bu terim kapsamında haraçgüzâr devlet hâkimleri, diplomatik temsilciler ve (çoğu zaman) üst düzey Osmanlı bürokratların kendilerini taltif etme amacıyla aldıkları kaftanlar (*hil'atlar*) yer almaktadır.⁴²³ Bu işlevi yerine getiren makamda bulunan kişi olan teşrifatçı, XVII. yüzyıl sonuna kadar divan-ı hümayuna bağlıydı.⁴²⁴

XVII. yüzyıla gelindiğinde teşrifatın cülûs, kılıç kuşanma, ulûfe dağıtım, sefere çıkma, dini törenler, doğum, nikâh ve sûr-ı hümayûn gibi olguları kapsadığını

⁴²² Bertold Spuler, “Die Europäische Diplomatie in Konstantinopel bis zum Frieden von Belgrad (1739) 2. Teil”, *Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven* 11/2 (1935), 171-222.

⁴²³ Filiz Karaca, “Teşrifât-ı Kadîme”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 40, 570-572, s. 570; Banu Mahir, “Türk Minyatürlerinde Hil'at Merasimleri”, *Belleten*, LXIII/238 (2000), s. 745-754.

⁴²⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988, s. 58-59.

müstakil çalışmalardan görebiliyoruz.⁴²⁵ Keza mevcut çalışmada da konumuz açısından önem ihtiva eden kesim daha ziyade Avrupa'dan gelen elçiler olsa da, gerek hazine ruznamçelerinde gerek teşrifat defterlerinde rastladığımız kayıtlarda elçilerle beraber daha çok Osmanlı memurlarının ismine rastlamaktayız. Sadrazamların ya da serhad valilerinin sınırdan hayırlı haberler getiren kethüdalrı gibi küçük, ya da Karadeniz'de veya İran'a karşı sefer öncesi savaşa katılacak paşalar gibi daha büyük payeli memurlara bu dönemde teşrifatta yer alan aktörler olarak rastlamak mümkündür. Teşrifatın temelini oluşturan törenler kimi zaman *dest-bûs* başlığı altında padişah huzurunda gerçekleştiği gibi, sadrazam ya da sadaret kaymakamının kendi hilat dağıtım seremonileri de gerçekleşiyordu.

Teşrifat törenlerinin Koçi Bey telhisleri⁴²⁶ ya da Tevkiî Abdurrahman Paşa'nın Kanunnamesi⁴²⁷ gibi on yedinci yüzyıl risalelerinde önemli bir yer edindiği doğrudur. Ancak bunların genel itibarıyla Osmanlı yönetici elitinin kendi aralarında tekaddümü ya da devletin idari mekanizmasına yoğunlaşırken, elçi kabulüne dair oldukça üstünkörü kaldıkları bir gerçektir. Kaldı ki, akademik yazında da dikkat çekildiği üzere teşrifat törenlerinin her zaman aynı çerçeve içinde değişmez bir bütünlükle yapıldığı söylenemez. Zamanın şartlarına ya da cari siyasetin gereksinimlerine göre teşrifat törenleri biçim değiştirebiliyordu.⁴²⁸

Daha ziyade sonraki kuşaklara doğru yolu göstermek amacıyla kanunnamelerde verilen normatif kısa bilgiler, teşrifatın her elçilikte fiilen nasıl işlediğini pek tabii yansıtamamaktadır. Bu meyanda elçi raporlarının sunduğu bilgiler daha sağlıklı olacaktır.

2.1.2. Elçiler İçin İlk Hazırlıklar

Işksel'in işaret ettiği üzere on altıncı yüzyılın ikinci yarısından itibaren elçilere gösterilecek muamele kimi kurallara bağlanmıştı. Bunlardan biri yabancı

⁴²⁵ Dündar Alikılıç, *XVII. Yüzyıl Osmanlı Saray Teşrifâtı ve Törenleri*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 2002; Zeynep T. Ertuğ, "Osmanlı İstanbul'unda Merasim ve Teşrifata Dair Kaynaklar", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 8/16 (2010), s. 541-558.

⁴²⁶ Koçi Bey, *Koçi Bey Risaleleri*, (haz. Zuhuri Danışman), İstanbul: Kabalcı, 2008, s. 153-155.

⁴²⁷ Abdurrahman Abdi Paşa, *Osmanlı Devleti'nde Teşrifat ve Törenler: Tevkiî Abdurrahman Paşa Kânûn-Nâmesi*, (haz. Sadık Müfit Bilge), İstanbul: Kitabevi, 2011, 17-18.

⁴²⁸ Hakan Karateke, *An Ottoman Protocol Register, containing ceremonies from 1736 to 1808: BEO 350 in the Prime Ministry Archives, Istanbul*, Doktora Tezi, Viyana Üniversitesi, Viyana 2006, s. 3.

devlet elçilerinin Osmanlı sınırından içeri girdikten itibaren sultanın misafiri olarak görülüp, en yakın beylerbeyi ya da sancakbeyinin himayesine girmeleri ve harcamalarının bu görevlilerce karşılanmasıydı.⁴²⁹ Örneğin 1616 yılında Habsburg elçisi von Chudenitz Avusturya'dan İstanbul'a gelmek üzere yola çıktığında, dönemin Budin Valisi Ali Paşa'ya elçilik ihtiyaçlarını karşılaması için asgari 150.000 akçe yollanmıştı.⁴³⁰ Daha önce değinildiği üzere 1627-1629 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'na gelen ve giden Habsburg elçilerinin masrafları ise Budin hazinesi defterine kaydedilmiştir.⁴³¹ Aynı durum 1628 yılında gelen Dubrovnik elçileri için de söz konusu olmuştur.⁴³² Keza yakın bir dönemde Moskova Devleti ile İstanbul arasında gidip gelecek Rus elçilerinin her türlü ihtiyaçlarının karşılanması, korunmaları ve yanlarına kılavuz verilmesi için de Kefe Beylerbeyi'ne hükümler gönderilmiş⁴³³ ve 1633'te İstanbul'a gelen Moskova elçilerine eşlik eden ağaya İstanbul'da görevini ifasından ötürü hilat bahşedilmişti.⁴³⁴ Lehistan'dan gelen elçiler ve 1632'de gelen İsveç elçisi ise Osmanlı İmparatorluğu'na önce Tuna Beylikleri'nin misafiri olarak girmekte ardından Özü Vilayeti'ne dâhil olmaktadır.⁴³⁵ Ayrıca, Budin üzerinden 1633 yılında İmparatorluğu terk etmek isteyen İsveç elçisi Strassburg'u Budin Beylerbeyi'nin adamlarından Mehmed Ağa muhafaza etmekteydi.⁴³⁶ Doğu sınırına bakacak olursak, aynı durumun İran'dan gelen elçiler için de geçerli olduğunu görmekteyiz. Osmanlı-Safevi mücadelesinin tüm hızıyla devam ettiği 1629 yılında Bağdad tarafına geçecek olan "Acem elçisi", elli kişilik maiyeti ve bineklerine Mardin-Musul arasındaki yolda yem ve yemeklik verilmesi için Musul Beylerbeyi Yakup Paşa'ya gerekli emirler yollanmıştı.⁴³⁷

⁴²⁹ Güneş Işıksel, *La politique étrangère ottomane dans la seconde moitié du XVIe siècle: le cas du règne de Selim II (1566-1574)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Paris, EHESS, 2012, s. 94.

⁴³⁰ BOA, KK.d 666, s. 22-23: "İrsaliye be-canib-i Belgrad bera-yı mühimmat-ı elçi-i kebir-i kral-ı Nemçe ve Üngürüs be-ma'arifet-i Vezir 'Ali Paşa ... fi 5 C Sene-i m [20 Haziran 1616]"

⁴³¹ BOA, MAD.d 7339, s. 15, 17, vs.

⁴³² BOA, MAD.d 7339, s. 5 ve 10.

⁴³³ 85 Numaralı Mühimme Defteri: 1040-1041 (1042), Ankara: T.C. 4 Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2002, s. 134: "21 Ş sene 1040 [25 Mart 1631]."

⁴³⁴ BOA, KK.d 667M, s. 31: "Fi 28 C 1042 [10 Ocak 1633]... Hil'at a'la altunum-gümüşüm bera-yı Ahmed Ağa, averde-i elçi-i Masku, sevbi l..."

⁴³⁵ Paul Strassburg, "Relatio de Byzantino Itinere ac negotiis in..." s. 200-203. 1632 yılında İsveç elçisi Strassburg Silistre'ye ayak basmadan önce Eflak Beyi Leon Tomşa'nın ev sahipliğine mazhar olmuştur.

⁴³⁶ ASVe, DT # 1436: "Fi 27 Şehr- i Zilhicce 1042 [5 Temmuz 1633]."

⁴³⁷ BOA, TSMA E 426-41: "Fi 29 Ramazan 1038 [22 Mayıs 1629]: Sen ki Ya'kub Paşa ve Mardin Voyvodası Ahmed Ağa'sız, Hala 'Acem elçisinin ağızlığı ve adamları Bağdad'a yollanmıştır. İmdi,

İngiltere ve Fransa elçileri ise büyük ölçüde deniz yolunu tercih ettiklerinden Osmanlı memurlarıyla fazla muhatap olamıyorlardı. Misalen 1631’de İstanbul’a gelen Fransa elçisi Comte de Marcheville, Marsilya’dan yola çıkıp Osmanlı topraklarına ilk defa ancak Sakız Adası’nda ayak basarak Osmanlı memurlarıyla görüşmüş ve oradan İstanbul’a geçmişti.⁴³⁸ Keza 1619 aralık ayında İstanbul’a varan Comte de Césy de, Quart isimli Müslüman bir korsana yakalanmaktan kıl payı kurtularak deniz yoluyla vardığı şehre Pera’dan ayak basmıştı.⁴³⁹ Yine Garb Ocakları korsanlarına yakalanmadığı için haline şükreden İngiltere elçisi Sir Thomas Roe da 9 Eylül 1621’de imzalanan talimatını alıp çıktığı yolculuğunu 28 Aralık 1621’de İstanbul’da tamamlamıştı.⁴⁴⁰

On yedinci asrın ilk yarısıyla ilgili zengin Osmanlıca belgeye sahip sayılabilecek yegâne ahidname sahibi devlet olan Venedik’e dair daha ayrıntılı bilgiye ulaşabilmekteyiz. Metin Ziya Köse’nin gösterdiği üzere Venedik elçileri, kimi zaman kara kimi zaman deniz yolunu tercih etmekteydi. Denizden gelmeyi seçtiklerinde güvenliklerini sağlamak için Kaptan-ı Derya’ya görev düştüğü dahi olmaktaydı.⁴⁴¹ Balyosların geliş ve gidiş zamanlarını Osmanlı idaresine bildirmelerinden sonra, İstanbul’dan Adriyatik’e kadar güzergâh üzerindeki yerel yöneticilere ve derya beylerine hüküm yazılıp, elçileri (gerekirse tehlikeli yerlerde yanlarına adam vererek) korumaları ve gerektiğinde kiralık araç ve yük hayvanı sağlamaları tembih ediliyordu. Daha detaylı olarak, 1634 yılı başında ülkesine yanında yol tercümanı Giovanni Battista Salvago ile birlikte dönmekte olan Balyos

elli nefer adamısına ve elli davalarına kifayet miktarı yem ve yemekleri ta’yin idüb, Musul’a varınca viresiz. Husus- ı mezburda ihmal eylemeyesiz diyü yazıldı. Yol üzerinde olan zahirelerden viresüz.”

⁴³⁸ Irini Apostolou, “Le voyage du comte de Marcheville de Marseille à Constantinople: tradition et nouveauté”, Sylvie Requemora-Gros (ed.) *Voyages, rencontres, échanges au XVIIe siècle: Marseille carrefour*, Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag, 2017, 127-138

⁴³⁹ Pierre Flament, “Philippe de Harlay Comte de Césy: Ambassadeur de France en Turquie”, *Revue d’histoire diplomatique (Paris)*, (1901), 225-251 s. 233.

⁴⁴⁰ Thomas Roe, *The Negotiations of Sir Thomas Roe...*, s. 4, 15.

⁴⁴¹ Metin Ziya Köse, *1600-1630 Osmanlı Devleti ve Venedik: Akdeniz’de Rekabet ve Ticaret*, İstanbul: Giza Yayınları, 2010, 32-33, 220. Köse’nin verileri temin ettiği A.DVN.DVE.d 013-1, MAD.d 6004 ve MAD.d 17901 kodlu defterlerin devamı niteliğinde olan ve H. 1034-1045 arasındaki benzer hükümleri havi bir defter sureti, Leipzig Üniversitesi Kütüphanesi’nde, Şark el yazmaları no. 137 kodu altında bulunmaktadır. Yakın zamanda bu defter Zahirovic tarafından neşredilmiştir, Nedim Zahirovic, *The Register of Ottoman-Venetian Diplomatic Affairs at Leipzig University Library (1625-1640)*, Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2020.

Giovanni Cappello'ya, koruma amaçlı merkezden tayin edilen Kapıcı Osman ile Murad ve İlyas isimli yeniçeriler eşlik etmekteydi.⁴⁴²

Hollanda/Birleşik Vilayetler tarafından gönderilen elçi sayısı bu dönemde fazla olmadığından net bir örnek vermek mümkün değildir. Bununla birlikte, 1612 yılında İstanbul'a gelip IV. Murad'ın saltanatı boyunca görev yapan Hollanda daimi elçisi Cornelius Haga'nın İstanbul'a Lehistan üzerinden geleceğinin bildirildiğini, ancak elçinin Akdeniz'den geldiğini söyleyebiliriz. Haga'nın kendi hatıralarında belirttiğine göre sultandan yine de “yol üstündeki tüm memurlara Haga'ya her türlü hürmet, yardım ve destek sunulması için emirler gönderilmiş”ti.⁴⁴³ Sonuç olarak, Osmanlı merkezi idaresi gelişini haber aldığı yabancı elçiler için güzergâh üzerindeki memurları uyarmakta ve kendilerine misafir nazarıyla bakılıp olabildiğince ihtiyaçlarının karşılanmasına uğraşılmaktaydı.

2.1.3. Elçilerin Güzergâhları

Yukarıda değindiğimiz gibi, Osmanlı başkentine ulaşmak isteyen yabancı devlet elçileri gerek karadan gerek denizden farklı güzergâhlar izleyebiliyorlardı. Bu meyanda, izlenecek yolun büyük ölçüde elçilerin kendi tercihlerine bırakıldığını söylememiz mümkündür. Söz konusu tercihlerde ise güvenli seyahat, gizlilik kaygısı ya da merasime bağlı kalma gibi farklı etkenler belirleyici olmaktadır.

1620'ler boyunca iki defa Osmanlı İmparatorluğu'na olağanüstü misyonla gelen Fransız elçi Louis Deshayes de Courmenin'in sefaretini anlatan Choisy'nin belirttiğine göre Fransa'dan İstanbul'a gelmek için dört temel yol tercih ediliyordu. Bunlardan ilki yukarıda bahsettiğimiz deniz yolculuğuydu ki, Choisy'nin yorumuyla bu yol “zorunda kalınmadıkça kullanılmamalıydı.” 12 ekülük bir maliyeti olan bu yolculuk Marsilya'dan başlayıp, Sardinya, Malta, Ege adaları ve nihayet Çanakkale

⁴⁴² Leipzig MS, B. or. 137, f. 11b (Hüküm No 32 ve 33): “Südde- i Sa'adetinden Delvine ve Mora'ya varınca yol üzerinde olan Beylerbeyleri'ne ve Sancakbeyleri'ne ve Kadılara ve kıla' dizdarlarına ve neferat ağalarına ve voyvodalara ve sair zabıtalara hüküm ki, Venedik Begleri tarafından Asitane- i Sa'adetinde balyosluk hizmetinde olan Ciovan Kapello nam yarar mu'teber beyzade üç seneden berü kemal-adab ve istikamet üzere balyosluk hizmetin eda eyleyüb hala hizmeti tamam olub yerine aher balyos tayin olunup...”

⁴⁴³ K. Heeringa (haz.), *Bronnen tot de Geschiedenis van den Levantschen Handel: Eerste Deel 1590-1660*, 'S-Gravenhage: Martinus Nijhof, 1910, s. 191: “verstaende van de Nederlanders aldaer, dat men tijdinge hadde gehad, dat wij door Polen soude comen, dat derhalven enige commandementen van den Gran Signor waren gegeven aen alle officieren op den wech. om mij alle eer, hulp ende assistentie te doen...”

Boğazı'ndan İstanbul'a ulaşmakta ve on beş ila yirmi gün sürmekteydi. İkinci yol elçinin kendisinin de tercih ettiği ve Tuna üzerinden ilerleyen Macaristan hattıydı. Üçüncü seçenek ise İtalya (Otranto) üzerinden Korfu Adası'na, ardından sekiz günlük yaya seyahat ile Selanik ve on iki günlük bir yürüyüşle İstanbul'a ulaşan Rumeli rotasıydı. Choisy'nin bizi bilgilendirdiği son güzergâh, Isklavyonya içinden geçmekteydi: Bu yol İtalyan Yarımadası'nda ya Ankona üzerinden Dubrovnik'e ya da Venedik'ten sonra İsplit'e vararak dağları aşp Sofya'ya, oradan da İstanbul'a bağlanmaktaydı.⁴⁴⁴

Choisy'nin tarif ettiği ilk yolu ufak değişikliklerle İngiltere elçisi Sir Thomas Roe'nun, dönemin Venedik elçilerinin ve diğer Fransız elçilerinin (Marcheville ve Césy) de kullandığını söyleyebiliriz.⁴⁴⁵ Keza 1625 yılında İstanbul'a olağanüstü misyonla gelen Venedik büyükelçisi Contarini Çuka Adası'ndan Değirmenlik'e, oradan Bozcaada ve nihayet Gelibolu konsolosunun misafiri olduktan sonra İstanbul'a geçmişti.⁴⁴⁶ Bununla birlikte Hollanda elçisi Haga 1612'de İstanbul'a gelirken melez bir yol izlemiş, Hollanda'dan kara yoluyla ayrılıp Köln, Frankfurt, Nürnberg ve Regensburg üzerinden Tuna'yı takiben Viyana'ya varmış ve ardından Adriyatik Denizi'ne inmiştir. Burada bir Venedik gemisiyle Zaklisa [Zakinthos] Adası'na inip, oradan Hollanda gemileriyle Ege adalarını geçerek İstanbul'a gelmiştir.⁴⁴⁷

İzledikleri güzergâhın nispeten bir standardizasyona sahip olduğunu iddia edebileceğimiz grup ise şüphesiz ki Avusturya elçileriydi. Cormenin'in bahsettiği (Macaristan içinden geçen) ikinci rotaya tekabül eden bu yol büyük ölçüde Tuna Nehri'ni takip etmekteydi. Kimi zaman kayıklar üzerinde ilerlenmesi, kalabalık maiyetler ve başlıca şehirlerde yapılan karşılama merasimleri ile ziyafetlerden ötürü bu yol oldukça uzun sürmekteydi. 1612'de İstanbul'a gönderilen Andrea Negroni,

⁴⁴⁴ Sr D. Choisy, *Voyage de Levant fait par le commandement du Roy en l'année 1621 par le Sr D. Choisy*, Paris: Adrian Taupinart, 1624, s. 89-96.

⁴⁴⁵ Marcheville yazdığı bir mektupta, 1631'de İstanbul'a gelirken Sakız ve Midilli'den geçtiğini belirtip, karaya Gelibolu'da ayak bastığını söylemektedir. Ardından da Tekirdağ ve Silivri üzerinden İstanbul'a gelmiştir, bkz.: BnF, Ms Français, 7093, f. 129b, "Copie de la lettre de Monsiuer le Comte de Marcheville a Monsiuer Bouthillier, De Pera le 28e Septembre 1631."

⁴⁴⁶ ASVe, Senato, Dispacci Costantinopoli (S.Disp.C), filza 99, f.54b-55a (Dalle Vigne di Pera, li 7 Marzo 1625). Venedik Devlet Arşivleri'nden ilgili *Dispacci* fonlarının dijital görüntülerini sağlayan Güneş Işıksel'e (İst. Medeniyet Üni.) bir kez daha teşekkürlerimi sunarım.

⁴⁴⁷ K. Heeringa (haz.), *Bronnen tot de Geschiedenis van den Levantschen Handel: Eerste Deel 1590-1660*, 'S-Gravenhage: Martinus Nijhof, 1910, s. 190-191.

1616'da Osmanlı başkentine gelen Hermann Czernin von Chudenitz ve sair pek çok Avusturya diplomatik misyonunda gördüğümüz üzere, Viyana'dan ayrılan Habsburg elçileri Estergon'da Osmanlı topraklarına ayak basmakta, ardından soluğu Budin'de almaktalardı. Akabinde de Belgrad, Niş, Sofya, İhtiman, Derbendkapı, Hamzabeg ve Felibe üzerinden Edirne'ye varıp, Hafsa, Babaeski, Çorlu ve Silivri'yi geride bırakarak Küçükçekmece'ye varmaktalardı. Kısaca, Viyana'dan gelen elçiler Orta Kol güzergâhını kullanmakta ve yaklaşık iki buçuk aylık ağır bir seyahatle yolculuk etmekteLERDİ.⁴⁴⁸

Lehistan elçilerine örnek teşkil etmek üzere müracaat edeceğimiz Zbaraski, 1622 yılında Kamanıçe'den çıkarak Dinyester Nehri'ni aşmış ve Boğdan'a girmişti. Ardından Yaş şehrinden sonra Eflak'a geçmiş ve Tuna Nehri üzerinden Silistre Eyaleti'ne girip, Koca Balkan Dağları'nı aşarak Edirne'ye ulaşmış, ardından İstanbul'a varmıştır.⁴⁴⁹ Benzer bir yolu on yıl sonra gelen İsveç elçisi Paul Strassburg da izlemiş, Lehistan üzerinden Krallık Macaristan'ına ve Erdel'e girdikten sonra Eflak'a ulaşmıştır. Ardından Targovişte ve Bükreş'i geçip Tuna'yı Yergöğü-Ruşuk üzerinden geçmiş ve Hezargrad üzerinden Koca Balkan Dağları'na bağlanmıştır. Buradan sonra İstanbul'a kadar giden yolun Lehistan elçisinin takip ettiğiyle aynı olduğu düşünülebilir.⁴⁵⁰

Kendileri gibi kuzeyden gelen Lehistan ve İsveç elçilerinin aksine, Rus elçileri Karadeniz'e ulaştıkları anda deniz yolunu tercih ediyorlardı. Bu döneme (aynı zamanda tüm on yedinci asır geneline) dair tespit edebildiğimiz basılı tek Moskof sefaretnamesi olan İl'ya Daniloviç Miloslavskiy ve Leontiy Lazarevskiy'in metni bize ayrıntılı bilgi sağlamaktadır.⁴⁵¹ 1642-1643 arası gerçekleşmiş olan sefaret,

⁴⁴⁸ Andrea Negroni, "Relatio Antonii Nigroni a Sua Majestate Conftantinopolim missi Anno 1613. Ex Copia MS. Jankovichiano Aczéliani," Márton György Kovachich (haz.) *Scriptores Rerum Hungaricorum Miores, Hactenus Inediti, Synchroni, aut Proxime Coævi, Tomus I*, Budin: Kraliyet Üniversitesi Basımevi, 1793, 245-277, s. 246-248. Ayrıca, von Chudenitz'in misyonunun günlüğü için bkz.: Adam Wenner, *Türkisches Reisebuch von Prag aus biss gen Constantinopel, Das ist: Beschreibung der Legation und Reise...*, Nürnberg: Simon Halbmayer, 1622, s. 9-45. Andrea Negroni 19 Haziran 1612'da Viyana'dan ayrılıp 7 Eylül'de İstanbul'a gelmiş (78 gün); von Chudenitz ise 27 Mayıs 1616'da Estergon'a, 17 Ağustos'ta ise İstanbul'a ulaşmıştır (80 gün). Kıyaslama için ise Ali İbrahim Savaş, "Osmanlı Elçilerinin Sefaret Güzergâhları", *Toplumsal Tarih*, 27 (1996), 54-62.

⁴⁴⁹ Samuel Kuszewicz, *Narratio Legationis Zbaravianae et Rerum apud Othomanos Anno 1622 Gestarum*, Gdansk: George Forster, 1645, s. 39-59.

⁴⁵⁰ Paul Strassburg, "Relatio de Byzantino Itinere ac negotiis in...", s. 200-205.

⁴⁵¹ İl'ya Daniloviç Miloslavskiy ve Leontiy Lazarevskiy, "Статейный Спосокъ о Посольстве Ильи Даниловича Милославяшэго и Дьяка Леонтия Лазоревскаго въ Царьградъ въ 7150 году [İl'ya Daniloviç Miloslavskiy ve Kâtip Leontiy Lazarevskiy'in 7150 Senesinde İstanbul Sefaretine İlişkin

Rozdory üzerinden Azak Sancakbeyi ile irtibata geçerek başlamıştı. Elçiler Azak'ın ardından gemi ile dört günde Kerç'i geçerek Kefe'ye varıp, ardından Balıklava üzerinden yine dört gün içinde İstanbul'a gelmişlerdi. Azak'a girişten itibaren İstanbul'a varış ise duraklamalardan ötürü toplam on sekiz gün sürmüştü ve elçiler şehre Fenerkapı'dan girmeden önce İstanbul'dan yaklaşık üç kilometre ötede demirlemişti.⁴⁵²

Görüldüğü üzere Avrupalı diplomatların İstanbul'a gelişleri konjonktürün ve coğrafi koşulların elverdiği çerçevede şekillenmektedir. Venedik, Fransa, İngiltere, İsveç ve Hollanda elçileri büyük ölçüde kendi yollarını kendileri tercih edebilmekte, Lehistan ve Avusturya elçileri nispeten daha ciddi bir protokole tabi olmak zorundadır. Her halükarda, izlenen güzergâhlar üzerinden yola çıkılacak olursa, Budin beylerbeyinin Avusturya; Silistre (Özü) beylerbeyinin Lehistan ve Kefe beylerbeyinin Moskova Devleti ile ilişkilerde bu devletlerin elçileriyle kaçınılmaz olarak karşı karşıya gelmelerinden ötürü diplomatik sahneye çıkmaları elzem niteliğe kavuşmaktaydı.

2.1.4. İstanbul'a Giriş

Yabancı elçiler uzun seyahatlerini geride bırakıp Osmanlı başkentine vardıklarında, doğrudan şehre girmeleri söz konusu olmuyordu. Dönemin diplomasi uygulamalarının kaçınılmazı olan gösterişli giriş merasimleri, İstanbul'da da merak uyandıran bir sahne oluşturmaktaydı. Burada vurgulamamız gereken husus, her yabancı elçi için aşağıda göreceğimiz üzere aynı karşılama muamelesinin uygulanmamasıdır.

Öncelikle Avusturya elçiliklerine eğilecek olursak, karadan Orta Kol üzerinden gelen elçiler öncelikle Küçükçekmece (ya da yakın bir köyde) bekleyip, şehre giriş için icazet almak zorundalardı.⁴⁵³ Büyükelçi Andrea Negroni 1612'nin eylül ayında Küçükçekmece'den İstanbul'a gelmek için yola çıktığında karşısında Fransız, İngiliz, Venedik, Hollanda ve Dubrovnik elçilerinin temsilcilerini

Resmi Rapor]], *Временникъ Императорскаго Московскаго Общества Истории древностей Россійскихъ*, Moskova: Üniversite Basımevi, 1850, 1-136.

⁴⁵² Miloslavskiy ve Lazarevskiy, "Статейный Спосокъ о Посольстве...", s. 25-28.

⁴⁵³ Fransa elçisi Courmenin de kara yoluyla geldiği için 1621 seyahatinde burada konaklamış ve kaldığı hanın "yol üzerindeki bütün diğer kervansaraylardan daha rahat" olduğu notunu düşmüştür, bkz.: Sr D. Choisy, *Voilage de Levant.*, s. 88-89.

bulduğundan ve giriş merasiminde bunlara çok sayıda Türk süvarisinin de katılıp büyük bir gösterişle şehre girdiğinden bahsetmektedir. Bu sırada, diğer elçilerin âdeti olduğundan, çok sayıda guruşu da çavuşlara dağıttığından bahsetmiştir.⁴⁵⁴ 1616'da gelen elçi von Chudenitz'i de yine Fransa, İngiltere, Venedik ve Hollanda elçilerinin adamları at sırtında karşılamışlardı. Büyükelçi von Chudenitz'in kâtibi Adam Wenner'in de belirttiği üzere elçiyi çavuşbaşı ile birlikte yüz çavuş karşılamaya gelmiş ve açık sancak, davul ve borazan sesleri ile Edirnekapı'dan şehre girip lojmanlarına yerleşmeleri üç saat sürmüştür.⁴⁵⁵ 1634'te İstanbul'a görevlendirilen Kont Puchheim'ı Küçükçekmece'de karşılamaya Avusturya mukim elçisi gelmiş ve üç gün sonra (26 Mart) birlikte şehre girerlerken Kont'un sancak açtırıp müzik çaldırma girişimi Osmanlı görevlileri tarafından yarı yolda akamete uğratılmıştı. Kendisine gönderilen merasim çavuşlarının sayısını belirtmeyen Kont, şehre giriş töreninde öncelikle Dubrovnik tercümanı, ardından da Fransa, Hollanda ve Venedik elçilerinin sekreterleri tarafından selamlanmıştı. Puchheim lojmanına kendisine sadaret kaymakamının selamını getiren sipahi ağası ve çavuşbaşıyla muhabbet ederek varmıştı.⁴⁵⁶

Lehistan elçisi Zbaraski'nin şehre girişi ise kalabalık maiyetinden dolayı biraz sıkıntılı olmuştu.⁴⁵⁷ Edirne'de bir yeniçeri ağası tarafından karşılanan heyet, Küçükçekmece'ye gelip sadrazama şehre girmek istediğini bildirmiş ve bir gün kadar daha beklemek zorunda kalmıştı. Şehre giriş vakti geldiğinde de en az iki yüz elli kişi olduğundan emin olduğumuz heyeti karşılamaya, Osmanlı tarafından yüz kişilik "şık giyimli" bir merasim birliği yollanmıştı. Sefaretnamede belirtildiğine göre gerek gayrimüslimler gerekse Müslümanlar çatılara çıkıp Leh tören alayını hevesle izlemişlerdi.⁴⁵⁸

İsveç ve Rusya'dan gelen elçiler söz konusu olduğunda belirgin bir farklılık göze çarpmaktadır. İsveç elçisi (Paul Strassburg) 1632'de şehre geldiğinde

⁴⁵⁴ Andrea Negroni, "Relatio Antonii Nigroni...", s. 249.

⁴⁵⁵ Adam Wenner, *Türkisches Reisebuch von Prag...*, s. 46-47.

⁴⁵⁶ Khevenhüller, *Annalium Ferdinandeorum Tom XII*, s. 1407-1410.

⁴⁵⁷ Dariusz Kołodziejczyk, "Polish Embassies in Istanbul or How to Sponge on Your Host without Losing Your Self-Esteem", Suraiya Faroqhi ve Cristoph Neumann (haz.) *The Illuminated Table, the Prosperous House: Food and Shelter in Ottoman Material Culture*, Würzburg: Ergon, 2003, 51-58, s. 51-52. Zbaraski'nin heyetine dair belirtilen sayının 700 ila 1.200 arası değiştiği söylenmekle beraber, sefaretnamede en aşağı 255 kişi net olarak belirtilip geri kalanlar (heyetin önündeki piyadeler gibi) sayı verilmeden sadece ismen anılmıştır.

⁴⁵⁸ Samuel Kuszewicz, *Narratio Legationis Zbaraviana...*, s. 58-74.

Küçükçekmece’de değil de Davudpaşa civarındaki Zitros köyünde konaklamıştı.⁴⁵⁹ Kendisini karşılamaya Erdel Beyi’nin elçileri ile Hollanda daimi elçisi Haga’dan başka bir diplomatın geldiğine dair bilgi bulamadığımız gibi, merasime gönderilen çavuşların sayısı da düşüktür. Strassburg, gerek şehirdeki karışıklıklar gerek hediye getirmedikten dolayı merasimin oldukça “mütevazı” gerçekleştiğini not düşmekten de geri durmamıştır.⁴⁶⁰ Benzer şekilde Moskova Devleti elçileri Miloslavskiy ve Lazarevskiy de görece az sayıda çavuş tarafından karşılanmışlardı. Bahsettiğimiz üzere Haliç’ten karaya ayak basan heyet, sahilde Abdullah isimli bir çavuşbaşının komutasında kırk sekiz kişilik bir merasim alayı bulmuştu. Halleri hatırları sorulduktan sonra elçiler, saray tercümanı, çavuşbaşı Abdullah ve çavuşlar ile Fener Kapı’dan geçip kıyıyı takip ederek lojmanlarına yerleştirilmişlerdi.⁴⁶¹

Hollanda elçisinin şehre girişi bu hususta biraz farklılık arz etmektedir. Zira bahsettiğimiz üzere yolun kalan yarısını denizden tamamlayan elçi, İstanbul kıyısına ilk defa Yeşilköy tarafında ayak basmıştır. Ertesi gün sadaret kaymakamına geldiğini bildirmiş ve iki gün daha Yeşilköy’de konaklamıştır. Ancak, elçinin suriçine geçmesi için herhangi bir merasim düzenlenmemiş, yanında yeniçeriler bulunduğu halde gece vakti Pera’da kendisine ayarlanan lojmana yerleştirilmiştir.⁴⁶² Keza 1631 yılında İstanbul’a gelen Fransa elçisi Kont Marcheville de herhangi bir resmi merasimden bahsetmemekte, hatta Pera’ya geçmek için geceyi beklediğini belirtmektedir.⁴⁶³

Elçilerin şehre girişi hususunda ilginç bir detaya da yine Venedik balyoslarının merasimlerinde denk gelmekteyiz. Tommaso Bertelé’nin dikkat çektiği üzere, Venedik balyosları İstanbul’a geldiklerinde kendilerine has bir merasim söz konusu olmaktadır. Burada vurgulanması gereken fark, aslında balyosların suriçi

⁴⁵⁹ RA, Turcica 1, *Legaten Paul Strassburgs Berättelse om sin Beskickning 1634*, s. 29. İsveç Devlet Arşivi’nde yer alan bu yazma Szilagyi’nin yayınladığı sefaretnamede temel alınan belgedir, bkz.: *Monumenta Hungariae Historica. Okirattar Strassburg Pal 1631-1633-iki Kövtesege Es I. Rákóczi György Elso Diplomaciai Össezeköttetesei Törtenehez*, Budapeşte: Magyar Tudományos Akadémia, 1882. Yazmanın dijital görüntülerini yollayan arşiv görevlisi Jans Mispelaere’ye bir kez daha teşekkürlerimi arz ederim.

⁴⁶⁰ Her ne kadar Strassburg gelen çavuş sayısını belirtmese de, çavuşların 60 kişiden az olduğunu, “başka zamanlarda padişahın emriyle bir çavuşbaşı ve 60 kişi karşılamaya gelirmiş” ifadesinden anlayabiliyoruz, bkz.: RA, Turcica 1, *Legaten Paul Strassburgs Berättelse...*, s. 29.

⁴⁶¹ Miloslavskiy ve Lazarevskiy, “Статейный Списокъ о Посольстве...”, s. 28-29.

⁴⁶² K. Heeringa (haz.), *Bronnen tot de Geschiedenis van den Levantschen Handel...*, s. 206-207. Burada verilen bilgi Haga’nın kendi günlüğünden (*Memoriael*) alınmıştır, a.g.e, s. 206-255.

⁴⁶³ BnF, Ms Français, 7093, f. 129b-130a, “Copie de la lettre de Monsiuer le Comte de Marcheville a Monsiuer Bouthillier, De Pera le 28e Septembre 1631.”

İstanbul'a değil, İstanbul'a ilk varışlarından kısa bir süre sonra tantanalı bir merasimle zaten ikamet etmekte oldukları Galata'ya tekrar giriyor olmalarıdır.⁴⁶⁴ Bu merasime kendi dönemimizden verebileceğimiz en güzel örnek, Bertelé'nin şahsen de işaret ettiği Pietro della Valle'nin tasviridir.⁴⁶⁵

20 Mart 1615 tarihli mektubunda della Valle, yeni atanmış Venedik balyosu Almoro Nani'nin bir İngiliz gemisiyle Sakız'dan İstanbul'a geldiğini ve Topkapı Sarayı'nı top atışlarıyla selamladığını belirtmektedir. Nani hususiyetle gece çökene kadar karaya inmek istememiş, Fransa elçisi yine de kendi sekreterini göndererek balyos kıyıya çıkana kadar eşlik ettirmiştir. Ertesi gün ise tüm maiyetiyle birlikte Fransa elçisi bizzat balyosu ziyarete gitmiştir. Devamındaki günlerde tüm daimi elçiler (İngiltere, Hollanda ve Avusturya) Nani'yi ziyaret etmiştir.

Nihayet İstanbul'a varışından iki hafta sonra Venedik balyosunun resmi giriş merasimi gerçekleşmişti. Galata'ya doğru ilerlemekte olan merasim şu şekilde teşekkül etmekteydi: En önde balyosluğa bağlı dört yeniçeri at üstünde kırmızı kıyafetleriyle ilerlemekteydi. Ardlarında otuz kadar sair yeniçeri, başlarında at sırtındaki komutanları çorbacı ile yaya olarak gelmekte; peşi sıra bir o kadar da sipahi yer almaktaydı. Kırk çavuşun ardından balyosun kendi maiyeti gelmekteydi: Bunlar kırk kadar kurye, seyis, at üstünde Venedik'in dragomanları ve diğer taifelerin dragomanları tarafından takip edilmekteydi. Arkalarından çavuşbaşı, sağında sipahi ağası ile ilerlemekteydi. Peşinden halef-selef balyoslar gelmekteydi ve bunlar da Fransa, Hollanda ve Venedik sekreterleri tarafından takip ediliyordu. Geniş caddelerde üçlü, dar olanlarda ikili sıralar halinde ilerleyen alayın ardından tüm elçilerin kapı halkları, Pera asilzadeleri, tüccarlar hep beraber bulunmaktaydı. Pietro della Valle'nin tahminine göre yaya gidenler hariç iki yüz elli atlı merasimde yer almaktaydı. Galata içinde de sokakları dolandıktan sonra elçilik ikametgâhına varılıp ziyafete geçilmişti: Çavuşlara salonda; sipahi, yeniçeri ve diğerlerine ise avluda yemek servis edilmişti.⁴⁶⁶ Kendi raporundan öğrendiğimiz kadarıyla on yıl sonra

⁴⁶⁴ Tommaso Bertelé, *Il palazzo degli ambasciatori di Venezia a Costantinopoli*. Bologna: Casa Editrice Apollo, 1932, s. 156-157.

⁴⁶⁵ Pietro della Valle, *Viaggi di Pietro della Valle il Pellegrino descritti da lui medesimo in lettere familiari all'erudito suo amico Mario Schipano divisi in tre parti cioè: la Turchia, la Persia e l'India, colla vita e ritratto dell'autore*, Cilt 1, Brighton: G. Gancia, 1843.

⁴⁶⁶ Pietro della Valle, *Viaggi di Pietro della Valle il Pellegrino...*, s. 87-91: "Lettera V: Da Costantinopoli, del 20 di marzo 1615."

Venedik olağanüstü elçisi Simon Contarini'ye de aynı teşrifat “mutat üzere” uygulanmış, çavuşbaşı tarafından karşılanan büyükelçinin alayına Fransa ve Hollanda elçileri eşlik etmişlerdi.⁴⁶⁷

Bu bilgiler ışığında her ne kadar giriş merasimleri dönemin teşrifat uygulaması açısından önem arz etse de, her devlete katı bir şekilde merasim uygulandığını ya da uygulanan merasimde aynı muameleyi gördüğünü söylememiz mümkün değildir. Öyle ki, Hollanda elçisi Haga ve Fransa elçisi Kont Marcheville herhangi bir giriş merasiminden bahsetmemektedir. Öte yandan Osmanlıların doğrudan komşuları olan devletlerden merasimin bir vazgeçilmez addedildiği Habsburg elçilerine, Lehistan elçisine ve görevini yeni devralan Venedik balyosuna yüz kadar Osmanlı memuru eşlik etmekte, Memalik-i Mahruse'den uzakta kalan Moskova Devleti ve İsveç Krallığı temsilcileri söz konusu olduğunda bu sayı azalmaktadır. Ancak, 1606 sonrası muharebe alanında elde ettiği diplomatik eşitlikten istifade etmeye çalışan Avusturya elçileriyle nispeten durağan ilişkilerin sürdürüldüğü Venedik balyosuna ve Lehistan elçisine aynı sayıda merasim alayıyla eşlik etmesi belki de ileride üzerinde daha uzun durulması gereken bir durumdur.

2.1.5. İstanbul'da İlk Karşılaşmalar

Yabancı temsilciler İstanbul'a geldiklerinde resmi makamların huzuruna çıkmadan önce ihtiyaçlarını karşılamak ya da kendilerine yol göstermek adına çeşitli memurlar yanlarına gelmekteydi. Özellikle devlet tercümanları, teşrifat görevlileri ve koruma amaçlı tayin edilen bekçiler elçilere ilk etapta eşlik eden kimseler olmaktaydılar. Vezirler tarafından yollanan hediyelerin ve hazineden yapılan ödemelerin teslimi de bu sırada gerçekleşmekteydi.

Avusturya elçilerinden başlayacak olursak, 1616 senesinde Wenner'in belirttiğine göre lojmanlarının önünde bir çavuş ve sekiz yeniçeri muhafız olarak beklemekteydi.⁴⁶⁸ İstanbul'da daimi temsilcileri olan ülke elçilerinin hâlihazırda

⁴⁶⁷ ASVe, S.Disp.C, filza 99, f. 79a: “7 Marzo 1625”: “Ho fatto io Contarini l'ingresso mio pub:co in questa città conforme lo stile ordinario, ricevutosi da qui Capi di Chiaussi, di militie, et altri ufficiali di questo Re, con molto hum. dei loro, dalle famiglia di questo Sri. Amb.ri di Francia et Fiandra, non essendoci intervenuto quella d'Inghilt.a per la pretensione di precedenza, che nitrisce con Francia, da tutta la nazione nostra, da gran quantità di questi Perotti, et altri amici della Casa, onde molto sequenze, curiosa, et onarata l'apparenza se ne venduta invero.”

⁴⁶⁸ Adam Wenner, *Türkisches Reisebuch von Prag...*, s. 50.

kapılarından mesul yeniçerileri olmaktadır: Daha önce değinildiği üzere Venedik elçisinin hizmetinde bulunan dört yeniçeri yeni gelen elçiyle oldukça erken irtibata geçmişti. Keza, Fransa'dan 1621 senesinde olağanüstü misyonla gelen Deshayes de Courmenin'i Küçükçekmece'den almaya da Fransa elçiliğinin tercümanıyla beraber yeniçerilerinden ikisi yollanmıştı.⁴⁶⁹ Leh elçi Zbaraski'ye 1622 yılında sadrazam tarafından hediye olarak gönderilen meyveleri taşıyan yeniçeriler yollandığında ise elçiliğin yorumu bunların muhafız oldukları kadar istihbarat toplayan ajanlar da olduklarıydı.⁴⁷⁰ 1612 yılında gelen Hollanda elçisi Haga, Yeşilköy'den hali hazırda yeniçeriler eşliğinde Pera'ya geçtiğini belirtmiştir. Ardından da ilk karşılaştığı memurların, dönemin sadaret kaymakamının ve irtibat halinde olduğu Halil Paşa'nın kendisine *sefa geldin* dileklerini ileten adamları olduğu günlüğünde kayıtlıdır. Varışından üç gün sonra da Halil Paşa yine hediye olarak Haga'ya adamlarıyla birlikte çiçek ve meyve yollamıştı.⁴⁷¹ Keza Rus elçilerine de Çavuş Süleyman Ağa eşliğinde on yeniçeri muhafız olarak atanmıştı. Varışlarından beş gün sonra sadrazamla olan irtibatlarını Recep Ağa denen bir şahıs üzerinden yürütmeleri söylenmiş, ayrıca o gün elçilere sadrazamdan kendi hane halkından yirmi sekiz kişi eşliğinde hediye olarak siyah ve beyaz üzümler, şeftaliler, karpuzlar, elmalar, armutlar, erikler ve ekmekler yollanmıştı.⁴⁷²

Bu noktada elçilerin genel itibarıyla sefaretnamelerinde, kendilerini koruyan yeniçeriler ve vezirlerin hediyelerini taşıyan kâhyalarına yer verdiklerini belirtmeliyiz. Ancak Osmanlı kayıtlarında bu hususla ilgili tamamlayıcı ayrıntılara rastlamak mümkündür. Mesela vardıklarında kendilerine ayrılan tahsisat, bir Osmanlı memuru aracılığıyla teslim ediliyordu. Bu görevli kimi zaman saray tercümanı, kimi zaman ise mübaşirlik görevini üstlenmiş çavuşlardan biri olmaktadır. Daha somut bir ifadeyle, 1616-1618 arası İstanbul'da görev yapan Habsburg elçisi von Chudenitz ve heyetine, Salih Çavuş isimli bir mübaşir nafakalarının ve diğer ihtiyaçlarının ödenmesinde aracı olmaktadır.⁴⁷³ 1634 senesi kayıtlarını ihtiva eden muhasebe defterinde gerek Moskova Devleti gerekse

⁴⁶⁹ Sr D. Choisy, *Voyage de Levant...*, s. 88.

⁴⁷⁰ Samuel Kuszewicz, *Narratio Legationis Zbaraviana...*, s. 75.

⁴⁷¹ K. Heeringa (haz.), *Bronnen tot de Geschiedenis van den Levantschen Handel...*, s. 208.

⁴⁷² Miloslavskiy ve Lazarevskiy, "Статейный Списокъ о Посольстве...", s. 29-31.

⁴⁷³ BOA, KK.d 666, s. 33, 37, 44 (ba-taleb- i Salih Çavuş, mübaşir).

Avusturya elçilerine ikametleri boyunca tayinatlarını neredeyse istisnasız bir şekilde İbrahim ve Hasan Çavuş teslim etmekteydi.⁴⁷⁴ Öte yandan iki sene önce İstanbul'da bulunan İsveç elçisine ilk geldiğinde varış harçlığı yine İbrahim Çavuş tarafından verilirken, sonraki nafaka ödemeleri ekseri saray tercümanı Zülfükar Ağa aracılığıyla yapılmaktaydı.⁴⁷⁵ Ayrıca, gerek 1632'de gelen İsveç elçisi Strassburg ve 1642'de gelen Moskof elçileri Miloslavskiy ile Lazarevskiy gerekse 1634'te gelen Habsburg elçisi Kont Puchheim, tercüman Zülfükar Ağa'nın İstanbul'a girişlerinde kendilerini görmeye geldiğini belirtmektedirler.⁴⁷⁶

Devlet büyüklerinin yanı sıra, şehirde meskûn elçilerin de yeni gelenlere selamlarını ve hoş geldin dileklerini iletmeleri diplomatik adabın bir parçasıydı. Yalnız, bu süreç vezirlerde olduğu gibi doğrudan değil vekiller aracılığıyla yapılmaktaydı. Öyle ki, Fransa elçisi Marcheville'i 1631 yılında şehre vardıktan kısa bir süre sonra İngiltere, Venedik, Hollanda, Dubrovnik, Avusturya ve Erdel daimi elçileri (ve dönemin Rum Patriği Lukaris) adamlarını göndererek selamlamışlardı.⁴⁷⁷ Keza ertesi yıl kendisi de İsveç elçisi Strassburg'a hoş geldin ziyareti için sekreterini yolladığında, İngiltere, Venedik, Hollanda elçilerinin ve Rum Patriğinin sekreterleri de ziyarette bulunmuşlardı.⁴⁷⁸ Hollanda temsilcisi 1612'de İstanbul'a geldiğinde ise önce İngiltere temsilcisi, üç gün sonra da Fransız elçisi sekreterlerini gönderip kendisini selamlamışlardı. Her iki ziyaretten sonra Haga, aynı gün içerisinde iadeiziyarete bulunmak için çaba sarf etmişti.⁴⁷⁹ 1634'te gelen Habsburg elçisi Puchheim'ı ise lojmanlarına yerleştikten sonra İngiliz, Fransız ve Lehistan elçilerinin sekreterleri kralları adına bizzat selamlamış, Puchheim da maiyetindeki asillerden bir kaçını iki gün sonra Fransa, İngiltere, Venedik ve Hollanda elçilerine hem

⁴⁷⁴ Örnek olarak BOA, KK.d 1826, s. 39 (be-dest-i Hasan Çavuş, mübaşir) ve s. 13 (be-dest-i Hasan Çavuş).

⁴⁷⁵ BOA, KK.d 1826, s. 69, 75 (İbrahim Çavuş), 83, 97, 109, 117, 141 (Nisan-Temmuz 1632).

⁴⁷⁶ Miloslavskiy ve Lazarevskiy, "Статейный Списокъ о Посольстве...", s. 27 ve Paul Strassburg, "Relatio de Byzantino Itinere ac negotiis in...", s. 206. Zülfükar, Kont Puchheim'i görmeye İstanbul'a girişinden iki gün sonra gelmiştir, bkz.: Khevenhüller, *Annalium Ferdinandeorum Tom XII*, s. 1412. İstanbul'da görev alan mübaşirlerin, elçileri Osmanlı topraklarına girdikleri noktadan İstanbul'a kadar getiren kılavuzlarla aynı kişi olması kimi durumlarda söz konusuysa da kanımızca bu bir kural teşkil etmemektedir. Ancak ne yazık ki elçiler yanlarında kendilerine eşlik eden kimselerin isimlerini not etmeyi alışkanlık edinmedikleri gibi, kimi zaman (Strassburg örneğinde olduğu üzere) hiçbir bilgi vermemektedirler.

⁴⁷⁷ BnF, Ms Français, 7093, f. 133a, "Copie de la lettre de Monsiuer le Comte de Marcheville escrite à Monsiuer Bouthillier, De Pera le 10e Octobre 1631."

⁴⁷⁸ Paul Strassburg, "Relatio de Byzantino Itinere ac negotiis in...", s. 206.

⁴⁷⁹ K. Heeringa (haz.), *Bronnen tot de Geschiedenis van den Levantschen Handel...*, s. 208, 211.

karşılamaya gelişleri hem de ziyaretleri için teşekkür mahiyetinde iadeziyarete yollamıştı.⁴⁸⁰

Böylelikle yabancı elçiler şehre ilk girişlerinde alt rütbeli sayılabilecek Osmanlı memurları ve diğer devletlerin temsilcileri ile yüz yüze gelmiş oluyorlardı. Bu kişiler büyük ölçüde elçilerin, önce sadrazamın ardından da sultanın huzuruna çıkışlarına kadar geçen süreçte gördükleri az sayıda kişiden bir kaçı olmaktaydı. Yine de bilhassa mukim elçiliklerle ilintili (özellikle gayrimüslim) İstanbul sakinlerinin bir şekilde yeni gelen elçilerle de irtibat kurabiliyor olduğu unutulmamalıdır.⁴⁸¹

2.1.6. Sadrazamın Huzuruna Kabul

Osmanlı merkezi idaresinin karar mekanizması Divan-ı Hümayun'un başında yer alan sadrazamla resmi temas, elçilerin ilk önemli görüşmesiydi. Sadrazamla yapılan bu görüşme her ne kadar bu dönemde Saray-Babıali ayrımı henüz netleşmemiş olsa da, devlet işlerinin büyük kısmının görüşüldüğü sadaret makamında⁴⁸² gerçekleşmekteydi. “Kamusal diplomatik merasim” olarak değerlendirilebilecek sadrazamla görüşme, hem Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupalı devletler arasındaki dostluğun göstergesi hem de ziyaretçi ülkenin İstanbul'da diğer elçilikler nezdinde ne kadar itibar gördüğünü anlamının ölçeği olabiliyordu.⁴⁸³ Elçiler sefaretnamelerinde padişah huzuruna kabul kadar önem atfetmedikleri sadrazamla görüşmeyi büyük ölçüde es geçtiklerinden, bu hususta ancak parça parça bilgi edinmek mümkün olmaktadır.

⁴⁸⁰ Khevenhüller, *Annalium Ferdinandeorum Tom XII*, s. 1411-1412.

⁴⁸¹ 1631'de gelen Fransa elçisi Marcheville'i konakta selamlayan Rum ve Yahudiler gibi, bkz.: BnF, Ms Français, 7093, f. 133a: “Copie de la lettre de Monsiuer le Comte de Marcheville escrite à Monsiuer Bouthillier, De Pera le 10e Octobre 1631”: “... quantité de Grecs & de Juifs devots à la Couronne de France...”

⁴⁸² 1630-1633 yılları arası İstanbul'da bulunan Venedik balyosu Giovanni Cappello bütün mühim devlet işlerinin sadrazamın makamında görüşüldüğünü ve elçilerin de burada kabul edildiğini belirtmektedir, bkz.: Nicolo Barozzi ve Guiglelmo Berchet, “Relazione di Constantinopoli del Bailo Giovanni Cappello, 1634”: “...tutti li gravi negozi dell'Imperio sono maneggiati dal primo Visir, la maggior parte in propria casa, ove ammette gli Ambasciatori e seco tratta e seco risolve quanto occorre senza conferir col Re . . .”

⁴⁸³ Michael Talbot, *British-Ottoman Relations, 1661-1807: Commerce and Diplomatic Practice in the Eighteenth-Century Istanbul*, The Boydell Press: Woodbridge, 2017, 142.

Sadrazam huzuruna çıkış aslında elçilerin pek de söz hakkına sahip olamadığı bir süreçti. Zira lojmanlarında bekleyen elçilere, öğleden sonra sadrazam ya da sadaret kaymakamı tarafından bir adam gönderilip ertesi gün huzura kabul edileceklerinden ötürü hazır olmaları bildirilirdi. Ancak bu bekleyişin ne kadar süreceği kestirilemezdi: Elçilerin İstanbul'a varışlarını müteakip ilk hafta içinde gelen daveti 1612'de vasıl olan Hollanda elçisi dört gün; aynı sene Habsburg elçisi Negroni, 1632'de İsveç elçisi Strassburg ve 1642'de Moskova elçileri yedişer gün ve 1622'de Lehistan elçisi ise sekiz gün beklemişti. 1634 senesinde Habsburg büyükelçisi olarak gelen Kont Puchheim ise -istisnai bir süratle- iki gün içinde sadaret kaymakamının huzuruna davet edilmişti.

Daveti böylelikle gönderen sadrazam, elçilere fiziksel intikal için bile söz hakkı vermemekteydi: Öyle ki, belirli bir sayıda çavuşu yanlarına elçilerin binmesi için eyeri boş atlarla lojmanlarına yollardı. Sadrazamın gönderdiği ata binen elçiler de kendi maiyetlerini güzelce hazırlayıp bir tören alayı oluşturur ve şehrin içinden geçerek sadaret makamına giderlerdi.⁴⁸⁴ Bu hususta biraz daha net bilgi veren Moskova Devleti elçileri kendilerini almaya on iki çavuş ve boş atlar gönderildiğini ifade etmişlerdir. Bu süreci en detaylı anlatan İsveç elçisi Paul Strassburg ise yolda ikili sıra oluşturduklarını; önde refakate gelen yeniçeriler, ardında da elçilik kâtipleri, beyzadeler, tercümanlar ve nihayet elçiler olacak şekilde sadaret makamına ilerlediklerini belirtmiştir. Ayrıca, Strassburg'un notlarına göre bu merasimde “sadece şark atları kullanılması mutad idi.”⁴⁸⁵

Sadaret makamında elçilerin karşılanması hakkında bizi biraz olsun aydınlatabilecek bilgiye de sahibiz: 1642'de Moskova Devleti elçileri sadrazamın sarayına gittiklerinde, kendilerini karşılamaya on çavuşuyla beraber bir selam çavuşu gelmiştir. Ardından daha önce de zikrettiğimiz Abdullah Çavuş on adamıyla gelip elçileri almış ve birlikte sadrazamın huzuruna ilerlemişlerdir. 1632'de İsveç elçisi ise sadaret makamına girdiğinde bahçe ortasında kendisi ve maiyetini bir selam çavuşu karşılamış, çavuş kendilerine oturacak yer gösterip beklemelerini söylemiş ve o

⁴⁸⁴ Samuel Kuszewicz, *Narratio Legationis Zbaraviana...*, s. 75-76: Zbaraski detaya inmeden “splendidus apparatu” şehrin içinden geçildiğini söylemekle yetinmiştir. Puchheim da “çavuşlar ve at” gönderildi demekten öteye geçmemiştir, bkz.: Khevenhüller, *Annalium Ferdinandeorum Tom XII*, s. 1413.

⁴⁸⁵ Miloslavskiy ve Lazarevskiy, “Статейный Списокъ о Посольстве...”, s. 35 ve Paul Strassburg, “Relatio de Byzantino Itinere ac negotiis in...”, s. 206-207.

sırada sipahi ağalarıyla görüşmekte olan sadrazama gelişlerini haber vermek üzere yanlarından ayrılmıştı.⁴⁸⁶

Burada yine Habsburgların farklılık gösterdiği bir örnek kayıtlara geçmiştir: 1634'te Habsburg Büyükelçisi Kont Puchheim'ı sadaret kaymakamı şahsen, kont atından indiği anda kapıda belirerek karşılamıştı. Normal şartlar altında elçilerin bir süre bekletilmesi alışıl gelmişken, Puchheim'ın derhal sadaret makamıyla görüşebilmesi sembolik önemi haizdir. O sıralarda Lehistan meselesiyle uğraşmakta olan Osmanlı idaresi, sulhü tecdit etmeye gelen Habsburg büyükelçisini formalite gereği bekleterek herhangi bir diplomatik krize mahal vermek istememiş olsa gerekir.

Elçiler sadrazamın huzuruna bu şekilde geldikten sonra küçük farklılıklarla aynı prosedürün işlediği söylenebilir. Aslında siyasi muhteviyat bakımından suya sabuna dokunmayan bu görüşmenin bir formalite icabı yapıldığı iddia edilebilir: Sadrazam (ya da kaymakamı) yalnızca elçiye sıhhatini, ülkesinden İstanbul'a yolculuğunun nasıl geçtiğini ve hizmet ettiği kralın ve devletin ahvalini sorardı. Karşılığında da elçiden kendisine getirilen hediyeleri ve elçinin itimatnamesini alırdı.⁴⁸⁷ Bu görüşmeyi daha detaylı tasvir eden İsveç elçisi Paul Strassburg, görüşmede genellikle elçilerin başları kapalı sadrazamın huzuruna çıkabildiklerini söylemektedir. İlk selamlaşmanın elçinin hafifçe vücudunu, sadrazamın da başını eğmesi ile gerçekleştiğini belirten Strassburg, ardından oturması için kendisine gösterilen tabureyi tasvir etmiştir: Düz, alçak ve kare şeklindeki tabure, sadrazamın oturacağı iskemleden üç adım uzakta durmaktaydı. Sadrazam ve elçi karşı karşıya oturduklarında konuşmayı tercüme edecek dragoman ise ortalarında ayakta beklemekteydi. Sadrazam elçiye kralının sağlığını, nerede bulunduğunu sormuş ve elçi de kralın mektuplarını kendisine iletmiştir. Sadrazam mektupları iki eli ile alıp göğsüne kaldırmış, ardından da tercüme ettirmesi için dragomana vermiştir.⁴⁸⁸

⁴⁸⁶ Miloslavskiy ve Lazarevskiy, "Статейный Списокъ о Посольстве...", s. 36 ve Paul Strassburg, "Relatio de Byzantino Itinere ac negotiis in...", s. 208; Khevenhüller, *Annalium Ferdinandeorum Tom XII*, s. 1413.

⁴⁸⁷ K. Heeringa (haz.), *Bronnen tot de Geschiedenis van den Levantschen Handel...*, s. 211; 1612'de gelen Habsburg elçisi Andrea Negroni ilk görüşmede hiçbir ciddi konuya değinmediklerini, asıl siyasi konuların ise dört gün sonra tekrar sadrazam huzuruna çıktığında masaya yatırıldığını ifade etmektedir, bkz.: A. Negroni, "Relatio Antonii Nigroni...", s. 249.

⁴⁸⁸ Paul Strassburg, "Relatio de Byzantino Itinere ac negotiis in...", s. 208.

Moskova elçileri Lazarevskiy ve Miloslavskiy sadrazamın makamına geldiklerinde içerisinin kalabalık olduğunu belirtmişlerdir: Defterdar, reisülküttap, vezirler ve pek çok çavuş o sırada hazır bulunmaktaydı. Elçiler öncelikle Moskova'dan sadrazama yollanan mektupları kendisine teslim etmişler, ardından da dragoman elçileri yüksek sesle takdim etmişti. Takdimin ardından sadrazam mektupları alıp reisülkütuba teslim etmiş, ancak bu noktadan sonra elçileri oturtup kendisi de karşılıklarına geçmişti. Alışlageldiği üzere kendilerine sıhhatlerini, deniz yolculuğunun kaç gün ve nasıl geçtiğini sormuştu. Elçilerden sultana yazılan mektupları da kendisine vermelerini istediğinde ise olumsuz cevap almış, muhabbet böylece sonlanmıştı.⁴⁸⁹

Bu yavan muhabbetlerin kapanışını ise sadrazamın ikram ettirdiği şerbet tatlandırmakta ve giydirdiği kaftanlar şenlendirmekteydi. 1612 senesinde sadrazamla görüşen Habsburg elçisi Negroni kendisine, kâtibine, tercümana ve maiyetindeki diğer kimselere sayıları kadar kaftan giydirilip, “şerbet denen bir Türk içeceği” tattırıldığını not düşmektedir.⁴⁹⁰ Yirmi yıl sonra, İsveç elçisi Strassburg'un yukarıda değindiğimiz huzura kabulünde sadrazam, elçiye ve heyetine şerbet ikram etmek istemiş ama Ramazan ayı olmasından ötürü yanında bulunan şeyhülislamdan izin alamadığı için bu fikirden caymıştı. Ancak Strassburg'a ve heyetindeki zadedân ve dragomanlara sırma kaftanlar giydirerek huzurundan yollamayı eksik etmemişti. Kaftanlardan son derece hoşnut olan Strassburg, maiyetiyle birlikte gösterişli bir şekilde şehrin sokaklarından geçerek lojmanına döndüğünü belirtmiştir.⁴⁹¹

Strassburg'un da değindiği üzere elçiler huzura kabulün ardından yine benzer bir kortej oluşturulup lojmanlarına dönüş yaparlardı. Sayılar konusunda daha titiz olan Moskova elçileri kendilerine toplam on üç kaftan hediye edildiğini, ardından da geldikleri şekilde on iki kişilik çavuş kortejiyle konakladıkları yere döndüklerini belirtmişlerdir. Habsburg elçisi Kont Puchheim ise on iki kaftan hediye alıp, “geldiği kadar adamla” geri dönüş yapmıştır. Belki burada münferit bir enstantane olarak

⁴⁸⁹ Miloslavskiy ve Lazarevskiy, “Статейный Списокъ о Посольстве...”, s. 36-38.

⁴⁹⁰ A. Negroni, “Relatio Antonii Nigroni...”, s. 249.

⁴⁹¹ Paul Strassburg, “Relatio de Byzantino Itinere ac negotiis in...”, s. 208-209. Osmanlı kayıtlarında bu görüşmede verilecek hilatlardan üçüne dair bilgi bulabilmekteyiz, bkz.: BOA, KK.d 1823, s. 158: “İn'am-ı hil'at bera-yı ba'zı kesan der bâb-ı Sadrazam Receb Paşa ba-tevarih-i muhtelife ... Fi 22 N 1041 [12 Nisan 1632] der bâb-ı paşa ... hil'at-ı kârhane merdûmin-i elçi-i İsveçkiye, sevb 2; ... bera-yı merdûm-i mezbur, sevb 1.”

eklememiz gereken, Moskova elçilerine huzura kabul akşamı sadrazam tarafından hediye olarak meyve gönderilmiş olmasıdır.⁴⁹²

Yeniçağ diplomasisinin törensel karakteri, sadrazam huzuruna kabullerde de böylece kendini göstermiş oluyordu. Sadrazama kabulün karakteristik maddelerini şehir içinden merasim alayının geçişi, elçiler ve sadrazam arasında siyasi olarak suya sabuna dokunmayan ilk görüşme, iki taraf arasında hediye teatisi ve hepsinden önemlisi, padişahla görüşme gününün tayini teşkil etmekteydi. İleride görüleceği üzere elçilerin sultanla görüşmelerinde tecrübe edecekleri kadar sert ciddiyetlerin sadrazam huzurunda yaşanmamasını siyasi bir görüşmeden ziyade bir ‘hoş geldin’ buluşması, ya da daha iyi bir ifadeyle Osmanlı başkentinde “maslahatın temel ritüellerine bir mukaddime”⁴⁹³ olarak görmeliyiz.

Her ne kadar bütün bu merasimi bir formalite olarak değerlendiriyor olsak da, dönemin diplomasi ya da teşrifat anlayışı için sadrazam huzuruna kabulün ve sürecin layıkıyla işleminin önemli olduğu açıktır. Zira Fransa daimi elçisi Kont Marcheville 1631 senesinde İstanbul’a geldiğinde uzun süre gut hastalığından muzdarip olan sadaret kaymakamının iyileşmesini beklemişti: Zira kaymakam elçiye haber göndererek, “kendisini yatarak değil oturarak kabul etmesi gerektiğinden” huzura kabulü iyileşene kadar ertelemeyi seçmişti.⁴⁹⁴

2.1.7. Padişahın Huzuruna Çıkış

İmparatorluğa gelen elçilerin diplomatik misyonlarını gerçekleştirebilmeleri için getirdikleri mektupları sultana takdim etmeleri kati surette kaçınılmazdı. Bu süreçte elçilerin edilgen bir rol üstlenmek zorunda kaldıkları tantanalı bir prosedür izlenmekteydi. Pek çok elçi ikinci defa sultanın elini öpme fırsatı yakalayamadığından, bu tek seferlik karşılaşma sefaretnamelerde önemli bir yer kaplamaktaydı.

Öncelikle, elçilerin padişah huzuruna çıkma süreleri bakımından katı bir nizam izlendiği söylenemez: Zira Fransa elçisi Kont Marcheville’in varışından sultan huzuruna çıkışına kadar iki buçuk ay, Hollanda elçisi Haga’nın bir buçuk ay, İsveç

⁴⁹² Miloslavskiy ve Lazarevskiy, “Статейный Списокъ о Посольстве...”, s. 39; Khevenhüller, *Annalium Ferdinandeorum Tom XII*, s. 1413.

⁴⁹³ Michael Talbot, *British-Ottoman Relations, 1661-1807*, s. 153.

⁴⁹⁴ BnF, Ms Français 7093, f.134a-135a, “De Pera le 26^e Octobre 1631”.

elçisi Strassburg'un yirmi dört gün, Moskova Devleti elçileri Miloslavskiy ve Lazarevskiy'nin ise on bir gün geçmişti. Habsburg elçilerine topluca bakacak olursak, 1612'de Negroni'nin üç ay, 1616'da von Chudenitz'in ise on yedi gün beklediğini fark etmekteyiz. Nihayetinde de rekoru yine on günlük süreyle 1634'te gelen Kont Puchheim kırmıştır.

Sultanın huzuruna çıkış için sabırsızlıkla geçen uzun bekleyişlerin ardından bir Osmanlı memuru elçilere gönderilip huzura çıkacakları tarih bildirilirdi.⁴⁹⁵ Bunun üzerine de elçiler yine hazırlıklarını gösterişli bir kortej oluşturmak üzere yapmaya başlardı. Belirlenen gün geldiğinde de genellikle sabah erkenden kalkılıp şehir içinden geçiş yapacak gösterişli bir merasim alayı oluşturulurdu. Choisy, dönemin huzura kabul merasimini (muhtemelen kendi içinde bulunduğu elçi Courmenin'in 1621 yılındaki törenini temele alarak) genel itibarıyla tarif etmiştir. Biz de onun tasvirini rehber alacak olursak, öncelikle elçilerin lojmanlarına gönderilen çavuşlarla başlamamız gerekir. Choisy'nin belirttiğine göre elçilerin huzura geleceğe günlerde divan celsesinin bitiminden kısa bir süre önce bir çavuşbaşı elli ya da altmış çavuş ile elçilerin lojmanına yollanmakta ve elçileri alıp saraya getirmekteydi.⁴⁹⁶

a. Saraya Gidiş Alayı

Kronolojik olarak ilerlemek adına Cornelius Haga'nın 1612'de huzura çıkışını ele alalım: Haga'nın belirttiğine göre 1 Mayıs 1612'de gerçekleşecek kabul töreni için sipahi ağası ve çavuşbaşı beraberlerinde at sırtında yüz çavuş ile kendisini almaya gelmişlerdi.⁴⁹⁷ Cornelius Haga da ihtişamını artırmak için o sırada şehre gelmiş olan Felemenk tüccarlar ve sair Hristiyan kapı halklarını kendi maiyetine katarak saflarını kalabalıklaştırmıştı. Ardından çavuşbaşı pek ihtişamlı koşumlanmış bir atı binmesi için Haga'ya hediye etmişti.⁴⁹⁸ Haga'nın ata binişinin ardından

⁴⁹⁵ Örnek olarak 1631'de huzura çıkacak olan Kont Marcheville'in durumunda sadrazamın adamlarından akşam vakti elçiliğe gelip ertesi gün padişah huzuruna çıkmaya hazır olmalarını söylemiştir: BnF, Ms Français 7093, f. 100a: "Relation de ce qui s'est passé au baisemain de Monsieur le Comte de Marcheville, Ambassadeur pour le Roy en Levant, lors que le 16e Decembre 1632 [sic]. Il fut saluer le Grand Seigneur".

⁴⁹⁶ Mr. de Choisy, *Voiage de Levant...*, s. 130.

⁴⁹⁷ K. Heeringa (haz.), *Bronnen tot de Geschiedenis van den Levantschen Handel...*, s. 236.

⁴⁹⁸ Gotthard Arthus (Danskl), *Mercurii Gallobelgici Succenturiati, sive Rerum in Galli et Belgico Potissimum...*, *Tomi Noni Liber Tertius*, Frankfurt: Sigismund Latomus, 1613, s. 10. Haga kendi günlüğünde bu atın Halil Paşa'ya ait olduğunu belirtmektedir, bkz.: K. Heeringa (haz.), *Bronnen tot de Geschiedenis van den Levantschen Handel...*, s. 236-237.

çavuşlar ikili sıra oluşturup marşa geçmişlerdi. Arkalarından ağalarıyla beraber yeniçeriler yaya olarak ilerlemekte, peşleri sıra at sırtında iki tercüman gelmekteydi. Arkalarında sipahi ağası ve çavuşbaşı, aralarında da Haga yer alırken, kendilerini izleyen büyük bir kalabalığından içinden geçerek saraya gelmişlerdi.⁴⁹⁹

1615'te Venedik balyosu huzura çıkmadan önce sabah erkenden kalkıp hazırlıklara başlamış, huzura çıkmak üzere seçilen yirmi dört kişi yerel kıyafetlerini giymişlerdi. Venedik balyosları Pera tarafında yaşadıkları için, Topkapı Sarayı'na varabilmek için öncelikle Haliç'i geçmeleri gerekmekteydi. Bu nedenle eski ve yeni balyoslar maiyetleriyle beraber lojmanlarından çıkıp Tophane'ye kadar yayan gitmişler, orada da peremelere binmişlerdi. Çıfıt Kapısı'nda karaya çıkıp, Yahudi mahallesinden geçmişler ve burada atlarla beraber bekleyen çavuşları bulmuşlardı. Ardından da atlara binip saraya geçmişlerdi.⁵⁰⁰ Ertesi yıl Habsburg elçisi von Chudenitz'in kabul merasimi ise biraz farklılık göstererek, öncelikle Avusturya'dan sultana gönderilmiş olan hediyelerin üç at arabasına koyulup saraya yollanmasıyla başlamıştı. Ardından kapıcılar kethüdası, sayısı belirtilmeyen çavuşlar ve otuz güzel atla Avusturya elçilik heyetinin konakladığı lojmana gelmişlerdi. Yine at sırtındaki çavuşlar ve elçinin heyeti ikili sıralar hâlinde dizilip uzun bir sıra oluşturmuş ve öylece kalabalık içinden geçip saraya gitmişlerdi.⁵⁰¹ Bu kadar ayrıntı bulamasak da, Habsburg elçisi Puchheim'ı da 1634 yılında çavuşbaşının yanında çavuşlar ve yirmi yedi boş atla almaya geldiğini, hediyeleri de daha öncesinde altı atın çektiği üstü kapalı bir arabaya koyup yolladığını bilmekteyiz.⁵⁰²

Paul Strassburg İsveç'i temsilen geldiği 1632 yılının 2 Mayıs sabahında huzura kabul için erkenden kalkmış, saat 9 olarak belirlenen kabul merasimi için hazırlanmıştı. Maiyetiyle beraber lojmanından çıkıp Fener tarafından bindiği üç kayık üzerinde Haliç'i dolanarak Ahırkapı'da inmişti. Burada kendisini Hollanda elçisi Haga tarafından ödünç verilen kıymetli koşumla bezeli bir Arap atı beklemekteydi. Ata bindikten sonra adet olduğu üzere maiyeti, beyzadeler ve

⁴⁹⁹ Gotthard Arthus, *Mercurii Gallobelgici Succenturiati*, s. 11.

⁵⁰⁰ Pietro della Valle, *Viaggi di Pietro della Valle il Pellegrino...*, s. 95-97.

⁵⁰¹ Adam Wenner, *Türkisches Reisebuch von Prag...*, s. 53.

⁵⁰² Khevenhüller, *Annalium Ferdinandeorum Tom XII*, s. 1415.

tercümanlar elçinin önünde olacak şekilde saraya ilerlediler ve kapıcılar kethüdası tarafından saraya kabul edildiler.⁵⁰³

1642’de gelen Moskova elçileri detaylı bir kortej resmi çizmişlerdir. 6 Ağustos sabahı günün ilk saatlerinde elçileri almaya gelen Süleyman Ağa, Tercüman Zülfükar Ağa ve süvari kırk altı çavuş yanlarında elçiler için iki, maiyeti için ise otuz boş at getirmişlerdi. Çavuşlar önde olmak üzere önce sultana gidecek hediyeleri taşıyan yetmiş bir kişi, artları sıra Moskova hâkiminin mektubunu taşıyan kâtip (Matvey Lvov) ve en arkada ise elçiler ilerlemekteydi. Saraya iki kilometre kadar mesafede elçileri karşılamaya çavuşbaşı Abdullah Ağa on çavuşla birlikte gelmiş ve padişah adına elçileri (ve de gıyaben çarı) selamlamıştı.⁵⁰⁴

Saraya vardiktan sonra elçilerin gördüğü muameleye dair en ayrıntılı tasvirleri 1 Mayıs 1612’deki huzura kabul törenini anlatan Cornelius Haga ve 1615’te Venedik balyoslarının heyetinde bulunan della Valle yapmışlardır. Haga’nın belirttiğine göre altmış kapıcının nöbet tuttuğu birinci kapıya vardıklarında çavuşbaşı saray içine teşriflerini haber vermeye gitmiş ve ardından elçiyle maiyeti at sırtında kapıdan geçerek içerideki muazzam kalabalığın bakışlarına maruz kalmışlardı. Zira della Valle’ye kulak verecek olursak içeri girince ince uzun biçimli ilk avlu ayakları altında uzanmakta ve yaklaşık beş yüz sipahi burada beklemekteydi. Elçilik heyetleri at üzerinde bu avluyu geçip, (Haga’nın hesabıyla) başlarında çavuşbaşı ve ağalarıyla yüz çavuş ve üç yüz yeniçerinin nöbet durduğu ikinci kapıya geldiklerinde, adet üzere atlarından inmek durumunda kalmışlardı. Ardından Haga’yı peşkeşçi başı alıp ikinci kapıdan geçirmişti.⁵⁰⁵

İkinci kapının ardında da etrafı revaklarla çevrili, ilkinden daha küçük olan ikinci avlu bulunmaktaydı. Haga’nın ifadesiyle burada, revakların altında, on bin yeniçeri ve iki bin sipahi kendilerine selam durmaktaydı; Pietro della Valle’ye göre ise kapıdan girince sağ tarafta kalan revakların altında nizami duruşta bekleyen dört bin yeniçeri ağalarıyla birlikte yer almaktayken sol taraftaki revaklarda ise “yeniçeriler kadar olmasa da yeterince kalabalık” bir çavuş grubu beklemekteydi. Kapıcılar kethüdası ve çavuşbaşı, ellerinde uzun gümüş asalarla elçileri ve

⁵⁰³ Paul Strassburg, “Relatio de Byzantino Itinere ac negotiis in...”, s. 211.

⁵⁰⁴ Miloslavskiy ve Lazarevskiy, “Статейный Списокъ о Посольстве...”, s. 44-45.

⁵⁰⁵ Gotthard Arthus, *Mercurii Gallobelgici Succenturiati*, s. 11-12; ve Pietro della Valle, *Viaggi di Pietro della Valle il Pellegrino...*, s. 98.

maiyetlerini hürmetle karşılayıp avlunun içindeki üç ana yoldan sol tarafa giden yol üzerinden divana doğru ilerletmişlerdi.⁵⁰⁶

Elçilerin divan tecrübelerine değinmeden önce dikkat çekmemiz gerekir ki, on yedinci yüzyıl teşrifatına ilişkin tutulmuş olan az sayıda Osmanlı anlatısından biri bu hususa kısa da olsa değinmiştir: IV. Mehmed döneminde teşrifata dair ayrıntılı bir kayıt tutmuş olan Tevkî'î Abdurrahman kanunnamesinde, Hristiyan elçileri divana yaklaştığı vakit, sadrazamın da abdesthaneden çıkıp divana girdiğini yazmaktadır. İçerideki vüzera ve devlet erkânı bunun üzerine ayağı kalktıktan sonra elçi sadrazamın eteğini öpüp, vezirler karşısında iskemle üzerinde oturur.⁵⁰⁷

Burada önemli bir husus, sadrazam özellikle abdesthaneden çıkıp geldiğinden elçinin ve sadrazamın salona aynı anda girmiş olmalarıdır. Böylece sadrazam, yabancı bir devlet elçisi için ayağa kalkmadığından kendi prestiji sarsılmadığı gibi, herkes ayakta olduğu için elçi de gücenmeyecektir. Ancak, Abdurrahman Paşa'nın çizdiği bu tablo çalıştığımız dönem elçileri için pek de anlamlı değildir: Elçi raporlarının, divana girişte sadrazamın nerede olduğu hakkında detay verme çabasında olmadığı doğrudur. Ancak, elimizdeki örneklerin çoğunda yabancı elçiler divana girdiğinde sadrazam hâlihazırda içeride beklemektedir.⁵⁰⁸ Ayrıca, 1634 Puchheim elçiliğinde sadaret kaymakamının divanda oturur beklediği ve Habsburg elçisi geldikten sonra ayağa kalktığı açıkça yazılmıştır.⁵⁰⁹

Elçilerin raporlarında her zaman doğruları yazma çabasında olmadıkları gerçeğini bir kenarak koyarak, izlenimlerinin nasıl gerçekleştiğine dönebiliriz. Bahsettiğimiz üzere on yedinci yüzyılın ilk yarısında ele aldığımız örneklerin büyük kısmında görüyoruz ki, sadrazam ve vezirler elçileri divanda beklemektelerdi: Della Valle'nin belirttiğine göre kapıya bakan bir sofa üzerinde, arka duvarın tam ortasına denk gelen yerde sadrazam (ya da kaymakamı) oturmakta olurdu. Sadrazamın tam karşısına da sırma kumaşla kaplı bir tabure üzerinde elçiler oturtulur, maiyetin geri kalanı ayakta beklerdi. Bu sırada divan tercümanı aracılığıyla kısa bir süre elçiler,

⁵⁰⁶ Gotthard Arthus, *Mercurii Gallobelgici Succenturiati*, s. 12-13; ve Pietro della Valle, *Viaggi di Pietro della Valle il Pellegrino...*, s. 98-99.

⁵⁰⁷ Abdurrahman Abdi Paşa, *Osmanlı Devleti'nde Teşrifat ve Törenler: Tevkî Abdurrahman Paşa Kânûn-Nâmesi*, s. 17.

⁵⁰⁸ A. Negroni, "Relatio Antonii Nigroni...", s. 257; BnF, Ms Français 7093, f. 101a; Adam Wenner, *Türkisches Reisebuch von Prag...*, s. 53.

⁵⁰⁹ Franz Christoph Khevenhüller, *Annalium Ferdinandeorum Tom XII*, s. 1415.

sadrazam ve vezirlerle hoş bir sohbet eder (*si facero le belle parole*), ardından da ziyafet için masalar dizilirdi.

b. Ziyafet

Modern araştırmalar divan-ı hümayunda elçilere verilen ziyafetlerin sembolik bir önemi olduğuna dikkat çekmiştir: Öncelikle, Topkapı Sarayı'nın en göze çarpan yapılarının Adalet Kulesi ve matbah-ı amirenin bacaları olması, aslında Osmanlı idaresinin adalet ve misafirperverliğine vurgusu olarak yorumlanmıştır. Kısaca sultanlar, kapılarına gelen misafirleri doyurarak misafirperverliklerini gösteriyor ve bir bakıma onları kendi hane halklarının bir parçası haline getiriyorlardı. Ziyafetin ve kullanılan sofraya gereçlerinin gösterişliliği de bir bakıma dış politika aracına dönüşüyordu.⁵¹⁰

Taşıdıkları sembolizm iyi biliniyorsa da on yedinci yüzyılın ilk yarısında divanhanedeki ziyafetlerin sunum, yemek çeşidi ve katılımcılar gibi tafilatlı hususlarda nasıl gerçekleştiğine dair çok bilgiye sahip değiliz. Nispeten detaylı bilgi sunan Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi ise ziyafetten bahsettiği iki vakada da benzer ifadelerle Safevi elçilerine verilen banketi ele almıştır. Kadri Efendi'nin ifadesiyle 14 Temmuz 1641 tarihli Safevi elçisi ziyafeti esnasında sim tepsiler ve Çin-Hindî taraflarında mamul porselen kâseler, içlerinde güzel yemeklerle dopdolu olarak getirilmişti. Zevvaklar yemek servisi yapmış ve muhtelif sim kâselerde içecekler servis edilmişti.⁵¹¹

Avrupa elçilerine verilen ziyafetler için yine yukarıda örneklendirdiğimiz elçilere dönebiliriz: Haga'nın zamanında (1612) dört ve Courmenin'in gelişinde (1621) sayısı beş olarak verilen masalar, geniş iskemlelerin üzerinde büyük yuvarlak gümüş tepsilerin konmasıyla oluşturulmaktaydı. Bunlardan birinde elçiler sadrazam ve ikinci vezirle birlikte yemek yerken, sair devlet erkânı elçilik maiyetinin diğer üyeleriyle birlikte geri kalan masalarda yerdı. Haga'ya göre kendisi şerbet eşliğinde yemeğini yerken, divanın dışında revakların altına açılan üç yüz tepside de yeniçeriler yemektelerdi. Haga'nın kabul merasimi ulufe gününe denk getirildiğinden

⁵¹⁰ Harriet Rudolph, "The Material", s. 221; Hedda Reindl-Kiel, "Audiences, banquets, garments and kisses. Encounters with the Ottoman Sultan in the 17th century", Eva Orthmann ve Anna Kollatz (ed.), *The Ceremonial of Audience*, Göttingen: Bonn University Press, 2019, 169-207, s. 195; Reindl-Kiel, Hedda, "The Chickens", s. 59.

⁵¹¹ Abdülkadir Efendi, *Topçular Kâtibi*, s. 1156.

yeniçerilere yemek esnasında altı bin guruş dağıtılmış ve bir saat içinde de yemek faslı bitirilip masalar kaldırılmıştı.⁵¹²

Yemeklerin ne olduğu ve nasıl servis edildiğine dair detaylı bilgiye sahip olmadığımızdan, belki kıyaslama yoluna gidilebilir: Reindl-Kiel'in dikkat çektiği üzere on yedinci yüzyılda genede yirmi çeşitin altında yemek sunulması normal uygulamayı yansıtmaktaydı. Sunulan yemekler arasında ise et ve tavuk mutlaka yer almaktaydı. Özellikle tavuğun Osmanlı mutfağında hususi bir yeri olduğundan, bir prestij göstergesi olarak tavuk ziyafetlerde yerini bulurdu. Reindl-Kiel, meşhur İngiliz temsilci Rycout'ya referansla yemeklerin sırayla masalara getirilip kaldırıldığına dikkat çekse de, kendi adına bunun bazen söz konusu olduğunu belirtmektedir: Araştırmacıya göre yemekler genel itibariyle aynı anda sofrada yer almaktaydı.⁵¹³ İleride görüleceği üzere Avusturya Büyükelçisi Kuefstein 1628'de İstanbul'a geldiği zaman, (Rycout'yu haklı çıkarırcasına) kendisine ve heyetine ikram edilen on beşit çeşit yemek birbirine ardına sofraya sıralanıp kaldırılmıştı.

c. Arz Odasına Geçiş

Yemeğin ardından elçiler divan ricalini selamlayıp dışarı çıkarlar, kendilerini almaya yine çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası gelirdi. Haga, ayrıca peşkeşibaşının biraz sonra tekrar yanına gelip kendisine oturması için güzel kumaşlarla kaplı bir tabure gösterdiğini belirtmektedir. Della Valle'nin tasviriyle taburenin bulunduğu ve üçüncü kapının yakınına -ancak revakların dışına- denk gelen bu alan, elçinin dinlenmesi ve hilatların takdimi için kullanılmaktaydı: Haga'nın yanına gelen hazinedarbaşının adamları, elçiye ve maiyetine on dört sırmalı ipek hilat giydirtmişti. Della Valle'nin durumunda huzura kabul için önceden belirlenmiş yirmi dört kişiyle beraber, yeni balyosa Venedik'ten İstanbul'a kadar eşlik etmiş olan Osmanlı çavuşuna da hilat hediye edilmişti.⁵¹⁴ 1631 Aralık ayında huzura kabul edilen Fransa yeni ve eski elçileri Césy ve Marcheville her ne kadar yağın altında beklemekten

⁵¹² Sr D. Choisy, *Voilage de Levant.*, s. 130-131; Gotthard Arthus, *Mercurii Gallobelgici Succenturiati*, s. 13-15; ve Pietro della Valle, *Viaggi di Pietro della Valle il Pellegrino...*, s. 100-101. Gerek yenen yemekler gerekse divan salonunun tasviri ile ilgili Pietro della Valle uzun uzadıya tafsilata inmektedir.

⁵¹³ Reindl-Kiel, Hedda, "The Chickens", özellikle s. 61; Hedda Reindl-Kiel, "Audiences", s. 180-186.

⁵¹⁴ Sr D. Choisy, *Voilage de Levant.*, s. 132; Gotthard Arthus, *Mercurii Gallobelgici Succenturiati*, s. 16; ve Pietro della Valle, *Viaggi di Pietro della Valle il Pellegrino...*, s. 102-103.

şikâyetçi olmuşlarsa da, kendilerine ve maiyetlerine gönüllerince dağıtmaları için hediye edilen on dokuz hilatla biraz da olsa ısınmış olsalar gerektir.⁵¹⁵

Burada tam vaktini kestiremediğimiz bir durum ise hediyelerin sergilenmesi hususudur. Choisy'nin belirttiğine göre Osmanlı sultanına getirilen hediyeler, elçi daha divan odasında iken önce divanda sonra da ikinci avluda her bir hediye bir kapıcının elinde olacak şekilde gezdirilirdi. Keza 1628 ve 1632 yıllarında Moskova Devleti elçileri de benzer bir duruma işaret etmektedir.⁵¹⁶ Haga'nın betimlemesinde ise hediyeler elçi ve maiyeti divan dışında hilat giydikten sonra avluda dolaştırılmaktaydı ki von Chudenitz'in 1616'daki huzura kabulünde de aynı durum söz konusu olmuştu. Della Valle'nin anlatımına göre ise hediyeler daha en başında, elçiler divan odasına girmeden, revaklar altında Osmanlı memurlarına teslim edilmişti.⁵¹⁷

Her halükarda elçilik heyetleri divan dışında hilatlarını giydikten sonra, Osmanlı divan heyeti üyelerinin bir bir Bâbü's-saade'den geçip Arz Odası'na girişlerini izlerlerdi. Ardından da kendileri Bâbü's-saadet'e gelip, kalabalık maiyetleriyle akağaları karşılarında bulurlardı. Arz Odası'nın kapısına geldiklerinde de gümüş asalı on iki kapıcıbaşı, elçilik heyetinin sırayla koluna girmekteydi. Önce elçiyi, sonra da tercümanını sultan huzuruna sokan kapıcıbaşıları, elçiyi duvar kenarına geri çekip, ardından tüm elçilik heyetine tek tek etek öptürür ve dışarı çıkartırlardı.⁵¹⁸

Elçilerin Arz Odası içerisindeki akıbetine dair elçilerin kendi tanıklıklarına gelmeden önce, dönem için referans anlatıları değerlendirebiliriz. Sultan İbrahim için kaleme aldığı telhislerinde Koçi Bey, özetle elçilerin arza geldiklerinde “rıkab-ı

⁵¹⁵ BnF, Ms Français 7093, f. 101b-102a: “Relation de ce qui s'est passé au baisemain de Monsieur le Comte de Marcheville, Ambassadeur pour le Roy en Levant, lorse que le 16e Decembre 1632 [sic]. Il fut saluer le Grand Seigneur” : “...treize à la part de Monsieur le Comte de Marcheville, et six à celle de Monsiuer de Cesy, qui les distribuerent à qui il leur pleut de ceux de leur suite...” Ayrıca, BOA, KK.d 1821, s. 217 : “İn'am- ı hil'at bera- yı ba'zı kesân der rûz-ı mevâcib... fi 22 Ca sene 1041... bera- yı elçiyân- ı Kral-ı Françe sevâ 2 ... bera- yı merdûmin-i elçiyân-ı mezbur, sevâ 17”.

⁵¹⁶ M. S. Meier ve S.F. Faizov, *Письма Переводчика Османских Падшахов Зульфикар Аги Царям Михаилу Федоровичу и Алексею Михайловичу, 1640-1656: турецкая дипломатика в контексте русско-турецких взаимоотношений*, Moskova: Gumanitariy, 2008, s. 9 (dipnot 20).

⁵¹⁷ Adam Wenner, *Türkisches Reisebuch von Prag...*, s. 54; Sr D. Choisy, *Voyage de Levant...*, s. 132; Gotthard Arthus, *Mercurii Gallobelgici Succenturiati*, s. 17; ve Pietro della Valle, *Viaggi di Pietro della Valle il Pellegrino...*, s. 100.

⁵¹⁸ Sr D. Choisy, *Voyage de Levant...*, s. 134-135; Gotthard Arthus, *Mercurii Gallobelgici Succenturiati*, s. 17; ve Pietro della Valle, *Viaggi di Pietro della Valle il Pellegrino...*, s. 104.

hümayuna yüz sürüp” mektuplarını sadrazama verdiklerini, sadrazamın kendilerine geliş sebebini sorduklarını ve elçilerin kısaca cevap verdiklerini belirtmekle yetinmiştir.⁵¹⁹ Tevkî’î Abdurrahman ise kanunnamesinde, rikâb-ı hümayun ağalarının elçileri kollarından tutup Arz Odası’na götürdüklerini, elçilerin orada “yer öptüklerini” belirtmiştir. Ardından elçiler mektuplarını, en yakındaki vezire, o vezir de bir yanındakine olacak şekilde bir zincir kurup elden elde sadrazama ulaştırmaktadırlar. En sonunda sadrazam mektubu sultanın tahtının yanı başına bırakır. Sultan elçileye “sehl-i sual” ettikten sonra elçi cevabını verir ve sonra yeniden “yer öpüp” Arz Odası’nı terk ederdi.⁵²⁰ Kısaca özetlemek gerekirse Osmanlı teşrifatına dair preskriptif kaynaklar on yedinci yüzyılda sultanın sadrazam aracılığıyla çok kısa konuştuğunu ve elçilerin (Koçi Bey’e göre bir, Abdurrahman Paşa’ya göre iki kez) sultanın kaftanının ucunu/eteğini öptüklerini (*yer öpmek*) aktarmaktadır.

Olanı tanımlamaktan ziyade olması gerekeni anlatan bu kaynaklar bir kenara, Osmanlı teşrifatına dair çalışmalarda Topkapı Sarayı’nda huzura kabul seremonilerine dair referans eser Gülru Necipoğlu’nun saray üzerine kitabındaki ilgili kısımdır.⁵²¹ Necipoğlu’nun belirttiği üzere Sultan Süleyman devrinden (16. yy) itibaren yeni bir dönem başlamıştı. Artık elçi kabullerinde sultan “Avrupa’da olduğu gibi bir taht üzerinde görkemle oturup”, tek kelime etmeden elçilerin ayakta hitaplarını icra etmesini bekler olmuştu. Müthiş bir sessizlik içerisinde ve çabucak gerçekleşen huzura kabullerde sultan etrafını saran vezirlerin ortasında elçilere bakmadan ve hareket etmeden oturmaktadır.⁵²² Ne yazık ki Necipoğlu da elçilerin tepkilerine veya mektuplarının teslimi ya da el öpme gibi hususlara fazla ağırlık vermemiştir.

On yedinci yüzyılın ilk yarısında incelemeye aldığımız elçilere göre ise huzura kabul şu şekilde gerçekleşmekteydi: Elçiler iki kapıcıbaşı tarafından kollarından tutularak sultanın önüne getirildikleri vakit karşılarında dikkörtgen biçimli bir oda görmekteydiler. Duvarlar ve tavan altın çiçeklerle bezenmiş, zemin ise pek çok kıymetli halıyla örtülmüştü. Odanın sol tarafında, yerden hafifçe

⁵¹⁹ Koçi Bey, *Koçi Bey Risaleleri*, s. 153, 307.

⁵²⁰ Abdurrahman Abdi Paşa, *Osmanlı Devleti’nde Teşrifat ve Törenler: Tevkii Abdurrahman Paşa Kânûn-Nâmesi*, s. 18.

⁵²¹ Gülru Necipoğlu, *Architecture, Ceremonial*, s. 102-106.

⁵²² Necipoğlu, *Architecture, Ceremonial*, s. 102-103.

yükseltilmiş düz bir kaide bulunmaktaydı.⁵²³ Bu kaidenin üzerinde dört mermer sütunla oluşturulmuş bir tente bulunmakta ve tentenin tepesi üzerindeki yaldızlı ipek kumaş ve kıymetli taşlarla adeta gökyüzünü andırmaktaydı.⁵²⁴ Sultanın üzerinde oturduğu bu kaide karşısındaki duvara bakmakta, bu nedenle de elçiler sultanın dizine yan taraftan sürüklenerek getirilmekteydi.⁵²⁵

Bu noktada dikkat çekilmesi gereken bir husus, padişahların huzura kabulde nasıl oturduklarıdır. Gerek (zikrettiğimiz eserinde) Necipoğlu, gerekse Stefan Hanß Sultan Süleyman döneminden itibaren sultanların Avrupa usulünü benimsemeye başladıklarına işaret etmiştir. Necipoğlu, Sultan Süleyman'ın kaide üzerinde bağdaş kurarak değil de Avrupa kralları gibi bir taht üzerinde oturduğunu; Hanß ise daha spesifik olarak 1520'lerden itibaren sultanın ayakları yere değecek şekilde oturmaya başladığına işaret etmektedir.⁵²⁶ Elimizdeki anlatılardan çıkarabildiğimiz kadarıyla on yedinci yüzyılın ilk yarısında ise sultanlar Avrupa tarzı bir taht üzerinde değil, tente altında bir yükseltinin (ya da alçak bir kaidenin) üzerinde oturmaktadır.

Sultan IV. Murad'ın huzuruna çıkan Strassburg'un anlatımına göre padişah kaidenin üzerinde, ayakları kaftanının altına toplanmış vaziyette oturmaktaydı. Sultanın yüzündeki ifade oldukça ciddi, üzerindeki kaftanı ise başındaki parlak türban gibi kıymetliydi. Hem Strassburg hem de Haga'nın belirttiğine göre elçiler, kapıcıbaşılar tarafından kollarından tutularak sultanın yanına getirildiğinde kapıcıbaşılarından biri sultanın eteğini kaldırıp uzatmakta ve elçilere diz çöktürüp öptürmektelerdi.⁵²⁷ Etek öpen elçiler yine kapıcıbaşıların kolları altında geriye doğru çekilmekte, sultanın üç adım karşısında beklemekte olan sadrazam ve sair devlet ricalinin yanına getirilmekte ve maiyetin diğer üyeleri etek öptürülüp çıkana kadar da o şekilde beklemektelerdi.⁵²⁸

⁵²³ Paul Strassburg, "Relatio de Byzantino Itinere ac negotiis in...", s. 211-212.

⁵²⁴ Gotthard Arthus, *Mercurii Gallobelgici Succenturiati*, s. 17.

⁵²⁵ Sr D. Choisy, *Voilage de Levant...*, s. 134.

⁵²⁶ Gülru Necipoğlu, *Architecture, Ceremonial*, s. 102; Stefan Hanß, "Udienza und", s. 208-209.

⁵²⁷ Paul Strassburg, "Relatio...", s. 212; ve Gotthard Arthus, *Mercurii Gallobelgici Succenturiati*, s. 18.

⁵²⁸ Sr D. Choisy, *Voilage*, s. 135; Pietro della Valle, *Viaggi*, s. 104; ve Paul Strassburg, "Relatio", s. 212.

Resim 2: 1651 yılında Rudolf Schmid'in IV. Mehmed'in huzura kabul edilisinin tasviri (Kesit Kaynağı: Liechtenstein The Princely Collections, Vaduz-Vienna, Inv. Nr. Kupfer GE 1007)

Elçilik maiyeti dışarı çıkınca, içeride kalmış olan elçi ve tercüman nihayet hitaplarına başlayabilirdi. Haga'nın anlatımına göre önce kendisi Latince hitabını icra etmiş, arkasından da tercüman bunları Türkçe'ye tercüme etmişti. Strassburg İtalyanca yaptığı hitâbı sırasında, kralından getirmiş olduğu güzel mahfazalı mektupların tercümanın iki elinde durduğunu belirtmiştir. Hitap sona erince bu mektuplar daha sonra tercüme ettirmek üzere sadrazama uzatılmakta ve ardından da elçiler dışarı çıkarılmaktaydı. Elçilerin ortak görüş bildirdiği gibi bütün bu görüşme

boyunca sultan hiçbir kelime etmemekte, hatta biblo gibi (*sta giusto come una statua*) sakince beklemekteydi.⁵²⁹

Elçiler görüşme sonunda Arz Odası'ndan yine kolları altından tutularak dışarı çıkarılmakta ve geldikleri şekilde geri yollanmaktalardı. Haga yeniçeriler ve sipahilerle selamlaşarak saraydan çıktıklarını belirtirken, Strassburg ise tercümanlarından birinin yaklaşık on bin akçeyi çavuşlara, bostancılara ve kapıcılara dağıtarak saraydan ayrıldığını not düşmektedir. Pietro della Valle ve Cornelius Haga son olarak saraydan ayrılmadan önce son bir alay düzenlendiğini yazmaktadır: Elçiler atlara bindiklerinde kenara çektilirip, saray içindeki bütün yeniçerilerin sıra sıra önlerinden geçişi kendilerine izlettirilmiştir. Ardından da İstanbul sokaklarından hilatlarını sergileyerek geçmiş ve lojmanlarına dönmüşler, böylece huzura çıkış faslını kapamışlardır.⁵³⁰

Osmanlı vekayinamelerinde ya hiç bahsedilmeyen ya da üstün körü anlatılan huzura kabul törenleri, dönemin mali kayıtlarında da çok büyük bir yer edinmemiştir. Ancak yine de dönemin Osmanlı muhasebe, teşrifat ve inamat defterleri, “dest-bus” olarak not düştükleri huzura kabuller için yaklaşık bir zaman kestirmemize ve huzura çıkan maiyetin sayısını hesaplamamıza yardımcı olmaktadır. Bu defterler ayrıca bize kroniklerin ve sefaretnamelerin de işaret etmediği bir durumu göstermekte ve pek çok elçi kabulünde aslında Osmanlı idaresinin hilatle şereflendirilecek memurlarının da el öpmekte olduğunu söylemektedir.⁵³¹ Belki de Osmanlı memurlarının elçi kabulünden sonra sultanın elini öpmeye çıktıklarından, elçiler tarafından hiç görülmediklerini ve bu yüzden de sefaretnamelerde yer almadıklarını varsaymalıyız.

Bu noktada açıklık getirmemiz gereken hususlardan biri, “el öpme” seremonisidir. Her ne kadar Osmanlı mali kayıtlarında bu süreç “dest-bus” olarak

⁵²⁹ Pietro della Valle, *Viaggi di Pietro della Valle il Pellegrino...*, s. 106; Paul Strassburg, “Relatio de Byzantino Itinere ac negotiis in...”, s. 212; ve Gotthard Arthus, *Mercurii Gallobelgici Succenturiati*, s. 19.

⁵³⁰ Pietro della Valle, *Viaggi di Pietro della Valle il Pellegrino...*, s. 107; Paul Strassburg, “Relatio de Byzantino Itinere ac negotiis in...”, s. 213; ve Gotthard Arthus, *Mercurii Gallobelgici Succenturiati*, s. 19-20.

⁵³¹ Örnek olarak Moskova elçilerinin 1630'daki huzura kabulü alınabilir, bkz.: BOA, KK.d 1652, s. 14: “İn'am hil'at bera-yı ser-çavuşan-ı dergah-ı 'ali ve emin-i matbah-ı 'amire ve ser-tabbahin-i hassa ve elçi-i Mosku ve merdüman-ı elçi-i mezbur der vakt-i averde-i pişkeş der divan-ı hümayun ve dest-bus-ı hazret-i padişah- ı 'alem-penah (haladallah celalihu), el-vaki fi 10 Ca sene 1040 [15 Aralık 1630].”

geçse de, *dest* öpülmesi bir bakıma deyimsel olarak teşrifat jargonuna yerleşmiş gözükmektedir. Zira incelemeye aldığımız dönemdeki elçiler ekseriyetle Sultan'ın kaftanının ucunu öptüklerini belirtmişlerdir. Keza Koçi Bey ve Abdurrahman Paşa da “yer öpmek” ile bunu kastetseler gerekir.

Değnilmesi gereken ikinci bir nokta ise, dağıtılan hilatlarla ilgilidir. Özellikle yabancı literatürde yaygın görüş, Osmanlı idaresinin huzura kabulden önce yabancı elçilere hilat giydirmesinin bir üstünlük göstergesi olduğu yönündedir.⁵³² Osmanlı sultanları huzura girecek yabancı elçilere Osmanlı kültürünün bir parçası olan hilatları zorla giydirerek, “Osmanlı sultanının tüm dünya devletlerinin tek meşru hükümdarı” olduklarını göstermekteledir.⁵³³ Ancak ele aldığımız dönemde elçiler bu uygulamadan şikâyetçi gözükmedikleri gibi, İsveç elçisi Strassburg bilakis aldığı hilatı bir hediye gibi görüp hoşnut da olmuştur.⁵³⁴ Kısaca hilatları Osmanlı sultanının sağladığı bir himaye sembolü olmak kadar, resmi teşrifatın bir unsuru olan “hediye” olarak görmek de makuldür.

Topkapı Sarayı'nın elçi kabullerinin gerçekleştiği yegâne mekân olmadığını da bu bahsi kapamadan belirtmemiz gerekir. Zira Osmanlı sultanları bilhassa on yedinci asırda zaman zaman Edirne'ye taşınmakta ve orada da huzura kabul gerçekleşmekteydi. 1634'te padişah Edirne'ye geldiğinde Lehistan ve Avusturya elçilerinin de peşinden taşındığına daha önce değinilmişti. Bunun haricinde, özellikle yazları Üsküdar'daki İstavroz Sarayı'nda geçirmeyi sevdiğini bildiğimiz IV. Murad'ın farklı farklı zamanlarda İngiltere, Erdel ve İsveç elçilerini burada huzura kabul ettiği bilinmektedir.⁵³⁵

⁵³² Tetiana Grygorieva, “Zur Selbstdarstellung polnisch-litauischer Botschafter im frühneuzeitlichen Istanbul”, Peter Burschel ve Christine Vogel (ed.) *Die Audienz: Ritualisierter Kulturkontakt in der Frühen Neuzeit*, Köln-Weimar-Viyana: Böhlau Verlag, 2014, 81-99, s. 93; Harriet Rudolph, “The Material Culture of Diplomacy. The Impact of Objects on the Dynamics of Habsburg-Ottoman Negotiations at the Sublime Porte (1530–1650)”, Gunda Barth-Scalmani, Harriet Rudolph ve Christian Steppan (haz.), *Politische Kommunikation zwischen Imperien: Der diplomatische Aktionsraum Südost- und Osteuropa*, Innsbruck-Wien-Bozen: Studien Verlag, 2013, 211-238 s. 221-228.

⁵³³ Harriet Rudolph, “The Material Culture of Diplomacy”, s. 226.

⁵³⁴ Paul Strassburg, “Relatio de Byzantino Itinere ac negotiis in...”, s. 208-209.

⁵³⁵ BSB [Bayerische Staatsbibliothek], Cod.Turc. 374, f. 11a: “Arz-ı bende-i bimikdar budur ki; Bundan akdem İzveçe Kralından asitaneye gelen elçi yine vilayetine gitmek üzere olmağla yarın mı olur, ol bir gün mü olur, bağçede bir mahalde rikab-ı hümayunlerine yüz sürmek ve izn-i hümayunları ile vilayetine gitmek babında ihsan-ı şerifleri rica ve temenna ider, ol babda emr ü ferman padişahımındır. - Yarın el öpmez; Üsküdar'da öper.” Ayrıca, BOA, KK.d 1821, s. 125: “İn'am-ı hil'at bera-yı elçi-i Erdel ve tercüman-ı mezbur der bağçe-i Üsküdar be Hazret-i Padişah-ı 'Alem-penah ...

Lokasyonu neresi olursa olsun, elçiler nihayetinde lojmanlarına mektuplarını padişaha teslim etmiş olmanın verdiği rahatlıkla döndükten sonra, bir kaç gün boyunca padişah ve sadrazamdan cevap mektuplarının gelmesini beklemektelerdi.⁵³⁶ Daimi elçilerin görevleri nihayete erdiğinde devlet erkânından icazet mektupları aldıkları da bilinmektedir.⁵³⁷ Kimi durumlarda eve dönmeden önce önemli hususları görüşmek adına sadrazam ya da padişah huzuruna bir kaç kez daha çıktıkları da olmaktadır. Nihayetinde de eve dönüş yolculuklarına başlayıp, geldikleri şekilde Osmanlı memurlarına emanet edilerek yollanıyorlardı.

2.1.8. Elçilerin İkâmetgahları

Yukarıda sadece lojman adıyla değindiğimiz elçi ikâmetgahları, bu bölümde daha ayrıntılı işlenecektir. Öncelikle vurgulanması gereken husus, on yedinci asrın başında artan sayıda mukim elçiliklerin işlerlik kazanmasıdır: *Uzun Savaşlar*'ın ardından, 1610'da Avusturya mukim elçiliğinin tekrar hizmete girmesi ve 1612'de Hollanda Birleşik Vilayetleri'nin daimi bir temsilci buldurmaya başlaması, yarım yüzyıl boyunca değişmeden kalacak bir *corps diplomatique*'in oluştuğu anlamına geliyordu. Bahsedilen artışla beraber, IV. Murad İstanbul'unda aslında iki temel sınıf elçilik lojmanı oluşmuş durumdaydı: Bunlardan ilki, Fransa, İngiltere, Avusturya, Venedik ve Hollanda gibi ülkelerin mukim elçiliklerinin olduğu ve genel itibarıyla bu devletlerin hem daimi hem de olağanüstü elçiliklerinin bulunduğu

fi 28 Z sene 1040 [28 Temmuz 1631]...". İngiltere elçisi Thomas Roe ve halefinin huzura kabulü, BOA, D.BRZ.d 20683, s. 113 (8 Şevval 1037/11 Haziran 1628).

⁵³⁶ Örnek olarak Strassburg'a İsveç Kralı'na götürmesi için 1632 yılında sadrazamın (Tabanıyassı Mehmed Paşa) ve Sultan IV. Murad'ın teslim ettiği mektuplarını gösterebiliriz: RA, Turcica 98, *Storvesirens o. andra turkiska ministrars bref till K.M:t*: "Copia della lettera dal Gran Vizier Mehemet Passa al Sereniss. Potentis. Principe ac Domino Do Gustavo Adolpho Re di Suecia, 1632"; ve RA, Turcica 98, *Sultanens bref till K.M:t*: "Augustissimum et Potentissimum Suecorum Regem Gustavum Adolphum gloriosissimae recordationis Litera Sultani Amurathis Turcarum, Graeciae et Asiae Imperatoris etc. Sultanus Amurathes Chan, Filius Sultanus Achmetis Han; semper fortunatus, AD 1632".

⁵³⁷ Mesela Cornelius Haga 1638'de ülkesine dönmeden önce sadrazam ve şeyhülislamdan icazet mektupları almıştır. Universiteitsbibliotheek Leiden, Or. 1090, f. 48a: *Şeyhülislam Hazretleri Tarafından Flemenk Vezirlerine -Ceneral dirler- gönderdiği mektubdur*; ve f. 48b: *Vezir-i A'zam Mustafa Paşa Hazretleri tarafından Flemenk Vezirlerine gönderilen mektubdur*: "...bundan akdem izhar-ı mevadd-ı muvalat ve iş'ar-ı merasim-i musafat için elçilik tarihiyle irsal olunub müddet-i medidden berü südde-i sa'adet-misalde mukim Kornelyo Haga nam elçinizi o canibe da'vet ve hüsn-i icazet-i 'ali himmet-i padişahi ihsan ve gayret buyrulmak babında iltimas olunmagın, temennanız huzur-ı hümayun-ı padişahide kabul ve bu babda olan meraminiz husule mevzul olup, izn-i şerifleri erzani buyrulmuşdr... tahriren fi evahir-i şehri-i Zi'l-hicce'ti ş-şerife li-sene seb'a ve erba'in ve elf [15-25 Nisan 1638].

binalardır. İkinci grup ise Lehistan, Moskova ve İsveç gibi daimi elçiliği olmayan devletlerin sefirlerine geçici süreyle ayarlanan konaklar. Ancak elçiler kendi sefaretnamelerinde açıkça belirtmediyse bunların konum ya da mahiyetlerinin tespiti pek de mümkün olmamaktadır.

Konum açısından, on yedinci yüzyılın ilk yarısında İstanbul'a gelen elçiler, ya sur içi ya da Haliç'in öbür yakasındaki Galata tarafında bir eve yerleşmekteydi. Özellikle mukim elçilikler Galata tarafında kümelenmiş olarak faaliyet göstermekteydi. Geçici görevle (*ad hoc*) gelen elçiler ise suriçinde bir hana ya da eve yerleştirilmekteydi. Kármán bu husustaki çalışmasında ayırımın ticari olduğuna işaret etmiştir: Osmanlı İmparatorluğu'ndan ticari nitelikli ahidname alan devletlerin elçileri, temsil ettikleri tüccarların yoğun olduğu Galata tarafında oturmayı seçiyor; ancak, Osmanlı Devleti ile sadece siyasi bağlar kurmuş olan ülke temsilcileri ise hâliyle Osmanlı idari merkezine yakın olmak için sur içine yerleşiyorlardı.⁵³⁸

Habsburg elçilerinden başlayacak olursak, Avusturya 1547 yılından sonra İstanbul'da mukim elçilik bulundurma hakkına sahipti. On altıncı asrın ikinci yarısı boyunca Avusturya elçilerinin kaldığı lojmanın diğer mukim elçilik binaları gibi Galata-Pera tarafında değil de, suriçi İstanbul'da yer alması ilk dikkat çekmemiz gereken noktalardan biridir. Bu özelliğiyle Topkapı Sarayı'na diğer elçiliklerden daha yakın olduğu ortadadır. On altıncı yüzyılın ikinci yarısı boyunca Avusturya mukim elçiliklerinin ikamet ettiği hanı, 1616 yılında Adam Wenner açıkça Nemçe Hanı (ya da Almanca açıklamasıyla "Alman Evi") olarak tesmiye etmektedir.⁵³⁹ Meienberger'in belirttiğine göre Tavukpazarı tarafındaki Nemçe Hanı, Atik Ali Paşa Camii vakfına bağlı olup Osmanlı idaresi her yıl kira olarak ödeme yapmaktaydı.⁵⁴⁰ On yedinci yüzyılın ilk yarısına geldiğimizde bu durum değişmiş ve Habsburg *ad hoc* elçileri ile mukim elçilerini ayıran iki katmanlı bir uygulama gelişmiştir.

Öncelikle, 1606 sonrası İstanbul'a gelen hediye elçiliklerinin (1616 senesinde Adam Wenner'in içinde yer aldığı von Chudenitz heyetinde olduğu gibi) birkaç ay

⁵³⁸ Gábor Kármán, "Sovereignty and Representation: Tributary States in the Seventeenth-Century Diplomatic System of the Ottoman Empire", *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, Leiden: Brill, 2013, 155-85, s. 172.

⁵³⁹ Adam Wenner, *Türkisches Reisebuch von Prag...*, s. 47: "...biss zu der/für die Käys. Pottscaffter erbaute Behausung/ auff Türkisch Nemschi Han oder das Teutsche Hauss genandt/geführt..."

⁵⁴⁰ Peter Meienberger, *Johan Rudolf*, s. 53; ayrıca, Semavi Eyice, "Elçi Hanı", *Tarih Dergisi*, XIX/24 (1970), s. 93-131.

süren görece kısa süreli görevleri ve kalabalık maiyetlerinden ötürü Nemçe Hanı'nı kullanmaya devam ettiği bir gerçektir. Ancak, işlerin değiştiği kademe kapıkethüdalığı olmuştu: Zıttorok sonrasında ancak 1610 yılında Avusturya Kapıkethüdalığı, maslahatgüzara denk gelebilecek "agent" ünvanıyla tekrar çalışmaya başlamıştı. Bu noktada artık daimi temsilcilerin Nemçe Hanı'nı terk etmiş ve ikametgâhlarını suriçi İstanbul'un muhtelif yerlerine taşımış olduklarını görüyoruz. 1610-1622 arası ikamet elçiliği yapan Michael Starzer, halefi Sebastien Lustrier ve 1629 ila 1643 arası aynı görevi icra eden Rudolf Schmid Nemçe Hanı dışında haneler bulmuşlardır. Örneğin, Schmid'in seçtiği ikametgâh Fener tarafında, sahil kıyısında, Rum Patrikliği'nden bir kaç dakika uzaklıktaydı. Yangın ve veba sebebiyle ikametinden kimi zaman ayrılmak zorunda kalsa da, Schmid geri dönüşlerinde yine Fener tarafında evler tutmaya devam etmiş, son çıktığı ev için de yılda 250 gurus kira bedeli ödemiştir.⁵⁴¹ Ekonomik sıkıntılarla kronik olarak uğraşmakta olan elçiliğin Sebastian Lustrier ve Rudolf Schmid dönemlerinde maiyeti meslektaşlarınınkinden bariz daha küçük olacak şekilde yaklaşık on kişiydi.⁵⁴²

Hollanda elçiliği ise 1612'de Haga'nın gelişinden ayrılışına kadar hep aynı yerde, Pera bağları civarındaydı. Alexander de Groot'un bir hüccetten tespit ettiğine göre Hollanda elçilik binası, Tophane tepesi üzerinde Galata Sarayı'nın yakınında, Fransız elçiliğinin yanında bulunmaktaydı. 1614 senesi kayıtlarında elçilik maiyetinin yirmi bir kişiden oluştuğu, bunlardan ikisinin ücretleri elçilik tarafından ödenen ancak Osmanlı idaresi tarafından tayin edilen yeniçeriler olduğu not düşülmüştür.⁵⁴³

Yukarıda belirttiğimiz üzere Fransa ve Hollanda elçilikleri yan yana olduğundan, Fransa elçiliğinin (muhtemelen günümüzdeki yerleşkesine yakın olarak İstiklal caddesi üzerindeki) konumuna ayrıca değinmeye gerek bulunmamaktadır. Elçilik binası 1589-1606 arası İstanbul'da Fransa sefirliği yapmış olan François Savari (Brèves) tarafından satın alınmıştı.⁵⁴⁴ Ancak, Kont Marcheville 1631 sonunda Pera'ya geldiğinde elçilik binasını sadece farelerin yaşayabileceği kadar harap bir halde bulduğunu, yirmiden fazla işçiyle en az bir aylık tadilat yaptırmak gerektiğini

⁵⁴¹ Peter Meienberger, *Johan Rudolf*, s. 35, 53-55.

⁵⁴² Peter Meienberger, *Johan Rudolf*, s. 93.

⁵⁴³ De Groot, *The Ottoman Empire*, s. 190-191.

⁵⁴⁴ Comte de Saint- Priest, *Mémoires sur l'Ambassade de France en Turquie*, s. 203.

bildirmektedir.⁵⁴⁵ Bir hazine muhasebe defteri kaydına göre, Osmanlı idaresinin Marcheville'e vermiş olduğu döşeme harcı da, bu tadilat altındaki Fransa elçiliğine ihtiyaç duyduğu katkıyı sağlamıştı.⁵⁴⁶ Kont Marcheville geldiği sırada elçilik maiyeti, diğerlerinden belirgin bir şekilde kalabalık ve yaklaşık altmış kişiydi.⁵⁴⁷

İngiltere elçiliği 1583'te William Harborne'un aldığı kapitülasyonlar çerçevesinde açılmış ve ilk olarak Tophane tarafına yerleşmişti. Ancak, 1588-1598 arasında Krallığı temsil eden Edward Barton'ın sefaretini esnasında mevcut konumundan yukarı doğru taşınmış ve sair elçiliklerin de yer aldığı Pera'da yeniden kurulmuştu. Dönemin seyyahlarından birine göre "geniş bir arazi ortasına inşa edilmiş güzel bir hane ve etrafı duvarla çevrili hoş bahçeler"den müteşekkil olan sefaret, Sir Thomas Roe döneminde de (1621-1628) aynı işlevle kullanılmaktaydı.⁵⁴⁸

Venedik temsilciliği, Osmanlılara Bizans İmparatorluğu'ndan miras kalmış olarak görülebileceği için, belki de Osmanlılar nezdinde faaliyet gösteren en eski daimi sefaretlerden biriydi. Bertelé'nin dikkat çektiği üzere daha 1527 yılında Pera'dan takrirlerini yazmakta olan Venedik balyosları, 1545'ten sonra kışlık olanı Galata'da yazlık olanı ise Pera'da olmak üzere iki ayrı sefaret binasında ikamet etmekteydiler.⁵⁴⁹ 1570'lerden itibaren Galata'daki ikametgâhı tümüyle terkedilmiş, Venedik sefaretini yalnız Pera'da hizmete devam etmişti. On yedinci yüzyılda bu bina yıllık iki yüz guraşa, Venedik Cumhuriyeti'nin eski tercümanlarından birinin oğlu olan Sebastiano Salvago'dan kiralanmaktaydı.⁵⁵⁰ Elçilik maiyetinin sayısı değişken olsa da, 1608'de bir elçilik sekreteri, bir kâhya, bir muhasebeci, bir papaz, bir hekim,

⁵⁴⁵ BnF, Ms Français 7093, f. 130a-130b, "Copie de la lettre de Monsieur le Comte de Marcheville, A Monsieur Bouthillier. De Pera le 28e Septembre, 1631": "...J'y ay trouvé la maison du Roy vuide, mais en si mauvais estat, que bien qu'il y aye un mois entier, que mon Maistre d'Hostel, et cinq ou six ouvriers que i'ay ameiné, s'y employent, et quinze ou seize autres ouvriers, ie n'ay pû encore estre si bien servy, qu'on m'y aye mis à couvert de la pluye dans ma Chambre mesme: la maison partout est si caduque qu'il ny a de logement que pour des rats,..."

⁵⁴⁶ BOA, KK.d 1821, s. 238: "Be-cihet-i Döşeme-i hane-i ilçi-i Françe der-vakt-i averde-i pişkeş 'an canib-i mezbur ... fi 12 Receb 1041 [3 Şubat 1632] ... Kâlîçe-i 'Uşak, kît'a 2, baha 18.000".

⁵⁴⁷ Pierre Flament, "Philippe de Harlay Comte de Césy: Ambassadeur de France en Turquie", *Revue d'histoire diplomatique (Paris)*, (1901), s. 247.

⁵⁴⁸ Geoff R. Berridge, *British diplomacy in Turkey, 1583 to the present: A study in the evolution of the resident embassy*, Leiden: Martinus Nijhoff, 2009, s. 8-9.

⁵⁴⁹ Tommaso Bertelé, *Il palazzo degli ambasciatori di Venezia a Costantinopoli*, s. 92.

⁵⁵⁰ Tommaso Bertelé, *Il palazzo degli ambasciatori di Venezia a Costantinopoli*, s. 87.

bir yardımcı, beş dragoman, altı dil oğlanı ve on yedi sair hizmetçiden oluşan otuz dört kişinin Venedik Sarayı'nda görev aldığını biliyoruz.⁵⁵¹

İşaret ettiğimiz nispeten büyük devletlerin temsilcilikleri haricinde, Osmanlı Devleti'nin bağlı beyliklerine ait elçilik binaları da aktif olarak kullanılmaktaydı. Erdel, Eflak ve Boğdan beyliklerinin kapı kethüdalarının ikamet ettikleri bu binalar, suriçi İstanbul'unun kuzey ucunda, Fener-Balat tarafında yer almakta ve yeri geldikçe olağanüstü misyonla gelen elçilerin ikametine tayin edilmekteydi. Boğdan Sarayı, Bizans'ın zengin ailelerinden biri olan Osmanlı tebaasından Mihail Kantakuzinos (Şeytanoğlu) tarafından hediye edilen bina ile 1575 yılından sonra düzenli elçilik fonksiyonunu üstlenmiş oldu. Boğdan Sarayı'nın doğusunda yer alan Eflak Sarayı da öncelikle bir Eflak beyinin şahsi ikametgâhı iken, on altıncı yüzyılın ikinci yarısında Eflak kapı kethüdalarının meskeni olarak işlemeye başlamıştır.⁵⁵²

Her ne kadar elçilik binaları Tuna beyliklerinin ismini taşımaktaysa da, Avrupalı elçilerin raporlarından çıkarabildiğimiz kadarıyla zaman zaman bu saraylar Osmanlı idaresi tarafından kendi kullanımlarına da tahsis edilmekteydi. Örnek olarak Paul Strassburg 1632'de geldiğinde, Osmanlı idaresinin Boğdan Sarayı'nı kendisi için hazırlamış olduğunu görmüştü. On yıl sonra Moskova elçileri de kendilerine Boğdan Sarayı'nın konaklama için ayarlandığını not düşmüşlerdir.⁵⁵³ Onlardan kısa bir süre sonra gelen Lehistan elçisi Bieganovski de keza 1643 yılında Boğdan Sarayı'nda ikamet etmişti.⁵⁵⁴

Boğdan ve Eflak Saraylarından nispeten daha farklı bir vaziyette olan Erdel Sarayı Balat'ta bulunmakta, bu açıdan şehir surları ile Eflak-Boğdan Sarayları ortasında kalmaktaydı. Ayrıca bina, bu diğer iki saray gibi şahsi tasarruftan elçiliğe devirle değil, Osmanlı padişahı tarafından hibe yoluyla Erdel elçilerinin kullanımına

⁵⁵¹ Eric Dursteler, *Venetians in Constantinople: nation, identity, and coexistence in the early modern Mediterranean*, Baltimore: JHU Press, 2006, s. 32.

⁵⁵² Cristian Luca, "Le rappresentanze diplomatiche dei Principati Romeni presso la Porta Ottomana nei secoli XVI-XVII", *Mélanges de l'école française de Rome (Italie et Méditerranée)* 119/1, (2007), 99-107, s. 99-100.

⁵⁵³ Paul Strassburg, "Relatio de Byzantino Itinere ac negotiis in...", s. 206: "... Hospitium Sultani nomine in Palatio Principum Moldaviæ assignatum, ornamenta publico sumtu comparata..."; ve Miloslavskiy ve Lazarevskiy, "Статейный Списокъ о Посольстве...", s. 29: "... а дворъ посломъ данъ былъ Молдавскаго воеводы Василья."

⁵⁵⁴ Jan Reychman, "İstanbul'da Eski Lehistan Elçiliğinin Yerine Dair", *Sanat Tarihi Araştırmaları*, I (1964), 39-59, s. 44.

tain edilmişti.⁵⁵⁵ Bu nedenle Osmanlı hazinesi Erdel Sarayı'nın tamir masraflarını da karşılayabilmekte⁵⁵⁶ ve Erdel Vilayeti'nden merkezi idareye her haraç tesliminde Erdel Sarayı'na "döşeme" masrafı olarak alım yapılmaktaydı. İncelediğimiz dönemde yastık, kilim, halı, vb. ev eşyalarını içeren bu masraf kalemi 9.000 akçeyi aşmakta ve ne Eflak ne de Boğdan Sarayı'na benzer bir yardım yapılmamaktadır.⁵⁵⁷

İkamet elçiliklerinin binalarını bir kenara bırakacak olursak, olağanüstü görevle gelen sefirlere yine "döşeme" masrafı altında harcama yapıldığını hazine muhasebe defterlerinde görebilmekteyiz. Ancak bu kayıtlar sadece sarfiyatı kaydettiğinden, (Boğdan Sarayı'yla ilgili verdiğimiz örnekler hariç) döşenmiş olan evlerin nerede olduğuna dair ne yazık ki malumata sahip değiliz. Belki de Moskova, Lehistan, İsveç, Kafkas prenslikleri ve sair yerlerden gelen elçilerin de yüzyılın ikinci yarısında olduğu gibi suriçi İstanbul'da kimi haneler kiraladıklarını düşünmekle yetinebiliriz.⁵⁵⁸

2.1.9. Elçilerin Tayinatları

Kapısı, dostu olmak isteyen herkese açık olan Osmanlı sultanları, Osmanlı idaresi nezdinde ülkelerini bilhassa olağanüstü misyonla temsile gelen sefirlerin geçimliklerini sağlamaları için olabildiğince çaba sarf etmiştir. *Tayinat* sistemi altında işlenen bu kurum üzerine yapılan çalışmaların sayısı yakın zamanda artmıştır.⁵⁵⁹ On yedinci asrın ilk kısmına odaklandığımız bu çalışmada istifade ettiğimiz Osmanlı hazine muhasebe, teşrifat ve matbah-ı amire defterlerinden izleyebildiğimiz kadarıyla, elçilere "döşeme-i hane", "adet", "nafaka-yı mekulat ve

⁵⁵⁵ Gábor Kármán, "Sovereignty and Representation: Tributary States in the Seventeenth-Century Diplomatic System of the Ottoman Empire", s. 168-169.

⁵⁵⁶ BOA, KK.d 667, s. 16: "16 Safer 1037 [27 Ekim 1627]": "Tamir-termim-i hane-i elçi-i Erdel..."

⁵⁵⁷ BOA, KK.d 1821, s. 251 (16 Şubat 1632: 9.260 akçe); BOA, KK.d 1826, s. 84 (25 Mayıs 1634: 9.500 akçe); ve KK.d 667, s. 16 (27 Ekim 1627: 9.550 akçe).

⁵⁵⁸ Keza Zbaraski'ye de 1622'de sur içinde bir "palatium" tahsis edilmişse de bunun Eflak ya da Boğdan Sarayı mı yoksa sair herhangi bir han mı olduğu net değildir, bkz.: Samuel Kuszewicz, *Narratio Legationis Zbaraviana...*, s. 74. Reyçhman 1634 yılında gelen Aleksander Trzebinski'nin Tekfur Sarayı'nda kaldığını not etmiştir, Jan Reyçhman, "İstanbul'da Eski Lehistan Elçiliğinin", s. 43.

⁵⁵⁹ Hacer Topaktaş, "Osmanlı Diplomasisinde 'Tayinat' Sisteminin Uygulanışı ve Kaldırılışı (1794) Üzerine Bazı Tespitler", *Akademik İncelemeler Dergisi (AİD)*, 2015, 10.1: 31-49. Ömer Düzbakar, "XV-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Elçilik Geleneği ve Elçi İşlerinin Karşılanmasında Bursa'nın Yeri", *Journal of International Social Research*, 2009, 1.6, 182-194. Zikrettiğimiz çalışmalardan farklı olarak, çalıştığımız dönemde müteferrik evrak ve mühimme serilerinin eksikliğinden ötürü, mevcut bölümde hazine muhasebe ve teşrifat defterlerinden istifade edilmiştir.

meşrubat”, “harc-ı rah” veya “harçlık” gibi başlıklar altında muhtelif ödemeler yapılmaktaydı. Burada öncelikle belirtmemiz gereken husus, bu ödeme kalemlerinin büyük kısmının sadece olağanüstü misyonla gelen *ad hoc* görevli elçiler için geçerli olduğu, daimi temsilcilerin ödemelerine ise Osmanlı idaresinin (ileride değineceğimiz istisnalar haricinde) karışmadığıdır.

Gelen sefirlere dair İstanbul’da yapılan ilk harcama *hane dōşemesi* olmaktaydı. Çalıştığımız dönemde Osmanlı vasalı olan Erdel Beyi elçilerine bu ödemenin takriben 9.000 akçe değerinde yapıldığına değinmiştik. Söz konusu komşu devletlerin elçileri olduğunda ise meblağ ister istemez artmaktaydı. Örnek olarak, ağustos 1634’te Moskova elçileri Ivan Gavriloviç Korobin ve Semen Matvyeviç Matvyev için yapılan dōşeme masrafı 22.140 akçeye denk gelmekteydi.⁵⁶⁰ Birkaç ay öncesinde İstanbul’da bulunan Lehistan elçisi Trzebinski’ye aynı kalemde 25.500 akçe aktarılmıştı.⁵⁶¹ Makamına yeni atanan Venedik balyosu Giovanni Cappello için de 1629 yılında 20.300 akçe değerinde dōşeme masrafı yapılmıştı.⁵⁶²

Avusturya elçilerine bakacak olursak, István Balogh 1627 yılı sonlarında İstanbul’a geldiğinde 15.000 akçelik bir dōşeme harcı ödenmişti.⁵⁶³ Moskova elçileri Korobin ve Matvyev ile Lehistan elçisi Trzebinski’ye yakın zamanlarda, 1634 senesinde İstanbul’a gelmiş Avusturya büyükelçisi Puchheim’a ise 28.800 akçelik dōşeme masrafı yapılmıştı.⁵⁶⁴ Bu noktada dikkat çekmemiz gereken şu husus, Osmanlı idaresinin Avusturya elçilerine yaklaşımını da yansıtmaktadır: İlgili teşrifat defterinde, küçükelçi István Balogh’un dōşeme masrafıyla ilgili ödemenin hemen altında, “Küçükelçilerin hane dōşemeleri için 22.200 akçe verilegelmiş iken, bu kullar 15.000 akçe kifayet ider diyü Defterdar Efendi’ye ‘arz eyledik’⁵⁶⁵ şeklinde bir şerh yer almaktadır. Buradan yola çıkarak hem Osmanlı bürokrasisinin izlediği

⁵⁶⁰ BOA, KK.d 1826, s. 132. Bu ödeme kaleminin içinde her birinden ikişer adet olmak üzere halı, kilim, yastık, seccade ve dolama verilmekteydi. Elçilerin isimlerini Spuler’in eserinden (beşinci ve son parça) takip etmek mümkündür, bkz.: Bertold Spuler, “Die Europäische Diplomatie in Konstantinopel bis zum Frieden von Belgrad (1739)”, *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, Jahrg. 1, H. 3 (1936), 383-440, s. 431.

⁵⁶¹ BOA, KK.d 1826, s. 69 (24 Ramazan 1043 [Mart 1634]).

⁵⁶² BOA, D.BRZ.d [Büyük Ruznamçe Defteri] 20685, s. 66: “(7 Ramazan 1038 [30 Nisan 1629]) Dōşeme-i hane-i elçi-i ümera-yı Venedik der vakt-i amede-i elçi-i cedid ‘an canib-i Venedik bermuceb-i ‘adet-i kadim ‘an hızane-i ‘amire dade-fermude ber-muceb-i tezkire-i Ahmed Çelebi teşrifati: Kalıçe-i kebir, kıt’a 2, baha 20.300...”

⁵⁶³ BOA, KK.d 667, s. 19.

⁵⁶⁴ BOA, KK.d 1826, s. 115.

⁵⁶⁵ BOA, KK.d 667, s. 19 (Fi 29 Safer 1037 [9 Kasım 1627]).

teşrifatı bir önceki yılların kayıtlarından takip ederek belirlediğini hem de bu bürokrasinin tespit edebildiğimiz kadarıyla Lehistan ve Avusturya'ya has olan büyükelçi-küçükkelçi ayırımına resmi kayıtlarda da dikkat ettiğini düşünebiliriz.

Net bir kanıya henüz varamamış olsak da, döşeme masrafının Osmanlı mali kayıtlarına her zaman bu isimle kaydedilmemiş olduğunu varsayabiliriz. Zira 1632'nin nisan ayında İsveç elçisi şehre geldiği vakit Boğdan Sarayı hazineden harcamayla kendisi için döşenmiş olsa da, döneme ait hazine muhasebe defterinde böyle bir masrafla karşılaşmamaktayız. Bunun dışında, 1632 yılı sonunda İstanbul'a gelen Moskova devleti elçileri Afanasiy Osipoviç Pronçışçev ve Tihon Vasilyeviç Bormosov⁵⁶⁶ ise vardıklarında normalin üzerinde bir ödenek almışlar ve kaldıkları lojmanın tamir ve odun-kömür masrafı için de ayrıca bir harcama yapılmıştır.⁵⁶⁷

Döşeme masraflarından sonra elçilerin *nafaka* ödemeleri başlamaktaydı. Elçilerin yeme-içme masrafları için ayrılan bu para da her heyette farklılık göstermekteydi. Moskova Devleti elçilerinden başlayacak olursak, 1623 senesinde İstanbul'da bulunan Moskova elçilik heyetine günde 4.000 akçe tayinat bağlanmıştı.⁵⁶⁸ 1633'te gelmiş olan Moskova Devleti elçileri Pronçışçev ve Bormosov'a günlük 2.500 akçe münasib görülmüştü.⁵⁶⁹ Ancak, 1634'te elli kişilik bir heyetle⁵⁷⁰ İstanbul'da bulunan Moskova Devleti elçileri için günlük 2.000 akçelik bir tayinat bağlanmıştı.⁵⁷¹ Yaklaşık on sene sonra, 1642'de gelen Lazarevskiy ve Miloslavskiy ise sefaretnamelerinde hazine-i amireden günde 3.000 akçelik bir tayinat aldıklarını not düşmüşlerdir ki, Osmanlı muhasebe kayıtları da bunu doğrular niteliktedir.⁵⁷²

⁵⁶⁶ Bertold Spuler, "Die Europäische Diplomatie in Konstantinopel bis zum Frieden von Belgrad (1739)", *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, Jahrg. 1, H. 3 (1936), 431.

⁵⁶⁷ BOA, KK.d 1823, s. 296: "Be-cihet-i nafaka-yı mekulat ve meşrubat-ı elçi-i Masku der vakt be-Asitane-i Devlet amed el-vaki' fi 12 C Sene 1042..., guruş 200, baha 22.000 akçe; ... Be-cihet-i baha-yı hime ve kömür bera-yı elçi-i Masku der-vakt be-Asitane-i Devlet amed...6.000 akçe; Be-cihet-i ta'mir ve termim-kerde-i hanei elçi-i Masku 'an hızaneyi 'amire... 1.547 akçe".

⁵⁶⁸ BOA, KK.d 1914, s. 637.

⁵⁶⁹ BOA, KK.d 1823, s. 317.

⁵⁷⁰ M. S. Meier ve S.F. Faizov, *Письма Переводчика Османских Падшахов Зульфикар...*, s.10 (dipnot 19).

⁵⁷¹ BOA, KK.d 1826, s. 39.

⁵⁷² Miloslavskiy ve Lazarevskiy, "Статейный Спосокок о Посольстве...", s. 51: "... а давали имъ изъ Ибрагимъ Султановы казны корму по три тысеци денегъ на день...". BOA, Ali Emiri, Sultan İbrahim [4] 392: "8 C 1053".

Lehistan'a gelecek olursak, yukarıda değindiğimiz elçilerden 1634'te gelen Trzebinski heyetine ise günlük üç bin akçe nafaka bağlanmıştı.⁵⁷³ Net bir günlük meblağa ulaşamamış olsak da, 1628 senesinde gelen başka bir Lehistan elçilik heyetine kırk günde toplam altmış bin akçe ödeme yapıldığını, buradan yola çıkarak günde 1.500 akçelik bir tahsisat aldıklarını söyleyebiliriz.⁵⁷⁴ Ancak nafaka ödemelerinde rekor, tahmin edilebileceği üzere yukarıda değinmiş olduğumuz Zbaraski'ye aitti: 1623'ün şubat ayına tarihli bir kayıta Lehistan elçilik heyetinde günde 25.000 akçe ödendiğini görmekteyiz ki, bu meblağ araştırmamız sırasında denk geldiğimiz en yüksek günlük tayinat olmakla beraber, istisnai olarak yüksek bir meblağ teşkil etmektedir.⁵⁷⁵ Büyükelçilik kabilinde olan bu heyetleri bir kenara bırakacak olursak, 1635'te gelen Lehistan küçükelçisine sadece 300 akçelik bir tayinat verildiği bir (sadaret) teşrifat defteri kayıtlarına geçmiştir.⁵⁷⁶

Görece daha seyrek diplomatik münasebetlerin tesis edilmiş olduğu devletlere gözle görülür bir şekilde daha düşük ödeme yapılmaktaydı. İsveç elçisine 1632'de yaklaşık yüz gün için birkaç taksit olarak 100.000 akçe ödeme yapılmıştı.⁵⁷⁷ Kasım 1625 tarihinde "Gürcistan elçisi" olarak kaydı düşülen temsilci için ise günlük 400 akçe masraf yazılmıştı.⁵⁷⁸ Keza 1620 senesinde gelen Bohemya (Çeh) elçisine ise günde 96 akçe gibi düşük bir tayinat bağlanmıştı.⁵⁷⁹

Doğu cephesinde Safevilere karşı mücadelelerin aralıklarla devam etmekte olduğu bu yıllarda, İran coğrafyasından gelen elçilere de nafaka konusunda özen gösterilmekteydi. Henüz IV. Murad dönemi mücadelelerinin başlamadığı bir dönemde, 1622/1623 yıllarında, Şah elçisine günlük 5.000 akçe nafaka ödenmekteydi.⁵⁸⁰ Maliyeden Müdevver kataloğu altında kayıtlı ocak 1637-mayıs 1638 tarihleri arasında tutulmuş bir teşrifat defterinde de, savaşın hararet kazanmış olduğu bir dönemde Safevi elçilerine verilen tayinata dair detaylı girdiler mevcuttur. On günlük taksitlerle yapılan masraflarda günlük harcamalar 7.000 küsür ila 9.000

⁵⁷³ BOA, KK.d 1826, s. 23.

⁵⁷⁴ BOA, KK.d 2105, s. 8, 18, 39, 51.

⁵⁷⁵ BOA, KK.d 1914, s. 637.

⁵⁷⁶ BOA, A.}d 435, s. 34: "Fi 4 Muharrem sene 1045 (20 Haziran 1635): ... Be-cihet-i nafaka-yı mekulat ve meşrubat-ı ibtida-yı elçi-i küçük-i Kral-ı Leh ... yevm 10, fi 300, baha 3.000".

⁵⁷⁷ BOA, KK.d 1823, s. 69, 75, 83, 97, 109, 117, 141.

⁵⁷⁸ BOA, D.BRZ.d 20678, s. 9.

⁵⁷⁹ BOA, KK.d 666, s. 389: "Fi 25 Ca sene 1029 [28 Nisan 1620]".

⁵⁸⁰ BOA, KK.d 1914, s. 18 (4 Muharrem 1032/ 8 Kasım 1622); s. 659 (13 Ca 1032/15 Mart 1623).

küsür akçe arasında değişmektedir.⁵⁸¹ Bu bakımdan şah elçilerine yapılan harcamanın diğer komşu devletler sayılabilecek olan Lehistan ve Moskova elçilerine yapılandırılan kayda değer şekilde yüksek olduğu dikkat çekmektedir.

Osmanlı kara komşularından çalışmamızın odağında duran Avusturya Habsburglar'ının elçileri için ise diğerlerinden farklı, bir bakıma daha ayrıcalıklı bir sistem işlemekteydi. 1606 Zitvatorok Antlaşması sonrası dönemde, Avusturya elçilerine öncekine kıyasla daha detaylı bir tayinat mekanizması işlemekteydi. Öncelikle, diğer Avrupalı elçilerden farklı olarak, Avusturya temsilcileri üç farklı kademedede ödeme almaktaydı. Öyle ki, Osmanlı merkezi idaresi *küçükkelçi* tabir edilen heyetlere günlük olarak yaptığı ödemeden hatırı sayılır ölçüde daha yüksek bir tayinatı *büyükkelçi* olanlara bağlamaktaydı. Üçüncü olarak ise merkezi idare istisnai bir uygulama izlemekte ve Avusturya mukim elçilerine (*kapı kethüdası*) de aylık nafaka bağlamaktadır.⁵⁸²

Öncelikle, *küçükkelçilerden* başlayacak olursak, mart 1623'te ismini tespit edemediğimiz bir Habsburg küçükkelçisine günlük 1.000 akçe nafaka uygun görülmüştü.⁵⁸³ 1627 nihayetinde gelen István Balogh için ise 10 Kasım 1627 ile 16 Aralık 1627 arasında toplam 81.000 akçe⁵⁸⁴ harcanmıştır ki günlük ortalama 2.250 akçeye denk gelmektedir. Keza daha önce değinildiği üzere 1639 yılında gelen Avusturya küçükkelçisi Kinsky için de günde 1.000 akçe masraf yapılmaktaydı.⁵⁸⁵ Bu durumda István Balogh'un aldığı görece yüksek meblağı belki de antlaşma temessükü taşıdığı için daha ayrıcalıklı görülmesiyle açıklayabiliriz.

İkinci kategoride yer alan *büyükkelçiler* için de yaklaşık on yıl arayla İstanbul'a gelmiş olan Kurz von Senftenau ve Puchheim'ı ele alabiliriz. Mart 1624 tarihli bir hazine muhasebe defterine göre Kurz von Senftenau'ya günlük 8.000 akçe

⁵⁸¹ BOA, MAD.d 1332, s. 24 (71.380 akçe), s. 40 (92.050 akçe), s. 42 (80.620 akçe), s. 45: "Fi 2 Şehr-i Ca sene 1047 [22 Eylül 1637]... Be-cihet-i mekulat ve meşrubat bera-yı Maksud Beg, elçi-i Şah-ı 'Acem be-Asitane-i Devlet-amed ve ba'zı name ve pişkeş averde, ber-muceb-i defter-i müfredat-ı 'Ali Ağa, emin-i gümrük-i İstanbul 'an 28 R ila gayet-i 8 Ca sene 1047... Fi yevm 10 ... baha 74841". Bu defterin geçtiğimiz yıllarda neşri bir YL tezi olarak yapılmıştır, Enise Büşra Yılmaz-Bozyak, *Teşrifât Defteri (BA, MAD, nr. 1332)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 2018.

⁵⁸² Tayinatları kıyaslama imkanı olmasa da, Meienberger benzer şekilde Avusturya elçilerinin İstanbul'da üç farklı kategoriye ayrıldığını gözlemlemiştir, Peter Meienberger, *Johan Rudolf Schmid...*, s. 59.

⁵⁸³ BOA, KK.d 1914, s. 649.

⁵⁸⁴ BOA, KK.d 667, s. 19, 21, 22, 23, 24.

⁵⁸⁵ BOA, İE. HR 2-233: (27 Ca 1049/25 Eylül 1639).

tayinat bağlanmıştı.⁵⁸⁶ Ancak 1627 yılında Sön Muahedesi'nin imzalanmasından sonraki dönemde bir stabilite gözümüze çarpmaktadır.⁵⁸⁷ 1628'den itibaren artık büyükelçilere verilen meblağ takriben 10.000 akçeye sabitlenmiş gözükmektedir. Başlangıç olarak, belirtilen yılda İstanbul'a gelen büyükelçi Kuefstein'a günlük 9.500 akçe verilmekteydi.⁵⁸⁸ Ardından, 1634'te Puchheim için tayin edilen 10.000 akçeye Osmanlı kayıtlarında denk gelmekteyiz.⁵⁸⁹ Keza Sultan İbrahim döneminde yine bir antlaşma tasdiki için (II. Sön Muahedesi, 1642) İstanbul'a neredeyse yirmi beş yıl aradan sonra tekrar gelen Hermann Czernin von Chudenitz'e de yine günde 10.000 akçe tayinat bağlandığına fark ediyoruz.⁵⁹⁰ Her halükarda Avusturya büyükelçileri için bağlanan tayinatın, sair devletlerden gelen elçiler için sarfedilenin üzerinde olduğu açıktır. Bu durumu Avusturya'nın bu dönemde yegâne büyükelçilik mübadelesi yapılan devlet olmasıyla ve gönderilen büyükelçilik heyetlerinin kalabalık maiyetlerinden ötürü tayinat meblağının ister istemez artmasıyla açıklayabiliriz.

Avusturya elçileri için son tasnifi teşkil eden mukim elçi tayinatları, ya da kayıtlarda geçtiği şekliyle *Nemçe Kralı kapı kethüdası* nafakaları, sair devletlerin daimi temsilcilerine verilmediği için Habsburgları Osmanlı diplomasisi nezdinde farklı bir yere koymaktaydı. Zira 1650 yılında İstanbul'dan kendi hükümetine yazan Hollanda maslahatgüzarı Levinus Warner'in "kimi zaman hiç ödenmeyen kimi zaman ise güçlkle" ödenen bu aylık nafakaların, Osmanlılar ve Habsburglar arasındaki bir antlaşmaya binaen verildiği yorumu da durumun istisnai keyfiyetine dikkat çeker niteliktedir.⁵⁹¹

Nemçe kapı kethüdası nafakaları beklenebileceği üzere günlük olarak düşük bir meblağa tekabül etmekteydi. Habsburg Kapı Kethüdası Michael Starzer için 1618

⁵⁸⁶ BOA, KK.d 1811, s. 23.

⁵⁸⁷ Viyana Haus- Hof- und Staatsarchiv'de yardımlarını benden esirgemeyen sayın Hocam Sándor Papp'a, mayıs 2019'da *Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumu*'ndaki sunumunun ardından "aynı statüdeki elçilerin aynı meblağı alması gerektiği" yönündeki yorumundan ötürü teşekkür ederim.

⁵⁸⁸ BOA, KK.d 2106, s. 14, 21, 31 (Hicri 9, 16, 23 Şaban 1038 tarihli ödemeler) vd.

⁵⁸⁹ BOA, KK.d 1823, s. 23.

⁵⁹⁰ BOA, [Sadaret Defteri] A. }d 345, f. 30b (13 Recep 1054).

⁵⁹¹ Levinus Warner, *De Rebus Turcicis*, (haz. G. N. Du Rieu), Leiden: Brill, 1883, (Constantinopoli, Anno 1650, 24 Martii), s. 7-8.

yılında günlük 500 akçe olmak üzere ayda 15.000 akçe ödendiğini biliyoruz.⁵⁹² 1625 yılında da bir hazine muhasebe defteri kaydına göre hala Habsburg daimi elçisi Sebastien Lustrier'e günlük 500 akçe olmak üzere ayda 15.000 akçe nafaka ödendiğini görmekteyiz.⁵⁹³ Aynı yıllarda kendi hükümeti tarafından Lustrier'e verilen meblağın 375 Gulden (yani yaklaşık 24.000 akçe) olduğunu hesaba katarsak, Nemçe kapı kethüdalığının aylık nafakasının yüzde kırkının Osmanlılar tarafından sağlandığı çıkarımı yapılabilir.⁵⁹⁴ Ancak tespit edebildiğimiz kadarıyla yüzyılın ikinci çeyreğinde günlük beş yüz akçeden iki yüz akçeye sert bir düşüş yaşanmıştı. Öyle ki, 1630 ve 1632 yılı kayıtlarında görebildiğimiz kadarıyla Avusturya Kapı Kethüdası Rudolf Schmid için de her ay altı bin akçe nafaka ödemesi yapılmaktaydı.⁵⁹⁵ 1644 yılı başlarına tarihli bir kayıta⁵⁹⁶ ve hatta 1651 tarihli teşrifat defterinde de gördüğümüz üzere günlük 200 akçe olmak üzere Avusturya kapı kethüdalarına aylık 6.000 akçe masraf yapılmaya devam etmekteydi.⁵⁹⁷

Osmanlı başkentinde sıkça boy gösteren Erdel Beyliği elçileri de, yine Eflak ve Boğdan'inkilerden farklı bir muamele görmekte ve hazine getirdikten sonra geri dönüşlerine kadar nafaka almaktalardı. 1632 senesinde bu tayinat haftada 10.000 akçe kadardı.⁵⁹⁸ 1637 ve 1639 tarihli girdilerde ise bu meblağ günlük 1.000 akçe olarak kaydedilmişti.⁵⁹⁹ Erdel elçilerinin aldıkları nafaka ödemelerinden ayrı olarak, Erdel daimi elçileri için de sarfiyat yapılmaktaydı. Ancak, burada dikkat çekmemiz gereken husus, bu ödemelerin nakit olarak nafaka cinsinden değil, matbah-ı amireden çıkan yiyecek şeklinde olduğudur. Öyle ki, yakın zamanda basılı Macar kaynaklarına dayanarak oluşturulmuş bir çalışma Gabor Betlen döneminde Erdel daimi elçilerine saray mutfağından haftalık olarak muayyen miktar ekmek parası, yağ, bal, mum,

⁵⁹² BOA, KK.d 666, s. 161: "Be-cihet-i nafaka-yı Mihâl İstarça, kethüda-yı der-i Çasar-Kral-ı Nemçe der vacib-i mah-ı C sene 1027 [Mayıs-Haziran 1618], 'an hızane dade-fermude, yevm 30, beher yevm 500, fi şehri mezbur 15.000."

⁵⁹³ BOA, D.BRZ.d 20678, s. 9: "Nafaka-yı mekulat ve meşrubat-ı kethüda-yı der-i Çasar-ı Nemçe 'an 11 şehri Muharrem [13 Ekim 1625] ila 17 şehri mezbur sene 1035... yevm 7, Beher fi 500, baha 3.500 akçe."

⁵⁹⁴ Peter Meienberger, *Johan Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn...*, s. 97.

⁵⁹⁵ BOA, KK.d 2106, s. 474; ve BOA, KK.d 1823, s. 152, 178, 274, 275, 287.

⁵⁹⁶ BOA, İE.HR [2] 124: "Fi 8 Za 1053[8 Ocak 1644]".

⁵⁹⁷ BOA, KK.d 668, s. 123: "An vacib-i gurri-i CA 1061[22 Nisan 1651], beher yevm fi 200, 6.000."

⁵⁹⁸ BOA, KK.d 1823, s. 19, 58, 75, vs.

⁵⁹⁹ BOA, MAD.d 1332, s. 25, 73.

tavuk, baharatlar ve et gibi temel gıdaların verildiğini söylemektedir.⁶⁰⁰ Hakikaten de döneme ait matbah-ı amire muhasebesi kayıtlarında “mekulat-ı kapukethüda-yı Erdel” başlığı altında yıllık toplam dökümü verilen harcama masraflarına denk gelmekteyiz.⁶⁰¹ Bir yılı kırk sekiz hafta olarak hesapladığımızda, mutfak muhasebe defterinde ilgili pek çok masraf kalemi birebir Erdel kapı kethüdalarının not düşmüş olduklarıyla uyuşmaktadır.⁶⁰² Erdel’i bir kenara bırakacak olursak, Eflak ve Boğdan elçileri için ise ne döşeme ne de nafaka kaydına rastlamak mümkün olmamıştır. Keza bu iki Tuna beyliğinin kapı kethüdarları olduğu bilirse de kendileri için herhangi bir masraf yapılmamaktadır.

Osmanlı vasalet devletlerinden bir diğeri olan Dubrovnik elçileri ise 1688’e kadar daimi statüde bulunmadıklarından,⁶⁰³ ancak haraç tesliminde İstanbul’a gelmekteydi. Elçiler Ragusa’dan İstanbul’a geldiklerinde de kendilerine düzenli değil, tek seferlik bir ödeme yapılmaktaydı. Daha detaylı açıklamak gerekirse, 1629, 1632 ve 1635 senelerine ait girdilerde gördüğümüz üzere ‘adet’ ibaresi altında bir kereye mahsus olmak üzere elçilere 1.500 akçe ödenmekte, bunun haricinde herhangi bir nafaka sarfiyatı yapılmamaktaydı.⁶⁰⁴

Bir başka Osmanlı mahmi devleti olan Kırım Hanlığı için de Erdel Beyliği’ninkine benzeyen bir durum söz konusuydu. Her ne kadar literatürde Kırım Hanlığı’nın İstanbul’da bir kapı kethüdalığı olduğu tartışmalı olsa da,⁶⁰⁵ hazine muhasebe ve teşrifat defterlerinde 1620’lerin sonu ve 1630’ların başında Mustafa Çavuş isimli bir Kırım Tatar Hanlığı kapı kethüdası olduğu şüphe

⁶⁰⁰ Hüseyin Şevket Çağatay Çapraz, “János Szapolyai’dan Gábor Bethlen’e Kadar Erdel Diplomasisi ve Bâb-ı ‘Âli’deki Varlığı”, *Türkbilig*, 2018/35, 41-62, s. 52.

⁶⁰¹ BOA, MAD.d 3979, s. 47 (18 Ca 1037/25 Ocak 1628).

⁶⁰² Mesela Çapraz (2018, s. 52) elçilere haftalık 280 akçe ekmek parası verildiğini söylemekte iken, ilgili mutfak defterinde (MAD.d 3979, s. 47) yıllık 13.340 akçe “nan-baha” sarf edildiği belirtilmektedir ki bu rakamı 48 haftaya böldüğümüzde sahiden de haftalık 278 akçeye denk gelmektedir. Keza mum ve tavuk sayısı da (ikisinde de 336/ 355) oldukça yakındır.

⁶⁰³ Vesna Miović, "Diplomatic Relations between the Ottoman Empire and the Republic of Dubrovnik", *The European tributary states of the Ottoman Empire in the sixteenth and seventeenth centuries*, Leiden: Brill, 2013, 187-208, s. 192.

⁶⁰⁴ BOA, KK.d 1823, s. 173(1632 senesi); BOA, D.BRZ 20685, s. 126 (1629 senesi) ve BOA, A.}d 435, s. 36 (1635 senesi): “‘Adet be-elçi-i Dubrovnik der vakt-i averde-i cizye-i vilayet-i mezbur vacib-i sene 1046...’”

⁶⁰⁵ Gábor Kármán, “Sovereignty and Representation: Tributary States in the Seventeenth-Century Diplomatic System of the Ottoman Empire”, s. 164.

götürmemektedir.⁶⁰⁶ Ancak bu kethüdalığın masraflarına Osmanlı idaresi karışmamakta, ancak hazine Kırım'dan her elçi geldiğinde döşeme masraflarını ödemektedir. Bununla birlikte, kapı kethüdasının görevlerinden birinin Kırım'dan gelen elçilere yapılan döşeme ve nafaka masraflarını teslim etmek olduğunu düşünebiliriz. Gündem maddemize dönecek olursak, 1629 senesinde İstanbul'a "pişkeş" getirmiş olan Tatar Hanı elçisi Ali Ağa'ya 20.000 akçelik döşeme masrafı yapıldıktan sonra 10.000 akçelik harçlık ödemesi verilmiştir. 53 günlük süre zarfında ödenen bu harçlığın günlük ortalama 200 akçeye denk geldiğini düşünebiliriz.⁶⁰⁷

Osmanlı nezdine gelen elçilere yapılan son masraf ise, geri dönüşlerinde kendilerine verilen *harc-ı rah* olmaktadır. Lehistan elçilerinden Trzebinski 1634 ortasında evine dönerken bu meblağ 30.000 akçe idi.⁶⁰⁸ Nisan 1631'de Rusya'ya dönecek olan Moskova Devleti elçilerine ise 50.000 akçelik bir harcırah verilmişti.⁶⁰⁹ 1632'nin temmuzunda ülkesine dönecek olan İsveç elçisi Strassburg'a da ödemesi, son nafaka masrafı ve yanındaki refakatçi Osmanlı çavuşunun harcırahi ile birleştirilerek verildiğinden meblağ 56.000 akçeye çıkmıştır.⁶¹⁰

Çalışmamıza aslî konu oluşturan Avusturya elçilerine dönecek olursak, István Balogh 1627 sonlarında geri döneceği zaman kendisi için 80.000 akçelik yüklü bir ödeme yapılmıştı.⁶¹¹ Ayrıca, yolda kullanacağı arabalar için de 10.000 akçelik bir kira bedeli sarf edilmiştir.⁶¹² Daha önce Balogh için günde ortalama 2.250 akçe nafaka verildiğini dikkate alırsak, bu harcırahın kendisine yol hazırlıkları hariç tutulsa dahi en fazla bir ay kadar yeteceği çıkarımını yapabiliriz. Bu durumda elçilerin masrafları zaruri olarak geçtikleri şehirlerdeki Osmanlı yargı ve idari amirlerince karşılanmalıydı.

Osmanlı vasallarına dönecek olursak, daha önce Dubrovnik temsilcileri için tek seferlik 'adet' ödemesi yapıldığına, Eflak ve Boğdan elçilerine ise hiç tayinat masrafı yapılmadığına (ya da yapılıyorsa kayıtlara geçmediğine) zaten değinmiştik.

⁶⁰⁶ Mesela BOA, D.BRZ.d 20683, s. 113: "İn'am-ı hil'at be-Mustafa Çavuş, kethüda-yı der-i Han-ı Tataran-ı Vilayet-i Kırım, fi 4 Şevval 1037 [7 Haziran 1628]" ve BOA, D.BRZ.d 20685, s. 24, 177 [26 Haziran 1629].

⁶⁰⁷ BOA, D.BRZ.d 20685, s. 148 (20 Şevval 1038/12 Haziran 1629), 199 (2 Za 1038).

⁶⁰⁸ BOA, KK.d 1826, s. 29.

⁶⁰⁹ BOA, KK.d 1821, s. 53.

⁶¹⁰ BOA, KK.d 1823, s. 335.

⁶¹¹ BOA, KK.d 667, s. 24.

⁶¹² BOA, KK.d 667, s. 26.

Ancak, muhasebe defterlerinde görebildiğimiz kadarıyla Tatar Hanı temsilcileri için döşeme ve nafaka masrafı yapıldığı gibi, harc-ı rah da ödenmekteydi. 1629 yılında Canbek Giray'ın hazinedarı pişkeş takdiminden sonra evine dönerken aldığı yolluk 10.000 akçeydi.⁶¹³ Yine ödemeler konusunda hassasiyet gösterilen Erdel elçisi için de 1628'in ocak ayında evine giderken 8.000 akçe sarfedilmişti.⁶¹⁴ Bir hafta sonra düşülen bir kayda göre de Erdel kapı kethüdası evine dönecek olmuş ve kendisi için 4.000 akçelik bir “mühimmat” ödemesi yapılmıştı.⁶¹⁵

Kısaca değerlendirecek olursak, genel itibarıyla ödemeye esas tutulan kriterin, elçilik heyetinin büyüklüğü olduğu düşünülebilir. Yapılan tayinatlar ve ödemeler bakımından Avusturya elçilerinin diğer devlet temsilcilerine nazaran, gerek aldıkları meblağların büyüklüğü gerekse daimi elçilerinin nafaka alması gerçeği bakımından ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğu ortadadır. Osmanlı vasalları arasında benzer imtiyazlı statüye Erdel Beyliği ve Kırım Hanlığı sahiptir. Ayrıca, Hollanda, Fransa, İngiltere, Moskova ve İsveç elçilerine rütbelere bakılmaksızın sadece elçi denegelmişken, doğrudan kara sınırı komşuları olan Avusturya ve Lehistan'ın elçileri için küçük ve büyük ayrımı izlendiği tayinat teslimine dair kayıtlarda gözler önüne serilmektedir.

Tayinat sistemindeki bu mukayeseli çalışmanın bize dolaylı olarak aktardığı durumu belki de şöyle görmeliyiz: Osmanlı idaresinin gerek Avusturya kapı kethüdalığına, gerekse iki devlet arasında tampon devlet vazifesi gören Erdel kapı kethüdalığına nafaka ödemeleri, Osmanlı idaresinin Orta Avrupa'ya daha nazik yaklaştığının bir göstergesi olabilir. Zira Avusturya elçilerinin büyük-küçük-kapı kethüdası gibi üç farklı kademedeki muamele görmesi de bu doğrultuda işarettir. Bu şartlar altında, Zitvatorok (1606) sonrası dönemde İstanbul'daki diplomatik camia özelinde de Avusturya için yeni bir dönemin başlamış olduğunu Osmanlı maliye kayıtları da bize ispatlamış oluyor.

⁶¹³ BOA, D.BRZ.d 20685, s. 202.

⁶¹⁴ BOA, KK.d 667, s. 31.

⁶¹⁵ BOA, KK.d 667, s. 32.

2.1.10. Osmanlı Diplomasinin Asli Memurları

İstanbul'a gelen elçilerin yukarıda da belirtmiş olduğumuz üzere tayinat ödemeleri yapılırken, bir takım Osmanlı memurları doğrudan veya dolaylı olarak Osmanlı diplomasi mekanizmasının dışlilerini oluşturmaktalardı. Gerek mevcut literatür gerekse incelemeye aldığımız muhasebe defterleri, bu memurlar hakkında kısmen de olsa bilgi sağlamaktadır. Bu kısımda malumat elde edebildiğimiz Osmanlı diplomasi aktörlerinin mali varlıklarını ve işlevlerini tasvir etmek amaçlanmaktadır.

Osmanlı protokolünde yer alan memurların Osmanlı mali varlıklarını ele almaya girişmeden önce, elde ettikleri gelirleri anlamlandırmak adına bir referans noktası belirlemek gerekir. Süleyman Özmucur ve Şevket Pamuk'un nitelikli ve niteliksiz inşaat işçileri üzerine yaptıkları uzun vadeli yevmiye ve fiyat endeksi bize bu konuda gerekli veriyi sunmaktadır. Buna göre çalışmamıza konu olan 1620-1629 aralığındaki on yıllık dönemde nitelikli bir inşaat işçisinin günlük geliri ortalama 18 akçe iken, niteliksiz (*unskilled*) işçi 15 akçe yevmiye almaktaydı.⁶¹⁶ Aşağıda yer vereceğimiz bazı memurların günlük gelirlerinin niteliksiz bir işçinin aldığından düşük olduğunu göreceğiz. Bu durumun sebebini açıklayamasak da, ele alacağımız saray görevlilerinin Osmanlı hazinesinden aldıkları ödemelerin yanı sıra, tımar tasarruf etmek gibi henüz kaydına denk gelemediğimiz fazladan gelirleri olabileceğini düşünmek gerekebilir.

Teşrifati Efendi: İsim olarak Osmanlı diplomasi ve protokolünün temel yapı taşı çağrışımında bulunan teşrifati efendiler, değerlendirmeye aldığımız kaynaklarda görebildiğimiz kadarıyla aslında Osmanlı mali sisteminin harcama kalemlerinde önemli birer aktörü temsil etmekteydi. Her ne kadar şimdiye kadar yapılmış çalışmalardan teşrifatçıların bizzat huzura kabul ve elçi hediyelerinin listelerini hazırlamak ya da tören alaylarına iştirak gibi merasime dair işlerden sorumlu olduklarını öğrenecek de, çalışmamıza esas teşkil eden dönemde daha çok mali hüviyetlerine dair malumata erişmek mümkün olmuştur.⁶¹⁷

⁶¹⁶ Süleyman Özmucur ve Şevket Pamuk, "Real Wages and Standards of Living in the Ottoman Empire, 1489-1914", *The Journal of Economic History*, Vol. 62, No. 2 (Jun., 2002), 293-321, s. 301.

⁶¹⁷ Filiz Karaca, "Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Osmanlı Teşrifat Müessesesi", Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1997, s. 51-52.

İncelediğimiz hazine muhasebe defterlerinde teşrifatçılar (ya da teşrifati efendi, halife ve şakirdleri) asli olarak “hazine-i amire kâtibi” olarak boy göstermekteydi. Hazine-i amireden çıkacak olan elçi tayinatlarının tezkiresini oluşturdukları için neredeyse bütün tayinat kayıtlarının altında bir teşrifat memurunun ismi yer almaktaydı. Tabiki teşrifatiler Mekke şeriflerine ödenecek tayinatlar, Osmanlı memurlarına yapılacak ödemeler ve hatta yeni ihtida etmiş kimselerin ‘adetlerini öderken de aynı tezkireleri yazmaktalardı. Yine kayıtlardan anladığımız kadarıyla tezkiresi oluşturulan nafaka ödemelerine teşrifatiler karışmamakta, parayı “be-dest-i” ifadesinden anladığımız kadarıyla başka bir Osmanlı memuru elden teslim alıp elçilere (ya da ilgili kişilere) iletmekteydi.

Teşrifatiler incelediğimiz dönemde hazineden aylık ödeme alan (ulufeli) memurlar arasında yer almaktalardı. Teşrifati memurlarından Salih’i ele alacak olursak, mayıs 1627 tarihli bir müşaherehoran defterine göre halife statüsünde olan bu şakird, günlük 28 akçe olmak üzere ayda 840 akçe maaş almaktaydı.⁶¹⁸ Beş yıl sonra, 1632’nin temmuzunda Salih günde 31 akçe almaktaydı.⁶¹⁹ Ayrıca, aylık 900 akçelik bu ödemelerin yanı sıra, Salih Teşrifati’ye yıllık 9.000 akçelik bir salyane ödenmekte⁶²⁰ ve kışlık-baharlık adı altında giyim yardımı olarak 5.700 akçe değerinde atlas ve sof gibi kumaşlar da hediye edilmekteydi.⁶²¹

Kapıcılar: Elçiler Topkapı Sarayı’na girdikten sonra kendileriyle hususi olarak kapıcılar (ya da diğer adıyla bevvabin) ilgilenmekteydi. Yukarıda da gördüğümüz üzere Saray içinde elçilere rehberlik ve Sultan huzurunda eşlik kapıcıların göreviydi. Kapıcılar kethüdası kapıcıların en büyük amirleri olmakta, kapıcıbaşılar ise onun yardımcıları olarak hizmet etmekteydi. Diplomatik olarak işlevlerine odaklanacak olursak, padişahın arz odasında elçilerin koltuk altına iki kapıcıbaşı girmekte ve kimi zaman bu kapıcıbaşılar diplomatik görevle yabancı ülkelere de gönderilebilmekteydi.⁶²²

⁶¹⁸ BOA, KK.d 3399, f. 48b.

⁶¹⁹ BOA, KK.d 1823, s. 140, 164, vs.

⁶²⁰ BOA, KK.d 1823, s. 54.

⁶²¹ BOA, KK.d 1823, s. 132.

⁶²² Abdülkadir Özcan, “Kapıcı”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 24, 345-347, s. 346.

İncelediğimiz dönemde (1627) ikisi mütekaid, biri kapıcıbaşı amiri (*ser-bevvabin-i evvel*) olmak üzere on sekiz kapıcıbaşı hazineden ödeme almaktaydı.⁶²³ Amirleri Davud Ağa da dâhil olmak üzere neredeyse bütün kapıcıbaşları günde 150 akçeye çalışmaktaydı. Keza kapıcıbaşılıktan kapıcılar kethüdalığına atanmış olan Hasan Ağa da günlük 150 akçe olmak üzere ayda 4.500 akçe ile ulufeliydi.

Çavuşlar: Yukarıda elçilerin şehre varışlarında karşılanışı ve lojmanlarıyla saray arasındaki seyahatlerinde tefriki için çavuşların asli vazife oynadıklarına dikkat çekmiştik. *Çavuşbaşının* gerek karşılama alayında gerekse saray içi merasimde aldığı göreve de daha önce değinmiştik. Bunun haricinde, elçilere mübaşirlik yapmak ya da elçilerin nafakalarını hazineden alıp kendilerine teslim etmek de hazine muhasebe ve teşrifat defterlerinde görebildiğimiz kadarıyla çavuşların görevi olmaktadır.

Çavuşlar ödemelerini “gedikli” statüsünde tımar olarak aldıkları gibi, burada ele alacağımız şekilde müşaharehoran olarak aylık nakit akçe üzerinden de alabilmekteydi. Hiyerarşinin tepesinden başlayacak olursak, 1627 tarihli müşaharehoran defterinden öğrendiğimiz üzere önceden kapıcılar kethüdası vazifesini görmüş olan çavuşbaşı Ali Ağa 70 akçe yevmiye almaktaydı. Çavuşların ise ödemeleri daha geniş bir yelpaze aralığında gerçekleşmekte, günlük 8 akçeden 62 akçeye kadar çıkabilmekteydi.⁶²⁴

Tercümanlar: Dijital öncesi dönemde uluslararası ilişkilerin idamesinde sessiz ancak başat aktörlerden biri olan tercümanlar, haliyle Osmanlı diplomasisinin de vazgeçilmez figürleriydiler. Osmanlı divanında görevli tercümanların isimlerini, on altıncı asır başından itibaren gerek maliye kayıtlarında gerek yabancı seferatnamelerde takip edebilmekteyiz. Aynı anda birkaç tercümanın görev aldığı merkezde, içlerinden biri baştercüman addedilmekteydi. On yedinci yüzyılın başında, 1606 yılında, Divan-ı Hümayun Tercümanı olarak Yahya Bey isimli Augsburg asıllı bir Alman muhtedinin görev aldığı bilinmektedir.⁶²⁵ Ancak çalıştığımız dönemde baştercümanlık yapan kişi, yarım asır kadar Osmanlı diplomasisinde boy göstermiş olan Macar asıllı Zülfükar Çavuş idi.⁶²⁶

⁶²³ BOA, KK.d 3399, f. 1b-2a.

⁶²⁴ BOA, KK.d 3399, f. 2a, 26a, 44b.

⁶²⁵ *MTT*, 40 (1892), s. 436: “Hoc anno 1606 fuit interpres turcarum imperatoris Terdczuma Jahya beg, natione Angustanus germaniis etc.. ex cujus scriptis hoc annotavimus.”

⁶²⁶ Bertold Spuler, “Die Europäische Diplomatie in Konstantinopel bis zum Frieden von Belgrad (1739) 2. Teil”, *Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven* 11/2 (1935), 171-222, s. 175’te

Yeniçağ divan-ı hümayun tercümanları üzerine belki de en kapsamlı çalışmayı yapmış olan Bilgin Aydın, bir divan-ı hümayun ahkâm defterine dayanarak Zülfükar Ağa'nın en azından 1611 yılından beri divan kâtibi olarak çevirmenlik yaptığını belirtmiştir.⁶²⁷ Çalışmamız kapsamında 1620'ler ve 1640'larda hem Osmanlı maliye kayıtlarında hem de gerek Avusturya mukim elçilerinin hem de İsveç ve Moskova Devleti fevkalade elçilerinin raporlarında Zülfükar'ın ismine rastlamak mümkün olmuştur. Öyle ki, Moskova Devleti'ne yazılan bir mektupta baba adının Abdülvahhab olduğunu öğrendiğimiz Zülfükar,⁶²⁸ hem elçilerin şehre ilk girişlerinde hem de özellikle Erdel ve Avusturya elçilerinin huzura çıkışlarında mevcut bulunmaktaydı.

Zülfükar'ın Osmanlı maliyesindeki varlığına gelecek olursak: Uzunçarşılı'nın dikkat çektiği üzere on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda tercümanlara maaş yerine timar tahsis edilmekteydi.⁶²⁹ Keza dönemin hazine muhasebe ve müşaharehoran defterlerinde de Zülfükar'ın ismine rastlamanın ne yazık ki mümkün olmaması, Zülfükar'ın ödemesini timar olarak aldığı hususuna kavi bir şekilde işaret etmektedir. Hakikaten de, H. 1036 sonuna doğru (1627 yazı) tutulmuş bir nişan tahvil defterinden anladığımız kadarıyla Zülfükar Ağa, "divan-ı hümayun kâtibi" olarak hizmet etmekte ve Niğbolu'da yıllık 6.300 akçelik bir timar tasarrufunda bulunmaktaydı.⁶³⁰ Tımarı haricinde, hazineden 1632 senesinde 2.000 akçelik bir "salyane" ödemesi aldığını da bilmekteyiz ki bunu günümüz standartlarında bir çeşit ikramiye gibi de düşünebiliriz.⁶³¹ Ancak, meblağların düşüklüğüne bakacak olursak, Zülfükar Efendi'nin Osmanlı mali sisteminde henüz tespit edemediğimiz başka gelir kaynakları bulunması ihtimali de yüksektir.

Zülfükar'ın 1606-1657 arasında Divan-ı Hümayun tercümanı olduğunu belirtmiştir. Zülfükar Ağa üzerine müstakil olarak Macarca bir çalışma mevcuttur, Gábor Kármán, "Zülfikár aga portai fótólmács." *Aetas: Történettudományi Folyóirat* 31.3 (2016), 54-76; ayrıca, Meienberger, s. 66-67'de bilgi bulmak mümkündür.

⁶²⁷ Bilgin Aydın, "Divan-ı Hümayun tercümanları ve Osmanlı kültür ve diplomasisindeki yerleri." *Osmanlı Araştırmaları* 29 (2007), 41-86, s. 57.

⁶²⁸ M. S. Meier ve S.F. Faizov, *Письма Переводчика Османских Падишахов Зульфикар Аги Царям Михаилу Федоровичу и Алексею Михайловичу, 1640-1656: турецкая дипломатика в контексте русско-турецких взаимоотношений*, Moskova: Gumanitariy, 2008, s. 106.

⁶²⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988, s. 71.

⁶³⁰ BOA, A. {NŞT.d [Nişan ve Tahvil Kalemi Defterleri] 1261, s. 8: "... mezbur Asitane-i Sa'adet'te tercüman-başı olub..."

⁶³¹ BOA, KK.d 1823, s. 67: (29 Ramazan 1041/19 Nisan 1632): "'Adet-i Salyane-i Zülfükar Ağa, ser-tercüman-ı hassa..."

Bu doğrultuda yabancı arşiv evrakı bize bir nebze yardımcı olacaktır. Zira Avusturya mali arşivlerinde yer alan 1642 tarihli Saray Harp Şurası'ndan (*Hofkriegsrat*) çıkma bir belge, Habsburgların mukim elçileri Rudolf Schmid aracılığıyla Zülfikar Ağa'ya yıllık yüz duka "hediye" verdiklerini göstermektedir.⁶³² Pek tabii bu hediye akıllara Erdel Beyi Gabor Bethlen'in, "kimi mektupları Avusturya kapı kethüdasına taşıdığından ötürü Macar Tercüman Zülfikar Ağa'yı öldürme" arzusunun ardında haksız şüpheler yer almadığını getirebilir.⁶³³ Benzer şekilde 1643'te tutulan başka bir kayıta da Zülfikar Ağa'nın, Avusturya elçileriyle "Osmanlı ümerası arasında olumlu hizmet" gören bir arabulucu olduğu vurgulanmıştır.⁶³⁴ Keza 3 Ağustos 1630 tarihli mektupta Rusya patriarki da, İstanbul-Moskova arasında gelip giden diplomatik temsilci Kantakuzin'e hitaben Zülfikar Efendi'ye kırk adet samur kürk hediye etmesini emrediyordu.⁶³⁵ Bu tabloda gerçek toplam gelirini bilemesek de, Zülfikar Ağa'nın yan gelirlerinin her halükarda asli maaşını geçtiğini düşünmek çok da yersiz olmayacaktır.

Zülfikar Ağa'yı, taşımakta olduğu "baş-tercüman" payesinden yola çıkararak da aslında Osmanlı merkezinde hizmet eden birkaç tercümandan en fazla ön plana çıkan olarak görebiliriz.⁶³⁶ Zira Zülfikar Ağa'nın yanı sıra maliye kayıtlarında başka tercümanların varlığından da haberdarız. Ancak bunlar, divan kâtipleri olarak timar tasarruf eden memurlar değil, aslen farklı ulufeli kadrolarla yer alan kimselerdi. Mesela 1620'de Bohemya (Çek) elçileri İstanbul'a geldiğinde, kendilerine Rıdvan Çavuş isimli bir tercüman mübaşirlik etmişti.⁶³⁷ Muhtedi olması kuvvetle muhtemel (ve belki de aynı kişi olan) Rıdvan Abdullah Çavuş isimli tercüman da, hem 1627'de

⁶³² OeStA, [Finanz- und Hofkammerarchiv] FHKA, [Sammlungen und Selekte], SUS, Reichsakten, 303.41, f. 915a: "3 Juli 1642": "...daß gewöhnliche præsent der Jährlichen ain hundert Ducaten für dem Sulficar Aga, dero Residenten Schmidten zuezushickhen,..."

⁶³³ Eudoxiu de Hurmuzaki (haz.), *Documente privitoare la Istoria Romanilor, Volumul IV, Partea I 1600-1649*, Bükreş, 1882, s. 608: Martin Szombathely'nin 6 Mayıs 1628 tarihli raporu: "Quod interpretem Hungaricum Agam Soldfikarium eam solummodo ob causam, quod paria quarundam literarum oratori suae Maj:tis in Porta existenti communicauerit; interfici curare voluerit"

⁶³⁴ OeStA, FHKA, SUS, Reichsakten 303.41, f. 918a-b: "27 Aug 1642": "Wie auch zu præsentierung deß Sulficar Aga durch welchen oftermahls bey denen Türckhishen Ministres guete officia beshehen: weinigis ein paar hundert R[eichs]th[aler]: hinei nach Constantinopel remittiert werden sollen"

⁶³⁵ M. S. Meier ve S.F. Faizov, *Письма Переводчика Османских Падииахов Зульфикар...*, s.55.

⁶³⁶ Yukarıdaki dipnotlarda Zülfikar'ın "ser-tercüman-ı hassa" ve "tercüman-başı" gibi sıfatlarla anılması, Pedani'nin ileri sürdüğü üzere ilk "baştercüman"ın 1669 yılından sonra bu ünvanı hak etmiş olan Nikusios Panayotis olmadığına bize ikna etmektedir, bkz.: Maria Pia Pedani Fabris, *In nome del Gran Signore: inviati ottomani a Venezia dalla caduta di Costantinopoli alla guerra di Candia*. Vol. 30, Venedik: Deputazione editrice, 1994, s. 38.

⁶³⁷ BOA, KK.d 666, s. 389.

hem de 1632-1633 yıllarında günlük 15 akçe ulufe almaktaydı.⁶³⁸ Aynı dönemlerde Dergâh-ı Ali Çavuşu olarak görev alan Ahmed Tercüman ise günlüğü 18 akçelik bir müşaharehorandı.⁶³⁹

Merkezdeki divan tercümanları haricinde, serhadlerde bulunan idari divanlarda da tercümanlar yer aldığına şüphe yoktur. Örnek olarak, Avusturya internuntius'u István Balogh İstanbul'a gelip 16 Kasım 1627'de Sultan IV. Murad'ın huzuruna el öpmeye çıktığında, yanında Alaybeyi Mustafa isimli bir Osmanlı subayı da yer almaktaydı. İlgili teşrifat defterinde bu kişi için "Alaybeyi olup tercümanlık eden Mustafa kulları" şeklinde düşülen kayıt,⁶⁴⁰ tercümanlığın hususi bu iş için yetiştirilmiş kimselerden ziyade elde bulunan kaynaklarla (bu durumda askeri bir pozisyon olan alaybeyliğini deruhde eden kişiyle) idame edildiğini göstermektedir. Keza yakın zamanlı bir çalışma da aynı Mustafa ile aynı dönemde Budin'de kâtip olarak hem Habib Ağa hem de Hüseyin Çavuş isimli iki tercümanın daha istihdam edildiğine dikkat çekmektedir.⁶⁴¹

Yukarıda zikrettiğimiz görevliler haricinde de elbette pek çok farklı işleve sahip memur diplomatik muamelaatın çeşitli kademelerinde yer alıyor olmalıydı. Osmanlı diplomasisinin ekâbiri olarak görülmesi gereken sadrazam ve sadaret kaymakamının gerek dış politikadaki belirleyici rolleri gerekse huzura kabullerde oynadıkları diplomatik roller yukarıda detaylandırılmıştı. Bu noktada belki reisülkütuba dikkat çekmek gerekir.

Özellikle XVII. asrın son yılları ve XVIII. yüzyılda reisülkütupların dış politikada aktif görev üstlenip yabancı devlet elçileri tarafından dış işleri nazırına benzetildikleri vakidir. Özellikle (1699) Karlofça Muahedesi'nde Reisülkütup Rami Mehmed Efendi'nin bu açıdan bir ikon hâline geldiğine şüphe yoktur.⁶⁴² Ancak, on yedinci yüzyılın ilk yarısı itibariyle henüz böyle bir belirginleşme yaşanmamıştır. Her ne kadar çalıştığımız dönemde de divan-ı hümayuna gelen namelerin tercümeleri

⁶³⁸ BOA, KK.d 1823, s. 72, 135, 331; ve BOA, KK.d 3399, s. 41b.

⁶³⁹ BOA, KK.d 3399, s. 39b.

⁶⁴⁰ BOA, KK.d 667, s. 20.

⁶⁴¹ János Szabados, "Ih awer befleise mih, daß ih sie beidte zue nahbarn mahen khan."- Die Karriere des deutschen Renegaten (Hans Caspar) in Ofen (1627-1660) im politischen und kulturellen Kontext – Teil I, Doktora Tezi, Szeged Üniversitesi, Szeged 2018, s. 145-146. Habib Ağa'nın izine Osmanlı kayıtlarında da rastlamak mümkündür, TSMA D 216, s. 4.

⁶⁴² Abou-el-haj, *The Reisülkütub and Ottoman Diplomacy*; Ahmet Mumcu, *Divan-ı Hümayun*, Ankara: Phoenix, 2007, s. 41.

ve buradan isdar edilecek nâmelerin muhtevâsından reisülküttaplar sorumlu olsalar da, yabancı elçiler siyasi müzakerelerinin neredeyse tamamını sadrazam ya da sadaret kaymakamıyla icra etmişlerdir. Genel itibariyle ahidname isdarı ya da nâmelerdeki protokoller tartışmaların çözümü için reisülküttaba başvurulduğuna şahit olduğumuz nadir örneklerde de reisülküttap sadaret makamının yanında ya da gölgesinde faaliyet sürdürmektedir.⁶⁴³ Kısaca on yedinci yüzyılın ilk yarısında reisülküttap, 1670'lerde kimi yabancı elçilik anlatılarında gördüğümüz şekilde dış politika meselelerinin görüşüldüğü bağımsız bir merci hâline henüz gelmiş değildir.⁶⁴⁴

2.1.11. Diplomatika Zaviyesinden Sultan IV. Murad'ın Nâmeleri

Sultan IV. Murad iktidarının siyasi ilişkiler açısından hareketli bir dönem olduğu tartışılmaz. Osmanlı idaresi bu dönemde hem dört tarafını çevreleyen komşularıyla hem de Avrupa'nın diğer ucundaki devletlerle irtibat halinde olmuş ve nâmeler yollamıştır. Ancak ne yazık ki bu mektuplardan sadece çok küçük bir kısmının orijinaleri yabancı arşivlerde muhafaza edilebilmiştir.

Bunlar arasında Avusturya Devlet Arşivleri'nde yer alan ve Sultan IV. Murad'dan Kaiser II. Ferdinand'a gönderilenlerin sayısı, tespit edebildiğimiz kadarıyla biri ahidname diğer üçü nâme-i hümayun olmak üzere dördtür. Nâmelerden 1623 tarihli olan⁶⁴⁵ o yıl gelmiş olan Habsburg elçisi Kurz von Senftenau, 1629 tarihli olanlardan biri Erdel Beyi Gabor Betlen'in vefatı ile⁶⁴⁶ diğeri ise Kuefstein'in 1628-29 misyonuyla ilgiliydi. Ahidname-i hümayun ise daha önce de temas edilen 1627 Aralık (özette 1628) tarihli Sön Muahedesi'ni tasdik eden '*ahdnâmedir*.

⁶⁴³ Roe, *The Negotiations*, s. 24, 87. İncelediğimiz eserlerden mesela Paul Strassburg'un sefaretnamesinde reisülküttap sadece bir kez geçmekte ("Relatio de Byzantino, s. 211), Habsburg elçisi Czernin'in heyetinde yer alan Adam Wenner'in seyahatnamesinde ise hiç geçmemektedir. Yine de bu dönemde reisülküttabın tek başına hareket ettiği bir istisnai için bkz.: Peter Meienberger, *Johan Rudolf*, s. 237-238.

⁶⁴⁴ Karolina Anna Kotus, *Polonyalı Elçi Jan Gninski'nin Türkiye Seyahatnamesi'ne Göre Osmanlı Ülkesi ve Osmanlılar (1677-1679)*, Yayınlanmamış YL Tezi, Hacettepe Üniversitesi-Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara, 2015, s. 35-37; Antoine Galland, *İstanbul'a Ait Günlük Anılar, (1672-1673), II. Cilt (1673)*, Ankara: TTK, 1998, s. 50.

⁶⁴⁵ OeStA, HHStA, TUK 7a, (Zarf başlığı: 3-12 Dec. 1623, Mitte Safer [1033]).

⁶⁴⁶ OeStA, HHStA, TUK 8, A. 228 (Zarfsız, arka özet: "Del Gran Sig[no]r Sultan Murat, Alla Sac. M.ta Ces.a, Portata dal Mustafa Beg, nel mese di Febraro").

a. *Nâme-i Hümayûnlar*: Hem 1623 hem de 1629 tarihli *nâmelerin* siyah mürekkep ve altın tuğralı olarak yazıldığını görmekteyiz. Keza kıyaslama maksadıyla ele alacağımız 1625 tarihli Venedik Doju’na yazılan *nâmenin*⁶⁴⁷ de aynı şekilde olduğunu söyleyebiliriz.

Avusturya arşivindeki namelerin her ikisi de sade bir “Hüve” *daveti* ile başlamaktadır ki, Venedik *nâmesinin* de farkı yoktur. Sultan IV. Murad’ın *tuğrasından* sonra ünvan değil de Kaiser II. Ferdinand’a hitabı bildiren *elkâb* yer almaktadır. Ancak ahidnamelerde gördüğümüzün aksine herhangi bir *ünvan* bulunmamaktadır.

Elkâb kısmı üç *nâmede* de aynıdır: “İftiharü’l-ümerai’l-‘izâmi’l-‘iseviyye, muhtarü’l-küberai’l-fiham fi’l-milleti’l-mesihîyye, müslîh-i mesalih-i cemâhir-it-taifei’n-Nasraniyye...” şeklinde gitmektedir. Bunun dönemin Venedik Doju’na ve Moskova Kralı’na yazılan *elkâb*⁶⁴⁸ ile aynı olduğunu söyleyebiliriz. Ancak muhatabın adı kısmında ufak farklar bulunmaktadır: 1623 tarihli *nâmedeki* “Nemçe İmparatoru Ferdinand”, 1629 tarihli *nâmelerde* “dostumuz Roma İmparatoru Ferdinand” ya da “İmparator Ferdinando” hâline gelmiştir. Venedik *nâmesinde* muhattab şahıs ismi verilmeden yalnızca “Venedik Doju” olarak geçmekteyken, Moskova Kralı ise “cümle Mosku Vilayeti’nin Çarı, Çar Mihal Feyedraviç” olarak daha detaylıca isimlendirilmiştir.

Kaiser II. Ferdinand’a yollanan belgelerde *du’a* kısmı “hutimet ‘avâkıbuhû bi’l-hayr” olmuştur. Moskova ve Venedik’e yollanan *nâmelerde* de bu kısım haliyle aynıdır. Bütün *nâmelerde* mazmun kısmı (metne girmeden önce) “tevkî’-i refî-i hümayûn vâsıl olıcak ma’lûm ola ki”dir. *Nakil* kısmı, 1623 tarihli *nâmede* “vüsul buldukta” şeklinde yer bulurken, 1629 (Kuefstein) mektubunda “vasıl olacak” şeklinde yer almıştır. Ancak 1629 tarihli diğer mektupta (Erdel mevzu) bu kısım net değildir. Yine de 1629 tarihli metinde “imdi” ile kendini belli eden umde cümlesi bulunmaktadır.

Emir (hüküm), 1623 tarihlide “inba ve ifham eylesiz”; 1629’da (Erdel) ise “vücut virmeyesiz” şeklinde yer almıştır. Bu kısım Moskova Kralı’na yollanan *nâmede* “sarf-ı ikdam ve ihtimam eylesiz” şeklinde geçmektedir. Ne Avusturya’ya

⁶⁴⁷ ASVe, DT # 1320.

⁶⁴⁸ BOA, YB (1) 1/12 (1634 tarihli).

yollanan nâmelerde ne de diğer nâmelerde *tekid* ya da *tehdid* gibi bölümler bulunmaması, dostane ilişkilerin hüküm sürdüğü bir döneme denk gelmesinden ötürü makuldür. Bütün nâmelerde gözlemlenebilecek bir diğer husus ise *hatime* verilmeden doğrudan *tarih* ve *mahal-i tahrir* kısımlarına geçilmesidir.

b. *Ahdnâmeler*: Yukarıda bahsedildiği üzere Avusturya Devlet Arşivleri'nde günümüze ulaşan Sultan IV. Murad dönemine ait orijinal Osmanlıca tek ahidname 1627 aralık tarihli olandır (OeStA, HHStA, TUK 7a, A. 227). Dönemin Venedik'e (1625)⁶⁴⁹ ve Lehistan'a (1634)⁶⁵⁰ verilen sair ahidnameleriyle bir kıyaslama yaparak üstünkörü bir şekilde bunu değerlendirmek yine de mümkündür.

Öncelikle belirtmemiz gerekir ki Lehistan ve Avusturya'ya verilen ahidnameler, alışlageldiği üzere “nişan” formatında değildir. Her ne kadar Theunissen 1482 sonrasında Venedik ahidnamelerinin “nişan”laşma sürecinin tamamlandığını belirtse de,⁶⁵¹ incelemeye aldığımız Avusturya ve Lehistan ahidnamelerinde ana metin “Ben ki Sultan-ı Selatin-i Zaman” şeklinde *ünvanla* başlamaktadır.

Bunun dışında biçim olarak da gözle görülür fark bulunmaktadır: Avusturya ve Lehistan ahidnameleri altın-siyah mürekkepli metin ve altın tuğralı oluşturulmuşken, Venedik ahidnamesi sadece siyah mürekkeple yazılmıştır. Ancak, tuğralar arasında görsel olarak büyük fark bulunmaktadır: Avusturya ve Lehistan ahidnameleri son derece sade altın bir tuğrayken, Venedik ahidnamesindeki altın tuğranın içi ve üstü mavi-yeşil-kırmızı çiçeklerle doldurulmuş ve boyanmıştır. Bu da Venedik ahidnamesini tartışmasız daha müzeyyen bir hâle getirmiştir.

Bu biçimsel özelliklerden yola çıkarak şunu söylemek belki de haksız kaçmayacaktır: Venedik'e verilen ahidname daha çok ticari bir niteliği haiz olduğundan berat formatı tercih edilmiştir. Öte yandan Avusturya ve Lehistan'a verilen ahidnameler sınırda müzakere edilen sulh sonrası İstanbul'da onaylanan metinler olduğundan, ticari bir ahidnameden ziyade tasdikli muahede ya da sulh-nâme şeklinde görülebilir. Bu durum da Hans Theunissen, Viorel Panaite ve Dariusz

⁶⁴⁹ ASVe, DT # 1318.

⁶⁵⁰ Numan Yekeler ve diğerleri (haz.), *Yoldaki Elçi: Osmanlı'dan Günümüze Türk-Leh İlişkileri*, İstanbul: Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 2014, s. 120.

⁶⁵¹ Hans Peter Alexander Theunissen, “Ottoman-Venetian Diplomats: The ‘Ahd-names’”, *EJOS*, I (1998), no. 2, 1-698, s. 307.

Kolodziejczyk gibi isimlerin ahidnameleri incelerken işaret ettikleri “ticari-siyasi ve yalnızca siyasi” ayrımının yerinde olduğunu bir kez daha göstermiş oluyor.⁶⁵²

c. *Elkâb kullanımı*: Çalışmaya konu aldığımız dönem 1606 Zitvatorok Antlaşması sonrası Osmanlı prestijinin nispeten Avrupa nezdinde sarsıldığı bir dönem olduğundan, elkâblarda kullanılan ifadeler de öncekinden daha önemli bir hâl almıştı. Özellikle Avusturya Habsburgları ile münasebetlerde bu durum biraz daha fazla önem arz etmekteydi.

Öncelikle belirtmek gerekir ki ilk defa Zitvatorok Antlaşması ile Osmanlı padişahları protokolde Avusturya hâkimleri ile eşit sayılmayı kabul etmiş, bu makamı elde tutan kişiye “Çasar” yani “Kaiser” demeye razı olmuştu. Ancak kısa süre içerisinde, daha 1608 senesinde ahidnamenin Viyana’ya ulaşan hâlinde dahi Osmanlıların buna çok kulak asmadığı ortaya çıkmıştı: Sınırdaki müzakere edilen metinlerde Kaiser’e talep ettiği şekilde “Çasar” denmişse de, İstanbul’dan gelen ahidnamede Osmanlı diplomatik zekâsı taviz vermemek adına “Çasar” yerine Latince “Imperator” tabirini kullanmayı seçmişti.⁶⁵³ Keza aynı durumun 1627 muahede metniyle nihai ahidnamesinin mukayesesi sonucunda da ortaya çıktığını görmekteyiz: Murteza Paşa’nın vekillerinin oluşturduğu metin Kaiser II. Ferdinand’a “Çasar” demekten çekinmezken,⁶⁵⁴ İstanbul’dan Viyana’ya yollanan ahidnamede Ferdinand “Imperator” olarak geçmekteydi.⁶⁵⁵

İşin ilginç İstanbul idaresi Viyana’ya yolladığı nâmelerde Kaiser II. Ferdinand’a da özenle ve ısrarla “Imperator” şeklinde hitap etmesine rağmen, bunun Osmanlı kurum içi kayıtlarında çok da bir anlam ifade etmemiş olmasıdır. Yani şöyle demeli ki, Osmanlı maliye kayıtlarında “Çasar” ifadesi aynı dönemde pekâlâ kullanılmaktaydı.⁶⁵⁶ Bununla birlikte, gerek Budin valilerinin hazine kayıtlarında gerekse doğrudan Viyana Sarayı’na yazdıkları mektuplarda da “Çasar” ifadesini kullandıkları zaten vakiydi.

⁶⁵² Dariusz Kolodziejczyk, *Ottoman-Polish*, s. 6.

⁶⁵³ Markus Köhbach, “Çesar veya İmparator? Zitvatorok Antlaşması’ndan (1606) Sonra Roma Kayıtlarının Osmanlılar Tarafından Telakküsü Hakkında”, (terc. Yusuf Alperen Aydın), *Tarih Dergisi* 37 (2002), 159-170, s. 162; Gustav Bayerle, “The Compromise at Zitvatorok,” *Archivum Ottomanicum* 6 (1980), 5-55, s. 28.

⁶⁵⁴ OeStA, HHStA, TUK 7a, Zarf: 1037 den 1 Moharrem/1627. 42-13Sept[ember].

⁶⁵⁵ OeStA, HHStA, TUK 7a, A. 227.

⁶⁵⁶ BOA, KK.d 666, s. 161.

Avusturya Habsburglar'ını bir kenara bırakacak olursak, "Çasar" unvanına (ya da daha doğrusu bunun bir varyasyonuna) bu dönemde göz dikmiş olan başka bir devlet daha bulunmaktaydı. Hollanda elçisi Cornelius Haga'nın 1 Ağustos 1633 tarihinde belirttiğine göre Moskova Kralı (Grand Dukası) elçileri Osmanlı tarafının bundan sonra mektuplarında yine "Çasar" manasına gelen "Çar" unvanını kullanmasını talep ediyordu. Haga'nın belirttiğine göre şeyhülislam ve vezirlerin toplanıp verdiği kararlar artık Moskova Grand Dukası'na "Çar" denmesi kabul edilmiştir.⁶⁵⁷ Sahiden 1634 yılına tarihli nâmede de⁶⁵⁸ gördüğümüz üzere Mihail Feyedoroviç "Çar" telakkub edilmektedir.⁶⁵⁹

Osmanlı diplomatik zihniyetinin Avusturya'ya tanımadığı bu hakkı neden Ruslara tanıdığı bir muamma olsa da bariz olan gerçek ikili ilişkilerin aynı keyfiyette olmadığıdır. Nihayetinde Avusturya Habsburgları bir bakıma Roma Germen İmparatorluğu'nun devamı olduklarından, "Çasar" unvanını kullanmaları nispeten altı dolu bir gerçeği ifade ediyordu. Katoliklik ya da Latinlik ile alakası olmayan Slavlar'ın bunu kullanması Osmanlılar için çok da inandırıcı gelmemiş olabilir. Ayrıca, nihayetinde Avusturyalılar bu unvanı uzun ve kanlı savaşların ardından bir taviz olarak elde ettiklerinden, Osmanlı merkezi kalemiyesi bir bakıma Nemçe'den hıncını diplomatik alanda çıkarıyor olarak da görülebilir.

2.2. ORTA AVRUPA'DA OSMANLI-AVUSTURYA DİPLOMASİSİ

İmparatorluk merkezi İstanbul'da karşılaştığımız diplomatik pratik ve teamüllerin, çalışmamız kapsamında hikâyenin sadece tek tarafına odaklanmış olduğu gerçektir. Her ne kadar İstanbul'a gelen her bir elçinin kendi başkentlerinde devreye sokulan diplomatik muamelelerin karşılaştırmalı bir çalışmasının Osmanlı diplomasisini aydınlatmak için gerekli olduğu bir gerçekse de, mevcut çalışma

⁶⁵⁷ KHG, s. 441.

⁶⁵⁸ BOA, YB (1) 1/12.

⁶⁵⁹ Her ne kadar Andrii Zhyvachivskiy, İstanbul'da yazılan nâmelerde "Çar" lakabının ilk defa 1643'te kullanıldığını Novoselyskiy'den alıntıyla iddia etse de, Osmanlıca belge bu tarihi bir on yıl geriye götürmektedir, bkz.: Andrii Zhyvachivskiy, "The Governors of Kefe and Azak in Ottoman-Muscovite Relations in the Fifteenth-Seventeenth Centuries and the Issue of Titulature", *Acta Poloniae Historica*, 115, (2017a), 211-234, s. 227 ve A. A. Novoselyskiy, *XVII. Yüzyılın Birinci Yarısında Moskova Devleti'nin Tatarlarla Mücadelesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011, s. 326.

kapsamında bunu yapmak oldukça güçtür. Bu çerçevede kıyaslama, sadece Avusturya Habsburgları üzerinden yapılacaktır.

Öncelikle, Osmanlı idareci ve elçilerinin Viyana’da karşı karşıya oldukları saray yapılanması ele alınmalıdır. Osmanlı ordularının Macaristan Krallığı’nı tarih sahnesinden silmelerinin üzerinden çok geçmeden, daha 1527 yılında, Avusturya sarayının uzun soluklu merkezi müesseseleri kurulagelmişti. Yakın zamanda Türkçe kaleme alınan bir çalışmada özetlendiği üzere bunlar *Geheimrat* (gizli şura), *Hofrat*, *Hofkanzlei* ve mali düzenlemeden sorumlu olan *Hofkammer* idi. Yaklaşık otuz yıl kadar sonra, 1556’da kurulan *Hofkriegsrat* (Saray Harp Şurası) ise askeri meselelerde, dolayısıyla da Osmanlılarla ilgili meselelere bakılan danışma konseyini teşkil etmekteydi.⁶⁶⁰

Bahsi geçen yapılardan konumuzla en fazla ilgili olanlarının, devlet meselelerinin görüşüldüğü en yüksek organlar olan *Geheimrat* (Gizli Şura) ve askeri mevzulara bakan *Hofkriegsrat* (Saray Harp Şurası) oldukları vurguyu haketmektedir. Meienberger’e göre 1606 Zitvatorok barış görüşmeleri sürecinde Saray Harp Şurası Osmanlı Devleti ile yazılı görüşmeleri kalıcı olarak devralmıştı. Ancak, *Hofkriegsrat* (Saray Harp Şurası) yalnızca danışma organı olarak işlemekte ve asıl kararları alan *Geheimrat*’ın (Gizli Şura) verdiği emirleri faaliyete geçirmekteydi.⁶⁶¹ Her iki organın başkan ya da başkan vekilleri Osmanlı memurlarının doğrudan muhatap aldığı kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır.

İkinci olarak, İstanbul’daki diplomatik camiaya değindiğimize benzer bir şekilde Viyana’nın diplomatik ortamına da ışık tutulabilir. 1620’li yıllarda uzun müddet Kaiser II. Ferdinand’ın sarayında Papalık temsilcisi (*nuntio apostolico*) olarak görev almış olan Carlo Caraffa, Viyana’daki diplomatik temsilcilerin kimler olduğuna dair bize genel bir bakış sunmaktadır: Papa nonsu, İspanya Kralı’nın büyükelçisi, Fransa Kralı’nın ve Venedik Cumhuriyeti’nin mukim elçileri, Floransa

⁶⁶⁰ Ömer Gezer, “1522’den 19. Yüzyıla Kadar Habsburg Mutlakiyetinin İnşası ve Militärgrenze”, *Avrupa Tarihinde Türk Eli: Gümeç Karamuk Armağanı*, (haz. Ramazan Acun ve Serhat Küçük), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2017, 137-157, s. 141.

⁶⁶¹ Peter Meienberger, *Johan Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn...*, s. 73, 74. Ayrıca, Oskar Regele, *Der österreichische Hofkriegsrat 1556-1848*, Viyana: Avusturya Devlet Matbaası, 1949, s. 68.

büyükelçisi ve (Kutsal Roma-German İmparatorluğu'nu oluşturan) yedi Alman Elektör-Prenslerin kişisel temsilcileri.⁶⁶²

Pek tabii İngiltere, Osmanlı Devleti, Kırım Hanlığı, Lehistan, Moskova Devleti ve sair pek çok yerden sık sık olağanüstü misyonların Avusturya Habsburglarının sarayını ziyaret ettiği gerekse de, daimi statüdeki elçiler Caraffa tarafından sayılmış olanlardır. Dönemin bir teşrifat kılavuzunda belirtilene göre daimi elçiler içerisinde öyle gözüküyor ki en fazla Papa temsilcisi itibar görmekteydi.⁶⁶³ Prestij sırasında ikinci gelen ise, Avusturya Habsburglarının kuzenleri olan İspanya Habsburglarının temsilcileriydi: Caraffa'nın belirttiğine göre Fransa Kralı'nın Viyana'da büyükelçi değil de mukim elçi bulundurması da, keza İspanya büyükelçisinin Fransa temsilcisine tekaddüm etmesi zorunluluğundan (*per rispetto della precedenza*) ileri gelmekteydi.⁶⁶⁴ İspanyol elçileri teşrifatta gördükleri itibarın yanı sıra, Avusturya üst düzey yetkilileri ile doğrudan irtibat kurmakta, hatta *Geheimrat* (Gizli Şura) celselerinde yer aldıkları dahi olmaktadır.⁶⁶⁵

Bu şartlar altında, Viyana'daki diplomatik kalabalığın aslında İstanbul'dakini anımsattığını söylemek isabetli olacaktır. Tabii tahmin edilebileceği üzere, Katolik bir imparatorun hüküm sürdüğü bu başkentte, Romans dillerde birbirleriyle doğrudan anlaşabilen Hristiyan elçilerin kendilerini İstanbul'dan daha rahat hissettiği bir gerçektir. Nihayetinde Osmanlı İmparatorluğu'ndan yola çıkan elçiler Viyana'ya geldiklerinde, aslında pek de irtibata geçtiklerine dair bir emaraye sahip olmadığımız *corps diplomatique* bu devletlerden müteşekkildi.

2.2.1. Sultan IV. Murad Döneminde Viyana'da Osmanlı Elçileri

Osmanlı yönetiminin, henüz daimi temsilcilikler kurmaya başlamadığı erken dönemlerde izlemiş olduğu misafir ağırlama anlayışı ve tayinat sistemi, aslında tek

⁶⁶² Joseph Müller (haz.), “Carlo Caraffa Vescovo d' Aversa, Relatione dello stato dell'imperio e della Germania fatta dopo il ritorno della sua nuntiatura appresso l'imperatore 1628”, *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen* 23, (1860), 101-450, s. 299-301.

⁶⁶³ *Status Particularis Regiminis S. C. Majestatis Ferdinandi II*, 1637, s. 92 :“Nuncio Pontificio, ante reliquos Oratores omnes, ac præsentes etiam Imperii Principes, pimus in hac Aula defertur locus”.

⁶⁶⁴ Joseph Müller (haz.), “Carlo Caraffa Vescovo d' Aversa, Relatione dello stato dell'imperio...”, 300.

⁶⁶⁵ Tibor Marti, “Algunos datos sobre las relaciones entre la nobleza hispana y los estados hungaros en la época de la Guerra de los Treinta Años”, Manuel Rivero Rodriguez (haz.), *Nobleza hispana, Nobleza cristiana. La orden de San Juan*, İspanya: Polifemo, 2009, 473-526, s. 487-488.

tarafli bir uygulama değildi. Öyle ki, Osmanlı idaresinin yabancı başkentlere yollamış olduğu elçilere de, ev sahibi devletler aynı özeni göstermeye çalışırdı. Ancak unutmamak gerekir ki Yeniçağ döneminde Avrupa'ya giden Osmanlı elçileri ile Osmanlı Devleti'ne gelen elçilerin sayısal mukayesesi bizlere, terazinin *gelen* elçiler kefesinin daha ağır bastığını gösterir.

Yeniçağ Avrupasında Osmanlı elçilerine dair en tafsilatlı araştırma, Venedik örneğinde kaleme alınmıştır. Maria Pia Pedani, Venedik Devlet Arşivi'ne dayanarak tafsilatlı bir Osmanlı elçileri listesi çıkarmıştır. Ayrıca Osmanlı elçilerine uygulanan diplomatik muamelatı da değerlendirmiştir.⁶⁶⁶ Lakin ne yazık ki bu dönemde sair Avrupa başkentlerine yollanmış Osmanlı elçileri için aynı şeyi söyleyemiyoruz. İstisnai olarak, Avusturya'ya giden Osmanlı elçilerini Karl Teply ele almış, ancak Teply de bütün Yeniçağ dönemini bir makalede değerlendirmeye çalışarak yüzeysel kalmıştır.⁶⁶⁷ Velhasıl bu alt bölüm, sadece Sultan IV. Murad devrinde Habsburg sarayına yollanmış belli başlı elçileri mercek altına almayı hedeflemektedir.

Evvela belirtmek gerekir ki Osmanlı-Avusturya temsiliyetinin asimetrik olduğu bir gerçekse de (İstanbul'da Nemçe kapıkethüdalığı bulunurken Viyana'da Osmanlı mukim elçisi olmaması), Viyana'daki Osmanlı temsiliyeti kesinlikle düşük tempolu değildi. Gerek İstanbul'dan gerekse (daha sık olarak) Budin'den Habsburg sarayına pek çok elçi yahut sözcü yollanırdı.⁶⁶⁸ Haliyle bu diplomatik temsilcilere layık görülen muamele de gerek dönemin maliye kayıtlarına gerekse Viyana'daki sair Avrupa elçilerinin raporlarına yansımıştır.

Kısa bir parantez açıp, Yeniçağ Osmanlı-Avrupa ilişkileri çerçevesinde şuna dikkat çekmek icap eder: İstanbul'da gördüğümüze uygun olarak, Yeniçağ'da Avrupa devletleri kendilerini ziyaret eden Osmanlı elçilerinin masraflarını karşılamaktardı. Teply ve Pedani'nin çalışmalarında, Venedik ve Avusturya yolcusu olan Osmanlı elçilerinin ahvallerinde bu gözlemin doğru olduğunu tespit

⁶⁶⁶ Maria Pia Pedani-Fabris, *In nome del Gran Signore: inviati ottomani a Venezia dalla caduta di Costantinopoli alla guerra di Candia*, Venedik: Deputazione di Storia Patria per le Venezia, 1994.

⁶⁶⁷ Karl Teply, "Türkische Gesandtschaften nach Wien (1488-1792)", *Österreich in Geschichte und Literatur*, 20 (1976), s. 14-32.

⁶⁶⁸ Karl Teply, "Türkische Gesandtschaften nach Wien (1488-1792)", s. 16. Ayrıca, Gisela Procházka-Eisl ve Claudia Römer, "Raub, Mord und Übergriffe an der habsburgisch-osmanischen Grenze: Der diplomatische Alltag der Beglerbege von Buda abseits von Zeremonien," *Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im mittleren Osten in der frühen Neuzeit*, ed. Jan-Paul Niederkorn, Ralph Krauz, Giorgio Rota, Viyana: Verlag der ÖAW, 2009, s. 251-264.

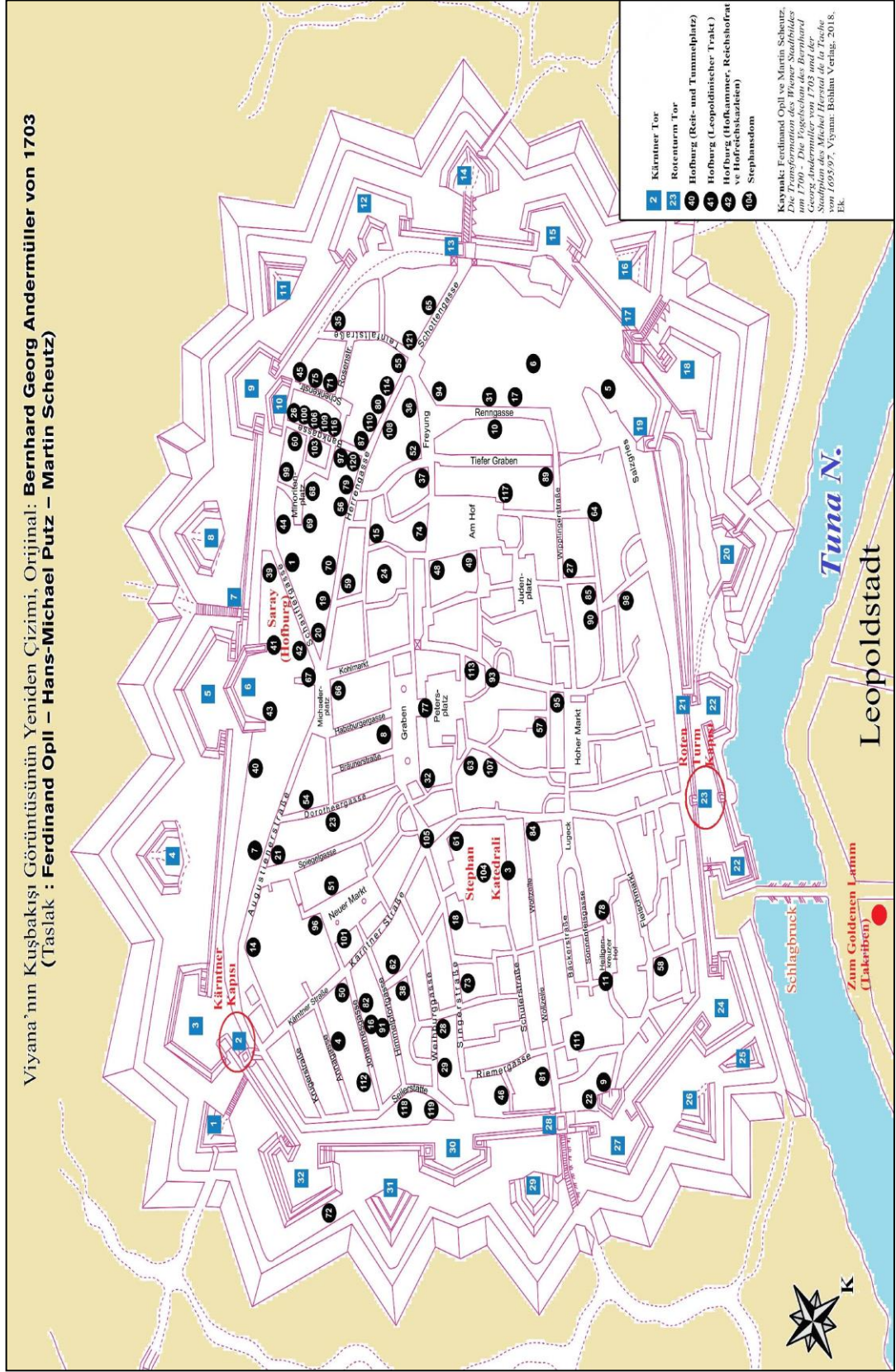
edebiliyoruz. Buna ek olarak ise, on yedinci asrın ilk yarısından bir örnekte Moskova Devleti'ne giden Osmanlı elçilerinin de Ruslar tarafından masraflarının karşılandığını biliyoruz.⁶⁶⁹ Benzer şekilde 1641'de, bir sene önce tahta çıkmış olan Sultan İbrahim'in cülusunu Hollanda'ya bildirmek için giden çavuş Mustafa Ağa'ya da Niderlanda hükümeti tarafından han ayarlanmış ve tayinat bağlanmıştı.⁶⁷⁰

Elçilerin ağırlanması mevzubahis olunca, akla ilk gelen teşrifat defterlerini çalışmak olacaktır. Ancak üzücü bir şekilde belirtmek gerekir ki, Habsburglar'ın düzenli tuttıkları teşrifat defterleri (*Zeremoniellprotokoll*) 1652 yılından başlamaktadır.⁶⁷¹ Teşrifat defterlerinin çalıştığımız dönemi kapsamaması da bizi tali kaynakları değerlendirmeye sevk etmiştir.

⁶⁶⁹ Maria Telegina, *Ceremonial Representation in Cross-confessional Diplomacy: The Ottoman Embassy of a Christian Ambassador to Moscow in 1621*, Yayınlanmamış YL Tezi, Central European University, Budapeşte, 2017, 18-19.

⁶⁷⁰ Lieuwe van Aitzema, *Historie of verhael van saken van staet en oorlogh, in ende omtrent de Vereenigde Nederlanden*, 5. Kısım, Lahey: Joh. Veely, 1660, s. 245-246. İspanyolca ve İtalyanca'yı iyi bildiği söylenen çavuşun Yahudi asıllı olduğu da belirtilmiştir. Günlük tayinatı ise 60 Gulden olarak kaydedilmiştir.

⁶⁷¹ Mark Hengerer, "Die Zeremonialprotokolle und weitere Quellen zum Zeremoniell des Kaiserhofes im Wiener Haus-, Hof- und Staatsarchiv", Josef Pauser (hz.) *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.-18. Jahrhundert)*, Viyana: Oldenbourg, 2004, 76-93, s. 78. Avusturya Devlet arşivleri, 1652'den başlayan bu kayıtlara dijital erişim sunmaktadır. OeStA, HHStA, Hofarchive Privat- und Familienfonde, Obersthofmeisteramt, Hofzeremonielldepartement, Zeremonialprotokolle (www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=4001929).

Harita 2: Viyana, Leopoldstadt ve "Zum Goldenen Lamm" Hanı (1703 tarihli Viyana şehir planından kesit)

Osmanlı idaresinin İstanbul'daki yabancı elçilerin tayinat ve mesarifini, *hazine-i amirenin* muhtelif kalemlerinden karşıladığını belirtmiştik. Venedik'teki Osmanlı temsilcilerinin de emsal şekilde konaklama ve maişet masrafları *Rason Vecchie* denen daire tarafından karşılanmaktaydı.⁶⁷² Habsburg sarayındaki Osmanlı elçilerine ilgili düzenlemeyi de, yine *hazine-i amirenin* dengi görülebilecek *Hofkammer* isimli Saray Maliye Dairesi idare etmekteydi. Hal böyleyken *konaklama* ve *tayinat* başlıklarının asli kaynağını *Hofkammer* dairesi arşivinde bulunan evrak teşkil etmektedir. *Hofkammer* evrakı dışında, bilhassa merasimleri gözlemlemek adına Viyana şehir gazetesi ve Habsburg başkentinde balyosluk yapan Venedik elçilerinin düzenli raporları (*dispacci di Germania*)⁶⁷³ çalışmaya katkı sağlamaktadır

Konaklama: İkametgâh çerçevesinde, Avusturya olağanüstü elçilerinin İstanbul'a geldikleri zaman Nemçe Hanı'nda kaldıklarını söylemiştik. Pedani de Venedik'teki Osmanlı elçilerinin, ya kendileri için ayarlanan bir sarayda ya da on yedinci asrın ilk yarısında olduğu gibi şehirdeki hanlarda konakladıklarını belirtmiştir.⁶⁷⁴ Pek tabii Habsburg yolcusu Osmanlı elçilerine de hanlar tahsis edilmekteydi. XVI. yüzyılın tamamını yansıtıp yansıtmadığı bilinmese de, akademik yazında gördüğümüz üzere meşhur Osmanlı elçisi Hidayet Ağa 1565 yılında Viyana'ya gittiğinde şehir surları içerisinde bir konakta ağırlandı.⁶⁷⁵

Sonraki asra geldiğimizde, 1627 yılı sonunda Sön Muahedesi temessükünü Avusturya'ya götüren Osmanlı *internuntius*'u Mehmed Bey örneğinde şunu görmekteyiz: Elçiye Prag'daki bir hanın on iki odası ve iki deposu ayarlanmıştı. Ayrıca, elçilik heyetinin binekleri için de hanın ahır tahsis edilmişti.⁶⁷⁶ Küçük elçi Mehmed Bey'in Prag'a gitmeden önce ve oradan döndükten sonra Viyana'daki iki

⁶⁷² Maria Pia Pedani-Fabris, *In nome del Gran Signore*, s. 59.

⁶⁷³ Dispacci'nin Viyana teşrifatındaki önemine dair bakınız: Leopold Auer, "Diplomatisches Zeremoniell am Kaiserhof der Frühen Neuzeit: Perspektiven eines Forschungsthemas", Ralph Kauz, Giorgio Rota, Jan Paul Niederkorn (haz.) *Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im mitleren Osten in der frühen Neuzeit*, Viyana: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2009, 33-54, s. 40.

⁶⁷⁴ Maria Pia Pedani-Fabris, *In nome del Gran Signore*, s. 58, 61.

⁶⁷⁵ Özgür Kolçak, Sınır Diplomasinden Saltanat Elçiliğine: Bir 16. Yüzyıl Diploması Hikâyesi Yahut Marcus Scherer/Hidayet'in Esrarlı Sergüzeşti", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. 39, sayı 67 (2020), 139-214, s. 182.

⁶⁷⁶ OeStA, FHKA, SUS, Reichsakten, 278.35, f. 267a-b: "Prag 5 Novembris 1627": "... habe ich mit dem Würth da die Trügen losiern geredt, der vermelt, daß er die jenige Zimmer und Stallungen so sie Innen haben, alß 6. Stuben, 4. Cämmer, 2 Kuchl, 1 Steiß Gewelb, 1 großes Gewelb zu Heÿ und Streÿ, auf 27 Roß Stallung,..."

ayrı ikâmetinde de iki ayrı mahalde kaldığını görmekteyiz: 1627'nin ekim ayında Viyana'ya ilk gelişinde sur içi şehirde, "Drey Hacken"da kaldığı bilinmektedir.⁶⁷⁷ 1628 Bahar'ında Prag'dan Viyana'ya ikinci kez geldiğinde ise şehrin varoşlarından biri olan ve ayrıntılı değineceğimiz Leopoldstadt tarafında (adını bilmediğimiz bir handa) konaklamıştı.⁶⁷⁸

Yine 1628'de Mehmed Bey'in takiben Viyana'ya *büyükelçi* payesiyle Recep Ağa (veyahut Avusturya görevi süresince Recep Paşa) gelmiş, gelecekte Leopoldstadt tesmiye edilecek Tuna Nehri adacığındaki bir handa konaklamıştı.⁶⁷⁹ O zamanki ismi *Schlagbruck* olan bu varoş (Leopoldstadt), Tuna Nehri tarafındaki Viyana şehir surlarının hemen dışında, suriçi şehre göre nehrin kuzey yakasında bulunan bir yerleşimdi.⁶⁸⁰ Takriben yüz otuz kişilik maiyetiyle Recep Paşa'nın buradaki ikametgâhı olan "Pertholders Haus"a,⁶⁸¹ haftada kırk florin (takriben 11.000 akçe) ödenmişti (Mayıs 1629). Farklı maliye daireleri arasındaki cari tahrirata göre, yedi aylık ikametgâh bedeli geriye dönük olarak ödenmişti.⁶⁸² Yine IV. Murad döneminde büyükelçi olarak Viyana'ya gelen Rıdvan Paşa (Rıdvan Ağa) da 1634 yılında Leopoldstadt'ta kalmıştı. Unutmadan belirtmeli ki kalabalık maiyeti olan heyetler tek bir hana sığmayıp, çevredeki evlere de dağılmaktalardı.

⁶⁷⁷ *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*, vom 9 October/Anno 1627.

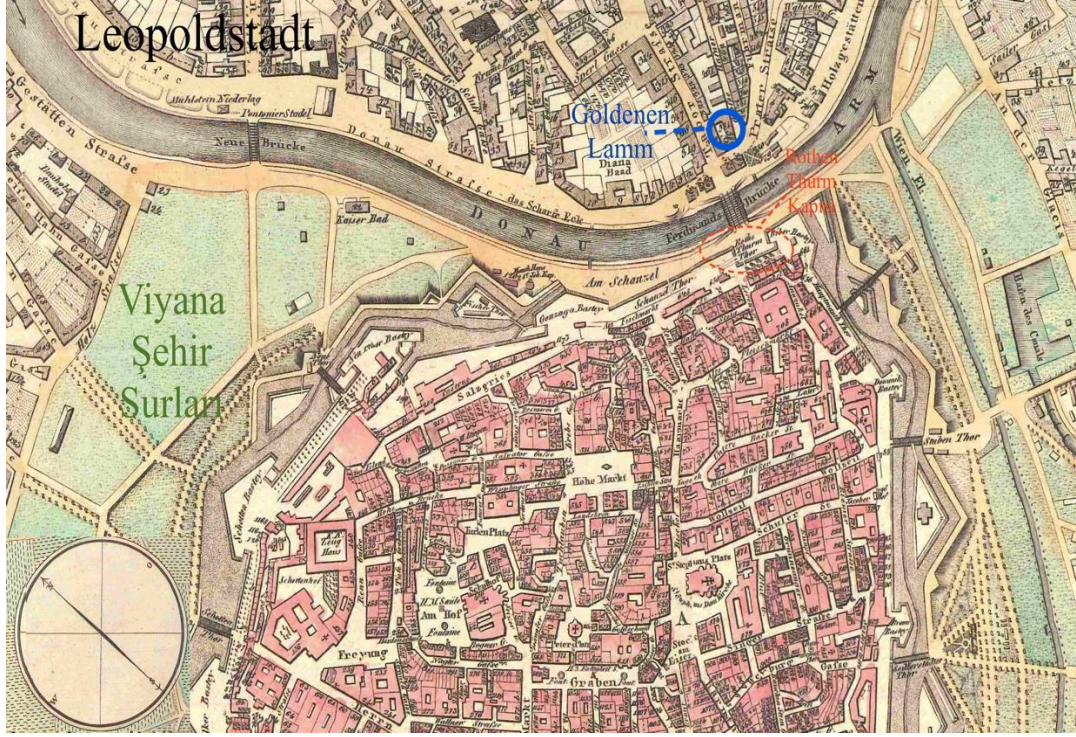
⁶⁷⁸ *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*, vom 29 April/Anno 1628: "Der Türkische Internuncius / so ausser dem Rothen Thurn oder der Schlagbrucke logiert".

⁶⁷⁹ Viyana'da mukim Venedik temsilcisi Vico'nun tanımıyla burası "şehrin dışında, yakınlarda küçük evler"den mürekkepti: OeStA, HHStA, V.Disp.G 71, s. 64: "Da Vienna li 28 Ottobre 1628": "... alcune case vicine".

⁶⁸⁰ Modern Viyana'nın ilçelerinden (*Bezirk*) bir numaralı olan eski suriçi şehir iken, buna yakınlığı ve uzun tarihinden ötürü iki numara Leopoldstadt olmuştur.

⁶⁸¹ Karl Graf Kuefstein, *Studien zur Familiengeschichte, III. Teil: 17. Jahrhundert*, Viyana ve Leipzig: Wilhem Braumüller, 1915, s. 269.

⁶⁸² OeStA, FHKA, [Alte Hofkammer] AHK, [Hoffinanz Österreich] HFÖ, Protokol 731, f. 272a: "dass er Hern Jacobn Berchtoldt Hoffcamer Directorn die demselben wegen des Türggishen Pottshafter einlosierung in sein Hauß über der Shlagbrücken, für ordentlichen ___ verwilligte wochentliche 40 F. von zeit sein des Türggens Einzug, als den 21 VIIIbris A.o 628 biß zu dessen abzug raichen solle."

Harita 3: Kuzey Viyana, Leopoldstadt ve "Zum Goldenen Lamm" Hanı (1824 tarihli Viyana şehir planından kesit)

1628’de gerçekleşen Recep Paşa elçiliğine değin, Habsburglar’a gönderilen Osmanlı elçilerinin Viyana’da nerede ikâmet ettiğini tespit mümkün olmamıştır. Recep Paşa’nın ise “Pertholders Haus” isimli konakta kaldığına yukarıda değinmiştik. Ancak Perger ve Petritsch’in çalışmalarında ortaya koydukları üzere, Rıdvan Paşa ile birlikte (1634) Osmanlı elçilik heyetleri görevleri boyunca ağırlıklı olarak “Zum Goldenen Lamm” isimli hanı iskân etmeye başlamışlardı. On yedinci ve on sekizinci yüzyıl boyunca pek çok büyükelçi de, Viyana’dan çıkıp Schlagbruck köprüsünü geçince doğrudan Leopoldstadt’ın girişinde kalan “Zum Goldenen Lamm”da kalacaktı.⁶⁸³

Osmanlı elçilerinin neden Leopoldstadt’ta konakladıklarına gelecek olursak: XVIII. yüzyıl Osmanlı-Habsburg ilişkilerini çalışan David Do Paço bu hususta iki sebep sunmaktadır. Bunlardan ilki, Osmanlı elçilik heyetlerinin Viyana ahalisiyle içli dışlı olmasını engelleyip belli bir güvenlik ortamı oluşturmaktı. İkinci ve kanımızca daha makul olanı ise Leopoldstadt tarafında kalabalık heyetler için daha fazla

⁶⁸³ Richard Perger ve Ernst D. Petritsch, “Der Gasthof "Zum Goldenen Lamm" in der Leopoldstadt und seine türkischen Gäste”, *Studien zur Wiener Geschichte: Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien*, 55 (1999), 147-172, s. 164.

konaklama imkânı bulunmasıydı.⁶⁸⁴ Bu perspektiften bakınca varoşa geçiş oldukça mantıklı gözükmektedir. Zira Osmanlı İmparatorluğu yüksek payeleri haiz büyükelçilik heyetlerini göndermekle ilk defa 1606 sonrasında yükümlü hale geliyorlardı. Yüzü aşkın kişiden oluşan bu tarz kalabalık heyetlere ev sahipliği yapabilecek hanları da ancak Leopoldstadt tarafında bulabilmiş olsalar gerektir.

Kısaca özetlemek gerekirse, 1628 yılında küçükelçi Mehmed Bey'in Prag'dan Viyana'ya dönüşüyle beraber yeni bir süreç başlamış gibi gözükmektedir. Bu noktadan sonra Osmanlı elçileri sur-içi şehirden ayrı tutulmuş ve daimi olarak Leopoldstadt tarafına transfer edilmişlerdir. Bu da bir bakıma 1628 büyükelçilik mübadelesi ile ilintili olarak Viyana'da Osmanlı elçilerine uygulanan diplomasinin kurumsallaşmasının farklı bir ayağı olarak yorumlanabilir.

Tayinat: Konaklamayla beraber, maiyetlerini sağlamak üzere Habsburg hazinesi tayinat uygulamasına da Osmanlılar'a mukabele etmekteydi. Mesela, *internuntius* Mehmed Bey'e 1628 yılında takriben günlük kırk üç Gulden'lik (aşağı yukarı 2.500 akçe) tayinat tahsis edilmişti.⁶⁸⁵ Elçi Mehmed Bey geri dönüş yolunda Viyana'dan ayrılıp Budin'e varmak amacıyla Habsburg Macaristan'ına doğru ilerlerken, Macaristan Hazinesi'nden (*Ungarische Kammer*) heyetine haftada 300 Gulden (keza günlük takriben 2.500 akçe) tahsis edilmiş emredilmişti.⁶⁸⁶ Hal böyleyken, küçükelçi Mehmed Bey'in, o sırada İstanbul'da günlük ortalama 2.250 akçe tayinatı olan müteakibi Istvan Balogh'a denk bir *nafakası* (*Unterhaltung*) olduğu iddia edilebilir.

Yine bu yıllarda Budin Valisi Murteza Paşa canibinden elçilik vazifesiyle gönderilen bir kâtip (*türkische Kanzley*) ise doğal olarak daha düşük masrafa sebebiyet vermekteydi. Habsburg maliye kayıtlarında takriben yirmi kişilik maiyeti⁶⁸⁷ olduğu not edilen temsilciye, haftada otuz gulden civarında tayinat

⁶⁸⁴ David Do Paço, "Trans-Imperial Familiarity: Ottoman ambassadors in eighteenth-century Vienna", Tracey Sowerby ve Jan Hennings (haz.), *Practices of Diplomacy in the Early Modern World c. 1410-1800*, Londra: Routledge, 2017, 166-184, s. 177.

⁶⁸⁵ OeStA, FHKA, SUS, Reichsakten, 302.20, f. 233a, (7 Temmuz 1628): "... dem alhie anwesenden Türkischen Internuncio daß tagliche deputat des 42 F. 30 Kr[euzer] ..."

⁶⁸⁶ OeStA, FHKA, SUS, Reichsakten, 302.20, f. 237a, (14 Temmuz 1628): "... ut Turcico internuntio, qui iam Jaurinum versus descendit, ibidemque aliquantisper usq[ue] ulteriorem sua Ma[iesta]tis benignam ordinationem commoraturus est, hebdomadim pro intertenrione 301 F. deponerent"

⁶⁸⁷ OeStA, FHKA, SUS, Reichsakten, 302.20, f. 223a.

bağlanmıştı.⁶⁸⁸ Budin'den görevlendirilen bu *kâtip* ve adamlarına, günlük yaklaşık 250 akçe masraf yapılmış oluyordu.

1628 Ekim'inde Viyana'ya varıp 1629 yılının da büyük kısmını Viyana'da geçiren Osmanlı büyükelçisi Recep Paşa'ya, (dönemin Venedik mukim elçisinin not ettiği göre paşanın kâfi görmediği bir meblağ olarak) günlük 200 guruş (*ducento tallari*) tayinat bağlanmıştı.⁶⁸⁹ Fakat bu bilgiye ihtiyatla yaklaşmak gerekir; zira dönemin Viyana tercümanının belirttiğine göre, paşaya evvela 100 ardından da 110 guruş (*thaller*) günlük tayinat verilmişti.⁶⁹⁰ Gerçekten de Maliye Dairesi'nin kayıtlarına baktığımızda Bohemya (2.000), Silezya (2.000) ve Macaristan (1.000) hazinelerinden toplamda 5.000 Florin⁶⁹¹ (aylık takriben 3.300 guruş) aylık bağlanmasına dair veriler, Saray tercümanının ifadesini (günlük 110 *thaller*) doğrulamaktadır. Recep Paşa'nın İstanbul'daki müteakabili Baron Kuefstein'a haftada 66.500 akçe⁶⁹² (günde 9.500 akçe ya da yaklaşık 106 guruş) verildiğini düşünürsek, bu hususta bir eşitlik sağlanmış gibidir.

Viyana'ya 1634 Ocak'ında gelen Osmanlı büyükelçisi Rıdvan Ağa/Paşa için düşünülen masraf kaydında, yevmî 100 guruş (Reichsthaller) değerinde tayinat bağlandığını görüyoruz.⁶⁹³ Bu meblağ, İstanbul'da o sırada Habsburg büyükelçiliği yapan Kont Puchheim'a tahsis edilen 10.000 akçeye çok yakındı.⁶⁹⁴ Rıdvan Paşa heyetine için ödenen bu 100 guruşluk nafaka haricinde, Osmanlılar'a günlük 20 guruş değerinde saman bedeli de sarf edilmekteydi. Genel toplamda ise Rıdvan Paşa

⁶⁸⁸ OeStA, FHKA, SUS, Reichsakten, 278.36, f. 276a.

⁶⁸⁹ OeStA, HHStA, V.Disp.G 71, s. 64, 73: "Da Vienna li 28 Ottobre 1628" ve "Da Vienna li 4 Novembre 1628".

⁶⁹⁰ OeStA, HHStA, Türki I, Turcica 111-4 (Beilage), f. 159a: "...sondern er seye zufriden, mit den 110 Tallern, (mache bey einem gleichen 9.000 asp., die Mann dem Unserigen gebe..."

⁶⁹¹ OeStA, FHKA, AHK, HFÖ, Protokol 728, f. 316, 359, 369.

⁶⁹² BOA, KK.d 2106, s. 14, 21, 31 (H. 9, 16 ve 23 Şa'ban 1038 tarihli ödeme kayıtları).

⁶⁹³ OeStA, FHKA, SUS, Reichsakten, 278.38, f. 285a.

⁶⁹⁴ Dönemin döviz paritesini isabetle kestirmek mümkün olmasa da, Pamuk'un yaptığı çalışmalarda bu yıllarda 1 riyal guruşun 110-120 akçe olduğu ifade edilmiştir; riyalden biraz daha kıymeti düşük olması gereken Avusturya guruşunun (*Reichstaler*) 100 akçe olacağı düşünülebilirse de, Pamuk bu konuda bilgi sağlamamaktadır, bkz.: Şevket Pamuk, *A monetary history of the Ottoman Empire*, Cambridge, NY, P. Melbourne: Cambridge University Press, 2000, 144.

için iki yüz yirmi günde yapılan harcama 42.366 Florin'e⁶⁹⁵ (ya da 28.244 Thaller/guruş), diğer bir deyişle yaklaşık üç milyon akçeye ulaşmıştı.

Şehre Giriş: Avusturya teşrifatı mucibince, şehre giriş ve resmî kabul törenleri, prenslik ya da cumhuriyet gibi alt düzey devlet temsilcilerini değil, yalnızca kral yahut eşdeğer siyasa temsilcilerini (*primi ordinis*) muhattap alan bir ayrıcalıktı.⁶⁹⁶ Pek tabi kendini imparatorluk addeden Osmanlılar, teorik olarak Avrupa'daki krallıklardan çok üstün olmakla birlikte, on altıncı asırda kendilerini yine imparatorluk addeden Habsburglar'dan da protokol olarak üstünlerdi. Zitvatorok'tan sonra (1606) Osmanlılar'ın prestij kaybettikleri kısmen doğruysa da, teşrifatta ancak Avusturya Habsburgları ile eşit konuma çekilebilmişlerdi. Hal böyleyken Habsburg idaresi Osmanlı temsilcilerini en üst seviyede görüp ona göre merasim düzenlemek durumundaydı. Avrupa elçilerinin İstanbul'a girişi gibi, Osmanlı temsilcilerinin Habsburg başkentine giriş merasimleri de gerek halkın gerekse devlet erkânının merakını celbederdi. Sefaretname çağı denebilecek 18. yüzyıl öncesinde bu merasimlerin nasıl gerçekleştiğine dair Osmanlı perspektifini aydınlatmak güçse de, Avrupa vesaiki sunduğu perakende malumatla genel bir resim çizmeye yardımcı olur.

İncelediğimiz dönemi tam olarak kapsamasa da, 1645 yılında kaleme alınan muhtasar bir teşrifat belgesi, şehre giriş merasiminin yapılışını şöyle özetler: Osmanlı canibinden yollanan elçiler Habsburg başkentine yaklaştığı vakit, *Hofmarschal* (*Maresciale di Corte*) payesini haiz saray görevlisi şık maiyetiyle kendilerini karşılamaya gider ve elçilerin birkaç adım önüne gelene değin ilerlerdi. Sonra *Hofmarschal* ve heyeti hep birlikte atlarından iner ve tercüman vasıtasıyla Osmanlı elçilerini selamlarlardı. İlk temastaki bu etkin rolünden dolayı *Hofmarschal*'ın, teşrifatta çavuşbaşı ya da sipahi ağasına denk geldiği düşünülebilir. *Hofmarschal* beraberinde getirdiği (binek) atı Osmanlı elçilerine takdim ederdi. Osmanlı elçileri kendiyle beraber at sırtında yola koyulunca, heyetin davulları susturulur ve sancaklar

⁶⁹⁵ OeStA, FHKA, SUS, Reichsakt, 302.63, f. 516a-517a: "Specification aller der jenig costen welche zue Underhaltung deß Türggisch. Pottschafter von mir empfangen worden". Belgeyi oluşturan memurun adı olarak Johann Bröelman zikredilmektedir.

⁶⁹⁶ Jan Paul Niederkorn, "Das Zeremoniell der Einzüge und Antrittsaudienzen der venezianischen Botschafter am Kaiserhof," Ralph Kauz, Giorgio Rota, Jan Paul Niederkorn (haz.) *Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im mitleren Osten in der frühen Neuzeit*, Viyana: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2009, 79-96, s. 84-85.

katlanırdı. Bu hâl üzere Osmanlı elçilik heyeti başkente girip, elçiler için tayin edilen ikametgâha dek geçit yapılırdı.⁶⁹⁷

Şehre girişe dair çalıştığımız dönemden bir vakayı incelemek (Büyükelçi Rıdvan Ağa, 1634) daha renkli bir sonuç verecektir. Ocak 1634'te, bir pazartesi akşamı Rıdvan Paşa Habsburg başkentine geldiği vakit, evvela şehrin birkaç saat dışındaki Schwechat'ta⁶⁹⁸ üç gün beklemiştir. Şehre giriş merasimi perşembe gerçekleşecek büyükelçi Rıdvan Paşa için, şehir sakinleri de hazırlanmıştı: Hem yaya hem at sırtında sokaklara inen ahali sancaklar altında toplaşmış, yayaların sancakları Osmanlı elçisinin geçmesi beklenen “şehrin en uzun ve gösterişli caddesi”ne sıralanmıştı. At sırtındakiler ise öğle vakti şehirden yarım mil uzakta bir mahalde Osmanlı elçisinin gelişini beklemeye başlamışlardı. Rıdvan Paşa'nın yüzü seçilecek kadar Osmanlı heyeti şehre yaklaştığında, davul ve borazanlar çalınmıştı.

Kaiser II. Ferdinand'ın gönderdiği bir görevli (*Commissarius*) bu noktada Osmanlı elçisini karşılamış, sonra hem görevli hem de elçi atlarından inip selamlaşmışlardı. Ardından, Kaiser II. Ferdinand'ın kendi ahırından yolladığı, kıymetli cevher ve altınlarla süslü koşumlar taşıyan üç attan birine Rıdvan Paşa binivermişti. Surlardan geçip Viyana'ya giriş de Kärntner Kapısı'ndan gerçekleşmişti. Şehir içindeki merasim de şöyleydi: İlk olarak bir bölük (*ein Compagnia*) serhat askeri (Macar) ilerlemekte, akabinde tacirler ve ardından da Viyana belediye başkanı ilerlemekteydi. Bu kalabalığın arkasında Viyana Saray ahalisi geliyordu. En sonda ise Osmanlı heyeti bulunmaktaydı.

Heyetin terkiğine dair de biraz daha tafsilatlı tanımlama da yapılmıştır. Tören alayının en önünde kimisi kırmızı-beyaz kimisi mavi-sarı bayraklar taşıyan süvariler geliyordu. Akabinde, üzerinde siyah püsküller bulunan mızraklar taşıyan atlı muhafızlar yer alıyordu. Peşisıra Osmanlı Büyükelçisi Rıdvan Paşa, Kaiser'in gönderdiği adamların (*Commisarien*) arasında ilerliyordu. Paşanın ardından birkaç Osmanlı tebaası oğlan kısa mızraklarıyla yürümekte, bunları yine mızraklı süvariler

⁶⁹⁷ Belge Habsburg Saray tercümanı Michel d'Asquier'ye atfedilmiştir: OeStA, HHStA, Türki I, Turcica 111-2, f. 221a: “1645 Ord[in]e con che entrano gli Ambass[siato]ri a Constantinopoli et à Vienna, trovato fra le scritture del defonto d'Asquier”.

⁶⁹⁸ Burası günümüzde Viyana Havaalanı'nın bulunduğu yerdir. Osmanlı elçileri perspektifinden Schwechat'ı, Osmanlı İmparatorluğu'na gelen yabancı elçilerin İstanbul'dan önceki son durak Küçükçekmece'nin muadili addedebiliriz.

takip etmekteydi. Osmanlı heyetinin ardında ise bir Alman süvari birliği yer almıştı.⁶⁹⁹

Mızraklı süvari askerlerin sayısı elli olmak üzere, toplamda iki yüz atlı heyette yer almaktaydı. Giriş merasiminin toplamda kaç kişiyle gerçekleştiğini bilemesek de, yüzlerce kişiden oluşan alayı izlemek üzere caddelere akın eden halkla ortalık gerçek bir şenlik havasına bürünmüş olmalıydı. Şehri bir ucundan diğerine geçen Rıdvan Paşa heyeti, günümüzde Schwedenplatz olarak bilinen yerden köprüyü geçip Leopoldstadt'taki ikametgâhlarına geçmişlerdi.⁷⁰⁰

Huzura Çıkış: İstanbul'dakine benzer şekilde, Viyana'daki Osmanlı elçileri de hanlarına yerleştikten sonra Kaiser'in huzuruna kabul günlerini beklerlerdi. Recep Paşa (1628) takriben bir ay, Rıdvan Paşa ise (1634) Viyana'ya varduktan yirmi beş gün sonra II. Ferdinand'ın huzuruna çıkmışlardır. Yine Osmanlı sefaretnamelerinin bulunmayışı işi zorlaştırdığından, huzura kabul seremonisi için gazete ve Venedik raporları anlatı kaynaklarını teşkil etmektedir.

Venedik raporlarında gördüğümüz üzere, 1628'de *Hofmarschal (Marasciale di Corte)* Kont Schwarzenburg Osmanlı Büyükelçisi Recep Paşa'nın ikametgâhına atlar götürerek alayı başlatmaktaydı.⁷⁰¹ Recep Paşa getirilen ata bindikten sonra, tören alayı yola koyulmuştur. Arkada Recep Paşa at üstünde, önünde Osmanlı heyetinin otuz kadar mensubu da Osmanlı canibinden gelen hediyelerle ilerliyordu.⁷⁰² Recep Paşa ve maiyeti imparatorluk sarayına (*Hofburg*) geçip, muhtemelen sırayla Hofburg'un salonlarını tek tek geçeriş kabul odasına geldiler. İçeride tenteyi andırır bir *baldaquin* (kubbe) altında Kaiser II. Ferdinand kendilerini oturur vaziyette karşıladığı vakit, "tüm saray ekâbiri hazır" durmaktaydı. Topkapı Sarayı'nda olduğu şekilde, Recep Paşa'nın Kaiser Ferdinand'a hitabı tercüman aracılığıyla gerçekleşmişti. Venedik raporunda tercümanın kimliği belirtilmemişse de muhtemelen bu görevi 1625'ten beri elde tutan Saray Baş Tercümanı Michel

⁶⁹⁹ *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*, vom 28. Januarii 1634.

⁷⁰⁰ OeStA, HHStA, V.Disp.G 77, s. 565-567: "Da Vienna li 28 Gen 1633 [1634]"; *Gazette (l'Année 1634)*, s. 65, "De Vienne, le 1. Février 1634".

⁷⁰¹ OeStA, HHStA, V.Disp.G 71, s. 97: "Da Vienna li 25 Novembre 1628".

⁷⁰² Gotthard Arthus, *Mercurii Gallobelgici Succenturiati...c. 17*, Frankfurt, 1629, 64.

d'Asquier olduğunu düşünebiliriz.⁷⁰³ Recep Paşa Kaiser Ferdinand'ın ardından imparatoriçenin de huzuruna çıkmış, alışılagelmiş iltifatı sunup imparatoriçeye de hediyelerini takdim etmiştir. Nihayetinde yine *Hofmarschal* Kont Schwarzenburg'un beraberinde ikametgâhına dönmüştü.⁷⁰⁴

Ele aldığımız dönemde huzura kabul merasimlerinin nasıl gerçekleştiğini tafsilatlı olarak bilemiyoruz. Osmanlı elçileri de bir noktada mutlaka getirdikleri hediyeleri teşhir ediyor ve sultanın yolladığı nameleri takdim ediyor olmalıydı. Huzura kabullerde elçilerin en performatif olduğu kısım ise, şüphesiz hükümdar karşısında yaptıkları hitap oluyordu. Ancak maalesef IV. Murad dönemindeki Osmanlı elçilerinin Viyana'da icra ettikleri hitapların metinlerini bulmak mümkün olmamıştır. Bir istisna olarak, Budin Valisi Osman Paşa'nın Kaiser III. Ferdinand'a yolladığı Kapıcıbaşı Mustafa Ağa'nın 1644 tarihli hitabı günümüze ulaşmıştır. Hitabın elimizde yer alan İtalyanca tercümesi, XVII. asrın ilk yarısında hitapların nasıl gerçekleştiğine dair bir fikir verebilir.

Mustafa Ağa'nın hitap kaydında hem ağa hem de efendisi Osman Paşa üçüncü tekil şahısta yer aldığından, kaydın orijinal bir metin değil de Viyana Sarayı memurlarından biri tarafından dinlenerek oluşturulmuş bir belge olduğuna kanaat getirebiliriz. Metnin içeriğinden anladığımızı göre Vezir Osman Paşa, Budin valiliğine yeni atanmış, haber vermek için Mustafa Ağa'yı Viyana'ya göndermiş, Kaiser II. Ferdinand'ın hatrını sorup ve alışılagelmiş kalıp üzere Kaiser Ferdinand'a bağlılığını bildirmiştir. Paşa, kısa süre önce bağlanan sulhu (muhtemelen 1642'de imzalanan II. Sön Sulhu) korumaktan başka bir şey dilemediğini, İstanbul'a Habsburg büyükelçisi sıfatıyla gönderilen Kont Czernin'e ilişkin her türlü tedbiri aldığını belirtmiştir. Sınırdaki yaşanan kimi Habsburg saldırılarından Kaiser III. Ferdinand'ın haberi olmadığını varsayan Osman paşa, sınırdaki nizamın sağlanması adına Habsburglar'ın gerekli evamiri yollamasını rica etmiştir. Nihai olarak Osman Paşa, Kaiser III. Ferdinand'a bir at ile birlikte Osmanlı canibine has (*alcune cose di quelle parti*) sair hediyeler göndermektedir. Kapıcıbaşı Mustafa "Ağa, Siz

⁷⁰³ D. Kerekes, "A csaszari tolmacsok a Magyarorszagi visszafoglalo haboruk idejen", *Szazadok*, CXLVIII, 2004, 1189-1228'den aktaran Alastair Hamilton, "Michel d'Asquier, Imperial Interpreter and Bibliophile", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, Vol. 72 (2009), 237-241, s. 238.

⁷⁰⁴ OeStA, HHStA, V.Disp.G 71, s. 97: "Da Vienna li 25 Novembre 1628".

Majestelerini sıhhatte görmekten hazzetmekte ve Tanrı'dan size nice sene ömürler niyaz etmektedir” cümlesiyle de hitap sonlanmıştır.⁷⁰⁵

Budin valisinin yolladığı çavuşun hitabı, İstanbul'dan hususi misyon ya da büyükelçilik vasfıyla gönderilen elçilerinkinden daha sade olmalıydı. Ancak, bu örnek yine de sultanların gönderdiği temsilciler kadar Budin'den yollanan çavuşların Habsburg imparatorunun huzuruna çıkabileceğini göstermesi bakımından faydalıdır. Pek tabi, on yedinci asrın ilk yarısında bu tarz hitaplara kaiserlerin nasıl cevap verdiği ya da mukabele edip etmediğine bu çalışma için yapılan araştırma kapsamında cevap veremiyoruz.

İstanbul'daki yabancı elçiler nasıl sultan haricinde vüzerla ile görüşüyorsa, Viyana'daki Osmanlı elçileri de Habsburg idarecileriyle görüşüyorlardı. Mesela Recep Paşa Viyana misyonundayken (1628-1629), Saray Harp Şurası (*Hofkriegsrat*) başkanı Rambaldo Collalto ve Gizli Şura (*Geheimrat*) Direktörü Prens Eggenberg ile defaten görüşmüştür.⁷⁰⁶ Özellikle, siyasi meselelerde Prens Eggenberg'in kilit rol oynadığını görüyoruz: Yabancı elçilerin devlet mesailini sadrazamla konuştukları şekilde, Osmanlı elçileri de Gizli Şura'ya direktör olan Prens Eggenberg ile siyasi maslahatları görüşmekteydi. Hatta Budin Beylerbeyi Murteza Paşa'nın kaleme aldırıldığı bir mektupta, Gizli Şura Direktörü Prens Eggenberg'e doğrudan “Kaiser Majesteleri'nin vezir-i azamı” (*Primo Vesir di S. M. Cesare*) olarak hitap etmesi de bu iddiayı desteklemektedir.⁷⁰⁷

2.2.2. Budin Vilayeti ve Sınır Diplomasisi

İstanbul-Viyana arasındaki gösteriş odaklı ve seyrek gerçekleşen elçi-hediye-nâme değiş tokuşu pek tabi ki Osmanlı-Habsburg diplomatik temaslarında kısıtlı bir yere sahipti. Öyle ki, Osmanlı devleti açısından siyasi-diplomatik münasebetlerinin yoğunluk kazandığı alan Budin Eyaleti, dolayısıyla başlıca aktörü de Budin Beylerbeyi olmaktaydı. İki taraf arasında sınırın güvenliğini sağlamak, gelen-giden

⁷⁰⁵ OeStA, HHStA, Reichskanzlei, Zeremonielakten 12b, “26 Aug.ti 1644: Internuncius Turcicus ad Sac Cas.Matt.em”. Arşiv mesaimiz sırasında, kendi taradığı daha geç tarihli *Zeremonielakten 12b* serisi altında erken tarihli belgelere müsadif olup dikkatimi celbeden Ömer Gezer'e (Hacettepe Üni.) teşekkür ederim.

⁷⁰⁶ OeStA, HHStA, V.Disp.G 72, s. 103 ve 119: “Da Vienna li 21 April 1629” ve “23 April 1629” .

⁷⁰⁷ HHStA, Türki I, Turcica 112, f. 16a: “Di Buda li 15 della Luna d'Aprile 1629” .

elçileri ağırlamak, sınır müzakerelerini idare etmek ya da kendi çavuşları üzerinden Habsburg yetkilileri ile temas kurmak beylerbeyinin görevi olmaktadır. Başka bir deyişle, imparatorluk serhadlerinin genelinde gözlemlenebilecek olan bir ‘sınır diplomasisi’ tesis etmekten, Avusturya Habsburgları söz konusu olduğunda Budin beylerbeyleri sorumlu oluyordu.

Budin’den yürütülen diplomasiye dair literatürde oldukça zengin bir birikim olduğu söylenebilir. Özellikle Osmanlı idaresinin tesisinden, 1590’larda Uzun Savaşlar’ın başlangıcına kadar olan dönemin hareketli diplomatik hayatı, bilhassa Macaristan ve Avusturya’dan toplanan zengin dökümantasyonla işlenmiştir. Yakın zamanda Claudia Römer ve Gisela Procházka-Eisl’in Budin paşalarının görevlerini a) askeri-idari niteliğiyle; b) sınır teftiş komisyonlarını düzenleme açısından aracı rolüyle ve c) gelip giden elçi ve mektupları Osmanlı ve Habsburg saraylarına ulaştırmada aldığı vazifeden ötürü de yönlendirici sıfatıyla inceledikleri çalışmalar, konumuz açısından yol gösterici niteliktedir. Keza yine on altıncı asrın ikinci yarısında Budin ve Viyana arasında Macarca diplomasi pratiklerinin gelişmesine odaklanan Robyn Dora Radway’in doktora tezi de, mevcut bölüm için hem sunduğu fikirler hem de zaman aralığı açısından öncü konumdadır.⁷⁰⁸

Bununla birlikte, mevcut teze temel alınan dönemde Budin beylerbeylerinin izlediği diplomasi nispeten bakir kalmıştır: Bilindiği üzere, Osmanlı kaynaklarından sınır diplomasisini çalışmak oldukça güç bir uğraştır. XVII. asrın ilk yarısında payitaht odaklı diplomasiye dair izlere bile İstanbul’daki Osmanlı arşivlerinde rastlamanın çok zor olduğunu düşünürsek, sınır eyaletlerinde tutulan evraka Türkiye içerisinde ulaşmak neredeyse imkânsızdır. Andrii Zhyvachivskiyi’nin Kefe Eyaleti üzerine yaptığı çalışmada belirttiği üzere, “Osmanlı tarihçileri taşra arşivlerinden tümüyle mahrum” durumdadırlar.⁷⁰⁹ Bu şartlar altında ise gerek orijinal Osmanlıca evrakın gerekse ilgili Avrupa devletinin milli evraklarının muhafaza edilmiş olduğu

⁷⁰⁸ Claudia Römer ve Gisela Procházka-Eisl, “Raub, Mord und Übergriffe an der habsburgisch-osmanischen Grenze: Der diplomatische Alltag der Beglerbege von Buda abseits von Zeremonien”, Ralph Kauz, Giorgio Rota, Jan Paul Niederkorn (haz.) *Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im mitleren Osten in der frühen Neuzeit*, Viyana: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2009, 251-264; ve Robyn Dora Radway, *Vernacular Diplomacy in Central Europe: Statesmen and Soldiers between the Habsburg and Ottoman Empires, 1543-1593*, Doktora Tezi, Princeton Üniversitesi, 2017.

⁷⁰⁹ Andrii Zhyvachivskiyi, “The Governors of Kefe and Azak in Ottoman-Muscovite Relations in the Fifteenth-Seventeenth Centuries and the Issue of Titulature”, *Acta Poloniae Historica*, 115, (2017a), 211-234, s. 224.

İtalya, Dubrovnik, Polonya ve Rusya devlet/özel arşivleri, Osmanlı sınır diplomasisi için muazzam bir önem arz etmektedir. Söz konusu Budin beylerbeyi olunca da Avusturya, Macaristan ve Çekya arşivleri benzer zenginliği sağlamaktadır.

Bahsi geçen arşivlerde yer alan belgeler arasında 1620'ler ve 1630'larda Budin beylerbeylerinin muharrir ya da muhatap olarak yer aldığı mektuplar, kısmen Macarca ya da Osmanlıca orijinalleriyle, kısmen de Almanca, Latince ya da bilhassa İtalyanca tercümeleriyle günümüze gelebilmiştir.⁷¹⁰ Bunlar haricinde 1628-1630 yılları arasında kapsayan ve türünün geriye kalan az sayıda örneklerinden olan iki vilayet muhasebe defteri de Budin diplomasisine dair bilgi vermektedir.⁷¹¹ Son olarak, Avusturya arşivlerinde mahfuz Habsburg memurlarının raporları ve Viyana'da mukim Venedik elçilerinin tavrı de Osmanlı sınır diplomasisine dair ipuçları sunabilmektedir.⁷¹²

Sultan IV. Murad'ın iktidara geldiği 1623 Eylül ayından çalışmamızın siyasi tarih kısmının nihayete erdiği 1634 yılı sonuna kadar Budin'de dokuz paşa görev almıştır.⁷¹³ Ancak, bölüm içerisinde ağırlıklı olarak ele alacağımız figür, 1626-1630 yılları arasında üç buçuk yıl kadar Budin beylerbeyliği yapmış olan Murteza Paşa'dır. Sarayda yetiştikten sonra kariyeri boyunca Bosna, Silistre ve Doğu seferleri sırasında Diyarbakır gibi sınıra yakın taraflarda görev almış olan paşaya dair

⁷¹⁰ On yedinci yüzyılın ilk yarısında Budin Valilerinin Macarca ve Osmanlıca yazışmalarını içeren iki çalışma neşredilmiştir: Gustav Bayerle, *The Hungarian letters of Ali Pasha of Buda: 1604-1616*, Budapeşte: Akadémiai Kiadó, 1991; ve Lajos Fekete, *Türkische sçriften aus dem archive des palatins Nikolaus Esterházy 1606-1645*. Bayerle'nin kapsamlı çalışması tek bir Budin valisinin Macarca mektuplarına odaklanırken, Fekete'nin eseri sadece Esterházy ailesinin elinde kalıp 1930'lara intikal etmiş gerek İstanbul gerek Budin menşeli muhtelif Osmanlıca belgeyi neşretmektedir.

⁷¹¹ Biri Başbakanlık Osmanlı arşivlerinde MAD.d 7339 diğeri ise Avusturya Milli Kütüphanesi'nin Yazmalar koleksiyonu altında Mxt. 636 koduyla mahfuzdur. Emecen ve arkadaşlarının "taşrada beylerbeyi veya sancakbeyi divanlarıyla ilgili herhangi bir kaynak[ın] bugüne ulaşmama"sı hususundaki yorumu da bu tarz defterlerin nedretini vurgulamaktadır, bkz.: Feridun M. Emecen, Zekai Mete, Arif Bilgin, *Osmanlı İdarî Teşkilâtının Kaynakları: Şehzâde Dîvânı Defterleri: Manisa Şehzâde Sarayı Dîvânı (1544-1594)*, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2017, s. 27. Yine de Emecen, Mete ve Bilgin'in aslen işaret ettiği divan ahkam defterleri haricinde, taşra muhasebesine dair defterlerin özellikle XVI. yüzyılın ikinci yarısı Budin örneğinde nispeten iyi muhafaza edilmiş olduklarını görmekteyiz, bkz.: Caroline Finkel, *The Administration of Warfare: the Ottoman Military Campaigns in Hungary, 1593-1606*, Viyana: VWGÖ, 1988, 284-288.

⁷¹² Bunlar Viyana'da yer alan Haus- Hof- und Staatsarchiv içerisindeki 'Türkei I' ve 'Venedig' alt fonlarında tasniflidir.

⁷¹³ Antal Gévay, *A Budai Pasák*, Viyana: Antal Strauss, 1841, s. 28-32. Gévay kuruluşundan kaybedilişine kadar Budin'deki paşaların kısa biyografilerini Osmanlı kronikleri ve Viyana arşiv belgelerini harmanlayarak listelemiştir.

literatürde ilk detaylı bilgiyi Nedim Zahiroviç sağlamaktadır.⁷¹⁴ Yakın zamanda da paşanın faaliyetlerine dair nispeten detaylı müstakil bir kitap bölümü Balázs Sudár tarafından neşredilmiştir.⁷¹⁵ Bunun haricinde, paşanın kendi ağzından 1627 yılında bir Habsburg görevlisine kısaca özet geçtiği otobiyografisi, Macarca olarak kayıtlara geçmiştir.⁷¹⁶ Saray'dan kırk yaşında çıkmış olan paşa Budin'e atandığında kırk beşinde, serhad tecrübesi olan ve Budin'e kendi talebiyle tayin edilmiş bir Osmanlı veziriydi.⁷¹⁷

Murteza Paşa'nın Yazışmaları: Muhtelif arşivlerden ve basılı kaynaklardan bir araya getirebildiğimiz kadarıyla, Budin'de görev aldığı müddetçe Murteza Paşa'nın kendi mührünü taşıyan on sekiz Osmanlıca belge günümüze intikal etmiştir.⁷¹⁸ Bununla birlikte, Murteza Paşa'nın muhatap ya da muharrir olduğu basılmış ya da neşredilmemiş Osmanlıca ve sair dillerdeki orijinal ve tercüme belgelerin toplam sayısı yüzlerce olsa da, bu çalışma kapsamında sadece seksen küsürünü bir araya getirebildik. Her ne kadar eldeki yazışma evrakı sayı olarak tatmin edici gözükse de, belgelerin ve haliyle yazışmanın kronolojik olarak eksiksiz

⁷¹⁴ Nedim Zahirovic, *Murteza Pascha von Ofen zwischen Panegyrik und Historie: Eine literarisch-historische Analyse eines osmanischen Wesirspiegels von Nergisi (El-vasfü l-kâmil fî-ahvâli l-vezîri l-'âdil)*, Frankfurt am Main: Peter Lang, 2010.

⁷¹⁵ Balázs Sudár, "The Story of Mürteza Pasha", Pál Fodor, Nándor E. Kovács ve Benedek Péri (haz.) *Şerefe: Studies in Honour of Prof. Géza Dávid on His Seventieth Birthday*, Research Center for the Humanities, Hungarian Academy of Sciences: Budapeşte, 2019, 339-357. Sudár, paşanın Sultan II. Osman döneminde doğancıbaşılıktan, Hotin Seferi sonrası Şam Beylerbeyi ile taşra kariyerine başladığını belirtir, s. 344.

⁷¹⁶ Gáspár Tassi, "Tassi Gáspár: Budai követségeröl szolo jelentes Eszterházy Miklos Nadorhoz (1627. Julius 18-tol augustus 11-ikéig)", Ferencz Salamon (haz.) *Ket Magyar Diplomata Tizenhetedik Századbol*, Peşte: Kiadja Ráth Mor, 1867, 183-242, s. 223. Bu metne, yukarıda zikrettiğimiz Balázs Sudár çokça atıf yapmaktadır.

⁷¹⁷ Budin paşalarının 1623'ten beri vezir oldukları vechile (Géza Dávid, "Budin", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, s. 347.), Murteza Paşa'nın da bir istisna teşkil etmediğini söylemeliyiz. 'Serdar' sıfatı ise Osmanlı kaynaklarında geçmekteydi, bkz.: BOA, MAD.d 7339, s. 19 (22 Aralık 1628).

⁷¹⁸ Bunlardan altısı Fekete tarafından yayınlanmış (Lajos Fekete, *Türkische schriften aus dem archive des palatins Nikolaus Esterházy 1606-1645*, belgeler # 8, 10, 11, 12, 13,14) olmakla beraber, neşredilmemiş olanlardan üçü Viyana'da (Hanedan-Saray-Devlet Arşivi'nde yer alan Türkische Urkunden 7a kartonu) ikisi Macaristan (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, F 126 Cista Diplomatica: Történelmiek, 2. cs), altısı Çekya (Moravsky Zemsky Archiv v Brne, G 169 Rodinny Archiv Collaltu Bratnice), Karton 81, Nr. 1759) ve biri de Venedik Devlet Arşivi'nde (DT 1342) yer almaktadır. Macaristan ve Çekya'dan belgeleri temin eden Gábor Kármán'a teşekkürlerimi arz ederim.

olduğunu söylemek yine de güçtür.⁷¹⁹ Yine de mevcut yazışma ve sair dönemde kanıt üzerinden genel bir çerçeve çizmek mümkündür.

Öncelikle yazışmaları materyel olarak inceleyebiliriz: Murteza Paşa'nın Budin'den yazdırmış olduğu Osmanlıca mektuplar ekseri olarak, sağ marjinde (derkenar yazılan kısımda) siyah mürekkeple paşanın 'pençe'sini, 'sahh'larını ve mührünü taşımaktadır. Murteza Paşa'nın Habsburg İmparatoru (Kaiser) II. Ferdinand'a hitaben yazmış olduğu nâmelerde ise 'sahh' ve 'pençe'lerin siyah değil simli/altın mürekkeple yazıldığı gözlemlenebilir. Çoğu mektubun arka yüzünde, üst marjinin tam ortasında ise mektubun kimi muhatap aldığı yine Osmanlıca kısa bir cümlecik olarak belirtilmiştir. Mektupların paşa tarafından hazırlattırıldıktan sonra nasıl yollandığı bilinmese de, şık keseler içine konup gönderildiğini Budin hazinesinden yapılan bir alım kaydına dayanarak söyleyebiliriz.⁷²⁰

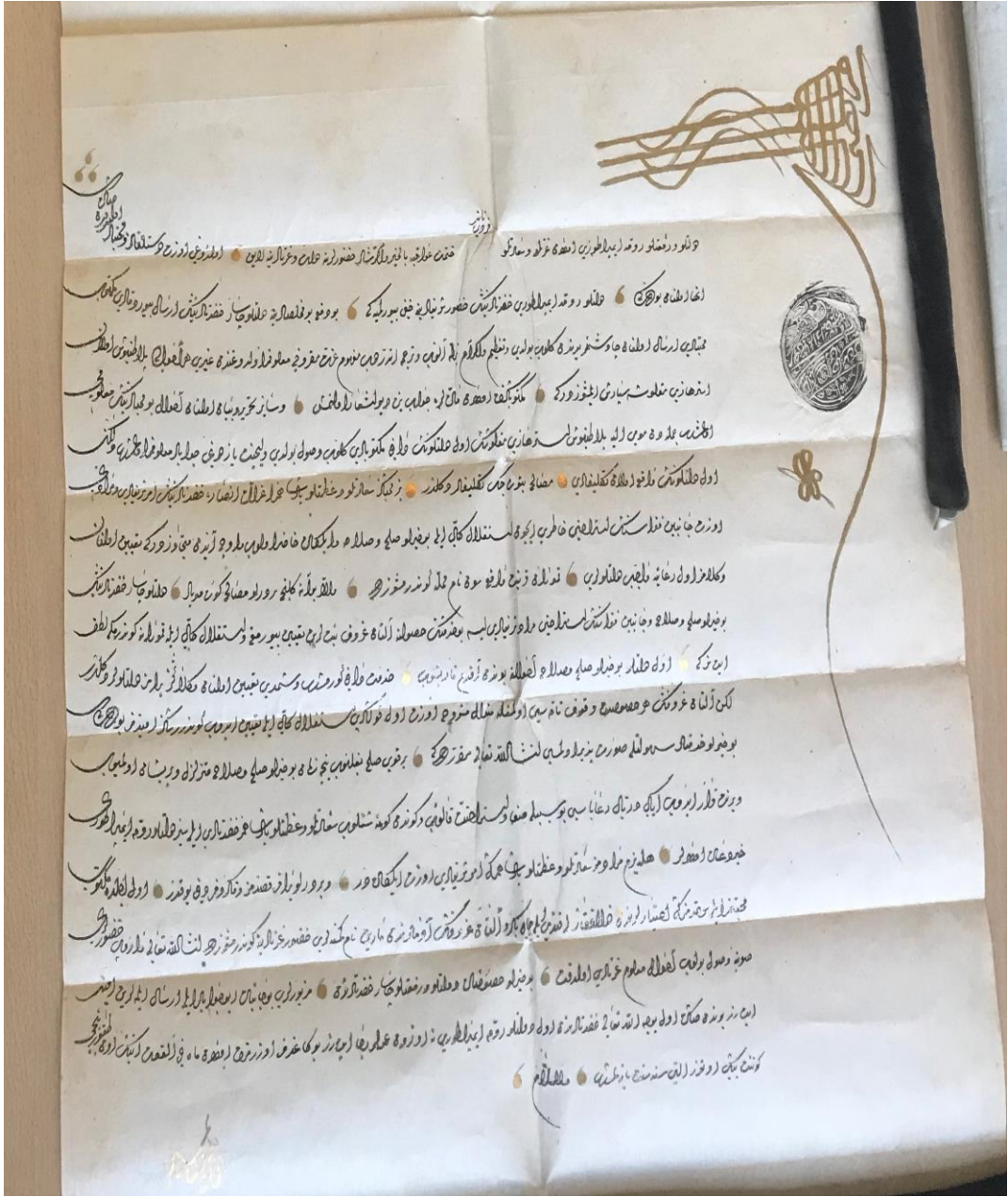
Öte yandan, bilhassa Avusturya Devlet Arşivleri'nde (Viyana) görülebileceği üzere,⁷²¹ paşanın evrakının büyük kısmı Osmanlıca asıllardan ziyade çoğunluğu aynı zarif elden çıkmış İtalyanca tercüme olarak günümüze ulaşmıştır. Ortadan katlı iki varaklı Avrupa kâğıtları üzerine yapılan tercümelerin nerede ve kimin tarafından gerçekleştirildiği belirtilmiş olmasa da, Budin'de görev alan tercümanlar genelde Almanca ya da Macarca'ya hâkim olduklarından, çevirilerin Viyana'da yapıldığını düşünebiliriz. Bu da akıllara Viyana Sarayı'nda Osmanlıca'ya hâkim olduğu bilinen tercüman Michael d'Asquier'i getirmektedir: Zaten daha 1622 gibi erken tarihli bir Osmanlıca mektubun, Murteza Paşa'nın çevirilerindeki aynı el yazısıyla yapılmış tercümesi altında yer alan, "Tradusse in Vienna Michel d'Asquier il primo d'Ottobre 1622" ibaresi bu varsayımı doğrular niteliktedir.⁷²²

⁷¹⁹ Mesela 1627'nin ağustos ayı ile 1628'in temmuz ayı arasındaki on bir aylık süre sessiz kalmaktadır. Bu ve sair boşlukları muhtemelen Macaristan'daki sair arşiv koleksiyonları ve Avusturya'daki aile fonlarından doldurmak mümkündür.

⁷²⁰ ÖNB, Cod. Mixt. 636, f. 11a: "29 R 1039": "Baha-yı kumaş ve kırtas ... bera-yı evamir ve mekâtib-i mîrî-lâzım-est, baha: 6.065 akçe". 1 Ocak ila 24 Şubat 1630 arası yapılan ve "baha-yı kırtas" olarak kaydedilen diğer ödemeler, f. 11a (140 akçe), f. 16a (160 akçe) f. 17a (1.200 akçe) şeklindedir.

⁷²¹ Hanedan-Saray-Devlet Arşivi'ndeki (HHStA) 'Türkische Urkunden' ve 'Türkei I: Turcica 110-112' kartonları.

⁷²² OeStA, HHStA, TUK 7a, 1622.20-29 July (11-20 Ramazan 1031). Burada belirtmekte fayda var ki Macar Bilimler Akademisi'nden Gábor Kármán'ın yürütmekte olduğu ve 1616-1630 dönemine odaklanan "Macar Krallığı ile Osmanlı Temaslarının Tarihine Dair Diplomatik Kaynaklar (OTKANKFIH 124178)" başlıklı proje kapsamında Murteza Paşa'nın yazışmalarının çok büyük bir kısmının Macarca olarak günümüze geldiği, tam oranın ise proje çıktısı olarak basılacak kitabın öngörülen 2022

Resim 3: Murteza Paşa'nın ağustos 1627'de Kaiser II. Ferdinand'a gönderdiği mektup (OeStA, HHStA, Türkische Urkunden 7a)

Murteza Paşa'nın kullandığı mühre gelecek olursak: Önceki görev yeri Bosna olan paşanın 1626 güzünde Budin'e tayin edildikten sonraki ilk faaliyeti askeri harekât olduğundan, bu makamda bir süre daha "Hâk-pâ-yı Âl-i 'Osman, Murteza"

senesinde neşrinden sonra hesaplanabileceğidir. Bu vesileyle mezkur projeye İtalyanca mektupların transkripsiyon ve özetlerini yapmak üzere katılmama imkân tanıyan Gábor Kármán'a tekrar teşekkürlerimi arz ederim.

ibareli, dört tarafı Farsça iki “meşhur” beyitle çevrili⁷²³ sade mührü kullandığını görüyoruz. Ancak belli ki 1626 herakatı sona erip de idari maslahatlara döndüğünde, mührünü belki de makamından dolayı farklı bir havaya büründürmüştür. 1627’ye geldiğimizde kullanmaya başladığı, üzerinde bir yırtıcı kuş (şahin ya da kartal), zülfikar ve yay tasvirleri bulunan ve “Sedd-i İslam’ın sipeh-sâlâri, Hakk’ın bendesi, Murteza Paşa’yım oldur Han Murad efgendesi, 1036” metinli mührü, paşanın Budin’de bulunduğu süre boyunca bir daha değişmemiştir.⁷²⁴

Resim 4: Murteza Paşa'nın Bosna ve Budin mührleri

İstanbul ve sair Osmanlı serhad yetkililerini bir kenara bırakacak olursak, paşanın yazışmalarda onlarca farklı makamla diplomatik irtibat kurduğu dikkat çekmektedir. Her ne kadar gerçek sayının çok daha fazla olduğu düşünülebilirse de, elimizdeki mektuplarda paşayla irtibat içinde olan on bir farklı şahsa denk gelmekteyiz. Bunların büyük bir kısmı tahmin edilebileceği üzere doğrudan Viyana sarayıyla bağlantılı muhtelif görevleri haiz kimselerdi.

⁷²³ “Ey Bâr Hüda be-hakk hesti, Şeş çiz mara meded-feresti; ‘İlm ü ‘amal ü ferah-desti, İman ü aman ü ten-dürüsti”: Aynı beyitleri dönemin sair pek çok paşasının mührünü süslerken de görmek mümkündür, bkz: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Osmanlı Devleti Zamanında Kullanılmış Olan Bazı Mühürler Hakkında Bir Tetkik”, *Bellekten*, 4, (1940), 495-544, s. 505 ve Murteza Paşa’nın sonraki (Budin) mührü için aynı yerde s. 506; yıllar sonra (1654) Eğri Valisi Mustafa Paşa’nın mühründe aynı Farsça beyitler için bkz., Jozef Blaskovic, “Türkische historische Urkunden aus Gemer”, *Asian and African Studies*, VIII (1972), 71-90, s. 74.

⁷²⁴ Mühürlerin Arap harflerine transkripsiyonu ve Almanca çevirilerini Fekete okurlara sunmaktadır: Lajos Fekete, *Türkische schriften aus dem...*, belgeler # 10 ve # 13. Ancak, 1634’e geldiğimizde Murteza Paşa’nın mühründe yeni bir kombinasyon kurduğunu, “Hâk-pâ-yı Âl-i ‘Osman, Murteza Paşa” ana metniyle, mührü çevreleyen “Ey Bâr Hüda...” beyitini birleştirdiğini görmekteyiz, bkz.: Dariusz Kołodziejczyk, *Ottoman-Polish Diplomatic Relations (15th-18th Century): An Annotated Edition of ‘Ahdnames and Other Documents*, s. 444.

Öncelikle, paşanın en çok irtibat kurduğu kişilerden ilki olarak Prens Eggenberg'i ele alabiliriz. Gizli Şura (*Geheimrat*) direktörü olan Prens Eggenberg'in adeta bir Habsburg sadrazamı konumunda olduğunu ve Osmanlı büyükelçisi Recep Ağa/Paşa'nın görüşmelerini daha çok kendisiyle gerçekleştirdiğini söylemiştik. Murteza Paşa'nın "dostum ve kardeşim" (*buon amico et fratello*) olarak hitap ettiği direktör Eggenberg ile sınır ihlalleri hakkında şikâyet, sınır tespit müzakereleri ve esir-değiş tokuşu gibi konular üzerinde konuşmaktaydı.⁷²⁵ Keza, yine dostu olarak nitelendirdiği ve vezir olarak hitap ettiği (*vesire di Sua Maestà Cesarea*) Harb Şurası (*Hofkriegsrat*) başkanı Rambaldo Collalto, yine Gizli Şura'nın üyelerinden Kont Meggau ve Viyana garnizonu komutanlığı ile Harb Şurası başkan vekilliği yapmış Albay Löbl ile de benzer konular görüşmekteydi. Hatta bunlardan ilki olan Rambaldo Collalto'nun Çekya'da Brno arşivindeki aile fonunda, paşanın Budin yıllarında kaleme aldırılmış olduğu sekiz Osmanlıca asıl ve bir İtalyanca tercüme mektup hâlâ muhafaza edilmektedir.⁷²⁶

Habsburg saray tercümanı Michael d'Asquier, paşanın sık görüştüğü diğer bir kimseydi. Yine benzer devlet konularını ve özellikle elçi Recep Ağa/Paşa'nın gördüğü muameleyi konuştuğu d'Asquier, paşa için diğer Habsburg yetkililerinden biraz daha farklıydı. Zira diğer üst düzey görevlilerin aksine, d'Asquier diplomatik misyonla Budin'e gelip Murteza Paşa ile şahsen tanışmıştı.⁷²⁷

Sarayın en üst noktasında yer alan Kaiser II. Ferdinand da Murteza Paşa'nın yazışmalarında önemli bir konumdaydı. Paşanın sadece biri Osmanlıca olarak elimize ulaşmış sekiz mektubuna karşılık, Ferdinand'ın yalnız tek bir namesinin sureti Viyana arşivlerinde muhafaza edilmiştir. "Roma İmparatoru 'izzetlü ve sa'adettü Ferdinand" ve "Çasar Hazretleri" olarak, yani herhangi bir mutat elkab olmadan kendisine hitap edilen Kaiser II. Ferdinand, paşaya 'sa'adettü ve devletlü, hayırhah dostumuz ve konşumuz' manasına gelebilecek (*Illustrissime et Magnifice*

⁷²⁵ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 112, (1629), f. 1a; (1630), f. 3a.

⁷²⁶ Moravsky Zemsky Archiv v Brne, G 169 Rodinny Archiv Collaltu Bratnice), Karton 81, Nr. 1759 içerisinde yer alan bu belgeler arasında ayrıca paşa Silistre'ye atandığı zaman İsmail'den yazdığı temmuz 1630 tarihli bir ve paşanın selefi Sofu Mehmed Paşa'nın dönemin sadrazamıyla ve Collalto'yla yazışmasına dair de birer Osmanlıca mektup günümüze intikal etmiştir.

⁷²⁷ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111, (1628), f. 32a; f. 46a; f. 50a.

amice et vicine syncere nobis dilecte) bir şekilde hitap etmekteydi.⁷²⁸ Habsburg sınır komutanlarının Osmanlı sultanlarına doğrudan hitap ettiğine dair kanıt olmasa da, Osmanlı sınır paşalarının doğrudan hükümdarlara yazıyor olmaları aslında imparatorluğun diğer serhadlerinde de görülen bir durumdu. Gerek Bosna beylerbeyleri Venedik *dojuna*, gerekse Kefe valileri doğrudan Moskova *çarına* mektup yazabiliyorlardı.⁷²⁹

Saray ahalisi haricinde, paşanın yazılı irtibata geçtiği bir diğer Habsburg yetkilisi büyükelçi Baron Kuefstein'dı. Kuefstein 1628'deki İstanbul yolculuğu sırasında ve 1629'da geri dönüş yolunda paşanın bizzat huzuruna da çıkmış olduğundan ötürü, sekizi Kuefstein'dan yedisi Murteza Paşa'dan olmak üzere en az on beş mektup sureti (ne yazık ki hiçbiri Osmanlıca olmamak üzere) Viyana arşivlerinde günümüze ulaşmıştır. Paşanın baronla yazışmaları ileride ayrıntılı olarak değinileceği üzere daha çok elçi mübadelesi ve mütakabiliyet hususuna dair detaylardı.⁷³⁰

Viyana odaklı Habsburg yazışmalarının yanı sıra, Murteza Paşa yerel idarecilerle de irtibata geçmekteydi. Yalnız bu rabıtalara dair Viyana'da çok fazla kanıt bulunduğu söylenemez. Zira bu çerçevede paşanın sadece Macaristan Genel Valisi Miklos Esterházy'ye 3 Ağustos 1627 tarihli bir⁷³¹ ve Callo Kalesi komutanı Istvan Nár'a 3 Aralık 1629⁷³² tarihli başka bir mektubu elimizde kalmıştır. Hâlbuki özellikle Murteza Paşa'nın mevkidaşı olarak ele aldığımız Miklos Esterházy'ye yazdığı mektupların çok daha fazla olması gerekmektedir ki, bunların günümüze ulaşanları büyük ölçüde Macar dilinde olmak üzere Macaristan'daki arşivlerde

⁷²⁸ OeStA, HHStA, Türkiye I, Turcica 111, f. 126°, "15 Augusti Anno 1627" : "Ferdinandus ad Bassam Budensem". Murteza Paşa'nın mektupları da aynı arşivde Turcica 111-112 fonları altındadır. Murteza Paşa'nın elkab kullanmamasının bir kural teşkil etmediğini, kendisinden üç yıl önce Kaiser'e yazan Budin valisi Mehmed Paşa'nın "İftiharü'l-ümera i'l-'izami'l-'İseviyye" elkabıyla mektubuna başlamasından anlıyoruz. Osmanlıca mektupları kıyaslamak için bkz.; OeStA, HHStA, TUK 7a, 1624. 27 März ve 1627. 1 August tarihli iki zarf.

⁷²⁹ Andrii Zhyvachivskyi, "The Governors of Kefe and Azak in Ottoman-Muscovite Relations in the Fifteenth-Seventeenth Centuries and the Issue of Titulature", s. 222; ve Bosna için, Maria Pia Pedani-Fabris ve Alessio Bombaci, *I "Documenti Turchi" dell'Archivio di Stato di Venezia*, Venedik: Ministero per i Beni Culturali e Ambientali-Ufficio Centrale per i Beni Archivistici, 1994, s. 394, 399.

⁷³⁰ Mektup suretlerinin hepsi OeStA, HHStA, Türkiye I, Turcica 111 altında yer alan "Beilage" içinden alınmıştır.

⁷³¹ OeStA, HHStA, Türkiye I, Turcica 111, f. 154a (Budensis Visirius ad Dominum Palatinum) altında Latince çeviri ve f. 158a'da kısa Latince özeti. Ayrıca Osmanlıca transkripsiyon ve Almanca çeviri için Fekete (1932), s. 49-51.

⁷³² OeStA, HHStA, Türkiye I, Turcica 112, f. 45a.

korunmaktadır.⁷³³ Yine de elimizde kalan mektupların daha çok 1627'deki Sön görüşmelerine dair yazışmalar olduğunu söyleyebiliriz.

Budin Eyaleti sınırları tabii ki sadece Habsburg yetkililerince çevrelenmiyordu. Murteza Paşa'nın selefi olan Budin Valisi Sofu Mehmed Paşa'nın Erdel Beyi Gabor Betlen'e yazdığı mektupların bir kısmı Osmanlıca asıllarıyla günümüze de ulaşmıştır. Ayrıca, Murteza Paşa'nın Erdel Beyi ile 1626 yılında sefere çıkacak kadar bir yakınlık kurduğunu da önceden aktarmıştık. Haliyle paşanın Erdel beyiyle sıkı bir muhaberat tesis etmiş olması da gerekmektedir. Ancak, ilginç bir şekilde elimizde bu doğrultuda fazlaca kanıt olduğu söylenemez. Buna en yakın olarak, Macaristan'dan erişim sağlayabildiğimiz evrak arasından sadece Gabor Betlen'in vefatından sonra yerine vekil olarak Erdel'i idare eden kardeşi Istvan Betlen'e iki mektup olduğunu görmekteyiz.⁷³⁴

Murteza Paşa'nın Erdel dışında da, belki istisnai bir nitelikte kurmuş olduğu son temas, aslında Bosna yıllarından aşına olması gereken bir devletleydi: Paşa, 1626 yılındaki Macaristan seferi sonrasında Venedik dojunu hitaben bir nâme de kaleme aldirmişti.⁷³⁵ Murteza Paşa kariyerinin sonraki yıllarında (1634) Lehistan Kralı ve kançılarına da doğrudan mektuplar yazacaksa da, Budin'deki temaslarına ait mektupların Erdel, Avusturya ve Venedik yetkilileriyle sınırlı olduğunu söyleyebiliriz.

Hem Murteza paşanın hem de dönemin diğer Budin ve serhad paşalarının yazdığı mektuplarda gözümüze çarpan şu fark da belki de diplomatika ilmi açısından önem arz etmektedir. Gerek Murteza Paşa'nın (1626) gerek haleflerinden Musa Paşa'nın Budin'den 1633'te ve de gerekse aynı yıl Bosna valisi Mustafa Paşa'nın Venedik dojunu yazdıkları mektuplar klasik "Kıdvetü'l-ümera' i'l-milleti'l-mesihyye" ya da "İftiharü'l-ümera'i'l-'izami'l-İseviyye" gibi standart elkab

⁷³³ Fekete'nin (1932) neşriyatında 1626-1627 tarihlerine ait Murteza Paşa mühürlü Miklos Esterházy'ye hitaben yazılan üç mektup daha bulunmaktadır, s. 28-51. Fekete'nin neşriyatı, günümüzde Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára P 123 kodu altında 4 ve 5 numaralı fasiküllere odaklanmaktayken, neşretmediği diğer belgeler arasında onlarca mektupluk Murteza-Esterházy yazışmaları ise aynı fon altında 6 numaralı fasiküldedir.

⁷³⁴ Burada işaret ettiğimiz Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, F 126 Cista Diplomatica: Történelmek, 2. cs altında bulunan az sayıda Osmanlıca evraktır.

⁷³⁵ Venedik Devlet Arşivi'ndeki "Documenti Turchi" altında kayıtlı (# 1342) bu evrak metin içinde daha önce kullanılmıştır (Bölüm I).

formlarıyla başlamaktadır.⁷³⁶ Ancak aynı durumun ne 1624 yılında Erdel beyine yazan Budin Beylerbeyi Sofu Mehmed Paşa için ne de 1629-1630 yıllarında Erdel vekiline yazan Murteza Paşa için geçerli olduğunu söyleyemeyiz. Zira sırasıyla iki paşa da doğrudan “Devletlü ve ref’etlü dostumuz Macar Kralı ve Erdel Vilayeti’nin Hâkimi” ve “Bi’l-fi’il Vilayet-i Erdel’in gubernatoru olan devletlü dostum Betlen İştvan” şeklinde herhangi bir mutad elkab kullanmadan mektuplarına başlıyorlardı.⁷³⁷ Bu bakımdan mektupların biçimini Macaristan Genel Valisine (Palatin) yazdıklarına benzetmek mümkündür.⁷³⁸

İlk bakışta bu farkı Erdel’in bir vasal beylik, Venedik’in ise müstakil bir devlet olması hasebiyle bir egemenlik farikası olarak düşünmek makul gözükabilir. Ancak, dönemin bir diğer serhad bölgesi olan Kefe’den Moskova’ya yazılan 1631 ve 1635 tarihli iki belgede daha alışlagelmiş elkab terkiplerinin yer almayışı, durumu daha karmaşık bir hale sokmaktadır. Hatta Kefe’den yazılan mektuplarda bir beylerbeyi/sancakbeyi pençesi ya da mührü dahi bulunmamaktadır!⁷³⁹ Bu açıdan serhad bölgelerinden Erdel’e ve Moskova’ya yazılan mektuplardaki serbestliğin bilinçli bir siyaset mi olduğu, yoksa çalıştığımız döneme denk gelen bir tesadüf mü olduğunu kestirmek için daha fazla taşra evrakının gün yüzüne çıkarılması gerekmektedir.

Murteza Paşa’nın Diplomatik Temasları: Budin paşalarının yürüttüğü diplomasi pek tabii ki sadece yazışmalar üzerinden ilerlemiyordu. Budin’in Viyana-İstanbul yolu üzerinde yer almasından ötürü iki tarafın gelip giden elçilerini transit

⁷³⁶ ASVe, DT # 1342, 1434, 1436.

⁷³⁷ [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára] MNL-OL, [F 126 Cista Diplomatica: Történelmek, 2. Cs] F 126-CD-T 2: Belgeler A: 2, A: 75 ve A: 54.

⁷³⁸ Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul: Kubbealtı Akademisi-Kültür ve San’at Vakfı, 1994, s.224. Kütükoğlu, Fekete’den (1932) gördüğü kadarıyla Murteza Paşa’dan Esterhazi’ye yazılan mektuplara dikkat çekmişse de, neden alışlagelmiş kalıbın dışına çıkıldığına o da bir açıklama getirememiştir.

⁷³⁹ BOA, [Yabancı Belgeler] YB, [Rusya Federasyonu Arşivi] (1) altındaki belgeler, adı geçen arşivdeki (RGADA) 89 fon numaralı ‘Rusya’nın Türkiye ile ilişkileri’ evrakı içinden çekilip Başbakanlık Osmanlı Arşivi’ne transfer edilmiş Osmanlıca belgelerin ve Rusça özet-çevirilerinin suretleridir. Kısaca, Andrii Zhyvachivskiyi’nin (2017a) çalışmasına temel aldığı RGADA, f. 89, op. 2, no. 5 ve RGADA, f. 89, op. 2, no. 16 kodlu iki belgenin kopyaları sırasıyla BOA, YB (1) 1/4 ve BOA, YB (1) 1/14’dır. YB (1) 1/4 altında Azak Sancakbeyi Mustafa’nın 1631 tarihli mektubu “‘İzzetlü ve sa’adetlü ve mürüvvetlü Mosku Padişahı Knaz Mihayla Feyedraviç” ve YB (1) 1/14 kodlu Kefe Beylerbeyi İbrahim’in 1635 tarihli mektubu “Büyük padişah han hem büyük beg Mihayla Federoviç cümle Urusu’nun Padişahı” şeklinde direkt hitaplarla başlamaktadır. 1635 tarihli ifadenin Kırım menşeli hitabı anımsattığını belirtmemiz gerekir. Osmanlı arşivleri uzaktan erişime başlamadan önce YB (1) altındaki belgeleri 2017 yılında tarafıma yollayan arkadaşım Sinan Kaya’ya teşekkür ederim.

bir nokta olarak ağırlama sorumluluğu da bulunuyordu. Bununla birlikte, bir serhad eyaletini idare eden Budin paşalarının sınır müzakerelerini idare etmelerinden ötürü doğrudan kendi adlarına gelen elçilerle görüşmeleri de gerekmektedir.

Öncelikle değineceğimiz grup, tezin temel izleğini de teşkil eden Habsburg elçilik heyetleridir. 1624-1634 yılları arasında Kurz von Senftenau, Istvan Balogh, Baron Kuefstein ve Kont Puchheim'in Viyana'dan İstanbul'a yola çıkıp geri döndüğüne değinmiştik. Hem gidiş hem de dönüşlerinde Budin'den geçen elçiler, aslında Viyana sarayının sadece hususi bir olağanüstü elçilik vazifesini yerine getirmektelerdi. Hâlbuki, Budin paşalarının ilgilenmesi gereken Habsburg elçileri grubu biraz daha kalabalıktı: Habsburg saray tercümanı Michael d'Asquier, 1629'dan sonra İstanbul'da mukim elçilik görevi alacak olan Rudolf Schmid, sınır müzakere komisyonunun asli üyelerinden Kont Althan'ın tercümanı Marino Tudusi ve Baron Kuefstein'in ulağı Wolf sürekli Budin'e gelip gitmekte ya da yolları Budin'den geçmekteydi.

Bunlardan özellikle Rudolf Schmid'e dair kanıtı sahibiz. 1628 yılı şubat ayında Schmid Paşa ile görüşmek için Budin'de bulunmaktaydı.⁷⁴⁰ Keza Schmid'in, 1629'un mayıs ayında yeni atandığı Avusturya mukim elçiliği görevi için İstanbul'a gidiş yolculuğu hakkında da ayrıntılı bilgi elimize ulaşmıştır. Budin hazinesi ruznamçe defterinde gözlemleyebildiğimiz kadarıyla Schmid için "Harc-ı rah-ı Rudolfus, kethüda-yı bâb-ı Çasar, der-vakt ki be-Asitâne-i Sa'adet-firistade" şeklinde üç farklı yol ödemesi ve bir de araba kirası olarak 45.800 akçe ödeme yapılmıştır. Ayrıca 5 Mayıs 1629'da kendisine (ve meblağın büyüklüğüne bakarsak muhtemelen adamlarına da) 12.000 akçe değerinde hil'at inam edildiğini de görmekteyiz.⁷⁴¹

Tespit edebildiğimiz saray bağlantılı diğer kimseler arasında bahsi çokça geçen tercüman Michael d'Asquier'i Budin'de görmekteyiz: Sön Muahedesi'nin ahidname formundan memnun olmayan Habsburg tarafının taleplerini şubat-ağustos 1628 arası dönemde Michael d'Asquier Murteza Paşa ile görüşmüştür. En azından

⁷⁴⁰ OeStA, KA, HKR P, 260, f. 222a.

⁷⁴¹ ÖNB, Cod. Mixt. 636, f. 5a, 6a, 6b, 10b. İlk girdinin (f. 5a) 21 Za 1038/17 Temmuz 1629 tarihli olmasından anlaşılacağı üzere, harcama kayıtları meblağların sarfindan iki-üç ay sonra not edilmiş olmalıdır. Kiralanan sekiz araba için 20.800 akçe ödenmiştir (f. 10b).

bir defa Şahin Ağa ile birlikte Viyana-Budin yolculuğunu yaptığını⁷⁴² bildiğimiz d'Asquier'in ismine ne yazık ki Osmanlı kayıtlarında direkt bir referans tespit edilememiştir.

Yine iki taraf arasında sıkça gidip gelmesinden ötürü yakın zamanlı bir çalışmada “go-between”⁷⁴³ nitelikli bir karakter olarak Dubrovnik asıllı tercüman Marino Tudusi[Tudisi]'yi gösterebiliriz. En erken haziran 1627'de Sön Muahedesi için yapılan görüşmeler esnasında Budin'e gönderildiğini Michael d'Asquier'den öğrendiğimiz Tudusi,⁷⁴⁴ sonraki tarihlerde Osmanlı kayıtlarında da bolca yer bulacaktı. Murteza Paşa'nın 1 Ağustos 1627 tarihli Kaiser II. Ferdinand'a hitaben yazdığı bir mektupta “Altan Grof'un adamlarından Marin nam kimesne[ler]i huzur-ı 'izzetlerine göndermişizdür” şeklinde karşımıza çıkan Tudusi,⁷⁴⁵ daha sonra Baron Kuefstein'a da eşlik edecekti. Budin hazine ruznamçesinde 25 Haziran 1627 tarihinde kendisine yapılan 11.580 akçelik nafaka ödemesi ve 1628'in şubat ayında kendisiyle birlikte görevlendirilen Bekir çavuşla birlikte aldığı hil'atlar da keza Marino Tudusi'nin sınırın Osmanlı tarafındaki mevcudiyetine işaret etmektedir.⁷⁴⁶

Murteza Paşa'nın yükümlülüğü altına girmiş ve piramidin en altında yer alan ulak/kurye kategorisinde İstanbul-Buda-Viyana arası haber taşıyan Wolff (Leuthkauff) sayılabilir. Kurye Wolff'un, Kuefstein'ın İstanbul büyükelçiliği sırasında büyükelçinin İstanbul-Viyana arası irtibatını,⁷⁴⁷ sonrasında ise Murteza Paşa'nın Viyana sarayıyla rabitasını sağladığını biliyoruz.⁷⁴⁸ Belli ki 12 Ca 1038/ 7 Ocak 1629 tarihli “Ücret-i araba-yı Kurd, merdüm-i elçi-i kebir” başlıklı muhasebe

⁷⁴² OeStA, HHStA, Türkiye I, Turcica 111, f. 37 a (1 Ekim 1628): “... und E: Excel. ihren Dollmetsch mit dem Sciaian Aga zu uns geschickht, alß dann unsers Großmächtigsten Khäysers Confirmation welches mit seinem Khaÿs: Insigel verpetshierter, eröffnet, dieselben von Wort zu Wort, ...” Yine de Budin hazine defterinde Şahin Ağa ile gelmiş olan bir elçiye atıf yer alır: BOA, MAD.d 7339, s. 18: “Bera-yı elçi ki ba Şahin Ağa amed, fi 22 Şaban [1037], baha 475.”

⁷⁴³ János Szabados, “Ih awer befleise mih, daß ih sie beidte zue nahbarn mahen khan.”, s. 144. Kavramı erken modern Osmanlı dünyasıyla tanıştıran modern çalışma için bkz., Emrah Safa Gürkan, “Mediating Boundaries: Mediterranean Go-Betweens and Cross-Confessional Diplomacy in Constantinople, 1560–1600”, *Journal of Early Modern History*, 19, (2015), 107–128.

⁷⁴⁴ OeStA, HHStA, Türkiye I, Turcica 111, f. 90a (20 Haziran 1627): “... la quale mandai al Marino, accio se occorresse la dassa come da se al Bassà...”

⁷⁴⁵ OeStA, HHStA, TUK 7a, 1627. 1 August /: 19 Sil-kide 1036/ (Turc: 70).

⁷⁴⁶ BOA, MAD.d 7339, s. 24 ve s. 4.

⁷⁴⁷ OeStA, HHStA, Türkiye I, Turcica 112, f. 33b, (29 Eylül 1629): “...habbiamo havuto nuova ch'il Signor Ambasciatore Cesareo sia partito dalla Porta, il Wolff suo servitore et uno delli nostri n'hanno portato la nuova, noi mandiamo il predetto Wolff alle vostre parti...”

⁷⁴⁸ OeStA, HHStA, Türkiye I, Turcica 112, f. 3a (16 Ocak 1630), Murteza Paşa'nın Prens Eggenberg'e mektubu.

kaydındaki Kurd, belirtilen günde Murteza Paşa'nın hemen mektuplarını tercüme ettirdiğini bildiğimiz Wolff isminin Türkçe söylenmiş hâli idi.⁷⁴⁹

Yukarıda bahsi geçen kimseler haricinde, Budin hazine defterleri ayrıca hususi misyonla gelen elçilere de tabi ki ayrıntılı olarak yer vermekteydi. Bu heyetlerden küçükelçi István Balogh ve büyükelçi Kuefstein'ın İstanbul'a gidiş geliş esnasındaki Budin ikametlerine çalışmanın farklı bölümlerde değinildiğinden burada tekrara gerek yoktur. Onun yerine Budin'deki varlıklarına literatürde daha az denk gelinen diğer yabancı temsilcileri ele alabiliriz.

Osmanlı-Habsburg diplomasisindeki ikinci ayağı, Krallık Macaristan'ı ile yürütülen temaslar teşkil ediyordu. Genel Vali (Palatin) Miklos Esterházy'nin yürüttüğü diplomasiyi István Hiller ilgili eserinde oldukça iyi bir şekilde işlemiştir.⁷⁵⁰ Elimizdeki arşiv belgelerinden Hiller'in vermediği detayları sağlayacak olursak: Öncelikle Sön Muahedesi süresince genel valinin kâtibi olan Gaspar Tassi'nin paşayla görüşmek için sürekli Budin'e geldiğini biliyoruz⁷⁵¹ - hatta 1627 yazındaki görüşmelerinin Latince bir raporunu da kaleme almıştır.⁷⁵² Tassi'nin 1629 ilkbaharında sınır komisyonu için tekrar Budin'e geldiğini hem muhasebe defterlerinden⁷⁵³ hem de paşanın kendisinden memnun olmadığını açıkça belli ettiği mektuplarından gözlemek mümkündür.⁷⁵⁴

Gaspar Tassi elbette Palatin Esterházy'nin diplomatik görevlere koştığı tek adamı değildi. Palatin'in şebekesinden Mihál Tar'ın ve ismi verilmeyip sadece "bazı kesân" ya da "ba'zı elçiyân ki 'an canib-i Palatinos-amed" şeklinde Budin'de

⁷⁴⁹ ÖNB, Cod. Mixt. 636, f. 7b; OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 112, f. 1a (25 Ocak 1629), Murteza Paşa'nın Eggenberg'e mektubu: "... et perche nella nostra assenza giunse a Buda il Wolff con l'amichevole lettera de Vostra Eccellenza ch'il nostro luogotenente trattenne sin'al nostro ritorno ch'e stato il 7:o di questa luna per le rive del Balaton. Al nostro arrivo facessimo subito tradurre la predetta lettera..."

⁷⁵⁰ István Hiller, *Palatin Nikolaus Esterházy: Die ungarische Rolle in der Habsburgerdiplomatie 1625 bis 1645*, Viyana-Köln-Weimar: Böhlau Verlag, 1992, s. 77'de Esterházy'nin kurmuş olduğu şebekenin üyeleri ismen belirtilmiştir.

⁷⁵¹ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111, f. 158a (5 Ağustos 1627), Murteza Paşa'nın Palatin Esterházy'ye mektubu.

⁷⁵² OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111, f. 209a (1627).

⁷⁵³ BOA, MAD.d 7339, s. 24 (Fi 17 C 1038/12 Şubat 1629), s. 26.

⁷⁵⁴ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 112, f. 21b (15 Nisan 1629), Murteza Paşa'nın Kont Collalto'ya mektubu: "...Esso Gasparo non si vuole governare conforme le Trattationi fatte per il passato, ne credere alle persone sperimentate delle cose; ma vuol fare ogni cosa di suo capo..."

nafakaları karşılanan kişilerin de kayıtlarına sahibiz.⁷⁵⁵ Ayrıca, öyle gözüküyor ki Palatin Esterházy'nin adamları Kanije Beylerbeyi'yle de irtibat kurmaktalardı.⁷⁵⁶ Bunun haricinde, 1628 sonu-1629 Ocak ayında Seçen'de yapılan sınır görüşmelerinde Habsburg tarafının amiri konumunda olan ve 1627'deki Sön görüşmelerinde de ismine rastladığımız Péter Koháry'nin adamları da Budin bütçesinden ödeme almışlardı.⁷⁵⁷ Belki burada kısaca eklemek gerekir ki 1628 şubat-1629 şubat arasını kapsayan defterde Palatin Esterházy'nin isminin 'çasar' olarak not edilen Kaiser II. Ferdinand'dan daha çok geçmesinin aslında yerel diplomasinin göz ardı edilemeyecek bir yere sahip olduğuna kanıt teşkil ettiğini düşünebiliriz.

Yine bahsi geçen yerel nitelik bakımından Erdel ile yürütülen diplomasinin ehemmiyetinden şüphe edilemez. 'Erdel' ibaresinin hiç yer almadığı ilk muhasebe defterinde (MAD.d 7339: Şubat 1628-Şubat 1629) Gabor Betlen'in adamları olarak ismi geçen elçiler, Betlen'in hastalığının ciddileştiği ve nihayetinde de vefat ettiği döneme denk gelen ikinci defterde (Cod. Mixt. 636: Şubat 1629-Şubat 1630) "elçi-i Hâkim-i Erdel" olarak karşımıza çıkmaktadır. Budin'deki varlıklarından açıkça isimlerinin zikredilmesinden ötürü emin olduğumuz Erdel elçileri arasında Pal Keresztes⁷⁵⁸ ve Tamás Borsos'u⁷⁵⁹ sayabiliriz ki, bu ikincisi muhtemelen Garmat muahedesinde de Erdel temsilcisi vasfıyla yer almış olan kişiyle aynıydı. Bunun haricinde özellikle 1629-1630 arası dönemde adı hususi olarak belirtilmeyen Erdel elçileri için sık sık hil'at inamı, araba kirası ve nafaka ödemeleri yapılmıştır.

Budin paşalarının bu vechile bahsetmiş olduğumuz yerel ve bölgesel diplomatik temasları dışında, istisnai olarak daha uzun mesafeden gelen konukları da olabiliyordu. Ele aldığımız Murteza Paşa dönemi dışında, 1621'de fevkalade misyonla İstanbul'a giden Fransız elçisi Mr. Deshayes de Cormenin bunlardan biriydi. Canlı gözlemlerine daha sonra yer vereceğimiz Cormenin adına kaleme alınan eserde, bu alt bölümdeki maliye defterlerinde de gördüğümüz üzere Fransız

⁷⁵⁵ BOA, MAD.d 7339, s. 5, s. 23 (26 Ocak 1629), s. 24.

⁷⁵⁶ BOA, KK.d 1924, s. 12 (H. 1039/ M. 1629-1630): "Be-cihet-i harc-ı nafaka-yı elçi 'an canib-i Kal'a-yı Komar amed, merdüm-i Palatinoş..."

⁷⁵⁷ BOA, MAD.d 7339, s. 23: Fi 16 R 1038 / 2 Ocak 1629.

⁷⁵⁸ ÖNB, Cod. Mixt. 636, f. 4a, (11 Zilka'de 1038/ 2 Temmuz 1629): "Ücret-i mekulat ve meşrubat-ı Kristos Pal, merdüm-i hâkim-i Erdel..."

⁷⁵⁹ BOA, MAD.d 7339, s. 18: "Bera-yı Tamaş ki be canib-i Gabor reften, fi 23 Ra 1038 [20 Kasım 1628], baha 600"; ÖNB, Cod. Mixt. 636, f. 12a (16 C 1039/31 Ocak 1630), f. 15a.

elçiliğinin de tüm masraflarının Osmanlılar tarafından karşılandığı not edilmiştir.⁷⁶⁰ Bunun dışında Murteza Paşa döneminde (Mart 1628) Budin'e gelmiş olan üç Dubrovnik elçisine toplam otuz dört gün boyunca günde 628 akçe nafaka ve 10.000 akçe değerinde üç hilat verildiğine de denk geliyoruz.⁷⁶¹ Ancak belki de hem mesafe hem de Osmanlı siyasi hafsalasası içinde bu elçilere dair kayıtlardan en ilginç, kendisine 8 Mayıs 1629'da 8.000 akçelik bir hilat giydirilen İsveç elçisinininkiydi. Her ne kadar hazine ruznamçasindeki ismi pek kısa ve manasız kaydedilmiş olsa da, İsveç Kralı Gustav Adolf'un bu dönemde Erdel'e yolladığı ve yolu üzerinde Budin Beylerbeyi'ne uğradığı bilinen bu kişi Wollmar Farensbach olsa gerektir.⁷⁶² Farensbach'ın temsil ettiği İsveç Krallığı ile, kendisinden üç gün önce 12.000 akçelik hilat inamına mazhar olan İstanbul yolcusu Rudolf Schmid'in tabi olduğu Habsburg İmparatorluğu'nun, bir yıl sonra ezeli düşmanlar hâline geleceklerini düşünürsek, akıllarda Budin'in bir serhad şehri olarak fazlaca metropolleştiği izlenimi uyanabilir.

Murteza Paşa'nın tevabi'i: Budin merkezli sınır diplomasisi pek tabi tek taraflı ilerlemiyordu. Bütün bu git-gel, yazışma ve sözlü muhaberat tabi ki Osmanlılar tarafından da icra edilmekteydi. 1606 ila 1686 arasında Budin'den Viyana'ya yollanan çavuş sayısının 60 civarı olması, bu hareketliliği ispatlar niteliktedir.⁷⁶³ Böyle bir sistemin idaresi için tabi ki Murteza Paşa da kendi ekibiyle çalışmaktaydı.

Budin'deki karar mekanizmasının da İstanbul'dakinden farklı olmadığı varsayımından yola çıkarsak, önce Budin divanını tanımlamamız icap eder. Her ne kadar bu dönem için net bir bilgiye sahip değilsek de, elimizdeki kısmi malumatla şu tasviri yapabiliriz: 1621 Fransız elçiliğinden öğrendiğimize göre beylerbeyinin

⁷⁶⁰ Mr. de Choisy, *Voyage de Levant.*, s. 49-50: "Le Chaoux qui avoit ordre du Caimacan de nous faire traiter aux despens du grand Seigneur, s'acquitta très bien de son devoir".

⁷⁶¹ BOA, MAD.d 7339, s. 5, 10.

⁷⁶² ÖNB, Cod. Mixt. 636, f. 6b (25 Zilhicce 1038): "İn'am-ı MÖSK, elçi-i Kral-ı İsveçkiye, dade-lazım-est, 15 Ramazan, Hil'at savb 1: 8.000 [akçe]". Farensbach, (yayınlanmış olan) kendi mektubunda tam da bugün (8 Mayıs 1629) Murteza Paşa'nın kendisini huzura kabul ettiğini bildirmektedir: "...dan als ich daselbsten den 7 May angelanget hat er mich alsbadlt, dess anderen tags zu sich forderen lassen ...": "Datum Mulbach den 8 Junij Anno 1629", bkz.: Szilágyi Sándor (haz.), *Bethlen Gábor és a Svéd Diplomácia*, Budapeşte: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó-Hivatala, 1882, s. 55.

⁷⁶³ Karl Vocelka, "Die diplomatischen Beziehungen zwischen den Habsburgern und dem Osmanischen Reich in der Frühen Neuzeit", Birgit Tremml-Werner ve Eberhard Crailsheim (haz.), *Audienzen und Allianzen: Unterkulturelle Diplomatie in Asien und Europa vom 8. bis zum 18. Jahrhundert*, Viyana: Mandelbaum, 2015, 171-183, s. 176.

başkanlığında icra edilen divan celselerinde hazine defterdarı, tımar defterdarı, Budin'deki dergâh-ı ali yeniçerileri ağası, yerli yeniçeriler ağası ve yerel kuvvetlerin amiri (muhtemelen subaşı) bir araya gelmekteydi.⁷⁶⁴ Dini ya da adli yetkiyi haiz herhangi bir kimsenin divanda yer aldığı belirtilmemesinden ötürü bu tasvirin doğruluğunun pekâlâ sorguya açık olduğunu kâbul etmemiz gerekir. Gerçi, yeniçeri ağalarının divanda bulunduğu dair herhangi bir bilgi vermeyen İpşirli'ye göre de eyalet kadısının divanda yeri olup olmadığı tartışmalıdır. Her hâlükarda İpşirli'nin saydığı divan efendisi, tezkireci ve ruznameci gibi kimselerin de Budin divanında yer alması gerektiğini belirtmeliyiz.⁷⁶⁵

Daha özel bağlamda, diplomasi çerçevesinde değerlendirecek olursak, divana bağlı çalışan pek çok kâtibin ve gerek yazılı gerek sözlü tercüme için görev alan tercümanların konumuz açısından daha önemli olduğu bir gerçektir. Lakin hazine defterlerinde ne kâtipler ne de tercümanlar için herhangi bir ödemeye rastlamış olmadığımızdan, bunların belki de gedikli olarak çalıştığını düşünmemiz gerekmektedir. Yine de Hüseyin Çavuş, Habib Ağa ve Alaybeyi Mustafa gibi tercümanların bu dönemde Budin'de görev aldıklarına çalışmanın başka bir bölümünde değinmiştik. Bu bağlamda Budin hazine defterinde gördüğümüz vechile kasım 1628'de İstanbul'a yollanan Hüseyin Çavuş, tercümanlık görevi yapan Hüseyin olabilir.⁷⁶⁶

Diplomatik irtibat bağlamında hem İstanbul'daki merkez yönetimle hem de Palatin, Viyana Sarayı ya da Erdel beyleri gibi bölgesel otoritelerle irtibat bağlamında en önemli araçlar tabii ki Budin divanı çavuşları olmaktaydı. Dönemin iki defterinde de bulabildiğimiz üzere mevacibi ödenen Budin divan çavuşlarının

⁷⁶⁴ Mr. de Choisy, *Voiage de Levant...*, s. 44.

⁷⁶⁵ Mehmet İpşirli, "Beylerbeyi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1992, 69-74, s. 72. Sadık Müfit Bilge'ye göre ise beylerbeyi, defter kethüdâsı, paşa sancağının kadısı, hazine defterdarı ve tımar defterdarının yanı sıra defter emini, çavuşlar kethüdâsı, kapıcılar kethüdâsı, tezkireci, defter kâtipleri, mütefrrika ve çavuşlar bulunduğu gibi XVII. yüzyılda "gedikli [sic], defter kisedârı, kalâlar tezkirecisi, kalâlar yoklamacısı, rûznâmecî, nişancı, muhasebeci, tarihçi, mahlûl kâtibi, mukâtaacı, şehir emîni, şehir kethüdâsı, haraç emîni, gümrük emîni, müfettiş, alaybeyleri, çeribaşları, asker sürücü ağalar, çavuşlar emîni ve çavuşlar kâtibi divânda yer" almaktaydı, bkz.: S. Müfit Bilge, *Osmanlı'nın Macaristanı*, İstanbul: Kitabevi, 2010, s. 69-70.

⁷⁶⁶ BOA, MAD.d 7339, s. 18: "Bera-yı harc-ı rah-ı Hüseyin Çavuş ki ba-merdüm-i Çasar-ı Nemçe be-cihet-i Asitane-i Sa'adet bûd, fi 21 Ra [18 Kasım 1628], baha 2.000". Szabados, Ocak 1629 sonunda Hüseyin Çavuş'un İstanbul'a elçi Kuefstein'in bir adamını getirdiğini belirtmiştir, bkz.: J. Szabados (2018), s. 56.

sayısı kırk civarıydı.⁷⁶⁷ Bu çavuşların her birinin hangi hizmetleri üstlendiği bilinmese de, aynı defterlerden en azından diplomatik misyonla yollanan birkaç çavuşu tespit edebilmek mümkündür. Mesela Mayıs 1629’da Yusuf Çavuş, Temmuz 1629’da İsmail Çavuş ve ismi belirtilmeyen başka bir çavuş, Ocak 1630’da ise Ali Çavuş harcırah ya da araba ücretleriyle Erdel’e yollanmışlardır.⁷⁶⁸ Yine bir İsmail Çavuş 1629’un eylül ve ekim aylarında birer kere, 1630’un ocak ayında ise bir kere daha “mühim meseleler” için Viyana tarafına yollanmıştır.⁷⁶⁹ Son olarak, Kont Collalto’ya 1627’de yollanan İbrahim isimli bir çavuş da yine sınır hizmeti görmekteydi.⁷⁷⁰ Ancak, Ocak 1630’da Erdel’e yollanan ‘ulak’ benzer şekilde bir çavuş muydu bilemiyoruz.⁷⁷¹

Viyana sarayını yakından takip eden Venedik elçilerinin raporları da isimsiz de olsa bu çavuşların görevlerine dair bilgiler vermektedir: 1 Temmuz 1628 tarihli rapora göre Budin’den gelen bir çavuş Sön ahidnamesinin tadilatlı bir versiyonunu Viyana’ya ulaştırmıştı.⁷⁷² 13 Ekim 1629 tarihli raporda bahsi geçen ve Murteza Paşa’nın göndermiş olduğu belirtilen çavuş ise muhtemelen yukarıda belirtilen İsmail Çavuş’tu. Paşa, Erdel Beyi Gabor Betlen’in ölümüne yakın Palatin Esterházy’nin sınır kalelerini güçlendirip üç bin atlıyı seferber hâle getirmesini bir savaş sebebi olarak görmüştü. Dolayısıyla da Viyana sarayına şikâyetini bu çavuş aracılığıyla iletmekteydi.⁷⁷³ Keza benzer şikâyetleri iletmek için sürekli Budin’den Viyana’ya çavuş yollandığını sonraki tarihlerde de görmekteyiz.⁷⁷⁴

Bu tarz diplomatik görevler üstlenen çavuşların yanı sıra, İstanbul’a gönderilen (İbrahim ve Mehmed), ya da İstanbul’dan 1629 yılı sonlarına doğru büyükelçi Kuefstein ile birlikte dönen isimsiz bir çavuş da defterde kendilerine yer bulmuştur.⁷⁷⁵ Ayrıca Temeşvar hazinesinden bir miktar parayı Budin hazinesine

⁷⁶⁷ ÖNB, Cod. Mixt. 636, f. 17b (neferen 41); BOA, MAD.d 7339, s. 28 (neferen 40). 1630-1631 seneleri için tüm çavuşları isim isim veren deftere göre 43 çavuş mevacib alıyordu, bkz.: ÖNB, Cod. Mixt. 621.

⁷⁶⁸ ÖNB, Cod. Mixt. 636, f. 3a, 5b, 6b, 13a-b.

⁷⁶⁹ ÖNB, Cod. Mixt. 636, f. 7b, 9a, 13a; OeStA, HHStA Turcica 111, 154a’da da Murteza Paşa 1627 ağustosunda bir İsmail çavuş’u Palatin’e yollandığı söylemektedir.

⁷⁷⁰ OeStA, HHStA, Turcica 111, f. 72a; ÖNB, Cod. Mixt. 636, f. 12a.

⁷⁷¹ ÖNB, Cod. Mixt. 636, f. 12a.

⁷⁷² OeStA, HHStA, V.Disp.G 70, s.180: “Da Vienna li 1 Julio 1628”.

⁷⁷³ OeStA, HHStA, V.Disp.G 72, s.417: “Da Vienna li 13 Ottobre 1629”.

⁷⁷⁴ OeStA, HHStA, V.Disp.G 77, s. 223: “Da Vienna li 9 Juglio 1633”.

⁷⁷⁵ ÖNB, Cod. Mixt. 636, f. 5a, 11b.

getiren İsmail Çavuş⁷⁷⁶ ve kendisine dair hiçbir malumata sahip olmadığımız bir Rıdvan Çavuş da yine defterlerde karşımıza çıkmaktadır.⁷⁷⁷

Çavuşların yanı sıra, Murteza Paşa'nın bir nebze daha yakın olduğu ikinci bir grup daha kaynaklarda kendini belli etmektedir. Paşanın kethüdaları olarak adları geçen Mehmet ve Zülfikar;⁷⁷⁸ kapıcıbaşları İbrahim, Şahin ve İsa Ağalar ve serhazinedarı Mustafa Ağa.⁷⁷⁹ Bu grup içerisinde şühesiz en çok göze çarpanı, Murteza Paşa'nın uzun müddet yanında kalacak ve diplomatik faaliyetlerinde saha elemanı olarak faaliyet gösterecek olan Şahin Ağa'ydı. 1628 yılında önce Budin'den Viyana'ya, sonra İstanbul'a, ardından nihai ahidnameyi alıp tekrar Viyana'ya dönen Şahin Ağa, sene sonunda İstanbul'a doğru yola çıkan Baron Kuefstein'a da kapıcıbaşı İbrahim Ağa ile birlikte eşlik etmiştir.⁷⁸⁰ Murteza Paşa'nın sonraki görev yerlerinden biri olan Diyarbekir'de de paşanın kapıcıbaşılığı görevini sürdürdüğünü gördüğümüz Şahin Ağa,⁷⁸¹ 1634'teki Lehistan-Osmanlı sulhünün imzalanmasında da yine serhadle İstanbul arasında mekik dokuyan ve barış görüşmelerinde de masaya oturan kişi olmuştur.

Şahin Ağa'ninkine benzer bir şekilde faaliyet gösteren ikinci bir kişi ise Yusuf Ağa'ydı. Viyana sarayına yazdığı bir mektupta Murteza Paşa'nın kendi çavuşbaşısı (*Jussuf Agà, mio Ciausbasci*) olarak tanıttığı Yusuf Ağa,⁷⁸² belli ki Osmanlı büyükelçisi Viyana'ya doğru ilerlerken kendisine eşlik etmişti.⁷⁸³ Gözükten o ki Yusuf Ağa Baron Kuefstein 1629 Eylülünde İstanbul'dan eve dönüş yolculuğuna çıktığında Belgrad'a yollanmış ve kendisine "Kuefstein'a Budin'e kadar şerefle eşlik etmesi" emredilmişti.⁷⁸⁴

⁷⁷⁶ BOA, MAD.d 7339, s. 19 (29 Ra 1038/26 Kasım 1628).

⁷⁷⁷ ÖNB, Cod. Mixt. 636, f. 9a. Belki de bu Rıdvan Çavuşu, Fekete'nin (1932, s. 39) neşriyatında Murteza Paşa'nın Budin'de kaymakam olarak bıraktığı bir Rıdvan Ağa ile karıştırmamalıdır. Keza 1634 yılında da paşanın İstanbul'daki kapı kethüdası Rıdvan isminde bir şahısta, bkz. BOA, KK.d 667M, s. 134.

⁷⁷⁸ ÖNB, Cod. Mixt. 636, f. 9a, 15a.

⁷⁷⁹ BOA, MAD.d 7339, s. 18-19.

⁷⁸⁰ BOA, MAD.d 7339, s. 16 (6 Kasım 1628).

⁷⁸¹ BOA, MAD.d 1779, s. 7: "...Eda-yı deyn-i Şahin Ağa, ser-bevvabin-i Hazret-i Vezir Murteza Paşa..."

⁷⁸² OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111, f. 48a, 50a: Murteza Paşa'nın Kont Meggau ve d'Asquier'e 24 Aralık 1628 tarihli mektupları.

⁷⁸³ BOA, MAD.d 7339, s. 14, 18.

⁷⁸⁴ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 112, f. 31a: Murteza Paşa'nın Prens Eggenberg'e 12 Eylül 1629 tarihli mektubu. Burada geçen Yusuf Ağa'nın, gerek 1626'da Erdel'e Gabor Betlen'in düğünü için

Budin'de elçi kabûlü: Gerek padişahla yapılan görüşmeler kadar ihtişamlı ve siyasi olarak ehemmiyetli olmamasından, gerekse daha popüler olan İngiliz ve Fransız sefaretnamelerinin deniz yoluyla doğrudan İstanbul'a gelen temsilciler tarafından kaleme alınmış olmalarından ötürü, serhad paşalarıyla yabancı elçilerin görüşmeleri üzerine fazla kalem oynatılmamıştır. Bu meyanda, serhad diplomasinin ritüel/merasim yönü de ancak geçtiğimiz on yılda Avrupalı araştırmacıların ilgisini çekebilmiştir. Çalıştığımız dönem için Dubrovnik-Bosna etkileşimi Vesna Miovic,⁷⁸⁵ Erdel-Budin karşılaşmaları Gábor Kármán⁷⁸⁶ ve Lehistan-Boğdan teması Michał Wasiucioneck⁷⁸⁷ tarafından ele alınmıştır.

Mevcut çalışmanın bu bölümünde, daha çok on yedinci yüz yılın ilk yarısında Budin diplomatik merasimine eğilmeyi amaçlamaktayız. Budin divanında elçi kabûllerini anlatan çok fazla tarihi kanıtı sahip olmadığımızdan ve Murteza Paşa'nın Budin'deki elçi kabûlüne dair tek örneğin (1628 Kuefstein elçiliği) de başka bir bölümün içeriğini teşkil etmesinden dolayı burada kronolojik olarak paşanın görev süresinin dışından emsaller üzerinde durulacaktır. Metin içinde daha önce zikredilen 1621 tarihli Fransız elçiliği, Habsburg elçisi Kurz von Senftenau'nun 1623'teki Budin müsafereği ve özellikle 1634 yılında Büyükelçi Kont Puchheim'in dönemin Budin Valisi Musa ile görüşmeleriyle diplomatik merasimi yansıtmaya çalışacağız.

Mr. Deshayes'in elçiliğinde gördüğümüz üzere, Viyana'dan yola çıkarak gelen Fransız elçi Tuna üzerinde bir gemiyle ilerlemiş, gemisini çeken iki Habsburg şaykası Komaron'la Estergon arasında bir noktada görevi Osmanlı şaykalarına karşılıklı selam topları ateşleyerek devretmişlerdi. Kendilerini almaya gelen çavuş, elçiye Estergon'a kadar eşlik edip masraflarını Osmanlı hazinesinden karşılamıştı. Estergon'dan sonra tekrar yola çıkan elçilik heyeti, yaklaşık kırk beş kilometre uzaklıktaki Budin'e yaklaştıklarında, (o sırada bir beylerbeyi henüz atanmadığından) Budin kaymakamı kendilerini karşılamak için iki çavuş ve birkaç yeniçeri yollamıştı.

hediyeye götüren, gerekse 1630'larda da başta Betlen'in karısının çeyiz durumunu tartışmak için sık sık yine Erdel-İstanbul arası dolaşan Müteferrika Yusuf Ağa olup olmadığına dair bir delile henüz rastlamadık, bkz.: Joseph von Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches, Fünfter Band*, s. 93.

⁷⁸⁵ Vesna Miovic, "Beylerbeyi of Bosnia and Sancakbeyi of Hercegovina in the Diplomacy of the Dubrovnik Republic", *Dubrovnik Annals*, 9, (2005), 37-69.

⁷⁸⁶ Gábor Kármán, "Paşanın Eli Öpülür mü?..."

⁷⁸⁷ Michał Wasiucioneck, "Diplomacy, Power and Ceremonial Entry: Polish-Lithuanian Grand Embassies in Moldavia in the Seventeenth Century", *Acta Poloniae Historica*, 105, (2012), 55-83.

Şehre girdiği gün görüşme talep eden elçi, hediye olarak ipek yollamış, Budin kaymakamı da teşekkürleriyle beraber şık koşumlanmış birkaç at ve adamlarını göndermişti. Deshayes'in divana giderkenki korteji şöyle tasvir edilmiştir: At üstünde şık giyimli dört çavuş en önde, arkalarında altı yaya yeniçeri, peşlerinde yine at sırtında bir yeniçeri çorbacısı ve onun arkasında üç kapıcı da elçinin bineğinin başında ilerliyorlardı. Elçinin etrafını da pek çok yeniçeri çevirmiş ve artlarında da elçilik maiyeti süvari olarak ilerlemekteydi.

Böylece divana vardıklarında, Budin kaymakamı kendilerini divanın toplandığı salonda ağırladı. Elçi için sırmalı örtüyle kaplanmış bir sandalye hazırlanmıştı: Herkes yerini aldıktan sonra hep bir ağızdan Fransa Kralı ve Osmanlı Padişahı için tanrıdan uzun ömürlü dostluk dilemişlerdi. Ardından kaymakam, elçi Deshayes'le tercüman aracılığıyla konuşup (bu makamda tecrübesiz olduğu için teşrifatta eksik varsa özür dilemişti), görüşme bitince adamlarına elçinin kollarına girmesini söylemiş, merdivenleri bu şekilde indirerek huzurundan uğurlamıştı. İkametgâhlarına dönüş korteji de geliştekiyle aynıydı.

Budin'de kaldıkları süre boyunca Deshayes heyetine sürekli bir çorbacı ve yeniçerileri eşlik etmişti. Elçi şehirden ayrılmak istediğinde de kaymakam yanına bir çavuş yollayıp, çorbacı ve yeniçeriler ile Belgrad'a kadar elçilik heyetini muhafaza ettirmişti. Yolda da elçilik heyetinin yiyecek-içeceklerini bu çavuş temin etmişti.⁷⁸⁸

Deshayes'in birkaç yıl ardından, 1623'te, bu sefer Viyana sarayından olağanüstü misyonla yollanmış olan Kurz von Senftenau da Tuna'yı izleyerek Komaran'a gelmiş, oradan da Estergon'a geçmişti. Artık Osmanlı topraklarına ayak basmış olan Senftenau, mutat olduğu üzere (*dem gebrauch nach*) Estergon sancakbeyi tarafından karşılanmış ve kendisine (aldığı emirler uyarınca) hediye teslim etmişti. Ancak Senftenau'nun Budin'e vardıktan sonraki tasvirleri, ne yazık ki pek de merasime odaklanmamaktadır. Budin beylerbeyine hediyelerini vermekle beraber beylerbeyinin kâhyası, Budin Müftüsü, nişancısı, deftedarı ve diğer üst düzey yetkililerine bir miktar da para dağıtmıştı. Budin valisiyle görüşmesinin koşullarına hiç değinmeyen elçi, sadece barış ihlâlleri hakkında şikâyetçi olmuş ve bir sınır komisyonunun toplanması gerektiğini belirtmiştir.⁷⁸⁹

⁷⁸⁸ Sr D. Choisy, *Voyage de Levant...*, s. 36-52.

⁷⁸⁹ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 109, (3-1): Hans Jakob Kurz: *Gesandtschaftsbericht* (n. 4) (1624), f. 15b.

Budin valisi cevap olarak “kendi canibinden de sulhe mukayyed olacağına, İstanbul’a yazıp sulhe itimad ettiğini bildireceğine ve [Kaiser Ferdinand’ın] düşmanlarına yardım ve yataklık etmeyeceğine” dair söz vermiştir. Lâkin sınır komisyonu için kendi yetkisi olmadığını belirten paşa, elçiden kendisi için İstanbul’da bu salahiyet temin etmesini rica etmişti. Senftenau Budin’den ayrılmadan önce, bir iyi niyet nişanesi olarak şehirdeki birkaç Habsburg esir serbest bırakılmıştı.⁷⁹⁰

Deshayes ve Senftenau elçiliklerinde aslında kısa ve öz bir şekilde Budin diplomasisini aktarmaktaydı: Osmanlı memurlarına verilen bolca hediye,⁷⁹¹ iyi niyet göstergeleriyle bezeli muhabbetler ve özellikle Habsburg elçileri örneğinde gözlemlenen esirlerin salıverilmesi hadisesi. Ne var ki şimdi ele alınacak olan ve nispeten daha detaylı olan 1634 tarihli elçilik bir açıdan fark arz etmekteydi: Kont Puchheim’in elçiliği sadece Budin’den İstanbul’a giden bir elçilik heyeti değil, sınırda Osmanlı elçisi Rıdvan Paşa’yla mübadele sonrası Budin’de ağırlanan bir heyetti. Kısacası, merasim ve teşrifatta gösterilmesi gereken hassasiyet, Osmanlı tarafının elçisi de aynı anda Habsburg tarafında olacağından ötürü daha belirgin olmalıydı.

Değindiği üzere büyükelçi mübadelesi Komaron-Estergon arasındaki bir noktada gerçekleştiğinde Estergon sancakbeyi, Kont Puchheim’ı elinden tutup arabasına kadar götürmüştü. Yoluna devam eden elçilik heyeti geceyi Tata’da geçirmiş, ertesi gün (20 Ocak 1634) ise Estergon’a varmışlardı. Bütün yol süresince kendisine eşlik eden Estergon Sancakbeyi, Kont Puchheim’ı ikâmetgâhına kadar geçirmiş ve kendisini birkaç parça top atışıyla selamlatmıştı. Öğleüstü ziyaretine gelip kendisine erzak teslim etmiş, bunun üzerine kont da karşı ziyaretle hem Kaiser II. Ferdinand hem de kendi adına sancakbeyine hediyeler vermişti.

Aralarında geçen muhabbet öncelikle hudut boylarında “disiplin ve komşuluk-dostluğun” riayetine odaklanıp, ardından sınır ötesi akınların durdurulması, kadın ve çocukların başta olmak üzere fukara esirlerin değiş-tokuş

⁷⁹⁰ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 109, (3-1): HJK:G, f. 16a.

⁷⁹¹ Bosna memurlarına sürekli ve artan miktarda verilen hediyeler için Miovic’in çalışması aydınlatıcıdır, Vesna Miovic, “Beylerbeyi of Bosnia and Sancakbeyi of Hercegovina in the Diplomacy...”.

edilmesi ya da salıverilmesi ricasıyla devam etmişti.⁷⁹² Estergon sancakbeyi ise cevaben sadece elli gündür bu makamda bulunduğunu, bu süre zarfında bir aşırılık vuku bulmadığını, dolayısıyla selefi zamanında gerçekleşen vukuatın Budin beylerbeyine (Musa Paşa) şikâyet edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Kaçırılan çocukların durumunu ise zaten Budin beylerbeyi kendi gözettiğinden, mutlaka bu hususu dikkate alacaktı.

Sancakbeyi ertesi gün (21 Ocak) elçiyi hafif süvarilerle Budin'in bir mil dışına kadar getirmişti. Vali de şehirden karşılama için süvariler yollayıp, elçinin şehre girişte istifade etmesi için atlar göndermişti. Elçi biraz daha ilerleyince paşanın kâhyası süvarilerle gelip, elçiyi iltifatlarla karşılamıştı. Kâhya top atışları eşliğinde elçiyi ikâmetgâhına kadar getirmişti. Baruthanenin⁷⁹³ iki yanından ikâmetgâha kadar yeniçeriler, sair piyadeler ve zanaatkârlardan oluşan kalabalık bir grup intizamlı dikilmekteydi. Gelişinin ardından paşa birkaç adamını yollayıp sefalar dilemiş ve şehirdeki ilk tayinatını yollamıştı.⁷⁹⁴

22 Ocak'ta, (Mustafa Bey isimli) bir Osmanlı memuru gelip Budin Valisi Vezir Musa Paşa'nın kendisiyle görüşmek istediğini söylemiş, 23 Ocak'ta da elçinin konakladığı yere otuz at ve birkaç önde gelen adamını yollamıştı. Paşanın konağına geldiği vakit girişte karşılanan elçiye, görüşme odasına kadar eşlik edilip önceden hazırlanmış bir tabure (*zueberaithen Sessel*) oturması için gösterilmişti. Elçi Puchheim oturduğu anda paşa, "Türklerde adet olduğu üzere etraftakilerin coşkulu nidasıyla" ortaya çıkmış ve hürmetini sunup elçinin karşısına oturmuştu. Ancak, etraftaki diğer Osmanlı memurları/ekâbiri ise hâlâ yanlarda ve ayakta beklemekteydi. Kont Puchheim kendileri için ayarlanmış olan hediyeleri Budin valisi ve diğerlerinin yanına bıraktırıp, itimâdnâmesini (*Credenz-Schreiben*) şahsen paşaya uzatmıştı. Ardından elçiliğin geliş sebebini izah edip Kaiser Ferdinand'ın paşaya inayetini bildirmişti.⁷⁹⁵

⁷⁹² OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 113-2, f. 71a.

⁷⁹³ Ágoston'un belirttiğine göre baruthane, gerçekten de hemen şehrin kuzey girişinde yer almaktaydı, bkz. Gábor Ágoston, "XVI. Yüzyılda Macaristan'da Osmanlı Barut Üretimi: Budin Baruthânesi" (çev. Zafer Gölen), *Bellekten*, LXVII/ 249, (Ağustos 2003), 1-11, s. 6.

⁷⁹⁴ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 113-2, f. 71b: "... victualien præsentiren, welches nachmahles shier täglich beschehen."

⁷⁹⁵ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 113-2, f. 72a.

Musa Paşa, adeta elçilerin sadrazamla görüşmelerinde yaşandığı gibi, daha ciddi konuları bu görüşmede masaya yatırmak istemeyip sonraki bir tarihe ertelemiş, elçinin getirdiği hediye ve itimatnameyi büyük bir saygı ve teşekkürleriyle kabul etmişti. Akabinde de “Türk merasimiyle” elçiye şerbet ikram etmiş ve İstanbul’dan kendisine gönderilmiş olan hilatı elçiye hediye etmişti. Puchheim’in belirttiğine göre Musa Paşa, heyetindeki beyzade ve memurlara yirmi bir, hizmetkârlara da dört olmak üzere kaliteli sair kumaşlar vermekten de geri durmamıştı. Kaftanlar bu şekilde teslim alındıktan sonra elçilik heyeti huzurdan ayrılış için icazet alıp, Osmanlı memurları eşliğinde ikametgâhlarına dönmüşlerdi.

Ayın 24’ünde paşa tekrar elçi Puchheim’a adamlarını yollayıp, tayinatlarını teslim ettirmiş, elçi de yine karşılık olarak hediye yollamıştı. Ertesi gün Puchheim kendi inisiyatifiyle Budin valisini ziyarete gitmiş, ilk görüşmede olduğu gibi güzel muamele görüp hediyesini almıştı. Bu sefer paşa kendi odacığında ayakta beklemekteydi; elçi Puchheim gidip önünde oturdu. Puchheim konuşmasına, her ne kadar paşanın elçilik heyetinin amacını anladığından şüphesi olmasa da, Osmanlı tarafının mutabakata varılan sınır komisyonlarını asla ciddiye almadığını dile getirdi.⁷⁹⁶

Büyükelçi akabinde çok daha somut veriler ortaya döküp Osmanlı tarafının ihlallerini, iade etmeyi reddettikleri köy ya da tahkimatları, kanunsuzca tamir edilen kaleleri ve iadesi gereken esirleri listeler halinde paşaya sundu. Bunun üzerine paşa önce Kaiser II. Ferdinand’ın barış-sever niyetini övüp ardından elçiye cevaplarını saydı:⁷⁹⁷ Yakınlık münasebetiyle birbirinden ayrılamayan köylerin durumu İstanbul’da görüşülmeliydi; ve sınır komisyonları için de hem kendisi hem de İstanbul’dan iki kapıcıbaşı görevlendirilmiş olduğu halde altı aylık bekleyiş boyunca Habsburg tarafından meşru bir temsilci gelmemişti. Vezir Musa Paşa bunun gibi pek çok açıklamayı, elçinin sormuş olduğu her bir soruya tek tek cevabı ardı arkasına sıralıyordu.⁷⁹⁸ Konuşmanın sonuna geldiklerinde elçi, seleflerinde olduğu gibi kendisi için de birkaç Habsburg esirin salıverilmesini rica etmiş, paşa üç esirin

⁷⁹⁶ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 113-2, f. 72b.

⁷⁹⁷ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 113-2, f. 73a.

⁷⁹⁸ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 113-2, f. 73b.

gitmesine izin vermişti. Görüşmenin sonunda veda icazetini alan Puchheim yine konakladığı yere kadar terfik edilmiş ve kendisine iyi yolculuklar dilenmişti.⁷⁹⁹

Beylerbeyiyle yapılan görüşmenin ardından aracılar (Mustafa Bey ve tercüman Damiani) vasıtasıyla iki gün daha karşılıklı sıkıntılar bildirildikten sonra nihayet (28 Ocak) elçilik heyeti Budin beylerbeyinin kâhyası ve Budin yeniçeri ağasının çeyrek mil boyunca eşliğiyle şehirden ayrıldılar. Ardından hafif süvariler gruba katılmış ve heyet İstanbul yönüne doğru ilerleyip Hamzabey Sarayı'na gelmişti.⁸⁰⁰ Bu noktadan sonra Budin beylerbeyiyle doğrudan bir temas olması artık söz konusu olamıyordu.

Yukarıda ele almaya çalıştığımız üç elçilik örneğinden de çıkarabileceğimiz üzere Budin'deki idarecilerin bir serhad valisi olarak elçi ağırlayışı, büyük ölçüde sadrazaminkini andırıyordu. Elçinin şahsıyla vali arasındaki eşitlik, ilk görüşmede siyasi mevzuların masaya yatırılmayışı, görüşmenin sonuna doğru şerbet ve hilatların takdimi, daha önce değinildiği üzere sadrazam/sadaret kaymakamının da huzura kabullerindeki temel unsurlardı. Mevcut çalışmalardan çıkarabildiğimiz kadarıyla farkın bulunduğu nokta, vasallık ilişkilerinde gibi durmakta: Zira sohbet-şerbet-hilat Bosna divanlarındaki Dubrovnik elçilerinde gözlemlenen unsurlarsa da, elçilerin eğilmesi ve el ya da etek öpmesi⁸⁰¹ Habsburg temsilcilerinin karşı karşıya kaldığı bir durum gibi durmamaktadır.⁸⁰²

Sonuç

Diplomasi mekanizmasının işleyişinin ele alındığı bu bölümde şimdiye kadar literatürde yer etmiş oldukça geniş zaviyeli ve toptan yargılayıcı hükümler yerine belirli bir zaman aralığına kısıtlanmış mukayeseli bir irdeleme yoluna gidilmiştir. Gerek İstanbul'un bir diplomatik merkez olarak hareketliliği, gerekse bu hareketlilik içinde kendine yer edinmiş olan dâhili ve harici aktörlere dikkat çekilmiştir. Yapılan

⁷⁹⁹ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 113-2, f. 75a.

⁸⁰⁰ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 113-2, f. 76a.

⁸⁰¹ Vesna Miovic, "Beylerbeyi of Bosnia and Sancakbeyi of Hercegovina...", s. 45.

⁸⁰² G. Kármán'ın ilgili çalışması da bu farklı muameleyi ele almakta, ancak Erdel elçilerinin el öpmesini bir zorunluluk değil kişisel tercih olarak görmektedir, bkz.: "'Paşa'nın Eli Öpülür mü?': Budin'de Erdel Elçileri," s. 92.

tahlilde Osmanlı diplomasisinin Habsburglara karşı diğerlerinden daha sofistike bir yaklaşım sergilediği sonucuna varılmıştır.

Orta Avrupa kısmına geldiğimizde ise Habsburg başkentinin de en az İstanbul kadar diplomatik açıdan hareketli olduğuna değindik. Bu meyanda, Viyana Sarayı'nın ağırladığı Osmanlı elçileri ile İstanbul'a göndermiş oldukları elçiler arasında gerek mesarif gerekse teşrifat yönünden mütakabiliyet esasına dayalı muamele talebi bu ilişkilerin en ilginç unsuru olsa gerekir.

Budin merkezli Osmanlı diplomasisi kısmında ise, bilhassa vali Murteza Paşa örneği üzerinden Osmanlı Macaristan'ında bir valinin kurmak zorunda olduğu çok-aktörlü diplomasiye dikkat çektik. Osmanlı divanında genelde sadrazam/sadaret kaymakamı ile siyasi konuları görüşmek yeterliyken, Viyana'da Gizli Şura (*Geheimrat*) ya da Harp Şurası'nın (*Hofkriegsrat*) muhtelif temsilcisiyle irtibata geçmesi gerektiğini belirttik. Ayrıca, valinin kendi diplomatik aktörlerini de kayıtlar mümkün kıldığı ölçüde tespit etmeye çalıştık. Son olarak, sadrazaminkine benzeyen bir şekilde Budin divanında elçilere huzura kabul verildiği ifade ettik.

Budin özelinde, literatürden bildiğimiz taşradaki diplomatik trafiğin haliyle Osmanlı mali kayıtlarına da nasıl yansıdığını gözlemledik. İstanbul'dakine benzer ancak daha az detaylı bir şekilde nafaka, harc-ı rah ve hilat harcamalarının Budin diplomasisindeki emarelerine belki de ilk defa Avrupalı olmayan kaynaklardan rastlamış olduk. Budin'i ve İstanbul'u diplomatik açıdan ele aldığımızda ise, akademik yazındaki yaygın kanının bir kez daha teyit edildiğini görmekteyiz: İkili ilişkiler söz konusu olduğunda sınırdaki işleyen diplomasi merkezdekine (İstanbul) kıyasla çok daha fazla aracıya yer vermekte ve böylece diplomatik etkileşim daha sık cereyan etmekteydi.⁸⁰³ Bu duruma hem taşra muhasebe defterindeki kayıtlar hem de Budin valisinden Habsburglara gönderilen mektup sayısının İstanbul'dan gidenden daha fazla olması gibi istatistiksel gerçekler işaret etmektedir.

Osmanlı Devleti ile sınır komşuları (bu çalışma kapsamında bilhassa Avusturya) arasındaki diplomatik ilişkilerin çok-katmanlı olarak gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Sınırdaki (Budin'deki) diplomatik hareketliliğin Osmanlılar ve komşu devletler (Avusturya) arasındaki aktüel sorunların doğrudan çözümünü için vuku

⁸⁰³ Güneş Işıksel, *La politique étrangère ottomane dans la seconde moitié du XVIe siècle: le cas du règne de Selim II (1566-1574)*, s. 77-81; Robyn Dora Radway, *Vernacular Diplomacy in Central Europe: Statesmen and Soldiers between the Habsburg and Ottoman Empires, 1543-1593*.

bulması söz konusuysen, merkezdeki (İstanbul) diplomatik faaliyet çoğunlukla sınırda alınan kararları onaylamaya yarıyordu. Daha somut konuşmak gerekirse Murteza Paşa döneminde iki tarafın göndermiş olduğu delegelerle sınır müzakereleri gerçekleşiyor, ancak alınan kararları onamak ya da sulhün bağlanışını kutlamak adına sembolik olarak başkentlere elçiler gönderiliyordu. Bu da bir bakıma sınır ötesi ilişkilerde merkezi ve yerel hükümetin, birbirleriyle etkileşimli ancak birbirlerinden görece bağımsız oldukları bir “çok-katmanlı diplomasi” izlemelerine müsaade etmekteydi.⁸⁰⁴

Bir sonraki bölümde hem İstanbul-Viyana ekseninde hem de Budin’de uygulanan diplomasinin yakından inceleneceği bir vaka analizi yapılacaktır. 1628-1629 yılları arasında cereyan eden Avusturya-Osmanlı büyükelçilik mübadelesi kapsamında imparatorlukların merkezinde ve bir serhat şehri olarak Budin’de bahsi geçen çok-katmanlı diplomasinin nasıl uygulandığı gözlemlenebilecektir.

⁸⁰⁴ Uluslararası ilişkiler akademik yazınında Hocking, merkezi ve gayri-merkezi hükümetler arasında kimi zaman çıkar çatışmasına sebebiyet veren ilişkiden ötürü bu hükümetlerle yabancı devletler arasında *çok katmanlı diplomasi (multilayered diplomacy)* izlendiğine dikkat çekmiştir, Brian Hocking, *Localizing Foreign Policy: Non-Central Governments and Multilayered Diplomacy*, Basingstoke: Palgrave Macmillan (UK), 1993, s. 3-4. Radway bu durumu irtibatta kullanılan dil üzerinden İstanbul-Viyana arasında gerçekleşen resmi (*official*) ve Budin merkezli cereyan eden yerel (*vernacular*: Macarca) diplomasi olarak ikiye ayırmıştır, Robyn Dora Radway, *Vernacular Diplomacy in Central Europe*, s. 253-254.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BARON HANS LUDWIG KUEFSTEIN-RECEP AĞA SEFARETLERİ (1628-1629)

3.1. SEFARET YOLCULUKLARI

Önceki bölümlerde Osmanlı-Habsburg ilişkilerinin on yedinci asrın ilk yarısındaki genel seyrine ve işleyen diplomasi mekanizmasının dinamiklerine dair incelemeler yaptık. Çalışmanın bu bölümünde ise Sultan IV. Murad iktidarının belki de en meşhur diplomatik teması olan Baron Hans Ludwig Kuefstein ile Recep Ağa elçilik faaliyetlerinin bir durum tahlili yapılacaktır.

1627 yılı eylül ayında Osmanlı-Habsburg arasında icra edilen Sön Muahedesi'ni müteakip, gerek tasdiklenmiş anlaşma metinlerini karşı başkente teslim etmek, gerekse sulhün bekasını garanti etmek için Habsburg ve Osmanlı saraylarının birbirlerinin başkentlerine karşılıklı büyükelçi ve hediyeler yollaması gerekiyordu. Aslında karşılıklı büyükelçi ve hediye yollama uygulaması 1606 Zitvatorok Antlaşması'nın gerekliliklerinden biri olarak 1628'e kadar birkaç kez faaliyete geçirilmişti. Ancak ilk defa 1628'de iki tarafın büyükelçileri, birbirlerini sırayla başkentlerinden almak yerine, sınır bölgesinde teati edilmişlerdi. Bu da ikili ilişkiler kapsamında büyükelçi mübadelesi uygulamasının başlangıcı anlamına gelmekteydi.⁸⁰⁵ Gerek bu şekilde ibtidai olma özelliğinden, gerekse geriye kalan kaynakların zenginliğinden ötürü, bahsi geçen büyükelçi mübadelesi Avrupalı araştırmacıların dikkatini önceki ve sonraki diplomatik teşebbüslere kıyasla daha çok çekmiştir denebilir.

Geçtiğimiz asır boyunca bu konuyu nispeten etraflıca ele alan birkaç telif eser bulunmaktadır: Öncelikle Hans Ludwig Kuefstein'in üyesi olduğu Kuefstein

⁸⁰⁵ Yakın zamanda yerli akademik yazında iddia edildiği üzere 1665 yılında Elçi Kara Mehmed Paşa ile Walter Leslie arasında gerçekleşen mübadele, “kaynaklara yansıyan ilk elçi mübadele merasimi” olma özelliğini ancak bilinen Osmanlıca kaynaklara bakıldığında teşkil etmektedir, Mustafa Can, “Osmanlı Devleti’nde Elçi Mübadelesi”, *History Studies*, Cilt 12, 1, (Şubat 2020), 87-102, s. 91.

ailesinin toplu biyografisinde, daha 1915 gibi erken bir tarihte H.L.Kuefstein'in Sultan IV. Murad nezdindeki misyonu incelemeye alınmıştı.⁸⁰⁶ Ardından gelen ve hâlâ temel eser olma özelliğini taşıyan Madeleine Welsersheimb'in doktora tezi ise, H.L.Kuefstein'in biyografisini oluştururken seksen sayfa gibi uzun bir bölümde Kuefstein'in İstanbul elçiliğini irdelemektedir.⁸⁰⁷ Anlatıyı kısmen Welsersheimb'in tezi üzerine inşa edip, bütün monografiyi hususi olarak Kuefstein'in İstanbul görevine vakfeden ve literatürde belki de en çok referans alan çalışma ise Karl Teply'nin 1976 tarihli kitabıdır.⁸⁰⁸ Bahsi geçen bu etraflı çalışmalar haricinde konuyu farklı veçheleriyle ele alan sair neşriyat da mevcuttur.⁸⁰⁹

Bütün bu zikredilen çalışmaların öncüsü ise, aslında yirminci yüzyıldan çok daha evvel, hatta H.L.Kuefstein'in bizzat tanıdığı bir tarihçinin eseri olmuştur. 1630'lu yıllarda Habsburg saray tarihçisi sayılabilecek bürokrat Franz Christoph Khevenhüller'in oluşturduğu on dört ciltlik hacimli Kaiser II. Ferdinand biyografisinde, Kuefstein'in elçiliğine de hatırı sayılır ölçüde yer verilmiştir.⁸¹⁰ Khevenhüller, resmi devlet evrakına sahip olduğu doğrudan erişim sayesinde, Kuefstein'in geriye bıraktığı sefaretnamenin gerekli gördüğü kısımlarını eserinin on birinci cildindeki ilgili bölümlere neredeyse birebir aktarmıştır.

⁸⁰⁶ Karl Graf Kuefstein, *Studien zur Familiengeschichte, III. Teil: 17. Jahrhundert*, Viyana ve Leipzig: Wilhem Braumüller, 1915, 259-280.

⁸⁰⁷ Madeleine Welsersheimb, *Hans Ludwig von Kuefstein (1582-1656)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Viyana Üniversitesi, Viyana 1970, 118-200.

⁸⁰⁸ Karl Teply, *Die kaiserliche Großbotschaft an Sultan Murad IV. im Jahre 1628 des Freiherrn Hans Ludwig von Kuefsteins Fahrt zur Hohen Pforte*, Viyana: A. Schendl, 1976. Bu eserin Türkçe bir değerlendirmesi de mevcuttur: Semavi Eyice, "Karl Teply, *Die kaiserliche Großbotschaft an Sultan Murad IV. im Jahre 1628 des Freiherrn Hans Ludwig von Kuefsteins Fahrt zur Hohen Pforte* (= 1628 yılında Sultan IV. Murad'a İmparatorluk Büyükelçisinin gidişi – Freiherr Hans Ludwig von Kuefstein'in Bâbüâlîye seyahati) Verlag A. Schendl, Wien (1976), 151 sahife, metin içinde resimli ve renkli levhalar; ciltli, fiatı: 284 Avust. Şilini veya 42 DM", *Belleten*, Cilt XLI, 162, (Nisan 1977), 405-415.

⁸⁰⁹ Bunlar arasında daha önce zikredilmiş olan Olga Nefedova, *Heritage of Art Diplomacy: Memoirs of an Ambassador*, Milan: Skira, 2013'ün yanı sıra, şu eserlere bakılmalıdır: Peter Burschel, "A Clock for the Sultan: Diplomatic Gift-giving from an Intercultural Perspective", *The Mediterranean History Journal*, 16/2, (2013), 547-563; Maximilian Grothaus, "Hans Ludwig Kuefstein und die Kaiserliche Grossbotschaft an die Hohe Pforte im Jahre 1628: Zu zwei niederösterreichischen 'Turquerien' und ihrer Bedeutung", *Kamptal Studien*, 3, (1982-1983), 145-174; Klára Berzeviczy, "Fragen des Zeremoniells während einer Gesandtschaftsreise: Einige Bemerkungen zum Reisebericht des H. L. Freiherrn von Kuefstein", *EC-Beiträge zur Erforschung deutschsprachiger Handschriften des Mittelalters und der Frühen Neuzeit, Reihe I – Band I: Beiträge der paläographischen Tagung Quelle und Deutung I am 27. November 2013*, Budapeşte: Eötvös-Jozsef Collegium, 2014, 53-70.

⁸¹⁰ Franz Christoph Khevenhüller, *Annalium Ferdinandeorum Tom XI*, Leipzig: M.O. Weidmann, 1726, 252-279 ve 721-744.

Söz konusu kaynaklara dayanarak topyekûn yargılar ortaya koymanın hatalı olduğu ve sayılan eserlerin kaçınılmaz ölçüde tek taraflı olduğu bir gerçektir. Ancak Osmanlı kaynaklarının (kronikler ve arşiv belgeleri) konuya dair yeterli bilgi sunmaması dikkatleri karşı tarafa çevirmiştir. Öncelikle bahsi geçen müellifler ekseriyetle Avusturya’da yer alan ve Kuefstein sefaret heyetinin ürettiği evrakı merkeze almışlardır. Hatta bu vesaik arasında da kısmen tekrara düşüldüğü gözlemlenmiştir. Öyle ki, yapılan çalışmalarda ağırlıklı olarak Kuefstein’in geriye bıraktığı Viyana’da yer alan sefaretname (*Relation*),⁸¹¹ bitişiğinde yer alan doğrudan sefaretle alakadar ekler (*Beilage*)⁸¹² ve bunların kopyası⁸¹³ ile Linz’deki aile evrakında muhafaza edilen günlükten (*Diarium*)⁸¹⁴ istifade edilmiştir.⁸¹⁵ Ne var ki, bunlar tartışmasız bir şekilde sefaret heyetinin içinden çıkan ve taraf olan seslerdir. Zira sefirlerin raporlarını oluştururken, şu veya bu sebepten tarihi gerçekleri eğip bükerek kişisel çıkar devşirmeleri hiç de nadir bir durum değildir. Bu nedenle, daha önce değinildiği üzere söz konusu belgelerin dönemin “sair paralel muhaberat ve günlükleriyle bir araya getirilerek” çalışılması icap etmektedir.⁸¹⁶

Bu noktada dönemin İstanbul’da bulunan pek çok Avrupa elçisi bize Avusturya sefaret heyetinin dışından da malumat sağlayarak yardımcı olmaktadır.

⁸¹¹ Avusturya Devlet Arşivleri, Haus- Hof- und Staatsarchiv, Türkei I, Turcica 111-3 (Hans Ludwig von Kuefstein: Allerdemütigste Relation von der verrichten Türckischen Absendung, 1628-1629). Güzelce koyu kırmızı bir cilde yerleştirilmiş olan bu sefaretname, 62 önlü arkalı dolu varaktan oluşmaktadır. El yazısı, dönemin diğer belgelerinde de olduğu gibi Kurrentschrift olmakla birlikte, Kaiser’e sunulmasından olsa gerek, oldukça nizamidir.

⁸¹² Avusturya Devlet Arşivleri, Haus- Hof- und Staatsarchiv, Türkei I, Turcica 111-4 (Hans Ludwig von Kuefstein: Beilagen zur Finalrelation, 1628-1629). Bahsi geçen ekler, neredeyse tümüyle Kuefstein’in muhatap ya da üretici konumunda olduğu tahriratın Kuefstein tarafından çıkarttırılmış kopyalarıdır. Her bir mektuba sırayla alfabenin bir harfi ve numara verilmiş (A1, B8, D4... gibi), bu harf-numara kodları da ilgili olay anlatıldıkça sefaretnamenin der-kenarına işlenmiştir. Bir bakıma dipnot-appendiks sistemi işliyor denebilir.

⁸¹³ Avusturya Devlet Arşivleri, Haus- Hof- und Staatsarchiv, Handschriftensammlungen [El Yazması Koleksiyonları], HS W 1114: Bu yazma, Kuefstein sefaretnamesi ve eklerinin, daha geç tarihte ve dönemin velihtının okuması için hazırlanmış, tek cilt halinde oldukça net ve okunaklı bir suretidir. Arşidük Joseph’in 1748 tarihiyle, “Okumayı bu kitaptan öğrendim” notunu düştüğü suret de bu cilt olmaktadır.

⁸¹⁴ OöLa [Oberösterreichisches Landesarchiv], HW [Herrschaftsarchiv Weinberg], HS [Handschriften], Band 16: Legation des Hans Ludwig von Kuefstein zur ottomanischen Pforte 1627-1629: *Diarium oder genaue Beschreibung dessen, so auf der türkischen Legation vonn Tag zu Tag fürgeheth und gehandelt wirdt. Angefangen 21. Nov 1627. Von Kuefsteins Hand.*

⁸¹⁵ Yine de hem Welsersheimb hem de Teply’nin gerekli gördükleri yerlerde Maliye Arşivi’nde (Finanz- und Hofkammerarchiv) ilgili fonlara atıfta bulduklarına değinilmelidir.

⁸¹⁶ My Hellsing ve Sophie Holm, “Tidigmodern utrikespolitik som kulturhistoria? En presentation av forskningsfältet ‘new diplomatic history’”, *Historisk Tidskrift för Finland* 100/4 (2015), 549-560, s. 556.

Dolayısıyla mevcut çalışmada H.L.Kuefstein'in İstanbul günlerini aydınlatırken, dönemin İngiltere ve Fransa mukim elçilerinin raporlarına da başvuracağız. Bununla beraber, her ne kadar kısıtlı olarak görülebileceklerse de, Osmanlı maliyesinin ürettiği belgelerin de dâhil edilmesi anlatıyı bir nebze de olsa kuvvetlendirecektir.

Tek taraflılığın söz konusu olduğu ikinci zaviye ise, bahsi geçen çalışmalarda sadece H.L.Kuefstein'in İstanbul sefaretinin ele alınmış olmasıdır. Hâlbuki burada masaya yatırılan diplomatik temas, aslında bir büyükelçilik mübadelesi olduğundan, konuyu Kuefstein-Recep sefaretleri olarak ele almak lazım gelmektedir. Başka bir deyişle, imkânlar el verdiği ölçüde Osmanlı sefiri Recep Ağa (Paşa)'nın da Viyana'daki misyonu aydınlatılmalıdır. Bu meyanda dönemin Viyana'da bulunan Venedik elçilerinin raporları, gazeteleri ve Avusturya arşivlerinde yer alan ilgili vesikalar Recep Ağa'nın Viyana'daki faaliyetlerini aktarmaya yardımcı olacaktır. Böylece, her ne kadar hikâye, ardında başlı başına bir sefaretname bırakan Kuefstein'in ekseninde dönecek olsa da, tek taraflılık bahsi geçen kaynaklara referansla belli ölçüde de olsa aşılabilecektir.

Bu bölümde, Viyana ve İstanbul'daki diplomatik faaliyetin yanı sıra, Kuefstein heyetinin Budin'de ağırlanışları da ele alınacaktır. Bu konuda, gerek sefaretname, gerekse Murteza Paşa'nın daha önce bahsi geçen yazışma ve maliye kayıtları bizlere yardımcı olabilmektedir. Nihayetinde, diplomatik ilişkilerde merkez-çeper dengesinin böylece gözetilmesi de amaçlanmaktadır.

3.1.1. Sefaretin Başlangıcı

Sön Muahede metninin Osmanlı Küçükkelçisi Mehmed Bey tarafından 5 Ekim 1627'de Habsburg idaresine ulaştırılmasının ardından, Kaiser II. Ferdinand'ın dört aydan az bir zaman içinde yola çıkacak bir büyükelçi bulması gerekmektedir. Başka bir adayın olup olmadığını bilemesek de, Kaiser'in nihai kararı daha önce farklı vesilelerle diplomatik faaliyetlerde bulunmuş olan Baron (Freiherr) Hans Ludwig Kuefstein olmuştu. 1582 Aşağı Avusturya (Greilenstein Şatosu) doğumlu baron, Prag ve Jena'da üniversite eğitimi almış, hümanist tedrisattan geçmiş, kimi İtalyan ve İspanyol şehirlerini görmüş ve edebi çevirilere imza atmış bir soyluydu. Daha önceki diplomatik tecrübelerini Protestan zümreleri temsilen Linz, Nürnberg ve Viyana'da

yürüttüğü müzakerelerde edinmişti. Ancak 1627 yılında Katolikliğe geçmeyi uygun bulmuş,⁸¹⁷ belki de böylece Kaiser II. Ferdinand'ın güvenini de kazanmıştı.

Resim 5: Hans Ludwig Kuefstein'in portresi

(Kaynak: commons.wikimedia.org/wiki/File:Hans_Ludwig_Graf_von_Kuefstein.jpg)

Kuefstein, günlüğüne düştüğü nota göre, 21 Kasım (raporunda 22 Kasım) 1627 Pazar günü sabah 9'da aldığı haberle büyükelçilik görevine tayin ediliyordu.⁸¹⁸ Kuefstein'in aynı akşam gönderdiği red ve özür cevabı etkisini göstermemiş olacak ki, Kaiser II. Ferdinand kendisini takip eden günlerde yanına, Prag'a çağırmişti. Bu davetle artık kaçınılmaz bir şekilde yola çıkan Kuefstein, 2 Aralık'ta Viyana'dan

⁸¹⁷ Klára Berzeviczy, "Fragen des Zeremoniells während einer Gesandtschaftsreise: Einige Bemerkungen zum Reisebericht des H. L. Freiherrn von Kuefstein", s. 54.

⁸¹⁸ OöLa, HW, HS 16, f. 4a; OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 1a.

geçerek yoluna devam etmiş, 10 Aralık'ta da Prag'a varmıştı. Lakin o sırada şehir dışındaki mülklerinden birinde bulunan Kaiser II. Ferdinand'ı, ayın 23'ünde şehre dönene kadar beklemesi gerekmişti.

Bu vesileyle saray efradıyla buluşan Kuefstein, hem maliye dairesinin (*Hofkammer*) başkanıyla hem de harb divanının (*Hofkriegsrat*) başkanı (Kont Collalto) ile görüşüp bilgilendirilmişti. Ardından, 5 Ocak 1628 günü Kaiser II. Ferdinand'ın da huzuruna kabul edilerek resmi olarak görevine başlamış oluyordu. Hemen ertesi gün dönüş yoluna koyulan Kuefstein, Prag'dan Viyana'ya doğru yola çıkmış ve “kötü hava koşullarından ve günlerin kısalığından” ötürü ancak 15 Ocak'ta Viyana'ya varabilmişti. Artık gerek maliye gerekse harb divanı dairelerinden yolculuk hazırlıklarına dair gelecek talimatları beklemesi gerekmektedir.⁸¹⁹

Öte yandan, Osmanlı tarafının seçtiği elçi Recep Ağa'nın kimliğine ya da seçiliş sürecine dair henüz bir bilgiye sahip değiliz. Sadece hazine muhasebe kayıtlarında, kendisi Dergâh-ı 'Âli müteferrikalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İlgili kaydın devamında Recep'e, kendi adamlarından Mustafa Çavuş aracılığıyla 20.000 akçe harc-ı rah ödendiği, sebep olarak da Avusturya Küçükkelçisi István Balogh ile yola çıkıyor oluşu gösterilmiştir.⁸²⁰ 24 Aralık 1627 tarihli girdide, Recep Ağa'ya yola çıkmadan önce kaliteli bir hil'at hediye edildiğini görmekteyiz.⁸²¹

Recep Ağa ve István Balogh 1628'in ilk aylarında (muhtemelen şubat ortası)⁸²² Budin Eyaleti'ne varıp beklemeye başladıklarında, Recep Ağa beraberinde getirdiği ahidnameyi Habsburg Sarayı'na yollatmıştı.⁸²³ Bu noktada kendisine verilecek talimatları beklemekte olan Kuefstein'in sefaretinin önüne ikinci bir engel

⁸¹⁹ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 1b.

⁸²⁰ BOA, KK.d 1814, s. 139 (H. 3 R 1037 / 12 Aralık 1627): “Be-cihet-i harc-ı rah-ı Recep Ağa ‘an müteferrika-yı dergah-ı ‘âli ki ba-elçi-i küçük-i Nemçe be-Beç firistad-büd, baha 20.000, Be-dest-i Mustafa Çavuş, tâbi'-i ağa-yı müşarünileyh ‘an Hızane-i Amire”. Recep Ağa'nın yol ödemesi olarak aldığı tüm para 150.000 akçeye yakındır. Aynı defterin devam sayfalarında diğer ödemeler de parça parça kaydedilmiştir. Ayrıca, İngiliz elçisi Sir Thomas Roe da Küçükkelçi Balogh'un yanında bir “*mutafar-aga of the grand signor, in qualetye of a little ambassador*” ile ayrıldığını not düşmüştür, bkz.: Thomas Roe, *The Negotiations of Sir ...*, “To Sir Isaac Wake”, s. 716.

⁸²¹ BOA, D.BRZ.d 20683, s. 36.

⁸²² Thomas Roe'nun ifade ettiği üzere 20 Şubat'tan önce Recep-Balogh ikilisi Murteza Paşa'nın yanına varmış olmalıydı, bkz.: Thomas Roe, *The Negotiations of Sir ...*, s. 783. Budin taşra hazinesi de 22 Ocak 1628'den itibaren Balogh'a ödeme yapıldığını göstermektedir, bkz.: BOA, MAD.d 7339, s. 15 (Fi 2 Safer 1038/1 Ekim 1628).

⁸²³ Dönemin gazetelerinden birine göre 29 Mart 1628'de Osmanlı Küçükkelçisi Mehmed Bey Prag'da Kaiser II. Ferdinand'ın huzuruna çıkıp Viyana'ya geçmeden önce ayrılış icazeti aldığıında, Recep Ağa ve Balogh çoktan Budin'e gelmişlerdi, bkz.: *Neu-ankommender Currier Auß Wienn (Ordentliche Zeitungen)*, vom 8. April/Anno 1628 (No 14).

daha çıkmış oluyordu: Habsburg tarafı, ellerine geçmiş Osmanlı ahidnamesinden hoşnutsuzdu ve sürecin devam edebilmesi için metinde değişiklik talep ediyordu. Bu meyanda yolculuğa çıkış tarihi belirsiz olduğu için 1628 mart ayında Kuefstein'a ulaşan emirler, hazırlıklar konusunda acele etmemesi yönündeydi.⁸²⁴

Aynı şekilde şubat ayı İstanbul'da da beklenti içerisinde geçmişti: Sön Muahedesi'ne göre 1628'in ocak ayında büyükelçi mübadelesinin gerçekleşmiş olması gerekiyordu. Ancak Osmanlı tarafının temsilcisi sınıra (Budin'e) vardığı halde, mübadeleye dair herhangi bir gelişme yaşanmamıştı. İngiliz temsilci Roe'ya göre, henüz İstanbul bilmesede Habsburg tarafının yeni talepler öne sürmesi ve haliyle süreci uzatması söz konusuydu. Bu durumda beklendiği üzere Nemçe Büyükelçisi Kuefstein, Paskalya vakti (23 Nisan 1628) İstanbul'a varamayacak gibi duruyordu.⁸²⁵

Dönemin Viyana'da bulunan Venedik temsilcisine göre, ahidnamenin orijinali daha Viyana'ya gelmeden, bir kopyası Habsburg mukim elçisi Sebastian Lustrier tarafından İstanbul'dan yollanmış ve şubat 1628'de Viyana'ya ulaşmıştı. Ahidnamede sorun iki noktada yoğunlaşıyordu: İlki, metinde sulhün sanki Habsburglar istemiş de Osmanlılar bahşetmiş şeklinde değerlendiriliyor olmasıydı. İkincisi ise gelmekte olan Osmanlı temsilcisine (Recep Ağa) büyükelçi ünvanı (*titolo di ambasciatore*) verilmemişti. Bu nedenle Habsburg tarafı, Osmanlılar gerekli değişiklikleri yapmazsa sulhü tehlikeye atmayı göze aldıklarını, kısacası mütekabiliyet çerçevesinde muamele görme isteklerinden taviz vermeyeceklerini bir ulak ile Budin'deki Murteza Paşa'ya bildirmişlerdi.⁸²⁶

Murteza Paşa'nın tepkisi, "teşrifat yüzünden Kaiser'in elçisini yollamaktan hazer etmesinin lüzumsuz ve elçinin mevcudiyetinin her türlü telafiyi elde etmeye kâfi" olduğu şeklindeydi. Ancak, İstanbul'dan "garanti gelmeden hiçbir şey değiştiremeyen" paşanın,⁸²⁷ süreci uzun mesafeli halletmesi zorunluydu: Habsburg

⁸²⁴ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 2a: "... das die Copey der Türggishen Confirmation, so Euer Khay: Mts: baldt nach meinem Abraißen von Praag, durch einen Aga eingeliefert worden, so mänglich und Unvolkhomen gewesen, dass Euer Khay: Mts: sich zu meinem Aufbruch ... billich nicht verstehen khönnen noch wollen"; OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-4, f. 9a (24 Mart 1628); ve OeStA, HHStA, V.Disp.G 69, Praga li 16 di Febraro 1627 [1628].

⁸²⁵ Thomas Roe, *The Negotiations of ...*, s. 757.

⁸²⁶ OeStA, HHStA, V.Disp.G 69, s. 159-160: "Di Prage li 9 Febraro 1627 [1628]": "... essendo resolutissimi Imperiali di non cedere, et volere essere trattati del pari".

⁸²⁷ Thomas Roe, *The Negotiations of ...*, s. 814.

tarafının istediği değişiklikler, İstanbul'da padişah onayıyla yapılmalıydı. Bu da kaçınılmaz olarak gecikme ve uzun bekleyişler anlamına geliyordu.

Devamında Viyana'dan öğrendiğimize göre, yanlarında Kaiser II. Ferdinand'ın bir tercümanı ile Budin'e şikâyet için gönderilmiş ulaklar, mart ayında Habsburg başkentine geri dönmüşler ve yönetime şikâyetlerinin dikkate alınacağını belirtmişlerdi. Daha ilginç ise Kaniye Paşası'nın, yollamış olduğu ve iki gün sonra Prag'a "varan başka bir Türk aracılığıyla sulhü itmam etme adına Budin'de bulunduğunu" bildirmesi olmuştu.⁸²⁸ Kafa karıştırıcı bu ifadeden, Recep Ağa'ya Kaniye Beylerbeyi payesiyle birlikte 'paşa'lık verildiği, böylece büyükelçi statüsüne yükseldiği çıkarımını yapmaktayız. Gerçekten de Budin hazine defterinde, Budin'e ilk vardığında oldukça kıymetli (6.000 akçe değerinde) bir hil'at giydirilen Recep Ağa olarak kayıtlıyken, sonraki aylarda Recep Paşa olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸²⁹

Tespit edebildiğimiz kadarıyla, Viyana arşiv evrakı bundan sonraki birkaç ay sessiz kalmaktadır. Ancak, dönemin gazetelerinde yer alan sınırlı bilgiden şunları çıkarabiliyoruz: 15 Nisan 1628 tarihinde düşülen kayda göre Tuna Nehri üzerinden pek çok gümüş ustası Viyana'ya getirilmişti: Ustalar, Osmanlı Sarayı'na gidecek hediyeleri işleyeceklerdi. Şehirdeki beklenti, Prag'dan Kaiser'in nezdinden ayrılıp yola çıkan Osmanlı elçisi Mehmed Bey'in iki gün içinde Viyana'ya varması ve Kuefstein'a katılarak İstanbul'a doğru yola koyulmasıydı.⁸³⁰ Mehmed Bey'in 21 Nisan'da şehre varışını bildiren haber ise, elçinin Kuefstein yola çıkana kadar Viyana'da bekletileceğini ifade ediyordu.⁸³¹

Mayıs ayında Viyana'ya gelen başka bir Osmanlı heyeti de artık Kuefstein'ın yola çıkmasını talep etmiş, ancak Kuefstein'a Kaiser tarafından ayrılması izni verilmemişti: Zira II. Ferdinand yakın zamanda Viyana'ya intikal edecekti ve Osmanlılar hâlâ anlaşma metninde yapılması taahhüt edilen tadilatı yerine getirmemişlerdi.⁸³² 1 Temmuz 1628'de bildirildiğine göre ise Osmanlı tarafından

⁸²⁸ OeStA, HHStA, V.Disp.G 70, s. 23: "Di Prage li 15 Marzo 1628".

⁸²⁹ BOA, MAD.d 7339, s. 4, 13, 14.

⁸³⁰ *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*, vom 15 April/Anno 1628: Bu sayfadaki ilginç başka bir detay da, 12 Nisan'da Kuefstein'ın bir kardeşinin daha Stephan Katedrali'nde gerçekleşen törenle, (gazetenin tabiriyle) Protestan "zındık"lığından arınıp Katolikliğe dönmüş olmasıdır.

⁸³¹ *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*, vom 22 April/Anno 1628.

⁸³² OeStA, HHStA, V.Disp.G 70, s. 126: "Di Prage li 24 Maggio 1628".

tashih edilmiş ahidname metni, nihayetinde Habsburglara ulaşmıştı. Bu durumda elçi Kuefstein'in artık on beş gün içinde yola koyulması bekleniyordu.⁸³³

9 Temmuz 1628'de Kuefstein, efendisi Kaiser II. Ferdinand'dan veda icazeti için huzura kabul elde edebilmişti. Kendi ifadesiyle Kuefstein, "Tanrı'nın adıyla 20 Temmuz 1628 günü akşamüzeri saat dört sularında, kalabalık maiyeti ve Osmanlı Küçükkelçisi Mehmed Bey ile Tuna üzerinde [kendisi] için hazırlanmış olan şaykalara binip Raab (Yanık) tarafına" yönelmişti.⁸³⁴ Venedik elçisine göre, bir cuma gününe denk gelen ayrılış merasimi sırasında, Kuefstein ve maiyeti Macar kıyafetlerine⁸³⁵ bürünmüşlerdi: Öyle ki Kuefstein, efendisi Kaiser II. Ferdinand adına, ancak "Macaristan Kralı" sıfatını temsilen sulhü bağlamaya gitmekteydi. Yanında da hediye olarak pek çok saat, ipek kumaşlar, altın ve gümüş emtia taşıdığı not edilmişti.⁸³⁶

Kuefstein ve heyetinin Macar kıyafetleri giymesi aslında uzun yıllardır takip edilen bir uygulamaydı. Kanuni Sultan Süleyman döneminden beri Habsburg ve Osmanlı Hanedanlıkları arasındaki savaş Macaristan tahtı üzerinde olduğu için, Osmanlılar düşmanları olan Ferdinand'ın Habsburgların sair memaliki üzerinde değil de Macaristan Krallığı üzerindeki iddiasına karşı çıkıyorlardı. Bu yüzden de 1547'de Habsburglar ilk defa 30000 altın ödemelerini yaptıklarında, Macaristan topraklarının ellerinde tuttıkları (Osmanlı kontrolünde olmayan) kısmı için bu haracı ödüyorlardı. Hal böyleyken Nehring'in belirttiği üzere Osmanlı tarafının, Habsburg elçilik heyetlerinin 1560'dan beri Alman değil de Macar kıyafetleri kuşanması ısrarı bir nebze anlam kazanmaktadır.⁸³⁷

⁸³³ OeStA, HHStA, V.Disp.G 70, s. 180: "Da Vienna l Iuglio 1628".

⁸³⁴ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 2a; ayrıca, *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*, vom 22. Julij/Anno 1628'de bu kayıklar "güzel siyah, sarı ve beyaz renklere boyalı ve bayraklarla kaplı" olarak tarif edilmiştir. Aynı yerde Osmanlı Küçükkelçisi Mehmed Bey'in kayıklarının ise kırmızı-sarı çizgileri olduğu, ayrılan şaykaları da meraklı bir kalabalığın temaşa ettiği belirtilmiştir.

⁸³⁵ *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*, vom 8. Julij/Anno 1628'de geçen ifadeye göre kıyafetler kırmızı üst kaftan ve menekşe rengi pantolonlardan (*violbraun Unterröck*) müteşekkildi.

⁸³⁶ OeStA, HHStA, V.Disp.G 70, s. 209-210: "Da Vienna li 22 Iuglio 1628".

⁸³⁷ Karl Nehring, *Adam Freiherrn zu Herbersteins Gesandtschaftsreise nach Konstantinopel: Ein Beitrag zum Frieden von Zsitvatorok (1606)*, Münih: R Oldenbourg Verlag, 1983, s. 4. Sebebini açıklamasa da, Takáts benzer şekilde Habsburg elçilerinin Macar kıyafetleri giymesi zorunluluğundan bahseder, S. Takats, *Macaristan Türk Âleminde Çizgiler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011, s. 286-287.

Resim 6: Kuefstein'in Viyana'dan çıkışı
(Kaynak: Greillenstein, Niederösterreich, Avusturya;
<https://realonline.imareal.sbg.ac.at/detail/nr-017917>)

Yola böylece hazırlanıp çıkmış olan Kuefstein ve heyeti 22 Temmuz'da Pressburg'a (Osm. Pojun; günümüzde Bratislava) varmış ve şehrin sivil amiri (*Magistrat*) tarafından şarap ikramıyla karşılanmıştı. Ardından kötü hava koşulları dolayısıyla hızı azalan heyet ancak 27 Temmuz'da Raab'a (Yanık) ulaşabilmişti. Stratejik (askeri) niteliğiyle ön plana çıkan serhad kale-şehri Raab'da heyeti, o sırada na-mevcut komutan (*Obrist*) yerine komutan kaymakamı (*Obristen Leutenambt*) Paul Zechi tüm askerleriyle nehrin kenarında sancak dalgalandırıp mızıkla çaldırarak karşılamış, ancak kaleden selam topu attırmamıştı. Kuefstein'a kalenin içinde önce kiliseye ardından da şartların pek iyi olmadığı lojmanına kadar eşlik edilirken, Osmanlı Küçükkelçisi Mehmed Bey şehir dışında daha iyi bir ikâmetgahta kalmıştı.⁸³⁸

Kuefstein'in nihayetinde Habsburg-Osmanlı sınır bölgesine varmış olması, görülen o ki Osmanlı tarafı için çok önemliydi. O vakte kadar sulh konusunda

⁸³⁸ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 2b.

Habsburgların ciddi olup olmadığına dair şüpheler böylece Osmanlı tarafının aklından çıkmış oluyordu. İstanbul'da mukim Fransa elçisinin belirttiğine göre, Kuefstein'in sınıra indiği haberi ağustos ortasında bir Erdel ulaşı aracılığıyla İstanbul'a ulaşmıştı. Sadaret Kaymakamı (Topal) Recep Paşa aylardır beklenen bu haberi aldığı anda ulaşı derhal saraya getirtip doğrudan Sultan IV. Murad'la konuşturmuştu ki, bu daha önce görülmüş şey değildi (*chose extraordinayre*).⁸³⁹

İstanbul'daki heyecanı bir kenara bırakacak olursak, sınırda da yeni bir ahval oluşmuş oluyordu. Raab'a vardığı akşam Kuefstein artık Budin Valisi Murteza Paşa'yı da muhatap olarak görmeye başlıyordu. Aynı gün (27 Temmuz) kaleme aldığı mektubunda paşaya, sekiz gün önce yola çıktığını, ters rüzgârlar yüzünden nehir üstünde ilerlemenin güç olduğunu ve Kaiser'den gelecek bir emre kadar Raab'da kalacağını bildirmekteydi.⁸⁴⁰ Bekleyişin sebebi ise hâlâ anlaşma metninde mütabakata varılamamış olmasıydı: Kaiser yeniden yapılacak tadilat için tercümanı Michael d'Asquier'i (Şahin Ağa ile birlikte) Budin'e göndermiş, d'Asquier de o sırada Raab'dan geçerken Kuefstein ile görüşmüş ve Kuefstein'a kendisi Murteza Paşa ile müzakere edip durumu halletmeden Raab'dan ayrılmamasını ifade etmişti.

Anlaşmazlığın bu sefer hangi noktaya yoğunlaştığını Murteza Paşa'nın birkaç gün sonra (ağustos ayı başında) doğrudan Kaiser II. Ferdinand'a hitaben yazdığı bir mektubun tercümesinde görebilmekteyiz. Kaiser Sön'de mutabık olunan on bir maddenin kelimesi kelimesine (*verbo ad verbum*) anlaşmada yer almasını buyuruyor; Erdel Beyi'nin temsilcisinin isminin, Kaiser'in temsilcilerinden sonra yazılmasını istiyor ve Kaiser'in adının şanına yakışır bir şekilde zikredilmesini talep ediyordu. Murteza Paşa, Osmanlı tarafı için anlaşmada hiçbir sıkıntı yer almamasına ve tekrardan bir tadilata lüzum görülmemesine rağmen, Kaiser'in hatırı için değişikliğe ikna olmuş ve İstanbul'u harekete geçirmişti.

Bu meyanda Murteza Paşa, Şahin Ağa'yı tadilatı onaylatması için İstanbul'a yollamış, geri dönmesi için yirmi beş gün süre tanımış ve Şahin Ağa'nın İstanbul'a götürmekte olduğu tadilatlı metnin bir kopyasını da Viyana'ya ulaştırması için d'Asquier'e emanet etmişti. Paşa son olarak, Kuefstein'in Raab'da durmamasını ve

⁸³⁹ BnF, Ms Français 16153, f. 72b: "Au Roy du 20 d'Aoust 1628". Comte de Césy'nin verdiği havadisten şüphe etmesek de, yorumu biraz sıkıntılıdır. Zira haberi getiren ulaklara Sultan IV. Murad tarafından doğrudan huzura kabul ve hilat bahşedildiğini hem 1627 hem 1634 sefaretlerinde görüyoruz.

⁸⁴⁰ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-4, f. 14a.

bir an önce Komaron'a gelmesini, böylece Recep Ağa (Paşa)'nın da Estergon'a ilerlemesini temenni ediyordu.⁸⁴¹ Murteza Paşa bu mektubun yanı sıra Kuefstein'a hitaben bir mektup daha kaleme alıp aynı ifadeleri daha kısa özetlemiş ve Şahin Ağa İstanbul'dan döndüğünde derhal elçi mübadelesinin başlayabilmesi için Kuefstein'dan Komaron'a ilerlemesini rica etmişti.⁸⁴² Paşa iki mektubu da d'Asquier'e verip tercümanı geri yollamıştı.

Bu noktada, Murteza Paşa'nın sınır valisi olarak yetkilerine bir kez daha dikkat çekmek gerekiyor. Hâlihazırda Sön Muahedesi imzalanırken metin maddelerine karar vermenin, vekâlet-i mutlak sahibi olan Murteza Paşa'nın uhdesinde olduğunu görmüştük. Öyle anlaşılıyor ki, ilk ahidname Sultan tarafından tasdiklendikten sonra yapılacak tadilatlar da paşanın kontrolündeydi. Başka bir deyişle Murteza Paşa sınırdan İstanbul'a yazıp Kaiser'in istediği değişiklikleri bildirmek yerine, gerekli anlaşma tadilatını kendi yapıp İstanbul'da onaya yolluyordu. İstanbul'da göze hitap eden simler ve Sultan IV. Murad'ın tuğrasından başka, metne herhangi bir katkı yapıldığını düşünmeye neden yoktur. Kısacası anlaşmanın içeriği tamamıyla paşanın, biçimi ise İstanbul'un sorumluluğunda gibi gözükmektedir.

Kuefstein'a dönecek olursak, haliyle yola çıkış emrini Viyana'dan alması gereken Nemçe Büyükelçisi, Murteza Paşa'nın 4 Ağustos tarihli mektubuna cevap vermek yerine biraz beklemeyi tercih etmişti. Kendisine uzun süredir bir talimat gelmediğinden ayın 7'sinde Kaiser II. Ferdinand'a kendini hatırlatma gereği duymuştu. Dört gün sonra da Murteza Paşa'ya cevap vermişti: Kuefstein, efendisinden emir gelmeden Raab'dan ayrılmayacağını ifade ediyor ve hazır yazmışken, Murteza Paşa'yı Kanije tarafında Osmanlı askerlerinin yaptığı sınır ötesi akınlara dair bilgilendiriyor, gelecekte bu tarz tatsızlıkların yaşanmamasını temenni ediyordu.⁸⁴³

14 Ağustos'ta Budin'de kaleme alınıp iki gün sonra Kuefstein'a ulaşan mektupta ise paşa hiçbir şekilde Kanije'deki sınır ihlâli mevzuuna değinmiyordu. İçeriğinden anlaşıldığı kadarıyla Murteza Paşa bir itimatnameyi ve Kuefstein'ın

⁸⁴¹ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111 (1628), f. 32a: "Di Buda li 2 della Luna di Zilhigge 1037, cioe li 4 Agosto 1628".

⁸⁴² OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-4, f. 15a: "Di Buda li 2 della Luna di Zilhigge 1037, cioe li 5 [sic] Agosto 1628".

⁸⁴³ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-4, f. 20a: "Javrino die 11 Augusti Anno 1628".

derhal Komaron'a ilerlemesi için ricasını Kaiser II. Ferdinand'a Bekir Çavuş aracılığıyla yollamaktaydı. Paşa Kuefstein'a, eğer yola çıkacak olursa Recep Ağa'yı ayarlayabilmeleri için kendisini birkaç gün evvelinden bilgilendirmesini öğütüyordu.⁸⁴⁴ Kuefstein Murteza Paşa'nın ricasını ikiletmeyip Bekir Çavuş'u, yanına kendi adamı (*Qwartiermaister*) Wolff Leuthkauff'u da katarak Viyana'ya yollamış ve paşayı 18 Ağustos'ta bu hususta bilgilendirmişti.⁸⁴⁵

Aynı akşam, Bekir Çavuş Habsburg başkentine giderken, Kaiser II. Ferdinand'ın emri nihayet Kuefstein'a ulaşmıştı. Haliyle Bekir Çavuş'un değil de muhtemelen d'Asquier'nin getirdiği mektuplara istinaden, Kaiser artık büyükelçisinin Komaron'a ilerlemesini buyuruyordu. Buna istinaden hemen ertesi gün (19 Ağustos) Kuefstein Murteza Paşa'ya yazıp, Kaiser'in emri uyarınca 2 Eylül'de Komaron'da olacağını, buna mukabil Osmanlı Büyükelçisi ve yanında bulunan Nemçe Küçükkelçisinin de keza o tarihte Estergon'a geçmiş olmaları gerektiğini söylüyor, mektubu getiren kişiyle paşanın derhal cevap yazmasını rica ediyordu.⁸⁴⁶

Murteza Paşa'nın Kuefstein'a 22 Ağustos tarihli mektubunun çevirisinde, belirlenen tarihe mutabık olarak Recep Ağa ve küçükkelçi Balogh'u Estergon'a 2 Eylül'e yetiştirmek adına 28 Ağustos'ta yola koyacaklarını, o tarihe de İstanbul'dan tadilatlı metinlerin gelmiş olmasını umduklarını belirtiyordu. Paşa ayrıca, ola ki bir sorun çıkar da Kuefstein 2 Eylül'de Komaron'a varamazsa, işin daha da uzamaması adına Osmanlı tarafının belirleyeceği bir günde harekete geçilmesini istiyordu. Ayrıca, Kuefstein'a Kanije sınırındaki sipahilerin halka zulüm etmemeleri için kaviyen tembihlendiklerini de bildiriyordu.

28 Ağustos'ta Kuefstein'a Saray Harp Şurası (*Hofkriegsrat*) Başkan Vekili Gerard Questenberg'den gelen talimat, eğer Kuefstein İstanbul'a girerken sancak dalgalandırılmasına izin verilmezse, Kuefstein ev sahibi hükümetin iradesine boyun eğmeli ancak itirazını ifade etmekten geri durmamalıydı. Öte yandan, gelen talimat bir de bilgilendirme içeriyordu: Macaristan Genel Valisi (Palatin) Miklos Esterházy,

⁸⁴⁴ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-4, f. 25a: "Geben zu Offen den 14 Augusti Anno 1628"; ve OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 3a.

⁸⁴⁵ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-4, f. 27a: "Javrino 18 Augusti Ao. 1628"; ve OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 3b.

⁸⁴⁶ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-4, f. 29a: "Javrino 19 Augusti Anno 628"; ve OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 3b.

yola çıkmış olan Avusturya büyükelçilik heyetine Andreas Isdenczy isimli kendi adamını da dâhil etmek istiyordu.⁸⁴⁷

Bu arada sınırın Osmanlı tarafında diplomatik hazırlıklar haricinde de bir hareketlilik yaşanmaktaydı: Viyana'ya bildirildiğine göre Komaron'un karşısında Osmanlılar sahraya kamp kurmuşlar, bunun üzerine kale komutanı da Budin'e hususi kurye gönderip bunun sebebini sordurmuştu. Murteza Paşa'nın cevabı ise, (askeri manada) korkacak bir şey olmadığı, ancak hem Budin'de hem de sair kalelerde veba salgınının başladığıydı. Kısacası paşanın halkı dışarı çıkarmaktan başka şansı yoktu; ancak, sahrada kalışları da fazla uzun sürmeyecekti.⁸⁴⁸

31 Ağustos'ta Gerard Questenberg'den Kuefstein'a gelen yeni bir mektup, Kaiser Ferdinand'ın kendisine 2 Eylül'de yola çıkması için icazet verdiğini belirtiyordu. Belirlenen günde Kuefstein yanında Osmanlı Küçükkelçisi Mehmed Bey ile Tuna'ya inip Komaron'a yollandı. Kaleye yarım mil kala, komutan (*Obristen*) Ernst von Kollonitsch, beş şayka ile nehre açılıp kendilerini karşıladı. Hem tabyalarda top atışı hem de askerlerin selamıyla karşılanan elçilik heyeti, Raab'da (Yanık) olduğu gibi, burada da kale içinde ağırlandı. Osmanlı Küçükkelçisi ise kalenin dışındaki pazar meydanına eldeki en iyi imkânlarla yerleştirilmişti.⁸⁴⁹

2 Eylül akşamı Komaron'dan kaleme aldığı mektupta Kuefstein, Estergon Sancakbeyi'ne hitap ediyordu: Kendisi Komaron'a ulaşmıştı; ancak, acaba Murteza Paşa ile anlaşıldığı üzere Recep Ağa (Paşa) heyeti de Budin'den kalkıp Estergon'a gelmiş miydi?⁸⁵⁰ Aynı gün Avusturya Küçükkelçisi Balogh ise hem Kaiser Ferdinand hem de Kuefstein'a hitaben birer mektup kaleme alıyor ve iki gün önce Recep Ağa (Paşa) ile Estergon'a geçmiş olduklarını, ayrıca Şahin Ağa'nın da (yanında sabık Lipova Beyi eşliğinde) tasdikli metinle birlikte İstanbul'dan dönmüş olduğunu bildiriyordu. O sırada Estergon'a şahsen de çıkmış olan Murteza Paşa ve Budin Müftüsü de, İstanbul'dan gelen metni imzalayıp mühürlemişler ve şifahen de bu suretlerin orijinaline mutabık olduğuna yemin etmişlerdi. Hatta Kaiser suretlerden şüphe ediyorsa bir tercümanını Estergon'a yollayıp orijinal nüshayı açıp bu suretlerle

⁸⁴⁷ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-4, f. 43a: "Budæ 22. Augusti 1628"; ve OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 4a.

⁸⁴⁸ *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*, vom 2. September/Anno 1628.

⁸⁴⁹ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 4b.

⁸⁵⁰ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-4, f. 43a: "In Comarrhonio 2 Septembris Ao. 1628/."

kıyaslayabilirdi. Ayrıca, Murteza Paşa, Balogh'a kendisinin orijinal nüshayı kontrol etmesini teklif edince, Balogh paşanın kendinden emin halinden (*promptam voluntatem*) bir hile olmadığına kanaat getirmiş ve Kaiser'in bilgisi olmadan orijinali açmak istememişti. Nihayetinde İstanbul'dan gelen suretler, Şahin Ağa ile tercüman Marino Tudusi'ye emanet edilip Viyana istikametine yollanmışlardı.⁸⁵¹

Ertesi gün, 3 Eylül'de Murteza Paşa da aynı gelişmeleri doğrudan Kaiser'e yazarak bildirdi. Budin'de veba salgını olduğundan kendisi ve müftü Estergon'a geçmiş, İstanbul'dan gelmekte olan Şahin Ağa'yı da Estergon'a çağırılmış ve tadilatlı metnin hem orijinalini hem de suretlerini Balogh'un önüne koyduğunda Balogh kopyaları kontrol etmekle yetinmişti. Paşa artık Şahin Ağa ve ahidname kopyalarını Viyana'ya gönderdiğine göre, Kaiser'den büyükelçi mübadelesini başlatması emrini rica ediyordu.⁸⁵²

Şahin Ağa ile Marino Tudusi, 5 Eylül'de Kuefstein'in yanına Komaron'a, ayın 10'una gelmeden önce de Viyana'ya varmışlardı. Kaiser Ferdinand 10 Eylül günü Sultan IV. Murad'a, sadrazama, Balogh'a, Kuefstein'a ve Raab (Yanık) Kalesi Komutanı Preiner'e mektuplar kaleme aldirmişti. Şahin Ağa'nın gelip kopyaları getirdiğini ifade eden Kaiser,⁸⁵³ kısa zamanda elçi mübadelesi emrini vereceği için Kuefstein'a hazır beklemesini buyuruyordu. Ancak Kuefstein, Murteza Paşa'ya yazıp, mübadeleye başlamadan önce tercümanı Ernst Hazy aracılığıyla ahidnamenin kopyasını orijinaliyle kıyaslama şartını öne sürmeliydi. Kaiser II. Ferdinand, Sultan Murad'a ise barışı ikmal için gönderdiği Kuefstein'in saygıdeğer bir memuru olduğunu iletliyordu. Preiner'in üzerine düşen vazife ise elçi mübadelesi sırasında merasim için kullanılacak iki yüz kadar yarar atı toplayıp hazır bulundurmasıydı.⁸⁵⁴

14 Eylül 1628'de, normalde Raab'ın Türkçe tercümanı iken, misyonu hasebiyle Kuefstein'in maiyetine dâhil edilmiş olan Ernst Hazy, Viyana'dan beraberinde Şahin Ağa ile birlikte gelip büyükelçinin yanına Komaron'a ulaştı.⁸⁵⁵ Yollarına devam edip, artık Budin'e geçmiş olan Murteza Paşa'nın nezdine ne zaman

⁸⁵¹ *MTT*, 50 (1902), s. 423-424; OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-4, f. 57a: "Geben zu Graan 2 VIIbris 628/."

⁸⁵² *MTT*, 50 (1902), s. 424-425.

⁸⁵³ Ferdinand 10 Eylül günü kendi ratifikasyon metnini oluşturmuş, hatta bir kopyasını da hemen ertesi günü Macaristan Genel Valisi Esterházy'ye yollamıştı, OeStA, KA, HKR P, 260, s. 35.

⁸⁵⁴ *MTT*, 50 (1902), s. 425-429.

⁸⁵⁵ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 5b.

vardıklarını bilemesek de, paşanın Kuefstein'a 17 Eylül 1628 tarihli mektubunda şunları bulabiliyoruz: Varışlarını müteakip tercüman Hazy orijinal ahidnamenin mührünü kırdırılmış, metni kesenin içinden çıkarmış ve Viyana'dan beraberinde getirdiği (yani ay başında Şahin Ağa'nın İstanbul'dan taşımış olduğu) suret ile yan yana getirip kelimesi kelimesine uyup uymadığını kontrol etmişti. Ardından paşa, tercümanın huzurunda orijinal ahidnameyi keseye koyup kendi mührüyle kapamış ve Osmanlı elçisi Recep Ağa'ya (Paşa) yollamıştı.

Ernst Hazy'nin ahidname meselesi dışında da Murteza Paşa ile uğraşı olmuştur. Hazy'den mübadele günü Kuefstein'ın kaç süvari ve piyade ile karşılaşılacağına ne tür bir terfih ve ağırlamaya nail olacağını şifahen iletmesi istenmişti. Ayrıca Kuefstein'ın İstanbul'a gidiş dönüşüne icazet maksadıyla Osmanlı başkentinden gönderilmiş olan itimatname de (*Glaubenbrieff*), büyükelçiye götürmesi için Hazy'ye verilmişti. Hazy'nin son vazifesi de, Kaiser Ferdinand'dan benzer bir itimatname ayarlayıp büyükelçi Recep'e yollatması için Kuefstein'la konuşmak oluyordu.⁸⁵⁶

Burada dikkat çekilmesi gereken önemli ayrıntılardan biri, Habsburg tarafının hususi gönderdiği bir tercümanla, zaten öncesinde iki defa İstanbul'dan Viyana'ya gönderilip tashih edilmiş ve bir kopyası hâlihazırda 10 Eylül 1628'de Kaiser Ferdinand tarafından tasdiklenmiş olan ahidnamenin son halini tekrar kontrol etmiş olmasıdır. Belli ki Habsburg idaresi, 1606 Zitvatorok Muahedesi sonrasında yaşanan birden fazla varyasyonlu metin karmaşasından dersini çıkarmıştı. Dikkat çekilmesi gereken bir diğer ayrıntı ise aynı hassasiyetin Osmanlılar tarafından gösterilmiş olduğuna dair bir emareye henüz ulaşmamamızdır: Elimizde kalan mektuplarda Murteza Paşa'nın ya da İstanbul idaresinin 1627'nin eylül ayında imzalanıp İstanbul'a getirilen muahede metninin Kaiser tarafından tasdikli herhangi bir nüshasını görmek istediklerine dair bir veriyle karşılaşmıyoruz.

Kuefstein, 20 Eylül'de Komaron'a dönen Hazy ile görüşmüş ve kendi ağırlanışına ilişkin (paşanın göndermek istediği 10 şaykayı Kuefstein yetersiz görmüştü) paşaya hitaben bir mektup yazarak Hazy'yi Budin'e geri yollamıştı. 24 Eylül'de Kuefstein artık Raab Kalesi komutanına seremoni için hazırlık komutu vermişti. Ertesi gün Viyana'dan gelen Kaiser Ferdinand'ın mektupları ve anlaşmanın

⁸⁵⁶ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-4, f. 79a: " Datum Offen den 17. Septembers Anno 1628 ./."; OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 6a.

Habsburglar tarafından tasdiklenen versiyonu nihayet Kuefstein'in eline geçmişti.⁸⁵⁷ Artık elçilerin sınırda mübadelesi için hiçbir engel kalmamış gibi duruyordu.

Bu sırada Viyana'da da dikkatler ister istemez sınıra çevrilmişti. 23 Eylül tarihli gazete haberine göre, Viyana yönetimi Osmanlı elçisinin ilerleyen haftalarda şehre gireceğini bildirmiş ve bu şehre giriş merasiminin öncekilerden daha şatafatlı olacağı söylenmişti. Bu sebeple ahaliye, Osmanlı büyükelçisini karşılamak için şehre giriş günü şık ve silahlı olarak sokaklarda olmaları duyurulmuştu.⁸⁵⁸

3.1.2. Büyükelçi Mübadelesi

Sınıra dönecek olursak, 24 Eylül'den sonrasında ne gerçekleştiğine dair elde edebildiğimiz kısıtlı bilgiler şu yönde: Kuefstein sefaretnamesinde efendisine hitaben, "Siz Kaiser Majestelerinin emri uyarınca, saat ve yer hususunda Türklerle yapılan mutabakat" üzerine, büyükelçilik mübadelesi için 26 Eylül 1628 günü sabah 9'da artık harekete geçtiğini not etmiştir.⁸⁵⁹ Kendisinin on üç, Osmanlı Küçükkelçisi Mehmed Bey'in beş teknesi, Raab (Yanık) ve Komaron'dan eşlik için gelen on bir şayka ile Tuna Nehri üzerinde ilerlemektedirken, yine bu iki kaleden yola çıkarılan 400 atlı ve 200 piyade de nehir kenarında uygun adımlı bir kortej oluşturuyordu. Saat 10 civarı (daha önceki sulhlerin bağlandığı ve dolayısıyla literatürde tarafsız bölge statüsünde olan) Almaş ve Sön yerleşimleri arasına varmışlardı. Kuefstein'a göre mübadelenin burada yapılmasını, bir gün önce Osmanlı tarafı temsilcileri ile Habsburglar adına Komaron Kale Komutanı Kaymakamı (*Obristen Leutenambt*) Paul Schiberik ve bir yaveri kararlaştırmıştı.

Kuefstein zikredilen mahalle geldiğinde, karşısında benzer bir kalabalıkla Osmanlı Büyükelçisi Recep Paşa'yı ve Estergon sancakbeyini hâlihazırda beklemekte bulmuştu. Kuefstein maiyetine tekneden inmelerini buyurmuş ve iki yaverini (Marques Barnaba Centurion ve Baron Stephan Reway), kalabalık bir hizmetkâr grubu ve tercüman Ernst Hazy ile birlikte Osmanlı büyükelçisine selam ve karşılama için yollamıştı. Buna mukabil Recep Paşa da dört ağasını Kuefstein'a aynı sebeple göndermişti. Ağalar Kuefstein'ı selamlayıp, sıhhatini sormuşlar, ardından da

⁸⁵⁷ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 6b.

⁸⁵⁸ *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeitungen)*, vom 23. September/Anno 1628.

⁸⁵⁹ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 7a-b.

kendisinden yarı yolu gelmesini rica etmişlerdi, zira Osmanlı büyükelçisi de öyle yapacaktı.

Kuefstein yürüyüşe başlamadan önce gönderdiği adamlarının dönmesini beklemek istediğini söylemiş, adamları döndüğünde de aynı şekilde kendisinden inmesini rica etmişlerdi. Bunun üzerine Kuefstein, bir yanında Kaiser'in yanına tayin ettiği bir görevli ve diğerinde Komaron Komutanı Baron Kollonitsch ile şimdi kayıktan kıyıya inmiş, küçükelçi Mehmet Bey'e de aynısını yapmasını ifade etmişti. Artık yapılması gereken, iki büyükelçinin de birbirlerine doğru yürümeleriydi. Kuefstein, taraflar yürümeye başladıktan sonra Osmanlı büyükelçisinin, "mağrur edasıyla, ve kendince [Kuefstein'a karşı] takınmış olduğu tekaddümü vurgulamak için adımlarını yavaşlattığını ve hatta sabit durduğunu" fark etmiştir.⁸⁶⁰ Kısacası Kuefstein Osmanlı tarafının, adeta ayaklarına gitsin diye kendisini beklediklerini ima etmektedir. Bunun üzerine Kuefstein kendisi de durmuş ve sol yanında ilerlemekte olan Osmanlı Küçükelçisi Mehmed Bey'e, eğer Osmanlı büyükelçisi derhal ilerlemezse, her şeyi bırakıp gideceğini söylemiştir.

Büyükelçi Kuefstein'ın, Osmanlı büyükelçisinin yapmaya çalıştığı kurnazlık hakkında doğru söyleyip söylemediğini ne yazık ki hiçbir zaman bilemeyeceğiz. Ancak, şayet böyle bir durum gerçekleşmişse de, sebebinin acaba gerçekten Osmanlı tarafının bilinçli bir politikası mı olduğu; bunun Büyükelçi Recep Ağa'nın kendi inisiyatifiyle yaptığı bir hamle mi olduğu; yoksa karşılıklı bir yanlış anlaşılma sonucu herhangi bir sebepten Recep Ağa'nın duraklama ihtiyacı mı hissettiğini bilemeden peşin hükümlere varmak münasip değildir. Nihayetinde, teyit imkânı bulamadığımız Kuefstein anlatısına dönecek olursak, büyükelçinin geri dönme tehdidini duyup bütün barış sürecinin suya düşmesi ihtimalinden çekinen Küçükelçi Mehmed Bey, derhal Osmanlı tarafına yollarına devam etmelerini işaret etmiş ve böylece iki taraf birbirlerine doğru yürüyüp gelmişlerdir.

Taraflar birbirlerine ulaştığında, dostane selamlarını vermişlerdi. Ardından Kuefstein söze ibtidar olup, ilk olarak iki imparatorun sulhü bağlamasından ötürü kendisinin Kaiser tarafından Sultan'a gönderildiğini söylemişti. Kuefstein, sözlerine büyükelçi Recep'e sıhhatler ile iyi yolculuklar dileyerek ve Habsburg Sarayı'nda,

⁸⁶⁰ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3., 7b: "Ich aber gleich darauf vermerckhet, dass die Türggen ihrer stolzen arth nach, unnd zu erzaigung einer vermainten præeminenz, längsamer, dann Wier, fortgangen, unnd gar still zu stehen sich unterstanden".

Kaiser nezdinde çok iyi muamele ve karşılama bulacağını vurgulayarak devam etmişti. Cevaben Recep Ağa (Paşa) da sıhhatler ve iyi yolculuklar dilemişti. Bunun üzerine Kuefstein, Osmanlı tarafının talep ettiği mürur tezkeresini (*Gelaitsbrieff*) henüz Kaiser'den elde edemediklerini, bu yüzden de Komaron komutanından aynı ricayı yenilemesini istediğini söylemişti.⁸⁶¹ Bunu dert etmiş gözükmeyen Osmanlı büyükelçisi, derin bir saygıyla Sultan Murad'ın mürur tezkeresini uzatmış ve kendisi için gelmesi gereken mektubu bekleyeceğini söylemişti. Ancak Kuefstein, sebepsiz bir şekilde (lakin muhtemelen mütekabiliyet adına) Osmanlı tarafının verdiği mektubu teşekkürlerini sunmakla beraber almayı dostça reddetmişti. Böylece elçi mübadelesi tamamlanmış oluyordu.

Artık Recep Ağa (Paşa), Kaiser'in tayin ettiği görevliye, Baron Kuefstein da Osmanlı memurlarına emanet edilmişti. Kuefstein'in ifadesiyle Osmanlılar kendisini büyük bir haykırış, şeref takdimi ve sevinçle teslim almışlar ve teknesine çıkararak kendisine eşlik etmişlerdi. Teknede Kuefstein'a Estergon Sancakbeyi eşlik etmekteydi. Kuefstein, kendisine birkaç gün önce Habsburg sınır subaylarından Uyvar Komutanı'nın göndermiş olduğu şikâyet mektubunu Estergon Sancakbeyi'ne hemen uzatmıştı.⁸⁶² Kuefstein, olayın gerekirse Budin paşasına taşınmasını söylediğinde sancakbeyinin korktuğunu ve suçluların hâlihazırda cezalandırıldığını söylediğini belirtmiştir. Bu ve benzer konular konuşulurken tekneler artık Estergon'a yanaşmış, kaleden ateşlenen toplarla heyet karşılaşmıştır. Ancak, daha önce de bahsedildiği üzere sınırda belki de bir aydır sürmekte olan veba salgınından ötürü, Osmanlı tarafı heyeti şehrin içine sokmamış, uzak mesafede yer alan bir çayıra yerleştirmişti. Bu durum, Kuefstein'in heyetine sağlanan erzağı yetersiz olarak değerlendirmesine de neden olmuştu.⁸⁶³

Büyükelçi Kuefstein, Osmanlı tarafının kendi topraklarına girdiklerinden itibaren “alışıl gelmiş küstahlıklarını” gösterdikleri yorumunda bulunmuştu. Hatta kendisine bir büyükelçiye yaraşır şekilde değil de, herhangi bir elçi gibi muamele etmeleri çok gücenmesine sebep olmuştu. Elçi, her ne kadar bu tarz bir muameleye

⁸⁶¹ Harp Şurası'nın kayıtlarında, Recep Ağa için aman mektubunun ancak 30 Eylül'de ısdar edildiğini görüyoruz, OeStA, KA, HKR P, 260, f. 279b: “*Salvus Conductus* für Herauffraißung des Türggishen Legatus”.

⁸⁶² OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 8a.

⁸⁶³ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 8b: “...in einer Au losieret, unndt der *Victualien* halber schlecht genug *tractirt* worden”.

başından sonuna kadar tüm gücüyle karşı koyacağını ifade etse de, o şartlarda gerekli kuvvet ve dirayete sahip olamadığını itiraf etmiştir.⁸⁶⁴ Burada daha fazla ayrıntıya girmemiş olan Kuefstein'in serzenişinin ancak, veba yüzünden şehir dışındaki kısıtlı imkânlardan dolayı yemekle ilgili yaşadığı sıkıntısıyla alakalı olabileceği yorumunu yapabiliyoruz.

Ertesi gün, 27 Eylül'de, Kuefstein'in niyeti Budin'e geçmekti. Ancak, Estergon Sancakbeyi kendisine, şehirdeki karşılama hazırlıklarının tamamlanabilmesi için işi biraz ağırdan almasını, bu sebeple Vaç'a geçmesini söylemişti. Bu nedenle elçilik heyeti geceyi Vaç'ın karşısında, nehir üstündeki bir adada geçirmişti.

3.1.3. Budin'e Geçiş ve Huzura Kabul

Artık daha fazla beklemeden, 28 Eylül sabahının 9'unda Kuefstein heyeti, Vaç'tan yola çıkmıştı. Takriben otuz kilometre ötedeki Budin'e bir mil mesafe kala, şık giyimli ve kalabalık bir süvari birliği tarafından karşılanmışlar, kendileri nehirde ilerlemeye devam ederken Osmanlı süvarileri de karadan eşlik etmişti. Kısa süre sonra Budin ve Peşte'den gelen tekneler de korteje katılmıştı. Kalabalıktan ve kendine yapılan karşılamadan hoşnut kaldığını (*prachtig genuog empfangen*) düşünebileceğimiz Kuefstein, Murteza Paşa'nın ihtişamı artırmak adına Rumeli ve Bosna'dan süvari ve yeniçeri çağırıldığı yorumunu da yapmaktadır.

Estergon ve Vaç'da olduğu gibi, hem Budin hem de Peşte'de salgın kol gezdiğinden, elçilik heyeti Peşte'nin dışında, kendileri için hazırlanan otaklarda konaklamışlardı. Kuefstein, tayinat (*Thayn, oder das Deputat in geldt*) bağlanana kadar burada kendisine verilen erzakın kötü olduğunu not etmiştir. Hatta Komaron'dayken yaptığı stoklar sayesinde sıkıntı çekmekten kurtulduğunu belirtmiştir. Kuefstein, ev sahibi hususunda da benzer notlar düşmüştür: Murteza Paşa önceki yazışmalarında kibar ve saygılıyken, “artık kendisini otoritesi altına aldığından küstahlaşmıştı”. Ancak Murteza Paşa, Kuefstein tekneden indikten birkaç saat sonra kapıcılar kethüdası (*Hoffmaister*) ve Şahin Ağa aracılığıyla selamlarını yollamıştı.⁸⁶⁵

⁸⁶⁴ StA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 9a.

⁸⁶⁵ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 9a.

Gördüğü bu (kendince menfi) muameleden yılmadığını söyleyen Kuefstein, inadına bir kibarlıkla kendi kapıcısı ve mirahorunu paşayı selamlamak için göndermiştir. Ayrıca adamları aracılığıyla ertesi gün yüz yüze konuşabilmek için bir saat belirlemesini rica etmiş, talepleri paşa tarafından kabul edilmiştir. Bunun üzerine Kuefstein ertesi gün, yani (dikkat çektiği üzere Başmelek Mikail'in günü olan) 29 Eylül'de atına atlamış ve Peşte dışındaki sahranın öte yanına, Murteza Paşa'nın otağına doğru ilerlemiştir. İlerleyiş sırasında mızıka çaldırmasının, kendinden önceki elçilerde mutat olmadığı gibi, ne paşanın ne de sair Osmanlıların hoşuna gitmediğini de ayrıca not etmiştir.

Yarı yola geldiğinde, Osmanlı süvari ve piyadelerinin (şık ancak kalitesiz silahlanmış şekilde) ta vezirin otağına kadar intizam içinde yolun iki yanına dizildiklerini fark etmişti. Çok büyük bir çadıra geldiğini vurgulayan Kuefstein, içeri girdiğinde Osmanlı ekâbirinin ayağa kalktığını, ancak aralarında Murteza Paşa'nın bulunup bulunmadığını bilemediğini söylemektedir. Ardından, kendisine gösterilen iskemleye oturmuş ve içini eğreti bir his kaplamıştı. Çünkü ne sözlü ne de fiili olarak Budin Paşası kendisini selamlayıp karşılamış değildi! Kuefstein'in bildiği kadarıyla kendinden önceki Habsburg elçilerine böyle bir muamele yapılmamıştı⁸⁶⁶ Ayrıca, Paşa çok uzun bir süre geçtikten sonra ortaya çıkmıştı ki, bu da kendi içinde sorunluydu: Murteza Paşa otağın uzak ucunda boydan boya çekilmiş bir perdenin ardından belirip gelmiş, ancak Kuefstein'a ne bir selam ne de hoş bir söz söylemeden geçip karşısına oturmuştu.

⁸⁶⁶ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 9b: "mit Worten noch Gebärden gegrüst unndt empfangen".

Resim 7: Kuefstein'in Murteza Paşa ile görüşmesi (Nefedova, s. 46)

Kuefstein'in hayretini kendi süzgecimizden geçirmekte fayda var: 1621'de Deshayes de Courmenin'in, Budin valisinin kaymakamı ve efradı tarafından coşkuyla karşılandığı, çalışmanın ilgili bölümünde işlenmişti. Kuefstein'dan beş yıl sonra Budin'e gelen Habsburg Büyükelçisi Kont Puchheim'in da, oturur oturmaz bir odadan çıkıp kendisini selamlayan ve muhabbete girişen Musa Paşa tarafından hoş karşılandığı vakiydi. Vilayet konağında değil de salgından dolayı bir sahra otağında seremoniyi gerçekleştiren Murteza Paşa ise, muhtemelen bir odadan çıkıp geliyor hissi vermek için perdenin arkasından belirmişti. Ancak, adeta bir sadrazam edasıyla elçiyi görüşmeden önce neden bir süre beklettiği, ya da sadrazamların bile yeltenmediği şekilde soğuk tavır takındığına bir cevap bulmak zor. Kısacası, Murteza Paşa'nın Habsburg büyükelçisine karşı sergilediği muameleye, eldeki bilgiler ışığında bir sebep görememekteyiz.

Kuefstein'in anlatısına dönecek olursak, büyükelçi daha büyük bir skandala yol açmamak için hıncını yutmuş ve yine sahte bir kibarlıkla Murteza Paşa'ya Kaiser'in itimatnamesini ve hediyelerini sunmuştu. Paşa, teşekkür beklentisi içinde olduğu aşikâr olan Kuefstein'in sergilenmekte olan hediyelerini, herhangi bir hürmet göstermeden ve adeta küçümsercesine kabul etmişti (*ohne ainige Ehrerbietung*

spötlich genug angenommen). Yine sesini çıkarmayan Kuefstein, Kaiser II. Ferdinand'ın talimatları uyarınca öz bir şekilde konuşmasını icra etmiş, tartışma noktalarını içeren muhtırayı (*Memorial*) da paşaya sunmuştu. Ancak, kendi ifadesiyle, paşanın “küstahlığını” meşrulaştırmamak adına muhtırayı tercüman aracılığıyla uzatmış ve de cevap almayı talep etmişti. Bu muhtıra haricinde Kaiser Ferdinand'ın iki buyruğu daha bulunuyordu: İlki, Budin'de mahpus olan birkaç Alman esirin salıverilmesine ilişkindi. İkincisi ise Aziz Johannes Capistrani'nin vücudunun bulunup getirilmesine dair bir icazet tezkeresi (*Patent*) çıkartılıp Marino Tudusi'ye teslim edilmesine ilişkindi. Kuefstein'a göre muhtıradakilerle beraber bu iki noktanın da halledilmesi, Kaiser II. Ferdinand'ın minnetini mucib işlerdi.⁸⁶⁷

Artık konuşma sırası kendisine geçen Murteza Paşa, önce muhtıraya bakacağını söylemiş, esirler konusunda da barışa uygun olanı yapacağını ve Raab'da (Yanık) esir tutulan Cafer Ağa'ya (*Saphir Aga*) karşılık Alman esirleri serbest bırakacağını belirtmişti. İcazet tezkeresi hususunda da, azizin vücudunu araştırma için gereken kâğıdı çıkaracağı garantisini veren paşa, vücudun kaldırılıp götürülmesi için önce Budin'deki müftünün İstanbul'daki şeyhülislamla konuşması gerektiğini söylemişti. Kuefstein, otaktakilerin bu talebi çok garip bulduklarını ifade ettiklerini de not düşmüştür.

Paşanın temas ettiği noktalardan sadece esir hususuna cevap vermeye fırsat bulan büyükelçi, Cafer Ağa'nın salıverilmesi için kendisinin salahiyeti olmadığını, ancak kendinden önceki elçilerin Kaiser'e bu tarz isteklerde bulunabildiğini söylemiştir.⁸⁶⁸ Bunun üzerine paşa otağa beş esir getirip büyükelçiye teslim etmişti. Kuefstein bu esirleri önce aynı akşam kendi çadırına alacak, üç gün sonra da Viyana'ya yollatacaktı.⁸⁶⁹

Esir tesliminden sonra, karşılaşmanın başındaki tatsızlıktan (*disgusto*) daha fazla konuşmaya hevesi olmayan Kuefstein, görüşmeyi bitirmiştir. Huzurdan ayrılmadan önce kendisine iki hil'at üst üste giydirilmiş, maiyetindeki kırk kişiye

⁸⁶⁷ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 10a.

⁸⁶⁸ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 10a-b.

⁸⁶⁹ OeStA, KA, HKR P, 259, f. 307b'de bu beş esirin ismi ve aman mektubu talepleri yer alır.

kaftan ve geri kalanlara da çuka (*Tuech*) hediye edilmiştir.⁸⁷⁰ Ardından Kuefstein hıncını yenememiş bir şekilde yine atına binip kendi çadırına dönmüştü.

Sefaretnamesinde yazılana göre, büyükelçinin ilk işi Marino Tudusi'yi yanına çağırıp, Murteza Paşa'ya gitmesini ve uğradıkları haksızlık için telafi talep etmesini söylemek olmuştur. Çok geçmeden özür maiyetinde ismi belirtilmeyen iki paşa (Eğri ve Hersek valileri) Kuefstein'la görüşmüşler ve Budin'den ayrılış için gerçekleşecek törende her şeyi büyükelçinin istediği şekilde yapma sözü vermişlerdi. Sonrasında Kuefstein bunu, efendisi Kaiser II. Ferdinand'a adeta büyük bir başarı olarak sunmakta, Osmanlı veziri, paşaları ve memurları nazarında Kaiser'in ne kadar da saygı gördüğünün kanıtı olarak nitelendirmektedir.⁸⁷¹

Huzura kabulden iki gün sonra, Murteza Paşa şahsı adına da telafi çabalarına girişmiştir. Ne yazık ki isim vermeden de olsa, paşanın kendi oğlu olarak gördüğü favori beylerden birini Kuefstein'ın çadırında buluyoruz: Murteza, Kuefstein'a ertesi gün paşa otağında özel bir görüşme teklif ediyordu. Büyükelçi ciddi hususlar görüşüleceği ümidiyle, teklifi ikiletmeden kabul etmiştir.

2 Ekim günü, bu sefer daha az nedim ve hizmetkârla, Kuefstein paşanın yanına vardı. İlkine kıyasla kendisine çok daha saygılı muamelede bulunduğunu not düştüğü paşa, kendisini karşılamak için öne çıkmış ve elinden tutarak otağın iç kısımlarına ilerletmişti. Paşa öncelikle Kuefstein'ı yere oturtmuş, ardından kendi çökmüş en son da arkalarından gelen müftü⁸⁷² zemini görmüştü.⁸⁷³ Öyle gözüküyor ki, Kuefstein'ın itirazı gerçekten de semeresini vermişti.

Paşanın yaptığı uzun konuşmada cevap verecek çok bir şey bulamadığını belirten Kuefstein, söze girdiği gibi mühim konuları masaya yatırmıştır: Vaç ve Lippa (Lipova) kalelerinin Habsburg tarafına istirdadı hususu ne olacaktı? Murteza Paşa bu soruya cevap vermemiş, Sön'de mutabık olunan on bir maddenin dışına çıkamayacağını ve Osmanlı Büyükelçisi Recep (Paşa) Ağa'nın da Kaiser'den herhangi bir konuda yeni talepte bulunmayacağını söylemiştir.

⁸⁷⁰ Ne yazık ki eldeki taşra hazine defterinden tam olarak bu kabule dair bir veri çıkarılamasa da , Kuefstein'ın Budin günlerinden şu girdi biraz yardımcı olacaktır, BOA, MAD.d 7339, s. 16: “Be-cihet-i in'am-ı elçi-i kebir der vakt be-Asitane-i Sa'adet-firistade ve baha-yı çuka ve hilla' ki 'an hazine ...: Savb 19”. Kayıt, huzura kabullerden çok sonrasına, kasım 1628 tarihine denk gelmektedir.

⁸⁷¹ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 10b.

⁸⁷² Belgrad Müftüsü İsa Efendi olsa gerek.

⁸⁷³ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 11a.

Murteza Paşa'nın verdiği cevabı eldeki verilerle değerlendirecek olursak: 1616 yılında Lippa,⁸⁷⁴ 1619 yılında da Vaç kaleleri, Erdel Beyi Gabor Betlen tarafından Habsburglardan alınıp Osmanlılara devredilmişti. Gerçekten de hem 1625 Gyarmat hem de 1627 Sön muahedelerinde, Habsburg tarafı sadece Vaç'ı talep etmekte, Lippa hakkında sessiz kalmaktadır.⁸⁷⁵ Bu durumda paşanın da dediği gibi, Lippa'yı gündeme getirmek yeni bir madde açmak anlamına gelmekteydi.

Görüşme sonunda Kuefstein'in yoluna devam edebilmek için veda icazetinin 4 Ekim'e tarihlendirilmesine karar verilmiş ve büyükelçi çıkarken Murteza Paşa otağın bir ucundan diğerine kadar kendisine eşlik etmiştir. Yürürken paşa, Kuefstein'in veda merasiminde şimdiye kadarki tüm elçilerden daha fazla hürmet göreceğini ve törenden sonra da hazır bulunan süvarilerle teknesine kadar kendisine eşlik edileceğini söylemiştir. Verdiği sözlerin yanı sıra, 3 Ekim günü paşayı araziye çağırılmış ve demir halkalardan at üstünde mızrak geçirmeye çalışan cüvâdilerin yarışını (*Comædianten zu Roß*) seyrettirmiştir. Bu görüşmede ayrıca ertesi sabah saat 9'da ayrılış merasiminin gerçekleşeceği kararlaştırılmıştır.

4 Ekim sabahı kararlaştırılan saate yakın Murteza Paşa, Kuefstein ve heyeti için otuz at yollamış, iki beyi de eşlik için görevlendirmiştir. Kuefstein ve heyeti yola çıkıp paşanın meskûn olduğu mahalle gelmişler, otağına yaklaşınca da iki Osmanlı beyi ve Kuefstein heyetinin üyeleri attan inmiş, ancak büyükelçi bir süre daha at sırtında devam etmişti.⁸⁷⁶ Ancak paşanın otağına vardığında atından inen Kuefstein'ı, daha önce konuşulup anlaşıldığı üzere diğer iki paşa (Eğri ve Hersek olsa gerek) yavaşça gelip ortalarına almışlar ve hep beraber kendilerini oturarak bekleyen Murteza Paşa'nın yanına doğru ilerlemişlerdir.⁸⁷⁷

Burada Budin paşalarının Osmanlı idari sistemi ve teşrifatındaki tekaddümünün diplomatik olarak da kendini gösterdiğine dikkat çekmemiz gerekir. Öyle ki, önceki bölümlerde Budin valilerinin on yedinci yüzyılda genellikle vezeratle atandığını belirtmiştik. Keza Kuefstein da kendisine eşlik eden Eğri ve Hersek beylerine sadece 'paşa' derken, Budin Beylerbeyi Murteza Paşa'yı özellikle 'vezir'

⁸⁷⁴ Rudolf Neck, *Österreichs Türkenpolitik unter Melchior Klesl*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Viyana Üniversitesi, Viyana 1970, s. 177. Lippa'nın Osmanlılara devri için verilen tarih 14 Temmuz 1616'dır.

⁸⁷⁵ Gévay, *Az 1627-dik Evi September 13-dikan...*, s. 19-24.

⁸⁷⁶ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 11b.

⁸⁷⁷ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 12a.

olarak nitelemektedir. Ayrıca, Murteza Paşa otururken sair Eğri ve Hersek paşalarının ayağına geliyor olması da bu durumun sembolik bir özeti mahiyetindedir. Ancak ne yazık ki bu kimselerin kimlikleri hakkında Kuefstein'in raporu bize veri sunmadığı gibi, Hersek paşası (*Bassa von Herzegovina*) ile Hersek sancakbeyini mi yoksa Bosna beylerbeyini mi kastettiği de açık değildir. Yine de sair kaynaklardan bir araya getirebildiğimiz kadarıyla 1628 yılında Eğri beylerbeyliği payesi Sarhoş İbrahim Paşa'nın,⁸⁷⁸ Hersek sancağı ise daha detaylı bir bilgiye sahip olmadığımız bir Mehmed'in uhdesindeydi.⁸⁷⁹

Anlatıya geri dönecek olursak, Kuefstein ve paşaların kendisine yaklaştığını gören Murteza Paşa ayağa kalkmış ve büyükelçiyi karşılamıştır. Ancak sıra oturmaya geldiğinde, Kuefstein kendisi için ayarlanan iskemlenin talep ettiği ve paşalar tarafından söz verildiği şekilde hazırlanmadığını fark etmiştir. Büyükelçi hemen ayakta duran bir Osmanlı memuruna iskemleyi düzeltmesini işaret etmiş, ancak onun müdahalesi de iskemleyi doğru konuma getirememiştir. İşin başa düştüğünü anlayan Kuefstein, istemeye istemeye iskemleyi olması gerektiği yere çekmiştir. Ayrıca, henüz paşa oturmadan, düzelttiği iskemleye hızlıca çökmüştür. Bunu gören Murteza Paşa, her ne kadar çehresi kıpkırmızı (*feurroth*) kesilmişse de, sesini çıkarmamıştır. Paşa ve büyükelçi birbirlerine hayırlı sabahlar dileyip sıhhatlerini sormuşlardı. Ardından, konuşmanın uzamasını istemeyen Kuefstein, Kaiser Ferdinand'ın mektubunu paşaya uzatıp cevap almayı umduğunu söylemiş, paşa da buna mukabil iki saat içinde cevabı hazırlayacağını belirtmişti.⁸⁸⁰

Akabinde ayrılış için söylenen retorik sözler gelmekteydi: Kuefstein iki tarafın sulhü korumasını, tarafların birbirlerinin düşmanlarına yardım etmemesini temenni ediyordu. Ancak, Murteza Paşa bu sözlere aynı yumuşaklıkla mukabele etmek yerine, efendisi padişahın kapısının herkese açık olduğunu (*seines Großen Khaysers Porten, stehe jederman offen zu hören*) söylemeyi tercih etmişti. Kuefstein, Sultan'ın kapısını kimseye kapatmayacağını bildiğini, ama böyle bir sulh sürecine girilmişken Kaiser'in düşmanlarına itimad edilmemesinin münasip olduğunu

⁸⁷⁸ Nedim Zahirovic, "Die Familie Memibegovic in Ungarn, Slawonien und Kroatien in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts. Ansatz einer genealogischen Rekonstruktion", Norbert Spannenberger ve Szabolcs Varga (ed.), *Ein Raum im Wandel: Die osmanisch-habsburgische Grenzregion vom 16. bis zum 18. Jahrhundert*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2014, 75-86, s. 82.

⁸⁷⁹ Vesna Miovic, *Dubrovačka Republika u Spisima Osmanskih Sultana*, Dubrovnik: Drzavni Arhiv u Dubrovniku, 2005, s. 245. Keza bu dönemde Bosna Beylerbeyi ise Bekir Paşa'ydı, a.g.e., s. 246.

⁸⁸⁰ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 12a.

yinelemiştir. Murteza Paşa'nın verdiği cevabı tam olarak bilemesek de, Kuefstein'in paşanın “‘hayır’dan başka bir şey söylemediğini” not etmesi nedeniyle aldığı cevaptan yeterince tatmin olmadığını tahmin edebiliyoruz. Nihayetinde Kuefstein konuşmayı çıkmaza düşürmemek konuyu değiştirerek ayrılış izni istemiş, Murteza Paşa da kendisine iyi yolculuklar dilemiş ve İstanbul’dan geri dönüşünde de hürmetle karşılanacağını vurgulamıştır.

Görüşme sonunda paşa Kuefstein’a bir hil’at hediye etmiş, kendisine birkaç adım eşlik etmiş ve çadırın geriye kalan kısmından atına kadar da büyükelçiyi diğer iki paşa geçirmiştir. Kuefstein, Osmanlı tarafına böylece dostane veda ettiğini belirtmesinin ardından, görüşme ile ilgili aktarmayı unuttuğu noktaları efendisine bildirmektedir. Öncelikle, sabah Murteza Paşa'nın yanına varmadan önce Şahin Ağa büyükelçinin yanına gelmiş ve paşanın otağındaki Osmanlı ricalinin ayakta çok beklememesi için büyükelçiden konuşmasını kısa tutmasını rica etmişti ki, zaten uzun konuşmaları sevmeyen Kuefstein için bu hiç sorun değildi.⁸⁸¹ Bunun haricinde, büyükelçinin gözden kaçmasını istemediği bir diğer husus da, huzura kabul boyunca Kuefstein’a hediye edilecek olan hil’atı herhangi bir hizmetkârın değil de, oturduğu müddet boyunca büyükelçinin ardında ayakta duran Hersek paşasının elinde tutup beklemiş olmasıydı.

Kuefstein’a göre, Hersek paşasının bu kadar “alçalmasının” altındaki sebep, paşanın kendisinden bir hediye bekliyor olmasıydı. Zira paşa, Kuefstein’ın kapıcısına (*Hoffmaister*) bu doğrultuda imada bulunmuştu. Ancak, İstanbul’a seyahati boyunca hediye vereceği kişiler önceden belirlenmiş olan Kuefstein’ın Hersek paşasına hediye vermesinin Kaiser nezdinde sorumsuzca görüneceğini belirten Kuefstein,⁸⁸² yine de gelecekte efendisinin takdirini kazanırsa Kaiser’in bunu karşılıksız bırakmayacağını söylemiştir. Hersek paşasının şaşkınlığını muhtemelen bir kat daha artıran bir durum da, böyle bir talepte bulunduğu dair bir kanıt olmayan Eğri paşasına arızî hediye (*Extraordinari Presenten*) istihkakından bir hediye verilmiş olmasıdır.

⁸⁸¹ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 12b.

⁸⁸² Hersek paşasının önceki yıllarda Prag’a yaptığı tartışmalı bir seyahat hediye verilmemesine sebep olarak gösterilmiştir: OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 13a: “Ich aber habe Euer Khay: Matt: Hocheit bestendig zubehaupten, diesen bösen Mann, zu seiner mehrern confusion, sagen laßen, das weilen Er mit der Raiß nach Praag, sich an Euer Khay: Math: so gröblich versündiget, bey deroselben Mier unverantwortlich fallen, wurde, ihme dießmahls was zuverehren...”

Hediye mevzuunda Kuefstein Budin müftüsüne de değinmektedir: Önceki yıl bağlanan sulhte aslı bir konumu olmasından ötürü ‘büyük bir meblağ para ile ödüllendirilmiş’ müftü, Kuefstein’a güzel bir ayna hediye etmiş olmasına rağmen, ne Kaiser’den bir dostluk mektubu ne de hediye alabilmişti. Bunun üzerine şikâyet etmeye başlar gibi olunca, Kuefstein müftüye “iki taraf arasında sulhün uzatılmasıyla padişaha ve tebaasına büyük bir iyilik yaptığımı, bundan ötürü de şüphesiz bir telafi alacağımı” söylemiştir.⁸⁸³ Yine Avusturya heyetine eşlik etmek için Murteza Paşa tarafından görevlendirilen müftü,⁸⁸⁴ İstanbul’a vardıklarında büyükelçiden hediye olarak güzel bir saat alacaktı.

Görüşmenin tamamlanmasıyla, ertesi sabah yola çıkacak olan Kuefstein’a, Murteza Paşa’nın adamları teknesine kadar eşlik etmiştir. Paşanın Kaiser Ferdinand’a hitaben yazdığı mektup aynı akşam Kuefstein’a kese içinde teslim edilmiş, o da anında tercüme ettirip efendisine yollamıştır.⁸⁸⁵ 5 Ekim’de nehir üstünde seyrüsefere başlayan heyet kötü şartlar ve ‘tecrübesiz’ tayfadan ötürü ancak 14 Ekim’de Belgrad’a varabilmiştir. Yol üzerinde, Volkomar civarında, Budin’den ayrılıp gelen Bosna paşası yanındaki iki bin kadar askerle (kendisinin ve Kanije’nin süvarileri) Tuna Nehri’ne yanaşmış ve elçiye bir gösteri yaşatmak adına (Kuefstein’ın tabiriyle ‘beceriksizce’) piştovlarını ateşlemişlerdi. Kuefstein da kendilerine, hem trampet çaldırıp borazan öttürerek, hem de elçilik sancaklarını dalgalandırarak cevap vermişti. Kuefstein 14 Ekim’de Belgrad’a yaklaştığında ise toplar ateşlenmiş ve ne biniciliklerini ne de silahlarını beğendiği dört yüz kişilik kalabalık bir karşılama grubu kendisine doğru gelmişti. Yolculuğu boyunca adeta hiçbir şeyi beğenmemeyi alışkanlık edinmiş olan Kuefstein, nihayetinde şehir dışında bir çayıra ayak basmıştı.⁸⁸⁶

Büyükelçi Belgrad’a geldiğinin ertesi günü (15 Ekim) şehir tüccarı içinde kalabalık bir grubu teşkil eden Ragusa/Dubrovnik tebaasından beş temsilci yanına gelip, Kaiser II. Ferdinand’a olan sempatilerini ifade etmişlerdi. Kuefstein Belgrad’da boş durmayıp hemen Kaiser’e bir mektup yazmış, ayrıca aynı akşam

⁸⁸³ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 13a-b.

⁸⁸⁴ BOA, MAD.d 7339, s. 16, 9 Ra 1038 (6 Kasım 1628): “Harc-ı rah-ı Mevlana ‘İsa, Kadı-yı Mahmiyye-i Belgrad ve Şahin Ağa ve İbrahim Ağa, ser-bevvyabin-i serdar-ı ekrem Hazret-i Murteza Paşa ... ki ba-elçi-i Kebir be-Asitane-i Sa’adet firistad-büd ...”

⁸⁸⁵ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 13b.

⁸⁸⁶ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 14a.

Kaiser'den gelen evrakı almıştı: Önceki ve en son anlaşma metinleri, bunların Türkçe suretleri ve 1617'de yapılan ticari seyrüsefer anlaşmasına⁸⁸⁷ dair kayıtlar. Kuefstein gerekli cevapları yazıp Murteza Paşa'ya yollamış ve paşanın bunları Komaron muhafızı kaymakamına ulaştırmasını rica etmişti. Komaron'daki görevliden, kendisi İstanbul'dan döneceği zaman eline geçen bütün mektupları doğrudan kendisine ulaştırmasını da rica ediyordu. Ayrıca, yine Belgrad'dayken Habsburg gizli istihbaratı için kendisiyle Budin, Belgrad ve Sofya'dan irtibat kuracak üç Ragusalıyı da burada istihdam etmişti.⁸⁸⁸

Kuefstein'in Budin'den yola çıktığı haberi, şaşırtıcı bir hızla hususi ulaklar aracılığıyla İstanbul'a ulaştırılmıştı. Öyle ki, İngiltere elçisi Peter Wyche'in dikkat çektiği üzere büyükelçinin Belgrad'a yaklaştığı haberi, Kuefstein şehre girmeden önce (14 Ekim) İstanbul'a ulaşmıştı. Padişah da bu hayırlı haberi getiren ulağa iki kıymetli kaftan hediye etmişti. Her ne kadar Hollanda temsilcisi Haga, büyükelçinin Belgrad'a yeni ulaştığını duyduğunda Osmanlı tarafının aylardır beklemekten ötürü tepkili olduğunu yazmışsa da,⁸⁸⁹ İngiliz elçisinin yorumu Fransız'ınkine benzer bir şekilde, Osmanlı tarafının bu sulhü ciddiyetle arzuladığı doğrultusundaydı.⁸⁹⁰

3.1.4. Recep Paşa'nın Viyana'ya Girişi

Kuefstein heyeti Belgrad'da bulunduğu sırada, mevkidaşı Recep (Paşa) Ağa Viyana'ya henüz varmamış, ancak çok yaklaştığı. Budin hazine defterinden arabaları ve mehter takımıyla ilerlediği anlaşılan⁸⁹¹ Recep Paşa'nın 26 Eylül'de sınırdaki elçi mübadelesinden sonra ne yaptığı pek bilinmemektedir. Yine de yoluna

⁸⁸⁷ Literatürde çok da işlenmeyen bu anlaşmayla ilgili bkz.; Viorel Panaite ve Radu Dipratu, "A Forgotten Capitulation ('ahdname): The Commercial Privileges Granted by Sultan Ahmed I to Emperor Matthias in 1617", *Revue des études sud-est Européennes*, Tome LVIII, Nos 1-4, (2020), s. 51-90.

⁸⁸⁸ János Szabados, "Ih awer befleise mih, daß ih sie beidte zue nahbarn mahen khan.", s. 50.

⁸⁸⁹ BSB, HSS, Clm 10369 (Camerarius 19), f. 280c: "Dat: Constantinopoli, XXVIII Octobris 1628": "Orator Cæsaris (qui Belgradam pervenisse dicitur) non tam faciles et proclives ad pacem ministros Turcos inveniet...". Bu yazmanın dijital görüntülerine Bavvera Eyalet Kütüphanesi sitesinden çevrimiçi olarak ulaşılabilir.

⁸⁹⁰ [The National Archives] TNA, [State Paper Office] SP, 97/14, f. 226a: "4/14 October 1628": "... expresse messengers come to this Porte, who have brought news unto the Gran Signore of the said Ambassador advancinge soe farre as Belgrade, soe that within twenty days, he emaye bee expected heere, of which news the Gran Signore seemed soe well pleased, as hee gave unto the Messenger two costly vestes..."

⁸⁹¹ BOA, MAD.d 7339, s. 14.

devam edip kendisine emanet edildiği komutan ile Komaron'a geçtiği, burada ise eşlikçisi Kollonitsch'ten tayinatını talep ettiği kayıtlara geçmiştir.⁸⁹²

Habsburg idaresi Osmanlı topraklarında hüküm süren veba salgınından ötürü büyükelçiyi hemen yoluna koymamış, bir süre Komaron'da karantina amacıyla bekletmiştir (*auszulufften/fare un poco di contumacia*).⁸⁹³ Günümüz standartlarında bir büyükelçiye veba şüphelisi gözüyle bakılması oldukça rahatsız edici de olsa, bulunduğu şartlar içerisinde Recep Paşa'nın ne hissettiğini ne yazık ki bilemiyoruz. Velhasıl, Recep Paşa'nın elçilik mübadelesinden sonra Viyana'ya girişine kadar yirmi beş günlük bir zaman geçmesi gerekecekti.

Nihayetinde Recep Paşa ve heyeti 20 Ekim günü şehre girişten önceki son durak olan Schwechat'a gelmişlerdi.⁸⁹⁴ Bu sırada şehir içerisinde de hareketlenmeler başlamıştı. Habsburg idaresi şehrin dört bir yanındaki mahallelerde davullar çaldırıp, şehir sakinlerinin ertesi sabah erkenden silahlarıyla beraber Osmanlı elçisini karşılamaya gelmelerini duyurmuştu. Şehir sakinleri dört farklı sancağa/alaya (4 *Fahnen*) bölünüp karşılama için dizileceklerdi. Gelen haberler, elçinin gösterişli bir maiyet ve kortejle gelip, Kaiser için göze hoş hediyeler getirdiği doğrultusundaydı.⁸⁹⁵

Ertesi gün Osmanlı heyetinin şehre girişi hakkında dönemin gazetesi bize önemli bilgiler vermektedir.⁸⁹⁶ Önceki gün duyurulduğu üzere Viyana ahalisi sabahtan silahlarını kuşanmış bir şekilde, ait oldukları dört sancaktan birinin altına geçmişler, tam öğle vakti kendilerine buyrulan konuma geçmişlerdi: Her ne kadar dört sancak hususi konumlarda tutulmuşsalar da, ahali sırayla büyükelçinin geçeceği cadde üzerine yerleştirilmişti. Ardından çavuşbaşının muadili olan saray nazırı (*Hoffmarschalck*) Kont Schwarzenburg, kendi maiyeti ve ardında bir kısım şehir sakini ve tüccarlar ile at sırtında şehir dışına çıkıp, surların yarım mil ötesinde (St. Mark) açık arazide Recep Paşa'yı karşılamışlardı.

Kont Schwarzenburg ve Recep Paşa birbirlerine doğru yaklaşmışlar ve mesafe yeterince kapanınca önce paşa sonra da saray nazırı atlarından inmişlerdir.

⁸⁹² OeStA, KA, HKR P, 259, f. 298a (1 Ekim 1628).

⁸⁹³ *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*; ve OeStA, HHSStA, V.Disp.G 71, s. 45. İkisi de 7 Ekim 1628 tarihlidir.

⁸⁹⁴ OeStA, KA, HKR P, 260, f. 283b (20 Ekim 1628).

⁸⁹⁵ *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*, vom 21. October / Anno 1628.

⁸⁹⁶ *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*, vom 28. October/ Anno 1628. Gazete haberiyle neredeyse birebir aynı tahkiyeyi kuran havadis derlemesine de bakılabilir: *Theatrum Europaeum*, Yıl 1628, s. 1144-45.

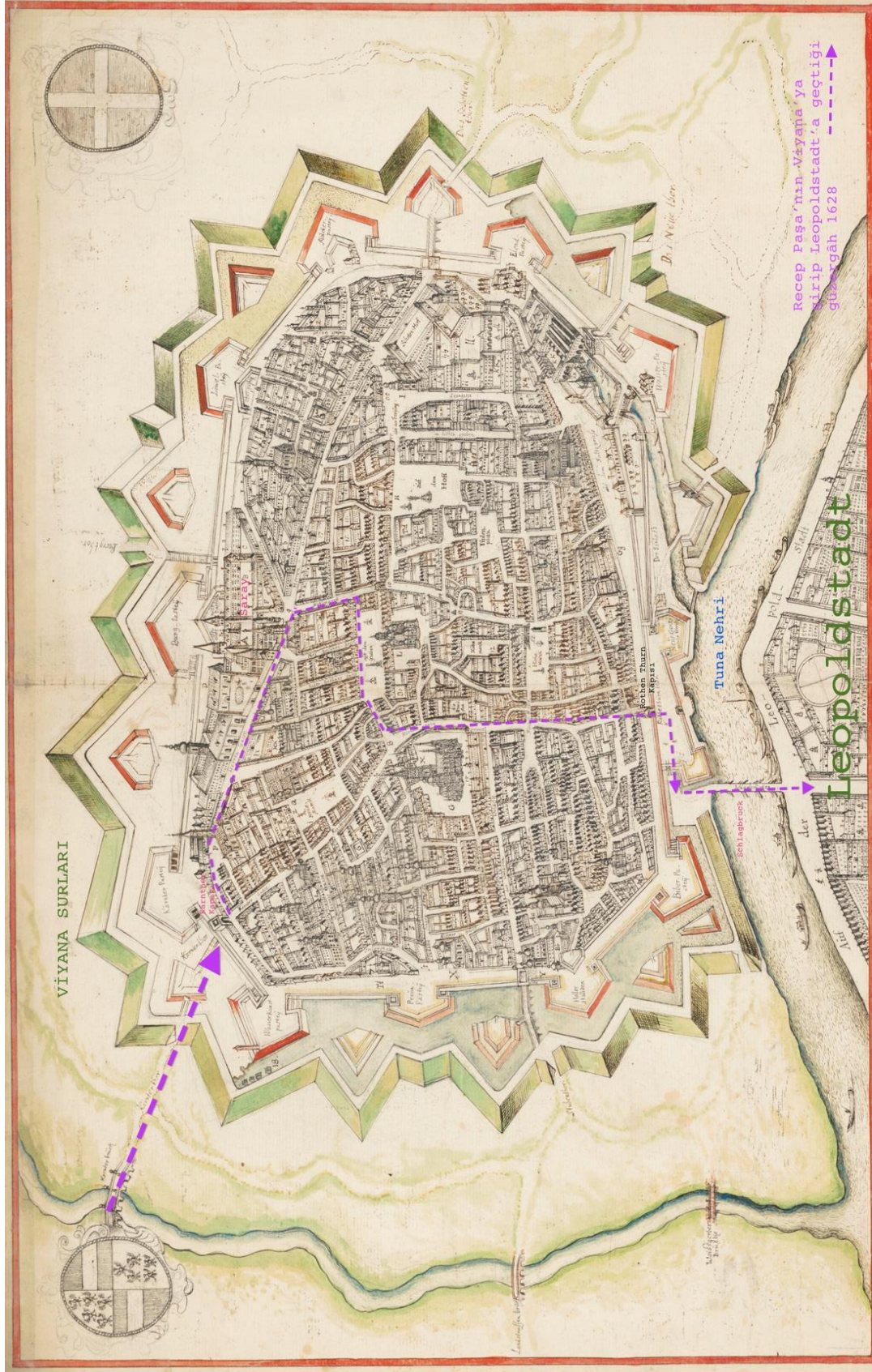
Karşılıklı birkaç adım attıktan sonra ev sahibi durmuş ve misafirin kendisine gelmesini beklemiştir. Paşa yaklaşınca da iki taraf birbirine hürmetlerini sunmuşlar (*einander erzeigter gebührenden Reverenz*), ardından Kont Schwarzenburg tercüman vasıtasıyla paşayı selamlayarak (*gratulirt*) karşılamıştır. Akabinde, Recep Paşa'nın önüne Kaiser II. Ferdinand tarafından gönderilmiş ve göz alıcı mücevherlerle koşumları süslü (ve söylentiye göre kısa süre önce Gabor Betlen'in hediye ettiği) bir atı getirmişler, o da hemen binmişti.

Şehre giriş anına dair gazetede yer almayan önemli bir hususu Murteza Paşa'nın geç tarihli bir mektubundan öğrenebiliyoruz: Recep Paşa ve heyeti Viyana'ya girerken, her ne kadar mehter çalınmasına izin verilmişse de, sancak dalgalandırılmasına müsaade edilmemişti.⁸⁹⁷ Belli ki bu konuda önceden bir mutabakata varılmış olduğundan, Recep Paşa herhangi bir itirazda bulunmamıştır.

Paşa Kaiser'in gönderdiği bineğe atladıktan sonra, maiyetiyle birlikte şehir Kärntner Kapısı'ndan girmiş ve Leopoldstadt (*vor dem Rothen Thurn über der Schlagbruck*) tarafına kadar geçit yapmıştır: En önde bir bölük kimi mızraklı kimi mızraksız, davul ve uzun sancaklar taşıyan Macarlar gitmekteydi ki, bunlar ta sınırdan beri Osmanlı heyetine eşlik etmişlerdi.⁸⁹⁸ Peşleri sıra bir gün önceki duyuruyu ciddiyetle dikkate almış olan şık giyimli ve mavi tüyler ve kuşaklar takmış şehir eşrafı ve tüccarı at üstünde ilerliyordu. Bu grubun ön kısımlarında ise şehrin belediye başkanı Daniel Moser (ve ticaret sorumlusu Bay Kielmann) yer almaktaydı. Şehir eşrafının arkasındaki grubu da (ki aralarında pek çoğu kasaptı) yine at üstünde şık giyimli şehir sakinleri oluşturmaktaydı. Artık bu üçüncü grubun ardından da Osmanlı elçilik heyeti başlıyordu. Hediye olarak getirilen atların ve Recep Paşa'nın boşa çıkan atının önünde mızraklı askerler gitmekte, artlarında ise birkaç Osmanlı süvarisi ve nihayet büyükelçi gelmekteydi.

⁸⁹⁷ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-4, f. 120a: “Datum Offen den 3. Novembers Anno 1628 ./.”

⁸⁹⁸ OeStA, KA, HKR P, 260, f. 284a. 21 Ekim 1628 tarihli bu girdi Raab (Yanık) Kalesi'nden iki yüz hafif süvarinin (*Husar*) geldiğini belirtir.

Harita 4: Recep Paşa'nın Viyana'ya Girişi, 1628 (Kaynak: B.G. Andermüller, 1703)

Recep Paşa'nın fiziksel görünüşüne dair de ilk defa bu vesileyle malumat sahibi oluyoruz: Gazetenin tabiriyle yaşlı ve şişman bir adam olan Recep Paşa, sarı kadifeden içlik (*Underrock*) ve samurlu kırmızı kadifeden bir kaftan (*Oberrock*) giymekteydi. Paşa ilerlerken yanında da saray nazırı Kont Schwarzenburg ve iki kişi daha at binmekteydi: Komaron muhafızı Kollonitsch'e göre Kont Schwarzenburg elçinin sağında, kendisi ise solunda ilerlemekteydi. Ardlarından saray halkı (*Hoffleuth*) ve en sonda da mızrak ve sancak taşıyan birkaç Osmanlı tebaası daha yürümekteydi. Osmanlı heyetinin yükünü taşıyan arabalarla da kortej sonlanmış oluyordu. Yine Kollonitsch'in aktardığına göre heyetin yolu Kärntner Kapısı'ndan sonra imparatorluk ahırları (*Kayserstall*), kömür pazarı (Kholmarkht) ve Graben'den geçip, Rothenthurm üzerinden Tuna üzerindeki adacıkta (Leopoldstadt) yer alan ve Osmanlı heyetinin yerleştirildiği Pertholdshaus'da son bulmuştu.⁸⁹⁹

3.1.5. Kuefstein'in Devam Yolculuğu

Kuefstein'in seyahatnamesine geri dönecek olursak, Osmanlı Büyükelçisi Recep Paşa Viyana'ya girmeden önce Schwechat'ta bulunduğu 20 Ekim 1628 günü, Kuefstein'in yolculuğunun ikinci kısmı başlıyordu. Tuna Nehri macerası Belgrad'a gelişleriyle biten heyetin, artık karadan ilerlemesi gerekiyordu. Kuefstein burada biraz ayrıntıya girerek, kendi altı atlı arabasının yanında üç atlı altmış beş vagonun ve on beş binek atın oluşturduğu katarıda toplam iki yüz elli iki at bulunduğunu ifade etmiştir. Geldikleri nehir teknelerini ise, Budin'den beri heyetini koruyup eşlik eden şaykacı ve askerlere (komutanlarına ayırdığı biraz nakit bahşişle birlikte) hediye etmişti.⁹⁰⁰

20 Ekim'de Belgrad'dan yola çıkan Kuefstein'a, üç gün ilerledikten sonra İstanbul'daki Nemçe Kapı Kethüdası Sebastian Lustrier'den bir mektup ulaşmıştı: Alınan habere göre meşhur asi Abaza Mehmed Paşa (*der großen Rebell Abassa von Erzerum*) Osmanlı idaresine teslim olmuş, bu da şehri büyük sevince boğmuştu.⁹⁰¹ Kuefstein 29 Ekim'de bu haberi Niş'ten Viyana'ya yollamış ve "önceki alçakgönüllülükleri (*Kleinmütigkeit*) hızla kaybolan Osmanlıların nasıl da kendisine

⁸⁹⁹ OeStA, HHStA, HS, W 1114, Mektup K4: "Wienn den 22 Okt. :628".

⁹⁰⁰ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 14b.

⁹⁰¹ TNA, SP, 97/14, f. 226a-b (14 Ekim 1628) altında İngiliz temsilci Peter Wyche da İstanbul'un şenlik havasına bürünüp toplar ateşletildiğini yazmaktadır.

eskisinden daha az itibar etmeye başladıklarını” ifade etmişti. Ancak Kuefstein da eli boş durmayıp Osmanlı tebaasının tadını kaçırmak adına kendi efendisinin de yakın zamanda zaferler kazandığını ve Habsburg hanedanının sınırlarını yüz mil genişletip Kuzey Denizi’ne ulaştığını söylemişti.

Yine de Abaza zaferinin Osmanlılar için Habsburg sulhünden daha önemli olduğu hissini bastıramamıştı. Kendi ifadesiyle, İstanbul’da da yüz yüze geleceği bu hissi, yolculuk esnasında kendisine eşlik eden Belgrad Müftüsü İsa Efendi (*Muffti von Offen*) nezdinde yakından hissetmişti: Müftü önce Kuefstein’in kendisini ziyaret etmesini bekliyordu.⁹⁰² Yine de Kuefstein’in taviz vermez tavrını görünce, yol arkadaşı büyükelçiye ilk ziyareti gerçekleştirmiş, Kuefstein da hemen ertesi gün iadeziyaretle mukabele etmişti.

Yolculuklarının devamında Kuefstein geçtiği şehirlerde yeterince hürmet görse de, çok fazla süvari ya da piyadenin karşılmalarda bulunmadığını belirtmiştir. Bunun tek istisnası, şehrin dışında nizam üzere bekleyen süvariler ve kalabalık piyadelerin iki fil eşliğinde karşılama yaptığı Edirne olmuştu. Bunun haricinde Kuefstein’in yolculuğu sırasında denk geldiği Osmanlı ahalisine dair gözlemleri kendisinden önceki elçilik heyetlerinininkinden farklı değildir. Büyükelçiye göre geçtiği her şehirde Hristiyan ahali elçilik heyetinin Haç ile süslü sancağını hevesle ve kimi zaman ellerini göğe kaldırıp şükrederek temaşa etmekteydi. Hatta bir köyde küçük bir grup ellerinde bir tavuk, ekmek ve şarapla heyetin yolunu beklemiş, sonra da bunları elçilik heyetine ikram etmiş, Kuefstein’dan Kaiser Ferdinand hürmetine bu hediyeleri kabul etmesini rica etmişti.⁹⁰³ Kuefstein da haliyle, gelecekte olası bir Osmanlı karşıtı savaş durumunda, imparatorluk içinden bu gibi istifade edilebilecek insanların nasıl da avantaj sağlayabileceği yorumunu yapmıştır.

Elçilik heyeti Edirne’deyken (kasım ortası), Budin’den Müftü İsa Efendi’ye gönderilen bir ulak, Kaiser Ferdinand’ın Kuefstein’a 20 Ekim 1628 tarihli mektubunu getiriyor ve Osmanlı Büyükelçisi Recep Paşa’nın Viyana önlerindeki Schwechat’a vardığını bildiriyordu. Ayrıca, Macaristan Genel Valisi Miklos Esterházy’nin elçilik heyetine dâhil ettirdiği Martin Szombathely’nin Erdel Beyi Gabor Betlen meselesindeki tutumu hakkında, Kuefstein’ı nasıl tavır alması

⁹⁰² OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 15a.

⁹⁰³ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 15b.

gerektiğine dair bilgilendiriyordu. Bunun haricinde, Komaron muhafızı Baron Kollonitsch de Recep Paşa'nın Viyana'ya girerken sancaklarını dalgalandıramadığını, bu yüzden İstanbul'da bu hakkın Kuefstein'a tanınmayacağını haber veriyordu. Ulağın Murteza Paşa'dan Kuefstein'a getirdiği mektup da tam olarak aynı hususa odaklanmaktaydı.⁹⁰⁴

Gerekli cevapları yazdıktan sonra, yan yana odalarda kaldıkları handa müftüyle görüşen Kuefstein, bayrak konusunda sıkıntı çıkarmayacağı garantisini vermiştir. Ancak, müftüye de Kont Schwarzenburg ve Kollonitsch'in nasıl Osmanlı büyükelçisini ortalarına alıp ikâmetgahına kadar geçirdiklerini söylemeyi de unutmamıştı. Müftüden arzusu, Osmanlı idaresini uyarıp benzer muameleyi kendisi için de hazırlamalarıydı. Müftü (İsa Efendi) kendisine herhangi bir endişe duymamasını öğütlemişti: Sultan Murad, Kuefstein'ı karşılamak için (her ne kadar bir vezir olmasa da) Osmanlı ekâbirinden birini mutlaka gönderecekti. Ayrıca, Kuefstein'ın not ettiğine göre, bir vezirden daha önemsiz olmayan müftünün kendisi de Kuefstein'a eşlik ediyor olacaktı.⁹⁰⁵

Elçilik heyeti nihai hedefine artık iyice yaklaştığında, yani Silivri'ye vardıklarında, Nemçe Kapı Kethüdası Sebastian Lustrier İstanbul'dan çıkıp büyükelçiyi karşılamaya gelmişti. Dönemin diplomasi uygulaması dâhilinde, olağanüstü misyonla gelen elçiler eğer varsa devletlerinin İstanbul'daki daimi elçilerine şehre yaklaşmakta olduklarını haber verip⁹⁰⁶ İstanbul'a girmeden önce yol üzerinde bir kasabadan alınmayı beklerlerdi. Bu sebeple Avusturya Kapı Kethüdası Lustrier de şehre yaklaşan Kuefstein'ı karşılamaya gelmişti. Lustrier büyükelçiye Sadaret Kaymakamının (Topal Recep Paşa) “şehre girişte sancakların kapatılması ve mızıka çalınmaması” hususunda zorluk çıkarılmaması doğrultusundaki arzusunu iletmişti. O zamana kadar hem müftüden hem de Murteza Paşa'dan müzik çaldırma izni almış olan Kuefstein'a bu çok ağır gelmiş olmalıydı- ancak, sefaretnamede bu doğrultuda bir ifade bulunmamaktadır.

18 Kasım günü Silivri'den ayrılan heyet Büyükçekmece'ye ilerlediği sırada, o zamana kadar yolculuk boyunca olduğu gibi davul çalıp flama dalgalandırırken,

⁹⁰⁴ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 16a.

⁹⁰⁵ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 16b.

⁹⁰⁶ Anton Ernstberger, *Europas Widerstand gegen Hollands erste Gesandtschaft bei der Pforte (1612)*, Münih: Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 1956, s. 41.

heyetin refakatçilerinden Şahin Ağa yanında bir beyle elçilere sancakları dolamalarını söylemişti. Bunun üzerine Kuefstein da Lustrier aracılığıyla kendilerine, ancak İstanbul önlerine geldiğinde sancak kapayacağı cevabını verdimişti. Zira Osmanlı heyeti de Viyana'ya girerken böyle yapmış, ne Kaymakam Recep Paşa ne de Murteza Paşa daha öncesinde sancak kapaması gibi bir talepte bulunmamışlardı.⁹⁰⁷

Bu beklenmedik talep karşısında sinirlenen Kuefstein müftü ile irtibata geçmişti. Ancak aldığı cevap, Şahin Ağa ile bir tatsızlık yaşamaması yönündeydi. Kuefstein bunun üzerine Şahin Ağa'dan özür dilemiş, ancak ne müziğe ne de bayrak dalgalandırmaya ara vermiştir. Kuefstein'in yorumuyla Şahin Ağa sinir küpüne dönse de, sesini çıkartmamıştı.

Böylece Büyükçekmece'den yollarına bayraklarını kapamadan devam eden heyet, konaklayacakları Küçükçekmece'ye gelmişti.⁹⁰⁸ Günümüzde şehir sınırları içerisinde kalsa da, modern öncesi dönemde suriçi İstanbul'dan oldukça uzak kalan Küçükçekmece (Ponte Piccolo), genellikle Avrupa'dan kara yoluyla gelen elçilerin İstanbul'a girmeden önceki son noktası olmaktaydı. Bu sebeple artık iş ciddiye binmişti denebilir.

Son gelişmeler üzerine şehre girişinde bir tatsızlık çıkmasından çekinen Kuefstein hemen ertesi günü (19 Kasım) Avusturya Kapı Kethüdası Lustrier ve kendi heyetinin tercümanı Marino Tudusi'yi İstanbul'a yolladı. Temsilcilerin vazifesi, sadaret kaymakamıyla konuşup, önceki heyetlerde olduğu gibi şehir surları önünde Osmanlı memurları ile Habsburg heyeti arasında münakaşa ya da sözlü tartışma çıkmaması⁹⁰⁹ için her şeyi önceden netleştirmektir.

Ancak, ne yazık ki 20 Kasım günü Marino Tudusi sevimsiz bir haberle dönmüştü: Tudusi'nin ifadesine göre Kaymakam Recep Paşa, kanunlara aykırı olduğu için (*wieder Ihr Gesez unnd Canonem*) ne bayraklara ne de mızıkaya müsaade etmiyordu. Hatırlanacağı üzere Recep Ağa'nın Viyana'ya girerken mehter çaldırmasına izin verildiğine ancak sancak açtıramadığına değinmiştik. Bu durumun bilincinde olan Kuefstein'in ne Viyana'daki Osmanlı büyükelçisini örnek göstermesi

⁹⁰⁷ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 17a.

⁹⁰⁸ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 17b

⁹⁰⁹ Kuefstein en azından (tam beş yıl önce) şehre giriş yapan selefi Kurz von Senftenau'nun bir cavuşla yaşadığı münakaşadan haberdar görünmektedir.

ne de Murteza Paşa'nın mızıkça çalınabileceğine dair gönderdiği mektubun orijinalini yollaması fayda etmişti. Kaymakam Recep Paşa, gönderdiği cevapta Sultan Murad'la bu konuyu hususi olarak görüştüğünü ve olumsuz cevap aldığı belirtmişti.⁹¹⁰ Yine de Kuefstein'a selamlarını göndermiş, içermemesini ve şehre girişini başka bir hususa takılmadan icra etmesini rica etmişti.

Anlaşılabileceği üzere, Kuefstein sefaretnamesinde bir adaletsizlikle karşılaştığını sinirle ifade ediyor, bu 'mantıksız' addettiği muameleyi sindiremiyordu. Öte yandan da onca uğraşla elde edilen sulhü, seremoni yüzünden tehlikeye atmak da işine gelmiyordu. Derhal kâğıt-kaleme sarılan Kuefstein, sadaret kaymakamına yazıp maruz kaldığı muamelenin nedenini sorma yoluna gitmişti. Kuefstein'ın hedefi kendi ifadesiyle "kaymakamın kararını değiştirmek" değildi: Şayet kaymakamdan mızıkça çalınamamasının nedenine ilişkin yazılı bir cevap alırsa, Kaiser Ferdinand'a merasimdeki bu eksiklikten ötürü sunabileceği resmi bir sebep eline geçmiş olacaktı.

Marino Tudusi'nin eline, kendisini şehirde bekleyen kapı kethüdası Lustrier'in yanına gitmeden önce bu mektubu tutuşturup tembihlemişti. Kuefstein ikisine, mümkünse şehre girişini birkaç gün ertelemesi için kaymakamla konuşmalarını buyuruyordu. Büyükelçinin kendi ifadesiyle böyle bir hamleden beklentisi, eğer şanslıysa o birkaç gün içinde Abaza Mehmed Paşa'ya karşı başarılı seferinden dönecek olan sadrazamı (Hüsrev Paşa) yakalamaktı. Kim bilir, belki sadrazamın Kuefstein'a karşı tutumu daha mantıklı olacaktı. Ayrıca, sadaret kaymakamı için vermesi gereken hediyeleri böylece başka yerlere dağıtabilecekti.

Yapılan görüşme sonunda kaymakamdan yalnızca üç günlük bir erteleme koparılabilmişti. Kuefstein'a göre, kaymakam şehre girişin kendi otoritesi altında gerçekleşmesi fırsatını kaçırmak istemiyordu.⁹¹¹ Ertesi gün Şahin Ağa yanında dört çavuşla kaymakamın yanından Kuefstein'a gelmiş, kaymakamın yazılı cevabını getirmişti. Ayrıca, Kuefstein'ın İstanbul'a giriş tarihi 25 Kasım olarak kesinleştirilmişti.

⁹¹⁰ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 17b.

⁹¹¹ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 18a.

Kuefstein'in Küçükçekmece'de geçirdiği toplam sekiz gün içerisinde Betlen'in İstanbul yolundaki elçisi Mihal Tholdalagi de kasabaya gelmişti.⁹¹² Erdel'in yıllık haracını getirmekte olan elçi,⁹¹³ Küçükçekmece'de Kuefstein'in ikâmetgahından çok uzak bir yerde durmuş olmasa da, büyükelçiyi selamlamaya gitmemişti. Kuefstein bunu Erdel Prensi'nin Kaiser'e karşı duyduğu soğukluğun bir göstergesi olarak yorumlamaktadır. Ancak, şayet Betlen'in Habsburg elçisinin İstanbul'da olacağından haberi yoksa, ya da haberi olduğu takdirde dahi İstanbul dışında bir karşılaşmaya dair herhangi talimatı yoksa, Erdel elçisine çok da seçenek kalmadığı yorumunu yapabiliriz. Elçinin efendisini temsilen kiminle görüşüp kiminle görüşmeyeceğine merkezden karar verilmesi gerekeceğinden, herhangi bir talimatı olmayan Mihal Tholdalagi bir pot kırmak yerine sessiz kalmayı da seçmiş olabilir.

Aynı sıralarda Kuefstein'in heyetinde yer alan iki Macar asilzade, büyükelçiyle görüşme ihtiyacı hissetmişti. Bunlardan ilki Macaristan Genel Valisi Miklos Esterházy'nin yeğeni olan Baron Istvan Reway, diğeri de Michal Pangratz idi. Ellerinde Esterházy'den Nemçe Kapı Kethüdası Lustrier'e gönderilen Macarca bir mektup bulunmaktaydı,⁹¹⁴ ancak bunu kendilerinden başka tercüme ettirecek kimse bulunmadığından şahsen yanına geldiklerini söylemişlerdi. Belirttikleri üzere, mektuplarda Martin Szombathely'nin Erdel meselesine dair maslahatı aktarılmaktaydı.

Kuefstein bu durumdan açıkça rahatsız olmuştu: Öncelikle, Lustrier, mukim elçi olduğundan rütbe olarak misyonu boyunca Kuefstein'a memur olmaktadır. Dolayısıyla, Erdel meselesiyle ilgili görüşülecek bir şey varsa bunu Lustrier'nin değil, kendisinin yapması gerekliydi. Ayrıca, Genel Vali Esterházy'nin gönderdiği mektupta adamı Martin Szombathely'ye verdiği kimi emirler, Kuefstein'in aldıklarıyla çelişmekteydi. Bunun üzerine Kuefstein derhal Kaiser Ferdinand'a mektup yazarak durumu anlatmıştı. Küçükçekmece'den yapılan bu tahrirat, 25

⁹¹² BnF, Ms Français 16153, f. 102a-b (Au Roy du 26 de Novembre 1628) içerisinde gördüğümüz kadariyle Fransa daimi elçisi Comte de Césy, Erdel elçisinin 24 Kasım'da İstanbul'a vardığını bildirmektedir.

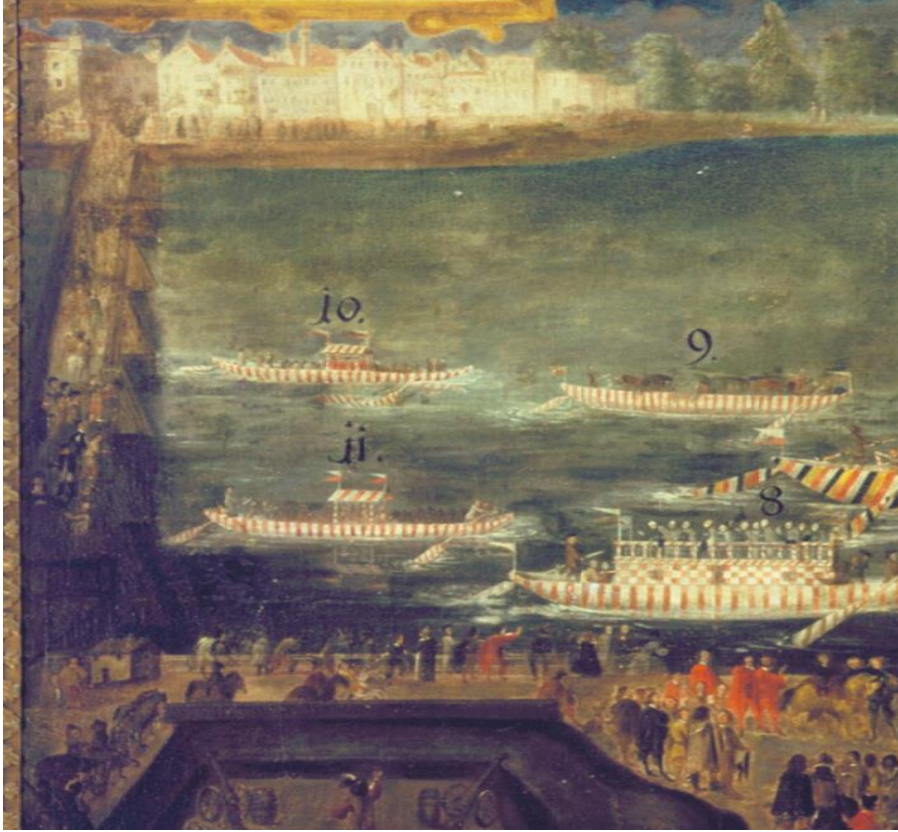
⁹¹³ Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen*, s.739: "Dalle Vigne di Pera li 25 Novembre 1628". Balyos Venier, Mihal Tholdalagi'nin Erdel Beyi'nin has adamlarından biri olması ve zaten birkaç ay önce İstanbul'a gelmiş olmasından ötürü bu seferki ziyaretinin sadece haraç teslimi değil, Kuefstein'in hareketlerini izleme amacı güttüğünü (*che sia inoltre per osservare le trattationi di questo Ambassador Cesareo*) düşünmektedir.

⁹¹⁴ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 18b.

Kasım günü Kuefstein'in İstanbul'a girişinden önce sefaretnamesine kaydettiği son faaliyettir.⁹¹⁵

3.1.6. Büyükelçi Recep Paşa'nın Viyana'daki İlk Günleri

Yukarıda da değinildiği üzere 21 Ekim'de Viyana'ya yerleşmiş olan Recep (Ağa) Paşa, Kuefstein İstanbul'a girdiği sırada bir aydan fazla süredir Habsburg başkentinde yaşıyordu. Şehrin dışındaki ilk varoş olan Leopoldstadt'ta, Pertholders Haus isimli ikâmetgahta konakladığını bildiğimiz Recep Paşa'nın günlerini nasıl geçirdiğine dair malumatımız bulunmamaktadır. Yine de Osmanlı tarafıyla iletişim trafiğinin Budin Paşası Murteza üzerinden ya da sadece paşa ile olduğunu varsayabiliriz.⁹¹⁶

Resim 8: Viyana'dan Leopoldstadt görünümü
(Kaynak: Greillenstein, Niederösterreich, Avusturya;
<https://realonline.imareal.sbg.ac.at/detail/nr-017917>)

⁹¹⁵ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 19a.

⁹¹⁶ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-4, f. 120a'da gördüğümüz üzere Recep Paşa şehre girerken mehtere izin verilip sancakların kapattırıldığını Murteza Paşa'ya yazmıştı.

Bir elçi olarak misyonundaki en önemli anın, gönderildiği hükümdarın şahsen karşısına çıkmak olduğu bilincinde olan diplomatik çevre için, Kaiser'in ne zaman Recep Paşa'yı göreceği büyük merak unsuruydu. Venedik temsilcisi, Kaiser'in Recep Paşa'yı gelişinden bir hafta sonra 28 Ekim'e kadar hâlâ kabul etmediğini not düşmüştür. Bundan daha önemlisi ise elçinin verilen tayinatına dair düştüğü nottur: Recep Paşa ve maiyetine nakit para ile beraber binek hayvanları için yeterli miktarda saman ve yem teslim edilmişti. Ancak, Recep Paşa kendisine yapılan tahsisattan tatmin olmamıştı. Kendi rütbesinde birine bu tahsisatın beş katı verilmesi gerektiğine dair sitemini iletmesine rağmen, Habsburg yetkilileri verdikleri meblağı makul addetmekteydi.⁹¹⁷

Ertesi hafta, Venedik temsilcisinin 4 Kasım tarihli raporu, tayinat sorununun hâlâ çözülemediğine, dahası kötüye gittiğine işaret etmektedir. Ayrıca Venedik temsilcisi, Habsburg yetkilerinin sorunun çözümüne yönelik çaba gösterdiğini not ederken, aldığı meblağı yetersiz görmeye devam eden Recep Paşa'nın bu sorun çözülene kadar Kaiser II. Ferdinand'ın huzuruna çıkarılmayacağını da belirtmektedir.⁹¹⁸ Bir sonraki raporda (11 Kasım) ise işler iyice çığırından çıkmış, paşa itirazını doğrudan Kaiser'e sunmak için 5 Kasım günü başını alıp saraya gitmek istemiştir. Ancak, kapıdaki nöbetçiler Leopoldstadt'tan Viyana'ya geçmesine izin vermemiş ve paşayı ikametgâhına dönmeye mecbur etmiştir.⁹¹⁹ Saray Harb Konseyi'nin (*Hofkriegsrat*) kayıtlarında bu hadise 6 Kasım'a tarihlenmiş, dört gün sonra da mevzu hakkında Kuefstein'a mektup yazılmıştır. Ayrıca, 9 Kasım'da Rudolf Schmid ve ulak Johan Dietz,⁹²⁰ Budin'e yollanmıştır, ki görevleri arasında muhtemelen bu durumu Murteza Paşa'ya iletme de vardı.⁹²¹

Tartışmanın müdahillerinden biri olan Habsburg Saray Tercümanı Michael d'Asquier'nin verdiği yazılı rapordan, olayın çok ileriye gittiğini ve Recep Paşa'nın d'Asquier'yi yüzüne karşı 'yalancı' olarak nitelendirdiğini dahi görmekteyiz. Kendisine verilen günlük 110 Taller'i (aşağı yukarı 9.000 akçe) kifayetsiz gören

⁹¹⁷ OeStA, HHStA, V.Disp.G 71, s. 64: "Di Vienna li 28 Ottobre 1628".

⁹¹⁸ OeStA, HHStA, V.Disp.G 71, s. 73: "Di Vienna li 4 Novembre 1628".

⁹¹⁹ OeStA, HHStA, V.Disp.G 71, s. 82: "Di Vienna li 11 Novembre 1628"; *Courante uyt Italien ende Duytschlandt, &c. 1628 (Den 2 Decem. Anno 1628)*, s. 1: "Wt Weenen den 12. [November]".

⁹²⁰ Dietz ile ilgili yakında yayınlanan bir çalışma için, János Szabados, "Habsburg–Ottoman Communication in the Mid-17th Century–The Death of imperial courier Johann Dietz. A Case Study", *Osmanlı Araştırmaları*, 54 (2019), s. 119-140.

⁹²¹ OeStA, KA, HKR P, 260, f. 286b, 287b, 288a.

Recep Paşa, Kuefstein'a günde 9.000 akçe üzerine binek yemi ve odun da verildiğini, bu yüzden kendisine verilen günlük 9.000 akçenin yetersiz olduğunu ısrarla söylüyordu. Nihayetinde 6 Kasım 1628 günü kapının suratına kapatılması hadisesi üzerine, Recep Paşa ertesi gün farklı bir tutum sergileyip, dört ağasını Gizli Şura (*Geheimrat*) üyelerinden biri olan Kont Meggau'ya özür dilemek için göndermeyi seçmişti.⁹²²

Meselenin İstanbul'a yansıyor yansımadığını bilmiyoruz. Ama öyle görünüyor ki sonrasında Murteza Paşa, büyükelçi Recep ile muhatap olmuştur: 20 Kasım günü yanına gelen Schmid'in getirdiği mektuplar ve yaptığı sözlü ifade uyarınca Murteza Paşa, Osmanlı büyükelçisinin tavrını onaylamadığını belirtmiş ve kendisine ileride hareketlerine dikkat etmesi için yazacağını söylemiştir.⁹²³

Nihayetinde Recep Paşa'nın geri adım atmasıyla, Kaiser Ferdinand'ın huzuruna kabulü önünde bir engel kalmamış oluyordu. Kaiser'in Kuefstein'a verdiği habere göre 19 Kasım Pazar günü Recep Paşa huzura çıkmıştı.⁹²⁴ Dönemin gazetesinde sadece "pazar sabahı, ayinden sonra" vukubulan ve "hediyelerin takdimi"nden ibaret olarak verilen bu haber,⁹²⁵ Venedik elçisinin raporunda biraz daha ayrıntılıdır. Şehre girişinde olduğu gibi, ikâmetgahına gelip Recep Paşa'yı alan kişi saray nazırı (*Maresciale di Corte [Hoffmarschal]*) Schwarzenburg olmuştur. Nazır, paşaya ve heyetine at sırtında saraya kadar eşlik ettiği sırada heyet şu şekilde ilerlemekteydi: En önde aşağı yukarı otuz kadar Osmanlı memuru, Kaiser Ferdinand ve Macaristan Kralı olan veliahdına getirilmiş hediyeleri taşımaktaydı. Peşleri sıra, Kaiser'e hediye edilecek dört atı (ki ikisinin koşumları çok değerli taşlarla bezeliydi)⁹²⁶ yularından çeken bir grup ilerliyor, en sonda ise Büyükelçi Recep ile Kont Schwarzenburg yan yana geliyordu.

Elçi raporu ve havadis derlemelerinde net bilgi bulamasak da, Osmanlı heyeti o gün yanlarında atlardan fazlasını götürüyor olmalıydılar. Kuefstein'ın evrakı

⁹²² OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-4, f. 158a-161b ve f. 165b-166b.

⁹²³ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111 (1628), f. 44a-45b: "Di Buda li 21 della Luna di Novembre".

⁹²⁴ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-4, f. 150a.

⁹²⁵ *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*, vom 25 November/Anno 1628.

⁹²⁶ Osmanlı kayıtlarında anlaşıldığı kadarıyla atlar ve koşumları iki taraf için de önem arz ediyordu. Öyle ki, hem 1616 senesinde dönemin mirahorunun tuttuğu bir listede Kaiser'den hediye olarak gelen koşumları görmek mümkün olduğu gibi (BOA, TSMA D 141, f.4b), 1649 yılında Kaiser III. Ferdinand'a İstanbul'dan gönderilen yirmi iki at ve yakut, lal, piruze gibi taşlarla süslü gümüş-altın koşumlarını ayrıntılı olarak bulmak mümkündür (BOA, TSMA E 412-4 ve 782-26).

içerisinde gördüğümüz kadarıyla Recep Paşa'nın Kaiser Ferdinand ve eşine götürdüğü hediyeler kumaş ağırlıklıydı. Kıymetli kumaş ve ipliklerden yapılmış destar, yorgan, seccade, ipek donluklar ve keçeler, Habsburg hazinedarının tuttuğu listede önemli bir yer kaplıyordu. Bunların yanısıra panzehir ve amber gibi tıbbi niteliği haiz taşlar da o gün hediye edilmişti.⁹²⁷

Elimizdeki listelerden yola çıkarak aslında Osmanlı hediye paketinin jenerik bir içeriğe sahip olduğunu söyleyebiliriz. Zira Hedda Reindl-Kiel'in gösterdiği üzere on yedinci yüzyılın devamında Viyana'ya giden pek çok heyet birebir bu hediyeleri yanlarında götürmekteydi. Ancak, daha sonraki dönemlerde gönderilen Osmanlı otaklarının ve hilatlarının,⁹²⁸ Recep Paşa'nın heybesinde olmadığını görüyoruz. Bununla birlikte, gönderilen kumaşların büyük kısmının ipek ağırlıklı olması, dönemin lüks tüketim anlayışına uymaktadır.⁹²⁹ Habsburg Sarayı'nın bu hediyeleri nasıl değerlendirdiğini bilemesek de, hediye anlayışları "mukabele ve yeniden dağıtım" olan Osmanlılar⁹³⁰ aksine, Habsburglar'ın muhtemelen bunları yeniden dolaşıma sokmayıp imparatorluk ailesi içinde muhafaza ettiklerini düşünebiliriz.⁹³¹

Recep Paşa ve heyeti saraya geçtiği zaman, büyükelçi önce itimat mektuplarını teslim etmiş, ardından da hediyeleri sergilemek üzere adamlarını içeri

⁹²⁷ OeStA, HHStA, Turcica 111-4, f. 218a-219a.

⁹²⁸ Hedda Reindl-Kiel, "Ottoman-European Cultural Exchange: East is East and West is West, and Sometimes the Twain Did Meet Diplomatic Gift Exchange in the Ottoman Empire", Colin Imber, Keiko Kiyotaki ve Rhoads Murphey (ed.) *Frontiers of Ottoman Studies, Volume II*, Londra ve New York: I.B. Tauris, 2005, 113-123, s. 119.

⁹²⁹ Silahdar Mustafa Paşa'ya ilişkin 1636-1637 yıllarına tarihli bir belge de günlük kullanım için ipekli kumaşlar, at koşumları için ise kadife kullanıldığına dikkat çekmektedir ki Osmanlı Büyükelçisi Recep Paşa'nın getirdiği hediyelerde de durum budur, Hedda Reindl-Kiel, "The Empire of Fabrics: The Range of Fabrics in the Gift Traffic of the Ottomans", Th. Ertl ve B. Karl (ed.), *Inventories of Textiles-Textiles in Inventories*, Viyana: Vienna University Press, 2017, 143-164, s.151-152.

⁹³⁰ Hedda Reindl-Kiel, "Luxury, Power Strategies, and the Question of Corruption Gifting in the Ottoman Elite (16th-18th Centuries)", Yavuz Köse (ed.), *Şehrâ-yîn, Die Welt der Osmanen, die Osmanen in der Welt, Wahrnehmungen, Begegnungen und Abgrenzungen. Illuminating the Ottoman World Perceptions, Encounters and Boundaries, Festschrift Hans Georg Majer*, Wiesbaden: Harrasowitz, 2012, 107-120, s. 109; Frédéric Hitzel, "Diplomatik Armağanlar: Osmanlı İmparatorluğu ile Batı Avrupa Ülkeleri Arasında Modern Çağda Yapılan Kültürel Değiş Tokuş", Dejanirou Couto (ed.), *Harp ve Sulh: Avrupa ve Osmanlılar*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010, 243-258, s. 254.

⁹³¹ Harriet Rudolph, "The Material", s. 233-238'de gördüğümüz üzere Avrupalılar'ın, Osmanlı tarafının diplomatik hediyeleri yeniden dönüşüme sokmasına duyduğu hayret işlenmektedir. Bu da bizi Habsburg tarafının aldığı hediyeleri muhafaza ettiği varsayımına yönlendirir. Yine de Habsburglar'ın (gerek hediye gerekse ganimet olarak elde ettikleri) Osmanlı objelerini, Hristiyan dünyasında kendi üstünlüklerini sergilemek adına başka saraylara hediye gönderdikleri bilinmektedir, bkz.: Barbara Karl, "Objects of Prestige and Spoils of War: Ottoman Objects in the Habsburg Networks of Gift-Giving in the Sixteenth Century", Zoltán Biedermann, Anne Gerritsen ve Giorgio Riello (ed.), *Global Gifts: The Material Culture of Diplomacy in Early Modern Eurasia*, Cambridge: Cambridge UP, 2018, 119-149, s. 144-145.

sokturmuştu. Ayrıca, bahsi geçen hediye atların da dışarıda avluda beklemekte olduğunu Kaiser'in tercümanı aracılığıyla bildirmişti. Baldaken (tente/sayebân) altında oturan Kaiser II. Ferdinand'ın huzurunda saray efradına dâhil zâdegân ve ekâbir de bulunmaktaydı. Kaiser'in huzurundan sonra bir de eşinin yanına giden Recep (Ağa) Paşa, mutad iltifatların ardından, Macaristan Kralı'na (Kaiser'in oğlu) getirdiğine benzer hediyeler sunmuştur. Ardından da, tüm kabuller boyunca kendisine eşlik eden Kont Schwarzenburg'un mihmandarlığında yine Leopoldstadt'taki ikametgâhına dönmüştür.⁹³² Huzura kabulün gerçekleştiği, Küçükçekmece'deki Kuefstein'a dört gün içinde yazılmıştı.⁹³³

Huzura kabul gibi önemli bir ritüele dair sahip olduğumuz malumat dahi bu kadar kısıtlıyken, Recep Paşa'nın sonrasında ne yaptığına dair bir şey bilmek pek de mümkün değildir. Ancak, bir buçuk ay kadar sonra Venedik temsilciliğinin tekrar düştüğü nota göre, paşa daimi olarak Leopoldstadt'ta, ikametgâhında tutuluyor, kimseyle görüşemiyordu. Sadece birkaç kez Kaiser'in gönderdiği at arabasıyla (*in una carrozza dell'Imperatore*) gezintiye çıkmasına izin verilmişti. Kuefstein İstanbul'dan dönene kadar da Recep Paşa'nın Viyana'yı terk etmesine izin verilmeyecekti.⁹³⁴

3.2. BARON HANS LUDWIG KUEFSTEIN'IN İSTANBUL GÜNLERİ

3.2.1. Şehre Giriş

Baron Kuefstein 25 Kasım sabahı İstanbul'a gireceği vakit, Osmanlı Büyükelçisi Recep Paşa çoktan (19 Kasım) Viyana'da Kaiser II. Ferdinand'ın huzuruna çıkmış ve hediyelerini teslim etmişti. Diğer bir deyişle, hediye getirmekle yükümlü bir büyükelçi olarak en mühim vazifesini ifa etmişti. Habsburg Büyükelçisi

⁹³² OeStA, HHStA, V.Disp.G 71, s. 97: "Di Vienna li 25 Novembre 1628" . Ayrıca, 1628-1629 yılı havadis derlemesinde de çok kısa olarak huzura gidiş yer almaktadır, bkz.: Gotthard Arthus (Dansklı), *Mercurii Gallobelgici Succenturiati, sive Rerum in Galli et Belgico Potissimum...*, Tomi Decimi Septimi Liber Secundus, Frankfurt: Sigismund Latomus, 1629, s. 64.

⁹³³ OeStA, KA, HKR P, 260, f. 289b (23 Kasım 1628).

⁹³⁴ OeStA, HHStA, V.Disp.G 71, s. 133: "Di Vienna li 30 Dicembre 1628".

Kuefstein ise bu sırada merakla hayatında ilk defa göreceği bu şehri uzaktan izliyor olmalıydı.

Sancaklarını dalgalandırıp mızıka çaldırarak 25 Kasım sabahı Küçükçekmece'den İstanbul istikâmetine doğru yola koyulan Kuefstein'ı, şehrin yarım mil dışında Osmanlı temsilcileri karşılıyordu: Bunlar arasında en ön plana çıkan, büyükelçinin arabasına gelip iyi tımarlı bir at hediye eden Murteza Paşa'nın İstanbul'daki kapı kethüdasıydı (*des Bassa von Offen Resident an der Porten*). Ayrıca, Kuefstein'ın heyeti için kırk at daha hazırlanmıştı.⁹³⁵

Kendisine takdim edilen ata bindiği gibi Kuefstein müziği kestirmiş, sancaklarını da kapattırıp etraflarına ipek kuşaklar sardırılmıştı. Kuefstein'ın sefaretnamesinde belirttiği üzere çok ilerlemeden Fransa temsilcisi Césy'nin kâtipi ve on kadar hizmetkârı kendisini karşılamaya gelmiş ve atlarından inmişlerdi. Kuefstein elini uzatmış olmasına rağmen, Fransız kâtip büyükelçinin altındaki bineğin üzengisini öpmeyi tercih etmişti. Ardından da zarif bir selamlama konuşması gerçekleştirmişti. Sonrasında ise Kuefstein'ın arkasındaki tercümanın peşine takılıp kortejin bir parçasını teşkil etmişti.

Resim 9: Kuefstein'in İstanbul'a girişi (Nefedova, s. 62)

⁹³⁵ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 19a.

Biraz sonra, kendisinden üç gün önce bu heyete katılmasını rica eden Nemçe Kapı Kethüdası Lustrier'yi kırmayan Venedik balyosu Sebastiano Venier'in hizmetkârı gelmiş ve keza o da (ancak atından inmeden) iltifatta bulunarak heyete dâhil olmuştu.⁹³⁶ Yine kısa bir aradan sonra Kuefstein, iki üst düzey Osmanlı memurunu (*Bassa*) -ki bunlar çavuşbaşı ve sipahi ağası olsa gerekir- bir vadide kendilerini bekleyen üç yüz kadar çavuş ve sipahi ile karşısında bulmuştu. Atlılar büyükelçiye doğru gelmiş ve Kuefstein'ın nedim ve süvarilerini ortalarına alıp ikişerli olacak şekilde dizilmişlerdir. Ardından, o sırada İstanbul'da bulunan iki Dubrovnik elçisi şahsen gelmiş ve atları üzerinde hürmetle Kuefstein'ı selamlamışlardı.⁹³⁷ Kuefstein kendilerine teşekkür ettikten sonra büyükelçinin önüne geçmişler ve Nemçe Kapı Kethüdası Lustrier'nin yanında atlarını sürmeye devam etmişlerdi.

Nihai olarak, kortej uzun bir süre ilerledikten sonra aceleyle yanlarına gelen bir Erdel asilzadesi de atından fırlamış,⁹³⁸ Kuefstein'ın eteğini öpüp Macarca birkaç kelimeyle karşılamıştı. Büyükelçinin tercüman vasıtasıyla⁹³⁹ teşekkürünün ardından Erdel soylusu heyete dâhil olmayıp, oradan uzaklaşmayı seçmişti. İngiltere ve Hollanda elçileri ise karşılama heyetine kimseyi yollamamışlar, hatta 23 Kasım günü Lustrier'nin kendisine yaptığı oldukça geç ziyareti İngiltere daimi temsilcisi Peter Wyche ters karşılamıştı. Wyche İstanbul'a atandığından beri ilk defa kendisiyle görüşmeye gelen Lustrier'ye, hem sitem etmiş hem de Habsburglar ve İngiltere Krallığı arasındaki ilişkiler çok da iyi olmadığından Kuefstein'ı karşılamaya kimseyi göndermeyeceğini belirtmişti.⁹⁴⁰

Kuefstein yine de asgari beş yüz kişilik alayla böylece şehre girerken, içerideki coşkunun Viyana'da Recep (Ağa) Paşa'ya gösterilenden farklı olduğunu düşünmek için sebep yok. Kuefstein'ın anlatımına göre evlerin pencereleri ve

⁹³⁶ Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen*, s.739: "Dalle Vigne di Pera li 25 Novembre 1628".

⁹³⁷ 1628'in kasım ayında haraç teslimi için İstanbul'da bulunan iki Dubrovnik temsilcisi olarak Krstitelj Giuppi ve dragoman Vicko Bratutti kayıtlara geçmiştir, Vesna Miovic, *Dubrovacka Republika*, s. 246.

⁹³⁸ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 19b.

⁹³⁹ Kuefstein'ın bu detayı vermesi, Fransa, Venedik ve Dubrovnik temsilcilerinin kendisini anladığı bir dilde, yani Latince ya da İtalyanca selamlamış olduğu ihtimalini akıllara getiriyor.

⁹⁴⁰ TNA, SP, 97/14, f. 233a (14/24 Kasım 1628): "But his errand was to tell mee that tomorrowe the Ambassador was to make his entrance, expecting that I should send and appear in his accompanimento..."

sokaklar seyircilerle “inanılmaz derecede” dolup taşmıştı. Burada Kuefstein her ne kadar kendi efendisinin gururunu okşamak için mübalağa ediyor olabileceksede şu gerçek unutulmamalıdır: Kuefstein’in görmeye alışık olduğu imparatorluk başkenti Viyana’nın nüfusu o dönemde ancak 35.000’in üzerinde iken,⁹⁴¹ İstanbul için bu sayı yüz binlere ulaşıyordu.⁹⁴² Kısaca, Kuefstein’in görmüş olma ihtimali bulunan kalabalık gerçekten de kendisi için inanılası ölçütün üzerine çıkmış olabilir.

Kuefstein şehre girişine ya da kalabalıklara dair daha fazla detay vermemiş, kortejin kendisini doğrudan konaklayacağı ikametgâha kadar götürdüğünü söylemekle yetinmiştir. Nereye yerleştirildiğini ismen belirtmiş olmasa da, “bir zamanlar Kaiser’in elçilerinin kaldığı lojman ya da han” ifadesinden Nemçe Hanı’na yerleştirildiği çıkarımını yapabiliriz. Bahsi geçen iki yüksek rütbeli Osmanlı memuru (*beeden Bassen*) icazet alıp kendileriyle beraber tüm kortej dağılınca, geriye bir tek Dubrovnik elçileri ile Venedik ve Fransa temsilcileri kalmış, bunlar da Kuefstein’ı handaki odasına kadar geçirmişlerdi. Büyükelçi kendilerine teşekkürlerini ilettikten sonra efendilerinin yanına dönmeleri için Venedik ve Fransız temsilcilerini yollamış, ancak Dubrovnik elçilerini yemeğe ağırlamıştı.

Habsburg büyükelçisinin varışından iki gün sonra, 27 Kasım akşamı Erdel elçisi Mihal Tholdalagi, Erdel’in İstanbul’daki kapı kethüdasını⁹⁴³ Kuefstein’a yollamıştı. Dostane selamlardan sonra, kapı kethüdası Kuefstein’a ne zaman arzu ederse Tholdalagi’nin Habsburg büyükelçisini ziyarete gelebileceğini söylemişti. Kuefstein teşekkür edip Tholdalagi’nin istediği zaman kendisini ziyaret edebileceğini söylemiş, böyle bir dostluk ve nezaket nişanesini yok saymayacağını belirtmişti. Kapı kethüdasının, Erdel elçisi Tholdalagi’nin Habsburg büyükelçisine Divan’daki görüşmeleri için yardımcı olması önerisine ise (Kaiser II. Ferdinand’ın talimatnamedeki ilgili maddesi uyarınca) kibarca özür isteyerek olumsuz yanıt vermiştir.⁹⁴⁴

⁹⁴¹ Peter Csendes ve Ferdinand Opll (haz.), *Wien: Geschichte einer Stadt- Die frühneuzeitliche Residenz (16. bis 18. Jahrhundert)*, Ljubljana: Böhlau, 2003, s. 180.

⁹⁴² Robert Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul: Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi, I. Cilt*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1990, s. 48.

⁹⁴³ Çapraz’ın aktardığına göre 1628-1629 yıllarında İstanbul’daki daimi elçi János Donáth’tı, Hüseyin Şevket Çağatay Çapraz, “János Szapolyai’den Gábor Bethlen’e Kadar Erdel Diplomasisi ve Bâb-ı ‘Âli’deki Varlığı”, s. 62.

⁹⁴⁴ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 20a.

Osmanlı hazine defterlerindeki fasıladan ötürü ancak 1629 mart ayı itibarıyla Kuefstein hakkında bilgi alabildiğimizden, hane döşemesi ya da harcırah alıp almadığına dair bir bilgiye sahip değiliz. Ancak sonraki kayıtlarda Kuefstein'a günde 9.500 akçe verildiği⁹⁴⁵ ve mübaşirleri arasında Osman Çavuş, Ali Çavuş ve Hasan Çavuş gibi isimler bulunduğunu görüyoruz.⁹⁴⁶

Aynı sabah, yani 27 Kasım'da, Kuefstein belki de ilk kez gerçek manada Osmanlı başkentinde bulunduğunu idrak etmişti: İki gün önce karşılama kortejine katılan yabancı devlet elçiliklerine adamlarını yollayıp selam ve teşekkürlerini sunmak istediğinde, Sadaret Kaymakamı Recep Paşa'nın hiçbir adamının handan çıkmasına izin vermediği gerçeğiyle karşılaşmıştı. Ayrıca, (herhalde yukarıda gördüğümüz Erdel temsilcisi istisna olmak üzere) dışarıdan kimsenin hana girmesine de icazet yoktu. Venedik balyosunun not düştüğüne göre Nemçe Kapı Kethüdası Lustrier, tercümanlar ve heyetin erzak tedarikçisi (*spenditore*) dışında kimse Nemçe Hanı'na girip çıkamıyordu.⁹⁴⁷

Amiyane tabirle belirtmek gerekirse Kuefstein ev hapsi yaşıyordu. İngiltere elçisi Peter Wyche'a göre, Kuefstein 25 Kasım'da hanına yerleştiği anda alışlageldiği üzere kapısına bir çavuş ve sair görevliler (muhtemelen yasakçı yeniçeriler) yerleştirilmişti. Her ne kadar, diyordu İngiliz elçi, padişahın huzuruna çıkışa kadar elçilere ev hapsi normal bir uygulama olsa da, bu kurala genelde riayet edilmezdi; ancak ne hikmetse Kuefstein için tamamıyla tatbik ediliyordu. Hatta şehre girişinde Habsburg büyükelçisine adam yollayıp eşlik ettirmediği için pişman olan Hollanda Birleşik Devletleri mukim elçisi Cornelius Haga, aynı akşam (25 Kasım) 'hoş geldin' dilekleri için kâtibini yolladığında, bu kişi de hana sokulmamıştı.⁹⁴⁸ Kuefstein ertesi gün Haga'ya tercümanı aracılığıyla maruz kaldığı "gayri medeni" muameleden yakınmıştı.⁹⁴⁹

Bu durum, sahiden de Kuefstein'ın Sultan huzuruna kabulüne kadar böyle devam edecekti. Gerek kendi kapı ağası gerekse Sebastian Lustrier aracılığıyla

⁹⁴⁵ BOA, KK.d 2106, s. 5 (28 Recep 1038).

⁹⁴⁶ BOA, D.BRZ.d 20685, s. 195.

⁹⁴⁷ Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen*, s.740: 9 Aralık 1628.

⁹⁴⁸ TNA, SP, 97/14, f. 235a (28 Kasım/ 8 Aralık 1628).

⁹⁴⁹ NA, 1.01.02 SG, 6900: "In Constant. den [kopmuş] February 1629": "in syn Logys door myn Secretaris laten begroeten, ende van wegen syne aencompste doen congratuleren ... door des selfs Druchemen die wederom daechs daernae d'antwoort aen my heeft gebracht dat den Ambassadeur het seer qualych nam dat de Durchen soe incivylic procedeeren"..

yaptığı itirazlar karşılık görmeyince, Kuefstein bir tercüman vasıtasıyla ilgili selam ve teşekkürlerini Avrupalı devletlerin İstanbul temsilcilerine iletmıştır. Tayinatını yeterli bulmayan Osmanlı Büyükelçisi Recep Paşa'nın Leopoldstadt'tan Viyana'ya sokulmamasının ardından yirmi gün geçmemiştir ki, Kuefstein da bulunduğu hana sabitlenmiş oluyordu. Bu durumda, Sultan IV. Murad'la olabildiğince çabuk görüşmesi icap etmekteydi.

3.2.2. Sadaret Kaymakamıyla Görüşme

Kuefstein artık resmi görüşmelerine başlayabilmek için Kaymakam Recep Paşa'ya adam göndertip görüşme için zaman talep etmişti. Recep Paşa kendisine 30 Kasım gününü uygun görmüştü. Belirtilen gün gelip de kaymakamın evine gittiği zaman, Kuefstein uzun süre (yarım saat) ⁹⁵⁰ beklemek durumunda kalmıştı. Kaymakamın kendisini, diğer elçilere de yapıldığı gibi, itibar sergilemek amacıyla kasıtlı olarak beklettiğini düşünen Kuefstein, hemen etrafındaki kaymakam hizmetkârlarına geri dönüp gideceğini ifade etmişti. Bunun üzerine sadaret kaymakamının gerçekten halletmesi gereken bir işi olduğundan özür dileyerek kendisini beklemesini istemişlerdi. Uzunca bir bekleyişin ardından da Kaymakam Recep Paşa neredeyse koşarcasına çıkıp gelmiş ve Kuefstein'ı baş selamıyla karşılamıştı.

Bunun üzerine Kuefstein da Recep Paşa'ya, efendisi Kaiser II. Ferdinand'ın selamını iletmış ve yanında getirdiği bir adet itimatnameyi uzatmıştı. Kuefstein raporuna parantez içinde, bu itimatnamenin aslında muhatap kısmının boş olduğu, kaymakam paşanın ismini sonradan yazdığı ayrıntısını da eklemiştir. Muhtemelen sadrazam için hazırlanan itimatname bir kenarda beklerken, sadaretin el değiştirmesi ya da sadrazam yerine sadaret kaymakamının kendilerini karşılaması ihtimaline karşı birkaç tane isim kısmı boş (*in Albis*) itimatname getirmek, Habsburg sefaret alışkanlıklarından biri olsa gerekti. İtimatnamenin ardından Kuefstein, Recep Paşa'ya tayin edilmiş hediyeleri de arz etmişti. ⁹⁵¹

⁹⁵⁰ TNA, SP, 97/14, f. 235a (28 Kasım/ 8 Aralık 1628): "being made to sitt halfe an houre in a roome, at the Caimachans house, before hee came unto him".

⁹⁵¹ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 20b.

Kaymakam Recep Paşa'nın bundan sonraki tavırları Kuefstein'ı hayal kırıklığına uğratmıştı. Paşa ne Kaiser'in selamlarına karşılık verme ne de Kuefstein'ın getirdiği hediyeler için teşekkür etme tenezzülü göstermişti. Getirdiği hediyelerin hiç de küçümsenemeyecek 42 Mark ağırlığında gümüş araç gereçler ve şatafatlı bir saatle, toplam 700 Taler'in üzerinde (ki hesabımıza göre yaklaşık 63.000 akçe gibi takdire şayan bir meblağ yapıyordu) olması da cabası!⁹⁵² Hele paşanın Kaiser'den gelen itimatnameyi küçümsercesine alması, Kuefstein'ı öylesine kızdırmıştı ki sadrazam ve şeyhülislam dışında hiçbir vezire itimatname teslim etmeme kararı almıştı.

Sinirini hiçbir şekilde açığa vurmeyen Kuefstein, kaymakamla bu ilk görüşmesinde Osmanlı diplomasi pratiğinde alışık olduğumuz üzere dişe dokunur hiçbir şey konuşmamıştı (*kheinen discours von einiger Substanz abgeben*). Büyükelçi yalnızca, acaba Sultan IV. Murad'ın huzuruna kabul için seferden dönüşü eli kulağında olan sadrazamı beklemenin daha iyi olup olmayacağını merak etmekteydi. Ancak, Kuefstein'ın yorumuna göre Recep Paşa, düşmanı olduğu sadrazamın büyükelçiyi Sultan'a takdim etme şerefini elde etmesine tahammül edecek durumda değildi. Bu yüzden de Sadaret Kaymakamı Recep Paşa'nın cevabı "bir veziri beklemeye lüzum yoktur" olmuştu; zira "Sultan'ın yeterince veziri var" idi. Paşaya göre IV. Murad, Kuefstein'ın hemen ertesi salı günü (5 Aralık) huzuruna çıkarılmasını irade buyuruyordu. Kuefstein sadrazamla görüşmesindeki ritüellere ya da gidiş gelişine dair fazla detaylı gözlemde bulunmamışsa da,⁹⁵³ bu konuşma hakkındaki yorumu, sadrazam ve sadaret kaymakamı arasındaki husumetten kendi canının yanacağını hissettiği olmuştur.

Sadrazamla görüşmenin yaşandığı akşam, Nemçe Kapı Kethüdası Sebastian Lustrier Kuefstein'ın dikkatini şu konuya çekiyordu: Macaristan Genel Valisi Miklos

⁹⁵² Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen*, s.740: 9 Aralık 1628: Her ne kadar Venedik balyosu hediyeleri "küçük bir saat ve kıymetsiz sekiz gümüş kupa (*di presente un picciolo horologio, et otto vasi di argento de poco rilievo*)" olarak nitelese de, Kuefstein'ın hediye listesinde bunları bir leğen-ibrik seti, on üç kâse (*Schalln*) ve bir kule saat (*Thurn Uhr*) olarak görmekteyiz, bkz.: OöLa, HW, HS 16, f. 288a-b.

⁹⁵³ OöLa, HW, HS 16, f. 51b'de gördüğümüz kadarıyla Kuefstein arkası kapıya dönük olacak şekilde yerleştirilmiş kırmızı kadifeden taburesini Recep Paşa'nın sofasına doğru iteleyip oturmuş ve tercümandan, yanlarında gelen Kapıkethüda Lustrier için de bir sandalye getirilmesini rica etmişti. Ayrıca, kendisine bir ve maiyetinden birkaç kişiye de birer kaftan verildiğini not düşmüştür ki toplamda 16 hilat olduğu kayıtlarda yer alır, BOA, D.BRZ.d 20683, s. 192 (1 R 1038/ 28 Kasım 1628).

Esterházy'nin heyete dâhil etmek istediği adamı Martin Szombathely İstanbul'a gelmiş ve Erdel Prensi'ne karşı maslahatına girişmek istemişti. Her ne kadar Lustrier kendisine, Kuefstein'la görüşmeden böyle bir işe kalkışmamasını söylemişse de, Szombathely sadaret kaymakamıyla bir saatlik görüşme talep etmişti. Bunun üzerine Kuefstein derhal Kaiser adına yazılı bir emir kaleme alıp, Lustrier aracılığıyla Szombathely'ye büyükelçi sadaret kaymakamıyla görüştüktan sonra kendisiyle irtibata geçmeden evvel hiçbir şey yapmamasını söylemişti.⁹⁵⁴

Devam eden günlerde, yani 1 ilâ 5 Aralık arasında Kuefstein'ın hediye meselesinden çok başı ağrıyordu. Her ne kadar Kuefstein'ın kendi heyetindekiler dahi Sultan'a getirilmiş ve sandık içinde muhafaza edilen hediyeleri görmemişlerse de, sadaret kaymakamı büyükelçinin getirdiği hediyelerin Viyana'ya gönderilenlere kıyasla değersiz kaldığını iddia ediyordu. Kuefstein Kaiser Ferdinand'a yine detaylarla haklılığını kanıtlamaya çabalıyordu: 524 Mark (120 küsür kg.) ağırlığında ve altın kaplı gümüşten oluşan (*durchaus starckh verguldetes Silbergeschier*) bu hediyelerin içine konduğu zarif işçilikli sandığın bile tek başına kıymeti 10.000 Taller (900.000 akçe) ediyordu. Hatta Kuefstein'ın haberi olmasa da, Fransa elçisi de muhtemelen söylenti yoluyla kulağına gelen bu çok değerli hediye sandığını raporuna ekliyordu.⁹⁵⁵ Yine de Osmanlı tarafı Habsburg büyükelçisinden getirdiği hediyelere takviyede bulunmasını istemişti. Huzura kabulden bir gece öncesine kadar muhtelif yer ve zamanda yapılan baskılar o kadar ağır gelmişti ki, kapı kethüdası Sebastian Lustrier bile şüpheye düşüp kendini Kuefstein'ı hediyeleri çoğaltmaya ikna etmeye çalışırken bulmuştu.

Ancak hediye meselesi yüzünden sulhün bozulması gibi makuliyetten uzak bir fikri kabul edemeyen Kuefstein, hediyelerin gönülden kopacağına ve bir haraca dönüşmemesi gerektiğine inanıyordu.⁹⁵⁶ Kuefstein'ın bu baskı karşısındaki cevabı, Kaiser II. Ferdinand'ın nezdine getirilen Osmanlı hediyelerini huzura kabulden önce görmeyi ya da bunlara paha biçmeyi aklının ucundan bile geçirmedir. Ayrıca, daha önce Osmanlı tarafının getirdiği hediyelerin Habsburgların gönderdiğinden

⁹⁵⁴ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 21a.

⁹⁵⁵ BnF, Ms Français 16153, f. 105b: "Au Roy du 10 Decembre 1628": "...l'ambr. de l'Empr. a vue le grand Sgr. et luy a presenté un buffet de vermeil d'oré de dix ou douze mille escus..." »

⁹⁵⁶ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 21b.

daha değersiz olduğunu defalarca gördüğü için, o an kendisinden şüphe edecek bir durum görmüyordu.

Kuefstein yine de bir ekleme yapmaya lüzum görmüştü: Osmanlı Büyükelçisi Recep Paşa'nın Viyana'da Kaiser Ferdinand'ın eşine de (*Kaiserin*) hediye sunmasından ötürü, kendisinin de valide sultana (*Sultana*) mukabele etmesi icap ediyordu. Bu sebeple *arızî hediyeler* istihkakından güzel büyük bir ayna, iyi işçilikli bir saat ve saat mekanizmasına bağlı olarak kendiliğinden çalan bir enstrüman parçasını hediye sandığına eklemiştir.⁹⁵⁷ Sandığı huzura kabule mukaddem Topkapı Sarayı'na göndermeden önce de, yetmiş parçayı bulan bu hediyelerin her birinin Kuefstein kendisi huzura kabul edilirken tek tek sergilenmesini istemiştir. Bu çalgılı saat, Kuefstein'in detay olarak belirttiği üzere, daha sonra Sultan IV. Murad'ın o kadar hoşuna gidecekti ki, huzura kabulün gerçekleştiği gece Sultan “üç karış uzunluğundaki en küçük cücesini” Kuefstein'in ikâmetgahına yollayıp, “enstrüman parçasının üzerindeki köpeğin her saat başı vurup vurmadığını” sorduracaktı.⁹⁵⁸ Kuefstein bunu duyunca şüphesiz ki rahatlamış olmalıydı; zira yorumu “böylece anladım ki, bu küçük ve çocuksu parça ilginç gelip hoşlarına gitmişti” olmuştu.⁹⁵⁹

3.2.3. Sultan'ın Huzuruna Çıkış ve Sonrası

5 Aralık günü geldiğinde Kuefstein handan alınıp yanındaki eşlikçilerle saraya getirilmiş, Divan'da mutat ziyafet verilmiş ve huzura kabulün ardından kırk kaftan dağıtılmıştı.⁹⁶⁰ Kuefstein huzura kabul sırasında Kaiser'in itimatnamesini, orijinal Kaiser tasdikli anlaşma metnini ve yazılı bir muhtırayı teslim edip, kısaca misyonunun amacını anlatmıştı. Kuefstein'in Almanca olarak yaptığı hitabındaki noktaları, “genç ve tecrübesiz” Sultan'a tercümanın aktardığını not etmiştir. Büyükelçinin hitabına, kendisinin mutat olduğunu bildiği üzere, ne Sultan'dan, ne bir

⁹⁵⁷ Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen*, s.740: 9 Aralık 1628: “arzenti de 80 pezi in circa con un horologio, un specchio et un instrumento che sona in virtu dei contrapesi.”

⁹⁵⁸ Peter Burschel, “A Clock for the Sultan: Diplomatic Gift-giving from an Intercultural Perspective”, *The Mediterranean History Journal*, 16/2, (2013), 547-563 künyeli çalışma tam da bu enstantaneyi temele almaktadır.

⁹⁵⁹ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 22a: “Darauß Ich abnemen müssen, das dasselbe geringe Kindische Werckh, ihnen selzam undt Lieb gewesen.”

⁹⁶⁰ Aşağıda tekrar değineceğimiz üzere, Osmanlı kayıtlarında Kuefstein ve otuz iki adamına kaftan giydirilirken, geri kalanların Budin Valisi Murteza Paşa'nın adamları olduğunu görüyoruz, BOA, D.BRZ.d 20683, s.196 (8 R 1038/ 5 Aralık 1628).

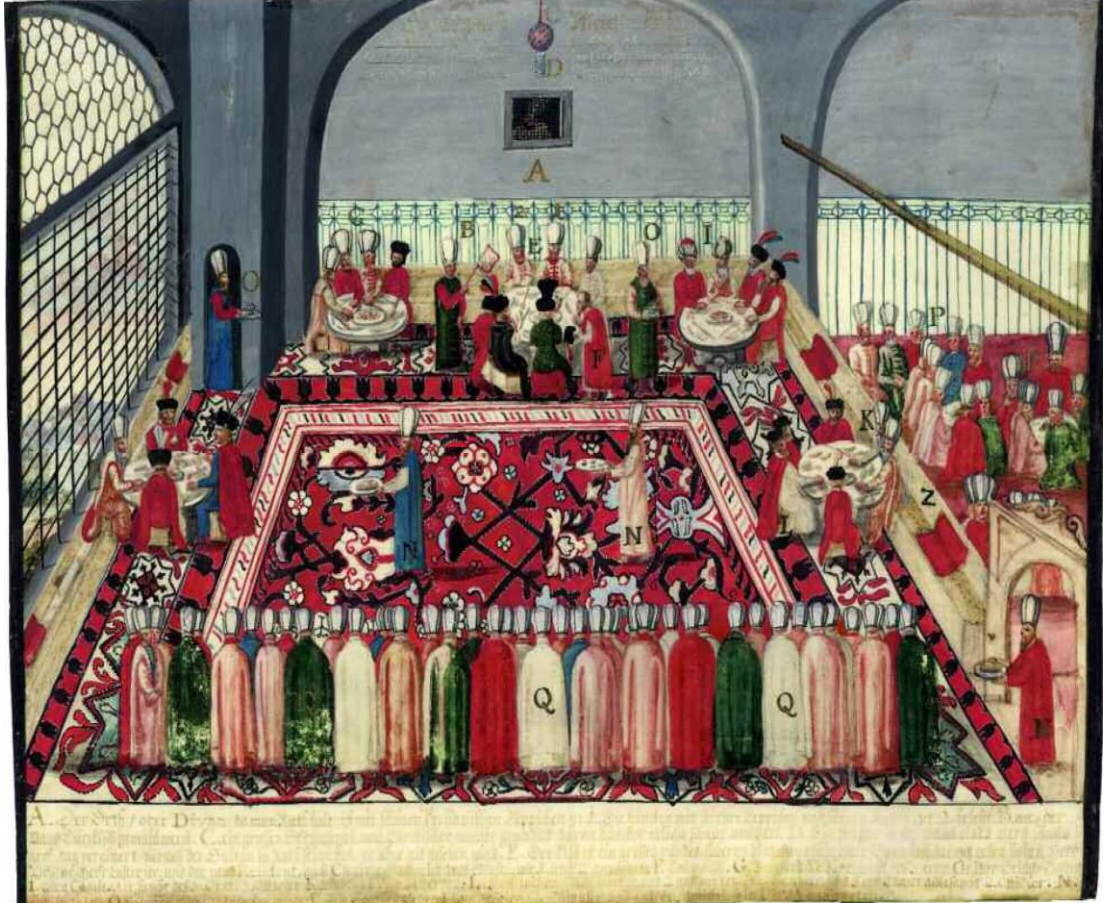
vezirden ne de herhangi bir başkasından cevap gelmişti. Konuşması bittikten sonra Kuefstein, “oldukça hürmet görerek” geri taşıyıp, lojmanına kadar kendisine eşlik edilmişti. Kuefstein’ın resmi nihai raporunda yukarıdaki gibi genel olarak özetlediği huzura kabul seremonisi⁹⁶¹ hakkında, günlüğünde biraz daha fazla detay bulmak mümkündür.

Huzura kabul sabahı Kuefstein’ı Nemçe Hanı’ndan almaya, on gün önce kendisini şehre girişte karşılayan aynı iki Osmanlı memuru (çavuşbaşı ve sipahi ağası olsa gerek) yanlarında at sırtında seksen sipahi ile gelmişlerdi. Osmanlı adetlerini çabuk kapmışa benzeyen Kuefstein, gelen memurları tatlı ve şerbet (*Confect und Scherbeth*) ikramıyla şekere boğmuştu. Büyükelçiyi büyük hürmetle selamlayıp kendisine yüz elli kişiye yakın bir kortejle saraya kadar eşlik etmişlerdi.

Kuefstein saraya geldiğinde, Divan salonunda kendisini bekleyen Sadaret Kaymakamı Recep Paşa ve yanındaki beş vezir, derhal ayağa kalkmışlardı. Ardından büyükelçi vezirlerin karşısına geçip, üstü kırmızı ipek kaplı bir iskemleye, Nemçe Kapı Kethüdası Lustrier ise büyükelçinin biraz arkasında yanına doğru oturmuştu. Vezirler Kuefstein’la dostça bir diyalog kurmuşlar, ardından da alışlageldiği üzere ziyafet başlamıştı. İçeri büyük yuvarlak gümüş tepsiler (*Tisch*) girmişti.⁹⁶² Tepsilerden biri de sadaret kaymakamı ve sair iki vezir ile kendisi arasına getirilip, ahşap ayaklar üzerine yerleştirilmişti.

⁹⁶¹ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 22b.

⁹⁶² OöLa, HW, HS 16, f. 54a.

Resim 10: Kuefstein için verilen veda ziyafeti, Temmuz 1629 (Nefedova, s. 64)

Öyle görünüyor ki servis, masaya ekmek yerleştirilmesiyle başlamıştı. Kuefstein'in ifadesiyle "on kişiye yetecek kadar" ekmek tepsilerine bırakılmıştı. Tepsie ayrıca içinde şalgam ve gebre otu (kapari) bulunan porselen kâseler konmuştu. Ardından on beş çeşit iyi pişirilmiş yemek, Hint porseleni tabaklar içerisinde servis edilmişti. Ancak, gelen hiçbir yemek uzun süre masada durmuyor, herkes kendi payını aldıktan biraz sonra yemekler kaldırılıyordu. Sofra gereci olarak ahşap kaşıklar mevcut olsa da, Kuefstein'in dikkat çekme gereği duyduğu üzere bıçak ya da kişiye özel tabak bulunmuyordu: Zaten et, ya kıyma olarak ya da yumuşacık bir kıvamda kızarmış veya haşlanmış olarak geldiğinden, rahatça yenebiliyordu. Tabak olmadığından, etten çıkan kemikleri tepsilerin üzerine bırakıyorlardı. Yemeğin ortasına doğru da içecek olarak herkese büyük porselenlerde şerbet ikram edilmişti.⁹⁶³

⁹⁶³ OöLa, HW, HS 16, f. 54b: "gebracht und zwischen dess Chaimechan sampt den beeden nächstem Veziern, und meiner, auff einen Hölzernen Fueß bey einer halben den hoch gesetzt worden, darauff hat mann rund herumb vill broth, so für Unser 10 auff ein Mahlzeytt genug gewesen wäre, gelegt und

Dönemin matbah-ı amire muhasebe defteri tam olarak tarih vermese de, Avusturya elçisi (Kuefstein) için verilen ziyafete yönelik temel satın alım kayıtlarına erişmeye imkân tanır. Buna göre Kuefstein’in kıyır kıyır olduğunu ima ettiği et, kırk dört baş koyundan hazırlanmıştı.⁹⁶⁴ Ayrıca bu ziyafet için 206 tavuk, yaklaşık 590 kilo (454 vukiyye) sadeyağı ve takriben 457 kilo da (352 vukiyye) şeker alımı yapılmıştı.⁹⁶⁵ Şeker ve bilhassa yağın miktarının abartılı olduğu bir gerçekse de, bu durum on yedinci yüzyılın başka ziyafetlerinde de gözlemlenmiştir.⁹⁶⁶

Kuefstein’in bir saat sürdüğünü söylediği ziyafetin öncesinde ve sonrasında el yıkamak için su, sabun ve tas getirilmiş, ancak büyükelçinin dediğine göre kimse bunları kullanmamıştı. İlginç şekilde nihai bir yorum olarak, Kuefstein yemeklerin neredeyse tamamını beğendiğini ve “başkalarının menfî olarak söylediği ya da yazdığı şekilde kötü bulmadığını” ekliyordu.⁹⁶⁷ Buradan anladığımız kadarıyla Kuefstein, kendisinden önce divan-ı hümayundaki ziyafetler hakkında yorum yapmış Salomon Schweigger (XVI. yüzyıl) ve Maximilian Brandstetter (1608) gibi isimlere katılmamaktadır. Zira Habsburg elçilik maiyetinde yer alan bu isimler ziyafetteki sunumu beğenmeyip, sadece “nezaketen (*da honore*)” belli başlı parçaları yediklerini ifade etmişlerdi.⁹⁶⁸ Bu açıdan belli ki Kuefstein klişeleri tekrarlamak yerine samimi duygularını ifade etmiş gibi durmaktadır.

Osmanlı elçi kabullerinin aslında iyi bilinen ancak Kuefstein tarafından ilk defa tecrübe edilen bir durumu da büyükelçinin dikkatinden kaçmamıştı: “Yemek yediğimiz yerin tam üstünde, duvarda Sultan’ın tüm mekânı, yani Divan’ı,

indem zwey Porzellanen Schälchein mitt Cappern und eingemachtem Rueben fürgesetzt: Folgendes hat man uns bey 15 guetten wohlgekochten Speisen, der jedes mit nur eine im großen indianischen Porzellanen Schüßeln, aufgetragen; doch kheine lang stehen laßen, dem biß jedem davon etwas gegessen. Löffel hölzern waren uns aufgelegt, aber kein meßer noch Täller, dann was vom Fleisch war, entweder zerschnitten oder so murb gesotten und gebraten war, das mann es bequemb genüßen mögen, die Bein blieben auff dem Tisch liegen. Fast in der mitten Mahlzeÿtt, brachte mann jedem in einer großen Porcellana guetten Scherbeth zu trinken.

⁹⁶⁴ BOA, MAD.d 755, s. 58: “Bera-yı Ziyafet-i elçi-i Nemçe, Ganem res 44”. Defter 25 C 1037 (2 Mart 1628) ve 24 C 1038 (18 Şubat 1629) yılları arasını kapsamaktadır.

⁹⁶⁵ BOA, MAD.d 755, s. 55, 56.

⁹⁶⁶ Hedda Reindl-Kiel, “The Chickens of Paradise: Official Meals in the Mid-Seventeenth Century Ottoman Palace”, Suraiya Faroqhi ve Christoph Neumann (ed.) *The Illuminated Table, The Prosperous House: Food and Shelter in Ottoman Material Culture*, Würzburg: Ergon, 2003, 59-88, s. 78-79.

⁹⁶⁷ OöLa, HW, HS 16, f. 54b: “So wurde uns auch vor und nach der Mahlzeÿtt, nit allein Hantwasser gegeben, sondern auch Seyfffen auff den Bekher ligendt, dargeboten, die aber nyemandt brauchte, und wehrte diese Mahlzeÿtt bey einer Stundt, an dem mir in Warheÿtt fast aller Speisen wohl schmekheten, und die übrige Manÿre so übell nit gefallen, als andere daran übel reden und schreiben.”

⁹⁶⁸ Harriet Rudolph, “The Material”, s. 221.

görebildiği parmaklıklı bir pencere yer almaktaydı.” Doğru mudur bilinmez ama Kuefstein yemek boyunca birisinin buradan baktığını fark etmişti.

Ziyafetin ardından iki kapıcıbaşı ellerinde büyük gümüş asalarla büyükelçiyi götürmeye gelmiş, dolayısıyla Kuefstein sofradan kalkınca ise odadaki herkes ayağa kalkmıştı. Karşılaştığı bu hürmet karşısında Kuefstein şapkasını çıkararak selam verme ihtiyacı hissetmiş,⁹⁶⁹ ev sahipleri de ellerini göğüslerine koyup baş eğerek mukabele etmişlerdi. Vezirler ve diğer saray mensupları divan salonunda kalmışken, Kuefstein dışarı avluya çıkarılıp bir kapının altına getirilmiş, üzerinde şık kilimlerin olduğu bir sedire oturtulmuştu. Kuefstein ismini açıkça zikretmese de, artık padişahın huzuruna çıkıştan önceki son durak olan Babü’s-sa’ade önüne gelmiş bulunuyordu.

Kapı önünde başta kendi maiyetine, ardından da Belgrad Müftüsü ve kendisine eşlik etmiş olan sair birkaç Osmanlı tebaasına kaftanlar giydirilmiş, bütün bunlar da bir saat kadar sürmüştü. Kaftan alanlar arasında Belgrad Müftüsü İsa Efendi ve Kuefstein’in yanı sıra, Nemçe Kapı Kethüdası Sebastien Lustrier, elçilik muhafızı bir çavuş, ismi verilmeyen elçilik tercümanı ve Kuefstein’in heyetinden otuz kişi daha bulunmaktaydı. Osmanlı memurları arasında da Murteza Paşa’nın İstanbul’daki kapı kethüdası (Mehmed Efendi) ve paşanın has adamlarından Şahin Ağa’nın yanı sıra Mustafa, Bekir ve ismi belirtilmeyen bir ağa daha yer almaktaydı.⁹⁷⁰

Her ne kadar bu konuyla ilgili bir yorum yapmasa da, Kuefstein ve heyetinin aralık ayında gerçekleşen bu kabulde bir saat boyunca dışarıda beklemiş olması, muhtemelen üşümelerine sebebiyet vermiş olmalıydı. Kendi günlük ve raporunda bu konuda bir yorum bulamasak da, dönemin İngiltere elçisinin belirttiğine göre

⁹⁶⁹ OöLa, HW, HS 16, f. 54b: “Gleich Ober dem Orth, wo mann sich gesetzett, ist in der Wand ein vergittertt Fenster, dadurch der Khayser den ganzen Orth oder Divan übersehen khan, und habe ich gemerkhet, das unter wehrenden Eßen, jemandt daselbst durchgeschauett. Nach dieser Mahlzeÿtt, haben mich zwee Cammerherrn mit großen silbernen Stäben, abgehølet, und das meniglich zugleich mitt mir aufgestanden, und ich ihnen mit abgethanen Hueth”

⁹⁷⁰ Dönemin hilat defteri toplam kırk dört hilat dağıtıldığını belirtmektedir, bkz.: BOA, D.BRZ.d 20683, s. 196 (Fi 8 R 1038/ 5 Aralık 1628). Venedik elçisi de bu noktaya dikkat çekmiştir, bkz.: Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen*, s.741: 9 Aralık 1628: “et hanno fatto baciar le mani al Re prima di lui ad alcuni Turchi di bassa conditione”.

Kuefstein açık havadaki bir saatlik bu bekleyiştten gayet rahatsızdı.⁹⁷¹ Nihayetinde kaftan takdimlerinin ardından da Kuefstein aynı iki kapıcıbaşı tarafından Arz Odası'na götürülmüştü.⁹⁷²

Döneminin pek çok sefaretnamesinde olduğu gibi Kuefstein da günlüğünde girdiği odayı ve huzura çıkış anını detaylara dikkat ederek anlatmaktadır. Sultan IV. Murad'ın üzerine oturmakta olduğu kaideyi bir podyum olarak görüp "sahne" diye nitelendiren Kuefstein, inci ve kıymetli taşlarla göz dolduran bir örtünün üstünde oymalar ve altın parçalarıyla bezeli bir tahtın altında Sultan'ı bulmuştu. Padişahın karşısında ise altı vezir ayakta beklemekteydi. Kuefstein kapıya gelip de Sultan Murad'a şapkasını çıkararak icap eden hürmeti gösterdiği gibi, iki kapıcıbaşı koltuk altına girmiş ve büyükelçiyi sürüklemişlerdi. Padişahın yanına geldikleri zaman da, büyükelçinin öpebilmesi için IV. Murad'ın eteğini kendisine uzatmışlardı.⁹⁷³

Kuefstein belki gerek görmediğinden, belki de bilmediğinden, koltuk altından tutup sürükleme âdetinin I. Murad'ın Kosova Muharebesi'nden sonra suikaste kurban gitmesinden neşet eden bir uygulama olduğuna dair sürekli tekrar edilen rivayeti anmamış, böylece bir klişeden daha kaçınabilmiştir. Avrupa'da benzeri olmayan bu hareketin kendisini rencide edip etmediğine dair herhangi bir yorum da yapmamıştı. Ancak, yine de, sürüklenip etek öpme sırasında Sultan IV. Murad'ın kendisine çok zalimce baktığını, belki de kendini daha da ihtişamlı göstermek için bu tavrı takındığını söylemektedir.

⁹⁷¹ TNA, SP, 97/14, f. 235b (28 Kasım/ 8 Aralık 1628): "... thereat was discontented likewise, for after hee had dyned with the Viziers accordinge to custome, hee was placed in an open courte, where hee satt by himselfe an houre, before hee was admitted unto the Gran Signore."

⁹⁷² OöLa, HW, HS 16, f. 55a: "...sie mir entgegen mitt der Hand auff die Brust gelegt, und geneigten Kopff, Ehr erwiesen. Seie die Vesier und übrigen officier alle dort geblieben, ich aber über einem Hoff an ein ander Orth, untter einem Gang geführt worden, daselbst auff einen Bankh mitt schönen Teppichhen überlegt gesezett, und anfangs mit folgendes meinen Leuthen wie auch dem Müfti von Ofen, und ettlichen Türkhen so mich begleyttet, die Gaftan umbgegeben worden. So alleß auch fest eine Stundt gewehrett. Hernach bin ich von gedachten beeden Cammerern zu dem Zimmer der Audienz geführt worden, dessen umstände und Zeit, in der Reißbeshröbung zu finden."

⁹⁷³ OöLa, HW, HS 16, f. 55a: "Bey dem Khäyser so auff eine Bühne sehr stattlich mitt instäckhetten Dekhen von Perlen und Staÿnen, überzogen, unter einen geschnizten und mitt Goldt überzogenen Thron gesessen, sein gestanden gegen Ihm über 6 Vezirn. Sol baldt ich unter die Thür khommen, und deme Khäyser mitt abgetanem Hueth, gebürende Reverenz erwiesen, haben mich die beeden, beschäydentlich unter denen Armen hinzue geführt, und dem Rock zu khüßen gegeben."

Resim 11: Sultan IV. Murad'ın huzurunda Kuefstein (Nefedova, s. 66)

Etek öptükten sonra sırtını doğrultmasına izin verilmeyen Kuefstein, yine kapıcılar tarafından çekilerek duvar kenarına getirilmiş ve artık bütün bu süreç boyunca elinde tutmakta olduğu şapkayı tekrar başına yerleştirmiştir. Ardından da bütün maiyetinin kaftanlarını giyip, aynı teşrifat sıralamasını takip ederek nihayet dışarı çıkarılmalarını beklemişti. İçeride maiyetinden üç kişinin kalmasına izin verilmişti.⁹⁷⁴ Bunlar Nemçe Kapı Kethüdası Sebastian Lustrier, Kuefstein'in tercümanı Ernst Hazy ve Lustrier'nin tavsiyesiyle tercümanlık için orada bulunan Alman asıllı (Pösing'li) muhtedi İbrahim Efendi idi. Ayrıca, Kuefstein'a eşlik edegelen iki kapıcıbaşı da büyükelçinin sağ tarafında durmaktaydı.⁹⁷⁵

⁹⁷⁴ OöLa, HW, HS 16, f. 55a: “unter welchem Führen und Rokh khüßen, der Khayser mich sehr Thränish angesehen, also das es fast einem ungebärdt, und affectiertem Wesen ehrlich gesehen, villeicht das es mier Grandeza sein solle. So ich mich nichtes aufrechten lassen, sondern als man mich rükhlig zu einer Wandt geführet, und daselbst stehen laßen, meinem Huett, (so ich biß dahin abgethan gehabtt, aufersezett, und also gewartett, biß alle meiner Leuth so: Gaftan gehabtt, gleichmeßige Zeremonien verrichtett, doch alle gleich wieder hinaus geführet werden.”

⁹⁷⁵ OöLa, HW, HS 16, f. 55b: “außer deß Herrn Residentenn, deß Ibrahim Effendi [f. 55b] Effendi (so ein geborener Teutscher von Pösing, aber nunmehr ein Türkh, und auff raccommandation des Lustriers dißmals zue Dollmetschen gebrauhth worden.) und deß Ernst Hazy khayserlichen meines Dollmetschen, welche dreÿ bey mir in dem Zimer verblieben, und auff der rechtenhandt die villbemeldten beeden Cammerer.” İbrahim Efendi'ye tercüman olarak BOA, KK.d 667, s. 24'te denk gelmekteyiz.

Kuefstein misyonunun amacını anlattığı hitabına artık başlayabilirdi. Habsburg büyükelçisi konuşmaya başladığında ve Kaiser II. Ferdinand'ın her adı geçtiğinde şapkasını çıkarıp elinde tutmuştu.⁹⁷⁶ Kuefstein'in yaptığı şekilde şapka çıkarma âdeti, dönemin Avrupa'sında huzuruna çıkılan ya da o sırada bahsi geçen kimseye hürmet manasına gelmekteydi. Ancak, Osmanlı toplumunda bu jest tam tersi bir anlam taşımakta ve sultana saygısızlık ifade edebilmekteydi.⁹⁷⁷ Yine de belli ki Sultan Murad bu hareketi doğru siyasi sembolü içerisinde anlamlandırmış ya da Osmanlı bağlamında anlamlandırmamayı seçmiştir: Kısaca şapka mevzuundan ötürü herhangi bir kültürel kriz yaşanmamıştı.

Kuefstein fasılalarla hitabını icra etmeye girişmiş ve sözlerini tercümanın Türkçe'ye çevirmesi için fırsat vermişti. Konuşma sona erdiğinde, Ferdinand'ın tasdiklediği sulh metnini kapı kethüdası Lustrier'den alıp en yakındaki vezire uzatmış ve metin bir vezirden diğerine elden ele zincirlemesine ilerleyerek sadaret kaymakamına ulaştırılmıştı. Kaymakam Recep Paşa da metni alıp padişahın yanına, kaidenin üzerine bırakmıştı.⁹⁷⁸

Bütün bu görüşme esnasında kimsenin bir cevap vermemiş ya da bir kelime etmemiş olması Kuefstein'a ilginç gelmiş durmaktadır. Yalnızca Sultan Murad iki defa sadaret kaymakamına bir şey sormuştu. Lustrier'in anlayabildiği kadarıyla ilki, büyükelçinin maiyetinde gelip kaftan alan herkesin asilzade olup olmadığıydı. Ancak ikinci soruyu anlamayan kapı kethüdası Lustrier, kaymakamın verdiği cevaptan “belki de Sultan'ın bu etek öpme merasimini, büyükelçinin yaptığı hitabı ya da benzeri bir şeyi” sorduğunu çıkarabilmişti. Görüşmenin sonlanmasının ardından da Kuefstein yine hürmetini sunmuş, iki kapıcıbaşı tarafından dışarı çıkarılmış ve saraya gelişteline benzer bir ihtişamlı tekrar kaldığı hana götürülmüştü.⁹⁷⁹ Aynı akşam

⁹⁷⁶ OöLa, HW, HS 16, f. 55b: “Mein mündlichen Fürtrag ist gewesen, Inhalt deß Concepts T6. In deßen Anfang und hernach so oft Ich Euer Khaÿ Mtt meinen allerg.sten Herrn genentt, ich den Huett abgetan, sonst aufbehalten, und so oft ich eine periodum geredet,”

⁹⁷⁷ Harriet Rudolph, “The Material“, s. 231.

⁹⁷⁸ OöLa, HW, HS 16, f. 55b: “selbigen den Dollmetsch Türkhisich fürbringen laßen, auch die Schriftlichen Instrumenta jedesmalls aus des Residenten Händen genommen, und einer der Cammerrer gegeben, der es dem vatt [sic] ersten Vezier, selber dem nächsten, und so fortan biß dem Chaimecham gegeben, welcher sie dem Khaÿser zugetragen und neben ihme auff die Bühn geleet. ”

⁹⁷⁹ OöLa, HW, HS 16, f. 55b: “Derbey es verblieben, khein Mensch nichts geantwortet noch geredett, auß das der Khaÿser zweÿmahl dem Chaimechan umbs was gefragt, einmahl ob alle meine Leutth so mitt Gaftanen hineingangen, vom Adl sein, das ander hatt Lustrier nit, allein daß Chaimechan Antwort (nemblich es ist Ihm brauch:) verstanden, das villeicht der Khaÿser von meinen Ceremonien, fürgebrachten Reden, oder dergleichen gefragt. Nach geendter Rede nun und erwiesen Reverenz bin

Kuefstein huzura kabul merasimine dair Kaiser Ferdinand'ı bilgilendirmek için bir mektup kaleme alıp Budin tarafına ulakla postalamıştı.

Kuefstein'in Osmanlı padişahıyla yaptığı görüşme, başkentte bulunan diplomatik camia tarafından da yakından takip ediliyordu. Öyle ki, huzura kabulün akşamı Fransız elçisi Kont Césy, o sırada İstanbul'da bulunan İskenderiye Konsolosu'nu Kuefstein'ı başarılı geçen huzura kabulünden ötürü tebriğe yollamıştı.⁹⁸⁰ Konsolosun Kuefstein ile ne konuştuğunu bilemesek dahi, Fransız daimî temsilcisi Césy, büyükelçinin Sultan'la görüştüğü konuları merak etmekteydi. Zira Césy'nin raporunda not ettiğine göre, Fransız büyükelçi mart ayında Osmanlı başkentine varmış olan muahedenin sorunlarının şimdiye kadar giderilmiş olması gerektiğini, bu nedenle farklı konuların da ele alınmış olabileceğini düşünüyordu.⁹⁸¹ Ayrıca bu durum Osmanlı tarafının Habsburg büyükelçisine verilen ziyaret yasağının kalkacağına dair verdiği söze sadık kaldığını da göstermektedir.

3.2.4. Kuefstein'in İstanbul Temasları

Artık Sultan ile görüşmesini gerçekleştirmiş olan Habsburg büyükelçisi, İstanbul'daki resmi temaslarına başlayabilecek duruma gelmiş oluyordu. Kuefstein'in 6 Aralık tarihli ilk ziyareti şeyhüislamla olmuştu. İsmi zikretmediği Zekeriyâzâde Yahya Efendi'ye ilişkin hiçbir betimlemeye girmese de, şeyhüislamın makamıyla ilgili olarak Kuefstein şu notu düşmüştür: "Vezir-i azam hariç, diğer bütün vezirlerden daha çok sözü geçer". Dönemin diğer bazı sefaretnamelerinde de denk gelebildiğimiz şeyhüislamın bu özelliğinden ötürü,⁹⁸² başkentte ilk resmi temasın da şeyhüislamla gerçekleşmesi anlaşılabilir bir durumdur.

Kuefstein'in şeyhüislamla ziyareti, Viyana'dan gelen itimatnamenin Yahya Efendi'ye teslim edilmesiyle başlamıştı. Bu noktada Habsburg hükümdarlığının daha

ich durch beede Cammerer abgeföhrt worden, und mitt vorigem Pomp widerumb nach Haus geritten."

⁹⁸⁰ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 22b.

⁹⁸¹ BnF, Ms Français 16153, f. 106a: "Au Roy du 10 Decembre 1628".

⁹⁸² Mesela iki buçuk yıl sonra gelmiş olan İsveç elçisi Paul Strassburg, şeyhüislamın (o sırada Ahizade Hüseyin Efendi) sultandan sonra imparatorluktaki en önemli kişi olduğunu, sadrazamın ise her türlü önemli kararı şeyhüislamla sorarak aldığını söylemektedir, bkz.: Paul Strassburg, "Relatio de Byzantino Itinere ac negotiis in Ottomanica Aula peractis, nec non de statu ac facie Orientalis Imperii, qualis erat circa Ann. MDCXXXIII", s. 208.

önce de benzer şekilde değindiğimiz diplomasi uygulamasının ikinci defa işletildiğini görüyoruz: İtimatname, yine isim kısmı boş bırakılan ve Kuefstein’in görüşmeden önce şeyhülislamın adıyla doldurduğu evraktandı. Büyükelçi, ardından ilk kararlaştırıldan biraz daha fazla eklemelerle hazırladığı hediyelerini sunmuştur. Akabinde Kaiser II. Ferdinand’ın şeyhülislama hitaben kaleme aldirdığı nameyi Yahya Efendi’ye takdim etmiş, o da “müstesna bir neşe ve saygıyla teslim almıştı”. Şeyhülislam kibarlığının bir nişanesi olarak, hediyelere gerek olmadan sadece itimatnamenin bile kendisine hoş ve kâfi geleceğini söylemişti.

Kuefstein’in bundan sonraki niyeti aslında mutat olduğu üzere sair vüzerayı da ziyaret etmektir. Ancak, o sırada İstanbul siyasetinin çok daha önemli bir gündemi vardı: Cümle ekâbir, mağlup Abaza Mehmed Paşa’yı beraberinde getirmekte olan sadrazam Hüsrev Paşa’nın İstanbul’a gelişine ve kendisine yapılacak karşılıma odaklanmıştı. Bu nedenle özürlerini belirtmeleri hasebiyle Kuefstein boş beklemek istememiş, teşrifat adabında ikinci sırada yer alan *corps diplomatique* ziyaretlerine başlamıştı. Fransa ve Venedik mukim elçilerinin nezdine, maiyetindeki zadedğandan Marques Centurione ile birlikte iki Fransız ve bir Saksonya soylusunu yollamıştı. Bunun haricinde, maiyetindeki Macar nedimlerinden Reway, Pangraz ve Chömeteö’yü de kendisini temsilen Erdel elçiliğine göndermişti. Kuefstein böylece temsilcileri vasıtasıyla teşrifat iltifatını (*ceremonial compliment*) gerçekleştirmiş oluyordu.

İngiltere elçisi Sir Peter Wyche ise dolaylı yoldan, yani Marques Centurion üzerinden, özürlerini iletmişti: Zira ne şehre girişte Kuefstein’ı karşılayabilmiş ne de sonrasında ziyaretine gelebilmişti. Öyle ki, İngiliz büyükelçi kendi kralının itibarını tehlikeye atacak bir hamle yapmaktan çekinmekteydi. Kuefstein ise elçinin kulağına gitmesi için kendisine göre havanın hoş olduğunu söylemişti: Sir Peter Wyche, selefi Sir Thomas Roe’nun İstanbul’a gelen Habsburg elçilerine gösterdiği kadar hürmeti kendisine gösterse yeteceğini, ancak bunu yapmazsa da ‘neden İstanbul’da Kaiser’in temsilcisine husumet gösterdin’ diye kendi kralının zamanı geldiğinde hesap sorabileceğine işaret etmişti.

Hollanda temsilcisi artık hapsin gevşetilmesinden faydalanarak 7 Aralık günü iki temsilcisini yollamış, kendisini daha önce görmeye gelmediği için özürlerini iletmişti. Aynı zamanda, Kaiser için yapabileceği bir şey var ise elinden geleni

yapmayı da önermekteydi. Kuefstein, şehre girmeden önce Hollanda elçiliğine de varışlarını bildirdiği için özür ve bahanelerinin geçersiz hükmünde olduğunu düşünse de, bozuntuya vermeyip dostça bir hitapla özürlerini kabul etmişti.⁹⁸³ Ancak Kuefstein'in bilmediği bir şey vardı ki Hollanda temsilcisi Haga bu hatasından ders almıştı ve yıllar sonra, 1633 yazında bir sonraki Habsburg büyükelçisi Puchheim'in İstanbul'a geleceğini duyduğu anda hükümetine yazacak, bu sefer büyükelçiyi karşılayıp karşılamaması gerektiğini soracaktı.⁹⁸⁴

Ertesi gün, 8 Aralık 1628'de, sadaret kaymakamı büyükelçinin tercümanı aracılığıyla Kuefstein'ı öğleden sonra görüşmeye çağırmıştı. Artık siyasi meseleleri konuşmaya başlayacakları için seve seve teklifi kabul eden Kuefstein, kendisini çok neşeli karşılayan sadaret kaymakamının yanına varınca küçük bir odaya geçmişlerdi.⁹⁸⁵ Kaymakam Recep Paşa ilk iş olarak odada kendileri dışında kimsenin kalmasını istememiş, Kuefstein'ın maiyetini (tercümanı dâhil) dışarı yollatmıştı. İçeride sadece Kuefstein, Recep Paşa ve Avusturya Kapı Kethüdası Sebastian Lustrier kalmıştı.

Recep Paşa üç gün önce Kuefstein'ın teslim ettiği Kaiser Ferdinand tasdikli anlaşma metnini ortaya koymuş ve Kuefstein'a bunu Türkçe'ye çevirtmek için birini görevlendirmek isteyip istemediğini sormuştu. Ardından iki taraf arasındaki ihtilafı hususların hiç birine temas etmeden, bu sulhün tesisi için çok çaba gösterdiğini ve muhafaza edilmesi için istekli olduğunu söyleyerek takdir beklemiştir.

Kuefstein da keza kendi efendisi Kaiser'in sulhün korunması için güvence verdiğini söylemiş, ancak işin bununla sınırlı kalarak çözülemeyeceğini ima etmişti. Öyle ki, Osmanlı Divanı nezdinde yer alan ve sulhü zedelemeye çalışan kimi odaklara kulak verilmemeliydi. Recep Paşa başta Kuefstein'ın kimi kastettiğini anlamamış olacak ki, sınırdaki kimi paşaların zaten sulhü koruma adına görevlerinden alındıklarını söylemişti. Bunun üzerine Kuefstein, ima ettiği kimselerin İstanbul'daki art niyetli Hristiyan devlet elçileri olduğunu doğrudan söylemek zorunda kalmıştı.

Kuefstein'ın ifadesiyle, “adeta kendini ele verircesine” Recep Paşa bir anda, o sırada İstanbul'da asılsız da olsa cari olan bir dedikoduyu sormuştu: İngiltere

⁹⁸³ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 23a-b.

⁹⁸⁴ KHG, s. 437.

⁹⁸⁵ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 23a-b.

Kralı'nın ölüp ölmediğine, öyleyse de Pfalz Kontu'nun oğlunu veraseti devralmak için gönderdiğine dair söylentiler doğru muydu? Kuefstein cevabında, kendi görüşünün böyle bir şeyin pek ihtimal dâhilinde olmadığını söylemişti.⁹⁸⁶ Ancak, farz-ı mahal bu söylenti gerçek olsa ve İngiltere zümreleri Pfalz Kontu'na destek verip Habsburglara karşı savaş açsa dahi, Kaiser II. Ferdinand'ın gücü onları yine yenip Pfalz'ı aldıkları gibi İngiltere'yi dahi ellerinden almaya yeterdi.

İfadesi biraz bozulan kaymakam bunun üzerine Kuefstein'dan Kaiser'in ve İngiltere'nin nüfuslarını kıyaslamasını istemiştir. Kuefstein bu tavır değişimi ve “oldukça absürd” bulduğu soru karşısında gülümsemiş ve İngiltere'nin kendini zorlarsa kaç asker çıkarabileceğini bilmediğini söylemiştir. Yine de büyükelçi İngiltere'nin, Kaiser Ferdinand'ın başında bulunduğu Roma Germen İmparatorluğu'nun ve Avusturya Habsburg Hanedanı'nın gücüne yetişemeyeceğinden emindir. Zira Kaiser'in meşhur komutanı Wallenstein, o sene emrinde 70.000 asker bulundurmaktaydı. Ayrıca, Kaymakam Recep Paşa hatırlayacaktı ki iki yıl kadar önce Murteza Paşa ve Betlen birleşip Macaristan'a saldırdıklarında, aynı Wallenstein bir yanda Danimarka Kralı'yla savaşmasına rağmen 30.000 askerle hemen belirivermişti.

Kuefstein daha fazla efendisinin ordusunu övmek istemeyip burada bahsi iki sebepten kapamıştı: İlki, kendisi böbürlenmeyi sevmediği gibi, Osmanlılar'ın Kaiser'in kuvvetini zaten çok iyi bildiklerini düşünüyordu. İkinci ve daha önemli ise, sulh konuşmak için geldiği bir yerde savaş gücünden bahsetmek abes kaçacaktı.

Kaymakam Recep Paşa aldığı bu hazır cevap karşısında, Kuefstein'ın ifadesiyle, çok hoşnut kalmış taklidi yapıp (*ein so guetes Gefallen zuhaben simulirt*), Kuefstein'a kendisini sık sık ziyaret etmesini söylemişti.⁹⁸⁷ Yardımcı olabilmek için hazır olduğunu eklemiş; ayrıca Osmanlı adetlerine uygun şekilde şerbet, elini ve yüzünü yıkaması için su, bunun yanı sıra hoş kokan bir su ve buhar (gülsuyu ve tütsü olsa gerek) ile “normalden çok daha fazla hürmet göstermeye çabalamıştı”.

Muhabbet böylece bir saat kadar süregelmişken, Kuefstein artık kaymakamın söyleyeceği mühim bir söz kalmadığını düşündüğü sırada, paşa Kuefstein'a “büyük güven arz edip bir anda” şu soruyu sormuştu: Murteza Paşa Budin Valisi olarak

⁹⁸⁶ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 24a.

⁹⁸⁷ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 24b.

Kaiser Ferdinand'la iyi geçinmekte miydi? Kuefstein aslında sadaret kaymakamının Murteza Paşa ile iyi dost olduklarını bildiğinden, bu sorunun şaşırtmacalı olduğunu fark etmiş, haliyle çok genel (*generaliter*) bir cevap vermişti: Her ne kadar iki yıl önce yaşanan sınır ötesi operasyon pek nahoş bir gerçek olsa da, eğer bundan sonra Murteza Paşa kendisine emanet edilen sınırı haddini aşmadan gözetirse Kaiser'in iltifatına nail olacaktı.

Kaymakam bu sırada tekrar söze girişip, Kuefstein'a sulhün kaç yıl sürmesinin planlandığını sormuştu. Kuefstein, böylesi önemli bir konunun bu kadar geç ve sanki 'geçerken uğradık' edasıyla ele alınmasına hayret etmişti. Yine de cevaben, eğer diğer hususlarda mutabakata varılırsa, Osmanlı tarafının barış süresini dert etmemesi gerektiğini, mutlaka bir ayarlama yapılacağını belirtmişti. Sadaret kaymakamının müzayakalı noktalara bu noktada girmesi gerekirken hiç umursamayıp, barış süresi için 'bu konuda sonra tekrar konuşuruz' demesi üzerine, Kuefstein Osmanlıların sulhü pek de devam ettirmeye niyetli olmadıkları çıkarımını yapmıştı.

Kuefstein'in bu görüşmede nispeten devlet meseleleri görüştüğü doğruysa da, yine de Osmanlı-Habsburg ikili ilişkileri açısından herhangi bir meselenin halledilemediği bir gerçektir. Bu açıdan verimsiz olarak nitelendirebileceğimiz bu görüşme ile ilgili, Kuefstein raporunda herhangi bir yorum yapmamıştır. Ancak, görüşmenin şöyle bir faydası olmuştu: Kuefstein ayrılış için icazet alırken Kaymakam Recep Paşa kendisine, ertesi gün yanında Abaza Mehmed Paşa'yı getirecek olan sadrazamın şehre girişini izlemek isteyip istemediğini sormuştu. Şayet isterse, Kuefstein için uygun bir yer ayarlayabilirdi ki, Kuefstein bu teklifi ikiletmeden kabul etmişti.⁹⁸⁸

Ertesi gün, 9 Aralık'ta, Sadrazam Hüsrev Paşa nihayet şehre dönmüştü. Parçaları birleştirecek olursak, Fransa elçisi Césy ile Kuefstein şehre girişi şöyle anlatmaktadır: Seferden dönen Hüsrev Paşa Anadolu yakasında Üsküdar'dan kadırgalara binip İstanbul'a geçmişti. Kadırgaların gelişi sırasında da iskelede selam topları yankılanırken, karşı kıyıda Osmanlı vezirleri Hüsrev Paşa'yı beklemekteydi. Ayvansaray tarafında karaya ayak basan sadrazamın beraberinde sadece cepheden

⁹⁸⁸ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 25a.

getirdikleri değil, İstanbul'daki garnizonun bir kısım askeri de geçitin ihtişamını artırmak için yer alıyordu. Kuefstein, askerlerin sayısını 30.000 olarak vermektedir.

Merasim alayı bu şekilde ilerleyip Topkapı Sarayı'na doğru yol almış ve sarayın seyir köşklerinden birinin altından Sultan IV. Murad'ın nazarına mazhar olmuştu. Mağlup Abaza Mehmed Paşa ise yol boyunca Hüsrev Paşa'ya eşlik etmişti. Fransa elçisi, taşrada yeniçeri ve sipahilere yaptığı zulümden ötürü asker arasında büyük bir nefret uyandıran, geçit sırasında kötü kıyafetler içinde ama yine de at üstünde ilerleyen Abaza Paşa'nın, birkaç gün içinde ceza alacağı rivayetlerini not etmişti.⁹⁸⁹ Bunun haricinde 10 Aralık 1628 tarihli bir kayıt, sefer dönüşünde Hüsrev Paşa'ya ve idari-askeri kademededen önde gelen kimselere toplam yüz kırk iki hil'at inam edildiğini göstermektedir.⁹⁹⁰

Kuefstein'in Hüsrev Paşa'ya dair ilk izlenim ve münasebetleri hiç de olumlu değildi. Kuefstein'a göre çok kibirli ancak iş bilmez bir adam olan sadrazam, şehre geldiği gibi pek çok veziri ve sair memuru yerinden alıp yeni atamalar yapmıştı. Bunun haricinde, Hristiyan elçilere de pek sıcak bakan biri değildi. Zira Erdel Beyi Betlen'in temsilcilerini, kendisini gördüklerinde atlarından inmedikleri için yarım gün boyunca evine hapsedirmiş, nihayetinde temsilciler başkalarının rica ve minnetiyle boyunlarını kaybetmekten kurtulmuşlardı.

Başka bir nahoş hikâye de Kuefstein'in başından geçmişti. Büyükelçi şehre geldiği vakit sadrazamı selamlamak istemiş, randevu için de kendi kâhyasını ve Nemçe Kapı Kethüdası Lustrier'i yollamıştı. Gittiklerinde bir saat kadar bekletilen ikili, toplamda üç defa sadrazamı görmeye gitmiş olsalar da görüşme fırsatı yakalayamadan elleri boş dönmüşlerdi. Ayrıca Hüsrev Paşa'nın kethüdası, Marino Tudusi'ye, sadrazamın çok meşgul olduğunu söyleyerek özürlerini iletmiş, ancak kapı kethüdasının her gün gelip kendini gösterirse kendisine bir ara mutlaka sıra geleceğini belirtmiştir.⁹⁹¹

Sabırsızlığı gittikçe artan Kuefstein çareyi kendince adap dersi vermekte bulmuştur: Roma Kaiser'inin kapı kethüdasını ve kendi adamını kapıda bekletmenin, ayrıca randevu için her gün gelip uygun bir vakit beklenmesi gibi bir durumun son

⁹⁸⁹ BnF, Ms Français 16153, f. 107a: "A Mr. D'Herbault du 10 Decembre 1628".

⁹⁹⁰ BOA, D.BRZ.d 20683, s. 197 (13 R 1038). İdari kademedeki Hüsrev Paşa'nın kendisi, Defterdar-ı Şikk-ı Evvel Ebubekir Paşa, Reisülküttap Müsli Efendi ve Defter-i Hakani Emîni Derviş Efendi yer almaktayken, askeri kademe muhtelif yeniçeri ve kapıkulu sipahisi ekâbirinden müteşekkildi.

⁹⁹¹ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 25b.

derece yakışıksız olduğunu söylemişti. Bu serzeniş (*risentiment*) etkisini göstermişti: Sadrazam hemen aynı gün büyükelçinin adamlarını sabah erkenden huzura kabul edeceğini söylemişti. Kuefstein da hemen kâhyasını ve Lustrier'i sadrazama göndermiş, Hüsrev Paşa ne zaman isterse o zaman randevuya geleceğini söylemişti. Sadrazam hemen gelmesini söyleyince Kuefstein biraz afallamış ancak akşama doğru gelmek istediğini iletmişti.

Kuefstein akşam vakti Hüsrev Paşa'nın yanına vardığında dostça karşılanmıştı. Karşılamadaki tek pürüz, Kuefstein kabul odasına geldiğinde Hüsrev Paşa'nın içeride bulunmayıp başka bir vezirle görüşmekte olduğundan özürlerini sunmuş olmasıydı. Bunun dışında her şeyin olabildiğince münasip geçtiğini söyleyen Kuefstein, sabah kâhyasının talep ettiği (ancak Hüsrev Paşa'nın garip karşıladığı) üzere, Lustrier'nin oturması için ayrıca bir sandalye hazır edilmesine özen gösterildiğini de not etmiştir. Kararlı itirazının elde ettiği bu başarıdan tatmin olmuş gözükken Kuefstein şu yorumu yapmaktan kendini alamamıştır: “İşte, Saadetli Efendim Kaiser Hazretleri, o zaman anladım ki bu mağrur milletten bir şey beklendiğinde, ne kadar az uysal olunursa o kadar iyiydi”.

Yine de Kuefstein'ın coşkusu kursağında kalacaktı: Büyükelçi Kaiser'in selamlarını, itimatnamesini ve hediyelerini sunduğu zaman, Hüsrev Paşa yalın bir teşekkürden fazlasıyla mukabele etmemiştir. Getirdiği hediyein en aşağı 1.000 Taler (90.000 akçe) oluşuna içi acımış gözükken Kuefstein, Kaiser II. Ferdinand'dan bir mektubu sadrazama vermek zorunda bulunduğu ise açıkça pişman olduğunu yazmıştır (*das mich gereuet*). Ardından da efendisi Ferdinand'a bir tavsiyede bulunmuştur: Gelecekte Kaiser şayet Osmanlı başkentine bir elçi gönderecek olursa, yanında hediye ya da mektup yollatmamalıydı. Öyle ki Osmanlılar mektupları Kaiser'in bir inamı değil de itaat nişanesi,⁹⁹² hediyeleri ise behemehâl kifayetsiz görüyorlardı.

Her halükarda, baş ağrıtabilecek bir skandal yaşamadan sadrazamla tanışabilmiş olan Kuefstein, devam eden aralık günlerinde sair vüzerayı ziyarete çıkmıştı. Karar verdiği üzere büyükelçi, vezirlere hediyelerini teslim etmiş ancak itimatname takdiminden geri durmuştu. Osmanlı vezirleri büyükelçiye saygıda hiçbir kusur

⁹⁹² OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 26a.

etmemiş, her biri Kuefstein geldiğinde kabul odalarında hazır bulunmakla beraber, kimisi elçiyi karşılamak için kapıya kadar gelmişti.

15 Aralık 1628 günü Murteza Paşa canibinden gelen bir ulak, Kaiser II. Ferdinand'ın mektubunu Kuefstein'a ulaştırmıştı. Kaiser mektubunda, 19 Kasım günü Osmanlı Büyükelçisi Recep Paşa'nın (Ağa) huzuruna çıktığını bildırıyordu. Kaiser'in oldukça kısa mektubunun yanına iliştırılmış olan Saray Harb Şurası (*Hofkriegsrat*) raporunda ise, 'Recep Paşa ve sair Osmanlıların çok övdüğü' hediyelerin değerinin düşük olduğu ve asla Kuefstein'ın getirdikleri ile kıyas kabul etmeyeceği bildiriliyordu. Haberi alan Kuefstein'ın özgüveni artıp rahatlamıştı.

17 Aralık günü sadrazam, Avusturya Kapı Kethüdası Lustrier'i bir tercümanla beraber yanına çağırılmıştı.⁹⁹³ Vardıklarında, sadrazam kendi evine gitmelerini ve orada kendi Macarca tercümanı ile birlikte Latince olan tasdikli anlaşma metnini Türkçe'ye çevirmelerini buyurmuştu. Ancak Lustrier bu durumda özrünü istemek zorundaydı. Öyle ki, kendisi Türkçe yazamadığı gibi, ne sadrazamın ne de Kuefstein'ın tercümanları da Macarca dışında dil bilmiyorlardı.⁹⁹⁴ Hal böyleyken, anlaşma metni önce Latince'den Macarca'ya, sonra Macarca'dan Türkçe'ye çevrilmeliydi. Lustrier, durumu Kuefstein'a haber vermek için ayrıldığında sadrazam çok sevecen bir şekilde kendisini uğurlamıştı.

Yine de ne olduysa, Lustrier kapıdan çıktıktan hemen sonra sadrazam kendisini geri çağırılmış ve yüzünde tamamen farklı bir ifadeyle parmağını kendisine kaldırıp tehdit edercesine konuşmuştu: Tavsiye olarak söylüyordu ki, Lustrier tavırlarına dikkat etmeli, eski adetlere ve kurallara aykırı hiçbir şey yapmamalıydı. Yoksa sadrazam nasıl karşılık vereceğini bilirdi. Lustrier neyi yanlış yaptığını sorduğunda da bir cevap alamamıştı.

Bu nedensiz çıkışa Kuefstein da bir anlam veremiyordu. Ancak, öyle zannediyordu ki, bir çekememezlik söz konusuydu. Zira Kuefstein'a göre, pek de hayat tecrübesi olmayan (*ein sehr unerfahner Mann*) Hüsrev Paşa, kendisi gibi bir elçiyi daha önce ne saraya girerken ne de sokaklarda hiç görmemişti. Haliyle ilk görüştükleri gün Kuefstein'ın yeni kıyafetleri içindeki 150 kişilik maiyetini, altın kaplamalı arabalarını ve yine altın işlemeli koşum takımları içinde gelen atlarını

⁹⁹³ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 26b.

⁹⁹⁴ Buradan öncelikle Lustrier'in Türkçe'yi konuşsa da Arap alfabesiyle yazamadığı, ardından da sadece Macarca bilen 'sadrızamın tercümanı'nın Zülfikar Ağa olduğu çıkarımları yapılabilir.

görünce, ihtişamdan gözleri kamaşmış olmalıydı. Bunun üzerine de hıncını Kaiser Ferdinand'ın İstanbul Kapı Kethüdası Sebastian Lustrier'den çıkarmaya çalışmış olsa gerekti.⁹⁹⁵

Yaptığından kısa sürede pişman olan Hüsrev Paşa, önce kendi kâhyasını ardından da (ertesi gün) Şahin Ağa'yı gönderip özür dilemişti. Şahin Ağa, işi başından aşkın olan sadrazamın sabırsızlanmış oluşunu bahane göstermişti. Ayrıca, Kuefstein'in gerek şahsiyetini, gerekse tavır ve davranışlarını hem sadrazamın hem de Sultan'ın çok beğendiğini söyleyerek övmüştü. Akşamında da sadrazamın Macar kâtibi gelip, sadrazamın Kuefstein'a olan iyi niyetinin kaviyeti konusunda güvence vermişti.⁹⁹⁶

27 Aralık'ta Venedik balyosu Kuefstein'ı ziyarete gelmiş ve Venedik Cumhuriyeti ile Kaiser Ferdinand arasındaki ilişkiler ekseninde iyi niyet belirtmiş, Kuefstein da kendisine teşekkür etmişti. Balyos Venier'in kendi raporundan öğrendiğimiz kadarıyla da Kuefstein en yakın zamanda balyosa iadeziyaret gerçekleştireceği sözünü vermişti. Ayrıca, konuşmaları sırasında Kuefstein'ın da kendisine "Ekselansları" demesinden büyük kıvanç duymuş olan Venier, büyükelçinin kendisine oda dışına kadar eşlik etmesinden de hoşnut olmuştu.⁹⁹⁷

Aynı akşam sınır bölgesinden kalkıp İstanbul'a gelen Fransiskan tarikatına mensup keşiş Bonaventura Koslovary de büyükelçi Kuefstein'ın yanına gelmişti. Keşiş yanında Kaiser Ferdinand'ın bir mektubunu getirmişti. Kuefstein'ın mektuptan anladığı kadarıyla, Kaiser bu keşişi Aziz Capistrani'nin naaşını bulması için görevlendirmişti. Aziz'in naaşının birkaç yıl önce Katolik olmayan Hristiyan gruplar tarafınca mezarından çıkarılmış ve onlar tarafından alıkonmuş olmasından ötürü, durum çok çetrefilli bir hal almıştı.⁹⁹⁸ Sadrazamın bu hususta kaçamak cevaplar vermesini engellemek için Kuefstein derhal hala İstanbul'da bulunan Belgrad Müftüsü'ne yazıp, Murteza Paşa'ya bu hususta verdiği sözü hatırlatmasını istemişti. Kuefstein'ın not ettiğine göre keşişin İstanbul'dan ayrılabilmesi için üç ay geçmesi gerekecekti.

⁹⁹⁵ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 27a.

⁹⁹⁶ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 27b.

⁹⁹⁷ Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen*, s.741: 23 Aralık 1628.

⁹⁹⁸ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 28a.

Bahsi geçen keşiş beraberinde dört mektup daha getirmişti. Bunlardan ilki, Kuefstein'in Murteza Paşa ile ekim ayındaki görüşmesine dair yazdığı mektuba cevap ile ikincisi Lipa ve Vaç kaleleri ile münazaalı altmış köye dair talimatları. 5 Kasım tarihli ikincisi Kuefstein'in Belgrad'dan Viyana'ya yazdığı bir mektuba cevap ve Kuefstein'in aldığı tayinatı derhal Maliye Dairesine (*Hofkammer*) bildirmesi emriydi: Zira Osmanlı aldığı tayinatı beğenmeyip çok sıkıntı çıkarmış, Habsburg maliyesi de bu yüzden mukayese ihtiyacı hissetmişti.⁹⁹⁹

Üçüncü mektupta Ferdinand Kuefstein'a, Erdel Prensi Betlen'in yeni bir sefere hazırlandığı söylentilerini aktarıyordu. Söylentiye göre Erdel Beyi'nin hedefi bu sefer Lehistan olacaktı ki, Lehistan Kralı Ferdinand'ın kayınbiraderi olmaktadır. Bu sebeple Kuefstein İstanbul'da elinden geleni yapıp, Osmanlı hükümetinin Erdel Beyi'ne destek olmasını engellemeliydi. Kaiser uyarıyordu: Osmanlı-Lehistan sulhünün sekteye uğraması, Osmanlı-Habsburg sulhünün da sona ermesi anlamına geliyordu.

Sonuncu mektupta (10 Kasım) ise yine Osmanlı Büyükelçisi Recep Paşa'nın Viyana'daki mübalağalı tutumunu haber veriyordu. Bununla birlikte, Savaş Konseyi'nin (*Hofkriegsrat*) Vaç ve Bolondvar kalelerine dair hatırlatmaları da ayrı bir mektup olarak gelmişti.

Kuefstein'in aldığı bu paket içinde en çok üçüncü mektuba takıldığını söylemek yersiz kaçmaz. O sırada parçaları bir bir yerine oturtmuşa benzeyen büyükelçi, aslında Erdel Beyi'nin elçisi Mihal Tholdalagi'nin kendisini şehre girerken karşılamaya gelmediğini, söz verdiği halde İstanbul'da da hala ziyaret etmiş olmadığını düşünmüştü. Dahası Erdel temsilcisi, Kuefstein'in hizmetkârlarından biriyle gönderdiği paylama üslubundaki bir mektupla adeta Kuefstein'dan hesap sormuştu: Acaba heyetine dâhil edilmiş olan Martin Szombathely'nin İstanbul'da Erdel Beyi aleyhine müzakerelerde bulunması mı söz konusuydu?

Kuefstein bu mektubu gerisingeri yollamıştı ve “mübadele-i tahrirattan sakınmak” adına şifahi bir cevap göndermişti.¹⁰⁰⁰ Kuefstein Tholdalagi'ye yalnızca yüz yüze cevap verecekti. Bu sebeple başkalarını göndermek yerine, Tholdalagi'nin

⁹⁹⁹ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 28b: “der Türggische Bottschafter daselbest eine sehr starcke prætion seiner Unterhaltung fürgeben, meines Deputats bey der Porten, die löbl. HoffCammer berichten solle.”

¹⁰⁰⁰ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 29a.

şahsen büyükelçinin yanına intikal etmesi gerekiyordu. Bu sözlü mesajı taşıması için de kendi maiyetinden bir Macar asilzadesi olan Michael Pangraz'ı yollamıştı.

Mihal Tholdalagi yine de uzun süre Kuefstein'ı görmeye gelmemiş, büyükelçinin ifadesiyle 'fikir değiştirip' ancak İstanbul'dan ayrılmadan biraz önce şahsi ziyaretini gerçekleştirmiş ve özürlerini sunmuştu. Yine de burada Kuefstein'ın gözden kaçırdığı ya da hususi olarak lafını açmadığı bir durum söz konusudur. Zira kasım 1628'de ilk geldiği andan beri Erdel temsilcisi Tholdalagi ile görüşmek için can atan Fransa elçisi Césy, Tholdalagi'nin uzun bir süre hastalıktan muzdarip olduğunu ve görüşmeye çıkamadığını not etmiştir.¹⁰⁰¹ Kısacası, Kuefstein duruma belki de fazla şüpheli yaklaşıyordu.

Yine de Kuefstein'ın Erdel-Krallık Macaristanı gerilimini körü körüne taraf olarak değerlendirdiği yorumunu yapmak haksızlık olacaktır. Çünkü büyükelçinin Kaiser'e hatırlattığı üzere, Krallık Macaristanı Genel Valisi Esterhazy'nin Kuefstein heyetinde yer alan temsilcisi Martin Szombathely de Kaiser'in kendisine emrettiği ve Kuefstein'ın tekrarladığı 'Betlen'e karşı girişimlerde bulunma' yasağını sindirememişti. Bilakis, Szombathely aklına estiği ölçüde Esterházy'nin Gabor Betlen aleyhine çalışma emirlerini uygulamaya kalkmıştı. Birkaç gün içerisinde, bir şekilde başarıp görünmeden İstanbul'daki Erdel Sarayı'na sızmış ve Erdel'in Lehistan'a yönelik planlarına dair bilgi elde etmişti. Bu ve sair benzeri hareketlerinden ötürü Kuefstein'ın Szombathely'ye olan güveni sarsılmıştı.¹⁰⁰² Yine de Szombathely'nin İstanbul'dan ayrılmadan önce Lehistan meselesi hakkında önemli malumat keşfetmiş olması Kuefstein'ın hoşuna gitmişti. Kendisine 100 Florin (6.000 akçe) hediye edip, Kaiser Ferdinand'a sadakat tembihlemişti.

Artık aralık ayının sonu gelmiş olduğundan, Kuefstein'ın Noel tatilini kutlamakla meşgul olduğu çıkarımını yapabiliriz. Kendisi raporunda yer vermiş olmasa da, Venedik balyosu ve Hollanda elçisinin yazdıklarından anladığımız kadarıyla bu süreç sıkıntılı geçmekteydi. Noel'in üçüncü gününde (*la terza festa del Natale*), yani Venedik balyosunun kendisini ziyaret ettiği 27 Aralık 1628 sabahı, Kuefstein, St. Francis Kilisesi'ni ayine gitmek için hazırlatmış, ancak kilisenin rahibi

¹⁰⁰¹ BnF, Ms Français 16153, f. 111a: "Au Roy du 24 Decembre 1628": "...et pour celuy de Transilvanie, il est encore sy malade qu'il ne se laysse ny voir ny entendre, ce quy m'empchera de m'en escrire par cet ordinayre à Votre Magesté que je prie Dieu..."

¹⁰⁰² OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 29b.

uzun süre beklediği halde Kuefstein gelmemiştir. Uzun bekleyişin ardından büyükelçi bir adamını gönderip, o gün değil de başka bir gün ayine katılacağını iletmişti. Kısa süre sonra yayılan habere göre Kuefstein'in ayin talebi, Sadrazam Hüsrev Paşa engeline takılmıştı: Evden çıkması kesinlikle yasak olan Kuefstein, bu yasağı delerse cezalandırılacaktı.¹⁰⁰³

Kuefstein bunun üzerine her ne kadar Cizvit rahiplerine 1 Ocak günü kiliseye gideceğini söylemişse de, yasak yüzünden bu da gerçekleşmemiştir. Dahası, hanın kapısını bekleyen yasakçılar iki katına çıkarılmış, aralarına bir çavuş, bir çorbacı ve pek çok yeniçeri eklenmişti (*oltre un Chiaus, un Chimbassi con molti giannizzeri*). Ocak ayının üçünde tercümanını yollayan Kuefstein, balyosa görüşemedikleri için özürlerini iletmiş, ancak ertesi gün Viyana'ya yollayacağı ulaşı için hazırlık yapmakla meşgul olduğunu belirtmişti. Konuşmanın sonunda ise tercüman, efendisi Kuefstein'in komutlarını değil de kendi samimi görüşlerini belirtme yoluna gitmiş ve ev yasağının hâlâ devam edip, yasakçıların arttırıldığını, sadrazamın bunu Kuefstein'in "onurunu koruma" adına yaptığını söylediğini ifade etmişti.¹⁰⁰⁴

Kuefstein'in raporunda bir sonraki hadise 4 Ocak 1629 tarihiyle başlamaktadır. Zikredilen günde Kuefstein, balyosa söyletmiş olduğu gibi şahsi adamı (*Quartiermeister*) Wolff Leuthkauff'ı Viyana'ya yollamıştır. Wolff'un taşıdığı mektuplarda, Kuefstein Sultan'ın huzuruna çıkışını ve vüzera ile görüşmelerini aktarmaktaydı. Ayrıca, Nemçe Kapı Kethüdası Sebastian Lustrier'in de artık İstanbul görevinin sonlanması için talepte bulunduğunu bildirmekteydi. Bunun yanında, maliye dairesine İstanbul'da gördüğü muameleye dair cevap, Ortodoks Patriarkı Kiril Lukaris'e dair bir haber ve Cizvit tarikatı ile genel olarak Osmanlı Devleti'ndeki Katoliklerin ahvaline dair gözlemlerini de bu vesileyle yolluyordu.¹⁰⁰⁵ Bunlar haricinde Gizli Şura (*Geheimrat*) azası Baron Christoff Breiner'e yolladığı mektupta da, birkaç gün önce kiliseye gitmek üzere Galata tarafına geçmek istediğini ancak Sadrazam Hüsrev Paşa'nın müsaade etmediğini aktarıyordu. Ancak neyse ki şeyhülislam araya girerek durumu düzeltmişti.

¹⁰⁰³ Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen*, s.742: 16 Ocak 1629; ve TNA, SP, 97/14, f.246a: Cornelius Haga'nın Thomas Roe'ya 22 Ocak 1629 tarihli mektubu: "...il Sig.re Ambasciatore volendo il terzo giorno del natale di Nostro Sig.re andar in Galata alla messa, fu per espresso commando del Visyr commandato di un [sic] sortir fuori del Suo Chan ..."

¹⁰⁰⁴ Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen*, s.742: 16 Ocak 1629.

¹⁰⁰⁵ OeStA, HHStA, Türkeri I, Turcica 111-3, f. 30a.

5 Ocak 1629'da Belgrad Müftüsü Kuefstein'ı ziyarete gelmişti. Gündem aynıydı: Müftü Kuefstein'dan özür diliyor, tecrübesiz sadrazamın işinin başından aşkın olduğunu, ancak ileride kendisine kesinlikle daha iyi muamele edeceğini ifade ediyordu. Kuefstein özürleri kabul ettikten sonra muhabbet daha ciddi konulara geçmişti. Müftü İsa Efendi, imzalanan bu sulhün kaç yıl süreceğini soruyordu. Ayrıca, neden Kaiser Ferdinand'ın gönderdiği tasdik metninde sulhün süresine dair bir ifade yer olmadığını da merak etmişti.

Kuefstein'in cevabı hazırды. Müftü İsa Efendi çok iyi hatırlayacaktı ki, kendisinin asli müzakereci (*Principal Commissarius*) olduğu 1627 Sön Muahedesi görüşmelerinde her ne kadar iki taraf da yirmi beş yıl seçeneğine meyletmiş olsalar da, nihayetinde ne olmuşsa olmuş ve sulhün nihai süresine daha sonra büyükelçilerin karar vermesi yoluna gidilmişti. İmparatorlar, kendi başkentlerine gelen büyükelçilerle müzakere ederek barışın müddetini kararlaştıracaktı. Bu sebeple Kaiser II. Ferdinand kendisine bu konuyu görüşmek üzere hâlihazırda tam yetki vermişti. Kuefstein'in dediğine göre Müftü kendisine hak vermiş ve mevzu o an için orada kapanmıştı.

O günlerde canı sadrazamla arasındaki gerilime sıkılan Kuefstein gördüğü muamele karşısında cevap arayışındaydı ki, akıllı bir şeye takılmıştı. Fransa daimi temsilcisi Kont Césy'ye teşekkür ziyareti için gönderdiği Marino Tudusi'den öğrendiği kadarıyla, Kont Césy bu hususta bazı duyumlar almıştı.¹⁰⁰⁶ Césy'nin ne bildiğini merak eden Kuefstein, Nemçe Kapı Kethüdası Sebastian Lustrier'i Fransa elçiliğine yollamıştı. Kont Césy, kaptan-ı deryadan bu konuda iki şey duymuştu.

İlki, Kuefstein'in sadrazamın gelişini beklemeyip, sadaret kaymakamıyla padişahın huzuruna çıkmış olmasıydı. İkincisi ise, Hüsrev Paşa zaten Habsburglarla bir sulh gerçekleşmesini istemiyordu. Öyle ki, vüzeranın bir kısmı ile Budin Müftüsü'nün muhalefeti olmasa, sadrazam çoktan Sön Muahedesi'ni hiçe saymaya hazırды. Kuefstein bunu Abaza Mehmed Paşa'nın ele geçmesinin ardından Osmanlı tarafının yükselen özgüveniyle de ilişkilendiriyordu.

Hakikaten de o sıralarda Césy'nin kendi hükümetine gönderdiği takrirlerdeki notlar bu doğrultudaydı. Fransız büyükelçi, Kuefstein'in ahvalini anlattığı satırlarda “sadrizam ve askerinin sesine kulak verilecek olursa, Padişah'ın Kaiser'le sulh

¹⁰⁰⁶ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 30b.

bağlamasına imkân olmazdı; zira açlıktan ölmekten çekinecekleri kadar harap olmuş Anadolu topraklarına dönmeyi hiç istemiyorlar” diyordu. Césy özellikle ulemanın barış için bastırıldığına da dikkat çekmişti.¹⁰⁰⁷ Fransız temsilcisine benzer şekilde Hollanda elçisi Cornelius Haga da bu konuya değinirken, Sadrazam Hüsrev Paşa'nın Murteza Paşa'nın İstanbul'daki kethüdasını yanına çağırıp, efendisinin Budin'de Habsburglarla barış bağlamış olmasına kızdığını iletliyordu.¹⁰⁰⁸

Aynı günlerde Kont Césy kalkıp Kuefstein'ı ziyaret etmek istediği vakit, sadrazamın buna da izin vermediğini fark etmişlerdi. Kuefstein hemen Lustrier vasıtasıyla Kaymakam Recep Paşa'ya, Belgrad müftüsüne ve sadrazamın kethüdasına şikâyetle bulunmuştu. Hepsi de durumdan ilk defa haberdar olduklarını ve sorunu çözeceklerini vaat etmişlerdi. Sonunda hiçbir şey elde edilememiş olsa da Kuefstein, sadaret kaymakamının kendisine yardım için çok istekli olduğunu not düşmüştür.¹⁰⁰⁹

Aynı hadiseyi haliyle Fransa elçisi Césy de kendi kralına bildirme gereği duymuştu. İlgili takririnde Césy, Nemçe Kapı Kethüdası Lustrier'e verdiği cevabı tekrarlayarak, “sadrazam Kaiser'in büyükelçisini, kendisinin seferden dönüşünü beklemeden huzura kabule çıktığı için pişman etmek istiyor” diyordu. Çavuşlar ve yeniçerilerle kapısı çevrili olan Kuefstein'ın ne kendisinin çıkmasına ne de başkasının içeri girmesine izin verilmiyordu. Öyle ki, Césy kendisini görmek istediğinde bu engelle karşılaşmış, Kuefstein'a “kapısının ne zaman açık olacağını” sormuş, o da maiyetindeki iki Fransızlı yollayıp “yarından sonra açılmasını umduğunu” söylemiş ve ilgili makamlara şikâyetlerini arz ettiğini belirtmişti. Césy'nin farklı olarak söylediği tek şey ise, şeyhülislamın aslında sadrazamın takındığı bu sert tutumdan hiç haz etmediği olmuştur.¹⁰¹⁰

12 Ocak 1629'da Hüsrev Paşa büyükelçiyi yanına çağırtmıştı. Ertesi gün Kuefstein siyasi meseleleri görüşüp halletme umuduyla talep edilen ziyareti gerçekleştirmek üzere sadrazamın yanına gelmiş, ancak umduğunu bulamamıştı. Gerekli dostluk ve hürmeti gösterdikten sonra hiç de lüzumu olmayan muhabbetlere

¹⁰⁰⁷ BnF, Ms Français 16153, f. 117a: “Au Roy du 7 Janvier 1629”.

¹⁰⁰⁸ TNA, SP, 97/14, f. 246a (12/22 Ocak 1629): “E ho da bona parte, ch'il Visyr ha fatto grandissimi rebuffi al Agente del Passa di Buda, dicendoli ch'il suo Sig.re haveva concluso una pace vergognosa alla grandezza del Gran Sig.re”.

¹⁰⁰⁹ OeStA, HHStA, Türki I, Turcica 111-3, f. 31a.

¹⁰¹⁰ BnF, Ms Français 16153, f. 119a: “Au Roy du 21 Janvier 1629”.

girmiş, Kuefstein da bunun önünü almak için tercümanlık vazifesini yine üstlenmiş olan kapı kethüda Sebastian Lustrier'e şunu söylemişti: Kendisinden dostça rica ediyordu ki Sultan'ın birbirinden ağır işleri altında ezilen sadrazam bu işleri bir süreliğine kenara bırakıp, Kuefstein'in Kaiser adına getirip sunmuş olduğu sulh maslahatına ilişkin noktalar görüşebilsinler.

Bunun üzerine Hüsrev Paşa özür dileyip, o ana değin devlet işlerine yoğunlaşmış olsa da, Kuefstein'in kendisine iletmiş her kağıdı itinayla tercüme ettirdiğini söylemişti.¹⁰¹¹ Eğer Kuefstein'in bunlar dışında yapacağı bir ekleme varsa, o anda söyleyebilirdi. Kuefstein da cevaben, önceden sunmuş olduğu noktalara bir cevap gelene kadar ekleyecek herhangi bir şeyi olmadığını ifade etti. Ancak, Kuefstein'in sadrazamdan talebi, kaldığı han dışındaki sıkı denetimin adeta bir 'ev hapsini' andırmasından dolayı, gerekli makamlara emir vererek hareket serbestisine kavuşmaktı.

Sadrazam Hüsrev Paşa'nın buna cevabı, Kuefstein'a tatbik edilen dışarı çıkma yasağının (Venedik balyosunun da belirtmiş olduğu üzere) kendi iyiliği için olduğuydu. Zira şayet Kuefstein'in başına İstanbul sokaklarında bir iş gelirse, sadrazam bundan vicdan azabı duyacağı gibi Kaiser Ferdinand'a karşı da sorumlu hale gelecekti. Ayrıca, bu yeni bir uygulama değil, kendisinden önceki elçilerin de tabii olduğu bir durumdu. Sadrazam, diğer elçilerin Kuefstein'ı ziyaret edip edememesi hususunda ise ne yazık ki hiçbir yorum yapmamıştı.

Kuefstein'in verdiği cevapla atışma devam etmişti: Sadrazamın, daha önce böyle bir muamele uygulandığı yönündeki ifadesi hakikati yansıtmıyordu. Ayrıca, ev yasağı Kuefstein'in şerefliendirilmesinden ziyade efendisi Kaiser Ferdinand'ın küçük düşürülmesi manasına gelmekteydi.¹⁰¹² Kuefstein bu durumu efendisine pek ala bildirebilir, bu da Ferdinand'ın hiç hoşuna gitmeyeceğinden bir yanlış anlaşılma doğurabilirdi. Hüsrev Paşa'nın kendisine tepkisi, onca zahmetle elde edilmiş barışın böyle bir raporla alt üst edilmemesini umduğu olmuştur. Ayrıca, Kuefstein'dan bu konuyu kapatıp başka bir mevzua geçmesini rica etmişti.

Kuefstein yine de geri adım atmayıp belirttiği zaman ise, sadrazam "bakarız" diyerek kestirip atma yoluna gitmişti. Nihayetinde güzel ayrılmışlar ve Kuefstein bir

¹⁰¹¹ OeStA, HHStA, Türki I, Turcica 111-3, f. 31b.

¹⁰¹² OeStA, HHStA, Türki I, Turcica 111-3, f. 32a.

cevap beklemeye başlamıştı. İki günün ardından hiçbir hareketlenme olmayınca, büyükelçi inisiyatif olarak karşı hamle yapmaya karar vermiş ve Sadaret Kaymakamı Recep Paşa'yı ziyaret etme talebinde bulunmuştu. Bu görüşmenin gerçekleşip gerçekleşmediğine dair bir yorum yapmayan Kuefstein, 15 Ocak günü Kaiser Ferdinand'a yolladığı mektubunda Hristiyan elçilerine dair aldığı haberleri aktarıyordu. Belki de en önemlisi ise Erdel elçiliğinde keşfedilen Lehistan karşıtı planlara dair olundu.

19 Ocak'ta Erdel daimi temsilcisi Kuefstein'ı ziyarete gelmiş ve Erdel elçisi Mihal Tholdalagi'nin, Kuefstein'a uygulanan 'ev yasağı' yüzünden kendisini görmeye gelememesinden ötürü özürlerini sunmuş ve gelebilmesi için bir randevu istemişti. Her ne kadar Kuefstein ertesi günü tayin etmiş olsa da, sinirine dokunan iki konu hakkında lafını sokmadan edememişti.¹⁰¹³ Öncelikle, Erdel elçisi Tholdalagi'nin 'ev yasağı' hususunu bir bahane olarak kullandığını düşünüyordu. Çünkü ne olursa olsun, Tholdalagi İstanbul'daki sair Hristiyan elçilerini kendisinden, yani Kaiser Ferdinand'ın büyükelçisinden, önce ziyaret etmişti. İkincisi ise, Erdel daimi temsilcisi oraya, Kuefstein'ın huzuruna gelirken yanında bir Türk getirmişti ki, ismini bilmediğimiz bu kişi tercümanlık yapmadığına göre büyükelçi için bu kabul edilemez bir durumdu.

Duydukları karşısında beti benzi atan temsilci akli karışık bir şekilde Kuefstein'ın yanından ayrılmıştı. Ertesi gün (20 Ocak) Mihal Tholdalagi sahiden de kararlaştırıldığı üzere Kuefstein'a gelmişti. Bir gün öncesinden derslerini almış olmaları ki, Tholdalagi'nin yanında herhangi bir Türk yer almıyordu.¹⁰¹⁴

Bu noktada Kuefstein raporunda farklı bir bahis açar. Kendisinin istemeye istemeye de olsa, Osmanlılarla müzakere konusunda daha tecrübeli olan Lustrier ve Marino Tudusi'yi dinlemek zorunda kaldığını, bu yüzden de sürekli 'hediye' dağıtması gerektiğini belirtir. Elinde kalan hediyelere böylece 977 Florin (takriben 60.000 akçe) değerinde başka parçalarla takviye yapması gerekmiş, bunun faturasını da Maliye Dairesine (*Hofkammer*) yollamıştır.

Ocak ayının sonlarına doğru Kuefstein, müzakere ettiği taraftan değil de kendi canibinden zuhur eden beklenmedik bir hadiseyle karşılaştı. Kaiser

¹⁰¹³ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 32b.

¹⁰¹⁴ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 33a.

Ferdinand'a hatırlattığı üzere, 1628'in temmuz ayında yola çıkıp da İstanbul'a gelirken yol üzerinde konakladığı Belgrad'da istihbarati bir girişimde bulunmuştu. Tercüman Marino Tudusi aracılığıyla üç Ragusalı (Dubrovnik), görev yerleri Budin, Belgrad ve Sofya olmak üzere istihbarat toplamak veya gelen mektupları havale etmek göreviyle istihdam edilmişti.¹⁰¹⁵

Bu üç muhbir arasından Sofya ve Belgrad'dakiler açısından bir sorun yoktu. Ancak Budin'de istihdam edilen Ragusalı beklenmedik bir şekilde 27 Ocak günü İstanbul'a gelivermiş ve Kuefstein'ı bulmuştu. Belirttiğine göre, Vezir (Murteza Paşa) kendisinden bir sebepten ötürü şüphe edip şehirden uzaklaştırmıştı. Bu durumda Kuefstein aynı mektupların suretlerinden (*Duplicat*) tekrar yenilerini yazıp şifreleyerek, Viyana'ya göndermesi için Murteza Paşa'ya yollaması gerekmişti.

Ancak gerek Kuefstein'ı gerek sair diplomatik camiayı hepsinden fazla şaşırtan şey, muhtemelen Osmanlı iç siyasetiyle ilgili şu gelişme olmuştu: Meşhur asi Abaza Paşa, Sultan IV. Murad'ın tamamıyla affını kazandığı gibi, bir de “çok güzel bir makam olan” Bosna Vilayeti'ne beylerbeyi tayin edilmişti.¹⁰¹⁶ Dönemin 11 Şubat 1629 tarihli bir kaydında hem yeni atanan Abaza Mehmed'in hem de yeğeninin, Hüsrev Paşa tarafından birer hil'ata nail olduğunu görmek mümkündür.¹⁰¹⁷ Kuefstein bu gelişmeyi raporunda efendisi Kaiser Ferdinand'a, Abaza Mehmed'in “Bosna'ya, yani Siz Majesteleri Kaiser'in Hırvat sınırına, Paşa tayin edilmesi” şeklinde aktarmıştır. Akabinde de Avusturya Kapı Kethüdası Sebastian Lustrier'i makamına yeni atanan Abaza Paşa'ya yollamış, tebrik ettirmiş ve sınırda sulhü koruması temennilerini iletmiştir. Abaza Mehmed Paşa da bu ziyaretten ötürü kibarca teşekkürlerini sunmuştur.

Yine de Kuefstein bu nazik cevabı aldığı paşayla ilgili olumsuz yorum yapmaktan geri durmamıştır. Lustrier'den öğrendiğine göre tebrik ziyareti sırasında Abaza Paşa cehaletini (*ignoranz*) göstermişti: Paşa, Lustrier'in temennisini

¹⁰¹⁵ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 33b.

¹⁰¹⁶ BnF, Ms Français 16153, f. 126a: “Au Roy du 4 Febvrier 1629”: “Sire, le grand Sgr. vient de fayre Abaza Beglerbeg de la Bossina, quy est un tres beau gouvernement.” Césy bu notu metin altına düştüğüne göre 4 Şubat'a çok yakın bir tarihte atama gerçekleştirilmiş olmalıdır. TNA, SP, 97/14, f. 250b: “Constantinople, the 20th Febr. 1628 [1629]”: “Abassa Bassà the rebell beinge vanquished and brought to this Port by the Gran Vizier ... and pardoned, is promoted to the government of Bossina, and some dayes since departed to that charge of comandinge those frontiers.”

¹⁰¹⁷ BOA, B.BRZ.d 20683, s. 223, “Hil'at-ı a'la altunum-gümüşüm bera-yı mir-liva-yı Bosna Abaza Mehmed Paşa ve biraderzâde-i müşarunileyh, savb 2, der-bab-ı sadr-ı â'zam”.

belirtmesinin ardından, Viyana, Prag ve Bohemya'yı aynı Hırvat sınırındaki müdafaa istihkâmları olarak bildiğini ima edercesine bunlara karşı sulhü koruyacağını ifade etmişti. Burada Kuefstein'in ikinci elden aktardığı bilgide bir aksama mı olduğu; yoksa gerçekten Abaza Mehmed Paşa'nın coğrafya dağarcığının Viyana ve Prag'ın sınırdan çok uzak şehirlerken, Bohemya'nın da Prag'ı içine alan müstakil bir krallık olduğunu bilmeyecek kadar dar olduğu hususlarında ne yazık ki bir yorum yapamıyoruz.

Sebastian Lustrier Abaza Mehmed Paşa'yı tebriğe gittiği sırada, Venedik Balyosu Venier'i de orada bulmuştu. Konuşmak için çok fırsat bulamayan iki temsilcinin kısa gündemi tahmin edilebileceği gibi Kuefstein'in ev hapsiydi: Avusturya temsilcisi, Kuefstein adına özür dileyip ev yasağı hâlâ devam ettiği için iadeiziyareti gerçekleştirmediğini ifade etmişti. Lustrier'e göre, ne Kuefstein bunun için sadrazama yalvaracaktı ne de sadrazam böyle bir rica gelmeden bunu bahşedecekti. Lustrier'nin yorumu, iki inatçı mizaç (*due teste dure*) karşılaşınca böyle bir durumun normal olduğu ve ancak zamanın her şeyi çözeceği olmuştu.¹⁰¹⁸

Aynı sıralarda Kuefstein, Osmanlı mirahoruna da bir saat hediye edip, gerek Padişah gerek sadrazam nezdinde makbul olduğunu duyduğu bu kişinin ağzını aramıştı. Acaba neden sadrazam kendisine karşı bu kadar sert davranıyordu?¹⁰¹⁹ Mirahor 'sadrizamın kendi ağzından duyduğu şekilde' cevap vermişti: sadrazam Kuefstein'in maiyetinin kalabalığı ve at arabalarının gösterişi yüzünden hiddetliydi. Ancak, mirahor da kabul ediyordu ki, Kuefstein heyetinin şaşaası bu tatsız tutumu açıklamak için yeterli sebep değildi. Yine de sadrazamın Kuefstein'a olan tepkisini yumuşatmak için elinden geleni yapacağını taahhüt etmişti.

5 Şubat'ta İstanbul'daki Cizvit tarikat önderlerinden (*Pater Vice Superior Societatis Jesu*) bir rahip Galata'dan kalkıp Kuefstein'in yanına gelmişti. Rahip, Kuefstein'in maiyetindeki sair rahiplerle görüşme bahanesiyle Nemçe Hanı'na kabul edilmiş, içeri girince de Kuefstein'in odasına konuşmaya gelmişti.¹⁰²⁰ Rahip, Fransız büyükelçi Césy'den haber getirmişti: Fransa temsilcisi, Erdel'in adamı Tholdalagi'nin 'Fransızları safımıza çektik' diye böbürlendiği rivayetinin kulağına geldiğini, ancak bunun doğru olmadığını ifade etmişti. Aralarında asla öyle bir

¹⁰¹⁸ Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen*, s.744-745: 5 Şubat 1629.

¹⁰¹⁹ OeStA, HHStA, Türki I, Turcica 111-3, f. 34a.

¹⁰²⁰ OeStA, HHStA, Türki I, Turcica 111-3, f. 34b.

müzakere gerçekleşmemişti. Yalnızca, o da Tholdalagi memleketine dönmek için yola çıkmadan az önce, Erdel Beyi'nden getirdiği bir itimatnameyi Césy'ye teslim etmişti.

Kuefstein'in bu bilgi karşısında aklı bulanmıştı. Zira yaptıkları görüşmede Tholdalagi Kuefstein'a, Erdel Beyi Gabor Betlen'den Fransa elçisine sadece bir cevap mektubu getirdiğini söylemişti. Fransa elçisi ise şimdi bunu 'itimatname'ye çeviriyordu. Kuefstein'in bu "özür bila-talep, beyan-ı kusra sebep" (*excusatio non petita, accusatio manifesta*) durumuna haliyle canı sıkılmış, Fransa temsilcisi Césy'ye karşı güveni sarsılmıştı. Yine de bozuntuya vermeyen Kuefstein, karşısındaki rahibe dostça cevap vermişti.

Daha önce hakkında hiçbir şey duymamış olduğu bu konu, kendisini düşüncelere sevk etmişti. Bu düşünceler arasında tabii ki rahibin, Fransa elçisi ya da Fransa Kralı ile Habsburg Hanedanı arasındaki iyi ilişkileri sekteye uğratmaya çabaladığı yer almamalıydı. Zaten bir prens hürmetine ya da benzeri önemsiz meseleden ötürü Fransa Kralı'nın Kaiser ile bağlarını koparması, kralın pek de hayrına olmazdı.¹⁰²¹ Ayrıca, böyle bir kopuş durumunda Avusturya ve İspanya Habsburglarının zarardan çok fayda görmesi söz konusuydu. Velhasıl, Kuefstein iyi bir iletişim kurmuş olduğu Fransa elçisinin bunu sürdüreceğine inanıyordu. Kuefstein, masada bu sözleri sarfettikten sonra rahibi uğurlamıştı.

O günlerde Kuefstein bir yandan da Avusturya Kapı Kethüdası Lustrier aracılığıyla birkaç defa sadrazamın kapısını aşındırmış, hem müzakere maddelerine cevap hem de ev yasağının ilgasını talep ettirmişti. Sadrazam yolladığı cevapta, Kuefstein'in sinirlerini oynatırcasına asli hususlara değinmekten uzak duruyordu. Bunun yerine, cevap olarak Habsburg tarafının sulhü layıkıyla muhafaza etmediği ve Viyana'da Büyükelçi Recep Paşa'ya hakkıyla muamele edilmediği şikâyetlerini göndermişti.

Kuefstein bunun üzerine itiraz için tekrar Lustrier'i yollamış, sulhe mugayir ne yaptıklarını sordurmuştu. Dahası, sefaretler başladığından beri kendisine de Komaron'dan gelen haberler Osmanlı askerlerinin sınırda huzursuzluk çıkardığı yönündeydi. Büyükelçi Recep Paşa mevzuunda ise Habsburg tarafının bir kabahati

¹⁰²¹ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 35a.

yoktu.¹⁰²² Ancak, eğer sadrazam daha fazla Kuefstein'ı ev hapsinde tutarsa, kendisinin bu durumu Kaiser II. Ferdinand'a şikâyet etmekten başka çaresi kalmıyordu.

Kuefstein bu şikâyetini şeyhülislama da yine Lustrier aracılığıyla iletmişti. Kendisini ziyarete gelen Osmanlı memurlarına da yakındığı gibi, 25 Şubat günü Lustrier'i hem kaptan-ı deryaya hem de Murteza Paşa'nın İstanbul'daki kapı kethüdasına göndermişti. Nihayetinde çabaları sonuç vermiş ve dışarı çıkmasına izin verilmişti. Kuefstein hemen o gün bu durumu efendisi Kaiser Ferdinand'a şifreli bir mektupla bildirmişti.

Hürriyetinin ilk adımını Venedik balyosunu ziyaretle atmak isteyen Kuefstein, ne yazık ki sadrazamın olumsuz yanıtıyla karşılaşmıştı. Sebebini bilemesek de Hüsrev Paşa, Kuefstein'ın balyosu görmesini istememiş, ancak isterse Venediklinin kendisini görmeye gelebileceğini söyletmişti. Gerçekten Venedik balyosunun raporunda görebildiğimiz kadarıyla da Kuefstein'a sadece suriçi İstanbul'u gezme hakkı tanınmış, Galata'ya geçmesine izin verilmemişti. Bu sebeple de durumu anlatmak üzere büyükelçi, kapı kethüda Lustrier'i Venedik balyosuna yollayıp özür dilemişti.¹⁰²³

Kuefstein'ın genel olarak özgürlüğünün tadını çıkarması pek de uzun soluklu olmamıştı: Birkaç gün sonra sadrazam tekrar ev yasağını başlatmış, bahane olarak da şehirdeki askerlerin kendisine zarar vermek istediğini öne sürmüştü.¹⁰²⁴ Ardından dostça bir ifadeyle, yakında eve dönebileceğini söylemiş, ancak bu sözüne yönelik işlemleri, Kuefstein'ın tabiriyle, "pek de faaliyete geçirmemişti".¹⁰²⁵

Kuefstein'ın raporu, sadrazamın ev yasağını tekrar yürürlüğe geçirmesinden sonra bir süre sessiz kalmaktadır. Sessizliği bozan ise, 15 Mart 1629 günü Hüsrev Paşa'nın, Nemçe Kapı Kethüdası Lustrier'i yanına çağırması olmuştu. Paşa, neden Habsburg kuvvetlerinin Yukarı Macaristan'da, Erdel Beyi'ne kaydı hayatla

¹⁰²² OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 35b.

¹⁰²³ Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen*, s. 746: 17 Mart 1629.

¹⁰²⁴ Fransa temsilcisi Césy'den öğrendiğimiz kadarıyla daha bir ay öncesinde dahi sadrazam "sipahiler ve yeniçerilerin Kuefstein'a ve adamlarına sokaklarda kötü söz edip, sulhe hanel getirecek bir durum meydana gelmesinden" çekindiğini söylemişti, bkz.: Bnf, Ms Français, 16153, f. 125b: "Au Roy du 4 Fevrier 1629". Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen*, s. 748: 31 Mart 1629: "L'Ambassador dell'Imperator non solo non ha havuto licenza di passar di quà; ma non puo ne anco andar liberamente quando le piace per Costantinopoli, convenendo dimandar licenza di volta in volta".

¹⁰²⁵ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 36a.

bırakılmış olan bölgedeki Kaşa (Kosice) etrafında toplandıklarını sormuştu. Paşa, Avusturyalıların her daim sulhe saygı duyduklarını (*dessen Haltung, die Teutschen jederzeit berühmet gewesen*) bilse de, bu tarz hareketlerin barışı zedeleyeceğini de vurgulamıştı. O nedenle olan biteni Kuefstein kendisine açıklamalı ayrıca bir de hükümetine yazıp birliklerin geri çekilmesini emrettirmeliydi. Zaten asi Tatarlara, İran'a ve Yemen'e karşı olmak üzere üç farklı seferle uğraşması gereken Hüsrev Paşa'nın işi başından aşkındı. Her ne kadar diğer iki cepheye yönelik kifayet miktarda düzenlemeler yapmışsa da, İran'a sefer çıkacak orduyu bizzat kendi komuta edecekti.

Sadrazamla bu şekilde de olsa diyalog kurmuş olmayı bir fırsat bilen Habsburg Kapı Kethüdası Lustrier, Kuefstein'in olabildiğince yakın zamanda eve dönmek üzere yola çıkarılması için ricada bulunmuştu. Hüsrev Paşa, gerek jestleri gerek sözleriyle büyük bir hürmet gösterircesine, Kaiser Ferdinand'a bu konuda şahsen yazacağını bildirmişti. Böylece, kendisine istisnai bir şeref ve ubudiyet sunabilecekti.

Kuefstein yine Lustrier aracılığıyla cevaben, Kaiser Ferdinand'ın Kaşa civarında muharebe hazırlığına giriştiğine dair hiçbir şey bilmediğini belirtti.¹⁰²⁶ Ama gelen dedikoduya inanılacaksa, belki de Kaiser önceki senelerde olduğu gibi beklenmedik bir Erdel akınından çekindiği için birlikleri seferber etmiş olabilirdi. Zaten Majesteleri Kaiser'in bildiği gibi, Osmanlı Divanı üyeleri de pek ala duymuş olmalıydı ki, Gabor Betlen'in Lehistan'a karşı savaş açma niyetinde olduğu bir sır değildi. Bu durumda, devam ediyordu Kuefstein, pek ala Kaiser Ferdinand'ı harekete geçiren faktör hem kendisi gibi Katolik hem de eniştesi olan Lehistan Kralı'na gerektiğinde yardım etme isteğiydi.

Bunun üzerine Hüsrev Paşa, savaş yanlısı bir adam olmadığını söylemiş, mühim bir sebep olmadan barışı bozmayacağını vurgulamıştı. İyi bir dost ve komşu olan Erdel Beyi'ne (ki, Kuefstein altını çiziyordu bu kısmın, Osmanlılar kendisini ancak bir voyvoda olarak görüyorlardı, zira Erdel Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçasıydı) ne Lehistan'a ne de Kaiser Ferdinand'ın memalikine karşı bir işe kalkışmamasını tembihleyecekti. Buna mukabil Kuefstein da sadrazamın bu kararını efendisine bildirecekti. Ayrıca, Kaiser Ferdinand da askerlerini dizginleme emri

¹⁰²⁶ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 36b.

verecekti. “Böylece dünyaca ünlü, adil ve dürüst Alman Kaiseri, bağlanmış sulhü Osmanlılar tarafından gayri bir hareket olmadığı sürece kavi ve makbul tutacaktı”. Kuefstein’in yine Lustrier aracılığıyla gönderdiği cevabı üzerine de Hüsrev Paşa, sinirini Betlen’e yöneltmiş, Erdel Beyi’ne “köpek” demişti. Sulhe zarar verecek bir hareketten kaçınması için Betlen’e yazacağını da taahhüt etmişti.¹⁰²⁷

Kuefstein olan biteni Kaiser Ferdinand’a ancak mart sonunda yazdığı bir mektupla bildirmişti. Kuefstein mektuplarda, Osmanlı tarafının Lehistan’a karşı bir sefere çıkacağından şüphelendiğini yazıyordu.¹⁰²⁸ Öyle ki, sadrazamın hem karada tertip ettirdiği hem de Karadeniz’e açılması için organize ettiği donanma, sadece isyancı Tatarları bastırmak için olamayacak kadar kalabalıktı. Ayrıca, Doğu Cephesi’nden gelen haberlere göre Safevi Şahı ölmüş olduğundan, Osmanlı yönetiminin morali yükselmişti.¹⁰²⁹

Kuefstein’in dikkat çekmek istediği başka bir husus ise, elçilik heyetlerinin Osmanlı memurlarını memnun etmek için yaptıkları harcamalardı. Kuefstein, efendisi Kaiser Ferdinand’a seslenerek bundan sonra ne mukim ne de olağanüstü elçilerin memurlara harcama yapmamasını, bu paranın Macaristan sınırında Osmanlı tehdidine karşı istihkâmların güçlendirilmesine harcanmasının daha hayırlı olduğunu tavsiye olarak sunuyordu.

Efendisine mektuplarını yolladıktan sonra Kuefstein sadrazama tekrar bir aracı yollayıp, ev yasağı meselesini gündeme getirtmişti. Şehirdeki askerlerin bir münasebetsizlik yapmasından çekindiği, yani kendisi için bu kadar özen gösterdiği için sadrazama teşekkür ediyordu. Ayrıca, bu hassasiyetinden şunu da çıkarıyordu ki, ordu şehri terk edip sefere çıktığı zaman otomatik olarak üzerindeki ev yasağı kalkacaktı.

Sadrazamın bu fikre karşı çıkmadığını düşünen Kuefstein, 14 Nisan 1629 akşamı, ertesi günkü Paskalya ayini için evden çıkmak istemişti.¹⁰³⁰ Bu sebeple kendisini korumak için tayin edilen bir çavuşu sadrazama göndermişti. Kuefstein’in

¹⁰²⁷ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 37a.

¹⁰²⁸ Bnf, Ms Français, 16153, f. 140b: “Au Roy du 18 de Mars 1629”: “ny l’attente en quoy l’on est du retour du courrier de l’ambr. de l’Empr...” ifadesiyle Kuefstein’in bekleyişindeki sabırsızlığın diplomatik çevrelere yansıdığına Fransız elçisi Césy tanıklık etmektedir. 4 Ocak’ta yollanıp 24 Ocak’ta Viyana’ya varan kurye hâlâ varmamıştı.

¹⁰²⁹ OeStA, HHStA, HS, W 1114, Mektup W5: “Constantinopl .27. Marty Ao :629”.

¹⁰³⁰ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 38a.

ricası, ayın için suriçi İstanbul'dan da çıkıp, karşı tarafta, Galata'da kiliseye geçmekti. Çok kibar bir şekilde formüle ettirdiği ricasında, Kuefstein nasıl olsa Yemen'e¹⁰³¹ gidecek olan piyadelerin şehri o sabah terk ettiğini belirtip,¹⁰³² Galata'ya geçiş izni istiyordu. Ertesi gün ayine gitmeyi başaran Kuefstein, "başka herhangi bir düşünceye kapılmadan" üzerindeki ev yasağının da artık bu vesileyle kalkmış olduğuna kanaat getirmişti.

Sadrazam Hüsrev Paşa ne yazık ki Kuefstein'la hâlâ aynı görüşü paylaşmıyordu. Zira birkaç gün sonra Kuefstein Karadeniz'i görüp Üsküdar'a geçmek istediğinde, sadrazam izin vermemişti. Kuefstein haliyle ilk iş olarak sadrazam nezdine şikâyetlerini göndermek istemişse de, Hüsrev Paşa o günlerde çok hasta olduğundan kimseyi kabul etmemişti. Kuefstein'ın birkaç gün sabretmesi gerekecekti. Fransa elçisinin yorumuna göre sadrazam sefere çıkmadan önce barışı nihai olarak bağlama ümidini yitirmiş olan Kuefstein,¹⁰³³ yine de bir şey yapmadan oturamamış, hem şeyhülislama, hem Belgrad müftüsüne hem de sair vüzeraya sesini duyurmuş, onlar da en az büyükelçi kadar sinirlenmişlerdi. Yine de ellerinden Kuefstein'ı teskin edip, yakında durumun düzeleceğini söylemekten başka bir şey gelmiyordu.

Kuefstein'ın -aslında İstanbul'daki tüm *corps diplomatique*'in- o sıralar dikkatini çeken başka bir gelişme de Betlen'in elçisi ile birlikte Küçükçekmece'ye, maiyetleriyle birlikte iki Fransız kıyafetli kimsenin gelişi olmuştu. Kuefstein'ın anladığı kadarıyla daha önce Erdel ve Boğdan'da kendilerini elçi olarak tanıtır müzakerelere girişmiş olan bu kişiler, İstanbul'a gelmek için Divan'dan mutat üzere alınması gereken izni bekliyorlardı. Kendilerine aracı olan da Hollanda Cumhuriyeti temsilcisi Cornelius Haga'ydı.¹⁰³⁴

Kuefstein isimlerini henüz bilmediğinden olsa gerek, raporunda bu iki gizemli diplomatın kim olduğunu belirtmemişti. Ancak bunlar, farklı kaynaklardan

¹⁰³¹ Kuefstein ordunun Yemen tarafına gideceğini düşünse de, kendisinden belli ki daha iyi bilgilendirilmiş olan Cornelius Haga sadrazamın yazın Halep-Diyarbakir tarafına ulaşır, son baharda Bağdat'ı kuşatacağı şekilde daha tutarlı bir ifadeye yer vermekteydi, TNA, SP, 97/14, f. 256a (Cornelius Haga'dan Thomas Roe'ya, 21/31 Mart 1629).

¹⁰³² Ordunun tam olarak ne zaman Üsküdar tarafına geçtiğini tespit etmek zor olsa da, Osmanlı maliye kayıtlarında hiç yoksa 27 Şubat'ta cephanenin, nisan sonundan itibaren ise kesin olarak yeniçerilerin sefer hareketine geçtiğini biliyoruz, bkz.: BOA, D.BRZ.d 20685, s. 38, 75, 120.

¹⁰³³ Bnf, Ms Français, 16153, f. 149b: "Au Roy du 16 d'Avril 1629". Césy, Avusturya büyükelçisinin sadece kiliseye gidebildiğini ve hâlâ merakla ulağının dönüşünü beklediğini belirtmektedir.

¹⁰³⁴ OeStA, HHStA, Türkeri I, Turcica 111-3, f. 38b.

öğrenebildiğimize göre, Betlen'in görevlendirmiş olduğu Fransız asıllı ve Protestan mezhebinden Charles de Talleyrand ile Jacques Roussel isimli diplomatları. Görevleri, tahmin edilebileceği üzere Erdel Beyi'nin (İsveç Krallığı ile birlikte) planları doğrultusunda, Lehistan karşıtı bir koalisyon için zemin yoklamaktı.¹⁰³⁵

Kuefstein'in raporunda verilen bilgiye bakacak olursak, büyükelçi de tam olarak böyle bir durumdan şüphelenmekteydi. Bu gelenler Danimarka, İsveç ya da Pfalz'ın (yani Kaiser Ferdinand'ın düşmanlarının) temsilcileri olabilirler, bundan ötürü de hemen bir önlem almak gerekebilirdi. Bu sebeple Kuefstein hemen kapı kethüda Lustrier'i sadrazama yollamış ve aldığı bu haberi aktarmıştı. Ayrıca, sadrazama bu gelen iki kişi Kaiser Ferdinand'ın düşmanı ve Osmanlı-Habsburg sulhünü zedeleyecek müzakerelere girişme niyetinde iseler, sadrazama bunlara asla itimat etmemesini hatırlatıyordu.

Sadrazam buna kendi kâhyası aracılığıyla cevap verdimişti: Hüsrev Paşa bu yabancıların geldiğini duymuştu, ancak kendileriyle bir irtibatı olmamıştı. Ayrıca, Osmanlı-Habsburg barışına zarar vermelerine de asla izin vermeyecekti. Dahası, eğer bu adamların çabalarına dair önemli gördüğü bir gelişme olursa Kuefstein'a bunları aktaracaktı.

Kuefstein sadece sadrazamdan medet ummakla kalmamış, bir yandan da kendi el altı harekâtını başlatmıştı. Güvendiği bir adamını (*einer aigenen vertrauten Person*) hem Hollanda elçisinin evine hem de Küçükçekmece'de bu iki gizemli elçinin konakladığı yere bilgi almaya yollamıştı. Kuefstein'ın belirttiği üzere, elde edebildiği tek şey elçilerin kimliklerine dair çok temel bilgiler olmuştu. Elçilerden biri, daha itibarlı olanı, 1626 yılında Fransa Kralı'na başarısız bir suikast girişiminde bulunup hayatını yitiren kontun kardeşi idi. Diğeri ise Hollandalı bir avukattı.¹⁰³⁶ Kendisi de bir hukukçu olan Hollanda elçisi, Kuefstein'ın iddiasına göre bu ikisine ön ayak olmuş ve Pfalz hâkimi tarafından buralara yollanmışlardı. Amaçları, Osmanlıları Lehistan aleyhine kışkırtıp, o sırada Lehistan'la savaşa tutuşmuş olan

¹⁰³⁵ Gábor Kármán, "Gábor Bethlen's Diplomats at the Protestant Courts of Europe," *Hungarian Historical Review*, 2/4, (2013), 790-823, s. 806-808.

¹⁰³⁶ Bu diplomatlardan Roussel'in Hollandalı olmasa da hukukçu olduğu, Talleyrand'ın ise Fransa'da Chalais Komplosu'na karışmış (ve komploya adını vermiş olan) Chalais Dükü Henri'nin kardeşi olduğu doğrudur, Gábor Kármán, "Gábor Bethlen's Diplomats at the Protestant Courts of Europe", s. 806-807.

İsveç Krallığı'na rahatlık sağlamaktı. Ayrıca, Danimarka Kralı'na sağlanacak bir yardımla da Kaiser'in düşmanları kuvvetlendirilmiş olacaktı.¹⁰³⁷

Kuefstein'in yorumuna göre, Osmanlı yönetimi o sırada gerek Lehistan'a karşı yeni bir savaşa girişmek istemediğinden, gerekse de Kuefstein'in zamanlı itirazlarından ötürü elçileri çok ciddiye almamıştır. Ayrıca, Césy bir tercüman aracılığıyla Kuefstein'a bildirmişti ki gelen elçilerden biri doğrudan Fransa Kralı'nın asi ilan ettiği kaçaklardan biri olduğundan kendisi de bu kişiye düşmandı. Velhasıl Sadrazam Hüsrev Paşa da ya hastalığı¹⁰³⁸ ya da siyasi konjonktürden ötürü sözünde durup, bu elçilere çok kulak asmamıştı. Kuefstein, bu gelişmeleri 28 Nisan tarihli mektubuyla Kaiser'e bildirmişti.

Kuefstein bunlar haricinde, hiçbir zaman gözünü Osmanlı-Habsburg sınırından ayırmadığına da özellikle dikkat çekmek istiyordu. Mahrem yollarla öğrendiği üzere Murteza Paşa, Kuefstein'in bütün güvencelerine rağmen sınırdaki hareketlilikten duyduğu rahatsızlık üzerine İstanbul'dan bir hususta icazet talep etmekteydi: Kuefstein'in yorumuna göre paşa, kendisi de sınırda seferberlik için karşı hazırlığa girişmek istiyordu. Genel olarak eski bir âdeti tekrar hayata geçirmek ve koruduğu sınırda her yıl askerlerini toplayıp belli bir dönemde sahraya indirmek için icazet elde etmeye çalışıyordu.

Kuefstein böyle bir durumda Kaiser Ferdinand'ın da sessiz kalmayıp, benzer seferberlik emirlerini kendi sınırına göndereceğini, ancak böylece sulhün suya düşeceğini zannetmekteydi.¹⁰³⁹ Bu gelişmeleri muhtemelen Budin'deki muhbirden öğrenen Kuefstein, sadrazama şikâyetlerini yollamış ve Viyana'daki Savaş Konseyine de (*Hofkriegsrat*) bildirmişti.

Bu sıralarda Kuefstein tekrar 'ev yasağının' kalkması için girişimlerde bulunmuş, adamlarını sadrazamın kâhyasıyla görüştürmüştü. Hâlâ hasta olan sadrazam olumlu bir cevap vermeyince, Kuefstein diğer vüzeraya şikâyetlerini belirtmişti. Onlar da haklı buldukları Kuefstein'a yakında her şeyin düzeleceğine dair telafi vermekten öteye geçemiyorlar ve bu şaşılasi tavrından ötürü sadrazama hayret ediyorlardı (*das Sie alle einhöllig dießen Wunderlichen Man Unrecht geben*).

¹⁰³⁷ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 39a.

¹⁰³⁸ TNA, SP, 97/14, f. 266b, (17 Nisan 1629): "but as yet hee hath had noe admittance; by reason of the indisposition of the Vizier, and remayneth (as hee himselfe pretendeth) very secrett out of the Towne.

¹⁰³⁹ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 39b.

Kendi hesabına Kuefstein, işlerin düzeleceği doğrultusunda üç çıkış yolu görmekteydi: Birincisi, sadrazamın yakın zamanda Safevilere karşı Doğu cephesine sefere çıkacağıydı. İkincisi, şehirde dolaşan rivayetten ümitlendiği üzere, Hüsrev Paşa'nın yakında görevinden azledileceğiydi. Sonuncusu ise bu hastalığının akıllara getirdiği bir 'zehirlenme' ihtimali sonucu gözlerini dünyaya yummasıydı. Keza Fransa temsilcisinin 30 Nisan'da belirttiğine göre Sultan IV. Murad zehirlendiği rivayet edilen sadrazamı için çok üzülmüş ve kendisini iki defa ziyaret dahi etmişti. Ayrıca, son çare Césy de kendi cerrahını Hüsrev Paşa'yı tedavi için yollamıştı.¹⁰⁴⁰

Hüsrev Paşa'nın hastalığının ne olduğunu bilemesek de, altı hafta boyunca sadrazama ıstırap çektirdiği ve devlet işlerini aksatmasına sebep olduğu kayıtlara geçmiştir. Mayıs ortasında sağlığına kavuşan paşa, derhal sefer hazırlıklarına kaldığı yerden devam etmişti.¹⁰⁴¹ Kuefstein'in maruz kaldığı sıkıcı muameleyi değerlendirirken, aslında gerçekten de sadrazamın hem hastalık, hem sefer hazırlıkları hem de kendisine karşı ayaklanmak istediği rivayet edilen Bayram Paşa tehdidiyle boğuştuğuna dikkat çekmekte her halükarda fayda var.¹⁰⁴²

Evde mahpus kaldığı bu günlerde Kuefstein'in canını bir bu kadar sıkın mevzu da, göndermiş olduğu şahsi ulağının henüz dönmemiş olmasıydı. Burada Wolff Leuthkauff'ı kastediyor olması gereken Kuefstein'in bekleyişi, ancak beş ayın ardından, yani 30 Mayıs 1629 günü sona ermişti. Ulağı, beraberinde Kaiser Ferdinand'ın iki mektubunu getirmişti.¹⁰⁴³ 21 Nisan tarihli ilk mektupta Kaiser Ferdinand, Kuefstein'in İstanbul'daki hapis hayatına dair tepkisini aktarıyordu. Kaiser bir tercüman aracılığıyla şifahi olarak sadrazamın Kuefstein'a uyguladığı ev hapsini, Viyana'daki Recep Paşa'ya anlattırmıştı. Ayrıca, Harp Şurası (*Hofkriegsrat*) Başkanı Kont Collalto'ya da emir verip, Murteza Paşa'ya hitaben bu konuda sert bir mektup yazdırmıştı ki, Kuefstein'a bunun suretini de yollamıştı. Bu girişiminden ötürü Kuefstein raporunda Kaiser Ferdinand'a teşekkürlerini sunmuştur.

¹⁰⁴⁰ Bnf, Ms Français, 16153, f. 151a-153a: "Au Roy du 30 d'Avril 1629".

¹⁰⁴¹ TNA, SP, 97/14, f. 269a, ([1]2 Mayıs 1629).

¹⁰⁴² Bnf, Ms Français, 16153, f. 163b, 165b: "A Mr. D'Herbault du 13 de May 1629" ve "Au Roy du 27 de May 1629". İki hafta aralıkla yazılan mektuplarda, Bayram Paşa'nın askerleri sadrazama karşı ayaklandırmakla itham edilip önce Yedikule'ye hapsedildiği, ancak akabinde Valide Sultan ve kızlarının ricası üzerine 600.000 ecu karşılığında affedilip serbest bırakıldığı ifade edilmiştir.

¹⁰⁴³ OeStA, HHStA, Türki I, Turcica 111-3, f. 40a.

Kuefstein, Kaiser'in göndermiş olduğu mektupları Türkçe'ye çevirtip yeni bir hamleye kalkışmıştı. Tercümeleri, İran seferine çıkmadan birkaç gün önce Sadrazam Hüsrev Paşa'nın kâhyasına ulaştırmıştı. Kuefstein, ayrıca sadrazamın, Kaiser II. Ferdinand'a yazılı olarak 'ev hapsi' uygulamasından ötürü kendisinden özür dilemesini talep ediyordu. Ayrıca sadrazam, Kuefstein'in durumunu da açıklığa kavuşturmalıydı.

Sadrazam birkaç gün sonra bir çorbacıyı (*Zorbaschi oder Jenitschären Hauptman*) Kuefstein'a yollayıp mesajını ilettirmişti. Kuefstein'in, defalarca talep etmesine rağmen ev yasağının kalkmamasından ötürü kendisine kızgın olduğunun farkındaydı. Ancak sadrazam Kuefstein'in bütün bu mecburiyeti büyükelçinin şerefi ve iyiliği için dayattığına inanmasını rica ediyordu. Bunun için de büyükelçiden özür dilemekte ve sinirinin yatışmasını temenni etmekteydi. Ayrıca, ertesi gün İran'a karşı sefere çıkacağından, kendisi için kötü dilekte bulunmamasını rica etmekteydi.¹⁰⁴⁴ Ayrıca, sadrazam Kuefstein'a esenlikler diliyor ve şayet arzu ederse ordunun sadrazam önderliğinde şehirden ayrılışını izleyebilmesi için büyükelçiye münasip bir ev ayarlabileceğini belirtiyordu.

Kuefstein, çorbacıya verdiği cevaba sitemini ifade ederek girmişti: Büyükelçi sadrazamın bu tutumundan çok içerlemişti- ama daha önemlisi, mektuplardan anlayabileceği üzere Kaiser Ferdinand'ın da içerlemiş olmasıydı. Öte yandan, her ne kadar geç gelmiş olsa da, sunulan özrü reddetmek Hristiyan ahlakına aykırı olacağından, Kuefstein kabul etmekteydi. Keza sadrazamın kendisine dilediği gibi, Kuefstein da ona yolculuğu için hayır ve saadet diliyordu. Ayrıca, şayet bir sakıncası yoksa sadrazamın şehirden çıkışını izleyecekti.¹⁰⁴⁵

Kuefstein raporunun devamında belirttiğine göre sadrazamın Doğu cephesine ayrılışını izleme imkânı bulmuştu. Sadrazamın ayrılışına dair bir bilgi sunmasa da, Hollanda elçisi Cornelius Haga törenin 7 Haziran'da "alışıl gelmiş şaşaa" ile gerçekleştiğini,¹⁰⁴⁶ Fransa temsilcisi Césy de paşanın on iki ila on üç bin askerle Üsküdar'a geçip askerlere bir ziyafet verdiğini not etmiştir.¹⁰⁴⁷ Bu noktadan sonra

¹⁰⁴⁴ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 40b.

¹⁰⁴⁵ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 41a.

¹⁰⁴⁶ TNA, SP, 97/14, f. 274b, (9 Haziran 1629): "Hierl altro e partito il Vesyr e passato in Asia con gran pompa al solito".

¹⁰⁴⁷ Bnf, Ms Français, 16153, f.173, (10 Haziran 1629). Ayrıca, maliye kayıtları da sadrazamın orduya o gün bir ziyafet verdiğine dikkat çekmektedir, bkz.: BOA, D.BRZ.d 20685, s. 122: "Be-cihet-i Harc-i

Kuefstein, müzakereler için Hüsrev Paşa ile görüşmeyecek ya da arkasından adam yollamayacaktı. İlk geldiğinde olduğu gibi, (Topal) Recep Paşa yine sadaret kaymakamlığı vazifesini üstlenmekte, böylece bir kez daha Kuefstein'in muhatabı olmaktadır.

Kronolojik olarak geri dönecek olursak, Habsburg büyükelçisinin 30 Mayıs'ta eline geçen ikinci mektup, Kuefstein'in yüreğine su serpen türdendi. Kaiser Ferdinand, Kuefstein'ı gerek İstanbul'a girişteki faaliyetleri, gerek Sultan'ın huzuruna kabulü gerekse Lehistan ve Betlen meselesinde sadrazama verdiği cevaptan ötürü tebrik ediyordu. Ayrıca Kaiser Ferdinand, Büyükelçi Kuefstein'a Lippa ve Vaç kaleleri hakkındaki resmi tutumu hatırlatıyordu ki, her ne kadar yıllar önce elden giden Lippa hakkında Habsburglar artık ısrarcı olmayacaksa da, kısa süre önce ve haksızca Osmanlılar tarafından ele geçirilen Vaç için diretilmeliydi.¹⁰⁴⁸ Kaiser ayrıca Kuefstein'a sınırdaki toplanmış olan komisyonun semeresiz dağıldığını da iletmişti.¹⁰⁴⁹ Bu mektupla beraber gelen Harp Şurası (*Hofkriegsrat*) yazısında da, Kuefstein'a şehre girerken ne bayrak açmasına ne de müzik çalmasına izin verilmediği için, misilleme olarak Viyana'yı terk edeceği zaman Recep (Ağa) Paşa'ya da aynı muamelenin yapılacağı ifade ediliyordu.¹⁰⁵⁰

Ferdinand'ın belirttiği ilk mesele, 1628 yılı sonunda büyükelçilik mübadelesini takiben gerçekleşen sınır görüşmeleriyle ilgiliydi. Habsburg tarafından Péter Koháry'nin önderlik ettiği delegeler, Seçen'de Osmanlı müzakerecileriyle toplanıp yine hangi köylerin nereye vergi vereceği hususunu tartışmaktalardı. Nihayetinde görüşmeler bir sonuca varmayınca, Kaiser Ferdinand'ın da belirttiği üzere Seçen'deki komisyon dağılmış, Palatin Esterházy'nin kâtabi Tassi görüşmelere Budin'de doğrudan Murteza Paşa ile devam etmişti. Dolayısıyla bu görüşmelere literatürde Seçen-Budin mülakatları olarak rastlamaktayız.¹⁰⁵¹

ziyafet-i yeniçeriyân-ı dergâh-ı 'âli ki der piş-i otak-ı sadr-ı a'zam ve serdar-ı ekrem Hüsrev Paşa... fi 15 Şevval 1038".

¹⁰⁴⁸ OeStA, HHStA, HS, W 1114, Mektup A6: "Wienn, den .20. Aprilis, Anno 1629": "...daß Lippa vor vill langen Jahren die Türggen in Ihrem gewalt gebracht, unnd dannenhero nunmehr selbig orth aus der gedechtnuss erloschen. Also daß desstwegen nit so Starkh, alß mit Waitzen (.welches erst khürtzlich wider bilichkheit unnb abgenomben.) auf dessen restitution zudringen sein würdet".

¹⁰⁴⁹ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 41a.

¹⁰⁵⁰ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 41b.

¹⁰⁵¹ Gergely Brandl, Csaba Göncöl, Krisztina Juhasz, Gellért Ernő Marton ve János Szabados, "Kommunikation und Nachrichtenaustausch – Verhandlungsstrategie der habsburgischen Seite bei der Friedensverhandlung von Szöny 1627", *Chronica*, 19 (2020), 113-140, s. 114.

İkinci husus biraz Kuefstein'in hassas olduğu bir konuya isabet etmiş olacaktı ki, büyükelçi sefaretnamesinde yine Kaiser'e tavsiyede bulunmaya geçmiştir. Bayrak-mızıka mevzuunu Habsburg tarafı bundan sonra ya elçilik başlamadan Osmanlılarla kesin bir açıklığa kavuşturmalı ya da tümüyle bu konuda herhangi bir iddiada bulunmadan sessiz kalmalıydı. Zira Kuefstein'in önceki birkaç sefaretnameden okuduğu ve kendi öğrendiği üzere (*ich aus etlichen vorigen Oratorn relationibus, und nunmehr selber befunden*), daha önceki heyetlerde de Habsburg tarafı hep mızıka ve bayrak konusunda talepte bulunmuş ancak Osmanlı tarafı sıkıntı çıkarmıştı.¹⁰⁵² Kuefstein'in 1628'de daha Avusturya'da elçiliğine hazırlanırken mentorunun, yıllarca İstanbul'da daimi elçilik yapmış ve Hermann Czernin'in sancakları açık şekilde 1616'daki skandal şehre girişini birinci elden yaşamış Michael Starzer olduğunu düşünürsek, büyükelçi oldukça kendinden emin konuşuyor olmalıydı.¹⁰⁵³

Harp Şurası'nın bu mektubunun ekinde bir de Osmanlı Büyükelçisi Recep Paşa'nın Viyana'da Kaiser ve eşine sunduğu hediyelerin listesi vardı. Kuefstein bu listeyi Türkçe'ye çevirtip, Belgrad Müftüsü'ne takdim etmeliydi. Ayrıca, yine Harp Şurası'nın verdiği habere göre Baron Tertshkho ile Kont Farensbach isimli iki soylu arasında Venedik'te bir münakaşa yaşamışlardı. Kont Farensbach, barona hakaret etmiş ve Kaiser Ferdinand'ın mülklerinden olan Bohemya'ya saldıracağına dair tehditler savurmuştu.¹⁰⁵⁴

Kuefstein sefaretnamesinde bu vesileyle, Farensbach'ın zamanında meşhur Habsburg Komutanı Wallenstein'in bir subayı olduğunu hatırlatmaktadır. Ancak, Farensbach'ın Habsburglara karşı gitgide tavrı sertleşen İsveç Krallığı ile irtibatı olduğu ortaya çıkınca kaçak durumuna düşmüştü.¹⁰⁵⁵ Bu Farensbach'ın, 1629'un mayıs ayında Budin'de Murteza Paşa huzuruna çıkan (daha önce bahsettiğimiz) Wolmar Farensbach olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır.

¹⁰⁵² OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 41b.

¹⁰⁵³ Habsburg elçilerinin sefaretlerine başlamadan önce sabık sefaretnameleri okudukları ve Viyana Sarayı'nda Osmanlı topraklarına gidecek heyetlerin istifade ettiği diplomatik bilgi birikimine dair, Zsuzsanna Cziráki, „Mein gueter, väterlicher Maister“-Wissenstransfer unter kaiserlichen Gesandten an der hohen Pforte in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts”, *Chronica*, 19 (2020), 42-83, s. 60.

¹⁰⁵⁴ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 41b.

¹⁰⁵⁵ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 42a.

Kurye Wolff Leuthkauff'un beraberinde getirdiği bir diğer tahrirat grubu da, Kuefstein'in Belgrad'daki muhbirinden (Vlatky) getirdiği haberleri içeriyordu. Muhbiri Kuefstein'a hem Betlen'in planlarından hem de Farensbach'la ilgili gelişmeleri aktarıyordu. Kuefstein, iki Macar asilzadesi adamıyla bu haberleri derhal Viyana'ya yollamıştı.¹⁰⁵⁶

Kuefstein ayrıca Sebastian Lustrier'nin Nemçe kapı kethüdalığı makamından çekilme talebinin artık olumlu karşılandığını öğrenmişti. Kaiser 20 Nisan tarihli mektubunda, yeni kapı kethüdası olarak Rudolf Schmid'in tayin edildiğini bildiriyordu. Zaten Schmid, ulak Wolff Leuthkauff ile birlikte Viyana'dan yola çıkmıştı. Kaiser'in Kuefstein'in dönüşüne dair cevabı ise ancak Sultan'dan müzakere noktalarına dair yazılı bir cevap aldıktan ve bunlar hususunda Schmid'i bilgilendirdikten sonra İstanbul'u terk edebileceği doğrultusunda idi.

Kuefstein'in şansına, Budin'de Murteza Paşa bir süre Schmid'i oyalamayı seçmiş¹⁰⁵⁷ ve anlaşma maddelerine dair bir de Budin'de ek müzakereye başlamıştı. Schmid'in yeni maddeleri (*neue Puncten*) Viyana'ya yazılı olarak bildirmesi icap etmekteydi.¹⁰⁵⁸ Bu noktada dikkat çekmemiz gereken husus, ileride belirteceğimiz üzere Schmid'in Murteza Paşa'yla görüşmeleri, sulhün kaç yıl süreceği ve sonraki elçi mübadelelerinin kaç yılda bir yapılacağı ile ilgiliydi. Ancak işin garibi Sön sulhünün yedinci maddesinde, barışın kaç yıl sürmesi gerektiğine büyükelçilerin karşılıklı başkentlerde karar vermeleri hâlihazırda kararlaştırılmış olduğu gibi, düzenli elçi değişimine dair herhangi bir madde de bulunmamaktaydı.¹⁰⁵⁹ Bir şekilde imparatorlar ve büyükelçiler tarafından görüşülmesi gereken bu konular, sınır diplomasisine sevk edilmişti. Uzun lafın kisası yeni kapı kethüda Schmid'in İstanbul'a varışı gecikecekti.

Kuefstein bu duruma açıkça içerlediğini ifade ediyordu. Öyle ki, Sadrazam Hüsrev Paşa'nın, kendisini İstanbul'da istemediğini ve kısa sürede geri göndermek için istekli olduğunu bildiğinden, Schmid'in gecikmesi demek işlerin Murteza Paşa

¹⁰⁵⁶ Kuefstein'in raporunda belirttiğine göre, alelacele yolladığı bu mektupları kopyalayacak zaman bulamadığından sefaretnamesine iliştirememişti.

¹⁰⁵⁷ ÖNB, Cod. Mixt. 636, f. 5a, 6a-b'de Rudolf Schmid için yapılan (12.000+7.000+6.000 olmak üzere) 25.000 akçelik nafaka ve yol harcı ile hil'at kaydı (f. 6b) bulunabilir.

¹⁰⁵⁸ OeStA, HHStA, Türki I, Turcica 111-3, f. 42a.

¹⁰⁵⁹ OeStA, HHStA, TUK 7a, A. 227.

ve Sadaret Kaymakamı Recep Paşa'ya kalması demekti. Bu da Kuefstein'in bir an önce geri dönme imkânı olmadığı anlamına geliyordu.

Kuefstein derhal Harp Şurası'na (*Hofkriegsrat*) hitaben bir mektup kaleme alıp Schmid'in gecikmesinden dolayı şikâyetçi olsa da, elden fazla bir şey gelmemişti. İçinde bulunduğu kötü muameleden yakınmakla beraber, Kaiser Ferdinand'ın mektuplarına cevabı da bu vesileyle geri yollamıştı. Yine de Schmid'in gelişinden önce müzakereleri ilerletmesi gerektiğinden, faaliyete geçmeyi eksik etmemişti.

Kuefstein raporuna, 9 Haziran günü Sultan IV. Murad'dan gördüğü büyük inamlarla artık yeniden Sadaret Kaymakamı olan Recep Paşa'yı teklifsiz bir şekilde ziyarete gittiğini yazmaktadır. Haliyle sunmuş olduğu müzakere maddelerine dair cevabı bir kez daha rica etmiş, ayrıca Sadrazam Hüsrev Paşa'nın kendisini tabi tuttuğu kötü muameleden ötürü bir de bu vesileyle şikâyet etmiştir. Ayrıca, gelecekte daha iyi bir muameleyi hakettiğini vurgularken, birkaç politik meseleyi de gündeme getirerek, bir yandan sadaret kaymakamının aklında ne olduğunu anlamaya çalışıp diğer yandan kendi görüşlerini Recep Paşa'nın iletmeye uğraşmıştı.¹⁰⁶⁰

Her zaman olduğu gibi, Kuefstein yine bayağı özürler ve güvencelerden fazlasını bulamamıştı. Çünkü aldığı cevap uyarınca sadrazam hâlâ Üsküdar tarafında olduğundan, idare henüz elinden çıkmış değildi. Lakin Kuefstein'in Hüsrev Paşa hakkında aktardığı üzere, “bu mağrur ve zorba” adam herkese korku saçmaktaydı. Kuefstein'in öğrendiği kadarıyla sadrazam gerek Sadaret Kaymakamı Recep Paşa'ya gerekse Sultan Murad'ın eniştesi olan vüzera paşalara büyük düşmanlık beslemekteydi. Hatta Kösem Sultan ve kızları onca hediye ve ricayla aracı olmasalar, Sultan Murad'ın sadrazama bu vezirleri makamlarından, ya da daha kötüsü, kellelerinden etmesine rıza göstereceğinden korkmaktaydılar.¹⁰⁶¹

Kuefstein'in 21 Haziran'da, kendisini şehre ilk geldiğinde ziyaret eden Venedik balyosu Sebastian Venier'e iadeiziyarete bulunmasından, belki de üzerindeki yasağın artık gevşediğini düşünebiliriz. Yanına gittiğinde balyos kendisini büyük hürmetle karşılayıp Kaiser Ferdinand'ın ve Habsburg Hanedanı'nın da emrine amade olduğunu belirtmiştir. Kuefstein Venedik balyosunun bu tavrının gerçek mi

¹⁰⁶⁰ Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen*, s. 763: 9 Haziran 1629; OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 42b.

¹⁰⁶¹ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 43a.

yoksa yapmacık mı olduğu konusunda çok emin olamasa da, yine de teşekkürlerini sunmayı ihmal etmemiştir. Talihin küçük bir oyunu sonucu ertesini yıl ayağının tozuyla İstanbul'dan evine dönüp iki ay içinde yeni bir görevle Kaiser II. Ferdinand nezdine gönderilecek Venedik elçisinin Venier olduğunu düşünürsek, Kuefstein'in arasını sıcak tutması hayırlı olmuştur.¹⁰⁶²

Kuefstein'in raporunda belirtildiğine göre haziran sonunda gündemi hareketlendiren başka bir siyasi gelişme ise, Boğdan Voyvodası'nın değiştirilmesi olmuştu. Büyükelçinin ifadesiyle "her beş ya da altı yılda bir, bazen ise daha erken" yapılan bu değişikliğin bu seferki odağında, daha önceden voyvodalık yapmış olan bir prensin 16 yaşındaki oğlu olan Radul Vayda yatmaktaydı. Kuefstein yeni voyvodayı "160.000 guruş (Taller) karşılığında bu payeyi elde etmiş 16'lık genç bir adam" olarak zikretmektedir. Avusturya büyükelçisi atamanın gerçekleşmesinin ardından yanındaki nedimlerinden birkaçını yeni voyvodayı tebriğe yollamış, Radul'u gerek Kaiser Ferdinand gerekse sair Hristiyan monarklar ile irtibat kurmaya (*gueter Correspondenz*) ikna etmek istemişti. Genç voyvoda her ne kadar büyükelçinin gönderdiği temsilcileri neşeyle kabul etmiş olsa da, Kuefstein'in ifadesiyle "hem yaş hem de akıl eksikliğinden ötürü" yapılan tebriğe sadece şerefe kadeh kaldırarak (*bloß mit einem Rundtrunkh*) cevap verebilmişti.

Kuefstein yine de bu durumdan bir çıkar sağlama ihtiyacı hissedip kafa yormuştu. Büyükelçinin raporunda efendisine tavsiye ettiği üzere Boğdan Voyvodalığı'na dair genel olarak yapılabilecek iki türlü hareket vardı. Bunlardan ilki, güvenebilecekleri bir adayın para yardımıyla gelecekte bu makamı elde etmesi olurdu. Diğer seçenek ise, ileride makamından azledilecek bir Boğdan Voyvodası'nı kendi taraflarına çekip ona beyliği bıraktırmamak, böylece İstanbul'a isyan etmesini sağlamaktı. Bu iki seçenek de, şu an işleyen mekanizmadan çok daha hayırlı ve kolaydı.¹⁰⁶³ Zira, diyordu Kuefstein, babadan oğula makamını geçirmek isteyen voyvodalar, gerekli parayı toplayabilmek için kendi tebaalarına yükleniyor ve Boğdan'ı her yeni voyvoda atamasında daha da fakir hâle getiriyorlardı. Kuefstein

¹⁰⁶² NA, 1.01.02 SG, 6900: Hollanda'nın Venedik temsilcisi Willem van Lyere'nin 29 Ağustos 1630 tarihli takririni: "Voorlede Saterdach is int Excellenentissimo Pr. tot Ambassadeur extraordinaris aen den Keyser gecosen den Heer Sebastiaen Venier, nae 2 maenden van syne ordinarijsse Ambassade van Constantinoplen wedergekeert..."; OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 43a.

¹⁰⁶³ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 45b.

belki ileride Osmanlılara karşı bir savaş tasarlanacak olursa, bu ihtimalin de göz önüne getirilmesi gerektiğini düşünüyordu.

3.2.5. Rudolf Schmid'in Gelişi

Haziran ayının sona erip nihayet temmuzun gelişiyle, belki de Kuefstein'in en fazla önem atfettiği bekleyiş de bitiyordu: 1 Temmuz 1629 günü yeni atanan Avusturya Kapı Kethüdası Hans Rudolf Schmid (ya da Kuefstein'in imlasıyla *Hannß Rudolff Schmidt*) Küçükçekmece'ye varmıştı. Üç gün sonra büyükelçi birkaç adamı ve Lustrier ile birlikte iki at arabası ve birkaç da süvari gönderip kendisini aldırış ve yanına, Nemçe Hanı'na, getirtip yerleştirmişti. Schmid'in neden üç gün beklediğini tam olarak bilemiyoruz. Ancak Fransa temsilcisi Césy, Schmid'in halen Üsküdar'da olan sadrazamın orduyla yola çıkmasını beklediği için hasta taklidi yaptığını işaret etmiştir.¹⁰⁶⁴ Venedik balyosu ise yeni Nemçe kapı kethüdasının, Lustrier gibi İstanbul içinde ayrı bir eve çıkmak istemesine, ancak bu isteğin Osmanlılar tarafından reddedilmesine¹⁰⁶⁵ dikkat çekmektedir.

Yeni kapı kethüda Schmid Viyana'dan gelirken beraberinde Kaiser'den Kuefstein'a iki de mektup getirmişti. İlki (19 Nisan tarihli) Schmid'i yeni kapı kethüdası olarak tanıtıyor ve ekinde aldığı talimatnamenin bir suretini ihtiva ediyordu. İkinci mektup ise, Budin Valisi Murteza Paşa'nın (ekte yer alan) mektubuna dair verilmiş kararı içermektedir.¹⁰⁶⁶ Bu mektupta gündeme getirilen iki konudan ilki sulhün kaç yıl sürmesi gerektiği, diğeri de bundan sonra tarafların her üç yılda bir düzenli elçi teatisi yapması hususlarıydı. Kaiser Ferdinand, sulhün yirmi beş yıl sürmesini ve düzenli elçi değişimi yapılmasını uygun bulmuştu.¹⁰⁶⁷

Kuefstein'in Kaymakam Recep Paşa'dan öğrendiği kadarıyla aslında Murteza Paşa bu konuda İstanbul'un bilgisi olmadan, kendi başına hareket etmişti. Kuefstein'a göre Murteza Paşa her ne kadar belli bir çıkar için sık elçi değişimi talep etmiş olsa da, bunun Habsburglar adına iyi bir uygulama olacağı muhakkaktı. Zira ne kadar sık elçi değişimi olursa, sınırdaki ihlaller de o kadar çok gün yüzüne

¹⁰⁶⁴ Bnf, Ms Français, 16153, f.183a, "Au Roy du 8 de Juillet 1629".

¹⁰⁶⁵ Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen*, s. 765: 7 Temmuz 1629.

¹⁰⁶⁶ OeStA, HHStA, Türki I, Turcica 111-3, f. 46a.

¹⁰⁶⁷ OeStA, HHStA, HS, W 1114, Mektup L6: "Lapenburg, den 16. Tag Monaths May, Anno 1629".

çıkarılabilirdi.¹⁰⁶⁸ Burada Kuefstein'in Murteza Paşa'ya attettiği 'çıkar'ın ne olduğunu net olarak bilemesek de, muhtemelen her yeni gelen elçilik heyetiyle Budin valisinin yeni hediyeler elde etmek istediğini dile getiriyor olsa gerektir. Zira Kuefstein'in sefareti boyunca Osmanlı idarecilerini "açgözlü" olmakla itham etmesi modern araştırmacıların zaten dikkatini çektiğinden,¹⁰⁶⁹ aynı karakter özelliğini burada Murteza Paşa'ya da atfediyor olduğunu düşünebiliriz.

Kuefstein, Kaiser'in mektuplarına yazdığı cevabı 6 Temmuz'da Venedik üzerinden göndermişti. Aynı gün artık kendisi de Viyana'ya doğru yola çıkmak için talepte bulunmuş ve sadaret kaymakamı yakında ayrılabilceğine dair güvence vermişti. Ancak, işler yine Kuefstein'in canını sıkacak şekilde gelişmişti. Kuefstein kaymakamın, kendisinden beklediği kadar büyük bir hediye getirmediği için kızgın olduğunu idrak etmişti.¹⁰⁷⁰ Ayrıca, Haga'dan öğrendiğimize göre yeni gelen daimî elçi iki yıl önce başka bir sebeple yine İstanbul'da bulunmuş ve Sadaret Kaymakamı Recep Paşa'dan çok da iyi ayrılmamıştı.¹⁰⁷¹

Üzerindeki ev hapsinin nispeten gevşetilmiş olması, yaz aylarında Kuefstein'a İstanbul'un sosyal çevresiyle biraz daha içli dışlı olma imkânı tanımıştı. Büyükelçi 14 Temmuz'da Galata'ya geçip *Corpus Christi* ayinine katılabildi. Böylece kendi iddiasına göre şehirdeki tüm cemaatlere, özellikle de Müslümanlara, Kaiser Ferdinand'ın Fransa ve Venedik gibi sair Hristiyan devletlere olan tekaddümünü göstermişti.

Ayin sırasında Kuefstein'in dikkatini çeken bir durum, Fransa büyükelçisi Kont Césy'nin kendisine pek de sıcak yaklaşmaması olmuştu. Hatta Fransa Krallığı'nın İtalya topraklarına girmesinin ardından, Césy biraz daha kibirli bir ifade

¹⁰⁶⁸ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 46b.

¹⁰⁶⁹ Klára Berzeviczy, "Fragen des Zeremoniells während einer Gesandtschaftsreise: Einige Bemerkungen zum Reisebericht des H. L. Freiherrn von Kuefstein", s. 67; Karl Teply, *Die kaiserliche Großbotschaft an Sultan Murad IV. im Jahre 1628 des Freiherrn Hans Ludwig von Kuefsteins Fahrt zur Hohen Pforte*, s. 35. Teply'nin çok kabul gören yorumuna göre, Osmanlılar hediye hususunda aslında açgözlülük yapmıyordu. Çünkü Osmanlı dünyasında hediye kişiye değil makama veriliyor olması söz konusu olduğundan, Osmanlı idarecileri makamlarının şereflendirilmesi için hediye bekliyorlardı. Avrupa'da ise hediye bireysel sadakat ya da sevgiden ötürü verildiğinden, erken modern Avrupalılar Osmanlılar'ın hediye taleplerini açgözlülük olarak görüyordu. İki farklı hediye sisteminin çatıştığı yorumunu Burschel yapmıştır, Peter Burschel, "A Clock for the Sultan...", s. 558.

¹⁰⁷⁰ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 46b.

¹⁰⁷¹ TNA, SP, 97/14, f. 284a, (27 Haziran/7 Temmuz 1629): "E venuto un novo Residente, chi è il medesimo, chi avanti duoi anni venne qua per via di Napoli e Ragusa con lettere del Imperatore, chi li furono levate per sospetto che fossero di Spagna ò Napoli, persona poco grata al Cahimacham".

takınır olmuştu. Kuefstein, aynı sebepten Césy'nin kendisine resmi bir ziyaret gerçekleştirmedini düşünüyordu ki, bu yüzden Kuefstein da onu ziyaret etmemeye kararlıydı. Fransa temsilcisinin bu tavrı, Venedik balyosununkiyle büyük bir tezat oluşturuyordu. Öyle ki, Kuefstein Venedik balyoshanesine iadeziyaret gerçekleştirdiğinde, Kaiser Ferdinand'a büyük hürmet ve saygı sergilendiğini görmüş, kendisine de çok güzel ikramda bulunmuştu.¹⁰⁷²

Bu ayinle ilgili ikinci husus ise, Kuefstein misyonunun dini sayılabilecek kısmına ilişkindir. Bu noktada Kuefstein bir arka-plan bilgisi sunmaktadır: 1628 mart ayında Prag'da bulunan Athanasius isimli Rum bir rahip, İstanbul'daki Rum (Ortodoks) Başpiskopos Kiril Lukaris'ten şikâyetçi olmuştu. Athanasius ve Kaiser Ferdinand, Kalvinizme geçtiği iddia edilen Lukaris'in makamından edilmesi için bir komploya girişmişlerdi. Athanasius ve yol arkadaşı, Kaiser Ferdinand'dan aldıkları mektubu o sırada Viyana'da bulunan Kuefstein'a ulaştırmışlardı. Kuefstein, Lukaris'i yerinden edip Athanasius gibi Katoliklik yanlısı başka bir Rum piskoposu aynı makama oturtmak için gerekli olan tek şeyin, bolca para olduğunu düşünmüştü.

Kuefstein'a kulak verecek olursak parayı sağlamak için Roma'daki *Propaganda Fidei* hareketi ve Napoli yöneticisi (yani İspanyol Habsburgları) gönüllü olmuşlardı. Yapılan plana göre 1628 yılında Athanasius ve yol arkadaşı Kuefstein'dan önce yola çıkacak, İstanbul'da gerekli ayarlamaları yapıp Kuefstein'ın Osmanlı başkentine gelişini bekleyeceklerdi.¹⁰⁷³ Kuefstein da gelince ilgili Osmanlı makamlarıyla irtibata geçip parayı sunacak ve Lukaris'in indirilmesini talep edecekti.

Bu plan ne yazık ki Kuefstein'ın pek de içine sinmemekteydi. Öncelikle, parayla makama oturtulan bir başpiskopos, pekâlâ parayla yerinden edilebilirdi. Hollanda, İngiltere ya da Rumların kendi çabalarıyla Kiril Lukaris tekrar bu koltuğu elde edebilirdi. Ayrıca, Kuefstein herhangi Katoliklik yanlısı bir aday başpiskoposluk makamını elde ettikten sonra yine Katolıklere yakınlık göstermeye devam edip etmeyeceği konusunda kesin bir güvence de göremediğinden böyle bir planı tatmin edici bulmuyordu.

Raporunda yazdığı üzere Kuefstein yine de efendisinden aldığı emri “Tanrı ve Katolik Kilisesi” adına ifa etmeye kararlıydı. Ancak, büyükelçi İstanbul'a

¹⁰⁷² OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 43a.

¹⁰⁷³ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 43b.

geldiğinde acı bir şekilde bu komplo teorisinin haberlerinin şehre kendisinden önce vardığını fark etmişti. Ayrıca, devam ediyordu Kuefstein, ne Piskopos Athanasius'tan ne de paradan bir haber vardı. Ancak İstanbul'a gelişinden yedi ay sonra, 14 Temmuz 1629 günü ayın sırasında bu konu tekrar gündeme gelmişti.¹⁰⁷⁴

Öğrendiği kadarıyla Athanasius'a yoldaşlık eden rahip birkaç gün önce İstanbul'a varmıştı. Yanına gelmeyişinden ötürü bir sahtekârlıktan şüphe eden Kuefstein, rahibi büyük çabayla yanına getirtmeyi başarabilmişti. Kuefstein kendisini sorguladığında, rahip başından geçen olaylar silsilesini sıralamıştı. Buna göre Athanasius ile birlikte daha en başında, Kuefstein henüz Budin'deyken, deniz yoluyla İstanbul'a gitmek istemişlerdi. Ancak Kont Althan'ın tavsiyesi üzerine, o sırada bölgeyi etkisi altına alan vebadan uzak durabilmek için rotalarını Graz'a çevirmişler ardından da Cizvit tarikat önderinin önerisiyle Papa'nın takdisini elde etmek için Roma'ya gitmişlerdi. Ne yazık ki Roma (*heilige Congregation*) parayı peşin vermeyi reddetmiş, ancak yapılan harcamayı Patriark (Başpiskopos) Kiril Lukaris fiili olarak makamından indirildikten sonra karşılayacağını belirtmişti.

Athanasius bunun üzerine büyük hayal kırıklığıyla Ancona, Dubrovnik ve Belgrad yolu üzerinden İstanbul'a dönmüş, yoldaşı piskopos ise çok hasta olduğundan Roma'da kalmıştı. Ardından Roma'da tanıştığı bir Gürcü elçiye (ki kendisi memleketindeki inancı Katolik Kilisesi'yle birleştirmek gibi ilginç bir amaçla önce İspanya'ya gidip ardından buraya gelmişti) tercüman olarak atanmıştı. Gürcü elçi ve piskopos İtalya içinden Viyana'ya çıkmış, ardından Lehistan içinden geçip Boğdan üzerinden İstanbul'a gelmişlerdi. Piskopos, Lukaris bu komployu haber aldığı için hayatından endişe etmekte ve dönmek istediği görev yerine (*Pfarr*) gidememekteydi.¹⁰⁷⁵

Kuefstein raporunda bu ilginç gelişmeyi aktardıktan sonra, Viyana'yı bu konuda bilgilendirdiğini de yazmaktadır. Ayrıca, Katolik inancını yüceltmek adına küçük çaplı başka bir projeye daha katkıda bulunduğunu da belirtmiştir. Pietro Paolo Pruni isimli Fransiskan tarikatına bağlı ve o sırada Eflak'a yollanmış bir keşiş için 27 Mayıs 1629 tarihinde bir tavsiye mektubu (*raccommodation*) kaleme almıştı.¹⁰⁷⁶

¹⁰⁷⁴ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 44a.

¹⁰⁷⁵ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 44b.

¹⁰⁷⁶ OeStA, HHStA, HS, W 1114, Mektup I6. 27 Mayıs 1629'da İstanbul'da kaleme alınan mektubun başında ki I6 kodu, sözü edilen yazmada der-kenar olarak konmamıştır.

Kuefstein'a göre bu mektup o kadar işe yaramıştı ki, Eflak Voyvodası Targovişte'de keşişin bütün masraflarını karşıladığı gibi, kendisi için bir kilise ve ikâmetgah yapılmasını da emretmişti. Ayrıca, Eflak Voyvodası Kaiser Ferdinand'a karşı ne kadar saygı duyduğunu da bu vesileyle göstermişti. Kuefstein gelecekte voyvodadan istifade edilebileceği gibi bu keşiş tarzı dini araçlarla gizli rabitalar da kurulabileceğini düşünmekteydi.¹⁰⁷⁷

Ertesi hafta Kuefstein'ın tekrar misyonunun asli gündemine odaklandığını görüyoruz. Müzakere maddelerine hâlâ alamadığı yazılı cevabı rica etmek için Rudolf Schmid'i kaymakamın yanına yolladığında, kaymakam kapı kethüdasıyla hiç konuşmak istememiş ve Kuefstein'ı hemen Pazar günü (22 Temmuz) Sultan'ın huzuruna veda icazeti için çıkaracağını söylemişti.¹⁰⁷⁸ Bu sırada belki Kuefstein'ın haberi olmasa da, Kaymakam Recep Paşa maceraperest Fransız diplomatları (Erdel Beyi'nin elçileri Roussel ve Talleyrand) huzura kabul etmiş ve (Venedik balyosunun iddiasına göre) Lehistan karşıtı koalisyon planını onaylamıştı.¹⁰⁷⁹

O sıralarda Habsburg karşıtı cepheye umut verilmesi ve de Sultan'ın huzuruna apar topar çıkarılacak olması yetmiyormuş gibi, Kuefstein bir de Sultan'a getirdiği müzakere mektuplarının ortalarında olmadığını öğrenmişti. Sadrazam Hüsrev Paşa Doğu seferine çıktığı zaman mektupları beraberinde Anadolu tarafına geçirmiş ve hâlâ geri göndermemişti. Kuefstein bunun üzerine ölçülü bir sinirle (*mit geziemender Andtung*), yazılı verdiği maddelere yazılı bir cevap almadan veda kabulüne çıkamayacağını söylemişti. Nihayetinde kendisine, aslı sadrazamda kalmış olan maddelerin kopyalarını getirmesi söylenmiş ve Kuefstein da 19 Temmuz 1629 günü kaymakamın evine gitmişti. Durumun ciddiyetini anlatıp, bu maddelerin Sultan huzuruna kabulü müteakip cevaplanmış olmasını ve ardından da yola çıkmayı talep etmişti.

Kaymakam Recep Paşa çok istekli bir şekilde Kuefstein'a yaklaşmış ve mevzu bahis yedi maddenin her birine tek tek cevabını nişancıya (*durch den Canzler*)¹⁰⁸⁰ okutmuştu. Kuefstein bu cevapların kendisine yazılı olarak, açık bir

¹⁰⁷⁷ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 45a.

¹⁰⁷⁸ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 46b.

¹⁰⁷⁹ Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen*, s. 765-766: 21 Temmuz 1629.

¹⁰⁸⁰ Burada *Canzler* terimi ile kastedilenin reisülküttap mı yoksa nişancı mı olduğu net değildir.

şekilde ve sadaret kaymakamının imzasıyla verilmesi gerektiğini söylemişti.¹⁰⁸¹ Kaymakam Recep Paşa başta anlamamış, ardından bu cevapları Sultan IV. Murad'ın Kaiser II. Ferdinand'a gidecek nâme-i hümayununa eklemeyi teklif etmiş, ama en sonunda Kuefstein'in dediğine razı olmuştu.

Verilen cevaplarda ilk madde, Murteza Paşa'nın sınırdaki görüşmesinde üzerinde durduğu hususlarla ilgiliydi. Osmanlı idaresi, iki taraftan biri sanki sulhü diğerinden daha çok arzuluyormuş gibi gözükmemesi için bu maddenin "sınırdaki görüşmelerde olduğu gibi kalmasına" (yani açıkça sözlü ifade etmeden yirmi beş yıl olmasına) karar vermişti: Taraflardan biri diğerine barışı bozmak için sebep vermediği sürece sulhe riayet edilecekti. İlk maddede yer alan düzenli elçi mübadelesine dair hususun ise belirli bir yıl belirtilmeden "Kaiser ve Sultan'ın ne zaman isterlerse kendileri aralarında anlaşıp" elçi yollamaları şeklinde kararlaştırıldığını görüyoruz.

Ardından sadaret kaymakamı nişancıya, hâlihazırda açık duran başka bir mektup okutmuştu. Murteza Paşa'nın gönderdiği mektupta, Erdel Beyi Betlen Gabor'un çok hasta olduğu ve Macaristan Genel Valisi Esterházy'nin Erdel sınırında asker topladığı yazılıydı. Murteza Paşa öyle zannediyordu ki, Erdel Beyi'nin olası vefatı durumunda, Vali Esterházy sınırı geçip Kaiser II. Ferdinand adına Erdel topraklarını işgal edecekti. Kaymakam Recep Paşa akabinde Kuefstein'a, böyle bir hareketin sulhe aykırı olduğunu, öyle bir şeye müsaade edilemeyeceğini ve gerekirse Osmanlı tarafının da karşı saldırıda bulunacağını söylemişti. Bu yüzden kaymakam, Kuefstein'dan hemen iki gün içerisinde bir mektup kaleme alıp Kaiser Ferdinand'ı uyarmasını ve böyle bir niyet varsa faaliyete geçirtmemesini talep etmişti.¹⁰⁸²

Kuefstein'ın cevabı, İstanbul'dan yola çıktıktan sonra zaten Viyana'ya bir ulak yollayacağı ve bu ulak vasıtasıyla Murteza Paşa'nın yolladığı haberi işittiğine dair efendisini bilgilendireceği olmuştu. Ancak, sadık bir hizmetkârı olduğu Kaiser Ferdinand'ı herhangi bir şeyden caydırmak ya da Osmanlı tehditlerini kendisine aktarmak söz konusu olamazdı. Ayrıca, Kaiser herhangi bir tehditten ötürü geri adım atacak da değildi.

¹⁰⁸¹ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 47a.

¹⁰⁸² OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 47b.

Kuefstein'in ifadesiyle aldığı cevaba sinirlenmiş olan "bu kaba saba küstah adam belki de [Kuefstein'ı] korkutmayı umarak", suratında küstah bir ifadeyle Osmanlı tarafının talep ettiği yerlerin listesini nişancıya okutmuştu. Bunlar Uyvar, Filek ve önceden Osmanlılara ait olan sair yirmi yerleşimdi. Kuefstein yine de sinmediğini, bilakis yüzünde bir gülümsemeye cevap verdiğini belirtmiştir: "Eğer iş talep etmeye geldiyse, ben daha iyisini yapıp Estergon'dan İstanbul'a kadar her yeri talep edebilirim, zira buralar hep Hristiyanlar'a aitti".¹⁰⁸³

Bu noktada hatırlatmak gerekir ki sadaret kaymakamının talep ettiği yerler, (Uyvar hariç) bir zamanlar Osmanlı idaresinde olup da zaman içinde Habsburglar tarafından geri alınmış yerleşimler/kalelerdi. Benzer bir tavrı aslında Osmanlı-Habsburg ilişkilerinin ilk döneminde, 1528 yılında İstanbul'a gelmiş olan Habsburg temsilcileri Hoberdanecz ve Weichselberger de sergilemiş ve Osmanlılar'ın Macaristan toprağı üzerinde ele geçirmiş olduğu pek çok kaleyi/şehri geri istemişlerdi. Dönemin sadrazamı (Pargalı) İbrahim Paşa da cevaben alaycı bir tavırla 'oldu olacak İstanbul'u da isteseydiniz' demeye getirmişti.¹⁰⁸⁴ Kuefstein'in sefaretine hazırlanırken böyle erken tarihli bir sefaretnameyi okuyup okumadığını bilemiyoruz, ama kesinlikle İbrahim Paşa'nın alaycılığını bu sefer Osmanlılar'a karşı kullanmaktaydı.

Görüşmeye geri dönecek olursak, Recep Paşa'nın Kuefstein'a ciddiyetle verdiği cevap, büyükelçinin bahsettiği bölgede eskiden yer alan halkın çoğunun Alman değil, Rum olduğuydu, Kuefstein'ın cevabı ise oraların Hristiyanlara ait olmuş olduğu gerçeğinin yeteceğiydi. Yarı şaka yarı ciddiyetle seyreden mevzu burada kesilmişti. Ancak, Kuefstein bu bahisle kaymakamın gözünden sert bir şekilde düştüğünü hissetmişti.

Kuefstein'in nişancıdan dinlediği cevaplar arasında bir başka husus Vaç ve Lippa kalelerinin Osmanlılar tarafından iadesinin kesinlikle reddedilmiş olmasıydı. Bununla birlikte Cizvit Tarikatı'nın yeniden Osmanlı topraklarında faaliyete geçirilmesi hususunda Osmanlıların cevabı, bu yeni bir tarikat olduğundan işlerlik

¹⁰⁸³ OeStA, HHStA, Türki I, Turcica 111-3, f. 48a.

¹⁰⁸⁴ İki elçinin edisyonu yapılmış sefaretnameler için bkz.: Antal Gévay (haz.), *Legatio Ioannis Hoberdanecz et Sigismundi Weichselberger ad Suleimanum I. Imperatorem Turcarum Iussu Ferdinandi I. Regis Hungariae Bohemiae etc. Obita Anno MDXXVIII*, Viyana: Strauss Antal, 1837, s. 16. İbrahim Paşa'nın elçilere sorusu tam olarak "Mirum cur et Constantinopolim non petierit [Acaba neden (Kaiser I. Ferdinand) Konstantiniyye'yi de istememiştir]?" olmuştu.

kazanmasına müsaade verilmediği olmuştu.¹⁰⁸⁵ Bu maddeyle ilgili Kuefstein hemen ertesi sabah (20 Temmuz) Avusturya Kapı Kethüdası Rudolf Schmid'i yanında tercüman Ernst Hazy ile birlikte Recep Paşa'nın nişancısına yollamıştı.

İkilinin görevi, 1616 yılında yenileme yoluyla verilen ahidnamenin Cizvitlerin tesisine izin veren yedinci maddesinin Türkçe tercümesine¹⁰⁸⁶ dikkat çekmekti. Böylece nişancıyı bilgilendirecek ve Recep Paşa'nın maddeyi değiştirtmesi için aracı olabilecekti. Ancak, Kuefstein'in yorumuyla Protestan elçiler tarafından doldurulmuş olan kaymakam, bu hususu lüzumsuz görmüş ve hiç konuşmak istememişti.¹⁰⁸⁷ Ancak, Fransa elçisi Césy'nin bir şekilde öğrenip bildirdiğine göre Kaymakam Recep Paşa zaten Cizvitlerin varlığından çok rahatsız olduğunu belirtmiş, Galata'da bulunan birkaç tanesini de sırf Fransa Kralı'nın hatrına kovmadığını söylemişti. Kaymakam, "tahrikçilerinden müteşekkil" bu tarikatın Rum çocuklarını yoldan çıkarmasından rahatsız olduğunu söylemişti.¹⁰⁸⁸

Schmid ve Hazy'nin bir diğer görevi de, yine 1616 ahidnamesinin altıncı maddesinde yer alan ve Kuefstein'in da müzakere gündemi içerisinde getirmiş olduğu, "barış karşıtı" kimselere kulak asılmaması ve bunların isminin bildirilmesi hususunu hatırlatmaktı. Neyse ki bu noktanın nihai cevap kâğıdına eklenmesine rıza gösterilmişti.

Ertesi gün (21 Temmuz) sabık kapı kethüdası Sebastian Lustrier yazılı metni alıp getirdiğinde, Kuefstein yine bir faciayla karşılaşmıştı. Kuefstein'a göre gelen metin özensiz, eksik ve kısmen de yapılan taleplerle alakasızdı. Yine de Kuefstein bunu Ernst Hazy vasıtasıyla Almanca'ya tercüme ettirmiş ve Kaiser'e götürmek üzere orijinaliyle beraber yanına almıştı. Ardından 24 Temmuz günü "Türk âdetlerine mutabık olarak debdebeli ve hoş" gerçekleşen merasimle Sultan IV. Murad'ın huzuruna çıkıp veda icazetini almıştı.¹⁰⁸⁹ Kuefstein ne günlüğünde ne de resmi raporunda bu son görüşmeye dair bilgi sunmamıştır. Güncel bir araştırmada bu

¹⁰⁸⁵ OeStA, HHStA, Türki I, Turcica 111-3, f. 48a.

¹⁰⁸⁶ Temmuz 1615 tarihli anlaşma metnin Türkçe tercümesinde yedinci madde şu şekildedir: "Madde-i sâbi' budur ki, şimden gerü Hazret-i 'İsa'nın ümmetinden olub Papişte dini üzere olan papazlar ve fradlar ve *Yejuvtiyeler* 'azimetlü padişah-ı 'alempenah hazretlerinin memalik-i mahrusesinde mezkur papazlar kendü kenisaların meremmet idüb ve 'âdetleri üzere 'ibâdetlerin idüb İncillerin okusunlar ve 'azimetlü padişah mezkurlara merhamet idüb hilâf-ı şer' ve kanun kimesneye rencide itdirmesün", L. Fekete, *Türkische Schriften...*, s. 11.

¹⁰⁸⁷ OeStA, HHStA, Türki I, Turcica 111-3, f. 48b.

¹⁰⁸⁸ Bnf, Ms Français, 16153, f.199a, "Au Roy du 4 daoust 1629".

¹⁰⁸⁹ OeStA, HHStA, Türki I, Turcica 111-3, f. 48b.

durum “Türk âdetlerine mutabık” ifadesine binaen Kuefstein muhtemelen hilat almıştır şeklinde yorumlansa da,¹⁰⁹⁰ dönemin ne hilat defterinde ne de hazine ruznamçesinde Kuefstein’a bu tarihlere yakın herhangi bir hilat verildiği tespit edilebilmiştir.

Sultan’ın huzuruna kabulden sonra Kuefstein için artık geriye dönüş yolculuğunu beklemekten başka bir şey kalmıyordu. Bunun için yeşil ışık yakması gereken kişi de yine Sadaret Kaymakamı Recep Paşa oluyordu. Kaymakamın göndermesi gereken tercüman hiç gelmeyecekmiş gibi hissetmeye başlayan Kuefstein, nihayetinde hem Lustrier hem de Schmid’i birkaç defa Recep Paşa’ya yollamayı seçmişti.

Kuefstein’ın sefaretnamesinde yine hayırla anmaya başladığı Recep Paşa (*dieße böse Mann*), büyükelçinin yolculuk iznini biraz daha fazla hediye koparabilmek için olabildiğince erteliyor, kapı kethüdalarından hiçbirini huzuruna kabul etmiyordu. Nihayetinde Kuefstein 2 Ağustos günü kendisine Ernst Hazy ile bir mektup göndermiş ve kaymakam istese de istemese de ikinci divanı sırasında tercümanın huzurunda kaymakamın kâtibine okutmuştu. Recep Paşa bunun üzerine (Kuefstein’ın ifadesiyle sahte bir kibarlığa bürünüp) içinde bulunmuş oldukları Kurban Bayramı (*Bayram, oder kleinen Pfingsten*) günleri geçtikten sonra Kuefstein’ı yola çıkarmak istediği cevabını vermişti.

Kuefstein bayramın bitmesini beklerken, 4 Ağustos günü kapı kethüda Schmid’i tekrar Kaymakam Recep Paşa’ya yollamış ve hem kendi mektubuna cevap hem de Sultan Murad’ın Kaiser Ferdinand’a yollaması gereken name-i hümayunu¹⁰⁹¹ kopyası ile birlikte istemişti. Kuefstein’ın son talebi, gidiş tarihinin kesin olarak kendisine söylenmesiydi. Görüşme sonunda Kuefstein’a bir mektup verilmediği gibi, Recep Paşa name-i hümayun suretlerinin verilmesi gibi bir uygulama olmadığını ifade etmişti. Ayrılış tarihi için ise, Kuefstein’ın ertesi gün Recep Paşa’yı ziyarete gitmesi icap etmekteydi.¹⁰⁹²

¹⁰⁹⁰ Lisa Brunner, “Die ‘Kleidung’ der Diplomatie. Kaftane in den habsburgisch-osmanischen Beziehungen”, *historioPLUS* 4 (2017), 1-31, s. 15.

¹⁰⁹¹ Avusturya devlet arşivleri Türkçe belgeler koleksiyonu içinde (ancak ana kartonların dışında, rulo halinde) “evasıt-ı şehri-zi’l-hiceti’ş-şerife sene seman ve selasin ve elf [10-20 Z 1038: 1-10 Ağustos 1629]” datatio’lu name-i hümayun bu olsa gerekir.

¹⁰⁹² OeStA, HHStA, Türkiye I, Turcica 111-3, f. 49a.

Kuefstein'in belirttiğine göre kaymakama gideceği günün sabahı erkenden Boğdan Voyvodası Radul'un iki temsilcisi gelmişti. Büyükelçinin daha önce ilettiği tebrik sebebiyle teşekkür ziyaretlerini gerçekleştirmişler ve voyvodanın Kaiser Ferdinand'a hüsnüniyetini iletmışlerdi. Kuefstein da münasip veçhile kendilerine teşekkür etmiş, beraber kahvaltı yapıp temsilcileri yolcu etmişti. Kuefstein'in kendi gündemini oluşturan kaymakam huzuruna kabul ise ikinci vakti gerçekleşti.

Kuefstein esir konusunu gündeme getirmiş ve kendinden önceki elçilerin ziyaretlerinde olduğu gibi birkaç Hristiyan esirin serbest bırakılması, ayrıca yine mutad üzere Sultan'ın ahırından güzel atlar hediye edilmesi gibi inayetleri talep etmişti. Recep Paşa'nın imalı cevabından anladığı kadarıyla, Kuefstein'in daha fazla hediye vermeden bir şey elde etmesi mümkün değildi. Ne itibar ne de aldığı tayinat olarak zaten hakettiği değeri görmediğine kanaat getiren Kuefstein, böyle bir öneriyi anlamaya ne mecbur ne de istekli olduğunu düşünmüyordu. Bu şartlar altında bir de Recep Paşa kendisinin çok munis ve bahtiyar bir elçi olduğunu söylediğinde, Kuefstein adeta hakarete uğramış hissetmiş ve kısaca "ne gibi?" diye sormuşu.

Recep Paşa ise kendisine, sulhü bağlamak gibi hayırlı bir iş için geldiği cevabını vermişti. Kuefstein'in yanıtı daha sert bir tondaydı: Kaiser Ferdinand sulhü bağlama işini kendisine emanet etmiş, ancak Kuefstein ne dostluk ne de bahta dair bir şey bulamamıştı- hatta bilakis bahtsızlıklardan nasibini almıştı. Kuefstein'in ifadesiyle Recep Paşa "bu lakırdıyı yanıt vermeden yutmuştu".¹⁰⁹³ Recep Paşa büyükelçiyi tatmin edeceğine dair yeni vaatlerde bulunmuşsa da, bu lafların artık hakikatsiz olduğunu idrak ettiğini düşünen Kuefstein hiçbir şekilde teşekkür etmemiş, sadece tevazuyla daha iyi bir muamele sergilemesini tembihlemişti.

Sultan'ın Kaiser'e mektubu konusunda Kuefstein'in talebi, içeriğinin mühürlenmeden önce yüksek sesle okunması ya da aslı gibi bir suretinin kendisine teslim edilmesi ya da hiç yoksa mühürlenmeden önce sabık kapı kethüda Lustrier ve tercümana gösterilmesiydi. Kaymakam Recep Paşa üçüncü opsiyona rıza göstermişti. Yine de birkaç gün sonra Lustrier name-i hümayunu almaya gittiğinde, Recep Paşa'nın nişancısı vesikayı göstermeyip kapalı biçimde verecek, içindeki metnin dostane ve hatta Kaiser'in Sultan'a yolladığından daha da iyi olduğuna ısrarla yemin

¹⁰⁹³ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 49b.

edecekti. Tercümanın anlayabildiği kadarıyla tuğranın olması gerektiği gibi olduğunu (*weil die Überschrift, nach des dollmetsh Bericht, recht gewesen*) söylemesi üzerine, Kuefstein itirazda bulunmaktan vazgeçti.

Konuşmalarının devamında Recep Paşa, iki konuyu daha gündeme getirmişti. Kuefstein'in raporunda yazdığına göre Recep Paşa, sanki Lippa ve Vaç'ın geri iade edilmemesi durumunda Habsburgların savaş açacağını ima eden bir ifade sezmişti ve bu konuda Kuefstein'in efendisinden bu şekilde bir emir alıp almadığını merak ediyordu. İkincisi ise sadaret kaymakamının, Büyükelçi Recep Paşa'nın Viyana'ya götürdüğü hediyelerin Kuefstein'in İstanbul'a getirdiklerinden kat kat daha değerli olduğu yönündeki iddiasıydı.¹⁰⁹⁴ Kaymakam Recep Paşa şayet durum böyleyse, aradaki farkı Kuefstein'dan talep etmek için Sultan'dan emir aldığını belirtiyordu.

Kuefstein'in ilk konuya cevabı, bu iki kale hususunda efendisinin yazılı noktalardan başka bir sözü olmadığı, yani aşikâr bir tehdit savurmadığı gibi kendisine böyle bir emir de vermediği idi. Ancak, Kaiser'in kendisi Viyana'ya dönüp de müzakere maddelerine verilen cevabı gördükten sonra ne yapacağını Kuefstein bilemezdi. Kuefstein hediye konusunda ise hakikatin tam tersi olduğunu düşünüyordu. Çünkü Kuefstein'a gelen geribildirime göre kendi getirdiği hediyeler Büyükelçi Recep Paşa'nın Viyana'ya götürdüklerinin üç katı daha değerliydi. Ancak, Kaiser kendisinden herhangi bir fark talep etmesine dair emir yollamamıştı. Eğer mütekabiliyet gündeme getirilecekse, elindeki iki hediye listesini de mukayese için göstermeye hazırды.

Bunun üzerine Kaymakam Recep Paşa, Kaiser'e gidecek debdebeli hediyeleri bizzat kendisinin bir araya getirttiğini ve Budin'de de Murteza Paşa'nın bu hediyeleri takviye ettiğini iddia etmişti. Belki, diyordu sadaret kaymakamı, Büyükelçi Recep Paşa bütün hediyeleri teslim etmemiş olabilirdi.¹⁰⁹⁵ Kaymakam Recep Paşa bütün iddialarına rağmen mukayese için Kuefstein'dan listeyi istememişti. Kuefstein'ın tasviriyle utançtan rengi ruhu kaçmış bir şekilde susup kalmıştı. Ayrıca büyükelçi, sadaret kaymakamının gerek içine düştüğü bu kafa karışıklığını, gerekse yitirmiş olduğu hediye koparma umudunu, daha sonra kendisine farklı şekillerde ödetmesinden korkmaktaydı. Ancak yine de bu son yüz yüze görüşmelerinde her ne

¹⁰⁹⁴ OeStA, HHStA, Türki I, Turcica 111-3, f. 50a.

¹⁰⁹⁵ OeStA, HHStA, Türki I, Turcica 111-3, f. 50b.

kadar hususi bir samimiyet göstermese de, bir hil'at inam ederek gidişine icazet etmişti.¹⁰⁹⁶

Akabinde gelen günlerde Kuefstein veda için sair vüzerayı da ziyaret etmek istemiş, ancak kimi şehir dışında olduğundan kimisiyse meşguliyetlerinden ötürü özür dileyerek (ki Kuefstein bunların aslında kendileriyle daha sık irtibat kurmuş olmadığı için sitem ettiklerini düşünüyordu) Kuefstein'ın çağrısına olumlu cevap vermemişlerdi. Sadece, Kuefstein'ın “sabıken sadrazamlık yapmış yaşlı ve tecrübeli bir adam” dediği Hafız Ahmed Paşa görüşmeyi kabul etmiş ve Kuefstein'ın ziyaretinden çok memnun olmuştu.

Sair vüzera, Kuefstein'ın şehri terk edişinden iki gün önce divanda toplanmışken, Kuefstein'ın göndermiş olduğu iki tercümanına veda icazetlerini vermişlerdi. Topluca veda ziyaretini böylece aradan çıkarmış olan Kuefstein'a teşekkürlerini yollayan vezirler, büyükelçinin sonradan öğrendiğine göre bu pratik hareketi “İspanyol hamlesi” (*es seye ein Spanishes Stückhel*) olarak görüp övmüşlerdi.

Vezirlerin aksine şeyhülislam ise Kuefstein'ın gidişini ciddiye almıştı. İtimatname teslimi için gittiği ilk ziyaretinde de iyi bir izlenim bırakmış olan Yahya Efendi'yi, Kuefstein bu sefer “her daim dost canlısı ve hürmetkâr olan yaşlı ve iyi huylu bir adam” şeklinde tasvir ediyordu. Şeyhülislam, Kuefstein'ı şehir dışındaki evinin bahçesinde ağırlamış ve büyükelçiyi gördüğüne çok sevinmişti. Konuşma esnasında muhtemelen Kuefstein'ı çok şaşırtan bir şey yapmış ve büyükelçiyle aralarındaki mahremiyete sığınarak Erdel meselesini gündeme getirmişti.

Kulaklara çalındığı üzere, Erdel Beyi Gabor Betlen'in sağlığı hiç de iyi durumda değildi. Diplomatik camianın belirttiğine göre Erdel Beyi'nin vücudunu ödemler kaplamış ve sağlığı ciddi tehlike altındaydı. İngiltere temsilcisinin kendi raporunda dikkat çektiği üzere Betlen'in ölümü durumunda Avusturya ve Osmanlı İmparatorlukları toprak meselesi üzerinden birbirlerine girebilirlerdi.¹⁰⁹⁷ Temmuz

¹⁰⁹⁶ BOA, D.BRZ.d 20685, s. 239: “İn'am-ı ba'zı kesan der vakt-i bâb-ı Hazret-i Kaymakam...: Hil'at-ı a'lâ altunum-gümüşüm bera-yı elçi-i Kral-ı Nemçe, sevb 1; ... bera-yı kethüda-yı der-i Kral-ı Nemçe 'atik, sevb 1; ... bera-yı kethüda-yı der-i Kral-ı Nemçe, sevb 1” şeklinde kayıttan bu huzura kabulde hem Lustrier hem de Schmid'in de benzer şekilde mevcut olduğunu çıkarabiliriz. Keza BOA, D.BRZ.d 20683, s. 299.

¹⁰⁹⁷ TNA, SP, 97/14, f. 309a, 8 Ağustos 1629 (From Peter Wyche to Lord Dorchester).

ortasında Murteza Paşa'nın gönderdiği ulaklar başkente ulaşıp Osmanlı idaresini de Betlen'in hastalığından haberdar etmişti.¹⁰⁹⁸

Şeyhülislam bu hususta Kuefstein'la görüştüğünde şöyle bir ricada bulunmuştu: Şayet yakın zamanda Betlen'in vefatı gerçekleşirse, Kaiser II. Ferdinand'ın herhangi bir bahane (*unter einen andern prætext*) ile bunca emek üzerine inşa edilmiş sulhü bozacak bir manevra yapmasına Kuefstein müsaade etmemeliydi.¹⁰⁹⁹ Kuefstein'in cevabı, efendisi Kaiser'in sulh ve hukuka aykırı hiçbir işe girişmeyeceği ve o anda da Erdel'le ilgili konuşmanın pek sırası olmadığıydı. Ancak, diyordu Kuefstein, şayet Osmanlı tarafı Betlen'in olası vefatından sonra Erdel Beyi'ne kayd-ı hayatla verilmiş olan Krallık Macaristan'ındaki yedi nahiyeyi (*Span- unnd Graffshafften in Ober Hungarn*) haksızca kendi toprağına katmaya çalışırsa, Kaiser Ferdinand'ın bu durum karşısında sessiz kal(a)mayacağını şeyhülislam pekâlâ tahmin edebilirdi.

Şeyhülislam, Osmanlı tarafının da böyle bir hareketi kendilerine müstahak görmediğini söylemişti. Böylece iki tarafın da dost kalacağı temenni edilmiş ve daha fazla konuşulmamıştı. Şeyhülislam, Kaiser Ferdinand'a hitaben bir cevap mektubu yazacağını söyleyerek yaz(dır)mış ve Kuefstein'a teslim etmişti.

Şehre gelişte olduğu gibi gidişte de benzer bir diplomatik adabı izlemesi gereken Kuefstein, İstanbul'un Hristiyan devlet temsilcilerine de veda ziyaretini gerçekleştirmeliydi. Yalnız, bu kimseler arasına Fransa temsilcisi Kont Césy'yi koyamıyordu. Zira Fransız büyükelçi hiç kendisini şahsen ziyarete gelmemişti ki, Kuefstein bunun sebebinin Habsburg ve Bourbon hanedanlıkları arasında İtalya üzerinde süregelen rekabetten kaynaklandığını düşünüyordu. Başka bir deyişle, Fransa'nın devam etmekte olan Savoya işgali ve Monferrato seferinden¹¹⁰⁰ ötürü Fransa elçisinin kendine uzak durduğuna kanaat getirmişti.

Yine de geri kalan Hristiyan diplomatlara adamlarını gönderip ayrılışını haber vermişti; özellikle de kendisine bol hürmet gösteren Hollanda ve şahsen yanına gelen Dubrovnik elçilerini bilgilendirmek istemişti. Kuefstein'ın gidiş haberini mukim temsilciler sükûnetle karşılamış, yalnız İngiltere temsilcisi kibarca özürlerini

¹⁰⁹⁸ Lipót Óváry, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen*, s. 772.

¹⁰⁹⁹ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 51a.

¹¹⁰⁰ Mantua Krizi Avusturya-İspanya Habsburgları ile Fransa'yı Kuzey İtalya'da karşı karşıya getirmektedir, bkz.: Peter H. Wilson, *The Thirty Years War: Europe's Tragedy*, s. 443.

bildirme gereği hissetmişti: Kralı nezdinde bir tatsızlığa sebep olmamak adına kişisel olarak Kuefstein'ı ziyarete gelememişti.¹¹⁰¹ Öte yandan Venedik balyosu da Kuefstein'ın gidişinin ardından serzenişte bulunup, neden büyükelçinin kendisini şahsen veda ziyaretine gelmediğini sorgulamıştır. Kuefstein bunu Avusturya ile Venedik arasındaki gerginlikten ötürü yapmadığını ifade etmişti.

Kuefstein şehirden ayrılışına değinmeden önce, İstanbul günlerinde başını ağrıtan bir olaya dikkat çekmek istemişti. Diplomatik misyonunun başlangıcından İstanbul'a gelişine kadar maiyetindeki asilzadelere ikisini teşkil eden Cenovalı kuzenler Marques Barnaba Centurione ve Giovanni Stefano Centurione, diplomatik misyon İstanbul'u terk etmeden birkaç hafta önce evlerine dönmek istemişlerdi. Her ne kadar Kuefstein kendilerine gitmemelerini tavsiye etmişse de, ayrılık ısrarlarına dayanamayıp gidişlerine rıza göstermişti. Kuzenler yanlarına kapıcılarını ve iki hizmetkârı alıp İstanbul'dan bir Fransız gemisiyle İtalya'ya geçmek üzere Akdeniz'e çıkmışlardı.

İtalya'ya ulaşmaya çalışan Centurione kuzenlerin gemisi Kefalonya açıklarında Tunus gemilerinin (*Bassa zu Tunis*) saldırısına uğramış ve kuzenler esir düşmüştü. Kısa süre sonra İstanbul'dan Akdeniz seferine çıkmış olan kaptan-ı derya da Tunus donanmasına katılınca, kuzenler kaptan-ı deryaya hediye edilmiş ve zincire vurulup Sakız Adası'na (*Sio*) yollanmıştı. Bu durumu haber alan Kuefstein, sadaret kaymakamına şikâyetçi olmuş ve bağlanan sulh (ve kaymakamın adamlarına 'hediye' edilen bahşişler) hatrına serbest bırakılmalarını istemişti.¹¹⁰² Kuefstein nihayetinde sadaret kaymakamından gerekli yazılı emirleri ve kaymakamın bir çavuşunu elde etmeyi başarmış, kendi tercümanlarından Peter Horvat'ı bunlarla birlikte Centurione kuzenleri esaretten kurtarmak için göndermişti.

Kaptan-ı derya ne yazık ki kuzenlerin kendi uhdesinde olmadığını söyleyip, çavuşu ve tercüman Peter Horvat'ı eliboş bırakmıştı. Ancak, bir Venedik taciri aracılığıyla Centurione kuzenlerin haber verdiğine göre 8.000 guruş (720.000 akçe) karşılığında serbest bırakılmışlardı.¹¹⁰³ Artık Kuefstein'ın, bu kuzenlerin başına başka talihsizlik gelmemesini umut etmekten başka yapabileceği bir şey yoktu.

¹¹⁰¹ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 51b.

¹¹⁰² OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 52a.

¹¹⁰³ TNA, SP, 97/14, f. 289a (11 Temmuz 1629)'da İngiltere temsilcisinin belirttiğine göre Kuefstein'ın şikâyetleri öncesinde kuzenler için istenen meblağ 20.000 sultanıydı (*zecchini*).

Kuefstein bu durumu efendisi Kaiser'e ancak geri dönüş yolunda Belgrad'a vardığında haber verecekti.¹¹⁰⁴ Bu konuyla ilgili Kuefstein, Budin Paşası Murteza'ya da yanına geldiği vakit şikâyette bulunmuş, gerek paranın kaptan-ı deryaya gitmesini, gerekse Centurione kuzenlerin tekrar esir edilip edilmeyeceğine dair bir güvence bulunmamasını eleştirmişti. Kuefstein, Centurione davasını kapamadan önce raporunda Osmanlılar'ı "sadakatsiz ve çıkar sağlayacakları hiçbir hususta sözlerine güvenilmez" kimseler olarak nitelendiriyordu.

Hans Ludwig Kuefstein böylece karışık duygular içinde İstanbul'daki misyonunu sonlandırmış oluyordu. İstanbul'daki günlerinin büyük kısmını ev mahpusunda geçirmiş, 1627 Sön Antlaşması'nın tartışmalı maddelerini kısmen sonuca bağlayabilmişti. 18 Ağustos 1629'da kalabalık heyetiyle İstanbul'dan ayrılmış, muhtemelen yine Edirnekapı'dan geçerek evinin yoluna koyulmuştu.

3.3. RECEP PAŞA'NIN VİYANA GÜNLERİ VE EVE DÖNÜŞ YOLCULUKLARI

3.3.1. Recep Paşa'nın Viyana'daki İzleri (1629)

Recep Paşa'nın Viyana'daki serencamına dair en son 1628 senesinin aralık ayından habere erişebilmiştik. Her ne kadar paşanın Habsburg başkentinde geçirdiği vakit Kuefstein'in İstanbul'daki ikametinden çok daha uzun olsa da, geriye bırakmış olduğu herhangi bir sefaretnamenin yokluğundan ötürü eldeki bilgi noksan kalmaktadır. Yine de dönemin gazeteleri, Venedik raporları ve sair dağınık arşiv evrakından belli başlı noktaları yakalamak mümkündür.

Yılın ilk gazetesinden öğrendiğimiz kadarıyla Habsburg Sarayı'nın yeni yıl kutlamalarına Büyükelçi Recep Paşa da kendince bir katkıda bulunmuştu: 2 Ocak 1629 günü Osmanlı mehter takımı Habsburg Sarayı avlusunda icrada bulunmuştu. Ardından da heyetin müftüsü (imamı) Kaiser'e şifahen iyi dileklerini iletmiş, karşılığında da ekip Kaiser'in hediyelerine nail olunmuştu. Aynı sırada Macaristan tarafından gelen haberler ise, Kaiser'in görüşü ne olursa olsun, Macarların bağlanan

¹¹⁰⁴ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 52b.

sulhten hoşnut olmadığı yönündeydi.¹¹⁰⁵ Keza 1628'in son günlerinde Viyana'ya gelip Altın Post nişanına nail olan Macaristan Genel Valisi Esterházy de, Osmanlı sınırındaki Habsburg garnizon birliklerinin aylıkları ödenmediği takdirde isyanlar çıkacağını vurguluyordu.¹¹⁰⁶

Yeni yılın gelişi ile Recep Paşa şehirdeki ilk siyasi temaslarını da gerçekleştirmeye başlamıştı. Osmanlı büyükelçisi, 8 Ocak 1629 günü Osmanlı teşrifatında *bâbü's-sa'ade* ağasına denk gelen *Obristen Hoffmeister* makamını¹¹⁰⁷ deruhte eden ve aynı zamanda Gizli Şura (*Geheimrat*) üyesi de olan Kont Meggau'nun huzuruna çıkmıştı. 11 Ocak'ta ise hem Maliye Dairesi (*Hofkammer*) Başkanı hem de Gizli Şura üyesi olan Kremsmünster Piskoposu ile görüşmede bulunmuştu. İstanbul'dan gelen haberler üzerine huzura çağırıldığına inanılan paşanın gündem maddelerinin ne olduğu ise bilinmiyordu.¹¹⁰⁸

Bu sıralarda sınırda da müzakereler devam etmekteydi. Istvan Balogh'un komutanlık yaptığı Tata Kalesi'nin komutan yardımcısı, Murteza Paşa'nın yanına gelmişti. Osmanlıların vergi aldığı köylerin iadesini konuşmak istiyordu. Ancak, haberlere yansıyanlara göre Murteza Paşa İstanbul'dan emir gelse dahi bilek hakkıyla aldıkları ve çoluk çocuğu besleyen bu yerleri vermeyeceğini belirtmişti.¹¹⁰⁹

Anladığımız kadarıyla bir sonraki hafta, (Kaiser ile olan ilk görüşmesini 19 Kasım 1628'de gerçekleştiren) Recep Paşa doğrudan tekrar Kaiser II. Ferdinand'ın huzuruna çıkmış ve Kuefstein'in İstanbul'a varıp iyi muamele gördüğüne dair haberleri kendisine iletmişti. Ayrıca, 19 Ocak günü, paşa fiilen en üst idari yetkili sayılabilecek Prens Eggenberg'in de huzuruna çıkmış,¹¹¹⁰ kendisine Sultan IV. Murad adına hediye olarak getirmiş olduğu ipekli kilimleri, güzel bir atı ve sair

¹¹⁰⁵ *Wochentliche Ordinari Zeitung/Anno 1629*, 2: Wien den 3. Jenner; *Neu-ankommender Currier Auß Wienn*, (*Ordentliche Zeittungen*), vom 6. Januarii / Anno 1629. Gazetede ilginç bir detay olarak, elçilik heyetinden kaçıp suriçi Viyana'ya gelen iki kişinin, vaftiz edilip Hristiyan olmak istedikleri yer almıştır.

¹¹⁰⁶ OeStA, HHStA, V.Disp.G 71, s. 147: "Di Vienna li 13 Gennaro 1628 [1629]".

¹¹⁰⁷ Joseph von Hammer, *Des Osmanischen Reichs Staatsverfassung und Staatsverwaltung, dargestellt aus den Quellen seiner Grundgesetze: 2. Theil, Die Staatsverwaltung*, Viyana: Camesinasche Buchhandlung, 1815, s. 11.

¹¹⁰⁸ *Neu-ankommender Currier Auß Wienn*, (*Ordentliche Zeittungen*), vom 13. Januarii / Anno 1629. Bir önceki hafta Viyana'ya sığınan iki Osmanlı tebaasının, bu hafta haberlerinde aslen küçük yaşta ahknonmuş Hırvat mühtediler oldukları ve şimdi Cizvitler tarafından tekrar Katolikliğe vaftiz edildikleri not edilmiştir.

¹¹⁰⁹ *Wochentliche Ordinari Zeitung/Anno 1629*, 3: Wien den 10. Jenner.

¹¹¹⁰ *Wochentliche Ordinari Zeitung/Anno 1629*, 6: Wien den 26. Jenner.

armağanları sunmuştu. Viyana'daki Venedik elçisi ise bu haberlerin yanı sıra bir de gözlemlerde bulunuyordu: Kaiser Ferdinand'ın niyeti, Kuefstein'in Macaristan sınırına vardığını duyana kadar hiçbir şekilde Recep Paşa'nın Viyana'dan ayrılmasına müsaade etmemektir.¹¹¹¹ Bu meyanda elçilik heyetlerinin gerçekten de karşılıklı rehinelere olarak başkentlerde mahpus tutulduklarını düşünmek yanlış olmayacaktır.

Ocak sonuna doğru Osmanlı tarafından gelen bir çavuş, ayın 26'sında Kont Meggau'nun huzuruna çıkmıştı. Muhtemelen Sečen'deki sınır görüşmelerine dair Murteza Paşa'dan haber getiren bu çavuş, Osmanlı tarafının geri adım atmaz tavrını iletliyordu. Havadise göre Murteza Paşa'nın temsilcileri sadece barış zamanında elde etmiş oldukları kaleleri ellerinde tutmakla kalmıyor, aynı zamanda Estergon civarında daha fazla köyün kendilerine bağlanmasını da talep ediyorlardı.¹¹¹² Hatta Venedik elçisine göre, karşılıklı istirdat durumunda Osmanlı tarafının daha çok toprak iade etmesi söz konusu olacağından Murteza Paşa her şeyi ateşe vereceği tehdidini savurmuştu. Rivayete göre Habsburg tarafını temsil eden Macar müzakereciler yine geri adım atmayınca, paşa sınırda birkaç bölgeyi yağmalatmıştı.¹¹¹³

Şubat ayında Viyana'dan neşet eden haberlere göre ise Murteza Paşa'nın inadı hâlâ kırılmadığından, Habsburglar kendisine "hediyeler" sunarak ortamı yumuşatma niyetindeydiler. Osmanlı Büyükelçisi Recep Paşa ise Sultan'dan emir alıp artık ayrılmak istediğini söylemiş, ancak Kuefstein'in geri dönüşüne dair bir haber alınmadığından bu talebi reddedilmişti. Bu günlerde büyükelçiyi muhtemelen daha da mutsuz etmiş başka bir gelişme de, paşanın mevsimin azizliğine uğramasıydı: 5 Şubat günü, donmuş Tuna Nehri üzerinde kırılan bir buz kütlesi şehre bağlanan köprüleri yıkıp sürüklemiş,¹¹¹⁴ kısaca paşa adacığında (Schlagbruck) mahsur kalmıştı.

Köprü problemi çabuk çözülmüş olacak ki 16 Şubat'ta Recep Paşa, Harp Şurası (*Hofkriegsrat*) Başkanı Kont Collalto'yu ziyarete gitmiş ve padişah adına bir

¹¹¹¹ OeStA, HHStA, V.Disp.G 71, s. 157-158: "Di Vienna li 20 Gennaro 1628 [1629]". Bu mektuptaki ilginç bir habere göre, Viyana'daki Osmanlı mürtetlerinden (*rinegato*) biri kilisede rahibin yüzüne çamur atmış, daha sonra özür dilemesine rağmen Recep Paşa'nın adamları tarafından önce Viyana adaletine teslim edilip sonra paşanın adamları tarafından can verene kadar dövülmüştü.

¹¹¹² *Continuation der Augspurger Zeitung*, 3/13 Februari, Wien/ vom 31. [Ocak 1629].

¹¹¹³ OeStA, HHStA, V.Disp.G 71, s. 166-167: "Di Vienna li 27 Gennaio 1628 [1629]".

¹¹¹⁴ OeStA, HHStA, V.Disp.G 71, s. 182-183: "Di Vienna li 10 Febbraro 1628 [1629]"; *Continuation der Augspurger Zeitung*, 8/18 Februari, Wien/ vom 31. [Ocak 1629].

de at hediye etmişti. Paşanın görüşmesi, Murteza Paşa'nın sınır görüşmelerini nihayete erdirdiğini belirtmesi ve Osmanlı sınırında akın yapan Habsburg askerlerinin Kont tarafından cezalandırılması talebine odaklanmaktaydı. Öyle ki, Murteza Paşa aynısını kendisinin yapıp, Osmanlı akıncılarının hakkından geldiğini iddia ediyordu. Collalto da kendi adına Murteza Paşa'nın barış yanlısı tavrına sevindiğini belirtip, gereken yerlere emir göndereceği güvencesini vermişti.¹¹¹⁵

Habsburg Sarayı bu mevzuyu ciddiye almış olacak ki, mart ayı başında gelen haberlere göre Macaristan Genel Valisi Esterházy Viyana'ya çağırılmış, Murteza Paşa'nın cezalandırma talebiyle ilgilenmesi söylenmişti. Şayet Esterházy derhal dönüp Kaiser'in itibarını kurtaracak önlemler almazsa, Osmanlı tarafının yeniden telafi talep etmesinden çekiniliyordu.¹¹¹⁶ Esterházy Krallık (Habsburg) Macaristanı'na döndükten sonra ise bu konuda değil de, bölgenin belki de en önemli aktörü ile ilgili bir haber yollamıştı. Erdel Beyi Gabor Betlen'in ölümcül bir şekilde hastalanıp vücudunun su topladığını bildiriyordu. Ancak, diyordu Venedik temsilcisi Pietro Vico, bu belki de Erdel Beyi'nin kendi isteğiyle yaydığı yalan bir haberdir ve Betlen'in gerçek niyeti kayınbiraderi İsveç Kralı ve Moskova Devleti ile birleşip Habsburg mülklerinden biri olan Silezya'ya saldırmaktır.¹¹¹⁷

17 Mart'ta yazılana göre şehirde yeni bir söylenti daha dolanmaya başlamıştı: Erdel Beyi hastalıktan kalkıp toparlanmaya ve Osmanlı kuvvetleriyle birleşip Macaristan'a akın yapmak için hazırlığa başlamıştı. Hatta Prens Eggenberg, efendisi Kaiser II. Ferdinand'a sınırdan çok mühim haberler ulaştığını ve birkaç Osmanlı önde geleninin Erdel Beyi'ne varıp sefere çıkmaya hazır olup olmadığını sorduğunu belirtiyordu.¹¹¹⁸ Benzer şekilde bir hafta sonra Venedik temsilcisi aslında Kuefstein'in İstanbul'da kötü muamele gördüğünün anlaşıldığını yazıyor, bütün bunlardan aslında Osmanlıların sulhü istemediği çıkarımını yapıyordu. Zaten, diyordu, Venedik elçisi Vico, Erdel Beyi'nin askerlerini seferber ettiğine dair haberler teyit edilmişti: Tecrübeyle sabitti ki “Erdel Beyi ne zaman vefatını yahut

¹¹¹⁵ OeStA, HHStA, V.Disp.G 71, s. 190: “Di Vienna li 17 Febbraro 1628 [1629]”.

¹¹¹⁶ OeStA, HHStA, V.Disp.G 72, s. 13: “Di Vienna li 3 Marzo 1629”.

¹¹¹⁷ OeStA, HHStA, V.Disp.G 72, s. 26-27: “Di Vienna li 10 Marzo 1629”.

¹¹¹⁸ OeStA, HHStA, V.Disp.G 72, s. 38-39: “Di Vienna li 17 Marzo 1629”.

vahim hastalığını duyursa, daima hemen akabinde Haşmetli [Habsburg] Hanedanlık aleyhine sefere çıkardı”.¹¹¹⁹

Nisan ayında gelen ilk haber de Betlen’in hastalığıyla ilintiliydi. Erdel Beyi bir mektup kaleme aldırıp Kaiser Ferdinand’dan Moravyalı ünlü bir hekimi talep etmişti. Haber yazarının yorumuna göre hekimi isteyen Erdel Beyi “bir süredir kendini kötü hissetmekte olmasa ... var gücüyle sefere hazırlanıyor olurdu”.¹¹²⁰ Viyana diplomasisinin gündeminde ise hâlâ Kuefstein’in maruz kaldığı kötü muamele yer alıyordu. Venedik temsilcisinin verdiği ilginç bilgi uyarınca, Habsburg yetkilileri misilleme yoluna gitmiş ve Büyükelçi Recep Paşa’ya karşı ilk geldiği zamana kıyasla çok daha sert bir tavır takınmışlardı. Artık evden çıkmasına izin verilmiyor, keza kimse de evine sokulmuyordu. Osmanlı büyükelçisinin Budin’e dönme isteği de hâliyle reddedilmiş ve Habsburg yetkilileri de bu durumdan bihabermiş gibi davranmayı seçmişlerdi.¹¹²¹

Gazetelerden öğrendiğimize göre nisan ortasına doğru Recep Paşa tekrar Prens Eggenberg ile görüşmeye çıkmıştı.¹¹²² Paşa ardından Kont Collalto’yu da görmüş ve ikisiyle de Osmanlı tarafının talep ettiği köyleri müzakere etmişti. Oldukça inatçı ve şikâyetçi bir tavırla görüşmelerini icra eden paşaya, ne Collalto ne de Eggenberg sert bir ifadeyle karşılık verebilmişti. Zira Kuefstein’in gördüğü muameleden de şikâyetçi olmalarına rağmen sessiz kalmışlardı. Habsburg tarafının önceliği hâlâ Avrupa’da devam eden savaşları olduğundan, Recep Paşa’nın yakınmalarını alttan almışlardı.¹¹²³

Yine gazete haberleri, Seçen tarafında bir komisyonun tekrar bir araya geldiğini ve Osmanlı tarafının barış döneminde ele geçirdikleri köyler üzerinde dahi hak iddia ettiklerini belirtmektedir.¹¹²⁴ Ancak bu girişim çok da uzun soluklu olmamıştı: Habsburg sınır garnizonları Papa Kalesi’nden çıkıp Budin’e kadar akınlar

¹¹¹⁹ OeStA, HHStA, V.Disp.G 72, s. 48-49: “Da Vienna li 24 Marzo 1629”: “... et si e osservato che ogni volta che quel Principe ha pubblicata la sua morte, qualche grave indisposizione, sempre poco dopo è uscito in campagna a danni di questa Serenissima Casa”. Keza bir sonraki raporunda da Vico, Betlen’in savaş hazırlığı yaptığından bahseder, bkz.: Aynı yer, s. 64: “Di Vienna li 31 Marzo 1629”.

¹¹²⁰ *Continuation der Augspurger Zeitung*, 6/16 Aprilis, Wien/ vom 4. Aprill [1629].

¹¹²¹ OeStA, HHStA, V.Disp.G 72, s. 78: “Di Vienna li 7 Aprile 1629”.

¹¹²² *Continuation der Augspurger Zeitung*, 12/22 Aprilis, Wien/ vom 11. Aprill [1629].

¹¹²³ OeStA, HHStA, V.Disp.G 72, s. 103-104: “Di Vienna li 21 Aprile 1629”.

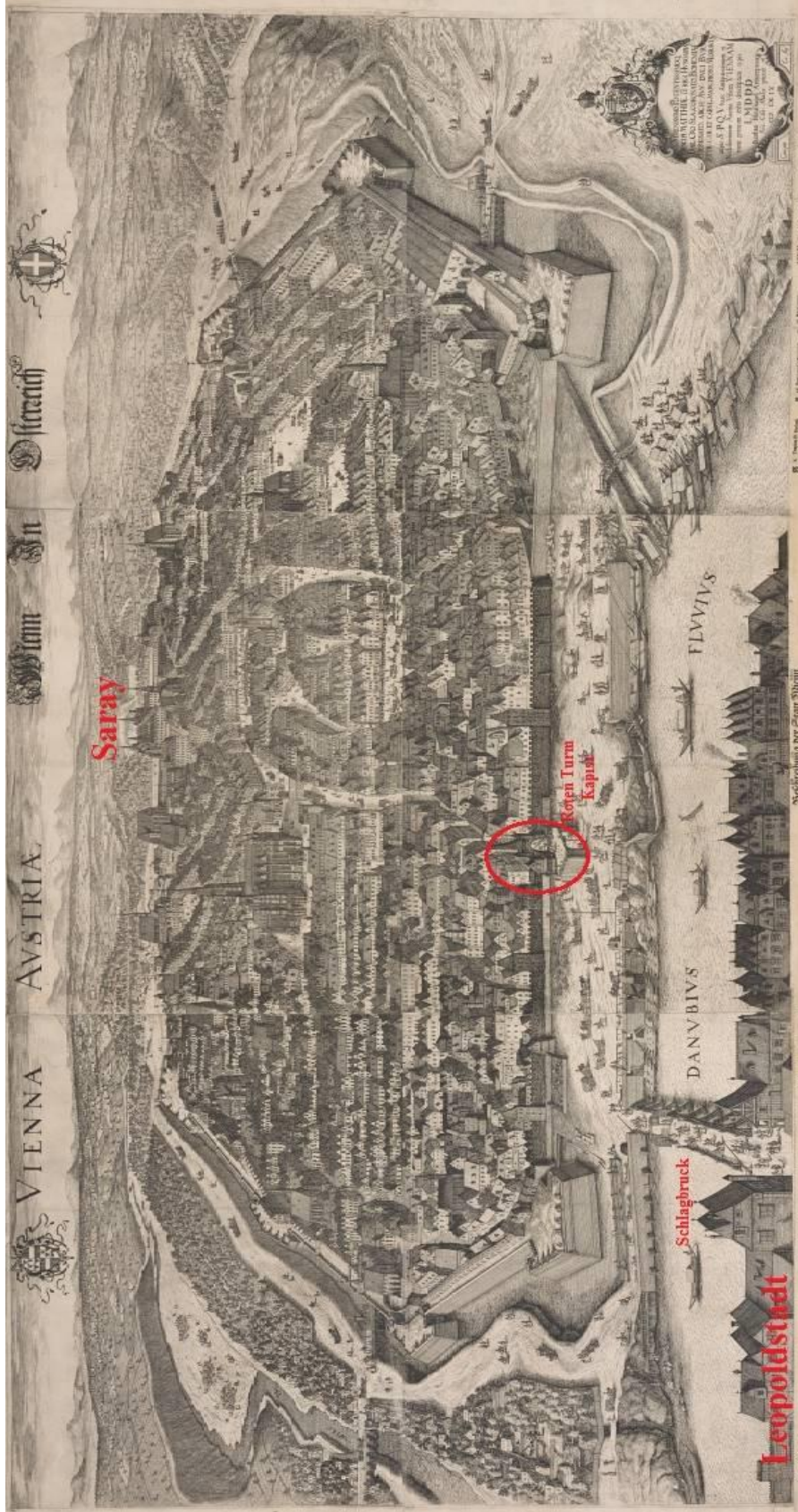
¹¹²⁴ *Wochentliche Ordinari Zeitung/Anno 1629*, 17: Wien den 18. Aprill.

yapmış, Osmanlı askerleri karşılık verince de can ve mal kaybı yaşanmıştı. Haliyle bu da müzakerelerin suya düşmesi manasına gelmekteydi.¹¹²⁵

Mayıs ayına geldiğimizde Habsburg Sarayı'nın kendi doğu sınırlarına dair hâlâ şüphe içinde olduğunu görmekteyiz. Esterházy'ye bu ay içerisinde hududunu gözetmesi ve Osmanlılara akın için malzeme verdirmemesi uyarısı yapılmıştı. Keza Farensbach'ın da Erdel'e varmış olduğu biliniyordu ki, birkaç bin Osmanlı ve Tatar askeri ile birleşip Lehistan'a saldıracağına kesin gözüyle bakılıyordu. Ayrıca, şimdiye kadar Büyükelçi Recep Paşa heyetine tercümanlık yapan Rudolf Schmid'in de yeni İstanbul kapı kethüdası olarak seçildiği belirtilmişti. Schmid'in törenle Viyana'dan yola çıktığı (*gar stattlich von hinnen nach Constantinopel verreist*) ve İstanbul'a vardığında da hem Lustrier hem de Kuefstein'in Osmanlı başkentini terk edip Avusturya'ya geri dönmelerinin beklendiği de bildiriliyordu.¹¹²⁶

¹¹²⁵ *Wochentliche Ordinari Zeitung/Anno 1629, 19*: Wien den 25 April.

¹¹²⁶ *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*, vom 12 May / Anno 1629; OeStA, HHStA, V.Disp.G 72, s. 140, 142: "Di Vienna li 12 Maggio 1629"; *Wochentliche Ordinari Zeitung/Anno 1629, 18*: Wien den 2 May.

Harita 5: Leopoldstadt tarafından kuşbakışı Viyana (Hoefnagel, 1609)

Bir hafta içinde yeni kapı kethüda Schmid'in İstanbul yolculuğunun sekteye uğradığı Viyana'da da duyulmuştu. Schmid'in geri Viyana'ya yolladığı bir sözcü, Murteza Paşa'nın Schmid'i Budin'de tutup, yola devam etmesine izin vermediğini iletmişti.¹¹²⁷ Anlaşıldığı kadarıyla Murteza Paşa'nın derdi sulhün kesin olarak tasdiklendiğinden emin olmak, bu meyanda da barışın vadesini öğrenmekti. Gazetenin belirttiğine göre Viyana'dan İstanbul'a, yani Kuefstein'a gönderilen direktifler sulhün yirmi ya da yirmi beş yıl mühletle kesinleştirilmesiydi ki,¹¹²⁸ gerçekten de Murteza Paşa Viyana'ya yazdığı mektupta sulhün vadesinin yirmi beş yıl olup büyükelçilerin üç yılda bir mübadele edilmesine karar verildiğini bildirmişti.¹¹²⁹

Haziran ayında Viyana'da artık Schmid'in yoluna devam etme izni aldığı biliniyordu. Keza bu ay içerisinde Osmanlı ordusunun Safevilere karşı tekrar sefere çıktığı haberi de Habsburg başkentinde cari olmuştu. Ancak, Osmanlılar'dan ziyade Erdel Beyi Viyana Sarayı'nı şaşırılmıştı. Erdel askerlerinin seferber olduğunu gören Macaristan Genel Valisi Esterházy derhal bir adam yollayıp bu hareketliliğin sebebini sordurmuştu. Erdel Beyi de hususi bir sebep bulunmadığını, yalnızca askerlere talim yaptırdığını (*per esercitare le soldatesche*) söylemişti. Tabii ki böyle bir cevap Viyanalıları oldukça rahatsız etmiş ve yüreklerine Erdel Beyi'nin Osmanlılarla irtibat halinde bir sınırötesi saldırı düzenleyeceği korkusunu düşürmüştü. Haliyle taşradaki tüm Habsburg kuvvetlerine teyakkuz emri gönderilmişti.¹¹³⁰

Temmuz ayında Viyana için biraz daha hareketli bir döneme girilmişti. Osmanlı elçilik heyetinden bir grubun silahlı kavgada bir Avusturyalı'yı öldürmesi sonucu Recep Paşa'nın suçlulardan birini idam ettirip diğerlerini dövdürmesi

¹¹²⁷ OeStA, HHStA, V.Disp.G 72, s. 154: "Di Vienna li 19 Maggio 1629".

¹¹²⁸ *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*, vom 26 May / Anno 1629.

¹¹²⁹ [Moravsky Zemsky Archiv v Brne, G 169 Rodinny Archiv Collaltu Bratnice] MZA, G 169 Karton 81, Nr. 1759, (10 Şevval 1038/2 Haziran 1629): "...Çasar'ın doğru kullarından ve mu'teber bendelerinden der-devlete kapıkethüdası ta'yin buyurdıkları Rudolfuş kulları mahruse-i Budun'a dahil olub, ... yigirmi beş yıla değin ber-karar olub ve iki canibden dahi elçiler layık olduğu üzere hediye ve pişkeşleri ile bu def'a iki büyükelçi Sön Sahrası'nda tebdil olunduğu üzere üç yılda bir tecdid-i muhabbet eyleyeler deyü..."

¹¹³⁰ *Continuation der Augspurger Zeitung, 21 Junii*, Wien/ vom 20. Junii [1629]; OeStA, HHStA, V.Disp.G 72, s. 182- 183: "Di Vienna li 2 Giugno 1629".

gazetelere girmişti.¹¹³¹ Ayın ortasında Viyana'dan gönderilen bir habere göre Erdel Beyi Gabor Betlen'in durumunun tekrar kötüleştiği ve ölüm döşeginde olduğu duyulmuştu. Bunun üzerine de Osmanlı tarafının (yani Murteza Paşa'nın) yakın zamanda asker gönderip, Gabor Betlen'e kayd-ı hayatla verilen yedi nahiyenin Krallık Macaristanı'na geri iadesini engelleyeceğinden korkuyorlardı. Bu yüzden de Viyana'dan Komaron ve Uyvar'a emir gidip erzak depolamaları buyrulmuştu.¹¹³²

Bir hafta sonra gelen haberlere göre ise Recep Paşa hem Prens Eggenberg'i hem de Kont Collalto'yu ziyaret edip (muhtemelen maiyetinden cinayete karışanlar için) özür dilemişti. Bunun haricinde Betlen'in hastalığının tedavi edilemez olduğunun anlaşıldığı ve haliyle Macaristan garnizonlarının erzak ve askerle takviyesinin devam ettiği de belirtiliyordu. Dahası, Estergon Başpiskoposu ve Macaristan Genel Valisi Esterházy mektup gönderip, Kaiser Ferdinand'ın İtalya (Mantua) krizini bir şekilde çabucak çözümlendirmesini yoksa Osmanlıların Macaristan sınırında harekâta başlamasının an meselesi olduğunu yazmışlardı.¹¹³³

Ağustos başında şehir gazetesinde Büyükelçi Recep Paşa'nın hâlâ Viyana'da olduğu ve geri dönüşüne dair hiçbir gelişme yaşanmadığı yer almıştı.¹¹³⁴ Macaristan tarafında ise Osmanlılardan gelecek bir saldırının şüpheleri hâlâ yatışmış değildi. Uyvar Kalesi Komutanı Albay Preiner sınıra geri yollanmıştı. Ayrıca, Habsburg hudut kalelerinde hazırlıklar devam etmekteydi. Bu doğrultuda sınır garnizonlarının takviye edilmesi için emirler ve askerlerin aylıklarının ödenmesi için nakit para yollanmıştı. Ayrıca, Kont Collalto'nun orduyla beraber İtalya'ya değil de Macaristan'a geçmek için elinden geleni yaptığı rivayet ediliyordu.¹¹³⁵

Ayın ortasında Viyana'ya ulaşan bir habere göre, Osmanlı yönetimi Venedik'e Balkan topraklarından asker toplama izni vermişti ki, Osmanlılar ve Venedik arasındaki bu iyi ilişki Habsburglar yönetiminin canını sıkan türdendi. Öte yandan, Osmanlı Büyükelçisi Recep Paşa da Habsburg memurlarıyla görüşmelerini devam ettirmekteydi. Macaristan'daki iki tarafa birden ödeme yapan köylerin

¹¹³¹ *Continuation der Augspurger Zeitung*, 5/15 Julij, Wien/ vom 4 Julij [1629]; *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*, vom 7 Julij / Anno 1629.

¹¹³² OeStA, HHStA, V.Disp.G 72, s. 261: "Di Vienna li 14 Juglio 1629".

¹¹³³ OeStA, HHStA, V.Disp.G 72, s. 271: "Di Vienna li 21 Juglio 1629"; ve aynı yer, s. 279-280, "Di Vienna li 23 Juglio 1629".

¹¹³⁴ *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*, vom 4 Augusti / Anno 1629.

¹¹³⁵ OeStA, HHStA, V.Disp.G 72, s. 332: "Di Vienna li 11 Agosto 1629".

bölüşümü ve vergi yüklerinin azaltılması için müzakerelerini sürdürüyordu. Venedik elçisinin yorumuna göre Habsburglar olabildiğince suhulet sağlayıp herhangi bir sıkıntıdan kaçınmak niyetindeydiler.¹¹³⁶

25 Ağustos'ta hem şehir gazetesi hem de Venedik temsilcisi aynı haberleri veriyordu. Gabor Betlen'in durumu vehametini korumakta ve bütün vücudu şişmiş vaziyetteydi. Bu sefer farklı olarak, Erdel Beyi Betlen'in ülkesinin akıbetine dair bir karar aldığına ve Beyliği resmen eşine devrederken fiili olarak bir niyabet sistemi kuracağına dikkat çekilmişti. Gazete haberine göre naip olarak kendi kardeşi István Betlen ve hâlihazırda Haydukları kendine bağlamış olan komutanı György Rakoçi'yi seçmişti.¹¹³⁷ Venedik elçisinin raporuna göre ise iki naipten biri kardeşi István Betlen iken, diğeri ise onun oğlu, yani Gabor Betlen'in yeğenydi.¹¹³⁸

Bu gelişmeler üzerine Kaiser II. Ferdinand hem Macaristan Genel Valisi Esterházy'yi hem de Estergon Başpiskoposu ile kimi Macar baronlarını, Betlen'in ölümünden sonra ne yapılması gerektiğini danışmak için yanına çağırmişti. Aslında Betlen'in eşinin (Brandenburglu Katrin) yeni Erdel hükümdârı olmasında bir sorun görülmüyordu. Sadece, Betlen'e hayat şartıyla geri verilmiş olan yedi nahiye ve Tokay Kalesi, Krallık Macaristanı'na geri katılacaktı ki, bunun da Osmanlılarla bir gerilim yaşatacağının farkındaydılar. Ayrıca, ayın 23'ünde Prens Eggenberg'le görüşen Büyükelçi Recep Paşa da hâlâ iki tarafa vergi ödeyen köylerin durumuna dair bir sonuca varamamıştı.¹¹³⁹

Yine Venedik elçisinden öğrendiğimize göre 6 Eylül'de Estergon Başpiskoposu ve Genel Vali Esterházy Viyana'ya gelmiş ve derhal Kaiser Ferdinand'la görüşmeye çıkmışlardı. Yine benzer şekilde Kaiser'den İtalya cephesini bir şekilde kapattırıp dikkatlerini Macaristan'a çevirmesini istemişler, ardından da bu konu devlet şurasınca yedi saat tartışılmıştı. Bu arada Gabor Betlen de bir kür elde etme umuduyla kendini Yukarı Macaristan'da bir kaplıcaya taşıtmıştı. Elçinin gözlemediği üzere Osmanlılar Erdel sınırına asker yığmaya başlamıştı; lakin Macarlar da yedi nahiyeyi bırakmamaya kararlı olduklarından savaş çıkma ihtimali

¹¹³⁶ OeStA, HHStA, V.Disp.G 72, s. 341-343: "Di Vienna li 18 Agosto 1629".

¹¹³⁷ *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*, vom 25 Augusti / Anno 1629; *Wochentliche Ordinari Zeitung/Anno 1629*, 36: Wien den 29 Augusti. Bu ikinci gazetenin haberine göre Uyvar sınırında birkaç yüz Osmanlı askeri de kendilerini göstermişlerdi.

¹¹³⁸ OeStA, HHStA, V.Disp.G 72, s. 351: "Di Vienna li 25 Agosto 1629".

¹¹³⁹ OeStA, HHStA, V.Disp.G 72, s. 352: "Di Vienna li 25 Agosto 1629".

çok yüksekti.¹¹⁴⁰ Son olarak, yine bu günlerde Viyana'ya varan bir ulak, Baron Kuefstein'in yola çıkmış olduğunu bildiriyordu.¹¹⁴¹

Eylül ayı ortasında şehirde Erdel Beyi Betlen'in kaplıcalarda nispeten iyileşmeye başladığı duyulmuştu, ancak yine de durumu ciddiyetini koruyordu. Viyana'da bulunan Esterházy ve Estergon Başpiskoposu'nun söylediklerine göre Erdel sınırında yirmi beş bin Osmanlı askeri büyük bir akın tehlikesi teşkil ediyordu. İkilinin uyardığına göre derhâl Macaristan'ın müdafaasına bir çare düşünülmezse, tüm krallık Osmanlı taarruzuna maruz kalacaktı. Bu haberi veren Venedik elçisi, Habsburg Macaristanı'nın tehlike altında olmasından, bir de kendi adına hisse çıkartıyordu: “[Habsburg] Hanesinin İtalya'ya nefreti o boyuttadır ki, burayı işgalden başka hiçbir şey gözetmiyorlar”.¹¹⁴²

Eylül sona ererken Betlen'in hastalığı hâlâ devam etmekte ve artık Habsburg Sarayı da duruma beklenen ciddiyeti atfetmeye başlamıştı. Venedik elçisinin belirttiğine göre garnizon takviyeleri haricinde, Esterházy'nin komutasında hizmet etmek üzere hatırı sayılır bir süvari kuvveti de toplanmıştı. Büyükelçi Recep Paşa'ya gelince de, artık tartışmalı köyler hususunda müzakere etmeyi bırakmış, İstanbul'a dönmek için talepte bulunmuştu. Ancak, en başında da olduğu gibi, Habsburg yönetimi yine de Kuefstein'in sınırda gözükmesini beklemek istediğinden, talebini reddetmişti.¹¹⁴³

Ekim başında yayılan haberlere göre, Osmanlı birliklerinin Erdel sınırındaki yoğunluğuyla Erdel Beyi'nin hastalığı adeta ters orantılı seyrediyordu. Ayrıca, Erdel'de Diet tarafından Rakoçi'nin yeni halef olarak seçildiği ve Osmanlılardan bu meyanda teyit alındığı iddia ediliyordu. Rivayete göre Rakoçi Osmanlılara, ne Tokay Kalesi'ni ne de yedi nahiyeyi Habsburglara teslim etmeyeceği sözünü vermişti. Venedik elçisine göre Viyana bu durumu, Osmanlıların ilk kıvılcımda Krallık Macaristanı'nı işgal edeceği şeklinde yorumluyordu.¹¹⁴⁴ Yine de şehir gazetesine

¹¹⁴⁰ OeStA, HHStA, V.Disp.G 72, s. 368, 371-372: “Di Vienna li 8 Settembre 1629”.

¹¹⁴¹ *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*, vom 8 September / Anno 1629.

¹¹⁴² OeStA, HHStA, V.Disp.G 72, s. 378-379: “Di Vienna li 15 Settembre 1629”.

¹¹⁴³ OeStA, HHStA, V.Disp.G 72, s. 398: “Di Vienna li 15 Settembre 1629”.

¹¹⁴⁴ OeStA, HHStA, V.Disp.G 72, s. 408-409: “Di Vienna li 6 Ottobre 1629”.

yansıyan haberler, Habsburglar ve Osmanlılar arasındaki sulhün yirmi beş yıl süreyle kesinleştiğini müjdeliyordu.¹¹⁴⁵

13 Ekim tarihli raporunda Venedik temsilcisi, Osmanlı tarafının Habsburg kalelerinin takviyesinden ve Esterházy'nin toplamış olduğu üç bin süvariden haberdar olduğunu bildirmektedir. Hatta Murteza Paşa bir çavuşunu yollamış, Esterházy'nin sebep olduğu askeri hareketliliği bahane edip kendisi de adamlarını seferber hale getirmişti. Viyana bunu Osmanlıların Macaristan'a saldırmak için kaçınılmaz bir hamlesi olarak görmekteydi. Keza Venedik temsilcisi, sorunu çözmek için paylaşılması gereken altmış köyün yanı sıra, artık Osmanlı tarafının seksen köyü daha tartışma konusu haline getirdiğini not ediyordu.¹¹⁴⁶

27 Ekim'de hem gazete hem de Venedik temsilcisi artık Baron Kuefstein'in Budin'e vardığını haber vermekteydi. Ayrıca Kuefstein, Kanije Paşası payesini haiz Büyükelçi Recep Paşa'nın da artık Viyana'dan yollanmasını talep ettiğini şehre bildirmişti.¹¹⁴⁷ Böylece Budin'den ayrıldıktan yaklaşık bir yıl kadar sonra Kuefstein tekrar Murteza Paşa'nın yanına dönmüş oluyordu.

3.3.2. Eve Dönüş Yolculukları

Hans Ludwig Kuefstein'in kendi ifadesiyle 25 Kasım 1628'de İstanbul'a girişinden 18 Ağustos 1629'da şehri terk edişine kadar büyükelçinin Osmanlı başkentinde geçirdiği süre “dokuz aydan yedi gün eksikti”. Cornelius Haga'nın yorumuyla bu uzun ziyarette aslında sulhün çok da kalıcı olacağına dair bir işaret görülemedi: Habsburglar taviz vermediği gibi, Osmanlı tarafı da “ne Vaç ne de başka bir kaleyi” istirdat etmemişti.¹¹⁴⁸

¹¹⁴⁵ *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*, vom 6 October / Anno 1629.

¹¹⁴⁶ OeStA, HHStA, V.Disp.G 72, s. 417-418: “Di Vienna li 13 Ottobre 1629”.

¹¹⁴⁷ *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*, vom 27 October / Anno 1629; OeStA, HHStA, V.Disp.G 72, s. 450: “Di Vienna li 27 Ottobre 1629”.

¹¹⁴⁸ BSB, HSS, Clm 10369 (Camerarius 19), f. 285b-c, (18 Ağustos 1629): “Legatus Germanicus hodie iter ingreditur Budam versus, negotium pacis in eodem est statu quo antea; postulata Imperatoris de restitutione Waty et aliarum arcium, quae tempore induciarum occupata fuerunt, plane rejecta. Nulla quoque à parte Imperatoris Germaniæ Turcis satisfactio lata, Ita ut nihil recte dici possit de tali pace”.

Büyükelçi Kuefstein'in harcırahı ve yolda kullanacağı arabaların bedeli Osmanlı maliyesi tarafından hâlihazırda,¹¹⁴⁹ geri dönüş güzergâhı üzerindeki Edirne Kadısı'nın desteğiyle ödenmişti.¹¹⁵⁰ Yolculuk masrafları önceden karşılanmış olan Kuefstein'in şehirden çıkışı yine nizami bir alay şeklinde gerçekleşmiş ve büyükelçi yine mızıkça çalıp bayrak dalgalandırmaktan men edilmişti. Edirne yoluna bakan şehir kapısından çıktığı anda pek tabii mızıkça takımı ve sancaktarlarını faaliyete geçiren Kuefstein, aynı gün Küçükçekmece'ye varmıştı.

19 Ağustos'ta Habsburg büyükelçisi, bir dolu mektupla yola çıkışını haber vermek üzere şahsi ulaşı Wolff Leuthkauff'u derhal Viyana'ya yollamıştı.¹¹⁵¹ Mektuplardan Maliye Dairesine (*Hofkammer*) yolladığı adeta bir şikâyet niteliğinde olup, Osmanlı idarecilerinden al(ama)dığı hediye ve tayinattan bahsetmiştir ki, Viyana'da Büyükelçi Recep Paşa'ya ayrılacağı vakit ona göre muamele edilmeliydi. Ertesi gün, Kuefstein yine yola düşmüştü.

Bir sonraki durak olan Silivri'de Kuefstein'ı bir kez daha nahoş bir sürpriz bekliyordu. Caddede yolunu kesen bir çavuş, Sadaret Kaymakamı Recep Paşa'dan olduğunu iddia ettiği bir kâğıt parçası getirmiş ve arabasını aramak için emir aldığını söylemişti. Kuefstein'in İstanbul'dan aldığı at, tüfek, silah ve köleleri (*die Roß, Röhr, und Waffen, so ich gekhaufft, sambt den Slaven*) bu çavuşun geri götürmesi gerekmekte, ancak yiyecekleri (*Luebenstukh*) elçilik heyetine bırakmaktaydı. Buna kulak asmayan Kuefstein yoluna devam etmiş, ancak 25 Ağustos günü Edirne'ye vardığında, daha arabadan indiği gibi Kadı ve Bostancıbaşı adam göndermişti.¹¹⁵²

Osmanlı idaresi, Kuefstein'a eşlik eden çavuşu ve bir tercümanı yanlarına çağırıyor ve nihayetinde istese de istemese de Kuefstein'ın satın aldığı emtiaya el koyuyordu. Kuefstein raporunda tam dökümünü vermese de, İstanbul'a ulaşan haberlere göre altı at ve sekiz kölenin geri iadesi söz konusuydu. Her ne kadar

¹¹⁴⁹ BOA, D.BRZ.d 20685, s. 214 (Fi 23 Z 1038/ 13 Ağustos 1629 araba kirası için 9.000 akçe) ve s. 216 (18 Ağustos 1629'da harcırah olarak 26.000 akçe).

¹¹⁵⁰ BOA, Ali Emiri, IV. Murad 7-728, (20 Zi'l-hicce 1038): "Haliya Asitane-i Sa'adetinden Budun canibine 'avdet eyleyen Nemçe Kralı elçisinin harc-ı rah ve mühimmatlarıçün mahruise-i Edirne'de vâki' mal-ı mukata'atdan yigirmi beş bin akçe havale olunmuş idi. Lakin kifayet eylemeyüb araba kirasıçün yigirmi bin akçe daha lazım gelmeğin"

¹¹⁵¹ OeStA, HHStA, Türki I, Turcica 111-3, f. 53a.

¹¹⁵² OeStA, HHStA, HS, W 1114, Mektup Z6: "Harmonlim zwo Tagraußen von Adrianopl, den .2. Septembris Anno 1629".

Kuefstein şikâyet için bir adamını İstanbul'a göndermişse de, çabası sonuçsuz kalmıştı.¹¹⁵³

Eylül ayının 21'inde artık Belgrad'a varmış olan Kuefstein, tekrar Viyana'ya yazmış ve Osmanlıların kendisini 'yolların elverişsizliği' bahanesiyle birkaç gün bekleteceğini ama nihayetinde yakında Budin'e varacağını bildirmişti. Ayrıca, Maliye Dairesine de Osmanlı topraklarında günde 100 guruş olan günlük tayinat eksikleri ve Avusturya heyetinin cebinden çıkan odun-saman bedelinin toplamda 10.808 guruş (takribi bir milyon akçe) olduğunu söylüyordu ki, kısaca Osmanlılar kendisine yaklaşık yüz günlük tayinata bedel bir ödeme borçluydu.¹¹⁵⁴

Kuefstein'in Belgrad'da bulunduğu süre zarfında, Belgrad'da ikamet eden Bosnalı iki Hristiyan tüccar yanına gelmişti. Büyükelçiye limon ve peksimet (*von Limoni unndt Bißcoten*) hediye eden tüccarlar, kendi cemaatleri adına Kuefstein'dan ricacı olmuşlardı: Büyükelçinin eve döndüğü zaman, kendilerine ve tüm Bosna'ya şefkat gösterip onları "Türk boyundurluğu ve zulmünden" kurtarması için Kaiser Ferdinand ile görüşmesini istiyorlardı.

Kuefstein bu tacirlere sabır ve dayanma gücü diledikten sonra, yakın zamanda Osmanlılarla sulhe varıldığı için böyle bir seçenek olmadığını söylemişti. Yine de Kuefstein'in, ileride Habsburglarla Osmanlılar arasında olası bir savaş durumunda Bosna'da meydana çıkacak gönüllüler olduğunu idrak etmesini sağlamışlardı. Tüccarlar böyle bir durumda ellerinden geleni yapacaklarını taahhüt edip Kuefstein'in yanından ayrılmışlardı.

Kuefstein raporunun bu noktasında benzer önerilerin, gerek İstanbul'a gidiş gerekse dönüş yolunda pek çok Dubrovnikli (*die Ragubeische Nation*) tarafından dile getirildiğine dikkat çekmiştir. Bu doğrultuda efendisi Kaiser Ferdinand'a bir kez daha tavsiye ediyordu ki, gelecekte Osmanlılara karşı bir savaş açılırsa, düşman saflarının arkasında bu Hırvatlar vasıtasıyla Bosna'da hususi bir avantaj elde edilebilirdi.¹¹⁵⁵ Gerek Dubrovnikliler gerekse Hırvatlar (*dieser beeden Nationen*), bölgeyi iyi bilen din adamı ve tüccarlarının gizli istihbarat ve komploları sayesinde böyle bir savaşta çok kıymetli kozlar teşkil edebilirlerdi.

¹¹⁵³ TNA, SP, 97/14, f. 315b (22 Ağustos/1 Eylül 1629); OeStA, HHStA, HS, W 1114, Mektup Z6: "Harmonlim zwo Tagraißen von Adrianopl, den .2. Septembris Anno 1629".

¹¹⁵⁴ OeStA, HHStA, Türki I, Turcica 111-3, f. 53b; OeStA, HHStA, HS, W 1114, Mektup C7: "Griehish Weissenburg, .25. Septembris Anno 1629".

¹¹⁵⁵ OeStA, HHStA, Türki I, Turcica 111-3, f. 54a.

Gizli istahbaratı gündeme getirmişken, Kuefstein kendi tesis etmiş olduğu şebeke içerisinde Belgrad'da istihdam ettiği Dubrovnik tüccarı Francesco Vlatky'yi raporunda vurgulamıştır. 'Hristiyanlığa ve Habsburg Hanedanlığına müstesna bir adanmışlığı' olan Vlatky, hem istihbaratı bilgi toplamada hem de İstanbul'dan gelen ve oraya giden mektupları gizlice aktarmada hizmetlerini sunmaktaydı. Kuefstein bu vesileyle Vlatky'yi de bütün Dubrovnik milletinin geri kalanıyla beraber Kaiser II. Ferdinand'a takdim ediyordu.¹¹⁵⁶

Bir hafta boyunca yaşadığı Osmanlılar tarafından sağlanan Kuefstein,¹¹⁵⁷ 28 Eylül günü Budin hazinesi tarafından araba kirası ve yol bedeli de karşılığınla¹¹⁵⁸ Belgrad'dan yola çıkmış ve 11 Ekim'de Budin'e ulaşmıştı. Murteza Paşa'nın emri üzerine yol üzerinde uğradıkları yerleşimlerde, gidiş yolculuğuna kıyasla çok daha iyi muamele ve eşlik görmüşlerdi.¹¹⁵⁹ Ancak Kuefstein yaklaştığı sıralarda, Murteza Paşa birkaç inşaat işi için Estergon tarafında bulunmaktaydı. Ancak yine de Kuefstein'a şehre çok yakında döneceği için güvence vermiş, İsmail Çavuş'u Viyana'ya yollayıp Büyükelçi Recep Paşa'nın mübadele için hazırlanmasına yönelik yetkilileri uyarmıştı.¹¹⁶⁰

Hatırlanacağı üzere Kuefstein'ın geliş yolunda şehre hâkim olan vebadan ötürü elçilik heyetinin Budin içinde ağırlanması mümkün olmamıştı. Dolayısıyla Kuefstein Budin'e ilk defa giriyordu. Büyükelçi, şehre apar topar dönmüşe benzeyen Murteza Paşa ile şehir içinde ilk görüşmesini 13 Ekim'de gerçekleştirdi. Ardından da büyükelçi Viyana'yı bir de kendi ulaşı aracılığıyla bilgilendirdi. İki gün sonra (15 Ekim) tekrar Murteza Paşa ile görüşmeye gitti.

Ertesi gün yazdığı mektuba göre bu ziyaretin en önemli gündem maddesi Centurione kuzenlerin akıbeti ve Kuefstein'ın Edirne'de alıkonmuş olan malları ve köleleriydi. Murteza Paşa duyduklarına pek şaşırıp kendisini Kuefstein'ın davasına amade göstermiş ve yapılanların sulhe aykırı olduğunu söylemişti. Büyükelçinin el

¹¹⁵⁶ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 54b.

¹¹⁵⁷ ÖNB, Cod. Mixt. 636, f. 9a (19 Ra 1039/ 6 Kasım 1629): "Mekulat ve mühimmat der Belgrad-şod, 40.603 [akçe]".

¹¹⁵⁸ ÖNB, Cod. Mixt. 636, f. 6b (25 Z 1038/ 15 Ağustos 1629: 20.000 akçe), f. 7b (23 Safer 1039/12 Ekim 1629: 10.603 akçe mekulat ve 670 akçe zahire), f. 8b (15 Ra 1039/ 2 Kasım 1629: 3.000 akçe).

¹¹⁵⁹ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 55a

¹¹⁶⁰ [Eötvös Loránd Tudományegyetem]ELTE, [Egyetemi Könyvtár és Kézirattár]EKK, G4, Cilt V, s. 1401-1402, (10 Ekim 1629). Gábor Kármán ve ekibine, ELTE arşivinden ilgili belgelerin projesi kapsamında yapılan transkripsiyonlarını sağladığı için teşekkür ederim; ÖNB, Cod. Mixt. 636, f. 7b (23 Ekim 1629).

konan mallarının iadesi için de elinden geleni yapacağı sözünü vermişti. Her ne kadar genel olarak Osmanlıların, hususi olarak ise Murteza Paşa'nın, verdiği sözde duracaklarına güvenilmemesi gerektiğini öğrendiğini belirtse de, Kuefstein bu seferki vaadin tutulacağını (pek inanmadan da olsa) ümit ettiğini söylüyordu.¹¹⁶¹ Ayrıca Paşa, sınır ötesi başıbozuk akınlarından (*Tshätten*), uzun süreli tereddütlerden ve ihtilafli köylerin birleştirilmesinden şikâyetçi olmuştu.¹¹⁶²

Ekim ayının sonuna doğru, yoluna devam etmiş olan eski kapı kethüda Sebastien Lustrier'in Viyana'ya dönmüş olduğu haberi gazeteye yansımıştı. Aynı sıralarda Gabor Betlen'in de kendisine fiili bir halef belirlemek için bir kez daha meclisi topladığı ve burada bir Osmanlı temsilcisinin de yer aldığı söyleniyordu: Erdel soyluları komutan Rakoçi'yi tercih ederken, Betlen kendi kardeşi István Betlen'i ardılı olarak görmek istiyordu.¹¹⁶³

28 Ekim'de Viyana'dan gelen ulak Wolff, Kuefstein'a Kaiser Ferdinand'dan 23 Ekim 1629 tarihli emirleri de getirmişti. Murteza Paşa'nın çetelere dair şikâyetine mukabil, Kaiser Ferdinand isim istemiş ve paşanın vereceği isimler kimse onları cezalandıracağını taahhüt etmişti. Aidiyeti tartışmalı olan köyler hususunda ise sorumluluğun Genel Vali Esterházy'ye tahvil edildiği bildirilmiş, Kuefstein'ın bunu Murteza Paşa'ya iletmesi emredilmişti. Hemen 28 Ekim'de bu haberleri Murteza Paşa'ya ulaştıran Kuefstein, bir de Komaron komutanının Osmanlılar tarafından öldürülen dört Alman askerine dair şikâyet mektubunu iletmişti. Büyükelçi bunun üzerine, Murteza Paşa'nın (ileride faaliyete geçmediğini göreceği) cevap ve güvencelerinden sonra, gerek genel olarak Macarlara gerekse hususi olarak Genel Vali Esterházy'ye olan sitemini dinlemiş ve aldığı cevabı iki gün sonra Harp Şurası'na (*Hofkriegsrat*) aktarmıştı.¹¹⁶⁴

Harp Şurası'na aktardığı bir diğer haber de, iki tarafa vergi ödeyen tebaadan birkaç çiftçinin gizlice Kuefstein'a ulaştırdığı ve özellikle sorulmuş bir soruya cevap niteliğindedir. Kuefstein'ı 11 Ekim günü Budin'e girişinde karşılayan 3.000 Osmanlı askeri, etraftaki kalelerden toplanıp getirilmiş ve törenden sonra da dağılıp görev

¹¹⁶¹ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-4, f. 260a.

¹¹⁶² OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 55a.

¹¹⁶³ *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*, vom 3. November / Anno 1629. *Wochentliche Ordinari Zeitung/Anno 1629*, 45: Wien den 26 October.

¹¹⁶⁴ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 55b.

yerlerine dönmüşlerdi. Zaten Murteza Paşa büyükelçiyle yaptığı konuşmalar sırasında aktardığı şikâyetlerine, ne zaman istese böyle büyük bir orduyu çabucak toplayabileceği gözdağını da ekliyordu. Yine de kendisine müzakere yoluyla sorunların çözülebileceğini tembihleyen Kuefstein, Harp Şurası'na cevabını da aynı çiftçiler aracılığıyla gizlice yollamıştı.

Kuefstein, Murteza Paşa'nın şikâyetlerini her ne kadar hakiki bulmasa da iyi niyet göstergesi olarak Tata (Tottis) Kalesi komutanı (ve bir sene önce Habsburg küçükelçisi olan) István Balogh'a bir mektup yazıp Osmanlı tarafının şikâyetlerine kulak vermesini istemişti. 7 Kasım günü Murteza Paşa'yı ziyaret ettiği sırada tesadüfen Kanije'den şikâyetlerle gelmiş iki memurun detlerini de, Kuefstein keza Harp Şurası'na (*Hofkriegsrat*) çok geçmeden Komaron'dan gelen bir hafif süvari (*Hussar*) vasıtasıyla aktarmıştı. Kuefstein bilmesede Kanije'den İştiryaya (Steiermark) akın yapan Osmanlı birliklerinin şikâyeti hususuna dair, Viyana'daki Recep Paşa harekete geçip bir mektupla Kanije'deki Osmanlı idaresini uyarılmış ve akınların durdurulmasını zaten istemişti.¹¹⁶⁵

Kuefstein Budin'de bulunduğu sıralarda, Büyükelçi Recep Paşa da Viyana'yla bağlarını koparmaya çalışıyordu. 9 Kasım günü veda icazeti için Kaiser II. Ferdinand'ın ve oğlunun huzuruna çıkmıştı.¹¹⁶⁶ Ayrıca, Kaiser Ferdinand da Budin'e haber yollamıştı ki, 15 Kasım'da (Aziz Leopold Günü), Kuefstein'in şahsi ulaşı olan Wolff Viyana'dan Budin'e geri dönmüştü.¹¹⁶⁷ Harp Şurası'ndan gelen mektupta Kaiser Ferdinand'ın hükmü Kuefstein'a bildiriliyordu. Artık Avusturya topraklarına dönmesi için yapılan hazırlıkları ele alan bu mektupta, büyükelçinin Murteza Paşa ile konuşması ve muhafız alayının üç yüz süvariden fazla olmaması gerektiğini söylemesi isteniyordu.¹¹⁶⁸ Murteza Paşa'ya hitaben yazılan 9 Kasım tarihli bir mektup da muhtemelen Wolff'un bu gelişinde Budin'e intikal etmişti.

Mektuptan öğrendiğimize göre 31 Ekim'de Murteza Paşa Viyana'ya bir mektup yollayıp, elçi mübadelesinin yer ve zamanını belirlemek istemişti. Viyana Sarayı henüz bunun için erken olduğunu belirtip, Büyükelçi Recep Paşa Komaron'a

¹¹⁶⁵ *Wochentliche Ordinari Zeitung/Anno 1629*, 46: Praag den 10 November.

¹¹⁶⁶ *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*, vom 10. November / Anno 1629; OeStA, HHStA, V.Disp.G 72, s. 470: "Di Vienna li 10 Novembre 1629"; *Wochentliche Ordinari Zeitung/Anno 1629*, 47: Wien den 14 November.

¹¹⁶⁷ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 56a.

¹¹⁶⁸ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 56b.

vardıktan sonra mübadele detaylarının belirleneceğini ifade ediyordu. Recep Paşa ise birkaç gün içinde yola koyulacaktı.¹¹⁶⁹

Ertesi gün, 16 Kasım'da, Murteza Paşa ile görüşen Kuefstein, vedası ve eskortuyla ilgili mevzuları gündeme getirip karara bağlatmıştı: 9 Kasım tarihli mektubun belirttiği üzere, kısa süre içinde Habsburg tarafından Budin'e bir hatırlatma yazısı gelecek ve Osmanlı büyükelçisinin Komaron'a geldiğini bildirecekti. Kuefstein bu haberin gelişyle beraber yola çıkmalı yanında ise iki ya da üç yüz atlıdan fazlası olmamalıydı. Keza, Osmanlı büyükelçisinin karşılacanağı Tuna Nehri üzerindeki şaykaların sayısı da ondan fazla olmamalıydı.

Kuefstein Budin'de Murteza ile görüştüğü sıralarda, Osmanlı büyükelçisi Viyana'dan ayrılmak üzereydi. Gazeteye yansıyan habere göre Kaiser Ferdinand hem Büyükelçi Recep Paşa'ya hem de heyetine hediyeler dağıtmış ve bir de ziyafet çekmişti. Ayrıca, 16-17 Kasım tarihli haberlerde Osmanlıların yola çıkmadan önce hatrı sayılır ölçüde alışveriş yaptıkları, yanlarında pıştov ve tüfek dolu sandıklar götördükleri not edilmiştir. 16 Kasım'da artık yola çıktığı belirtilen Recep Paşa heyeti on sekiz şayka üzerinde ilerlemekteydi.¹¹⁷⁰

Budin'e geri dönecek olursak, Habsburg büyükelçisi, şahsi ulağı Wolff'u da mübadeleye dair ayarlamaları hazırlaması için 22 Kasım'da Komaron komutanına yollamıştı.¹¹⁷¹ Viyana'da ise Osmanlı büyükelçisi 23 Kasım'da Kont Meggau tarafından veda için kabul edilmişti. Ardından da kendisi için ayarlanmış olan gözalıcı şayka ve sancaklarla şehirden ayrılıp, Tuna aşağı seyahatine başlamıştı.¹¹⁷²

26 Kasım'da, Kuefstein'in dört gün önce yazdığı mektuba binaen Budin'e gelen cevap her şeyin hazır ve yerli yerinde olduğunu bildiriyordu.¹¹⁷³ Büyükelçi mübadelesi (*Abwechslung*), Kuefstein'in söyleyeceği bir zamanda gerçekleşebilecekti. Hazırlıkların tamamlandığını Murteza Paşa'ya bildiren Kuefstein, aynı gün (26 Kasım) öğleden sonra ikide paşaya veda etmişti.

¹¹⁶⁹ ELTE, EKK, G4, Cilt 5, s. 1401-1402.

¹¹⁷⁰ *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*, vom 17. November / Anno 1629; *Wochentliche Ordinari Zeitung/Anno 1629*, 48: Wien den 16 November. Özellikle ikinci gazetede yer alan ilginç bir habere göre, ziyafet sırasında içkiyi fazla kaçıran Osmanlı heyetinden bir kişinin bir Silezyalı'yı bıçakladığı için tutuklanmış ve kefalet karşılığı Recep Paşa'ya teslim edilmiştir.

¹¹⁷¹ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 56b.

¹¹⁷² *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*, vom 24. November / Anno 1629.

¹¹⁷³ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 56b.

27 Kasım günü yola çıkış hazırlıklarını tamamlayan Habsburg büyükelçisi, ertesi sabah Murteza Paşa'nın mihmandar (*Commisario*) olarak yanına verdiği Budin kâhyası ile şehirden ayrılıp akşam vakti Estergon'a varmıştı.¹¹⁷⁴ 29 Kasım'da, Murteza Paşa Büyükelçi Kuefstein'in Osmanlı nezdindeki müsafaretinin sona erdiğini Kaiser II. Ferdinand'a bildirdiği sıralarda,¹¹⁷⁵ Kuefstein artık sınırdaki son durağı olacak olan Almaş'a ulaşmıştı. Burada Budin valisinin kâhyası ve Kuefstein, Komaron Kalesi Komutanı Kollonitsch'in göndermiş olduğu adamlarla buluşup mübadele için yapılması gerekenleri konuşmuşlardı.

Kuefstein'a Komaron'dan komutanın adamlarıyla beraber, Erdel Beyi Gabor Betlen'in vefat haberi de gelmişti. 15 Kasım'da artık vücudundaki su havaleye dönmüş olan Erdel Beyi'nin bünyesi hastalığa yenik düşmüştü. Bir habere göre bu durum Viyana'ya ay sonuna doğru kardeş (Istvan) Betlen tarafından bir ulakla ulaştırılmıştı.¹¹⁷⁶ Başka bir habere göre de, aslında Erdel Beyi'nin Erdel Dieti'ne kendi kardeşi yerine, Osmanlıların hoşuna gidecek başka bir aday seçilmesini tavsiye ettiği ancak bu fikri kabul ettiremediği iddia ediliyordu.¹¹⁷⁷ Kuefstein, Murteza Paşa'nın da ölüm haberini kendiyile muhtemelen aynı gün almış olduğunu düşünüyordu: Zira daha önce öğrenmiş olsaydı, Kuefstein'in gitmesine izin vermez ve büyükelçiyi daha uzun süre Osmanlı topraklarında alıkoyardı.¹¹⁷⁸

Kuefstein, artık mübadele için son nokta olan Almaş'tan 30 Kasım sabahı (Aziz Havari Andrea Günü) erkenden ayrılmış ve vaktinden önce mutabakata varılmış olan mahalle (*verglichene Stell der Abwechslung*) ulaşmıştı. Osmanlı Büyükelçisi Recep Paşa ise bir gece önce başlayan (ve iki gün sürecek olan) istisnai kuvvetli rüzgârlar yüzünden sıkıntılı geçen bir sürecin ardından oldukça geç gelebilmişti.¹¹⁷⁹ Anlaşılan o ki, Osmanlı heyeti önce nehir yolunu terk edip karadan

¹¹⁷⁴ ÖNB, Cod. Mixt. 636, f. 9a (19 Ra 1039/ 6 Kasım 1629)'da gördüğümüz kadarıyla kırk beş günden fazla bir süre için Kuefstein heyetine 206.460 akçe harcama yapılmıştır. Ayrıca, İstanbul'dan Viyana'ya geri dönüş yolundaki eski kapı kethüda Sebastian Lustrier için de yapılan 3.660 akçelik ödeme hususi olarak girilmiştir (f. 8a).

¹¹⁷⁵ OeStA, HHStA, TUK 7a, 1629.11.24 (12 Rebiü'l-ahir 1039).

¹¹⁷⁶ *Wochentliche Ordinari Zeitung/Anno 1629*, 49: Wien den 28 November.

¹¹⁷⁷ *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*, vom 1. December / Anno 1629; OeStA, HHStA, V.Disp.G 72, s. 505: "Di Vienna li p[ri]mo Dicembre 1629".

¹¹⁷⁸ *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*, vom 15. December / Anno 1629'da Kuefstein'in Viyana'ya vardığında da bu noktayı tekrar gündeme getirdiğini ve Osmanlı tarafının ancak mübadelenin ertesi günü (1 Aralık) haberdar olduğunu söylediğini görüyoruz.

¹¹⁷⁹ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 57a.

gelmek istemiş, ancak ormanlık alanda bir süreliğine yollarını kaybetmişlerdi. Yine de Osmanlı heyeti Habsburg yetkililerinin yardımıyla randevu noktasına gelebilmişti.¹¹⁸⁰ Önceki sefer gibi nizami biçimde gerçekleşen mübadelede herhangi bir sıkıntı çıkmamış ve aynı akşam Kuefstein maiyetiyle Komaron'a varmıştı.

Artık Habsburg topraklarına ulaşmış olan Kuefstein, hemen efendisi Kaiser II. Ferdinand'a bir mektup kaleme almıştı.¹¹⁸¹ Komaron'da iki gün kadar bekledikten sonra yoluna devam etmiş, 3 Aralık'ta Yanık (Raab) ve 4 Aralık'ta da Altemburg'a varmıştı. Burada, Murteza Paşa'nın Macaristan Genel Valisi Esterházy'ye yolladığı bir çavuş Kuefstein'in yanına gelmiş ve büyükelçiye hitaben iki, Kaiser Ferdinand'a bir ve Harb Şurası'na (*Hofkriegsrat*) başka bir olmak üzere dört mektubu kendisine teslim etmişti. Kuefstein, mektupların odağında Erdel Beyi Betlen'in vefatı ve Erdel memleketinin ahvali olduğunu fark etmiş ve mektupları hemen aynı akşam (5 Aralık) kendi ulaşıyla Viyana'ya yollamıştı.

Ertesi gün tekrar yola koyulan Kuefstein, 8 Aralık 1629 günü, yani "sene-i sabıkın 20 Temmuz günü bu sefarete başladıktan yaklaşık 17 ay sonra hayırlısıyla" Kaiser II. Ferdinand'ın nezdine, Viyana'ya varmıştı.¹¹⁸² 9 Aralık'ta Kaiser'in huzuruna çıkıp¹¹⁸³ İstanbul'dan getirdiği mektupları teslim etmiş ve icra etmiş olduğu misyonu kısaca şifahen aktarmıştı. Bu kısa konuşmada İstanbul-Viyana arasındaki gizli istihbaratın (*Gehaimben Correspondenz*) yeniden tesisi üzerinde durmak istese de, o sırada bunu yapmanın zor olmasından ötürü canı sıkılmıştı: Zira bu konuyu yazılı sefaretnamenin oluşturulmasına kadar beklemek dezavantajlı bir durum doğurabilirdi.¹¹⁸⁴

Bu yüzden birkaç gün sonra Kuefstein kısa yazılı bir muhtıra (*memorial*) hazırlayıp, Harp Şurası (*Hofkriegsrat*) üyelerinden Albay Löbl aracılığıyla Kaiser Ferdinand'ın dikkatini yine bu konuya çekmişti. Özellikle Belgrad'daki Vlatky'ye değinip, ödemelerinin yapılması gerektiğine ve genel olarak bu gizli şebekenin yaptığı işin çok önemli olduğuna işaret ediyordu. Bunun haricinde, Osmanlı

¹¹⁸⁰ *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*, vom 10. December / Anno 1629.

¹¹⁸¹ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 57a.

¹¹⁸² OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 57b.

¹¹⁸³ *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*, vom 15. December / Anno 1629.

¹¹⁸⁴ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica 111-3, f. 57b.

İmparatorluğu'nu şahsen görüp geri gelmiş biri olarak, devletin o anki vaziyetine dair gözlemlerini aktarmayı vicdani bir borç addediyordu. Bu sebeple de, güvendiği aklı başında birine yönelttiği suallerle soru-cevap şeklinde Latince bir layiha (*Quæstiones De statu Ottomanici Regni Turciæ*) kaleme alıp, bunu da sefaretnamesinin eklerine iliştiirmişti. Hemen arkasına da Kırım'a dair benzer bir metin yerleştirmişti.¹¹⁸⁵

Bütün bu evrakı oluşturduktan sonra, aldığı talimat gereğince yazılı sefaretnameyi oluşturtan Kuefstein, metne kendi el yazısıyla imza düşüp (*Allerunterthenigister gehorshamister Hans Ludwig V^o Khuefstain*) görevini nihayete erdirmiş oluyordu.¹¹⁸⁶ Aralık ortasındaki gazete haberine göre sefaretnamesini Kaiser'e sunan büyükelçi, maiyetini de artık dağıtmıştı: Osmanlılarla sulh sahiden de bağlanmıştı; ancak, ne kadar süreceğini zaman gösterecekti.¹¹⁸⁷

Osmanlı Büyükelçisi Recep Paşa'nın Osmanlı topraklarına girdikten sonra neler yaşadığına dair yeterli bilgi bulmak mümkün olmamıştır. Her ne kadar Büyükelçi Recep ve heyetine (kapı kethüdası ve adamları) Budin'de toplam otuz hil'at takdim edildiğini bilsek de,¹¹⁸⁸ İstanbul'a geri dönüşlerinde ne olup bittiğine dair ne defterlerde ne de elçi raporlarında bir bilgiye rastlayamadık. Öte yandan artık vatanına ve ailesine kavuşmuş olan Kuefstein'in, Kaiser II. Ferdinand'ın inayetine nail olduğu bilinmektedir. Şehir gazetesine yansıdığı veçhile Hans Ludwig Kuefstein Avusturya'daki Landt ob der Ens bölgesinin idari amirliğine (*Landts Hauptmann*) terfi ettirilmişti.¹¹⁸⁹

Sonuç

Osmanlı-Habsburg serhaddindeki ilk büyükelçilik mübadelesi ve elçiliklerin karşılıklı başkentlerdeki maceralarını inceledik. Sulhün tesisi üzerine kurulu bu

¹¹⁸⁵ OeStA, HHStA, HS, W 1114, Mektuplar Y7 ve Z7.

¹¹⁸⁶ OeStA, HHStA, Türki I, Turcica 111-3, f. 58a: Kuefstein, sefaretnamesinin kalan altı varağında Kaiser Ferdinand'ın talimatnamede vermiş olduğu emir uyarınca mahrem bir şekilde Osmanlı Sultanı, memurları ve askerleri üzerine yaptığı gözlemlerini anlatmıştır.

¹¹⁸⁷ *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*, vom 22. December / Anno 1629.

¹¹⁸⁸ ÖNB, Cod. Mixt. 636, f. 11b (Fi 16 Ca/1 Ocak 1630). Hâlâ paşa olarak anılan Recep ve heyetine 65.000 akçeye yakın nafaka pahası da sarfedilmiştir.

¹¹⁸⁹ *Neu-ankommender Currier Auß Wienn, (Ordentliche Zeittungen)*, vom 29. December / Anno 1629.

diplomatik misyonların aslında bunu ne ölçüde başardığına dair akıllarda hâlâ sorular kaldığı aşikâr. Öncelikle, iki taraf 1627 yılında Sön Muahedesi'ni imzalamış ve ertesi yıl karşılıklı ratifikasyon/ahidname teatisi de yapılmıştır. Ancak buna rağmen sorun teşkil edecek hususların halledilmesi başkentlerdeki görüşmelere bırakılmıştı. Kısaca, muahedelerin sembolik imzalandığı, sorunların sonraya ertelendiği söylenebilir.

Ardından daha da ilginç bir şekilde, büyükelçilerin şahsen tecrübe ettikleri muamelelerin çok da sulhün doğasına muvafık olmadığını gördük. Recep Paşa'ya tayinatına dair şikâyet etmek istediğinde Viyana içşehir kapılarının kapatılması, Baron Kuefstein'a ise ev hapsi uygulanması bunun ilk akla gelen örnekleridir. Yine ilginç bir şekilde, sulhün kaç yıl sürmesi ya da büyükelçi mübadelelerinin kaç yılda bir yapılması gerektiği gibi konuların İstanbul'da ya da Viyana'da karara bağlanması mümkün olmadı. Sınır diplomasisinin ve Osmanlı serhat valilerinin diplomatik önemini vurgulayacak şekilde bu hususlar, ancak Budin'de Murteza Paşa ile İstanbul yolundaki Schmid arasındaki görüşmelerde bir sonuca varabildi. Yine de Recep Paşa-Kuefstein elçiliklerine dönecek olursak, sınır köylerinin vergilerini kime vermesi gerektiğine dair sorulara da ne Viyana'daki Recep Paşa ne de İstanbul'daki Baron Kuefstein cevap alabilmiştir. Kısacası, 1627 muahedesi sonrası başkentlerde gerçekleşen büyükelçi müzakerelerinde de herhangi bir sonuca varılamamıştır.

Hepsinden öte, doğrudan sulhü tehdit eden gelişmeler de süreci sekteye uğratmıştır. Erdel Beyi Gabor Betlen'in sıhhatini yitirmesi üzerine iki taraf da henüz büyükelçiler evlerine dönmeden tekrar silahlanmaya başlamıştır. Erdel'e geçici süreliğine bağlanmış yedi nahiyenin tekrar Habsburg Macaristanı'na katılması için Palatinoş Esterházy'nin gösterdiği haklı isteklilik sonucu, barış tesisi tamamlanamadan savaş tehdidi söz konusu olmuştu.

1628 Recep Ağa-Kuefstein elçiliklerinin, Osmanlı-Habsburg diplomatik ilişkilerindeki eşitlikçi (mütekabiliyet) kaygının gözlemlendiği ilk vaka olduğu bir gerçektir. Bu doğrultuda XVII. yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti'nin gitgide daha fazla Avrupa diplomatik sembolizmini benimsemeye başladığı¹¹⁹⁰ ya da Habsburg-Osmanlı diplomatik ilişkilerinde bir profesyonelleşme ve inceleme olduğu yorumları

¹¹⁹⁰ Markus Koller, "Zwischen Integration und Exklusion - Das Osmanische Reich in den Strukturen der europäischen Diplomatie", Reinhard Lauer ve Hans Georg Majer (haz.), *Osmanen und Islam in Südosteuropa*, Göttingen: De Gruyter, 2013, 117-138, s. 118.

daha önce yapılmıştır. Ancak bu gelişme her ne kadar 1665'te net bir şekilde görülse de, henüz 1628-29'da böyle bir beyanda bulunmak mümkün değildir. Zira Kuefstein büyükelçiliği herhangi bir siyasi sorunu çöz(e)meme açısından 1665'teki Walter Leslie elçiliğini andırırsa da, iki Habsburg büyükelçisinin Osmanlı nezdinde gördüğü muamele oldukça farklı olmuş ve Leslie'nin gördüğü nezaketten Kuefstein pek nasibini alamamıştı.¹¹⁹¹

Osmanlı ve Habsburg Hanedanlarının Recep-Kuefstein misyonları süresince barış taleplerindeki isteksiz tavırlarının, aslında 1606 sonrası dönemde barışa duyulan arzudan değil de ihtiyaçtan kaynaklandığı yorumunu bir kez daha yapmak mümkündür. Hem Habsburg hem de Osmanlı sarayı *status-quo*'yu muhafaza etmeyi siyasi açıdan gerekli ancak gerçekten sulh tesis etmeyi lüzumsuz görmüştür. Barışın bir formalite, bir prosedür mucibi ya da kâğıt üzerinde bir maslahat olarak algılanması niteliği 1633-34 Rıdvan-Puchheim büyükelçi mübadelesinde de görülecektir. Nihayetinde statükonun 1663-1664 harplerine kadar korunduğunu, iki taraf arasında net ve çizgisel bir sınırın da ancak 1699 Karlofça Antlaşması sonrasında tayin edildiğini belirtmek gerekir.¹¹⁹²

¹¹⁹¹ Özgür Kolçak, “Nezakette Kusur Etmeyen Barbarlar: Diplomasi ve Kültürel Yargılar Arasında Bir Cizvit Rahibin Osmanlı Gözlemleri (1665-1666)”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 30 (2016-2), 23-48, s. 39, 41.

¹¹⁹² Ernst D. Petritsch, “<Der Türke> als Feindbild? Zu den diplomatischen Beziehungen zwischen Hamburgern und Osmanen”, Thomas Kolnberger ve Ilja Steffelbauer (haz.), *Krieg in der europäischen Neuzeit*, Viyana: Mandelbaum Verlag, 2010, 406-425, s. 413.

GENEL SONUÇ

Mevcut çalışmanın amacı, Osmanlı İmparatorluğu'nun 1606 Zivatorok Anlaşması sonrasına denk gelen dönemde izlediği diplomatik uygulama içinde Avusturya'nın ayrıcalıklı bir konum elde ettiğini ortaya koymaktır. Bu savı temellendirmek adına XVII. yüzyılın ilk yarısındaki çok katmanlı diplomatik mekanizmayı nispeten detaylı çalışmak da bir ön koşul teşkil etmiştir. Bu doğrultuda ikisi kronolojik olay anlatısı, diğeri ise bir müessese olarak diplomasi anlayışı ve uygulamaları olmak üzere çalışmayı üç ana bölümde ele aldık.

İlk bölüm, yaklaşık on iki yıllık bir süreçte vuku bulan gelişmeleri aktarmıştır. Bu, merkezi ordunun doğu cephesinde mücadele verdiği, Sultan IV. Murad'ın ise henüz İstanbul'dan ayrılacak kadar iktidarını perçinleyemediği 1623-1634 yıllarını kapsayan dönemdir. Tartışıldığı üzere vekayinamelerin dikkatini doğuya çevirmiş olduğu bu dönemde, batı serhaddinde de küçümsenemeyecek gelişmeler yaşanmaktaydı. 1624 yılında Habsburg elçisi Kurz von Senftenau'nun İstanbul'a gelişini, bir yıl sonra sınırda toplanan komisyonların imzaladığı Garmat Muahedesi takip etmişti. Ertesi sene ise, daha barış tam anlamıyla tasdiklenmeden Macaristan serhaddinde Murteza Paşa'nın Habsburglar aleyhine askeri harekâta başlamasıyla taçlanmıştır.

1627 yılında tekrar bağlanan Sön sulhünde, iki taraf da bir önceki muahededen ders çıkardıklarını gösterircesine, karşılıklı büyükelçi mübadelesi ile sulhün tasdiklenmesine karar vermişlerdir. Bu sebeple, anlaşma temessüklerini karşılıklı başkentlere taşıyan küçükelçiler Mehmed Bey ve Istvan Balogh'un geri dönüşlerinde, yine karşılıklı başkentlere gidecek olan büyükelçilere eşlik etmeleri kararlaştırılmıştı. Nihayetinde 1628 yılı sonunda Baron Kuefstein ile Müteferrika Recep Ağa'nın sınırda teati edilmesi, ikili ilişkiler adına bir miladı temsil ediyordu. Bu tarihten sonraki barış antlaşmalarının büyük bir kısmı, büyükelçi mübadelesi ile gerçekleşecektir. 1628-29 yıllarında iki büyükelçi birbirlerinin başkentlerinde

görüşmeler gerçekleştirmiş, yumuşayan ortam ise Erdel Beyi Gabor Betlen'in vefatıyla 1630'da tekrar gerginleşmiştir.

Gözlerin Macaristan sınırına dikildiği bu dönem, aynı zamanda Habsburgların Otuz Yıl Savaşları çerçevesinde girdiği darboğaza tesadüf ediyordu. 1630'da İsveç Krallığı savaşa dâhil olup Habsburglar'a karşı hızlı zaferler kazanmış, ayrıca eşzamanlı olarak Osmanlılardan destek istemek için İstanbul'a elçi yollamıştı. Ancak, nihayetinde Osmanlı merkezi idaresi 1606'dan beri olduğu üzere barışı koruma yoluna gitmiş ve 1633'te tekrar bir Osmanlı-Habsburg büyükelçi teatisi gündeme getirilmiştir. 1634'te gerçekleşen Kont Puchheim-Rıdvan Ağa mübadelesi ile taraflar birbirlerinin başkentine on iki yılda dört defa elçi yollamış ve iki defa barış imzalamış oluyordular. Özetlemek gerekirse, dikkatlerin doğu cephesine çevrilmiş olduğu bir dönemde, Osmanlı İmparatorluğu'nun batı sınırı diplomatik olarak hareketliydi.

Çalışmanın ikinci ve kurumsal inceleme sayılabilecek bölümü, biraz daha geniş bir zaman dilimine eğilmiştir. Bu bölümde XVII. yüzyılın ilk yarısında Viyana, Budin ve özellikle İstanbul'da işleyen diplomasi uygulamasına dikkat çekilmiştir. Öncelikle İstanbul'un diplomatik camiasının gerek mukim gerek fevkalade elçilerle dinamik bir yapısı olduğuna işaret edilmiştir. Hem bağımsız hem de haraçgüzâr devletlerin elçileri bir bakıma dönemin *corps diplomatique*'ini oluşturmaktaydı. Osmanlı idaresinin bu elçilere gösterdiği tantanalı muamelenin, Avrupalı sefaretnâmelere nasıl yansıdığı genel hatlarıyla işlenmiştir.

Osmanlı maliye kayıtlarından anlaşıldığı üzere şehirde mevcudiyet gösteren sair Avrupalı elçilere kıyasla Avusturya Habsburgları'nın temsilcileri ayrıcalıklı (ya da en azından farklı) bir konuma sahiplerdi. Avusturya temsilcileri *kapı kethüda*, *küçükkelçi* ve *büyükkelçi* olarak üç farklı kategoride değerlendiriliyordu. Ayrıca, diğerlerinden farklı olarak hem mukim hem de fevkalade elçileri suriçi İstanbul'da ikamet ettirilmekte ve kapı kethüdalarına hazineden aylık nafaka da ödenmekteydi.

Viyana'da da İstanbul'dakinin muadili bir uygulama söz konusu olmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin Habsburg başkentinde daimi temsilci bulundurmadığı doğruysa da, Recep Ağa ve Rıdvan Ağa elçiliklerinde görüldüğü üzere Viyana Sarayı

mütekabiliyet izlemek için uğraşmıştır. Şehre girişten, huzura çıkışa ya da verilen tayinata kadar Osmanlı elçilerine yapılan muamelenin İstanbul'daki Habsburg elçisiyle aynı olmasına dikkat etmişlerdir.

1620'lerde Budin diplomasisinin İstanbul'u aratmayacak bir dinamizmi olduğuna da dikkat çekilmiştir. Şehirden geçen Habsburg ve sair hanedanlıkların elçileri paşaların huzuruna kabul edilmiş ve hil'atlar almışlardır. Murteza Paşa örneğinde görüldüğü üzere Budin valilerinin gerek Habsburg idarecileri, gerek elçileri gerekse askerleriyle düzenli irtibat içinde bulunduğu gösterilmiştir. Daha geniş bir pencereden, Budin'den Viyana'ya yollanan çavuşların sıklığı; Murteza Paşa'nın müzakerelerde tam yetkiye sahip olması ve ancak nihai ahidname için İstanbul'a müracaat etmesi gibi hususlar, sınır diplomasisinin Osmanlı diplomasi uygulaması dâhilinde hiç de küçümsenemeyecek bir payı olduğunu gösterir.

Son bölümde tekrar kronolojik vaka anlatısına dönülmüştür. İlk bölümde verilen genel siyasi bağlamı detaylandırmak ve ikincisinde yapılan kurumsal betimlemeyi pratiğe dökmek adına, enikonu bir vaka analizi kaçınılmazdı. Bu nedenle, ehemmiyeti ilk olmasından dolayı büyük olan 1628-1629 Kuefstein-Recep büyükelçi mübadelesi detaylı bir şekilde irdelenmiştir. Temele alınan Büyükelçi Kuefstein'in sefaretnamesi, ilk defa sair Osmanlı ve Avrupa kaynaklarıyla kıyaslanarak incelenmiştir. Ayrıca, mevkidaşı Büyükelçi Recep Paşa'nın Viyana günlerine de ilk defa değinilmiştir. Elçilere öden(mey)en tayinatların bir diplomatik kriz sebebi sayılabildiği; Osmanlıların hediye olarak at, Habsburgların ise saat vermeyi tercih ettikleri ya da Osmanlı merkezi idaresinin 1606'da varılan diplomatik mütekabiliyet mutabakatını biraz ayak sürüyerek de olsa kabul ettiklerini bu vesileyle görmüş olduk.

Avusturya ile diplomatik mütekabiliyet anlayışı bu çalışmada gösterildiği üzere nispeten Avusturya'nın ısrarlı taleplerine verilen kabul cevapları olarak başlamış olsa da, nihayetinde Osmanlı kurumsal hafızasına yerleşmeyi başaracaktı. XVII. yüzyıl ortasına geldiğimizde artık Viyana'dan İstanbul'a gönderilen elçilerin itiraz edebilecekleri çok fazla husus bulunmuyordu. Sonuçta Avusturya ile mütekabiliyet fikrinin yerleşmiş olduğunu, Osmanlılar yüzyıl sonunda yepyeni bir siyasi tabloyla karşılaştıklarında da görebilmekteyiz. Abou-El-Haj'ın gösterdiği

üzere 1699 Karlofça müzakereleri sırasında Avusturya, Lehistan, Rusya ve Venedik'in her biri uzun mücadeleden (1683-1699) galip ayrılmış olsa da, Osmanlı idaresinin yalnızca Avusturya'yı kendine eş sayması bunun en belirgin örneğidir.¹¹⁹³

Bu bölümde ayrıca İstanbul'un bir diplomasi merkezi olarak hareketliliğine bir kez daha değinilmiştir. Şehirdeki diplomatların birbirlerini ziyaret etmeleri, birbirlerine sitemleri, rekabetleri, kilise ziyaretleri, Osmanlı erkânıyla görüşmeleri ya da (Betlen'in yolladığı iki Fransız diplomat örneğinde olduğu gibi) şehre yeni diplomatik temsilciler geldiğinde meraklanmaları bu hareketliliğin yansımalarıdır.

Kuefstein'in sefaretnamesine ve sefaretini çevreleyen olaylar zincirine, Osmanlı siyaseti de ister istemez yansımıştır. Sadrazam Hüsrev Paşa'nın bir yandan Kaymakam Recep Paşa ile diğer yandan da Bayram Paşa ile çekişmesi döneminden gözlemcilerinin dikkatinden kaçmamıştır. Ayrıca, Abaza Mehmed Paşa'nın *asiden valiye dönüşümü* de yine Kuefstein sefaretnamesinin satırları arasında yer bulmuştur. Son olarak, Osmanlı idaresinin siyasi-askeri genişleme önceliğinin Habsburglar'a gelene kadar daha ciddi engellere takılmakta olduğu da (Karadeniz, Yemen, İran) diplomatik temsilcilerin gündeminden okunabilmekteydi.

Genel olarak çalışmayı değerlendirecek olursak, Osmanlı-Habsburg serhaddinin her daim gergin olduğu rahatça görülecektir. Her ne kadar 1606'dan 1663'e değin iki taraf arasında doğrudan merkezi orduların yer aldığı bir çarpışma olmasa da, yerel çapta sınır ötesi akınların ya da sınır bölgesi seferberliklerin her daim söz konusu olduğu ortadadır. Bu askeri teyakkuz ve diplomatik hareketliliğin eşzamanlı olduğu da ayrı bir gerçektir.

XVII. yüzyılın ilk yarısında Habsburglar'ın hem diplomatik hem de askeri olarak Osmanlılar nezdinde ayrı bir yeri olduğu açıktır. 1606 sonrasında Osmanlılar'ın hediye göndermekle yükümlü oldukları tek hanedan Habsburglar olduğu gibi, İstanbul'da kapı kethüdasına nafaka ödemesi yapılan tek devletin Avusturyalılar olması da bu diplomatik ayrıcalığa işaret eder. Ayrıca, Kuefstein-Recep Ağa mübadelesi ile tarafların elçilerinin birbirine yakın miktarda nafaka alması, büyükelçilerin şehre girişlerde birbirlerine denk teşrifat izlenmeye çalışılması

¹¹⁹³ Abou-el-haj, *The Reisülkütab*, s. 140.

ya da Osmanlı büyükelçilerinin terfi-i rütbe ile diplomatik misyonlarını gerçekleştirmesi gibi hususlar, Osmanlı-Habsburg diplomatik ilişkilerinin XVII. yüzyılın ilk yarısında görece kurumsallaşmış olduğuna işaret eder. Aslında 1606'dan beri Habsburglar böyle kurumsal tabanlı bir eşitlik talebinde olmuşlarsa da, ancak Recep Ağa-Kuefstein elçilikleri bu meyanda bir milad teşkil edebilmişti. Bu gelişmeler yaşanırken Osmanlı merkezi idaresinin sair Avrupalı devletlere karşı XVI. yüzyılda gelişmiş olan diplomatik muameleyi devam ettirmesi de, Avusturyalıların Osmanlı nezdinde daha ayrıcalıklı bir diplomatik konumda olduklarına işaret eder.

Yine diplomasinin işleyişi çerçevesinden belirtmek gerekir ki, özellikle Avusturya ile dönemin başlıca irtibat sebebi 'tecdid-i sulh' idi. Doğrudan büyük ölçekli harpler olmaması durumunda dahi icra edilmekte olan bu barış yenilemeleri, aslında bir bakıma karşılıklı diplomasiye de ince ayar yapılmasına vesile oluyordu. İşte bu minvalde on yedinci yüzyıl boyunca imparatorluk askeri ve mali olarak bir dönüşüm geçirip 'konsolidasyon süreci'ne girmişken,¹¹⁹⁴ (en azından Avusturya ile) diplomatik olarak da benzer bir başkalaşım yaşanmıştı.

İki devlet arasındaki bu başkalaşımın pratik sonuçları incelendiğinde, mütekabiliyet vurgusu altında gerçekleşen 'tecdid-i sulh' vakalarının kalıcı fiziksel sonuçlarını da gözlemlemek mümkün olmuştur. Avusturya idaresinin 1606 sonrasında Osmanlılar'dan beklediği diplomatik eşitlik bünyesinde, sulhu muhafaza etmek adına iki tarafın hediye teati etmesi icap etmiştir. Bu da Osmanlılar'ı ilk defa hediye elçilikleri göndermekle yükümlü kılmıştır. Hediye götürecekt heyetlerin statü olarak alelade bir ulak, sözcü, çavuş ya da elçiden daha yukarıda bulunması gerektiğinden, Osmanlı idaresi diplomatik jargonuna "büyükelçi" kategorisini eklemiştir. Büyükelçilerin ortaya çıkmasıyla da Osmanlılar daha önce olmadığı kadar kalabalık (yüz kişiyi aşkın) heyetleri Viyana'ya göndermeye başlamışlardır. Bu da, şehre gelen Osmanlı heyetlerinin artık suriçi Viyana'da değil, Leopoldstadt varoşunda konaklamaya başlamalarına sebebiyet vermiştir. Bunun haricinde, gerek heyetlerin konaklamaları gerekse tayinatları için harcanan para, heyetlerin maiyeti büyüdüğü için artmıştır. Uzun lafın kisası mütekabiliyeti sağlama baskısı hem Osmanlılar hem de Habsburglar için gitgide artan bir mali yükümlülüğe dönüşmüş,

¹¹⁹⁴ Linda Darling, *Gelir Artışı...*, s. 22.

kısacası iki taraf için de pahalıya patlamıştır. İki taraf heyetlerinin sınırda mübadele edilmesi, heyetlerin her yeni misyonda kalabalıklaşması, Viyana'ya gelen heyetlerin Leopoldstad'ta ikamet etmesi ve iki tarafta da mütakabiliyet adı altında hazinelerin sırtındaki yüklerin artması, 1628'de en belirgin halini alıp on yedinci ve on sekizinci yüzyıl boyunca gözlemlenen bir süreç olmuştur.

Nihayetinde, Osmanlı-Habsburg diplomasisine hem kronolojik hem de kurumsal zaviyeden baktığımız bu çalışmada, XVII. yüzyılın ikili ilişkiler açısından en canlı dönemlerinden birini kısıtlı ölçüde de olsa ele almış olduk. Osmanlı tarih yazımında Köprülü sadrazamlarının Habsburglarla mücadelesi de yakın zamanlarda çalışıldığından XVII. yüzyıl genelindeki açıkların kapandığı söylenebilir. En dikkat çekici boşluk olarak görülebilecek (ve genel olarak hakkında çok az araştırma yapılmış) Sultan İbrahim dönemi diplomatik ilişkilerine Osmanlı perspektifinden odaklanan yeni bir çalışmanın yapılması da gelecek araştırmalar için faydalı bir başlangıç noktası teşkil edebilir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

A. Archive des Ministère des Affaires Etrangères (AMAE) [Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivi]

Archives Diplomatiques (AD)

Correspondance Politique: CP, Turquie 4.

B. Archivio di Stato di Venezia (ASVe) [Venedik Devlet Arşivi]

Documenti Turchi: DT, 1318; 1320; 1342; 1364; 1434; 1436.

Senato, Dispacci Costantinopoli: S.Disp.C, filza 99.

C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Düvel-i Ecnebiye Defterleri: A.DVN.DVE.d 057-1.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi: TSMA D 141; 216; 2008.
TSMA E 412-4; 426-41; 782-26; 813-40.

Kamil Kepeci: KK.d 666; 667; 667M; 668; 1652; 1811; 1814;
1821; 1823; 1826; 1914; 2105; 2106; 3399.

Maliyeden Müdevver Defterler: MAD.d 113; 755; 1332; 1779; 3979; 6004;
7089; 7339; 15998.

Büyük Ruznamçe Defterleri: D.BRZ.d 20678; 20683; 20685.

Ruznamçe Defteri [Tımar]: DFE.RZ.d 482.

Cevdet: Dahiliye 6095.

Ali Emiri: IV. Murad, 7-728; 8-776. Sultan İbrahim 4-392.

İbnülemin: Hariciye [2] 124; 233.

Sadaret Defteri: A.}d 345; 435.

Bab-1 Asafi Nişan ve Tahvil: A. {NŞT.d 1261.

Yabancı Belgeler, Rusya Fed.: YB (1) 1/4; 1/12; 1/14.

D. Magyar Nemzeti Levéltár: Országos Levéltára (MNL-OL) [Macaristan Milli Arşivleri: Devlet Arşivi]

F 126 Cista Diplomatica: Történelmiek, 2. Cs: F 126-CD-T 2, A: 2; 75; 54.

E. Moravsky Zemsky Archiv v Brne (MZA) [Moravya Eyalet Arşivi, Brno, Çekya]

G 169 Rodinny Archiv Collaltu Bratnice: G 169 Karton 81, Nr. 1759.

F. Nationaal Archief (NA) [Hollanda Milli Arşivi]

Staten Generaal (1.01.02): SG 6899; 6900.

G. Oberösterreichisches Landesarchiv (OöLa) [Yukarı Avusturya Eyalet Arşivi]

Herrschaftsarchiv Weinberg:

Handschriften: Cilt 16: Legation des Hans Ludwig von Kuefstein zur ottomanischen Pforte 1627-1629.

H. Österreichisches Staatsarchiv (OeStA) [Avusturya Devlet Arşivleri]

a. Haus-, Hof-, und Staatsarchiv (HHStA) [Hanedan-Saray-Devlet Arşivi]

Staaten Abteilungen

Türkei I, Turcica: Turcica, Kr. 109; 110; 111; 112; 113.

Venedig, Dispacci di Germania: V.Disp.G. 68/69; 70; 71; 72; 76; 77.

Länderabteilungen

Österreichsiche Akten: Niederösterreich 9.

Kriegsakten: Kriegsakten in genere 53.

Urkundenreihen, Siegelabguß- und Typarsammlungen, Staatsverträge und Drucke
Türkische Urkunden: TUK 7a; 8.

Reichsarchive

Reichskanzlei: Zeremonielakten 12b.

Handschriftensammlungen

Handschrift, Weiss: HS W 1114 (B.S. 1350).

b. Kriegsarchiv (KA) [Harp Arşivi]

Zentralstellen

Hofkriegsrat, Protokollen: HKR P, 248; 249; 250; 255; 259; 260.

c. Finanz- und Hofkammerarchiv (FHKA) [Maliye Arşivi]

Sammlungen und Selekte

Reichsakten: RA 278; 302; 303.

Alte Hofkammer

Hoffinanz Österreich, Protokollen: HFÖ P 728; 731.

İ. Riksarkivet (RA) [İsveç Devlet Arşivi]

Oxenstiernska samlingen Axel Oxenstierna av Södermöre//E 724 (Reg. 3549).

Turcica 1; 98.

J. The National Archives (TNA) [İngiltere Milli Arşivleri]

State Papers Foreign, Turkey: SP, 97/14.

2. Kütüphaneler

A. Bayerische Staatsbibliothek (BSB) [Bavyera Devlet Kütüphanesi]

El Yazması: Cod.Turc. 374.

Clm 10369.

B. *Bibliothèque nationale de France (BnF) [Fransa Milli Kütüphanesi]*

El Yazmaları: Ms Français 7093; 16150 (I-II); 16151; 16153.

C. *Leipzig Üniversitesi Kütüphanesi*

El Yazması: B. or. 137.

D. *Ossolinski Milli Enstitüsü Kütüphanesi (Polonya)*

El Yazması: MS II. 209, (Łac. XVII w. K. zapis. 588. Mf BN.[*Acta vice et cancellariatus regni illustrissimi et reverendissimi domini domini Iacobi Zadzik, episcopi Culmensis et Pomesaniae, anni 1626, 1627, 1628*]).

E. *Österreichische National Bibliothek (ÖNB) [Avusturya Milli Kütüp.]*

Osmanlıca Belgeler: Cod. Mixt. 621; 636.

F. *Universiteitsbibliotheek Leiden (UBL) [Leiden Üniv. Kütüphanesi]*

El Yazması: Ms. Or. 1090

G. *Eötvös Loránd Tudományegyetem, Egyetemi Könyvtár és Kézirattár (ELTE, EKK) [Eötvös Loránd Üniversitesi Kütüphanesi El Yazmaları]*

El Yazması: G4 (Kuefstein: Acta et epistolae), Cilt V.

3. Basılı Kaynaklar

Becker, Rotraud (haz.), *Nuntiaturberichte aus Deutschland, nebst ergänzenden Aktenstücken-Vierte Abteilung Siebzehnten Jahrhundert: Band 5 Nuntiatur des Ciriaco Rocci. Ausserordentliche Nuntiatur des Girolamo Grimaldi (1631-1633)*, Berlin/Boston: De Gruyter, 2013.

Cappello, Giovanni, “Relazione di Constantinopoli del Bailo Giovanni Cappello, 1634”, (haz. Nicolo Barozzi ve Guiglelmo Berchet), *Relazioni Degli Stati*

- Europei Lette Al Senato Dagli Ambasciatori Veneziani Nel Secolo Decimosettimo. Vol 1, Parte 2*, Venedik: Naratovich, 1872, s. 5-68.
- Continuation der Augspurger Zeitung*, 1629.
- Courante uyt Italien ende Duytschlandt, &c. 1628; 1634*, Amsterdam: Jan van Hilten.
- Choisy, Sr. D., *Voyage de Levant fait par le commandement du Roy en l'année 1621 par le Sr D. Choisy*, Paris: Adrian Taupinart, 1624.
- Fekete, Lajos, *Türkische schriften aus dem archive des palatins Nikolaus Esterházy 1606-1645*. Im Auftrage des Fürsten Paul Esterházy, Budapest: Königliche Universitätsdruckerei, 1932.
- Feridun Bey, *Mecmua-yı Münşeat-ı Feridun Bey*, C. 2, İstanbul, Takvimhane-i Amire, H. 1265-1274.
- Galland, Antoine, *İstanbul'a Ait Günlük Anılar, (1672-1673), II. Cilt (1673)*, Ankara: TTK, 1998.
- Gévay, Antal, *Az 1625-diki Majus 26-dikan költ Gyarmati Békekötés' Czikkelyei, Deakul, Magyarul és Törökul*, Viyana: Strauss Antal, 1837.
- _____, *Az 1627-dik Evi September 13-dikan költ Szönyi Békekötés' Czikkelyei, Deakul, Magyarul és Törökul*, Viyana: Strauss Antal, 1837.
- _____, *Legatio Ioannis Hoberdanacz et Sigismundi Weichselberger ad Suleimanum I. Imperatorem Turcarum Iussu Ferdinandi I. Regis Hungariae Bohemiae etc. Obita Anno MDXXVIII*, Viyana: Strauss Antal, 1837.
- Haga, Cornelis, "1631-1633: Brieven van Cornelis Haga aan de Staten-Generaal", *Kronijk van het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht, Serie V, Deel 2*, Utrecht: Kemink en Zoon, 1867, s. 370-455.
- Heeringa, K. (haz.), *Bronnen tot de Geschiedenis van den Levantschen Handel: Eerste Deel 1590-1660*, 'S-Gravenhage: Martinus Nijhof, 1910.
- Hurmuzaki, Eudoxiu de (haz.), *Documente privitore la Istoria Romanilor, Volumul IV, Partea I: 1600-1649*, Bükreş, 1882.

- Kołodziejczyk, Dariusz, *Ottoman-Polish Diplomatic Relations (15th-18th Century): An Annotated Edition of 'Ahdnames and Other Documents*, Leiden-Boston-Köln: Brill, 2000.
- Kuszewicz, Samuel, *Narratio Legationis Zbaraviana et Rerum apud Otthomanos Anno 1622 Gestarum*, Gdansk: George Forster, 1645.
- Magyar Történelmi Tar*, 8, Budapeşte: Magyar Tud. Akadémia, 1861.
- Magyar Történelmi Tar*, 40, Budapeşte: Magyar Tud. Akadémia, 1892.
- Magyar Történelmi Tar*, 50, Budapeşte: Magyar Tud. Akadémia, 1902.
- Meienberger, Peter, *Johan Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn als kaiserlicher Resident in Konstantinopel in den Jahren 1629-1643*, Bern: Herbert Lang & Peter Lang, 1973.
- Miloslavskiy, Il'ya Daniloviç ve Leontiy Lazarevskiy, “Статейный Списокъ о Посольстве Ильи Даниловича Милославсяшэго и Дьяка Леонтия Лазоревскаго въ Царьградъ въ 7150 году [Il'ya Daniloviç Miloslavskiy ve Kâtip Leontiy Lazarevskiy'nin 7150 Yılındaki İstanbul Sefaretlerinin Raporu]”, *Временникъ Императорскаго Московскаго Общества Истории древностей Россійскихъ*, 8 (1850), Moskova: Universitetskoy Tipografii, 1-136.
- Müller, Joseph, (haz.), “Carlo Caraffa Vescovo d' Aversa, Relatione dello stato dell'imperio e della Germania fatta dopo il ritorno della sua nuntiatura appresso l'imperatore 1628”, *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen* 23, (1860), 101-450.
- Negróni, Andrea, “Relatio Antonii Nigróni a Sua Majestate Conftantinopolim missi Anno 1613. Ex Copia MS. Jankovichiano Aczéliani,” Márton György Kovachich (haz.) *Scriptores Rerum Hungaricorum Minores, Hactenus Inediti, Synchroni, aut Proxime Coævi, Tomus I*, Budin: Kraliyet Üniversitesi Basımevi, 1793, 245-277.
- Neu-ankommender Currier Auß Wienn (Ordentliche Zeittungen)*, 1628; 1629; 1634.
- Óváry, Lipót, *Diplomatarium Relationum Gabrielis Bethlen cum Venetorum Republica*, Budapeşte: A M. Tud. Akademia, 1886.

- Pedani-Fabris, Maria Pia, *Relazioni di Ambasciatori Veneti al Senato, Volume XIV Costantinopoli Relazioni Inedite (1512-1789)*, Padova: Aldo Ausilio, 1996.
- Pray, György, *Gabrielis Bethlenii Principatus Transsilvaniae Coaevis Documentis Illustratu, Vol II*, Peşte: J.T. Trattner, 1816.
- Recueil des Gazettes de l'année 1631*, Paris: Bureau d'Adresse, 1632.
- _____ *Gazette (l'Année 1633)*, Paris: Bureau d'Adresse, 1634.
- _____ *Gazette (l'Année 1634)*, Paris: Bureau d'Adresse, 1635.
- Rikskansleren Axel Oxenstiernas Skrifter och Brefvexling. Senare Afdelningen, Första Bandet (K. Gustaf II Adolfs Bref och Instruktioner)*, Kongl. Vitterhets- Historie och Antiquitets Akademien: Stockholm, 1888.
- Roe, Thomas, *The Negotiations of Sir Thomas Roe, in his Embassy to the Ottoman Porte, from the Year 1621 to 1628*, (haz. S. Richardson), Londra, 1740.
- 85 Numaralı Mühimme Defteri: 1040-1041 (1042) <Özet-Transkripsiyon-İndeks>, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2002.
- Series Conditionum et Pacificationis Articulorum Quae sub Divi Rudolphi II Regimine, prouti eadem per certos, cum eiusdem & subsecutorum Sac: Romanorum, tum etiam Turcicorum Imperatorum ex parte, deputatos Plenipotentiaros Commissarios diversis locis tractatae, & iam tandem; Regnante Sacra Ferdinandi Secundi Roman: Imper: Maiestate &c. & Sultano Murath Han Turcarum Moderno Imperatore conclusae, & ratificatae sunt & stabilitae*. Viyana: Rath 1628.
- Status Particularis Regiminis S. C. Majestatis Ferdinandi II*, Viyana, 1637.
- Strassburg, Paul, "Relatio de Byzantino Itinere ac negotiis in Ottomanica Aula peractis, nec non de statu ac facie Orientalis Imperii, qualis erat circa Ann. MDCXXXIII," Friedrich Sylburg (ed.), *Catalogus codicum Graecorum mss. olim in Bibliotheca Palatina, nunc Vaticana asservatorum... Quibus Addita sunt alia antehac non edita Virorum Illustrium Opuscula & Epistola, Quae ad Illustrandam Historiam Exlesasticam pariter ac Profanam faciunt, & præfixo Rerum contentarum Indice recensentur*, Frankfurt, 1702, 185-226.
- Szilágyi, Sándor, *Bethlen Gábor és a Svéd Diplomácia*, Budapeşte: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiado-Hivatala, 1882.

_____, *Erdélyi Országgyűlési Emlékek VIII (1621-1629)*, Budapeşte: A. M. Tud. Akadémia, 1882.

Tassi, Gáspár, “Tassi Gáspár: Budai követségeről szolo jelentés Eszterházy Miklos Nadorhoz (1627. Julius 18-tol augustus 11-ikéig)”, Ferencz Salamon (haz.) *Ket Magyar Diplomata Tizenhetedik Századból*, Peşte: Kiadja Ráth Mor, 1867, 183-242.

Theatrum Europaeum, Frankfurt am Main, 1662: Yıl 1622; 1628.

Trampler, Richard (haz.), *Correspondenz des Cardinals Dietrichstein mit dem Hofkriegsrats-Präsidenten Collalto*, Viyana: Alfred Hölder, 1873.

della Valle, Pietro, *Viaggi di Pietro della Valle il Pellegrino descritti da lui medesimo in lettere familiari all'erudito suo amico Mario Schipano divisi in tre parti cioè: la Turchia, la Persia e l'India, colla vita e ritratto dell'autore*, Cilt 1, Brighton: G. Gancia, 1843.

Venier, Sebastien, “V. Bericht des Sebastian Venier über seinen Aufenthalt beim Reichstage zu Regensburg, 1630”, Joseph Fiedler (haz.) *Die Relationen der Botschafter Venedigs über Deutschland und Österreich im siebzehnten Jahrhundert: I. Band – K. Mathias bis K. Ferdinand III*, Viyana: K.K. Hof- und Staatsdruckerei, 1866, s. 129-179.

Warner, Levinus, *De Rebus Turcicis*, (haz. G. N. Du Rieu), Leiden: Brill, 1883.

Wenner, Adam, *Türkisches Reisebuch von Prag aus biss gen Constantinopel, Das ist: Beschreibung der Legation und Reise...*, Nürnberg: Simon Halbmayer, 1622.

Wochentliche Ordinari Zeitung, 1629.

4. Dönemdaş Anlatılar

Abdurrahman Abdi Paşa, *Osmanlı Devleti 'nde Teşrifat ve Törenler: Tevkiî Abdurrahman Paşa Kânûn-Nâmesi*, (haz. Sadık Müfit Bilge), İstanbul: Kitabevi, 2011.

Abdülkadir Efendi, *Topçular Kâtibi Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi (Metin ve Tahlil), I-II*, (haz. Ziya Yılmaz), Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003.

- Adlzreiter, Johann, *Annalium Boicae Gentis, Partis III*, Münih: Johann Wilhelm Schell, 1662.
- Aitzema, Lieuwe van, *Historie of verhael van saken van staet en oorlogh, in ende omtrent de Vereenigde Nederlanden*, 5. Kısım, Lahey: Joh. Veely, 1660.
- Anonim, *Le triomphe admirable observé en l'aliance de Bethелеem Gabor, prince de Transilvanie, avec la princesse Catherine de Brandebourg...*, Paris: Jean Martin, 1626.
- Arthus, Gotthard (Danskılı), *Mercurii Gallobelgici Succenturiati, sive Rerum in Galli et Belgico Potissimum...*, Tomi Noni-Liber Tertius, Frankfurt: Sigismund Latomus, 1613.
- _____, *Mercurii Gallobelgici Succenturiati, sive Rerum in Galli et Belgico Potissimum...*, Tomi Decimi Septimi-Liber Secundus, Frankfurt: Sigismund Latomus, 1629.
- Aycibin, Zeynep, *Kâtib Çelebi, Fezleke (Tahlil ve Metin)*, Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007.
- Kâtib Çelebi, *Târih-i Frengi Tercümesi*, (haz. İbrahim Solak), İstanbul: Palet, 2010.
- Khevenhüller, Franz Christoph, *Annalium Ferdinandeorum Tom X*, Leipzig: M.O. Weidmann, 1724.
- _____, *Annalium Ferdinandeorum Tom XI*, Leipzig: M.O. Weidmann, 1726.
- _____, *Annalium Ferdinandeorum Tom XII*, Leipzig: M.O. Weidmann, 1726.
- Koçi Bey, *Koçi Bey Risaleleri*, (haz. Zuhuri Danışman), İstanbul: Kabalcı, 2008.
- Naima Mustafa Efendi, *Tarih-i Naima, II*, (haz., Mehmed İpşirli), Ankara: TTK Yayınevi, 2007.
- Oluk, Fahri, *El-Vasfu'l-Kamil fi Ahvali Veziri'l-Adil Adlı Yazma Eserin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış YL tezi, Kayseri Üniversitesi – Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, Kayseri, 2007.

Pufendorf, Samuel von, *Commentariorum de Rebus Suecicis Libri XXVI*, Ultrajecti [Utrecht]: J. Ribbium, 1686.

Ricaud, Paul, *Histoire des trois derniers Empereurs des Turcs, Depuis 1623 jusqu'a 1677. Traduite de l'Anglois du Sr. Ricaud. Tome Premier*, Paris: Louis Billaine 1683.

Zahirovic, Nedim, *Murteza Pascha von Ofen zwischen Panegyrik und Historie: Eine literarisch-historische Analyse eines osmanischen Wesirspiegels von Nergisi (El-vasfü l-kâmil fî-ahvâli l-vezîri l-âdil)*, Frankfurt am Main: Peter Lang, 2010.

Zeiller, Martin, *Newe Beschreibung der Königreichs Ungarn und darzu gehöriger Landen, Stätten und Vornembster Örther*, Ulm: Balthasar Kühnen, 1646.

5. Araştırma ve İncelemeler

Abou-el-haj, Rifa'at Ali, *The Reisülküttab and Ottoman Diplomacy at Karlowitz*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Princeton University, 1963.

_____, "Ottoman Attitudes Toward Peace Making: The Carlowitz Case", *Der Islam*; 1974 (51), 131-137.

Ágoston, Gábor, "Muslim Cultural Enclaves in Hungary under Ottoman Rule", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 45, 2/3 (1991), s. 181-204.

_____, "XVI. Yüzyılda Macaristan'da Osmanlı Barut Üretimi: Budin Baruthânesi" (çev. Zafer Gölen), *Belleten*, LXVII/ 249, (Ağustos 2003), s. 1-11.

_____, "Macaristan'da Osmanlı Fethi ve Osmanlı Askeri Serhaddi", *Osmanlı'da Savaş ve Serhad*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.

_____, "Macaristan'da Osmanlı - Habsburg Serhaddi (1541 - 1699): Bir Mukayese", *Osmanlı'da Savaş ve Serhad*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2013, s. 203-224.

- _____, “Doğu Orta Avrupa’da İmparatorluklar ve Savaş, 1550 – 1750: Osmanlı – Habsburg Rekabeti ve Askeri Dönüşüm”, *Osmanlı’da Strateji ve Askeri Güç*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2013, s. 169- 212.
- Alıklıç, Dünder, *XVII. Yüzyıl Osmanlı Saray Teşrifâtı ve Törenleri*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 2002.
- Angyal, Dávid, “Gabriel Bethlen,” *Revue Historique* 158 (1928), s. 19-80.
- Apostolou, Irini, “Le voyage du comte de Marcheville de Marseille à Constantinople: tradition et nouveauté”, Sylvie Requemora-Gros (ed.) *Voyages, rencontres, échanges au XVIIe siècle: Marseille carrefour*, Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag, 2017, s. 127-138.
- Auer, Leopold, “Diplomatisches Zeremoniell am Kaiserhof der Frühen Neuzeit: Perspektiven eines Forschungsthemas”, Ralph Kauz, Giorgio Rota, Jan Paul Niederkorn (haz.) *Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im mitleren Osten in der frühen Neuzeit*, Viyana: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2009, s. 33-54.
- Aydın, Bilgin, "Divan-ı Hümayun tercümanları ve Osmanlı kültür ve diplomasisindeki yerleri", *Osmanlı Araştırmaları* 29 (2007), s. 41-86.
- Bacqué-Grammont, Jean-Louis, “L’État ottoman et la guerre de Trente Ans, les dommages à long terme de la neutralité”, *Cahiers balkaniques*, 41 (2013), s. 267-270.
- Bársony, István, “Les types d’intronisation en Transylvanie”, Klára Papp ve János Barta (haz.) *The First Millenium of Hungary*, Debrecen: Multiplex Media, 2002, s. 161-171.
- Bayerle, Gustav, “The Compromise at the Zsitvatorok”, *Archivum Ottomanicum*, VI (1980), s. 5-54.
- _____, *The Hungarian letters of Ali Pasha of Buda: 1604-1616*, Budapeşte: Akadémiai Kiadó, 1991.
- Baykal, Bekir Sıtkı, *Yeni Zamanda Avrupa Tarihi, II. Cilt, 1. Kitap: Otuz Yıl Savaşı Devri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.

- Berridge, Geoff R., *British diplomacy in Turkey, 1583 to the present: A study in the evolution of the resident embassy*, Leiden: Martinus Nijhoff, 2009.
- Bertelé, Tommaso, *Il palazzo degli ambasciatori di Venezia a Costantinopoli*. Bologna: Casa Editrice Apollo, 1932.
- Berzeviczy, Klára, “Fragen des Zeremoniells während einer Gesandtschaftsreise: Einige Bemerkungen zum Reisebericht des H. L. Freiherrn von Kuefstein”, *EC-Beiträge zur Erforschung deutschsprachiger Handschriften des Mittelalters und der Frühen Neuzeit, Reihe I – Band I: Beiträge der paläographischen Tagung Quelle und Deutung I am 27. November 2013*, Budapest: Eötvös-Jozsef Collegium, 2014, 53-70.
- Bilge, Sadık Müfit, *Osmanlı'nın Macaristanı*, İstanbul: Kitabevi, 2010.
- Blaskovic, Jozef, “Türkische historische Urkunden aus Gemer”, *Asian and African Studies*, VIII (1972), s. 71-90.
- Bostan, İdris, “Yemen-Osmanlı Dönemi”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 43, İstanbul, 2013, 406-412, s. 490-410.
- Brandl, Gergely, Csaba Göncöl, Krisztina Juhasz, Gellért Ernő Marton ve János Szabados, “Kommunikation und Nachrichtenaustausch-Verhandlungsstrategie der habsburgischen Seite bei der Friedensverhandlung von Szöny 1627”, *Chronica*, 19 (2020), 113-140.
- Brunner, Lisa, “Die ‘Kleidung’ der Diplomatie. Kaftane in den habsburgisch-osmanischen Beziehungen”, *historioPLUS* 4 (2017), 1-31.
- Burschel, Peter, “A Clock for the Sultan: Diplomatic Gift-giving from an Intercultural Perspective”, *The Mediterranean History Journal*, 16/2, (2013), 547-563.
- Csendes, Peter ve Ferdinand Opll (haz.), *Wien: Geschichte einer Stadt- Die frühneuzeitliche Residenz (16. bis 18. Jahrhundert)*, Ljubljana: Böhlau, 2003.
- Curavcı, Seçil, *Vezîr-i A'zâmın Diplomatik Yetkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli 2019.

- Can, Mustafa, “Osmanlı Devleti’nde Elçi Mübadelesi”, *History Studies*, Cilt 12, 1, (Şubat 2020), 87-102.
- Cziráki, Zsuzsanna, “„Mein gueter, väterlicher Maister“-Wissenstransfer unter kaiserlichen Gesandten an der hohen Pforte in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts”, *Chronica*, 19 (2020), 42-83.
- Çapraz, Hüseyin Şevket Çağatay, “János Szapolyai’den Gábor Bethlen’e Kadar Erdel Diplomasisi ve Bâb-ı ‘Âli’deki Varlığı”, *Türkbilig*, 2018/35, 41-62.
- Darling, Linda, *Gelir Artışı ve Kanuna Uygunluk: Osmanlı İmparatorluğu’nda Vergi Toplanması ve Maliye Yöntemi, 1560-1660*, İstanbul: Alfa, 2019.
- Dávid, Géza, “Budin”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1992.
- De Groot, Alexander Hendrik, *The Ottoman Empire and the Dutch Republic: A History of the Earliest Diplomatic Relations 1610-1630*, Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten, 1978.
- Do Paço, David, “Trans-Imperial Familiarity: Ottoman ambassadors in eighteenth-century Vienna”, Tracey Sowerby ve Jan Hennings (haz.), *Practices of Diplomacy in the Early Modern World c. 1410-1800*, Londra: Routledge, 2017, 166-184.
- Dursteler, Eric, *Venetians in Constantinople: nation, identity, and coexistence in the early modern Mediterranean*, Baltimore: JHU Press, 2006.
- Düzbakar, Ömer, “XV-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti’nde Elçilik Geleneği ve Elçi İşlerinin Karşılmasında Bursa’nın Yeri”, *Journal of International Social Research*, Cilt 2/6, (2009), 182-194.
- Ebben, Maurits ve Louis Sicking, “Nieuwe diplomatieke geschiedenis van de premoderne tijd: Een inleiding”, *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 127/4 (2014), 541-552.
- Emecen, Feridun M., “Fahredden, Ma’noğlu”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 12, İstanbul, 1995, 80-82.

- _____, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- _____, Zekai Mete, Arif Bilgin, *Osmanlı İdarî Teşkilâtının Kaynakları: Şehzâde Dîvânı Defterleri: Manisa Şehzâde Sarayı Dîvânı (1544-1594)*, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2017.
- Erdem, Gökhan, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sürekli Diplomasi'ye Geçiş Süreci*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara 2008.
- Faroqhi, Suraiya, "The Venetian Presence in the Ottoman Empire (1600-1630)," *The Journal of European Economic History* 15 (1986), ss. 345–384.
- _____, "Chapter 5: Making War and Peace: Fighting Gift-giving and the Delineation of Borders", *A Cultural History of the Ottomans*, Londra ve New York: I.B.Tauris, 2016, 118-145.
- Finkel, Caroline, *The Administration of Warfare: the Ottoman Military Campaigns in Hungary, 1593-1606*, Viyana: VWGÖ, 1988.
- Flament, Pierre, "Philippe de Harlay Comte de Césy: Ambassadeur de France en Turquie", *Revue d'histoire diplomatique (Paris)*, (1901), 225-251.
- Fodor, Pál, *İmparatorluk Olmanın Dayanılmaz Ağırlığı*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2016.
- van Gelder, Maartje ve Tijana Krstić, "Introduction: Cross-Confessional Diplomacy and Diplomatic Intermediaries in the Early Modern Mediterranean", *Journal of Early Modern History*, 19:2-3 (2015), 93-105.
- Gemil, Tahsin, "La Moldavie dans les Traités de Paix Turco-Polonais", *Revue Roumaine d'Histoire*, Tome XII (1973-4), 687-714.
- Gévay, Antal, *A Budai Pasák*, Viyana: Antal Strauss, 1841.
- Gezer, Ömer, "1522'den 19. Yüzyıla Kadar Habsburg Mutlakiyetinin İnşası ve Militärgrenze", *Avrupa Tarihinde Türk Eli: Gümeç Karamuk Armağanı*, (haz. Ramazan Acun ve Serhat Küçük), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2017, 137-157.

- Ghobrial, John-Paul, *The Whispers of Cities: Information Flows in Istanbul, London, and Paris in the Age of William Trumbull*, Oxford: Oxford UP, 2013.
- Goffman, Daniel, *The Ottoman Empire and Early Modern Europe*, Cambridge: Cambridge UP, 2006.
- Güngörürler, Selim, *Diplomacy and Political Relations between the Ottoman Empire and Safavid Iran, 1639-1722*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Georgetown University, Washington (DC) 2016.
- Hagen, Gottfried, *Bir Osmanlı coğrafyacısı işbaşında: Kâtib Çelebi'nin Cihannümâ'sı ve düşünce dünyası*, İstanbul: Küre Yayınları, 2015.
- Hamilton, Alastair, "Michel d'Asquier, Imperial Interpreter and Bibliophile", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, Vol. 72 (2009), 237-241.
- Hammer, Joseph von, *Des Osmanischen Reichs Staatsverfassung und Staatsverwaltung, dargestellt aus den Quellen seiner Grundgesetze: 2. Theil, Die Staatsverwaltung*, Viyana: Camesinasche Buchhandlung, 1815.
- _____, *Geschichte des Osmanischen Reiches, Fünfter Band: 1623-1656*, Peşte: C.A. Hartleben's Verlage, 1829.
- Hanß, Stefan, "Udienna und Divan-ı Hümayun: Venezianisch-osmanische Audienzen des 16. und 17. Jahrhunderts", Peter Burschel ve Christine Vogel (ed.), *Die Audienz: Ritualisierter Kulturkontakt in der Frühen Neuzeit*, Köln-Weimar-Viyana: Böhlau, 2014, 161-220.
- Heinisch, Reinhard Rudolf, "Habsburg, die Pforte und der Böhmisches Aufstand (1618 - 1620): II. Teil", *Südost Forschungen*, 34 (1975), 79-124.
- Helsing, My ve Sophie Holm, "Tidigmodern utrikespolitik som kulturhistoria? En presentation av forskningsfältet 'new diplomatic history'", *Historisk Tidskrift för Finland* 100/4 (2015), 549-560.
- Hengerer, Mark, "Die Zeremonialprotokolle und weitere Quellen zum Zeremoniell des Kaiserhofes im Wiener Haus-, Hof- und Staatsarchiv", Josef Pauser (haz.) *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.-18. Jahrhundert)*, Viyana: Oldenbourg, 2004, 76-93.

- Heppner, Harald, “Der lange Türkenkrieg (1593-1606) - Ein Wendepunkt im habsburgisch-osmanischen Gegensatz,” *Osmanlı Araştırmaları*, 2.2 (1981), 133-146.
- Hiller, István, *Palatin Nikolaus Esterházy: Die ungarische Rolle in der Habsburgerdiplomatie 1625 bis 1645*, Viyana-Köln-Weimar: Böhlau Verlag, 1992.
- Hitzel, Frédéric, “Diplomatik Armağanlar: Osmanlı İmparatorluğu ile Batı Avrupa Ülkeleri Arasında Modern Çağda Yapılan Kültürel Değiş Tokuş”, Dejaniroh Couto (ed.), *Harp ve Sulh: Avrupa ve Osmanlılar*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010, 243-258.
- Hocking, Brian, *Localizing Foreign Policy: Non-Central Governments and Multilayered Diplomacy*, Basingstoke: Palgrave Macmillan (UK), 1993.
- Işıksel, Güneş, *La politique étrangère ottomane dans la seconde moitié du XVIe siècle: le cas du règne de Selîm II (1566-1574)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Paris, EHESS, 2012.
- İnbaşı, Mehmet, “Osmanlı-Lehistan Harplerinde Sefer Yolu ve Menziller (XVII. Asır)”, Volodimir Melnik, Mehmet Alparğu, Yücel Öztürk, Ferhat Turanlı ve Muhammed Bilal Çelik (ed.), *Türkiye-Ukrayna İlişkileri, Kazak Dönemi (1500-1800)*, İstanbul: Çamlıca, 2015, 267-300.
- İpşirli, Mehmet, “Beylerbeyi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1992, 69-74.
- Karaca, Filiz, “Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Osmanlı Teşrifat Müessesesi”, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniv., 1997.
- _____, “Teşrifât-ı Kadîme”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 40, 570-572.
- Karagöz, Hakan, *Habsburg Gözüyle Bir Osmanlı Elçisi: Mustafa Hattî Efendi'nin Viyana Günleri (1748)*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2014.
- Karl, Barbara, “Objects of Prestige and Spoils of War: Ottoman Objects in the Habsburg Networks of Gift-Giving in the Sixteenth Century”, Zoltán Biedermann, Anne Gerritsen ve Giorgio Riello (ed.), *Global Gifts: The*

Material Culture of Diplomacy in Early Modern Eurasia, Cambridge: Cambridge UP, 2018, 119-149.

Kármán, Gábor, “‘Paşa’nın Eli Öpülür mü?’: Budin’de Erdel Elçileri”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 24, (2013), s. 69-99.

_____, “Gábor Bethlen’s Diplomats at the Protestant Courts of Europe”, *Hungarian Historical Review*, 2/4, (2013), s. 790–823.

_____, “Sovereignty and Representation: Tributary States in the Seventeenth-Century Diplomatic System of the Ottoman Empire”, *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, Leiden: Brill, 2013, 155-185.

Kınlı, Onur, *Osmanlı’da Modernleşme ve Diplomasi*, İmge Kitabevi, 2006.

Kolçak, Özgür, “Habsburg Elçisi Walter Leslie’nin Osmanlı Devlet Yapısına Dair Gözlemleri (1665),” *Tarih Dergisi*, 54 (2011), 55-89.

_____, "XVII. Yüzyıl Osmanlı-Habsburg Diplomasi Tarihine Bir Katkı: 1664 Vasvar Antlaşması’nın Tasdik Sürecine Dair Yeni Bulgular", *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 22.43 (2017), 25-88.

_____, “Nezakette Kusur Etmeyen Barbarlar: Diplomasi ve Kültürel Yargılar Arasında Bir Cizvit Rahibin Osmanlı Gözlemleri (1665-1666)”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 30 (2016-2[Baskı 2019]), 23-48.

_____, “Sınır Diplomasından Saltanat Elçiliğine: Bir 16. Yüzyıl Diplomasi Hikâyesi Yahut Marcus Scherer/Hidayet’in Esrarlı Sergüzeşti”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. 39, sayı 67 (2020), 139-214.

Koller, Markus, “Zwischen Integration und Exklusion - Das Osmanische Reich in den Strukturen der europäischen Diplomatie”, Reinhard Lauer ve Hans Georg Majer (haz.), *Osmanen und Islam in Südosteuropa*, Göttingen: De Gruyter, 2013, 117-138.

Kołodziejczyk, Dariusz, “Polish Embassies in Istanbul or How to Sponge on Your Host without Losing Your Self-Esteem”, Suraiya Faroqhi ve Cristoph

Neumann (haz.) *The Illuminated Table, the Prosperous House: Food and Shelter in Ottoman Material Culture*, Würzburg: Ergon, 2003, 51-58.

_____, "Semiotics of Behavior in Early Modern Diplomacy: Polish Embassies in Istanbul and Bahçesaray", *Journal of Early Modern History* 7/3-4 (2003), 245-256.

Kotus, Karolina Anna, *Polonyalı Elçi Jan Gninski'nin Türkiye Seyahatnamesi'ne Göre Osmanlı Ülkesi ve Osmanlılar (1677-1679)*, Yayınlanmamış YL Tezi, Hacettepe Üniversitesi-Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara, 2015.

Köhbach, Markus, "Warum beteiligte sich das Osmanische Reich nicht am dreißigjährigen Krieg?", W. Leitsch ve T. Stanislaw (haz.), *Polen und Österreich im 17. Jahrhundert*, Vienna: Böhlau, 1999, 277-294.

_____, "Çesar veya İmparator? Jitvatorok Andlaşması'ndan (1606) Sonra Roma Kayzerlerinin Osmanlılar Tarafından Telakkubu Hakkında", (terc. Yusuf Alperen Aydın), *Tarih Dergisi* 37 (2002), 159-170.

Köpeczi, Béla, *Kurze Geschichte Siebenbürgens*, Budapeşte: Akademiai kiado, 1989.

Köse, Metin Ziya, *1600-1630 Osmanlı Devleti ve Venedik: Akdeniz'de Rekabet ve Ticaret*, İstanbul: Giza Yayınları, 2010.

Krüner, Friedrich, "Bethlen Gabor, Fürst von Siebenbürgen," *Historische Zeitschrift* 58/1 (1887), 1-37.

Kuefstein, Karl (Graf), *Studien zur Familiengeschichte, III. Teil: 17. Jahrhundert*, Viyana ve Leipzig: Wilhem Braumüller, 1915.

Kunt, İbrahim Metin, "17. Yüzyılda Osmanlı Kuzey Politikası Üzerine Bir Yorum", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, vols. 4-5, (1976-1977), 111-116.

_____, Metin Kunt, "Siyasi Tarih", Metin Kunt, Sina Akşin, Ayla Ödekan, Zafer Toprak ve Hüseyin G. Yurdaydın (ed.), *Türkiye Tarihi 3: Osmanlı Devleti 1600-1908*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1990, 11-69.

- Kurtaran, Uğur, "Karlofça Antlaşması'ndan sonra İstanbul'a gelen yabancı elçilerin ağırlanması ve yapılan harcamalar", *Tarih Araştırmaları Dergisi* 37.63, (2018), 331-370.
- Küpelî, Özer, *Osmanlı-Safevi Münasebetleri (1612-1639)*, İstanbul: Yeditepe, 2014.
- Kütükoğlu, Mübahat, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Fevkalâde Elçilerin Ağırlanması", *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi–Ercüment Kuran'a Armağan 1-2* (1989), 199-231.
- _____, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul: Kubbealtı Akademisi-Kültür ve San'at Vakfı, 1994.
- Lockhart, Paul Douglas, *Denmark 1513-1660. The Rise and Decline of a Renaissance Monarchy*, Oxford: Oxford University Press, 2007.
- Luca, Cristian, "Le rappresentanze diplomatiche dei Principati Romeni presso la Porta Ottomana nei secoli XVI-XVII", *Mélanges de l'école française de Rome (Italie et Méditerranée)* 119/1, (2007), 99-107.
- Mantran, Robert, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul: Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi, I. Cilt*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1990.
- Marti, Tibor, "Algunos datos sobre las relaciones entre la nobleza hispana y los estados húngaros en la época de la Guerra de los Treinta Años", Manuel Rivero Rodriguez (haz.), *Nobleza hispana, Nobleza cristiana. La orden de San Juan*, İspanya: Polifemo, 2009, 473-526.
- Mattingly, Garrett, *Renaissance Diplomacy*, New York: Dower Publications, 1988.
- Meier, M. S. ve Sagit Feryadoviç Faizov, *Письма Переводчика Османских Падшахов Зүльфикар Аги Царям Михаилу Федоровичу и Алексею Михайловичу 1640-1656: турецкая дипломатика в контексте русско-турецких взаимоотношений [Osmanlı Padişahları'nın Tercümanı Zülfikar Ağa'nın Çar Fedoroviç ve Aleksey Mihailoviç'e Mektupları, 1640-1656: Rus-Türk İlişkileri Bağlamında Türk Diplomatikası]*, Moskova: Gumanitariy, 2008.

- Milewski, Dariusz, "Negotiations instead of War: Polish-Ottoman Diplomatic Contacts in 1627-1630", *Türkiye-Polonya İlişkilerinde "Temas Alanları" (1414-2014) Uluslararası Konferansı Bildiriler Kitabı*, Ankara: TTK, 2017, 229-250.
- Miović, Vesna, "Beylerbeyi of Bosnia and Sancakbeyi of Hercegovina in the Diplomacy of the Dubrovnik Republic", *Dubrovnik Annals*, 9, (2005), 37-69.
- _____, *Dubrovačka Republika u Spisima Osmanskih Sultana*, Dubrovnik: Drzavni Arhiv u Dubrovniku, 2005.
- _____, "Diplomatic Relations between the Ottoman Empire and the Republic of Dubrovnik", *The European tributary states of the Ottoman Empire in the sixteenth and seventeenth centuries*, Leiden: Brill, 2013, 187-208.
- Mumcu, Ahmet, *Divan-ı Hümayun*, Ankara: Phoenix, 2007.
- Murphey, Rhoads, *Osmanlı'da Ordu ve Savaş, 1500-1700*, çev. Tanju Akad, İstanbul: Homer, 2007.
- Neck, Rudolf, *Österreichs Türkenpolitik unter Melchior Klesl*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Viyana Üniversitesi, Viyana 1948.
- _____, "Andrea Negroni (Ein Beitrag zur Geschichte der österreichisch-türkischen Beziehungen nach dem Frieden von Zsitvatorok)", *Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs*, Bd. 3 (1950), 166-195.
- Nefedova, Olga, *Heritage of Art Diplomacy: Memoirs of an Ambassador*, Milan: Skira, 2013.
- Nehring, Karl, *Adam Freiherrn zu Herbersteins Gesandtschaftsreise nach Konstantinopel: Ein Beitrag zum Frieden von Zsitvatorok (1606)*, Münih: R Oldenbourg Verlag, 1983.
- Niederkrön, Jan Paul, "Das Zeremoniell der Einzüge und Antrittsaudienzen der venezianischen Botschafter am Kaiserhof," Ralph Kauz, Giorgio Rota, Jan Paul Niederkrön (haz.) *Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im*

- mitleren Osten in der frühen Neuzeit*, Viyana: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2009, 79-96.
- Novoselyskiy, A. A., *XVII. Yüzyılın Birinci Yarısında Moskova Devleti'nin Tatarlarlar Mücadelesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011.
- Osborne, Toby, "In the service of Savoy: Abbate Alessandro Scaglia (1592-1641)", *The Court Historian*, 2:3, 29-38.
- Ostapchuk, Victor, *The Ottoman Black Sea frontier and the relations of the Porte with the Polish-Lithuanian Commonwealth and Muscovy, 1622-1628*, Harvard Üniversitesi, The Graduate School of Arts and Sciences, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Massachusetts, 1989.
- Özcan, Abdülkadir, "Kapıcı", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 24, İstanbul, 2001, 345-347.
- Özkan, Selim Hilmi, *Osmanlı Devleti ve Diplomasi*, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2017.
- Özmucur, Süleyman ve Şevket Pamuk, "Real Wages and Standards of Living in the Ottoman Empire, 1489-1914", *The Journal of Economic History*, Vol. 62, No. 2 (Jun., 2002), 293-321.
- Pálffy, Géza, "The Origins and Development of the Border Defence System Against the Ottoman Empire in Hungary (Up to the Early Eighteenth Century)," Pál Fodor ve Géza Dávid (haz.) *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe: The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest*, Leiden: Brill, 2000, s. 3-70.
- Papp, Sándor, "Osmanische Funktionäre im Informationsnetz des kaiserlichen Residenten in Konstantinopel Simon Reniger (1649-1666)", *Chronica*, 19 (2020), 24-41.
- Pamuk, Şevket, *A monetary history of the Ottoman Empire*, Cambridge, NY, P. Melbourne: Cambridge University Press, 2000.

Pedani-Fabris, Maria Pia, *In nome del Gran Signore: inviati ottomani a Venezia dalla caduta di Costantinopoli alla guerra di Candia*. Vol. 30, Venedik: Deputazione editrice, 1994.

_____ ve Alessio Bombaci, *I "Documenti Turchi" dell'Archivio di Stato di Venezia*, Venedik: Ministero per i Beni Culturali e Ambientali-Ufficio Centrale per i Beni Archivistici, 1994.

Perger, Richard ve Ernst D. Petritsch, "Der Gasthof "Zum Goldenen Lamm" in der Leopoldstadt und seine türkischen Gäste", *Studien zur Wiener Geschichte: Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien*, 55 (1999), 147-172.

Petritsch, Ernst Dieter, Vom Tribut zum Ehrengeschenk: Friedensbemühungen zwischen Hamburgern und Osmanen im 16. und 17. Jahrhundert", Rudolf Kropf ve Margarete Wagner (haz.), *Si vis pacem ...? Bemühungen um Frieden und Friedenssicherung im pannonischen Raum vom Mittelalter bis zur Gegenwart: Tagungsband der 17. Schlaininger Gespräche 1997 (22. - 25. September 1997)*, Eisenstadt: Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland, 2011, 65-77.

_____, "<Der Türke> als Feindbild? Zu den diplomatischen Beziehungen zwischen Hamburgern und Osmanen", Thomas Kolnberger ve Ilja Steffelbauer (haz.), *Krieg in der europäischen Neuzeit*, Viyana: Mandelbaum Verlag, 2010, 406-425.

_____, "Interkulturelle Diplomatie zwischen Habsburgern und Osmanen: Fragen und Probleme (16. - 18. Jahrhundert)", Birgit Tremml-Werner, Eberhard Crailsheim (haz.) *Audienzen und Allianzen: Unterkulturelle Diplomatie in Asien und Europa vom 8. bis zum 18. Jahrhundert*, Viyana: Mandelbaum, 2015.

Radway, Robyn Dora, *Vernacular Diplomacy in Central Europe: Statesmen and Soldiers between the Habsburg and Ottoman Empires, 1543-1593*, Doktora Tezi, Princeton Üniversitesi, 2017.

Reindl-Kiel, Hedda, "The Chickens of Paradise: Official Meals in the Mid-Seventeenth Century Ottoman Palace", Suraiya Faroqhi ve Christoph

Neumann (ed.) *The Illuminated Table, The Prosperous House: Food and Shelter in Ottoman Material Culture*, Würzburg: Ergon, 2003, 59-88.

_____, “Ottoman-European Cultural Exchange: East is East and West is West, and Sometimes the Twain Did Meet Diplomatic Gift Exchange in the Ottoman Empire”, Colin Imber, Keiko Kiyotaki ve Rhoads Murphey (ed.) *Frontiers of Ottoman Studies, Volume II*, Londra ve New York: I.B. Tauris, 2005, 113-123,

_____, “Luxury, Power Strategies, and the Question of Corruption Gifting in the Ottoman Elite (16th-18th Centuries)”, Yavuz Köse (ed.), *Şehrâyîn, Die Welt der Osmanen, die Osmanen in der Welt, Wahrnehmungen, Begegnungen und Abgrenzungen. Illuminating the Ottoman World Perceptions, Encounters and Boundaries, Festschrift Hans Georg Majer*, Wiesbaden: Harrasowitz, 2012, 107-120.

_____, “The Empire of Fabrics: The Range of Fabrics in the Gift Traffic of the Ottomans”, Th. Ertl ve B. Karl (ed.), *Inventories of Textiles-Textiles in Inventories*, Viyana: Vienna University Press, 2017, 143-164.

_____, “Audiences, banquets, garments and kisses. Encounters with the Ottoman Sultan in the 17th century”, Eva Orthmann ve Anna Kollatz (ed.), *The Ceremonial of Audience*, Göttingen: Bonn University Press, 2019, 169-207.

Regele, Oskar, *Der österreichische Hofkriegsrat 1556-1848*, Viyana: Avusturya Devlet Matbaası, 1949.

Reychman, Jan, “İstanbul’da Eski Lehistan Elçiliğinin Yerine Dair”, *Sanat Tarihi Araştırmaları*, I (1964), 39-59.

Römer, Claudia, “Savaş Ganimeti Olarak Arşiv Belgeleri: Osmanlı-Habsburg İlişkilerinin Olağanüstü Bir Veçhesi”, Dejanirah Couto (haz.) *Harp ve Sulh: Avrupa ve Osmanlılar*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010, 237-242.

_____, ve Gisela Procházka-Eisl, “Raub, Mord und Übergriffe an der habsburgisch-osmanischen Grenze: Der diplomatische Alltag der Beglerbege von Buda abseits von Zeremonien”, Ralph Kauz, Giorgio Rota ve Jan Paul

Niederhorn (ed.) *Diplomatische Zeremonien in Europa und im mittleren Osten in der frühen Neuzeit*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2009, 251-264.

Rudolph, Harriet, "The Ottoman Empire and the Institutionalization of European Diplomacy, 1500–1700", Marie-luisa Frick ve Andreas T. Müller, *Islam and International Law*, Brill Nijhoff, 2013, 161-183.

Saint-Priest, Comte de, *Mémoires sur l'Ambassade de France en Turquie*, Paris: Philo, 1877.

Schmidt-Rösler, Andrea, "Princeps Transilvaniae-Rex Hungariae? Gabriel Bethlens Außenpolitik zwischen Krieg und Frieden," (ed. Heinz Duchhardt ve Martin Peters), *Kalkül-Transfer-Symbol. Europäische Friedensverträge der Vormoderne*, Mainz, *Publication of Institut für Europäische Geschichte Mainz, Beiheft online 1*, 2006, 80–98 1 (<http://www.ieg-mainz.de/vieg-online-beihefte/01-2006.html>).

Schybergson, M.G., *Underhandlingarna om en Evangelisk Allians, åren 1624-1625*, Helsingfors: J. C. Frenckell & Son, 1880.

Sowerby, Tracey A., "Early Modern Diplomatic History", *History Compass*, 14:9 (2016), 441-456.

Spuler, Bertold, "Die Europäische Diplomatie in Konstantinopel bis zum Frieden von Belgrad (1739) 2. Teil", *Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven* 11/2 (1935), 171-222.

_____, "Die Europäische Diplomatie in Konstantinopel bis zum Frieden von Belgrad (1739) 3. Teil", *Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven* 11/3/4 (1935), 313-366.

_____, "Die Europäische Diplomatie in Konstantinopel bis zum Frieden von Belgrad (1739)", *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, Jahrg. 1, H. 3 (1936), 383-440.

- Štěpánek, Petr, “Zitvatorok (1606) ve Vasvar (1664) Anlaşmaları Arasında Orta Avrupa’da Osmanlı Siyaseti”, *Türkler, IX*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 730-737.
- Strohmeyer, Arno, “Krieg und Frieden in den habsburgisch- osmanischen Beziehungen in der Frühen Neuzeit”, *Die Türkei, der deutsche Sprachraum und Europa. Multidisziplinäre Annäherungen und Zugänge*. Institut für Geschichte der Universität Hildesheim. Arbeitskreis Europäische Integration. Historische Forschungen. Veröffentlichungen 10, Viyana, Köln, Weimar: Böhlau, 31-50.
- Sudár, Balázs, “The Story of Mürteza Pasha”, Pál Fodor, Nándor E. Kovács ve Benedek Péri (haz.) *Şerefte: Studies in Honour of Prof. Géza Dávid on His Seventieth Birthday*, Research Center for the Humanities, Hungarian Academy of Sciences: Budapeşte, 2019, 339-357.
- Szabados, János, “*„Th awer befleise mih, daß ih sie beidte zue nahbarn mahen khan.“- Die Karriere des deutschen Renegaten (Hans Caspar) in Ofen (1627-1660) im politischen und kulturellen Kontext – Teil I*, Doktora Tezi, Szeged Üniversitesi, Szeged 2018.
- Szilágyi, Sandor, “Gabriel Bethlen und die schwedische Diplomatie”, *Ungarische Revue* 2 (1882), 457-488.
- Talbot, Michael, *British-Ottoman Relations, 1661-1807: Commerce and Diplomatic Practice in the Eighteenth-Century Istanbul*, Woodbridge: The Boydell Press, 2017.
- Telegina, Maria, *Ceremonial Representation in Cross-confessional Diplomacy: The Ottoman Embassy of a Christian Ambassador to Moscow in 1621*, Central European University Yayınlanmamış YL Tezi, Budapeşte, 2017.
- Teply, Karl, “Türkische Gesandtschaften nach Wien (1488-1792)”, *Österreich in Geschichte und Literatur*, 20, (1976), s. 14-32.
- _____, *Die kaiserliche Großbotschaft an Sultan Murad IV. im Jahre 1628 des Freiherrn Hans Ludwig von Kuefsteins Fahrt zur Hohen Pforte*, Viyana: A. Schendl, 1976.

- Theunissen, Hans Peter Alexander, "Ottoman-Venetian Diplomats: The 'Ahdnames'", *EJOS*, I (1998), no. 2, 1-698.
- Thomson, Erik, "For a Comparative History of Early Modern Diplomacy", *Scandinavian Journal of History*, 31:2 (2006), 151-172.
- Topaktaş, Hacer, "Osmanlı Diplomasisinde 'Tayinat' Sisteminin Uygulanışı ve Kaldırılışı (1794) Üzerine Bazı Tespitler", *Akademik İncelemeler Dergisi (AİD)*, 2015, 10.1: 31-49.
- Tremml-Werner, Birgit ve Dorothée Goetze, "A Multitude of Actors in Early Modern Diplomacy", *Journal of Early Modern History*, 23 (2019), 407-422.
- Tuncer, Hüner, *Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2010.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "Osmanlı Devleti Zamanında Kullanılmış Olan Bazı Mühürler Hakkında Bir Tetkik", *Belleten*, 4, (1940), s. 495-544.
- _____, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.
- _____, *Osmanlı Tarihi*, Cild III, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları (6. Baskı), 2003.
- Vocelka, Karl, "Die diplomatischen Beziehungen zwischen den Habsburgern und dem Osmanischen Reich in der Frühen Neuzeit", Birgit Tremml-Werner ve Eberhard Crailsheim (haz.), *Audienzen und Allianzen: Unterkulturelle Diplomatie in Asien und Europa vom 8. bis zum 18. Jahrhundert*, Viyana: Mandelbaum, 2015, 171-183.
- Watkins, John, "Toward a New Diplomatic History of Medieval and Early Modern Europe", *Journal of Medieval and Early Modern Studies*, 38:1 (2008), 1-13.
- Welsersheimb, Madeleine, *Hans Ludwig von Kuefstein (1582-1656)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Viyana Üniversitesi, Viyana 1970.
- Wilson, Peter H.: *The Thirty Years War: Europe's Tragedy*, Cambridge, Massachusetts: The Belknap (Harvard University) Press, 2009.

- Westrin, T., "Philip Sadlers beskickning till Siebenbürgen 1626," *Historisk Tidskrift*, 10, (1890), Stockholm, s.169-175.
- Yekeler, Numan ve diğeri (haz.), *Yoldaki Elçi: Osmanlı'dan Günümüze Türk-Leh İlişkileri*, İstanbul: Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 2014.
- Yurdusev, A.Nuri (haz.), *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?*, New York: Palgrave Macmillan, 2004.
- Zahirovic, Nedim, "Die Familie Memibegovic in Ungarn, Slawonien und Kroatien in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts. Ansatz einer genealogischen Rekonstruktion", Norbert Spannenberger ve Szabolcs Varga (ed.), *Ein Raum im Wandel: Die osmanisch-habsburgische Grenzregion vom 16. bis zum 18. Jahrhundert*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2014, 75-86.
- Zhyvachivskiy, Andrii, "The Governors of Kefe and Azak in Ottoman-Muscovite Relations in the Fifteenth-Seventeenth Centuries and the Issue of Titulature", *Acta Poloniae Historica*, 115, (2017a), 211-234.
- _____, "The Role of Bakhchisaray and Kefe in Ottoman-Polish Relations in the First Half of the 17th century", Hacer Topaktaş ve Natalia Krolikowska (ed.) *Türkiye-Polonya İlişkilerinde "Temas Alanları" (1414-2014) Uluslararası Konferansı Bildiriler Kitabı*, Ankara: TTK, 2017b, 503-522.
- Zinkeisen, Johann W., *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Cilt 4*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2011.

EKLER

**EK 1: ON YEDİNCİ YÜZYILIN İLK YARISINDA OSMANLI BAŞKENTİNE
GELEN BAŞLICA DEVLETLERİN ELÇİLERİ***

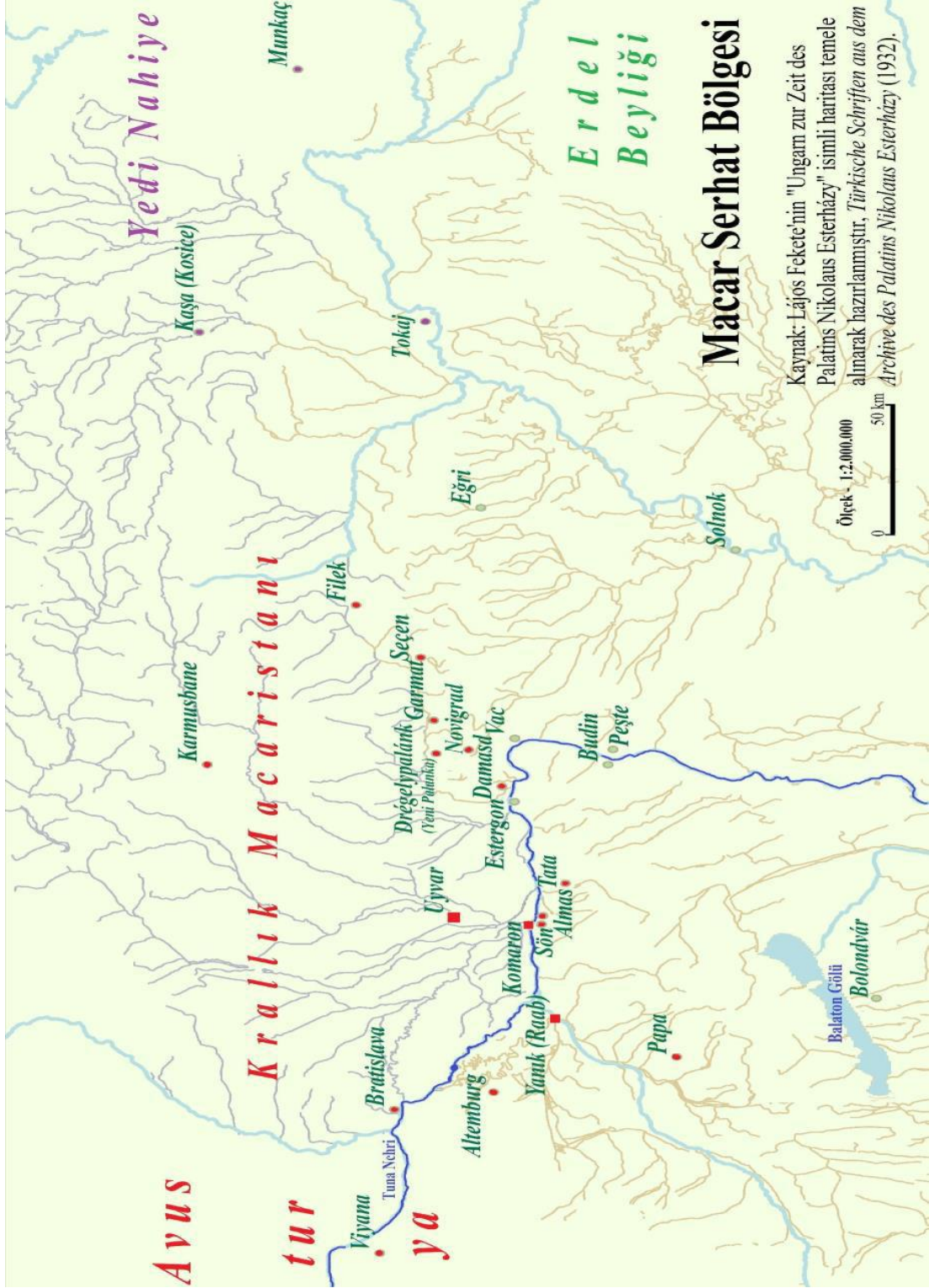
	Avusturya	Venedik	Lehistan	Fransa	Moskova	İngiltere
1609	Adam von Herberstein	Simeone Contarini (Balyos)	Jerzy Molich			
1610	Pietro Buonuomo/ Kapı Kethüda Michael Starzer					
1611	Andrea Negroni			Baron Sancy		Paul Pindar
1612	Andrea Negroni	Cristoforo Valier (Balyos)				
1613			Samuel Targowski		Solovoj-Protas'ev	
1614						
1615		Almoro Nani (Balyos)	Jan Kochanowski		Petr Mansurov	
1616	Herman Czernin von Chudenitz					
1617	“		Grzegorz Fery			
1618	Hans Mollard	Francesco Contarini (Fevkalade elçi)	Piotr Ozga			
1619			Stanislaw Zorawinski			John Eyre
1620	Cesare Gallo	Giorgio Giustinian (Balyos)	Samuel Otwinowski	Kont Césy		
1621			Stanislaw Suliszewski	Louis des Hayes de Courmenin (Fevkalade elçi)		John Chapman

	Avusturya	Venedik	Lehistan	Fransa	Moskova	İngiltere
1622	Damiani		Kryzisztof Zbarawski / Stanislaw Koniecpolski		Ivan Gavriloviç Kondyrev	Thomas Roe (-1628)
1623	Kurz von Senftenau					
1624	Kapı Kethüda Sebastian Lustrier	Simeone Contarini (Fevkalade elçi)			Ivan Begiçev	
1625						
1626			Jerzy Zbarawski			
1627	István Balogh	Sebastiano Venier(o) (Balyos)				
1628	Baron Kuefstein		Stanislaw Suliszewski		Semen Jakovlev	Peter Wyche
1629	Kapı Kethüda Rudolf Schmid		Korycki	Kudüs Konsolosu?		
1630		Giovanni Cappello (Balyos)	Aleksander Piaseczynsk		Andrej Petroviç Savin	
1631				Kont Marcheville (-1634)		
1632					Afanasiy Osipoviç Pronçişev / Tihon Vasil'eviç Bormosov	
1633		Pietro Foscarini (Balyos)	*** Borucki Stanislaw Suliszewski		Jakov Oksent'eviç Daşkov / Matvey Mihayloviç Somov	
1634	Hans Rudolf Puchheim		Aleksander Trzebinski Jakub Zielinski		Vasiliy Andreeviç Korobkin / Ivan Gavriloviç Korob'in / Semen Matvyeev	
1635			Aleksander Otwinowski			

	Avusturya	Venedik	Lehistan	Fransa	Moskova	İngiltere
1636		Alvise Contarini (Balyos)				
1639	Kinsky			Jean de la Haye (Ventelet)		Sackville Crowe
1640		Pietro Foscarini (Fevkalade elçi)	Wojciech Miaskowski			
1641	Andreas Iszdency	Girolamo Trevisan (Balyos)			Bogdan Lykov	
1642	Georg Zeleptsényi	Giovanni Soranzo (Balyos)			İl'ya Miloslavskiy / Leontiy Lazarevskiy	
1643	Kapı Kethüda Alexander Greiffenklaue		Mikolaj Chmielecki			
1644	Herman Czernin von Chudenitz					

*Bu tablo Bertold Spuler (*Die Europäische Diplomatie in Konstantinopel bis zum Frieden von Belgrad [1739]*) ve Eric Dursteler'in (*Identity and Coexistence in the Early Modern Mediterranean: The Venetian Nation in Constantinople, 1573-1645*, Doktora Tezi, Brown University, Rhode Island 2000, s. 656-657.) sağladığı veriler temele alınıp geliştirilerek oluşturulmuştur, tam olarak kapsayıcı değildir.

EK 3: MACARİSTAN SERHAT ŞEHİRLERİ*

*Doktora derslerimiz sırasında bize GIS (Coğrafi Bilgi Sistemleri) programları ile temel düzeyde harita yapmayı öğreten Dr. Beycan Hocoğlu'na teşekkürlerimi arz ederim